

**MASARYKOVA UNIVERZITA
EKONOMICKO-SPRÁVNÍ FAKULTA
KATEDRA REGIONÁLNÍ EKONOMIE A SPRÁVY**

**XIV. MEZINÁRODNÍ KOLOKVIUM
O REGIONÁLNÍCH VĚDÁCH**

Sborník příspěvků
Bořetice, 22. – 24. června 2011

Brno 2011

**MASARYK UNIVERSITY
FACULTY OF ECONOMICS AND ADMINISTRATION
DEPARTMENT OF REGIONAL ECONOMICS AND
ADMINISTRATION**

**14TH INTERNATIONAL COLLOQUIUM
ON REGIONAL SCIENCES**

Conference proceedings
Bořetice, June 22 - 24, 2011

Brno 2011

Editoři: Ing. Viktorie Klímová, Ph.D.
Ing. Vladimír Žítek, Ph.D.
(*Masarykova univerzita*)

Recenzovali: doc. Ing. Jan Sucháček, Ph.D.
(*Vysoká škola báňská – Technická univerzita v Ostravě*)
doc. Ing. Dana Švihlová, Ph.D.
(*Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici*)

© 2011 Masarykova univerzita
ISBN 978-80-210-5513-1

Edited by: Ing. Viktorie Klímová, Ph.D.
Ing. Vladimír Žítek, Ph.D.
(*Masaryk University*)

Reviewed by: Assoc. Prof. Jan Sucháček, Ph.D.
(*VŠB-Technical University of Ostrava*)
Assoc. Prof. Ing. Dana Švihlová, Ph.D.
(*Matej Bel University in Banská Bystrica*)

© 2011 Masarykova univerzita
ISBN 978-80-210-5513-1

OBSAH

DISPARITY V DLOUHODOBÉM VÝVOJI REGIONŮ ČESKÉ REPUBLIKY	9
<i>doc. Ing. Alois Kutscherauer, CSc.</i>	
ZMĚNY KVALITY PODNIKATELSKÉHO PROSTŘEDÍ PODLE ČESKÝCH KRAJŮ A SPRÁVNÍCH OBVODŮ ORP V OBDOBÍ 2001/2002 – 2006/2008	19
<i>doc. RNDr. Milan Viturka, CSc.</i>	
ZNALOSTNÍ EKONOMIKA JAKO NOVODOBÝ FENOMÉN KONKURENCESCHOPNOSTI STÁTŮ A REGIONŮ	25
<i>prof. RNDr. René Wokoun, CSc.; Ing. Martin Pělucha, Ph.D.</i>	
AKTUÁLNÍ TRENDY TRHU PRÁCE V JIHMORAVSKÉM KRAJI	37
<i>RNDr. Hana Svobodová, Ph.D.; Ing. Bc. Pavel Fišer</i>	
NÁKUPNÍ SPÁD A VYBRANÉ NÁKUPNÍ ZVYKLOSTI NÁVŠTĚVNÍKŮ GALERIE VAŇKOVKA	47
<i>RNDr. Josef Kunc, Ph.D.; Mgr. Petr Tonev; Mgr. Bohumil Frantál</i>	
TRANSFER TECHNOLOGIÍ V JIHMORAVSKÉM KRAJI	56
<i>Ing. Lucie Winklerová</i>	
POROVNÁNÍ KRAJŮ NUTS II JIHOVÝCHOD	64
<i>Ing. Libuše Měrtlová, Ph.D.</i>	
KOHEZNÍ POLITIKA V KONTEXTU ČESKÉ REPUBLIKY	71
<i>Ing. Ivana Janečková; Ing. Pavel Vinkler</i>	
EVROPSKÁ INTEGRACE, KOHEZNÍ POLITIKA A PROBLÉMY EUROZÓNY	79
<i>Ing. Petr Jiříček</i>	
APLIKACE CBA PŘI IMPLEMENTACI OP V ČR	90
<i>Ing. Petr Halánek, Ph.D.</i>	
PODPORA VÝZKUMU A VÝVOJE Z EVROPSKÉ UNIE V JIHMORAVSKÉM A MORAVSKOSLEZSKÉM KRAJI	100
<i>Ing. Barbora Feixová</i>	
ČERPÁNIE FINANČNÝCH PROSTRIEDKOV V OBLASTI PODPORY 2.2 – VYSOKOŠKOLSKÉ VZDELÁVANIE V RÁMCI OP VZDELÁVANIE PRE KONKURENCIESCHOPNOSŤ	111
<i>Ing. Lucia Nemcová; Mgr. Luba Tomčíková</i>	
ROZVOJ A PODPORA EKONOVACÍ V ČR A EU	118
<i>Ing. Vladimír Žitek, Ph.D.; Ing. Viktorie Klímová, Ph.D.</i>	
BROWNFIELDS JAKO LOKALITY PRO UMÍSTĚNÍ OBNOVITELNÝCH ZDROJŮ ENERGIE?	132
<i>RNDr. Josef Kunc, Ph.D.; Mgr. Bohumil Frantál; Mgr. Petr Klusáček</i>	

KVALITA ŽIVOTA V MESTÁCH OKRESU ZLÍN – PŘÍKLAD APLIKÁCIE METÓDY A'WOT	141
<i>Ing. Marcela Chreneková; Bc. Irena Orságová</i>	
TRANSFORMÁCIA PO ROKU 1989 V MESTE NOVÁ DUBNICA - AKO JU VNÍMAJÚ DVE GENERÁCIE?	148
<i>RNDr. Katarína Danielová</i>	
PROBLÉMY STRATEGICKÉHO PLÁNOVÁNÍ ROZVOJE MĚST V ČESKÉ REPUBLICE. KRITICKÁ ANALÝZA	161
<i>RNDr. Jiří Ježek, Ph.D.</i>	
HOSPODÁRENIE MUNICIPALÍT A ZNEČISTENIE PROSTREDIA	169
<i>Dr.h.c. doc. JUDr. Alena Pauličková, PhD.</i>	
HOSPODÁRSKA KRÍZA Z POHLEADU MIESTNEJ SAMOSPRÁVY	175
<i>Ing. Viera Papcunová, PhD.; Ing. Ivana Gecíková, PhD.</i>	
ROZVOJ REGIÓNOV A PPP PROJEKTY	181
<i>Ing. Lucia Nemcová; Mgr. Luba Tomčíková</i>	
PŘESHraniční SPOLUPRÁCE V JiHOČESKÉM KRAJI	188
<i>Ing. Jiří Dušek, Ph.D.</i>	
KONSOLIDÁCIA SÍDELNEJ ŠTRUKTÚRY NA ZÁKLADE DOBROVOLENÉHO ZLUČOVANIA OBCÍ. PRÍPADOVÁ ŠTÚDIA II	197
<i>doc. Ing. Anna Belajová, CSc.; doc. Ing. Marta Hamalová, CSc.; Ing. Milena Majorošová; Mgr. Ivana Kováčsová; Ing. Stanislav Filip, PhD.</i>	
ZAPOJENÍ OBCÍ V MIKROREGIONECH ČESKÉ REPUBLIKY	206
<i>Ing. Vilém Pařil</i>	
INOVAČNÉ PROCESY V POLNOHOSPODÁRSTVE VO VIDIECKOM REGIÓNE	217
<i>doc. Ing. Mária Fáziková, CSc.</i>	
VÝZVA SÚČASNÉHO OBDOBIA PRE PÔDOHOSPODÁRSTVO V REGIONÁLNEJ POLITIKE SR	225
<i>doc. Ing. Viera Petrášová, CSc.</i>	
POZICE A ZAPOJENÍ ZEMĚDĚLCŮ DO MÍSTNÍCH AKČNÍCH SKUPIN: PŘÍPAD ČLENŮ NÁRODNÍ SÍTĚ MÍSTNÍCH AKČNÍCH SKUPIN ČESKÉ REPUBLIKY	233
<i>Bc. Miloslav Delín</i>	
IMPLEMENTÁCIA PRÍSTUPU LEADER NA SLOVENSKU: KRITICKÝ POHĽAD	244
<i>Ing. Barbora Milotová, PhD.</i>	
VÝZNAM STRATEGICKÉHO MARKETINGOVÉHO ŘÍZENÍ FIREM PRO ZVYŠOVÁNÍ JEJICH KONKURENCESCHOPNOSTI	252
<i>Ing. Zdeněk Bednarčík, MBA</i>	

ANALÝZA SPOLEČENSKÉ ODPOVĚDNOSTI FIREM V BRNĚ A OKOLÍ	259
<i>Ing. Kateřina Kuchčíková</i>	
VYUŽITÍ BENCHMARKINGU V REGIONÁLNÍM PLÁNOVÁNÍ ROZVOJE CESTOVNÍHO RUCHU	269
<i>Ing. Martin Luštický; Ing. Martin Musil</i>	
VNITŘNÍ TURISMUS V ČR V MEZIREGIONÁLNÍM SROVNÁNÍ A JEHO ROZVOJ	277
<i>doc. Ing. Ivana Kraftová, CSc.; Bc. Hana Gabrielová</i>	
VPLYV ZÁPISU LOKALITY DO ZOZNAMU UNESC-A NA CESTOVNÝ RUCH (NA PŘÍKLADE MESTA BANSKÁ ŠTIAVNICA)	286
<i>doc. PhDr. Jolana Darulova, CSc.</i>	
TRADIČNÁ KULTÚRA AKO FAKTOR ROZVOJA MESTSKÉHO TURIZMU (NA PŘÍKLADE MESTA ZVOLEN)	295
<i>PhDr. Katarína Košťalová, PhD.</i>	
VENKOVSKÁ TURISTIKA V ČESKÉ REPUBLICE	302
<i>doc. Ing. Rudolf Zeipelt, CSc.; Ing. Andrea Jindrová; doc. Ing. Ludmila Dömeová, CSc.</i>	
KVALITA SLUŽIEB UBYTOVACÍCH ZARIADENÍ NA SLOVENSKOM VIDIEKU	308
<i>doc. Ing. Jana Jarábková, PhD.</i>	
MARKETINGOVÉ AKTIVITY V KONKURENČNOM PROSTREDÍ	314
<i>Ing. Janka Beresecká</i>	

ÚVOD

Vážené kolegyně, vážení kolegové,

jsme rádi, že se s Vámi po roce opět můžeme setkat na Mezinárodním kolokviu o regionálních vědách, které jsme i letos uspořádali na jižní Moravě v malebné obci Bořetice, kde se tradice snoubí se současností. Letošní rok je pro nás významný i tím, že Ekonomicko-správní fakulta Masarykovy univerzity oslavuje 20 let své existence.

Sborník ze XIV. mezinárodního kolokvia o regionálních vědách obsahuje 36 příspěvků, které jsou seřazeny tématicky. Jednotlivé příspěvky se zabývají například socio-ekonomickými rozdíly mezi regiony, podporou rozvoje území ze strany Evropské unie, problematikou hospodaření a řízení měst a obcí nebo cestovním ruchem. Věříme, že ve sborníku, který máte před sebou, naleznete spoustu nových poznatků a zajímavých myšlenek, které využijete ve svém dalším výzkumu, resp. ve své další práci.

Partnerem letošního kolokvia je Regionální rada regionu soudržnosti Jihovýchod, která podporou projektů v oblasti dopravy, cestovního ruchu a rozvoje přispívá k vyváženému rozvoji Jihomoravského kraje a kraje Vysočina. Dalším partnerem kolokvia je společnost eCBA, s. r. o., která vyvíjí a nabízí unikátní software pro hodnocení ekonomické a finanční efektivity rozvojových projektů.

Na závěr bychom Vás chtěli jménem Katedry regionální ekonomie a správy pozvat na příští jubilejní patnácté kolokvium, které se uskuteční v červnu 2012.

Ing. Viktorie Klímová, Ph.D.
Ing. Vladimír Žítek, Ph.D.
editoři sborníku

www.econ.muni.cz/kolokvium

DISPARITY V DLOUHODOBÉM VÝVOJI REGIONŮ ČESKÉ REPUBLIKY

DISPARITIES IN LONG-TERM DEVELOPMENT OF REGIONS IN THE CZECH REPUBLIC

DOC. ING. ALOIS KUTSCHERAUER, CSc.

*Katedra regionální a environmentální ekonomiky
Ekonomická fakulta, Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava
Sokolská tř. 33, 701 21 Ostrava, Česká republika
e-mail: alkut@alkut.cz*

Anotace

Předmětem příspěvku je prezentace výsledků kvantitativního ověření vývoje relevantních regionálních disparit v ČR po vzniku samostatného českého státu. Analyzováno bylo 23 vybraných indikátorů sociální, ekonomické a územní sféry majících klíčový význam pro regionální rozvoj země v posledních patnácti letech.

Z provedené analýzy vývoje regionálních disparit vyplývá, že velikost regionálních disparit v ČR sice ještě není problémem fatálním, avšak jejich dlouhodobý vývoj je velmi varující, neboť u většiny sledovaných indikátorů má divergentní charakter. Z analyzovaných 23 indikátorů divergentní vývoj lze nalézt u třinácti indikátorů, stagnující (neutrální) vývoj u devíti indikátorů a žádoucí konvergentní vývoj (snižování disparity) u jednoho indikátoru. Takový vývoj není dlouhodobě udržitelný.

Výrazným problémem je růst disparit Hlavního města Prahy, zejména v ekonomické sféře. Zde již nelze hovořit o dlouhodobé neudržitelnosti, neboť trajektorie průběhu (zvětšování) disparit Prahy vůči ostatním regionům u většiny relevantních indikátorů jsou tak strmé, že již nejsou udržitelné ani střednědobě.

Klíčová slova

Regionální disparita, charakter disparity, vývoj disparit, udržitelnost vývoje disparit

Annotation

The article presents the results of quantitative examination on evolution of relevant regional disparities in the Czech Republic after formation the independent Czech state. Twenty-three selected indicators from social, economic and territorial area, which had the crucial importance for country regional development in last fifteen years, were analysed.

From the performed analysis of regional disparities evolution, it results that the size of regional disparities in the Czech Republic has not yet been fatal problem; however, their long-term trend is very warning because the majority of monitored indicators has divergent character. Amongst 23 analysed indicators it is possible to find near thirteen indicators with divergent evolution, near nine indicators with neutral evolution (stagnant) and one indicator with desirable convergent evolution (disparity reducing). Such evolution is not sustainable in the long term.

Outstanding problem is the growth of disparities the capital of Prague, especially in economic area. It is already impossible to talk about the long term unsustainability because trajectories of the development of disparities in Prague (the increase) compared with other regions are so sharp for the majority of relevant indicators, that they are not sustainable even in the medium term.

Keywords

Regional disparity, character of disparity, evolution of disparities, sustainability of disparities evolution

JEL Classification: R 00

Úvodem

V roce 2006 vyhlásilo MMR výzkumný program WD - Výzkum pro potřeby řešení regionálních disparit. Již pět let je v rámci něj řešena řada výzkumných úkolů, z nichž 16 hlavních úkolů má disparity přímo ve svém názvu. Je třeba konstatovat, že z pohledu dosud prezentovaných výstupů, jde převážně o řešení svým způsobem úspěšná, v rámci nichž byla prezentována a pro praktické využívání doporučena řada modelů, certifikovaných metodik, sofistikovaných i pragmaticky laděných metod výpočtů atd. Problém však nastává v tom, že tuto velmi diverzifikovanou množinu vzájemně nezkoordinovaných (někdy až protichůdných) doporučení nebude regionální praxe (resp. regionální management) schopná absorbovat.

V rámci výzkumného úkolu WD-55-07-1 *Regionální disparity v územním rozvoji ČR* jsme se tento handicap rozříštěného výzkumu snažili zmírnit dvěma způsoby: knižním vydáním monografie *Regionální disparity - Disparity v regionálním rozvoji země, jejich pojetí, identifikace a hodnocení* (Kutscherauer a kol., 2010b) a výzkumnou studií *Doporučení k úpravám legislativy a metodik strategických a programových dokumentů regionálního managementu v ČR* (Hučka a kol., 2010).

Přínos monografie vidíme zejména v tom, že je v evropském rozměru jedinečná svým záběrem (v evropské regionální literatuře není k dispozici publikace souhrnně formulující teorii disparit, jejich klasifikaci, metody jejich měření a hodnocení a praktické příklady vývoje disparit v mezinárodním srovnání).

Pro českou akademickou sféru i regionální praxi je přínosná nejen tím, že poskytuje potřebná teoretická a metodologická východiska poznávání disparit, ale také ukazuje skutečný vývoj disparit mezi kraji ČR od vzniku samostatného českého státu.

Ve svém dnešním časově i prostorově omezeném příspěvku se budu zabývat tím co je v monografii pro zvýšení poznávací hodnoty informací o regionálních disparitách v ČR nejpodstatnější, alespoň souhrnným vyjádřením, jak se klíčové disparity mezi kraji ČR skutečně vyvíjejí po vzniku samostatného českého státu.

Dlouhodobý vývoj disparit mezi kraji České republiky

Kvantitativní ověření vývoje relevantních regionálních disparit v ČR po vzniku samostatného českého státu bylo provedeno pomocí vybraných indikátorů sociální, ekonomické a územní sféry majících klíčový význam pro regionální rozvoj země v posledních patnácti letech (Kutscherauer a kol., 2010a).

Ze 165 indikátorů tvořících navrženou základní databázi systému sledování a hodnocení regionálních disparit v ČR bylo pro analýzu dlouhodobého vývoje disparit mezi kraji ČR vybráno 23 indikátorů, z toho za sociální sféru 7 indikátorů, za ekonomickou sféru 10 indikátorů a za územní sféru 6 indikátorů, z nichž většina je Regionálními informačními

servisy nebo Českým statistickým úřadem sledována od roku 1995. Výjimečně jsou zařazeny indikátory i s kratší dobou sledování, avšak svou povahou klíčové pro rozvoj regionů a pro sledování rozdílností vývoje mezi nimi.

Sociální sféra je v základním souboru (datové bázi) charakterizována 38 indikátory. Z nich je pro zhodnocení vývoje disparit v sociální sféře ČR od roku 1995 vybráno pět indikátorů dostupných za celé analyzované období, jeden indikátor (hrubý úhrn migrace na 1000 obyvatel středního stavu) dostupný od roku 1997 a jeden indikátor (podíl domácností s čistým měsíčním příjmem pod hranicí životního minima), jehož sledování bylo zavedeno teprve od roku 2005, ale jeho meziregionální disparita je pro vyvážený regionální rozvoj ČR velmi důležitá.

Analýzovaný vývoj disparit v sociální sféře je reprezentován těmito indikátory:

- hrubý úhrn migrace na 1000 obyvatel středního stavu
- věkové složení obyvatelstva,
- úroveň vysokoškolského vzdělání,
- zaměstnanost v terciárním sektoru,
- počet lékařů na 10 tisíc obyvatel,
- počet míst v zařízeních sociální péče na 10 tisíc obyvatel,
- podíl domácností s čistým měsíčním příjmem pod hranicí životního minima.

Pro postižení vývoje ekonomické sféry krajů ČR bylo vybráno ze základního souboru 78 indikátorů popisujících ekonomickou sféru 10 relevantních indikátorů postihujících nejdůležitější projevy ekonomiky kraje.

Pro postižení dlouhodobého vývoje ekonomiky krajů ČR byly vybrány tyto indikátory:

- čistý disponibilní důchod domácností na obyvatele,
- hrubý domácí produkt kraje (HDP kraje),
- HDP kraje na obyvatele,
- tvorba hrubého fixního kapitálu na obyvatele,
- podíl exportu na HDP kraje,
- počet podnikatelů (registrovaných jednotek) na 1000 obyvatel
- výdaje na výzkum a vývoj na obyvatele,
- hrubá přidaná hodnota na obyvatele,
- míra registrované nezaměstnanosti,
- podíl kraje na celkových přímých zahraničních investicích v ČR.

Územní sféra zahrnuje geografii, životní prostředí a infrastrukturu regionů. Je typická řadou jevů, majících charakter přírodních daností, které mezi kraji vytvářejí mnohdy značné disparity, které se však v čase nemění, nebo se mění jen velmi málo, a jsou člověkem zpravidla neovlivnitelné.

Analýza dlouhodobého vývoje územních disparit krajů je proto zaměřena na jevy mající dynamický charakter, klíčový význam pro rozvoj regionů a jsou ovlivnitelné lidskou činností.

Vývoj územních disparit krajů ČR je reprezentován indikátory:

- hustota dálnic na 100 km²,
- podíl území s integrovanými dopravními systémy (IDS) na území kraje,
- podíl obyvatel napojených na kanalizaci,
- produkce emisí SO₂/km²,

- měrná produkce komunálního odpadu,
- podíl zastavěných ploch %.

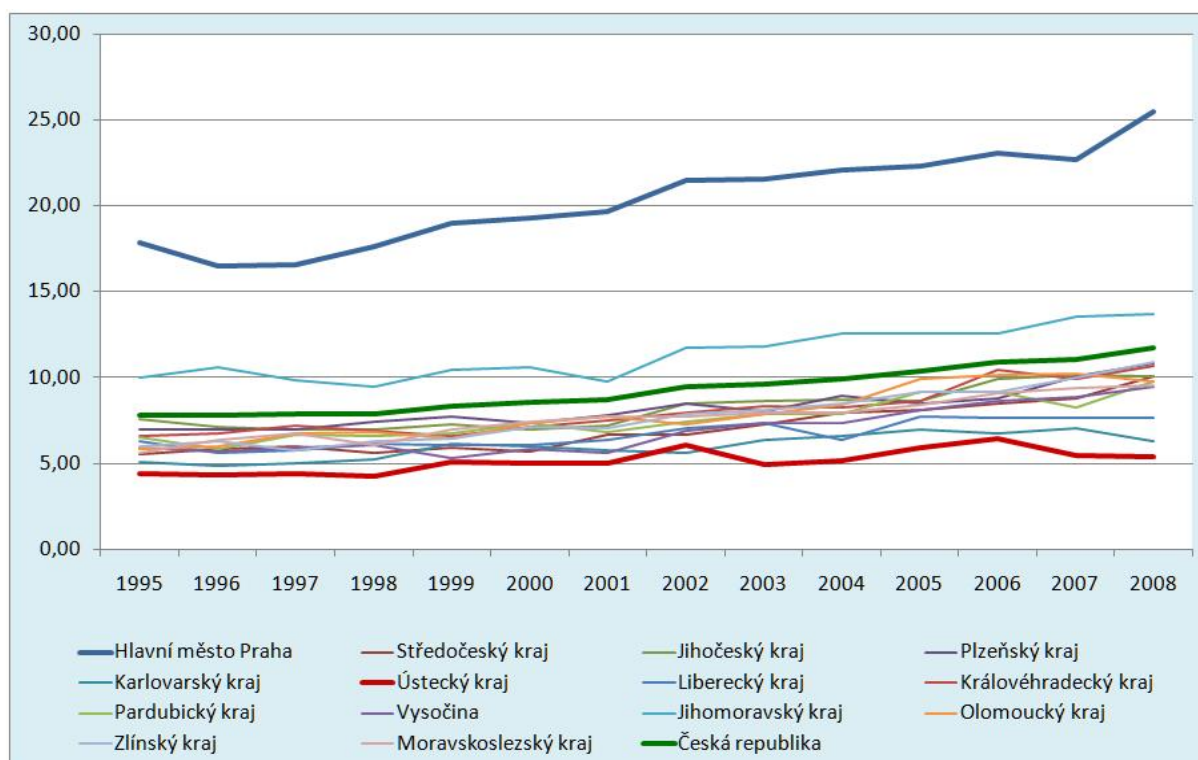
Analýzy dlouhodobého vývoje disparit mezi regiony ČR ukázala následující trajektorie jejich vývoje:

V sociální sféře charakterizované sedmi indikátory je u čtyř indikátorů vývoj trvale divergentní (se zvětšujícím se rozdílem mezi nejlepším a nejhorším krajem), 3x stagnující a pouze 1x konvergentní (u věkového složení obyvatelstva, avšak při celkovém nepříznivém stárnutí populace).

Konkrétně si ukážeme vývoj disparit dvou indikátorů klíčových pro vývoj sociální sféry, a to podílu obyvatel s vysokoškolským vzděláním a počtu lékařů na 10 000 obyvatel.

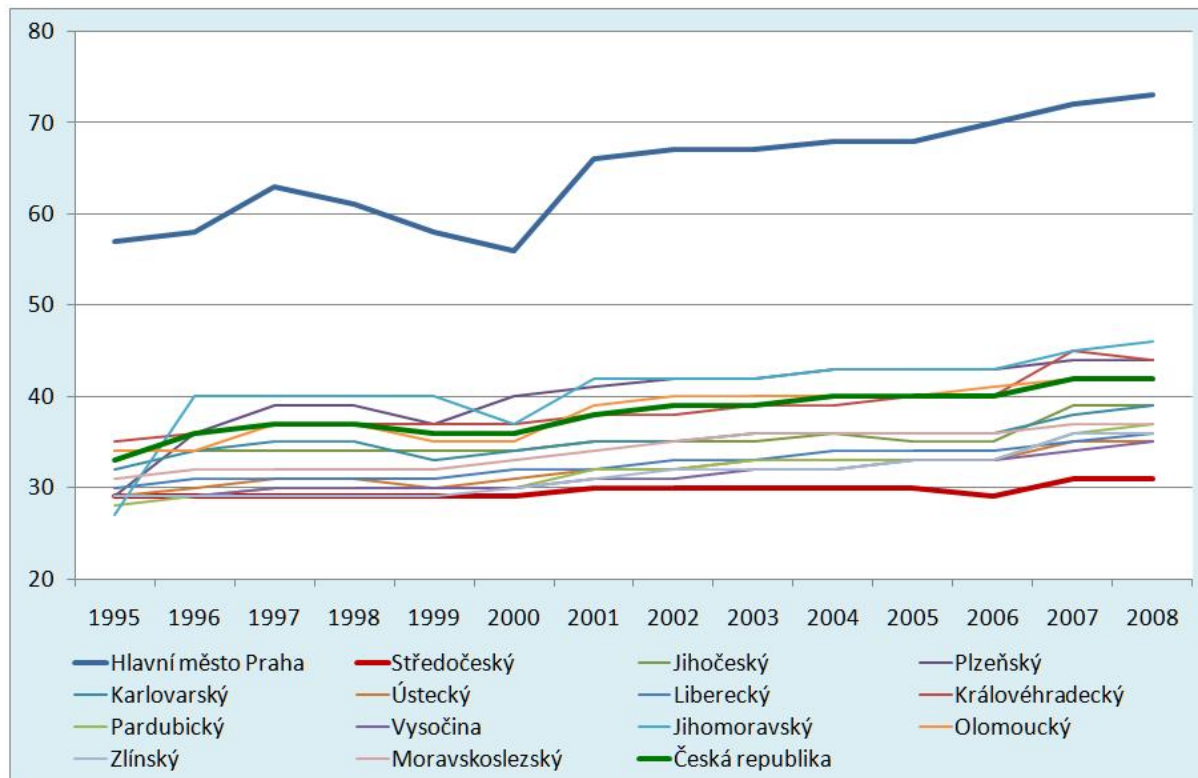
Vývoj podílu vysokoškolsky vzdělaných obyvatel se postupně zvětšuje (průměr ČR z hodnoty 7,83 % na 11,74 %). Vývoj disparity mezi kraji ČR však má mírně divergentní průběh, který se výrazněji zvětšuje po roce 2007 (viz graf 1).

Graf 1: Podíl obyvatel s VŠ vzděláním z počtu obyvatel ve věku 15 let a starších (v %)

Zdroj: ČSÚ, vlastní zpracování

Disparita počtu lékařů na 10 tisíc obyvatel vykazuje divergentní tendenci (viz graf 2). Počáteční rozdíl mezi Prahou a Středočeským krajem (jako regionů s nejvyšším a nejnižším počtem lékařů) se zvýšil z počátečních 28 v roce 1995 na 42 v roce 2008. Nízké hodnoty Středočeského kraje však zřejmě ovlivňuje spádovost za zdravotnickými službami do Prahy. Nad průměrem ČR se mimo Prahy pohybují, tedy pozitivní disparitu vykazují, ještě kraje Jihomoravský, Plzeňský a Královéhradecký, ostatní kraje jsou v pásmu negativní disparity.

Graf 2: Počet lékařů na 10 000 obyvatel

Zdroj: RIS, vlastní zpracování

V ekonomické sféře charakterizované deseti indikátory je vývoj disparit nejhorší – 9x divergentní (z toho jen 2x s malou dynamikou) a 1x s proměnlivou trajektorií (vývoj míry registrované nezaměstnanosti – v letech 1995 – 2003 silně divergentní, v letech 2004 – 2008 konvergentní a od roku 2009 mírně divergentní, avšak se zvyšující se mírou nezaměstnanosti). Výše tvorby hrubého domácího produktu na obyvatele (viz graf 3) charakterizuje ekonomickou potenci kraje. Je také nejčastěji mezinárodně srovnávaným indikátorem.

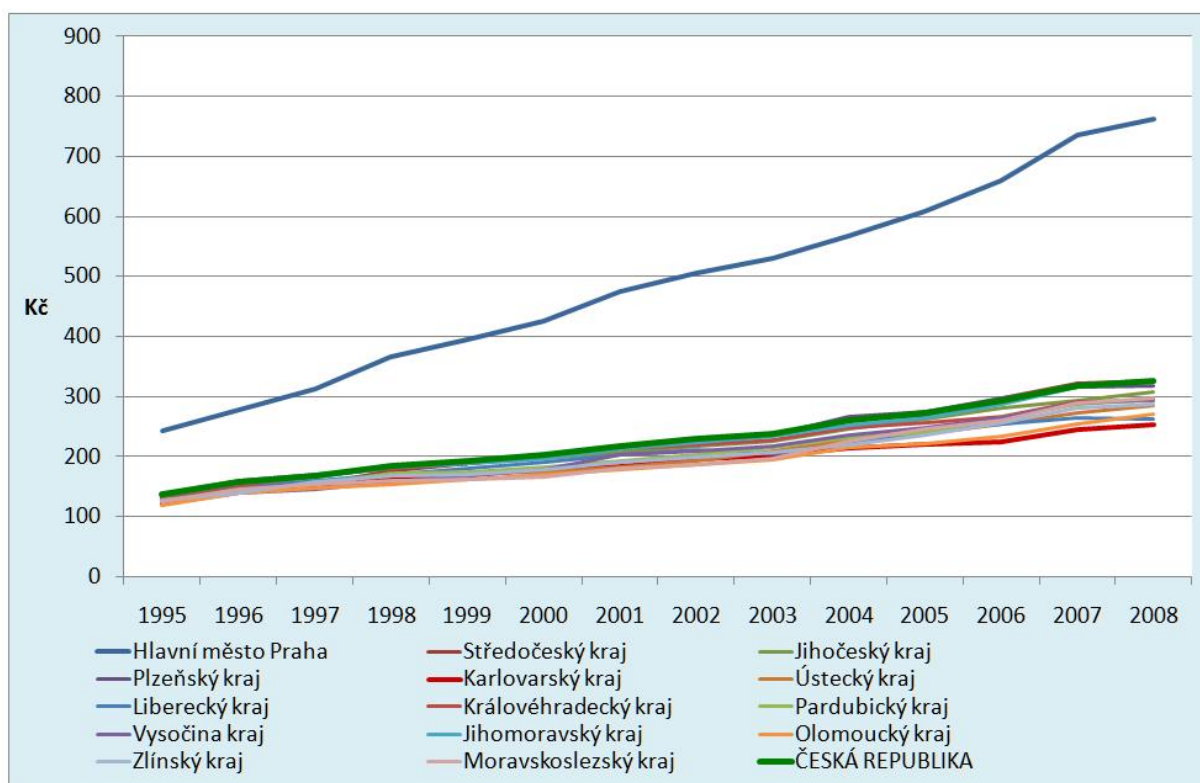
V letech 1995 – 2008 se hodnota tohoto indikátoru v průměru ČR zvýšila 2,4x. Současně se však také velmi silně zvyšovala jeho disparita – z cca 124 tis. Kč v roce 1995 na 508 tis. v roce 2008, tj. 4,1x.

Indikátor tvorba hrubého fixního kapitálu představuje hodnotu pořízení majetku (hmotných i nehmotných investic), jehož význam je v tom, že není předmětem spotřeby, ale je využíván pro další produktivní činnost.

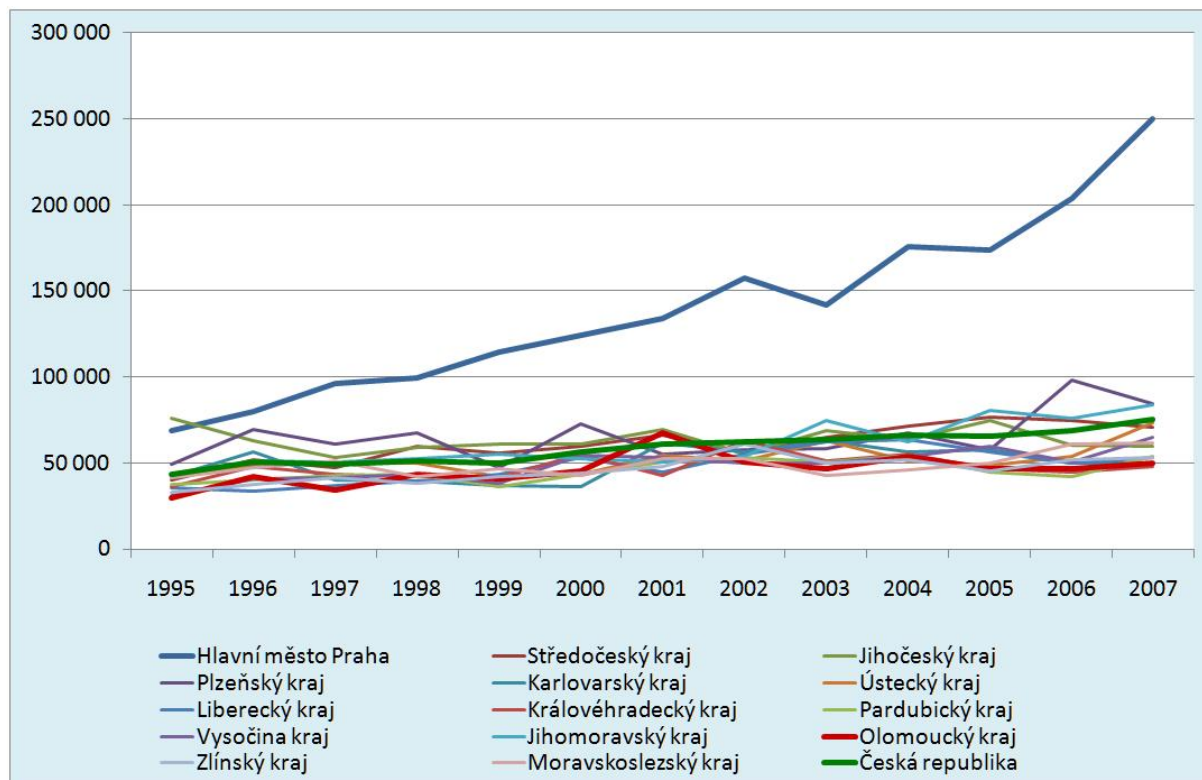
Z grafu 4 jsou patrné trend i disparita vývoje tohoto indikátoru v krajích ČR v přepočtu na obyvatele. Jeho vývoj má trvale divergentní charakter s výrazným nárůstem dynamiky v posledních letech, zejména od roku 2005.

Jeho hodnotami ve srovnání s ostatními kraji se zcela vymyká Hlavní město Praha, které v celém analyzovaném období dosahuje nejvyšší dynamiky růstu (mezi léty 1995 až 2007 nárůst 3,6x). Naopak nejmenší dynamiku (jako jediný kraj s poklesem o 21 %) vykázal kraj Jihočeský, což znamenalo posun z prvního místa v roce 1995 až na osmé místo v roce 2007.

Graf 3: Hrubý domácí produkt na obyvatele v krajích ČR (tis. Kč)

Zdroj: ČSÚ, vlastní zpracování

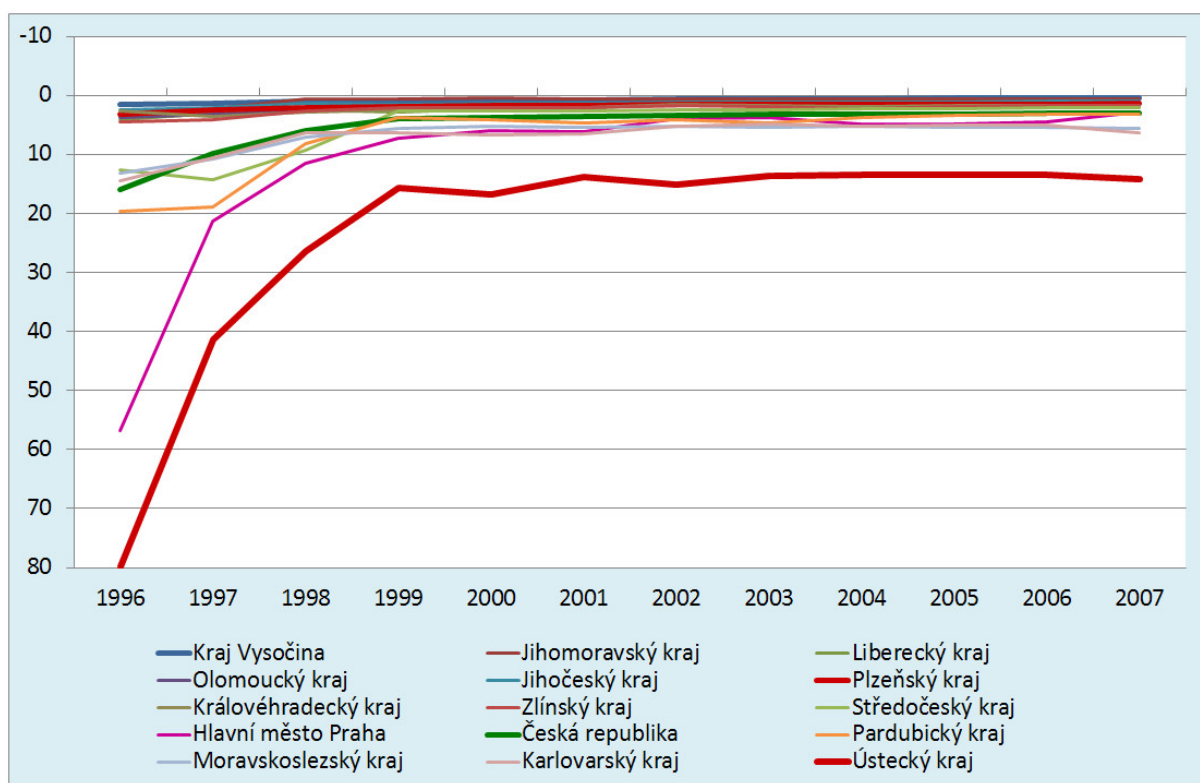
Graf 4: Tvorba hrubého fixního kapitálu na obyvatele v krajích ČR (v Kč)

Zdroj: ČSÚ, vlastní zpracování

V *územní sféře* charakterizované šesti indikátory je trend vývoje disparit v podstatě neutrální. Je to dáno především tím, že území má mnoho daností, které se i v dlouhém časovém horizontu nemění, nebo mění jen velmi málo. Za povšimnutí však stojí, že v této sféře je patrný také stagnující trend v rozptylu disparit ovlivnitelných činností člověka.

Největší změnu lze vysledovat u indikátoru Produkce emisí SO₂/km² (viz graf 5), který v letech 1996 až 1999 vykazoval konvergentní trend s vysokou dynamikou, od roku 2000 je jeho trend spíše stagnující.

Graf 5: Produkce emisí SO₂/km² (v tunách na km²)

Zdroj: RIS, vlastní zpracování

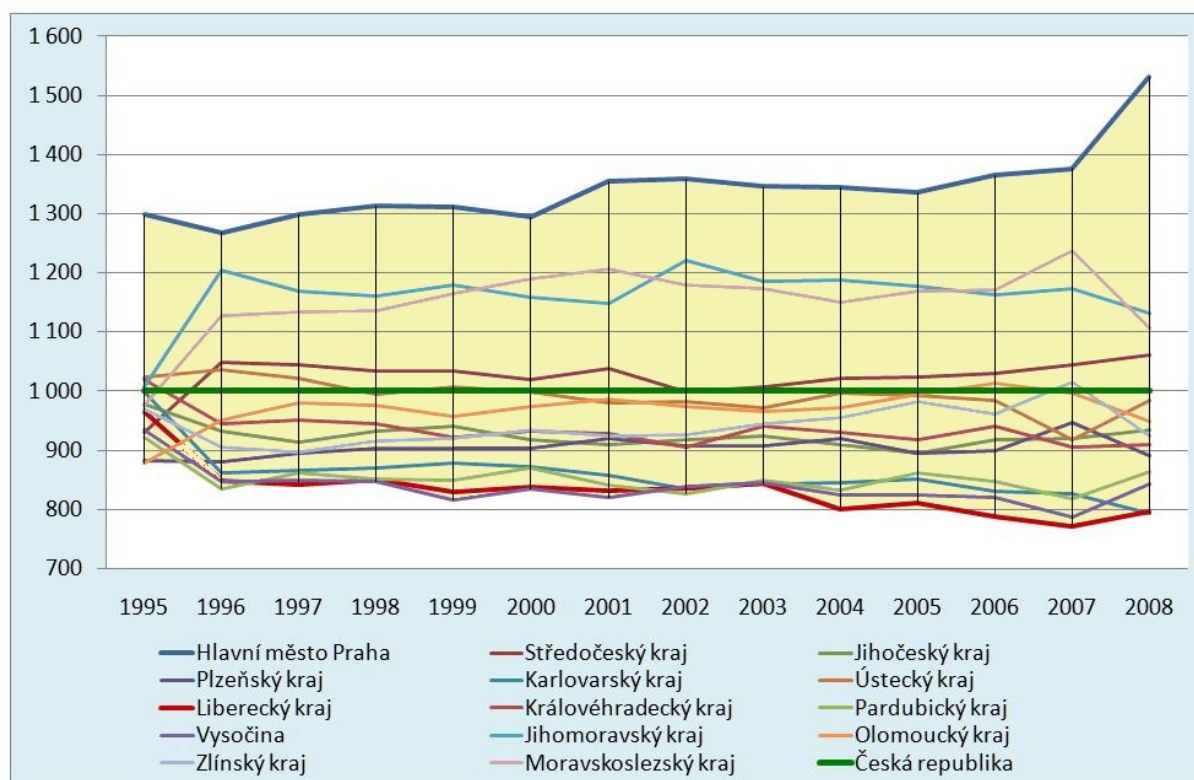
Souhrnné charakteristiky vývoje disparit mezi kraji České republiky

Souhrnná charakteristika vývoje disparit v sociální sféře

Vývoj disparit v sociální sféře v letech 1995 - 2008, vypočítaný k průměru České republiky z výše uvedených indikátorů bodovou metodou má celkově divergentní průběh (viz graf 6).

Nejvyšších hodnot vůči průměru ČR dlouhodobě dosahovalo Hlavní město Praha, a se značným odstupem kraje Jihomoravský, Moravskoslezský a Středočeský. Nejnižších hodnot dosahovaly kraje Vysočina, Pardubický, Karlovarský a Liberecký.

Agregovaně vyjádřený průběh disparit v sociální sféře krajů ČR je celkově divergentní, avšak v období let 1995 až 2008 lze rozlišit tři fáze dynamiky jejich růstu. První fáze (do roku 2000) má mírně divergentní až stagnující charakter, druhá fáze (do roku 2007) má zpočátku zřetelně divergentní charakter s následující stagnací a třetí fáze (po roce 2007) má divergentní charakter se značnou dynamikou růstu.

Graf 6: Souhrnná charakteristika vývoje disparit v sociální sféře

Zdroj: ČSÚ, RIS, vlastní výpočet a zpracování

Je tedy zřejmé, že přes všechna opatření v rámci programů rozvoje krajů, operačních programů i specifických aktivit na podporu sociální sféry, disparity mezi kraji ČR se v sociální sféře trvale zvětšují.

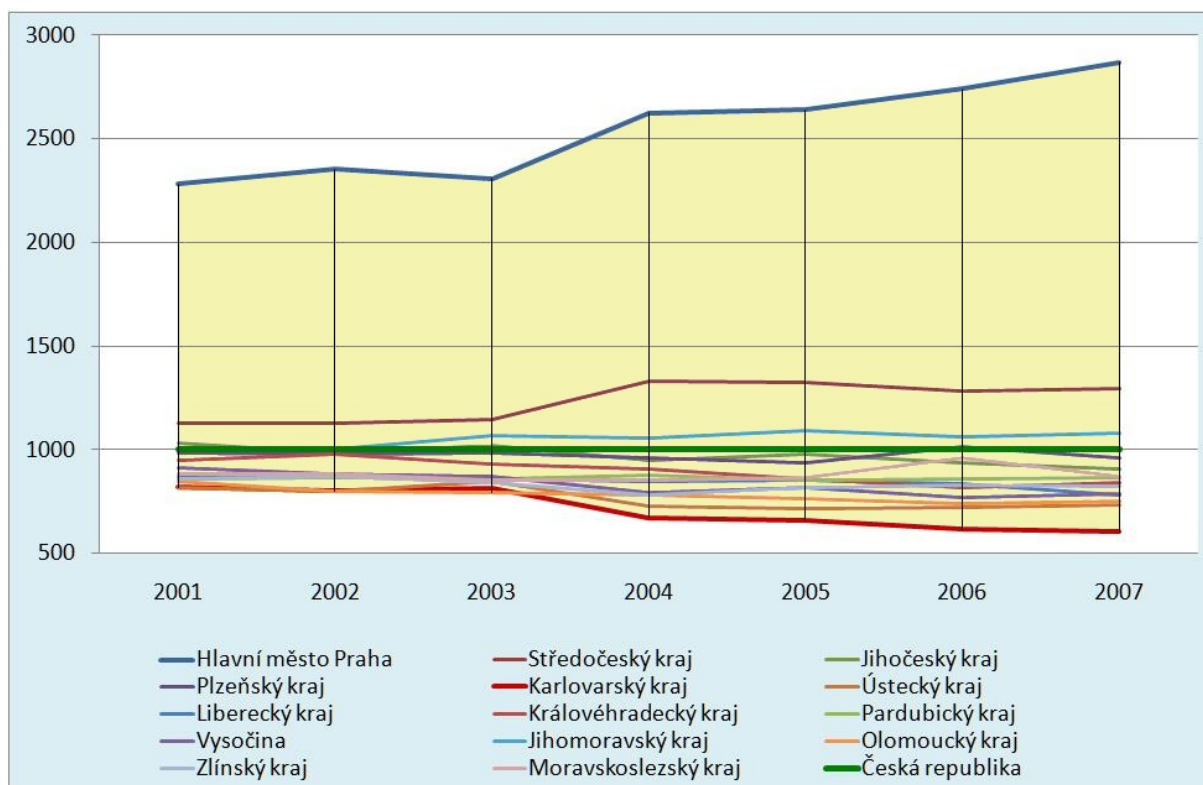
Souhrnná charakteristika vývoje disparit v ekonomické sféře

Agregované vyjádření vývoje disparit mezi kraji ČR v ekonomické sféře je provedeno za období let 2001 až 2007, vzhledem k časové dostupnosti indikátorů, kterými je v této analýze ekonomická sféra charakterizována.

Vývoj disparit mezi kraji ČR v ekonomické sféře v letech 2001 - 2007, vypočítaný k průměru ČR z uvedených indikátorů bodovou metodou má celkově divergentní průběh (viz graf 7). Lze v něm však rozeznat tři dynamicky odlišné fáze. V letech 2001 až 2003 vykazoval vývoj rozptylu disparit stagnaci, v roce 2004 dochází k dynamizaci divergentního průběhu a v letech 2005 až 2007 přetrvával divergentní průběh, avšak s nižší, i když zřetelnou, dynamikou růstu.

Nejvyšších hodnot vůči průměru ČR dlouhodobě dosahovalo Hlavní město Praha, a se značným odstupem kraje Středočeský a Jihomoravský. Nejnižších hodnot dosahovaly kraje Zlínský, Olomoucký, Ústecký a Karlovarský.

Graf 7: Souhrnná charakteristika vývoje disparit v ekonomické sféře

Zdroj: ČSÚ, vlastní výpočet a zpracování

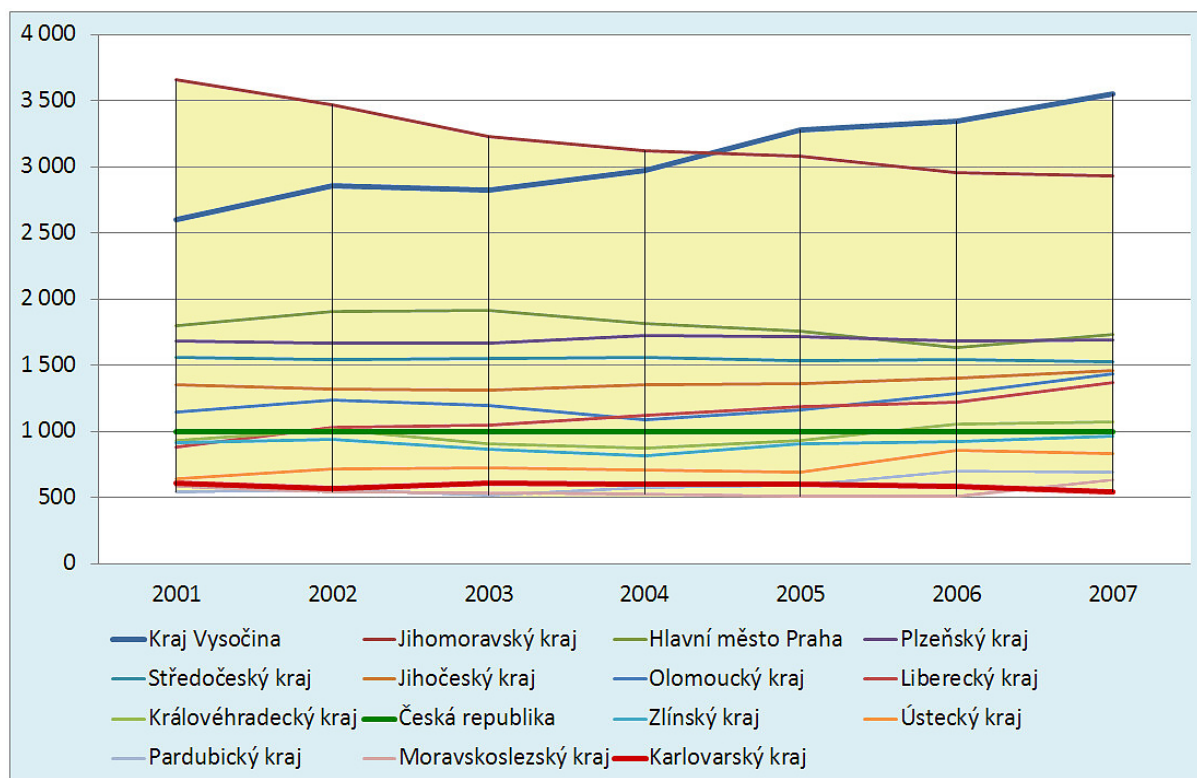
Souhrnná charakteristika vývoje disparit v územní sféře

Agregované vyjádření vývoje disparit pokrytí území krajů ČR dálnicemi, podílu obyvatel krajů napojených na kanalizaci a produkce emisí SO₂ není dostatečně reprezentativní pro souhrnné vyjádření disparit územní sféry krajů ČR, je však dostatečně vypovídající o vývoji disparit mezi kraji v indikátorech jevů resp. procesů ovlivnitelných lidskou činností, natolik významných, že do značné míry předurčují kvalitu a dynamiku dlouhodobého rozvoje krajů. Agregované vyjádření vývoje disparit těchto tří indikátorů je patrné z grafu 8.

Přesto, že analýza dlouhodobého vývoje územních disparit krajů ČR je zaměřena na jevy ovlivnitelné lidskou činností a svou podstatou mající dynamický charakter, v souhrnném vyjádření je jejich vývojový trend v analyzovaném období do značné míry neutrální.

Závěr

Z provedené analýzy vývoje regionálních disparit vyplývá, že velikost regionálních disparit v ČR ještě není problémem fatálním, avšak jejich dlouhodobý vývoj je velmi varující, neboť u většiny sledovaných indikátorů má zřetelně divergentní charakter.

Graf 8: Souhrnná charakteristika vývoje disparit v územní sféře

Zdroj: vlastní zpracování

V souhrnu lze konstatovat, že z 23 analyzovaných indikátorů divergentní vývoj lze nalézt u třinácti indikátorů, stagnující (neutrální) vývoj u devíti indikátorů a žádoucí konvergentní vývoj (snižování disparity) u jednoho indikátoru. Takový vývoj není dlouhodobě udržitelný.

Výrazným problémem je růst disparit Hlavního města Prahy, zejména v ekonomické sféře. Zde již nelze hovořit o dlouhodobé neudržitelnosti, neboť trajektorie průběhu (zvětšování) disparit Prahy vůči ostatním regionům u většiny relevantních indikátorů jsou tak strmé, že již nejsou udržitelné ani střednědobě.

Literatura

- [1] HUČKA, M. a kol. *Doporučení k úpravám legislativy a metodik strategických a programových dokumentů regionálního managementu v ČR*. In: Regionální disparity – Výzkumné studie. Ostrava, 2010, VŠB-TUO, ISBN 978-80-248-2375-1
- [2] KUTSCHERAUER, A. a kol. *Dlouhodobý vývoj regionálních disparit mezi kraji České republiky*. Ostrava, 2010a, In: Regionální disparity – Případové studie. Ostrava, 2010, VŠB-TUO, ISBN 978-80-248-2376-8
- [3] KUTSCHERAUER, A. a kol. *Regionální disparity. Disparity v regionálním rozvoji země, jejich pojetí, identifikace a hodnocení*. Ostrava: 2010b, VŠB-TUO, ISBN 978-80-248-2335-5, 266 stran.

ZMĚNY KVALITY PODNIKATELSKÉHO PROSTŘEDÍ PODLE ČESKÝCH KRAJŮ A SPRÁVNÍCH OBVODŮ ORP V OBDOBÍ 2001/2002 – 2006/2008

CHANGES OF BUSINESS ENVIRONMENT QUALITY ACCORDING TO CZECH REGIONS AND ADMINISTRATIVE DISTRICTS OF MEP IN PERIOD 2001/2002 – 2006/2008

DOC. RNDR. MILAN VITURKA, CSc.

*Katedra regionální ekonomie a správy
Ekonomicko-správní fakulta, Masarykova univerzita
Lipová 41a, 602 00 Brno, Česká republika
email: viturka@mail.muni.cz*

Anotace

Příspěvek se zabývá regionálním hodnocením vývojových změn v kvalitě podnikatelského prostředí (KPP) v České republice, která je definována pomocí vybraných faktorů. Hodnoceny jsou jak dílčí změny v rámci vytvořených šesti skupiny faktorů KPP na mikroregionální úrovni (ORP), tak celkové změny na krajské úrovni. Zjištěné poznatky jsou shrnuty v závěru.

Klíčová slova

kvalita podnikatelského prostředí, vývojové změny, regionální politika.

Annotation

The paper deals with regional evaluation of developmental changes in business environment quality (BEQ) of the Czech republic, which are defined by means of chosen factors. There are evaluated both partial changes in framework of created six groups of BEQ factors on micro regional level (MEP), and aggregate changes on regional level (kraje). Discovered findings are summarized in conclusion.

Key words

quality of business environment, developmental changes, regional policy.

JEL Classification: R11, R12.

1. Úvod

V uplynulém období byla na Katedře regionální ekonomie a správy ESF MU vypracována originální metodika regionálního hodnocení kvality podnikatelského prostředí (KPP). Tato metodika respektuje logiku moderních konceptů lokalizačních analýz, které kladou důraz na všestranné zohlednění odpovídající poptávky podnikatelských subjektů¹. V souladu s tím je založena na podnikatelském přístupu, jehož věcnou podstatou je identifikace příslušných investičních resp. rozvojových preferencí podnikatelských subjektů, které působí v rozvojově nosných odvětvích zpracovatelského průmyslu a tzv. vyšších tržních služeb (oddíly NACE

¹ I v případě multifaktorového hodnocení jde o generalizované vyjádření, které je z pohledu firem modifikováno jejich celkovou strategií a subjektivními požadavky na optimální kombinaci poptávaných faktorů KPP.

10–33, 58–66, 68–74, 77–78 a 82). Tyto preference byly stanoveny na základě mezinárodních průzkumů odpovídajících názorů potenciálních investorů a navazujících statistických a dalších analýz zohledňujících rozvojové podmínky České republiky (podrobnější informace viz publikace Víturka, M a kol. 1998, 2000, 2003, 2010; European Commission, 2008; Vanhove, N., Klassen, L., H., 1987; Pomery, CH., 1998). V tomto ohledu je přirozeně nezbytné mít k dispozici i relevantní odhady příslušných vah vybraných faktorů, které se v našem případě vztahují k dosavadní etapě ekonomického rozvoje České republiky, kterou lze charakterizovat jako rozvoj tažený zahraničními investicemi – váhy A (pro srovnání jsou uvedeny i váhy B, odpovídající kvalitativně vyššímu typu ekonomického rozvoje taženého inovacemi). Vlastní hodnocení KPP pak vychází z předem definovaného souboru celkem 16 faktorů KPP (viz tabulka). K tomu je účelné ještě poznamenat, že všeobecný důraz na regionální hodnocení vyplývá z rostoucího významu přisuzovaného regionům v globálním ekonomickém rozvoji (viz např. Porter, M., E., 1996).

Tab. 1: Faktory KPP a jejich významové váhy

faktory	typologické skupiny	váhy A	váhy B
<i>nejvíce významné faktory:</i>		44	48
podnikatelská a znalostní báze	lokální faktory	9	11
dostupnost pracovních sil	pracovní faktory	10	10
blízkost trhů	obchodní faktory	9	9
koncentrace významných firem	obchodní faktory	9	9
kvalita pracovních sil	pracovní faktory	7	9
<i>středně významné faktory:</i>		37	35
cena nemovitostí	cenové faktory	7	7
kvalita silnic a železnic	infrastrukturní	8	6
cena práce	cenové faktory	6	6
informační a komunikační technologie	infrastrukturní faktory	6	6
podpůrné služby	obchodní faktory	6	5
urbanistická a přírodní atraktivita území	environmentální faktory	4	5
<i>méně významné faktory:</i>		19	17
přítomnost zahraničních firem	obchodní faktory	5	4
environmentální kvalita území	environmentální faktory	3	4
asistence veřejné správy	lokální faktory	4	3
blízkost mezinárodních letišť	infrastrukturní faktory	4	3
flexibilita pracovních sil	pracovní faktory	3	3

Zdroj: vlastní výzkum.

Celková vypovídací schopnost vypracované metodiky pak byla ověřena na základě hypotézy, že hodnoty KPP vykazují silné vazby na úroveň HDP. Tato hypotéza byla potvrzena – vypočtená hodnota příslušného korelačního koeficientu přesahuje hranici 0,95 (tuto skutečnost lze považovat i za potvrzení existence silných vztahů mezi KPP a kvalitou firem). Vyhodnocení vybraných faktorů KPP podle jednotlivých regionů pak bylo realizováno v souladu s prakticky verifikovaným všeobecným klasifikačním schématem zahrnujícím pět skupin (s odpovídající typovou orientací nejvýznamnějších podnikatelských aktivit)²:

1. skupina – silně nadprůměrné hodnoty KPP (typ A – služby příp. vybrané průmyslové aktivity s vysokou přidanou hodnotou)

² Jako výchozí územní jednotky pro hodnocení KPP byly zvoleny správní obvody pověřených obcí s rozšířenou působností 3. stupně (205 ORP + Praha), jejichž hodnoty vážené populační velikosti byly následně agregovány v rámci příslušných krajů – z hierarchického pohledu jde o mikroregionální a mezoregionální úroveň hodnocení.

2. skupina – mírně nadprůměrné hodnoty KPP (typ B – služby a průmysl s vyšší přidanou hodnotou)
3. skupina – průměrné hodnoty KPP (typ C – průmysl a služby se střední přidanou hodnotou)
4. skupina – mírně podprůměrné hodnoty KPP (typ D – průmysl a služby s nižší přidanou hodnotou)
5. skupina – silně podprůměrné hodnoty KPP (typ E – průmysl příp. vybrané zemědělské aktivity s nízkou přidanou hodnotou).

Shromážděné poznatky, jejich empirická verifikace a získané zkušenosti pak umožnily návazně formulovat originální integrační teorii udržitelného regionálního rozvoje.

2. Hodnocení vývojových změn v KPP

Pro sledování vývoje KPP byly použity výsledky z obou posledních studií KRES (Viturka, M.a kol. 2003, 2010), jejichž informační vstupy se v dominantní míře vztahují k časovým obdobím let 2001 až 2002 a 2006 až 2008. V tomto kontextu je užitečné uvést nejvýznamnější limity ve vypovídací schopnosti dále provedených analýz:

- časový limit vyplývající z poměrně krátkého srovnávacího období cca 5 let
- věcný limit vyplývající z dílčích změn ve způsobu výpočtu jednotlivých faktorů KPP
- metodologický limit vyplývající z odlišných vah použitých v obou hodnoceních.

V prvním případě lze konstatovat, že jde o první pokus hodnocení dynamiky vývoje KPP, kdy byly upřednostněny poznávací a metodologické přínosy provedeného hodnocení. Odpovídající pozornost pak byla věnována zohlednění příslušných změn ve výpočtech faktorů podmíněných dostupností statistických informací (zvláště v případě první z obou studií). Tyto změny se týkají zejména faktorů koncentrace významných firem (sjednocení hodnocení za zpracovatelský průmysl a vyšší tržní služby), přítomnosti zahraničních firem (nahrazení kritéria počtu zaměstnanců počtem podnikatelských subjektů), informačních a komunikačních technologií (omezení ukazatele pouze na kvalifikované odhady vybavenosti domácností PC), asistence veřejné správy (rozšíření hodnocení o vybrané ukazatele z projektu „Město pro byznys“) a environmentální kvality území (rozšíření kritérií hodnocení znečištění ovzduší) a v menší míře i faktoru blízkosti trhů (rozšíření cílové skupiny zahraničních regionů). Poslední metodologický limit pak byl zcela eliminován prostřednictvím použití jednotných vah A pro hodnocení vývojových změn (ve druhé studii byly původně použity váhy B).

V první etapě byly vyhodnoceny vývojové změny v rámci stanovených skupin faktorů KPP (obchodní, pracovní, infrastrukturní, lokální, cenové resp. nákladové a environmentální faktory). Jednotlivé kraje byly rozděleny do tří klasifikačních skupin: 1. skupina – významnější pozitivní vývojové změny (zlepšení pozice u 10 a více % mikroregionů), 2. skupina – nevýznamné změny (poziční změny v rozsahu + 9,9 až – 9,9 % mikroregionů) a 3. skupina – významnější negativní vývojové změny (zhoršení pozice u 10 a více % mikroregionů). Získané výsledky jsou zachyceny v tabulce 2.

Tab. 2: Dílčí vývojové změny v rámci skupin faktorů KPP

skupiny faktorů	významné pozitivní vývojové změny	nevýznamné vývojové změny	významné negativní vývojové změny
<i>obchodní</i>	JČ (29% MK), STČ, PL, LB, KV, UL	HK, VY, JM, PR, OL, MS, PU	ZL (21% MK)
<i>pracovní</i>	LB (27 % MK), UL, HK, MS, PU	STČ, JČ, PL, KV, JM, PR, ZL, VY	OL (10 % MK)
<i>infrastrukturní</i>	MS (36 % MK), KV, PU, VY, STČ	PL, PR, LB, UL, ZL, OL, HK	JČ, JM (16 % MK)
<i>lokální</i>	OL (23 % MK), UL	PU, STČ, HK, PR, ZL, MS, JM, KV	LB, PL, VY, JČ (20 % MK)
<i>cenové</i>	nezjištěny	PR, UL, VY	STČ, KV, OL, JM, LB, MS, ZL, PL, HK, PU, JČ (29 % MK)
<i>environmentální</i>	KV (50% MK), LB, UL, JČ, OL, PL, STČ, PU, VY	MS, HK, JM, ZL, PR	nezjištěny

MK – mikroregiony (územní obvody ORP).

Zkratky krajů: PR – Praha, STČ – Středočeský, JČ – Jihočeský, PL – Plzeňský, KV – Karlovarský, UL – Ústecký, LB – Liberecký, HK – Královéhradecký, PU – Pardubický, VY – Vysočina, JM – Jihomoravský, OL – Olomoucký, ZL – Zlínský, MS – Moravskoslezský.

Zdroj: vlastní výzkum.

Z tabulky vyplývá, že nejvíce pozitivních vývojových změn (nevážené hodnocení) bylo zjištěno v kraji Ústeckém, který následují kraje Středočeský, Karlovarský, Liberecký a Pardubický. Naopak žádné významnější pozitivní změny nebyly zjištěny v krajích Praha, Jihomoravském a Zlínském (zařazení kraje Praha je determinováno jeho specifickým postavením v rámci českých krajů). Obecně lze konstatovat, že zjištěné změny příliš nesouvisí s dosaženou úrovní KPP či HDP a mají tedy spíše individuální charakter (do značné míry však odrážejí existující západovýchodní gradient v KPP – téměř 2x vyšší relativní zastoupení českých krajů v 1. skupině). Nejvyšší průměrné zastoupení vykazuje 2. skupina (cca 45 % krajů) a nejnižší průměrné zastoupení 3. skupina (cca 23 % krajů). Z tabulky lze zjistit i významné zastoupení Libereckého kraje v obou krajních skupinách, což svědčí o existenci výraznějších vnitřních rozvojových disparit (s adekvátními vlivy na vývoj jeho HDP). Pokud jde o nejvýznamnější nositele vývojových změn v rámci jednotlivých skupin faktorů jde v případě obchodních faktorů o faktor koncentrace významných firem, v případě pracovních faktorů o faktor flexibility pracovních sil, v případě infrastrukturních faktorů o faktor informačních a komunikačních technologií, v případě lokálních faktorů o faktor asistence veřejné správy, v případě cenových faktorů (bez zjištěného výskytu výraznějších pozitivních změn) o faktor ceny práce a v případě environmentálních faktorů (bez zjištěného výskytu výraznějších negativních změn) o faktor urbanistické a přírodní atraktivity území. Z celkového pohledu se jako nejvýznamnější nositelé vývojových změn jeví faktory faktor urbanistické a přírodní atraktivity území a asistence veřejné správy, v jejichž rámci byly zjištěny změny u více než 50 % mikroregionů³. Za vývojově nejstabilnější faktory pak lze označit faktory blízkosti mezinárodních letišť a ceny nemovitostí a dále faktor podnikatelské a znalostní báze (vývojové změny u těchto faktorů se projeví u 3 až 15 % mikroregionů). Ve druhé etapě pak byly vyhodnoceny celkové vývojové změny podle agregátních hodnot KPP na krajské úrovni (sjednocené použití vah A)⁴. Jednotlivé kraje byly, podobně jako

³ Až na jednu výjimku jde však o faktory, u kterých došlo ve zkoumaném období ke změnám ve způsobu jejich výpočtu tj. vypovídací schopnost tohoto zjištění lze (i přes zjevnou logiku jejich identifikace) považovat za poněkud diskutabilní.

⁴ Zjištěné rozdíly v celkové hodnotě KPP podle krajů při použití vah A oproti použití vah B však ve sledovaném časovém horizontu pouze mírně převyšovaly hranici dvou procentních bodů.

v předchozím případě, rozděleny do tří klasifikačních skupin: 1. skupina – zřetelné zlepšení pozice (zlepšení agregátní KPP o 2,5 a více %), nevýznamné změny pozice resp. stagnace (změny agregátní KPP v rozmezí + 2,4 až – 2,4 %) a 3. skupina (zhoršení agregátní KPP o 2,5 a více %). Získané výsledky, doplněné o metodicky podobným postupem vyhodnocené změny v postavení krajských měst (rozšířených o Mladou Boleslav, která představuje jediný pól rozvoje národního významu mimo krajská města), jsou opět zachyceny v tabulce.

Tab. 3: Celkové vývojové změny v KPP

poziční změny	kraje	krajská města/póly rozvoje
zlepšení	PR (+15%), STČ, KV, UL, LB	Praha (+15), Ústí n. L., Liberec, K. Vary, M. Boleslav, H. Králové, Jihlava, Č. Budějovice,
stagnace	HK, JČ, VY, MS, PU, JM, ZL, PL	Pardubice, Brno, Zlín, Plzeň
zhoršení	OL (-6 %)	Ostrava, Olomouc, (-3%)

Zdroj: vlastní výzkum.

Nejvýraznější celkové zlepšení ze všech krajů zaznamenala Praha (potvrzení prohlubující se role Prahy jako „hlavního motoru“ pozitivních rozvojových změn v české ekonomice), kterou pak s výrazným odstupem následují kraje Středočeský, Karlovarský, Ústecký a Liberecký. Na druhé straně tohoto žebříčku pak stojí Olomoucký kraj, který jako jediný zaznamenal významnější zhoršení odpovídající pozice. U nadpoloviční většiny krajů pak byly zjištěny pouze nevýznamné změny v celkové hodnotě jejich KPP (opět lze vysledovat určité projevy působení tzv. západových-východního gradientu). Poněkud lepší hodnocení lze pozorovat v případě hodnocení pozičních změn posuzovaných z hlediska příslušných krajských měst resp. pólů rozvoje (oproti 5 zastoupením krajů se v první skupině objevuje 8 krajských center; na druhé straně se 3. skupin a rozšířila o Ostravu). Opět lze obecně konstatovat, že zjištěné tendence ve vývoji KPP příliš nekorespondují s odpovídajícími tendencemi ve vývoji KPP. Kromě metodických a dalších vlivů (časová prodleva dopadů zlepšování KPP při poměrně krátkém sledovaném období) lze tuto skutečnost přičíst významným vlivům generovaným rozdílnými hospodářskými cykly průmyslových odvětví v interakci se specializací jednotlivých krajů (viz např. dočasné urychlení dynamiky tvorby HDP v Moravskoslezském kraji vlivem světové konjunktury v hutnickém průmyslu).

3. Závěr

Na základě provedeného hodnocení dílčích a celkových vývojových změn v KPP lze konstatovat, že tyto změny probíhají na krajské úrovni jen velmi pozvolně. Určitou výjimku zde představuje pouze Praha (na mikoregionální úrovni se pak logicky setkáváme s nejvýznamnějšími pozitivními změnami ve Středočeském kraji). Tato skutečnost koresponduje s přijatou definicí KPP jako agregátního výsledku dlouhodobé akumulace různorodých vlivů generovaných aktivitami podnikatelských i nepodnikatelských subjektů. Tendence ve vývoji KPP se však v kratším horizontu významně odlišují od odpovídajících tendencí ve vývoji HDP, což pochopitelně vytváří objektivní časové limity pro sledování efektivnosti programů cílených na podporu regionálního rozvoje (tento závěr koresponduje se závěry řady dalších studií, např. studie Cambridge Econometrics, 1997).

Literatura

- [1] European Commission, Cambridge Econometrics: Aggregate and regional impact – Regional growth and convergence. Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg 1997
- [2] European Commission: Green paper on territorial cohesion – turning territorial diversity into strength. Brussels 2008
- [3] Pomery, Ch.: Zpráva o zahraničních investicích ve výrobním sektoru v České republice 1998, CzechInvest, Praha 1998
- [4] Porter, M. E.: Competitive advantage, agglomeration economies and regional policy. *International regional science review*, č. 1 a 2, 1996
- [5] Vanhove, N., Klassen, L., H.: Regional policy: an European approach, Avebury Hants 1987
- [6] Viturka, M. a kol.: Investiční atraktivita vybraných měst České republik. ESF MU, Brno 1998
- [7] Viturka, M.: Zahraniční investice a strategie regionálního rozvoje. ESF MU, Brno 2000
- [8] Viturka, M. a kol.: Regionální vyhodnocení kvality podnikatelského prostředí v České republice. ESF MU, Brno 2003
- [9] Viturka, M. a kol.: Kvalita podnikatelského prostředí, regionální konkurenceschopnost a strategie regionálního rozvoje České republiky. Grada, Praha 2010

**ZNALOSTNÍ EKONOMIKA JAKO NOVODOBÝ FENOMÉN
KONKURENCESCHOPNOSTI STÁTŮ A REGIONŮ****KNOWLEDGE ECONOMY AS THE MODERN
PHENOMENON OF COMPETITIVENESS OF STATES AND REGIONS****PROF. RNDR. RENÉ WOKOUN, CSc.**

*Katedra regionálních studií a
Středisko regionálních a správních věd
Národohospodářská fakulta, Vysoká škola ekonomická v Praze
W. Churchilla 4, 130 67 Praha 3, Česká republika
e-mail: wokoun@vse.cz
Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem
Hoření 13, 400 96 Ústí nad Labem, Česká republika
e-mail: rene.wokoun@ujep.cz*

ING. MARTIN PĚLUCHA, PH.D.

*Katedra regionálních studií a
Středisko regionálních a správních věd
Národohospodářská fakulta, Vysoká škola ekonomická v Praze
W. Churchilla 4, 130 67 Praha 3, Česká republika
email: pelucham@vse.cz*

Anotace

V příspěvku je věnována pozornost znalostní ekonomice z pohledu konkurenceschopnosti států a regionů. Uvedeny jsou charakteristiky a hlavní zdroje znalostní ekonomiky, kritéria připravenosti na znalostní ekonomiku a index znalostní ekonomiky. Rovněž jsou probrány systémy inovací v konceptech regionálního rozvoje a hi-tech odvětví obecně a situace v České republice. Uvedené otázky jsou konceptualizovány z pohledu regionální konkurenceschopnosti a regionálního rozvoje.

Klíčová slova

znalostní ekonomika, inovace, regionální rozvoj

Annotation

The paper is aimed at knowledge economy viewed from competitiveness of countries and regions. It describes basic characteristics and main resources of knowledge economy, readiness criteria for knowledge economy and index of knowledge economy. The paper also discusses systems of innovation in concepts of regional development and hi-tech sectors generally and regarding to situation in Czech Republic. Introduced questions are conceptualized from view of regional competitiveness and regional development.

Key words

knowledge economy, innovations, regional development

JEL Classification: D83

Schéma přednášky a prezentace

Znalostní ekonomika (knowledge economy)

- Ekonomika, která je založená na výrobě, distribuci a využívání znalostí a informací.
- Roste význam vzdělání a využití vědeckých poznatků.
- Zlepšuje konkurenceschopnost země.

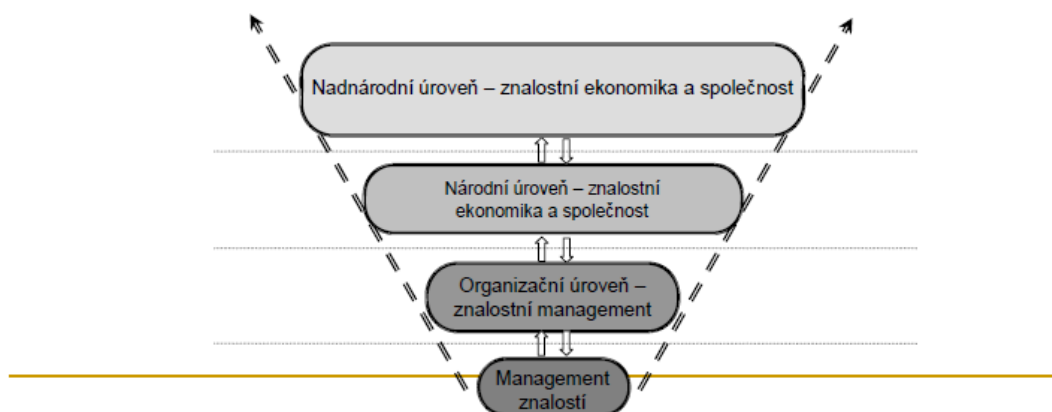
Znalostní společnost

- Schopnost jednotlivce orientovat se v informačních zdrojích, vyhledávat v nich, informace interpretovat a zasazovat do kontextu.
- Rozhodujícím faktorem kvality života se staly znalosti.

Přechod ke znalostní ekonomice

- zemědělská ekonomika = zdroj půda
- průmyslová ekonomika = přírodní zdroje (uhlí, ruda) a práce
- znalostní ekonomika = využívání znalostí

Obr. 1: Management znalostí

Charakteristiky znalostní ekonomiky

- Využívá ICT = digitalizace lidské komunikace, rychlá realizace projektů.
- Snížená závislost firem na potřebě fyzické koncentrace zdrojů.
- Nemá pevně definované hranice = znalosti překračují různé hranice (firemní, státní).
- Znalosti už není možné najít na jednom místě.
- Nové technologie = transformace fyzických organizací do virtuálních.
- Počítačové sítě a internet = vzájemné propojení, sdílení informací ve velkém rozsahu.
- Spolupráce a slučování původně odděleně fungujících ek. sektorů = vznik nových průmyslových odvětví.
- Dodání produktů zákazníkům v personalizované formě.
- Dynamičtější tvorba cen než v klasické ekonomii.
- Vznikají společenstva zákazníků.

Hlavní zdroje rozvoje znalostní ekonomiky

- Rostoucí znalostní intenzita ekonomických aktivit
  - používání informačních technologií
  - stále rostoucí míra technologických změn
- Globalizace ekonomických událostí
  - národní a mezinárodní deregulace
  - telekomunikační revoluce

Znalostní ekonomika odpovídá celkové ekonomické struktuře, která z těchto sil vyvstává, nikoliv jednomu nebo kombinaci výše uvedených fenoménů¹.

Nadnárodní organizace

- OECD – „The Knowledge-Based Economy“ (1996)
- UNESCO - „Towards Knowledge Societies“ (2005)
- Světová banka – metodika KAM = připravenost jednotlivých zemí na znalostní ekonomiku.

KAM: Knowledge Assessment Methodology²

KAM představuje interaktivní benchmarkingový nástroj vytvořený v rámci Programu znalosti pro rozvoj (the Knowledge for Development Program) s cílem napomoci zemím při jejich identifikaci výzev a příležitostí, kterým čelí při jejich postupnému přibližování znalostní ekonomice.³

Kritéria připravenosti na znalostní ekonomiky (dle KAM)

- Ekonomický a institucionální rámec – podmínky pro efektivní využívání znalostí a rozvoj podnikání.
- Vzdělaná a kvalifikovaná pracovní síla.
- Informační infrastruktura.
- Inovační systém firem, výzkumných center, univerzit atd.
- + několik kritérií hodnotících celkovou výkonnost ekonomiky

Indexy KAM

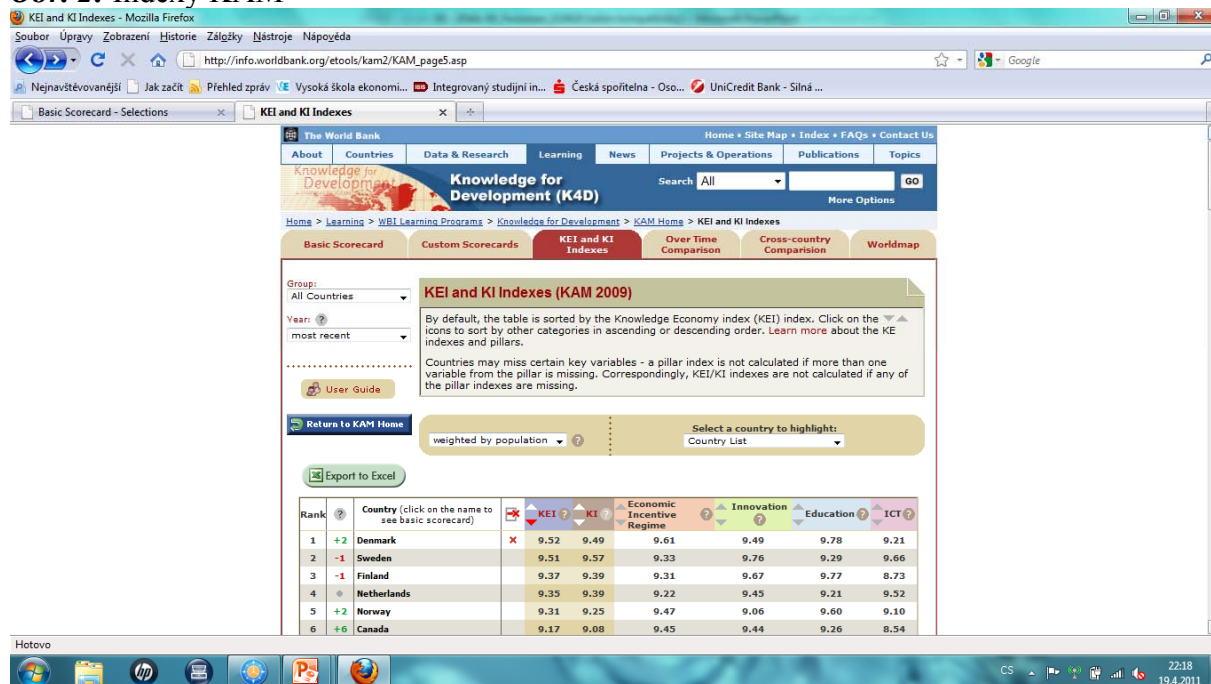
- Index znalostní ekonomiky (KEI – Knowledge Economy Index)
- Znalostní index (KI – Knowledge Index)

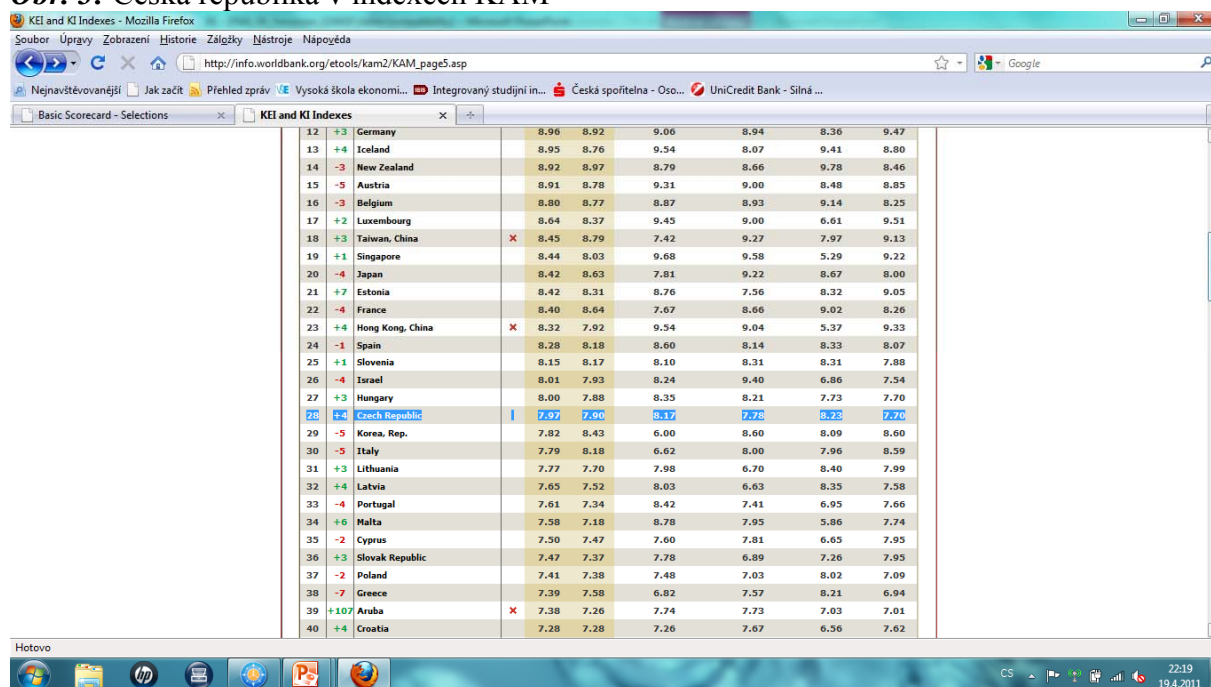
¹ Zdroj: http://lide.uhk.cz/fim/ucitel/buresvl1/SZM/ZS_ZE.pdf

² Zdroj: <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/WBI/WBIPROGRAMS/KFDLP/EXTUNIKAM/0,,menuPK:1414738~pagePK:64168427~piPK:64168435~theSitePK:1414721,00.html>

³ Zdroj: <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/WBI/WBIPROGRAMS/KFDLP/EXTUNIKAM/0,,menuPK:1414738~pagePK:64168427~piPK:64168435~theSitePK:1414721,00.html>

Obr. 2: Indexy KAM

Zdroj: Světová banka

Obr. 3: Česká republika v indexech KAM

Zdroj: Světová banka

Index znalostní ekonomiky

Výsledky projektu Světové banky Knowledge Assessment Matrix – KAM:

NČZ EU si vedou lépe v případě indexu znalostí oproti indexu znalostní ekonomiky (v důsledku horší úrovně institucionální kvality) a v jeho rámci vykazují nejlepší výsledky u kvality lidských zdrojů (hodnocených podle gramotnosti dospělých a středoškolské a vysokoškolské vzdělanostní úrovně), u nichž také nejméně zaostávají za starými členy EU. Nejhorší jsou naopak výsledky nových členských zemí u úrovně rozvoje inovačního systému,

který je hodnocen zejména podle hledisek technické a vědecké výkonnosti a podle počtu pracovníků výzkumu a vývoje. V případě pilíře informačních a komunikačních technologií (hodnocených podle využití telefonů, počítačů a internetu) noví členové zatím ještě silně zaostávají za starými členskými zeměmi (i když méně než v inovační výkonnosti).⁴

Inovace jako faktor regionálního rozvoje

Ekonomický růst a současné tendence v konceptech regionálního rozvoje:

- důležitost a role inovací, včetně jejich vlivu na ekonomický růst,
- dynamika vývoje globální ekonomiky vytváří takové sociální a ekonomické transformační změny, které jsou srovnatelné s první průmyslovou revolucí,
- trendy je možné předpovědět již nyní: zvýšený přístup k informacím a vědomostem, ke komunikacím a technologiím, zvýšení důrazu na řídicí schopnosti nebo komerční integrace,
- vysoce inovativní regiony mají mnohem větší tendenci růst rychleji než kterékoliv jiné regiony.

Systémy inovací v konceptech regionálního rozvoje

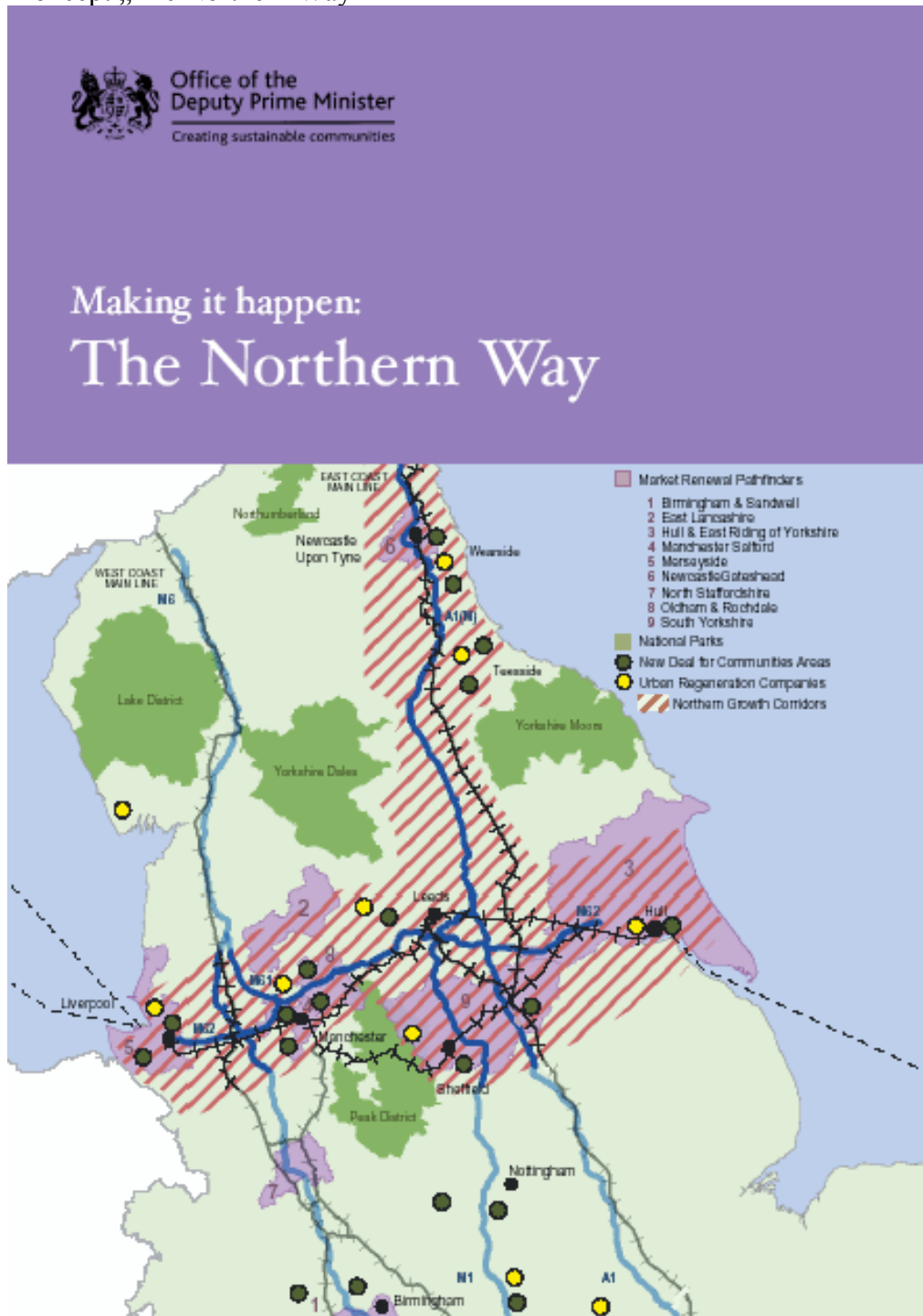
- systémy inovací patří mezi nové přístupy a rozhodně nepatří k nějaké formální teorii,
- předpokladem je důležitost různé kombinace faktorů ve vazbě na technologické inovace,
- systémový přístup umožňuje analyzovat nejen ekonomické faktory procesu tvorby inovace, ale také institucionální, organizační, sociální a politické faktory,
- systémy inovací se mohou lišit nejen v jednotlivých zemích, ale také mezi regiony či ekonomickými sektory,
- optimální systém inovací neexistuje,
- prvky procesu inovací se stávají spíše regionálního než národního charakteru (viz také př. typ high-tech založených průmyslů).

...nové prostorové dynamiky

- Městské regiony
  - Seattle/ Vancouver
  - Third Italy - Emilia Romagna
  - Cambridge/ London Heathrow osa
  - Shanghai and Singapore
  - Leeds City Region, Manchester, Newcastle Gateshead
- Územní spolupráce vyžaduje vytvořit konkurenční výhodu např. Velká Británie,

⁴ Zdroj: http://www.vsem.cz/data/data/ces-soubory/konference-seminare/gf_RojicekSmilovice.pdf

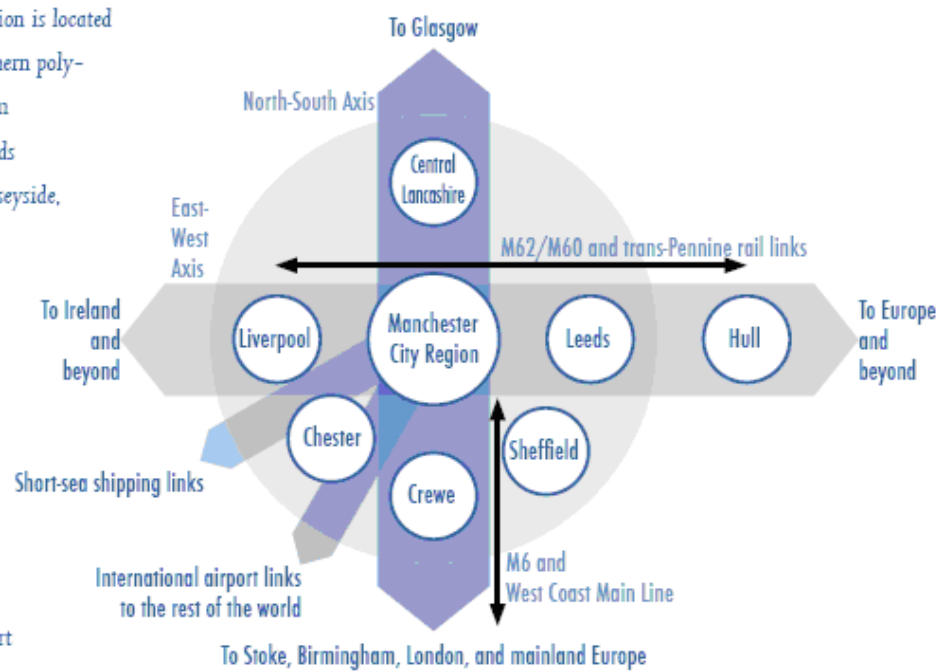
Obr. 4: Koncept „The Northern Way“

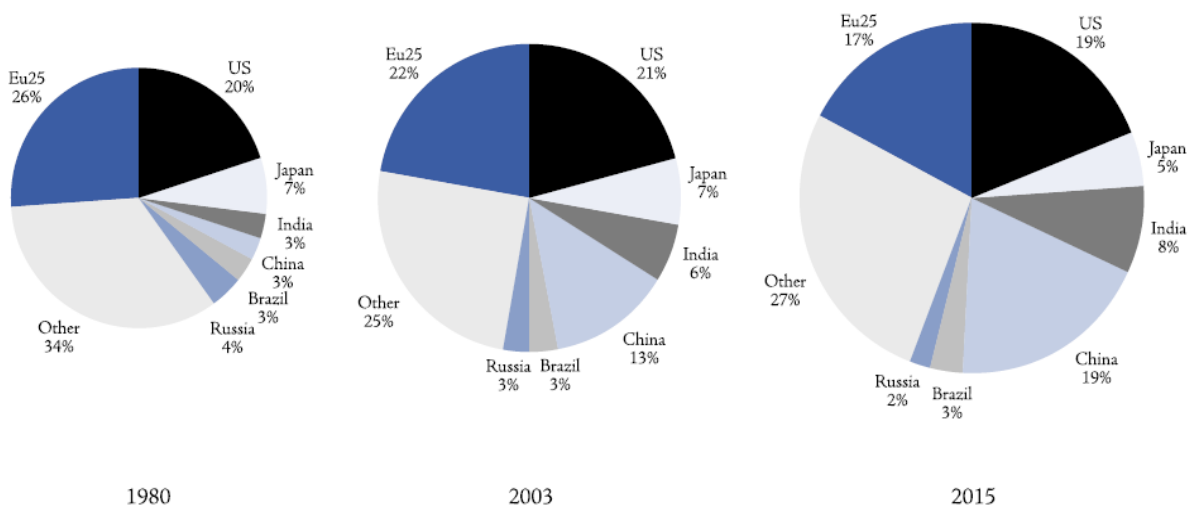

Obr. 5: Role regionu Manchester city

The Manchester city region is located at the heart of the Northern poly-centric city region system extending east to the Leeds city region, west to Merseyside, north to the Central Lancashire city region and south to Cheshire. It benefits from international connectivity, via Manchester Airport, and also lies at the cross roads of two key development and transport axes within the country.

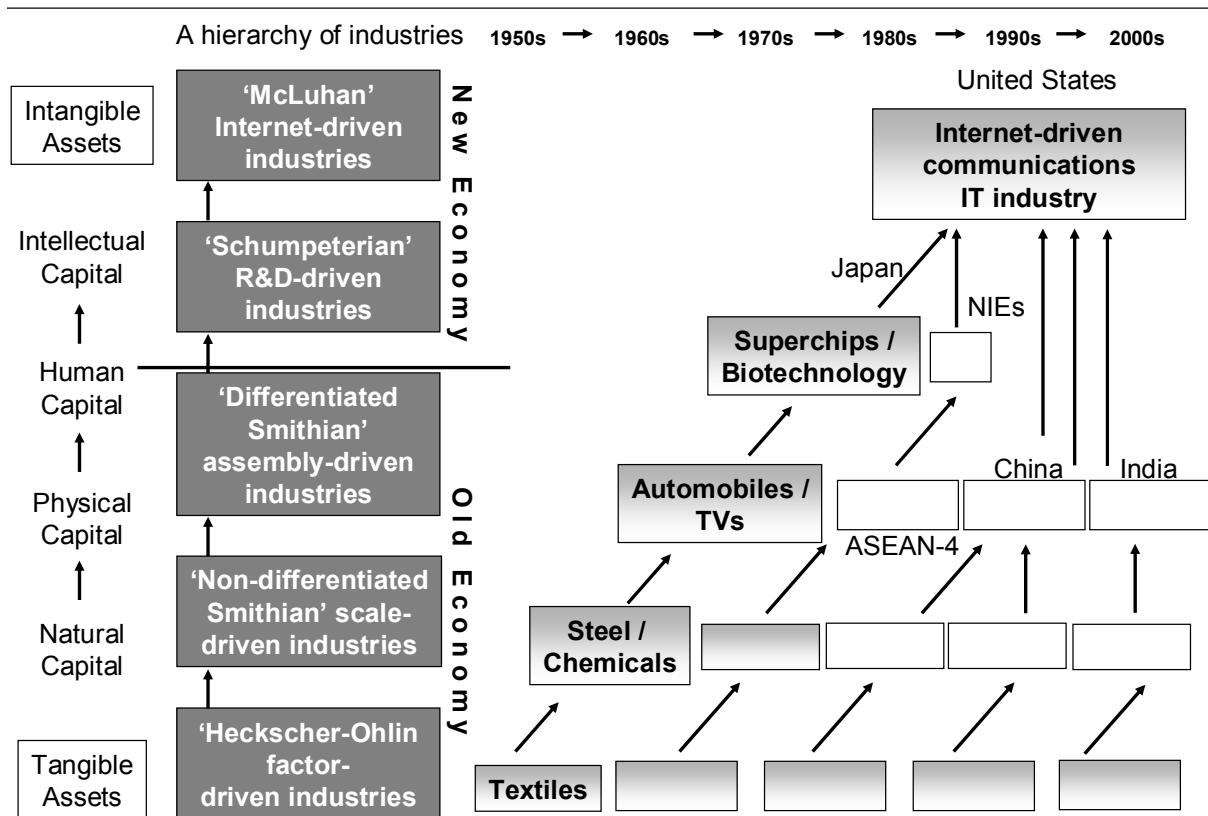

Obr. 6: Dramatický vývoj globální pozice EU

Source: IMF, Consensus Forecast, HM Treasury.
 Note: Areas indicate size of global economy

Obr. 7: Paradigma technoeconomického vývoje

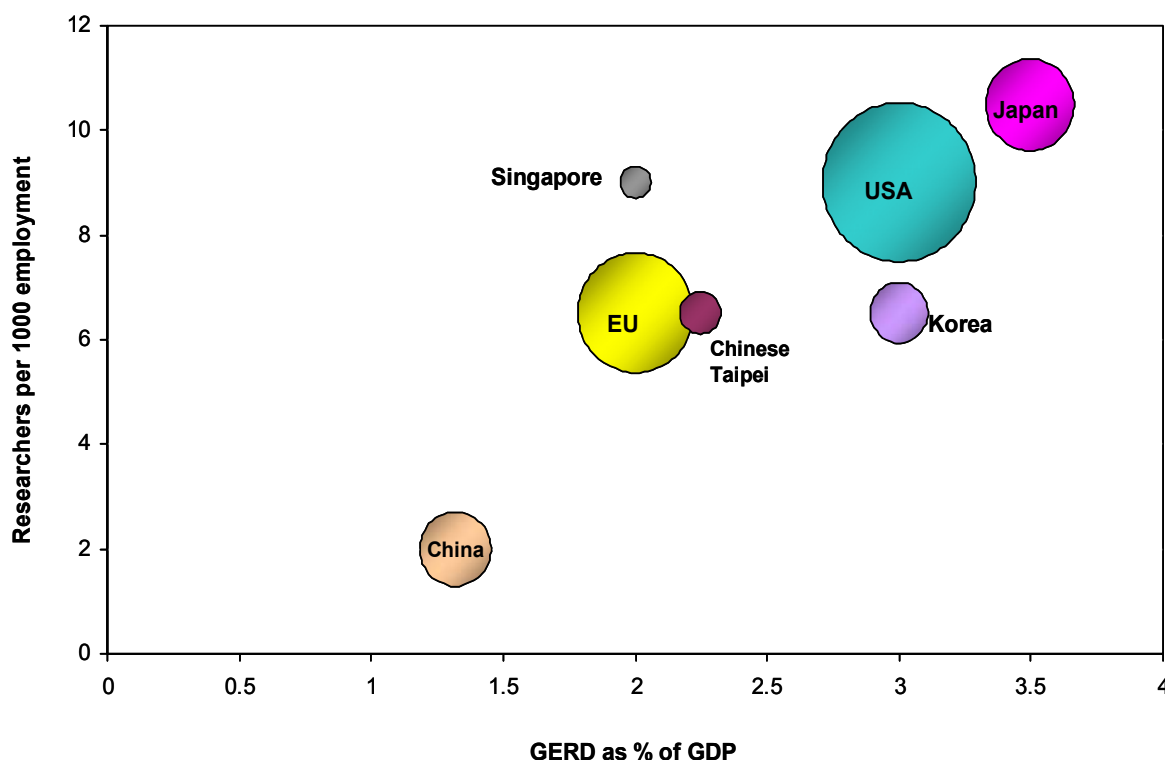
Adapted from: Ozawa T, Castello S & Phillips R (2001): 'The Internet Revolution' *Journal of Economic Issues* 35 (2): 289-298

Obr. 8:

Zdroj: http://ces.vse.cz/portal/?page=view_chapter&kap=108

Obr. 9: Náklady na VaV

Note: There is a break in series for China between 1999 and 2000. The Bubble represents the amount of R&D expenditure in current PPPs.

GERD: Gross Domestic Expenditure on R&D.

Source: OECD, MSTI database

Co jsou hi-tech odvětví?

Vymezuje OECD Handbook on Economic Globalization Indicators:

Klíčovým kritériem je náročnost na aktivity výzkumu a vývoje jako přiblížení dosažené úrovně znalostí (podíl výdajů na VV na přidané hodnotě nebo obratu):

- Odvětvový přístup (letecký a kosmický průmysl, farmaceutický průmysl, výroba počítačů a kanc. strojů, elektronický průmysl, výroba zdravotnických a přesných přístrojů)
- Produktový přístup („jemnější“ vymezení podle klasifikace SITC)

Technologicky x Znalostně náročná odvětví (= důraz kladen na užívání technologií; např. odvětví ICT, finanční služby)⁵.

Vymezení technologicky náročného zpracovatelského průmyslu podle OKEČ⁶

- Technologicky vysoce náročná odvětví:
  - 30 - Výroba kancelářských strojů a počítačů,
  - 32 - Výroba rádiových, televizních a spojových zařízení a přístrojů,
  - 33 - Výroba zdravotnických, přesných, optických a časoměrných přístrojů.
- Technologicky středně náročná odvětví:
  - 24 - Výroba chemických látek, přípravků, léčiv a chemických vláken,

⁵ Zdroj: http://www.vsem.cz/data/data/ces-soubory/konference-seminare/gf_RojicekSmilovice.pdf

⁶ Zdroj: www.nvf.cz/observatory/cvks_dokumenty/znalostni_ekonomika.doc

- 29 - Výroba a opravy strojů a zařízení j. n.,
- 31 - Výroba elektrických strojů a zařízení j. n.,
- 34 - Výroba motorových vozidel (kromě motocyklů), výroba přívěsů a návěsů,
- 35 - Výroba ostatních dopravních prostředků a zařízení.

Vymezení znalostně náročných služeb podle OKEČ⁷

- Technologicky náročné služby
  - 64 – Spoje
  - 72 – Činnosti v oblasti výpočetní techniky
  - 73 – Výzkum a vývoj
- Tržní služby
  - 61 – Vodní doprava
  - 62 – Letecká a kosmická doprava
  - 70 – Činnosti v oblasti nemovitostí
  - 71 – Pronájem strojů a přístrojů bez obsluhy, pronájem
- 74 – Ostatní podnikatelské činnosti
  - Finanční služby
    - 65 – Finanční zprostředkování kromě pojišťovnictví a penzijního financování
    - 66 – Pojišťovnictví a penzijní financování kromě povinného sociálního zabezpečení
    - 67 – Pomocné činnosti související s finančním zprostředkováním
  - Ostatní znalostně náročné služby
    - 80 – Vzdělávání
    - 85 – Zdravotní a sociální péče; veterinární činnosti
    - 92 – Rekreační, kulturní a sportovní činnosti

Situace v hi-tech odvětví v ČR⁸

- Z jednotlivých odvětví je v ČR relativní úroveň produktivity vůči EU-27 nejvyšší v dřevozpracujícím průmyslu a ve výrobě dopravních prostředků (více než 40 % průměru EU-27). Nejvyšší úroveň produktivity ve všech odvětvích je ve Slovinsku, kde se ve většině případů blíží nebo přesahuje úroveň 50 % průměru Evropské unie.
- V ČR se evropskému průměru nejvíce blíží produktivita práce v zemědělství (66 %), v potravinářském průmyslu (40 %), výrobě ostatních nekovových minerálních produktů (41 %) a v rámci služeb v dopravě a spojích (37 %).
- V některých odvětvích je však produktivita vyjádřená po přepočtu směnným kurzem výrazně zavádějící, a to v důsledku velkých rozdílů v relativních cenových hladinách. Podhodnocena je úroveň produktivity zejména v potravinářském a energetickém průmyslu, ve stavebnictví a v odvětvích obchodu, pohostinství a ubytování.
- Při srovnání náročnosti jednotlivých odvětví na aktivity výzkumu a vývoje (VaV intenzita) je zřejmá její v průměru zatím nízká úroveň v České republice, která pro zpracovatelský průmysl dosahuje zhruba třetinové hodnoty oproti vyspělým zemím.
- Extrémní kontrast je možno sledovat v případě odvětví kancelářských strojů a počítačů (řazeného ve vyspělých zemích do skupiny s vysokou technologickou náročností), jehož VaV intenzita se v ČR pohybuje na úrovni potravinářského či dřevařského průmyslu. Podle skutečně vykazované VaV intenzity by do skupiny s vyšší technologickou náročností v České republice mohla být řazena pouze odvětví výroby léčiv a výroby motorových vozidel. Všechna ostatní odvětví zpracovatelského průmyslu spadají spíše do skupiny s nižší či nízkou technologickou náročností.

⁷ Zdroj: www.nvf.cz/observatory/cvks_dokumenty/znalostni_ekonomika.doc

⁸ Zdroj: http://www.vsem.cz/data/data/ces-soubory/konference-seminare/gf_RojicekSmilovice.pdf

- Odvětví s vysokou úrovní technologické náročnosti nepatří ve srovnání s ostatními skupinami k odvětvím s nejvyšší úrovní produktivity práce. V roce 2005 byla nejvyšší úroveň produktivity práce ve skupině odvětví s nižší technologickou náročností a high-tech odvětví byla v úrovni produktivity až na třetím místě.
- Nejvyšší úroveň produktivity ve skupině high-tech odvětví byla ve farmaceutickém průmyslu, a to téměř dvojnásobná oproti průměru v high-tech odvětvích.
- Skupina high-tech odvětví zaznamenala v letech 2001 až 2005 nejvyšší dynamiku produktivity práce, a to o 10,8 % v průměru ročně, což byl více než dvojnásobek průměru zpracovatelského průmyslu.

Literatura

- [1] Jilkova, J., Pelucha, M.: Innovationspolitik in der Tschechischen Republik. In: GERLACH, Frank, ZIEGLER, Astrid, (Hg.) (ed.) Innovationspolitik: Wie kann Deutschland von anderen lernen?. Schuren Verlag GmbH, 2007, s. 158., ISBN 978-3-89472-217-3
- [2] Shutt John (2007): The Importance of Clusters in Regional Economic Development: Is the UK and Yorkshire Experience Relevant to the Czech Republic?, Presentation for the Centre for Technology Transfer Praha-Suchdol, 20.03.07
- [3] Shutt, J., Koutsoukos, S., Pělucha, M., The Czech Republic's Structural Funds 2007-13: Critical Issues for Regional Regeneration, In: John Diamond, Joyce Liddle, Alan Southern, Philip Osei (ed.). „Urban Regeneration Management: International Perspectives“, nakladatelství Routledge – Taylor&Francis Group (Velká Británie), 2010, ISBN: 978-0-415-45193-2
- [4] Wokoun René (2001); dílčí kapitola 6.3.7 v publikaci „Úvod do regionálních věd a veřejné správy“, IFEC, Praha 2001
- [5] BUREŠ. Vladimír, Znalostní management a proces jeho zavádění, průvodce pro praxi 1. vydání Praha: Grada Publishing, a.s., 2007. Str. 15 – 16. ISBN 978-80-247-1978-8. Dostupný na WWW: <http://lide.uhk.cz/fim/ucitel/buresvl1/SZM/ZS_ZE.pdf> [cit. 2011-03-27]
- [6] Kartogram indexu KEI za rok 2009 dostupný na WWW: <http://info.worldbank.org/etools/kam2/KAM_page10.asp> [cit.2011-03-27].
- [7] http://www.vsem.cz/data/data/ces-soubory/konference-seminare/gf_RojicekSmilovice.pdf
- [8] www.nvf.cz/observatory/cvks_dokumenty/znalostni_ekonomika.doc
- [9] http://ces.vse.cz/portal/?page=view_chapter&kap=108
- [10] <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/WBI/WBIPROGRAMS/KFDLP/EXTUNIKAM/0,,menuPK:1414738~pagePK:64168427~piPK:64168435~theSitePK:1414721,00.html>
- [11] http://lide.uhk.cz/fim/ucitel/buresvl1/SZM/ZS_ZE.pdf

Zpracováno v rámci projektu Grantové agentury České republiky Konkurenceschopnost regionů v rámci České republiky a Evropské unie (reg. č. projektu 402/09/0179).

AKTUÁLNÍ TRENDY TRHU PRÁCE V JIHMORAVSKÉM KRAJI

ACTUAL TRENDS ON LABOUR MARKET IN THE SOUTH-MORAVIAN REGION

RNDR. HANA SVOBODOVÁ, PH.D.

GaREP, spol. s r.o.
nám. 28. října 3, 602 00 Brno, Česká republika
e-mail: 67632@mail.muni.cz

ING. BC. PAVEL FIŠER

odbor regionálního rozvoje Krajského úřadu Jihomoravského kraje
Žerotínovo náměstí 3/5, 601 82 Brno, Česká republika
e-mail: fiser.pavel@kr-jihomoravsky.cz

Anotace

Trh práce Evropské unie je od 2. poloviny roku 2008 významně ovlivněn ekonomickou recesí, která se projevuje i ve všech regionech České republiky včetně Jihomoravského kraje. Její dopady se na trhu práce projevují především poklesem počtu volných pracovních míst, zvýšením počtu uchazečů o zaměstnání, a tím i ve zvýšení míry nezaměstnanosti, stejně jako zvýšením dlouhodobé nezaměstnanosti, dále dochází v významným změnám ve struktuře zaměstnanosti v jednotlivých sektorech a s tím související vzdělanostní struktuře atd. Jednotliví zaměstnavatelé v kraji reagují na tuto situaci různě. V průběhu roku 2010, kdy se již hovoří o odeznívání ekonomické recese, již řada z nich překonala kritické období a opět začíná nabírat zaměstnance. Cílem předkládaného příspěvku, je proto na základě výsledků rozsáhlého dotazníkového šetření v Jihomoravském kraji, zachytit u zaměstnavatelů aktuální změny na trhu práce v průběhu roku 2010.

Klíčová slova

trh práce, zaměstnanost, nezaměstnanost, Jihomoravský kraj, ekonomická recese, vzdělanostní struktura, struktura zaměstnanosti

Annotation

Since 2nd half of 2008 the labour market of the European Union has been significantly affected by economic recession which is reflected in all regions of the Czech Republic, including also the South-Moravian Region. Its impact on the labour market are reflected mainly by decrease of job opportunities, increasing number of job seekers, and thus an increase in unemployment rate, as well as increasing long-term unemployment. It also comes to significant changes in the structure of employment in sectors of economy and related educational structure. Individual employers in the region react on this situation differently. In 2010, when it is spoken about the going off of the economic recession, many of them have already surpassed the critical period and are gaining employees again. Therefore, the aim of the presented paper based on the results of an questionnaire survey in the South-Moravian region, is analysis of actual changes by employers and on labour market during 2010.

Key words

labour market, employment, unemployment, South-Moravian Region, economic recession, educational structure, employment structure

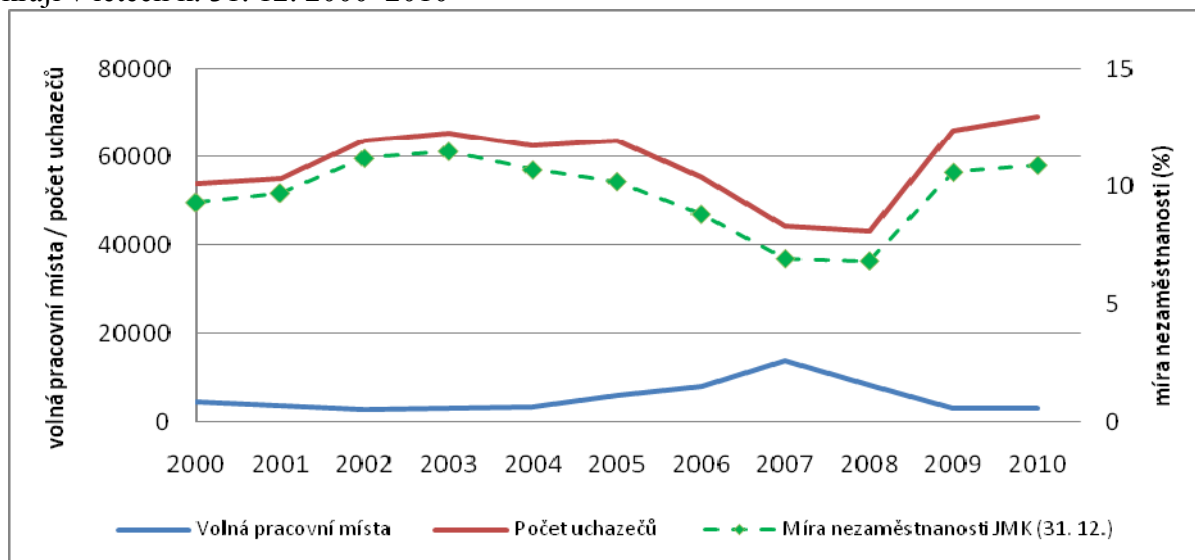
JEL Classification: J60, J68

1. Úvod

Od poloviny roku 2006 zažívala světová ekonomika dynamický růst. Nezaměstnanost se v mnohých částech světa dostala na historická minima. Nicméně zhruba od poloviny roku 2007 začal být již zřetelně patrný útlum přicházející na trh nemovitostí v USA. Přinesl neklid i na finanční trhy v obavách, jak se projeví stále hůře splácené hypoteční úvěry. V závěru roku 2007 již bylo jasné, že americká úvěrová krize je horší než se očekávalo a zvyšuje pravděpodobnost recese v USA, která se již koncem tohoto roku, a zejména v průběhu roku 2008 dále prohloubila a její dopady se projeví ve všech ekonomických ukazatelích, včetně situace na trhu práce.¹

V České republice se začaly dopady ekonomické recese na hospodářství projevovat zhruba v polovině roku 2008 – na trhu práce je možné sledovat zhoršující se vývoj v druhé polovině roku 2008 (Toušek, Konečný a kol. 2009). Situace na trhu práce se mezi roky 2008 a 2009 skokově změnila. Došlo k prudkému poklesu volných pracovních míst, nárůstu počtu uchazečů o zaměstnání, a tím také ke zvýšení míry nezaměstnanosti.

Obr. 1: Vývoj počtu uchazečů o zaměstnání a volných pracovních míst v Jihomoravském kraji v letech k. 31. 12. 2000–2010

Zdroj: data Ministerstva práce a sociálních věcí ČR, zpracování autorů

V průběhu roku 2010 řada odborníků (např. Rojíček 2010, Singer 2011) hovoří o odeznívání ekonomické recese, což se projevuje i v řadě statistických ukazatelů (např. HDP, snižování míry nezaměstnanosti atp). Trh práce však reaguje na vývoj ekonomiky vždy s jistou časovou prodlevou, což dokazují i výsledky průzkumu zaměstnanosti v Jihomoravském kraji, který byl proveden v roce 2010 již po deváté a je tak důležitým zdrojem informací o vývoji zaměstnanosti v Jihomoravském kraji.

¹ Podle: Dopady světové finanční a hospodářské krize na ekonomiku ČR. Praha: ČSÚ, 2011.

2. Metodika zpracování, zdroj dat

Dotazníkové šetření týkající se průzkumu zaměstnanosti v Jihomoravském kraji ke dni 31. 12. 2010 realizovaly v průběhu ledna a února roku 2011 úřady práce okresů Blansko, Brno-město, Brno-venkov, Břeclav, Hodonín, Vyškov a Znojmo ve spolupráci s odborem regionálního rozvoje Krajského úřadu Jihomoravského kraje. Dotazníkové šetření vychází ze snahy odboru regionálního rozvoje získat podrobné informace o nejvýznamnějších zaměstnavatelích a struktuře zaměstnanosti, ale také o dopadech ekonomické recese na trh práce v Jihomoravském kraji a předpokládaném vývoji zaměstnanosti v roce 2011. Výsledky z průzkumu zaměstnanosti doplňují Analýzu trhu práce v Jihomoravském kraji za rok 2010, kterou pravidelně v prvním čtvrtletí roku zpracovává Úřad práce Brno-město.

Reprezentativnost průzkumu z hlediska struktury zaměstnanosti dle základních sektorů národního hospodářství v Jihomoravském kraji (porovnávání dat o zaměstnanosti získaných z průzkumu k 31. 12. 2010 a dat zjištěných Výběrovým šetřením pracovních sil ve IV. čtvrtletí 2010) ukázala, že **průzkum zahrnoval 46,0 % všech zaměstnaných**, tedy pracujících nejen v organizacích s 20 a více pracovníky, ale také v malých subjektech včetně živnostníků. Z primárního sektoru bylo podchyceno pouze 38,5 %, ze sekundárního 44,7 % a z terciárního sektoru 46,6 % všech zaměstnaných osob (viz tab. 1).

Tab. 1: Struktura ekonomických subjektů účastnících se „Průzkumu zaměstnanosti v Jihomoravském kraji k 31. 12. 2010“ v okresech Jihomoravského kraje

Území	Počet organizací		Počet pracovníků	
	celkem	20 a více prac.	celkem	20 a více prac.
Blansko	238	189	23 953	23 023
Brno-město	1 535	1 075	136 731	129 649
Brno-venkov	334	293	26 761	26 016
Břeclav	194	156	14 901	14 444
Hodonín	179	163	15 986	15 794
Vyškov	137	117	11 129	10 807
Znojmo	183	170	13 688	13 521
Jihomoravský kraj	2 800	2 163	243 149	233 254

Zdroj: Svobodová, H. a kol., 2011 (zpracováno na základě výsledků dotazníkového šetření úřadů práce v Jihomoravském kraji, 2011)

Cíle dotazníkového šetření byly stanoveny následovně:

- Detailně charakterizovat strukturu pracovní síly v Jihomoravském kraji pomocí těch statistických klasifikací, které jsou nyní běžně používány v zemích Evropské unie.
- Podchytit změny v zaměstnanosti, k nimž došlo v Jihomoravském kraji během roku 2010.
- Charakterizovat očekávaný vývoj na trhu práce v Jihomoravském kraji do konce roku 2011 včetně záměru zaměstnavatelů v přijímání a uvolňování zaměstnanců v jednotlivých profesích.

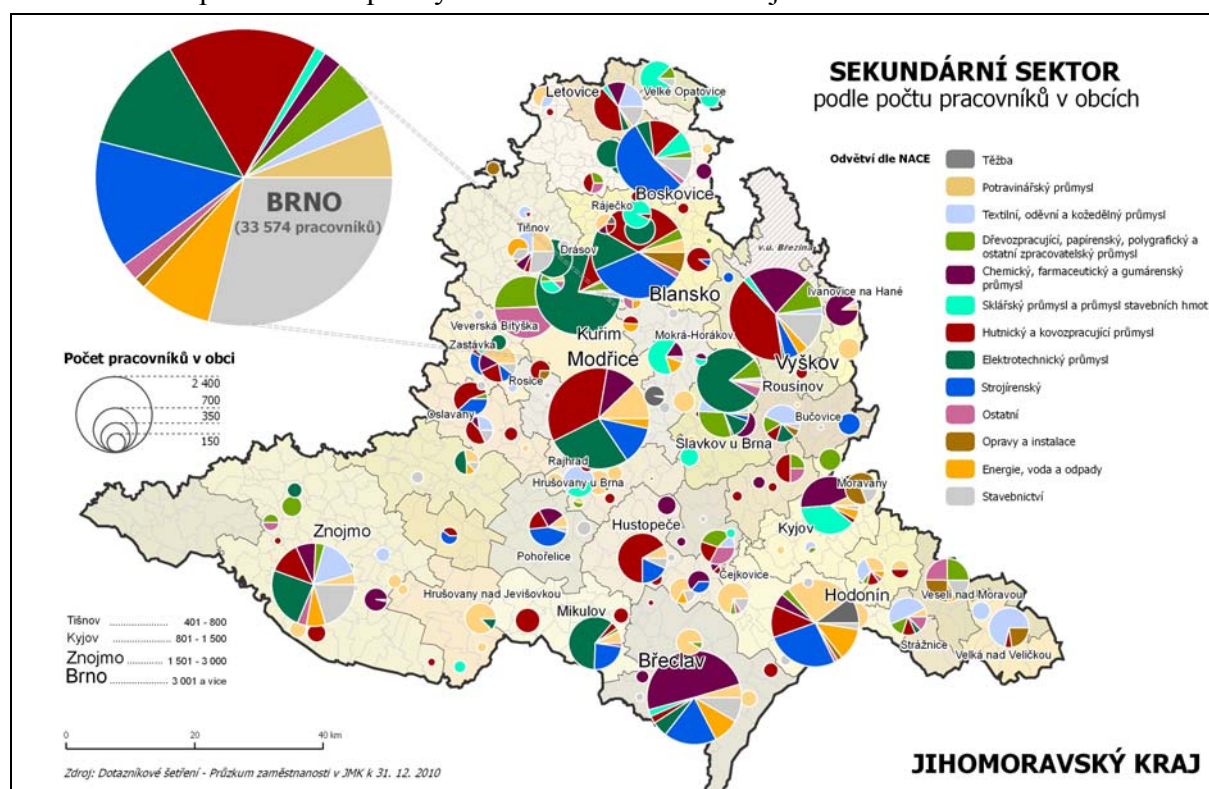
Cílem předkládaného příspěvku je pak na základě údajů z dotazníkového šetření stručně analyzovat aktuální vývoj na trhu práce a v podnicích v Jihomoravském kraji – zaměstnanosti i nezaměstnanost – v průběhu roku 2010 a zachytit dopady ekonomické recese.

3. Situace na trhu práce v Jihomoravském kraji

3.1 Zaměstnanost v roce 2010

K 31. 12. 2010 pracovalo podle výsledků Výběrového šetření pracovních sil ve všech sektorech hospodářství Jihomoravského kraje 533,7 tis. osob, což představovalo 10,9 % všech pracujících v ČR. Primární sektor ekonomiky zaměstnával v Jihomoravském kraji pouze 18,8 tis. osob, tj. 2,8 % z celkového počtu pracovníků, a jeho postavení v zaměstnanosti kraje bylo ve srovnání s republikovou úrovní již podprůměrné i přes vhodné přírodní předpoklady kraje pro zemědělskou provýrodu, což dokumentuje nižší index specializace² (0,93). Oproti roku 2009 však došlo k navýšení o 1 tis. pracovníků. Sekundér akumuloval celkem 193,5 tis. osob a jeho podíl na celkové zaměstnanosti kraje činil 36,3 %; jeho význam pro ekonomiku Jihomoravského kraje byl o něco nižší než v měřítku celé ČR. O specializaci kraje na některé ze základních odvětví průmyslu rovněž nelze hovořit. Jednotlivá odvětví průmyslu jsou v kraji zastoupena v celku rovnoměrně, což je v období ekonomické recese spíše výhodou, protože jednotlivá odvětví reagují na recesi různě a nemělo by dojít k poklesu všech odvětví najednou. Ve srovnání s rokem 2009 došlo k relativnímu poklesu významu stavebnictví (v roce 2009 dosáhl index specializace hodnoty 1,10 v roce 2010 pouze 0,99).

Obr. 2: Zastoupení odvětví průmyslu v Jihomoravském kraji v roce 2010

Zdroj: zpracováno na základě výsledků dotazníkového šetření úřadů práce v Jihomoravském kraji, 2011

Největší počet zaměstnanců v Jihomoravském kraji byl i v roce 2010 nadále koncentrován do terciéru (324,2 tis., tj. 60,7 % – oproti roku 2009 došlo k navýšení o 0,6 p. b.) a jejich podíl na celkové zaměstnanosti kraje byl již vyšší než republikový průměr. Oproti republice mělo

² index specializace se vypočte jako poměr relativního zastoupení i-tého odvětví na celkové zaměstnanosti v Jihomoravském kraji k relativnímu zastoupení tohoto odvětví na celkové zaměstnanosti v ČR

v kraji významnější postavení především odvětví „profesní, vědecké a technické činnosti“ zahrnující např. architektonické činnosti, výzkum a vývoj či veterinární činnost, u kterého došlo k výraznému nárůstu významu (index specializace 1,55).

3.2 Nezaměstnanost v letech 2007–2010

V roce 2007 byl v Jihomoravském kraji zaznamenán nejvyšší meziroční pokles v počtu registrovaných uchazečů, a to bezmála o 11 tis. osob (oproti stavu na konci roku 2006 pokles o 20 %). Počet volných pracovních míst se zvýšil o 71 %, ukazatel „počet uchazečů připadajících na jedno volné pracovní místo“ tak dosáhl za sledované desetiletí minimální hodnoty (3,2) a Jihomoravský kraj se tak nejvíce přiblížil průměru ČR (2,5). Míra nezaměstnanosti meziročně klesla o 1,9 procentního bodu (p. b.), což představovalo intenzivnější pokles než na úrovni celé ČR (o 1,7 procentního bodu). Rok 2007 lze tedy hodnotit z hlediska vývoje nezaměstnanosti jako velmi pozitivní.

Rok 2008 nebyl z pohledu meziročního srovnání již tak příznivý jako dva předchozí roky, za což mohl především vývoj v posledních dvou měsících roku: počet uchazečů se meziročně snížil pouze o 1,2 tis. (o 2,7 %), zato počet hlášených pracovních míst klesl velmi výrazně, a to o 5,5 tis., tj. o téměř 40 %. Na úrovni celé ČR se počet uchazečů ještě také snížil, ale meziročně pouze o 0,7 %, a obdobným způsobem jako v Jihomoravském kraji klesl počet hlášených volných míst (o 35 %). Výše ukazatele „počet uchazečů připadajících na 1 volné pracovní místo“ byla na konci roku 2008 v Jihomoravském kraji o něco vyšší, než činil republikový průměr (5,2; v ČR 3,9), ale stále se nejednalo o žádné vysoké hodnoty. Míra nezaměstnanosti se v kraji ještě meziročně snížila (o 0,1 procentního bodu), kdežto na úrovni ČR zůstala stejná jako na konci roku 2007. Projevy celosvětové ekonomické recese začaly na sklonku roku 2008 dopadat také na ČR a potažmo i na Jihomoravský kraj.

V plné síle se ekonomická recese projevila v průběhu roku 2009. Počet uchazečů meziročně vzrostl o 22,9 tis. osob, tj. o 53,1 %, což byla hodnota, která od počátku transformace české ekonomiky dosud nebyla zaznamenána. Na úrovni celé ČR se jednalo o návrat nad hodnotu 500 tis. nezaměstnaných, neboť počet uchazečů se zvýšil o 186,9 tis. (rovněž nárůst o 53,1 %). Odrazem špatné situace na trhu práce byl i velmi nízký počet hlášených volných pracovních míst. V Jihomoravském kraji bylo na konci roku 2009 evidováno pouze něco málo přes 3 tis. míst, což byla ve sledovaném období druhá nejnižší hodnota (po roce 1999). Na úrovni ČR se pak jednalo o nejnižší hodnotu za posledních 10 let (necelých 31 tis. míst). Na 1 volné pracovní místo tak v kraji připadalo 21,7 uchazečů, průměr ČR byl o něco nižší (17,4). Míra nezaměstnanosti v kraji opět přesáhla hodnotu 10 % a byla tak o 1,4 procentního bodu (p. b.) vyšší než míra nezaměstnanosti v celé ČR, což byl největší rozdíl za celé sledované období. Meziročně se míra nezaměstnanosti zvýšila o 3,8 p. b., tedy rovněž podstatně více než na republikové úrovni (3,2 p. b.). Lze tedy konstatovat, že krátkodobý pozitivní vývoj na trhu práce, který byl sledován v letech 2006, 2007 a 2008, ekonomická recese výrazně narušila. O roku 2009 lze z hlediska vývoje situace na trhu práce hovořit tedy jako o nejhorším od počátku ekonomické transformace (Minařík a kol., 2010).

Tab. 2: Vybrané charakteristiky trhu práce v Jihomoravském kraji a ČR v letech 2000–2010 (k 31. 12.)³

Rok	Jihomoravský kraj				ČR			
	uchazeči	VPM	MN	U/VPM	uchazeči	VPM	MN	U/VPM
2000	54 003	4 396	9,3	12,3	457 369	52 060	8,8	8,8
2001	55 139	3 720	9,7	14,8	461 923	52 084	8,9	8,9
2002	63 777	2 905	11,2	22,0	514 435	40 651	9,8	12,7
2003	65 454	3 128	11,5	20,9	542 420	40 188	10,3	13,5
2004	66 207	3 448	10,7	19,2	541 675	51 203	9,5	10,6
2005	63 692	5 834	10,2	10,9	510 416	52 164	8,9	9,8
2006	55 230	7 990	8,8	6,9	448 545	93 425	7,7	4,8
2007	44 239	13 725	6,9	3,2	354 878	141 066	6,0	2,5
2008	43 063	8 253	6,8	5,2	352 250	91 189	6,0	3,9
2009	65 944	3 040	10,6	21,7	539 136	30 927	9,2	17,4
2010	69 342	2 955	10,9	23,5	561 551	30 803	9,6	18,2

Zdroj: data Ministerstva práce a sociálních věcí ČR, zpracování autorů

VPM – volná pracovní místa, MN – míra nezaměstnanosti (v %), U/VPM – počet uchazečů na jedno volné místo

Pozn. Zelená políčka zobrazují nejnižší hodnoty ukazatele, červená nejvyšší hodnoty za sledované období

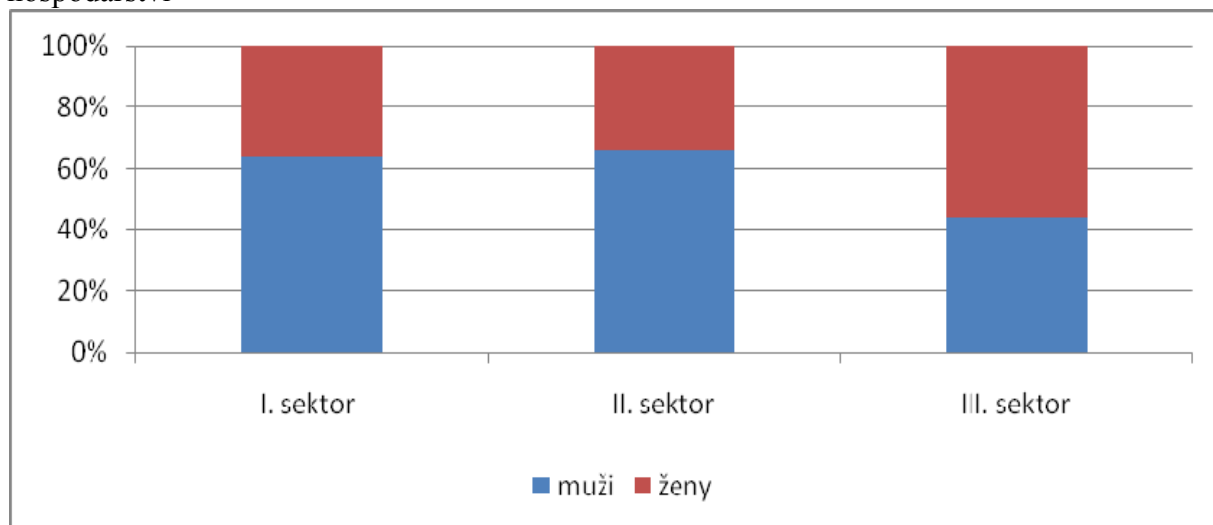
V roce 2010 se na trhu práce v Jihomoravském kraji i nadále výrazně projevovaly negativní dopady ekonomické recese, přesto už nedošlo k tak výraznému nárůstu počtu uchazečů ani míry nezaměstnanosti jako mezi roky 2008–2009. Počet uchazečů meziročně vzrostl o 3,4 tis. osob, tj. o 5,2 %; míra nezaměstnanosti vzrostla o 0,3 p. b., tj. na 10,9 %. V roce 2010 také mírně poklesl počet volných pracovních míst na necelé 3 tis. Negativní vývoj všech charakteristik se odrazil v nárůstu počtu uchazečů na jedno volné pracovní místo z 21,7 v roce 2009 na 23,5, což je za sledované období hodnota výrazně nejvyšší. Vývoj na trhu práce v Jihomoravském kraji kopíroval vývoj v celé ČR, kde se oproti roku 2009 zvýšila míra nezaměstnanosti o 0,4 p. b. Tento vývoj byl podmíněn jak nárůstem počtu uchazečů o zaměstnání na z 539 126 na 561 551 (meziroční nárůst 4,1 %), tak mírném poklesu počtu volných pracovních míst (o 0,4 %), což se dále odráží na nárůstu počtu uchazečů na jedno volné pracovní místo na 18,2. Hodnoty počtu uchazečů o zaměstnání a počtu uchazečů na jedno volné pracovní místo jsou v ČR ve vývoji po roce 1989 nejvyšší, stejně jako počet volných pracovních míst.

4. Výsledky dotazníkového šetření v roce 2010

Dotazníkové šetření uskutečněné k 31. 12. 2010 zjistilo informace o 2 800 ekonomických subjektech s 243 149 zaměstnanci, z nichž bylo 52,5 % mužů a 47,5 % žen. Z celkového počtu respondentů jich nejvíce (1760) spadalo do terciéru, kde bylo zaměstnáno 62,9 % zaměstnanců, 922 do sekundéru (32,9 % zaměstnanců) – z toho 716 do zpracovatelského průmyslu a 206 do stavebnictví, a pouze 118 do primárního sektoru (4,2 % zaměstnanců). V subjektech s více než 20 pracovníky, kterých bylo celkem 2 163, bylo zaměstnáno celkem 233 254 pracovníků.

³ Od července 2004 došlo ke změně metodiky výpočtu míry nezaměstnanosti, která vedla k poklesu její výše.

Obr. 3: Struktura pracovníků podle pohlaví v ekonomických subjektech účastnících se „Průzkumu zaměstnanosti v Jihomoravském kraji k 31. 12. 2010“ v sektorech národního hospodářství

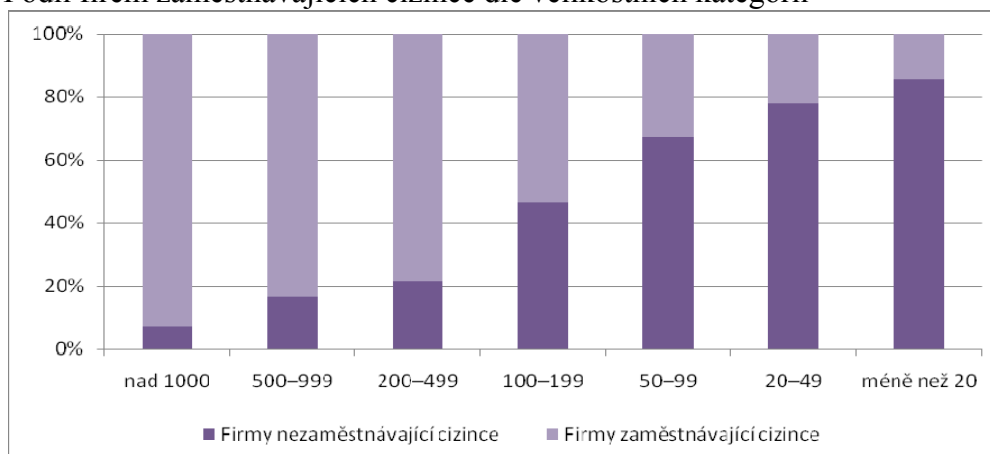

Zdroj: Svobodová, H. a kol., 2011 (zpracováno na základě výsledků dotazníkové šetření úřadů práce v Jihomoravském kraji, 2011)

Celkový počet pracovníků v šetřených organizacích se během roku 2010 snížil jen velmi mírně (zhruba o 1 042 osob), což může být dokladem ustupující ekonomické recese a postupném obnovování výkonnosti ekonomiky. Zatímco primární a terciární sektor zaznamenal v Jihomoravském kraji dle dotazníkového šetření během roku 2010 pokles počtu zaměstnanců (primér o 583, tj. přibližně o desetinu, terciér o 1 323 – 1,0 %), v sekundéru došlo k mírnému nárůstu (o 810 osob, což je však pouze 1,0 %).

Z celkového počtu pracovníků, kteří byli podchyceni dotazníkovým šetřením, představovali na konci roku 2010 celkem 1,9 % (4,4 tis.) ze šetřených zaměstnanců agenturní zaměstnanci. Do konce pololetí 2011 očekávali zaměstnavatelé mírný úbytek agenturních zaměstnanců na 4,2 tis. Z hlediska sektorů pracovalo nejvíce agenturních zaměstnanců v terciéru (2,3 tis. osob, tj. 1,7 % všech zaměstnaných v sektoru služeb). V sekundéru byl jejich počet zhruba 2,1 tis. (2,6 %) a v priméru pouze 12 osob (0,2 %).

V roce 2010 došlo po mírném snížení počtu cizinců v Jihomoravském kraji v roce 2009 opět k mírnému nárůstu. Celkový počet cizinců se zvýšil, avšak pouze o 1,1 tis. (tj. 3,4 %), v ČR došlo ke zvýšení pouze o 3,9 tis., tedy o 0,07 %. V relativních hodnotách se zvýšil především počet ostatních cizinců (11,5 %), narostl i počet vydaných živnostenských oprávnění (o 14,4 %), zvýšil se i počet občanů EU (o 5,1 %), počet občanů EU i občanů Slovenska se navýšil o 4,8 %. Z celkového počtu 2 800 firem, které se zúčastnily dotazníkového šetření k 31. 12. 2010, jich 827 (29,5 %) uvedlo, že na konci roku 2010 měli ve stavu cizí státní příslušníky. Celkem bylo šetřením podchyceno 7 231 cizinců, z toho 5 434 zahraničních pracovníků pocházejících z některé ze zemí Evropské unie a dalších 1 797 cizinců z ostatních zemí.

Obr. 4: Podíl firem zaměstnávajících cizince dle velikostních kategorií

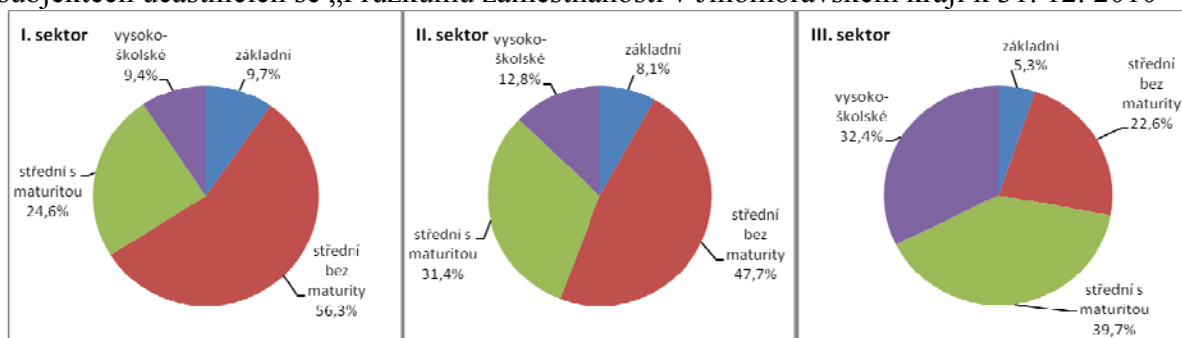
Zdroj: zpracováno na základě výsledků dotazníkové šetření úřadů práce v Jihomoravském kraji, 2011

Česká republika patří v EU k zemím s nejmenším podílem práce na částečný úvazek (pouze cca 4,9 %⁴ zaměstnanců využívá tento druh pracovního poměru), zatímco např. v Nizozemí se jedná o 47,3 % všech zaměstnanců a v průměru v EU o 18,2 %). Hospodářská krize projevující se zhoršeným odbytem výrobků a služeb nutila část zaměstnavatelů, především v průmyslu, vstoupit do režimu tzv. „částečné nezaměstnanosti“, avšak především v roce 2009. V průběhu roku 2010, kdy došlo k částečnému oživení ekonomiky, došlo k opět obratu k lepšímu a řada podniků obnovila plně svoji činnost. I proto došlo oproti průzkumu 2009 k poklesu podílů částečných pracovních úvazků ve firmách. Z celkového počtu firem šetřených v rámci průzkumu jich téměř dvě třetiny zaměstnávaly alespoň některé své pracovníky na zkrácený pracovní úvazek (65,4 %). V případě počtu pracovníků se však jednalo o 9,7 % osob účastnících se dotazníkového šetření. Z celkového počtu pracovníků se zkráceným úvazkem tvořily ženy v terciárním sektoru 73,2 %, zatímco v priméru pouze 55,0 % a v sekundéru 69,4 %.

Dotazníkové šetření prokázalo nadprůměrnou kvalifikovanost pracovní síly v Jihomoravském kraji z hlediska vzdělanosti. Na konci roku 2010 byl podíl pracujících nejméně s maturitou (středoškolské vzdělání s maturitou a vysokoškolské vzdělání) 61,2 %, zatímco v ČR 57,0 %. Vzdělanostní struktura pracujících v Brně je v souboru největších měst v ČR srovnatelná pouze s Prahou. Mezisektorové srovnání ukazatele „podíl pracujících nejméně s maturitou“ vyznívá jednoznačně příznivě pro terciární sektor (terciér – 72,1 %, sekundér – 44,2 %, primér – 34,0 %). Z dlouhodobého hlediska se úroveň vzdělanosti pracovníků v kraji pozvolna zvyšuje, zejména klesá podíl osob s nejvýše základním vzděláním a narůstá počet osob se vzděláním vysokoškolským (podíl VŠ vzdělání v roce 2003 činil podle průzkumu 18,8 %, v roce 2010 již 24,8 %).

⁴ Podle European Yearbook 2010. Labour Market. Brusel: Eurostat, 2010. s. 291. URL <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/CH_05_2010/EN/CH_05_2010-EN.PDF>

Obr. 5: Vzdělanostní struktura zaměstnanosti podle sektorů ekonomiky v ekonomických subjektech účastnících se „Průzkumu zaměstnanosti v Jihomoravském kraji k 31. 12. 2010“

Zdroj: Svobodová, H. a kol., 2011 (zpracováno na základě výsledků dotazníkové šetření úřadů práce v Jihomoravském kraji, 2011)

Dotazníkové šetření zjišťovalo i strukturu zaměstnanosti podle hlavních tříd KZAM. Na celkové zaměstnanosti v Jihomoravském kraji se nejvíce podíleli techničtí, zdravotničtí a pedagogičtí pracovníci (3. třída KZAM), kteří tvořili na konci roku 2010 více než pětinu všech zaměstnanců. Vysoká kvalifikovanost pracovní síly v Brně ovlivňuje nadprůměrné zastoupení 2. třídy KZAM (vědečtí a odborní duševní pracovníci), do níž spadalo 16,4 % pracovníků. Tato struktura je dána především orientací činností jednotlivých podniků v Jihomoravském kraji a při krátkodobém sledování se příliš nemění. V dlouhodobém časovém období dochází k pozvolnému přesunu osob z tříd dělnických a nekvalifikovaných profesí do administrativních činností, což se však projevuje právě zvýšenou poptávkou zaměstnavatelů po pracovní síle spadající do 7. hlavní třídy klasifikace zaměstnanosti KZAM (řemeslníci a kvalifikovaní výrobci, zpracovatelé, opraváři), a to nejvíce mezi stavební dělníky (282 požadavků), nástrojaři a kovodělníci (231) a elektromechanici, opraváři a seřizovači (164). Vůbec nejpožadovanější profesí je obsluha kovoobráběcích strojů z 8. třídy KZAM (323 osob). Trvalá poptávka po kvalifikovaných pracovnících, která se pravidelně opakuje jako jeden z výsledků dotazníkového šetření potvrzuje, že strojírenské a elektrotechnické obory mají v Jihomoravském kraji svou dlouholetou a stále přetrvávající tradici.

Z hlediska vlastnictví tvořily nadpoloviční většinu všech respondentů (54,2 %) soukromé firmy v ryze českém vlastnictví ale na úhrnné zaměstnanosti se podílely jen 41,5 %. Ze soukromých firem je jich pětina (20,6 %) s více než 99% zahraniční účastí. Tyto firmy zaměstnávaly celkem 21,5 % všech osob šetřených dotazníkovým průzkumem. Celkově soukromé firmy tvořily 72,8% všech firem v Jihomoravském kraji a zaměstnávaly 63,3 % pracovníků. Nejvíce firem spadalo do velikostní kategorie 20–49 zaměstnanců, avšak nejvíce pracovníků bylo soustředěno ve společnostech s 200–499 zaměstnanci (19,9 %).

Průzkum zjišťoval také odhad vývoje zaměstnanosti v roce 2011. Ze souboru 2 800 dotazovaných organizací počtu pracovníků signalizovalo 776 subjektů nárůst a 567 subjektů pokles. Dotazované podniky plánují v roce 2011 přijmout celkem 6 398 pracovníků, propustit 3337 pracovníků. V úhrnu soubor šetřených firem očekává nárůst počtu pracovníků o 3 061 (tj. 1,3 %). Největší relativní pokles pracovníků je očekáván v zemědělství, úbytek pracovníků předpokládají i podniky vy stavebnictví, propouštět bude i veřejná správa. Oproti tomu odvětví průmyslu očekává v roce 2011 poměrně intenzivní přírůstek počtu pracovníků (o 2 913 osob, tj. o 4,1 %). Intenzivněji poroste rovněž odvětví obchodu, informační a komunikační činnosti a administrativní a podpůrné činnosti.

5. Závěr

Situace na trhu práce z hlediska nezaměstnanosti se v Jihomoravském kraji podle oficiálních údajů Ministerstva práce a sociálních věcí a Českého statistického úřadu vyvíjela v roce 2010 značně nepříznivě a navázala na trendy, které nastartovaly již na konci roku 2008 a plně se projeví v průběhu roku 2009.

Trh práce však reaguje na vývoj ekonomiky vždy s jistou prodlevou. Výsledky průzkumu již poukazují na ožívování ekonomiky a optimističtější výhledy do budoucna. Také řada odborníků již hovoří o odeznívání ekonomické recese, což se projevuje i v řadě statistických ukazatelů (HDP apod.).

Je však nutné konstatovat, že dopady ekonomické recese se na trhu práce projevují v okresech Jihomoravského kraje značně diferencovaně (negativně zejména okresy Hodonín a Znojmo), což je dozajisté ovlivněno historickým vývojem, ale také strukturou činností v daném území.

Literatura

- [1] Dopady světové finanční a hospodářské krize na ekonomiku ČR. Praha: ČSÚ, 2011 [online]. URL <[http://www.stredocesky.czso.cz/csu/2010edicniplan.nsf/t/0F00528391/\\$File/11561010.pdf](http://www.stredocesky.czso.cz/csu/2010edicniplan.nsf/t/0F00528391/$File/11561010.pdf)> [cit. 22. 4. 2011]
- [2] European Yearbook 2010. Labour Market. Brusel: Eurostat, 2010. s. 291. URL <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/CH_05_2010/EN/CH_05_2010-EN.PDF> [cit. 6. 4. 2011]
- [3] Minařík, B., Dufek, J., Borůvková, J., Konečný, O., Krejčí, T., Novák, V., Somerlíková, K. Průzkum zaměstnanosti v Jihomoravském kraji k 31. 12. 2009. Brno: Mendelova univerzita v Brně, 2010. 102 s.
- [4] Rojíček, M. Dopady ekonomické krize na nabídkovou stranu ekonomiky. In: Ekonomické listy 3/2010. Praha: Centrum ekonomických studií Vysoké školy ekonomie a managementu, s. 3–13. ISSN 1804-4166. URL <http://www.vsem.cz/data/data/ces-soubory/ekonomicke_listy/gf_Ekonomicke%20listy_0910.pdf> [cit. 22. 4. 2011]
- [5] Singer, M. Finanční krize a ekonomika, výhled do budoucna (prezentace). Praha: ČNB, 2011. URL <http://www.cnb.cz/miranda2/export/sites/www.cnb.cz/cs/verejnost/pro_media/konference_projevy/vystoupeni_projevy/download/singer_20110303_pojistovna_cs.pdf> [cit. 22. 4. 2011]
- [6] Statistiky nezaměstnanosti. Integrovaný portál Ministerstva práce a sociálních věcí. [online]. URL <<http://portal.mpsv.cz/sz/stat/nz>> [cit. 26. 4. 2011]
- [7] Svobodová, H. a kol. Průzkum zaměstnanosti v Jihomoravském kraji k 31. 12. 2010. Brno: GaREP, spol. s r.o., 2011. 94 s.
- [8] Toušek, V., Konečný, O., Šerý, O., Machek, O., Chvátal, F., Nogová, A., Fňukal, M., Hruška, V., Vančura, M.: Současný stav a vývojové trendy trhu práce v Jihomoravském kraji a srovnání s regiony ČR a EU. Jihomoravský kraj, Brno, 2009. 162 s.
- [9] Výběrové šetření pracovních sil za 4. čtvrtletí roku 2010. Praha: ČSÚ, 2011. URL <<http://www.czso.cz/csu/2010edicniplan.nsf/p/3101-10>> [cit. 26. 4. 2011]

NÁKUPNÍ SPÁD A VYBRANÉ NÁKUPNÍ ZVYKLOSTI NÁVŠTĚVNÍKŮ GALERIE VAŇKOVKA

RETAIL GRAVITY MODELS AND SELECTED SHOPPING HABITS OF CUSTOMERS OF WANNIECK GALLERY BRNO

RNDR. JOSEF KUNC, PH.D.

MGR. PETR TONEV

*Katedra regionální ekonomie a správy
Ekonomicko-správní fakulta, Masarykova univerzita
Lipová 41a, 602 00 Brno, Česká republika
e-mail: kunc@econ.muni.cz, tonev@econ.muni.cz*

MGR. BOHUMIL FRANTÁL

*Ústav Geoniky AV ČR, v.v.i.
Drobného 28, 602 00 Brno, Česká republika
e-mail: frantal@geonika.cz*

Anotace

Ekonomické a společenské změny po roce 1990 v České republice se projeví také v nákupním chování obyvatel. Zcela zásadním způsobem se proměnily kulturní návyky již u několika generací. Nová nákupní centra dnes neslouží zdaleka pouze k účelům samotného nákupu, ale svým charakterem vybízí a podněcují zákazníky k zábavě a trávení volného času. Celodenní návštěva nákupního centra spojená s vlastním nákupem nejen potravin a specializovaného zboží, ale i využitím služeb, obědem či zábavou, není výjimkou. Cílem našeho příspěvku je, na základě dotazníkového šetření mezi návštěvníky, vyhodnotit a zobecnit nákupní spád, chování a vybrané nákupní zvyklosti návštěvníků jednoho z brněnských nákupních center - Galerie Vaňkovka.

Klíčová slova

dojíždka za maloobchodem, nákupní centra, nákupní spád a nákupní zvyklosti, Galerie Vaňkovka

Annotation

Economic and social changes after the year 1990 in the Czech Republic have been reflected also in the shopping habits of its inhabitants. Cultural habits have seen essential changes, sometimes even several generations of them. New shopping centres are far from being used solely for the purposes of shopping; thanks to their character they urge and stimulate customers towards entertainment and spending on leisure time. A day visit to a shopping mall usually means not only shopping for food stores and specialized goods. Usage of services, having lunch and some forms of entertainment are not exceptions. The aim of the article is, using inquiry research, to evaluate and draw some general conclusions of retail gravity models and selected shopping habits of one of Brno shopping centres – Wannieck Gallery.

Keywords

commuting to retail shops, shopping centres, retail gravity models, shopping habits, Wannieck Gallery Brno

JEL Classification: A14, C49, D23, R12, Z1

1. Úvod

Na konci září 2010 se uskutečnilo v Galerii Vaňkovka šetření nákupního spádu a vybraných nákupních zvyklostí návštěvníků. Šetření probíhalo formou standardizovaného dotazníku, a to v průběhu celého týdne, aby byly podchyceny pracovní dny i volné víkendové dny. Tazatelé byli vyškolení studenti Ekonomicko-správní fakulty Masarykovy univerzity, místem šetření se stala centrální obchodní pasáž. V intencích doporučené věkové struktury se jednalo o náhodný výběrový soubor. Cílem šetření bylo zjistit nákupní chování návštěvníků Galerie Vaňkovka a také názorovou platformu respondentů na možnost rozšíření Galerie Vaňkovka o nové obchody, zařízení pro zábavu a volný čas, dětský koutek a další služby, resp. názor návštěvníků na potenciální výstavbu dalších center obdobného typu v blízkosti centra města.

Nemnoho podobných šetření se objevuje v tuzemské odborné literatuře. Studie srovnávající změnu hraničních bodů sféry vlivu v Jihomoravském kraji (Brno a sousední menší jádra) provedli Kroc a Ševera (1974), anketu vymezující zázemí středisek okrskové a vyšší vybavenosti aplikoval na Ostravu, resp. Hradec Králové Ryšavý (1970, 1980), spádové území obchodního centra města Brna (na příkladu obchodního domu Prior) definoval Wokoun (1983) a podobnou metodiku využil ve své práci věnované brněnské aglomeraci také Vaishar (1983). Pokud lze někoho vyzdvihnout, tak je to především Maryáš (1983, 1988), jenž ve své ojedinelé práci z roku 1988 zhodnotil, pomocí rozsáhlého anketárního šetření z přelomu 70. a 80. let, geografické aspekty rozmístění maloobchodu a komunálních služeb v ČSSR s důrazem na výběr nadmístních středisek a vymezení jejich sfér vlivu. Před rokem 1990 tak vytvořil unikátní srovnávací platformu, na kterou se, vzhledem k značné obtížnosti získání srovnatelných dat, bude jen velmi těžko navazovat.

Praktické vymizení datové základny po roce 1990 znamenalo publikačně hluché období, které na přelomu století oživují práce orientované na kauzální prostorové vztahy transformace maloobchodu (často na příkladu vybraných měst a obchodních zařízení), kde autoři využívají také anketární formu šetření (Tonev 1998; Szczyrba 2000, 2001, 2002). Modelové velkoplošné maloobchodní prodejny a vznikající nákupní centra se stávají středem pozornosti při hodnocení geografických (příp. sociologických) aspektů nákupního chování a nákupního spádu do středisek obslužnosti (Szczyrba 2002; Spilková 2003; Ordeltová a Szczyrba 2006; Muliček 2007). Autorem nejvýznamnější a nejrozsáhlejší shrnující práce věnované vývoji a transformaci maloobchodní sítě s přesahem k nákupnímu chování obyvatel, s případovou studií podpořenou anketárním šetřením či s novými způsoby prodeje právě Szczyrba (2005).

2. Základní struktura respondentů

Datová základna je opřena o soubor 1 033 respondentů, z něhož bylo 55 % žen a 45 % mužů. Věková struktura je, s přihlédnutím ke známým skutečnostem, určitým obrazem zájmu osob v určitém věku k návštěvě Vaňkovky. Mladí lidé většinou v předproduktivním věku (do 24 let) jsou, v poměru k věkové struktuře celé české populace, nejsilnější cílovou skupinou (čtvrtina respondentů). Neméně významnou a do značné míry finančně nezávislejší skupinou jsou lidé v produktivním věku (25-59 let), nejméně početně zastoupeným populačním

segmentem byli lidé formálně se pohybující za hranicí produktivního věku, s posunem hranice odchodu do důchodu k 65 letům, však často také ekonomicky aktivní.

Vzdělanostní struktura respondentů opět nekoresponduje s celorepublikovou strukturou, je posunuta k vyššímu dokončenému vzdělání – téměř čtvrtina vzorku měla vysokoškolské vzdělání, více než polovina oslovených měla maturitu a lze reálně odhadovat studium na vysoké škole u značné části z nich. Trvalé bydliště v Brně uvedlo 40 % dotázaných, z nichž téměř všichni (95 %) v Brně i pracují. Tři pětiny respondentů v Brně nebydlí, ale polovina z nich v Brně pracuje; ostatní mimobrněští ve Vaňkovce pouze nakupovali, projížděli Brnem a zastavili se zde apod.

Tab. 1: Základní charakteristiky respondentů

pohlaví	věk	vzdělání	bydliště
muži - 45 %	15-24 - 26 %	ZŠ - 8 %	v Brně - 40 %
	25-59 - 61 %	SŠ bez maturity - 13 %	mimo Brno - 60 %
ženy - 55 %	60+ - 13 %	SŠ s maturitou - 55 %	- z toho dojíždí do Brna za prací - 50 %
		VŠ - 24 %	- ostatní (jen nakupují, projíždějí..) - 50 %

Zdroj: Šetření v Galerii Vaňkovka, září 2010

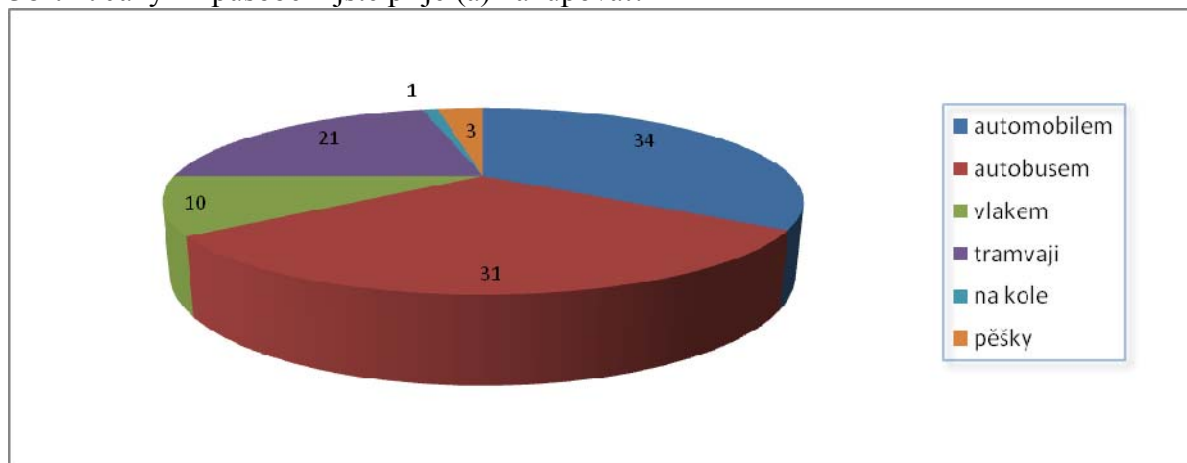
Respondenti bydlící v Brně strávili cestou do Vaňkovky průměrně 20 min. na rozdíl od bydlících mimo Brno, jejichž cesta trvala 4krát déle. Neresidenti, ale dojíždějící do Brna za prací, uvedli časový horizont cesty do Vaňkovky na 70 minut, což je číslo velmi vysoké a pro denní dojížděku do práce (ať již autem či veřejnou dopravou) prakticky nereálné. Zde se pravděpodobně projevila poloha Vaňkovky v blízkosti centra, jež však nekoresponduje s místem výkonu zaměstnání a s nutností přestupů a doplňkového využití MHD či pěší chůze. Pouze ve Vaňkovce nakupujícími či projíždějícími trvala podle jejich odpovědí cesta průměrně ještě o 20 min déle. Podle našich zkušeností z předchozích studií se také projevuje poměrně výrazná zkreslující tendence respondentů časový odhad navyšovat.

Tab. 2: Doba cesty do Vaňkovky (průměr v minutách)

- bydlící v Brně	- 20 min
- bydlící mimo Brno	- 80 min
- z toho dojíždí do Brna za prací	- 70 min
- ostatní (jen nakupují, projíždějí..)	- 90 min

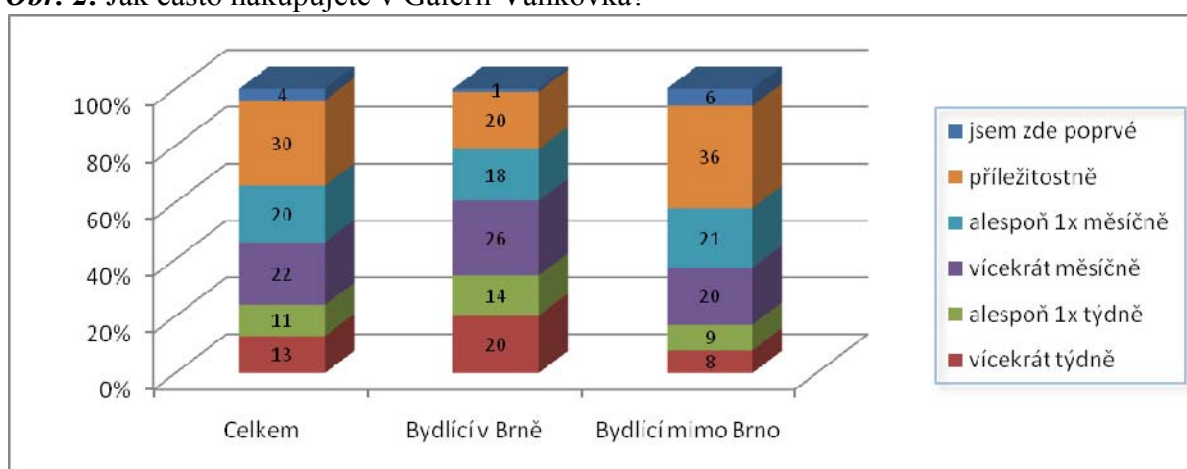
Zdroj: Šetření v Galerii Vaňkovka, září 2010

Ve způsobu dopravy do Galerie Vaňkovka převažuje podle očekávání automobil (34 % respondentů, z toho 75 % mimobrněnských) a autobus (31 %, z toho 80 % mimobrněnských). Zbylých 20 % bydlících v Brně váže svoji dojížděku do Vaňkovky na MHD. Tramvaj (21 % příjezdů ze všech dotázaných) je v drtivé většině způsobem dopravy osob bydlících v Brně, na druhé straně u vlaku je tomu právě naopak. Pěšky se do Vaňkovky dopravilo 3,5 % respondentů, podíl kola je prakticky zanedbatelný.

Obr. 1: Jakým způsobem jste přijel(a) nakupovat?

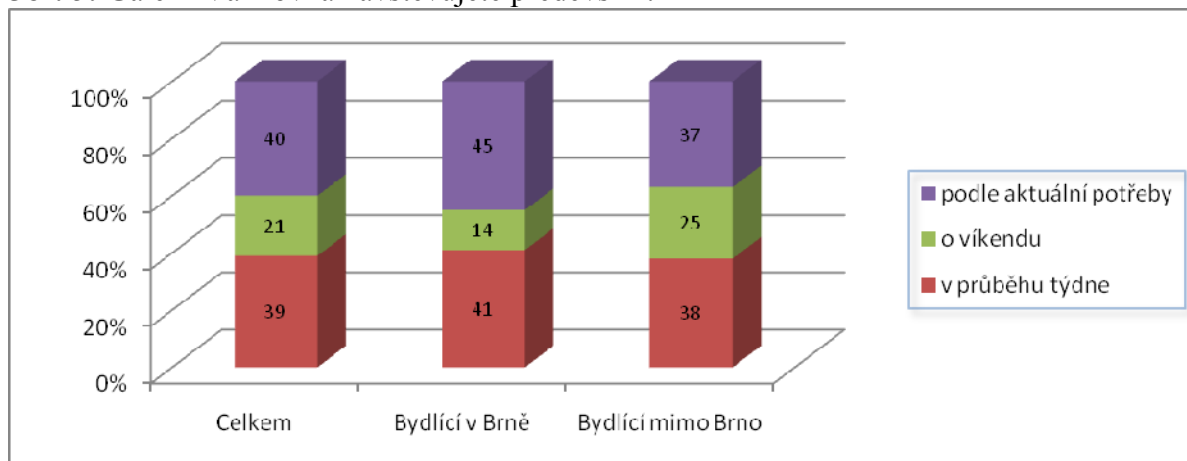
Zdroj: Šetření v Galerii Vaňkovka, září 2010

Další otázka se vztahovala k četnosti nákupů v Galerii Vaňkovka. Téměř jedna třetina respondentů uvedla, že zde nakupuje příležitostně, což je „standardní“ odpověď lidí více pracovním vyčerpání, kteří si neuvědomují kolikrát do měsíce tudy vlastně projdou a velmi často i něco nakoupí. Mimobrněnský tuto možnost uvádějí častěji, dotázaní bydlící v Brně se profilují větší pravidelností. Pětina oslovených bydlících v Brně zde nakupuje vícekrát týdně a čtvrtina vícekrát měsíčně. Pouze 1 % Brňanů a 6 % bydlících mimo Brno přiznalo vůbec první návštěvu Vaňkovky.

Obr. 2: Jak často nakupujete v Galerii Vaňkovka?

Zdroj: Šetření v Galerii Vaňkovka, září 2010

Frekvence návštěv vztahovaná na pracovní týden či víkend vyznívá, i vzhledem k velmi dobře dostupné poloze Vaňkovky, pro pracovní týden, resp. pro návštěvy podle aktuální potřeby, a to v poměru pracovní týden/příležitostná návštěva : víkend 2:1. Mezi respondenty bydlícími v Brně a mimo Brno je signifikantní avšak pochopitelný rozdíl (větší časová rezerva k nákupům, zábavě, volnočasovým aktivitám) v nákupech o víkendu, jejichž čtvrtinový podíl je relativně dosti vyšší u mimobrněnských.

Obr. 3: Galerii Vaňkovka navštěvujete především?

Zdroj: Šetření v Galerii Vaňkovka, září 2010

3. Spojitosti návštěv Galerie Vaňkovka a struktura zde stráveného času

Zhruba dvě pětiny dotázaných spojují svoji cestu do Vaňkovky pouze s nákupem, více než čtvrtina s cestou do práce či z práce. Na další tři varianty odpověděl přibližně stejný statistický vzorek respondentů – s pracovní nebo soukromou schůzkou, zábavou a volným časem a návštěvou centra města spojuje nejčastěji svoji návštěvu Vaňkovky asi jedna pětina osob. Poslední Variantou byly jiné aktivity a zde se 10 % respondentů nejčastěji přiklání k aktivitám spojeným s cestováním (poloha Vaňkovky mezi vlakovým a autobusovým nádražím).

Co se týče pohlaví, mají ženy tendenci navštěvovat Vaňkovku s cestou do či z práce více než muži, jinak rozdíly mezi pohlavími prakticky nejsou. Dosažená vyšší úroveň vzdělání (od středoškolského bez maturity výše) má vliv na vyšší četnost pracovních nebo soukromých schůzek i na trávení volného času a zábavu, kde poměrně výrazně dominuje skupina osob se středoškolským vzděláním bez maturity. Cestu do práce a z práce spojuje s návštěvou Vaňkovky více respondentů s minimálně maturitním vzděláním, což koresponduje s blízkostí centra a koncentrací institucí, organizací a firem terciárního sektoru. Věková struktura jednoznačně vyčleňuje nejmladší věkovou kategorii a osoby v produktivním věku, jejichž návštěva Vaňkovky je značně vázána na cestu z či do práce (u mladé generace se velmi často jedná o cestu do či ze školy), na druhé straně si mladí lidé přirozeně daleko méně sjednávají ve Vaňkovce pracovní nebo soukromé schůzky.

Tab. 3: Spojitost návštěvy Vaňkovky s aktivitou dle pohlaví, vzdělání a věku

varianta/struktura	celkem (%)	pohlaví (%)		vzdělání				věk		
		muž	žena	ZŠ	UČ	SŠ	VŠ	15-24	25-59	60+
cesta do/z práce	27	23	31	24	22	29	29	34	28	6
návštěva centra	17	17	17	24	13	17	14	18	16	19
prac./soukr.schůzka	20	21	19	12	24	19	23	9	24	22
zábava/ volný čas	18	18	18	10	25	17	16	16	19	17
jiné (cestování)	10	10	10	15	8	10	8	14	7	18
pouze nákup	41	41	41	44	49	38	42	40	40	45

Pozn. UČ = středoškolské bez maturity (učňovské)

Bylo možno uvést více odpovědí, proto se jedná o četnosti odpovědí, které nejsou přepočteny do 100 %.

Zdroj: Šetření v Galerii Vaňkovka, září 2010

Polovina respondentů bydlících v Brně spojuje návštěvu Vaňkovky pouze s nákupem, což je zhruba o 10 procentních bodů více než u mimobrněnských. Cestou do či z práce navštěvují

Vaňkovku nejvíce dotázaní bydlící mimo Brno, ale dojíždějící do Brna za prací, tento rozdíl je oproti pracujícím mimo Brno podle očekávání signifikantní. Na druhé straně využívají mimobrněnská návštěvníci v Brně nepracující Vaňkovku daleko více k různým schůzkám a návštěvě centra města, což lze opět považovat za potvrzení předpokladu.

Tab. 4: Spojitost návštěvy Vaňkovky s aktivitou dle místa bydliště

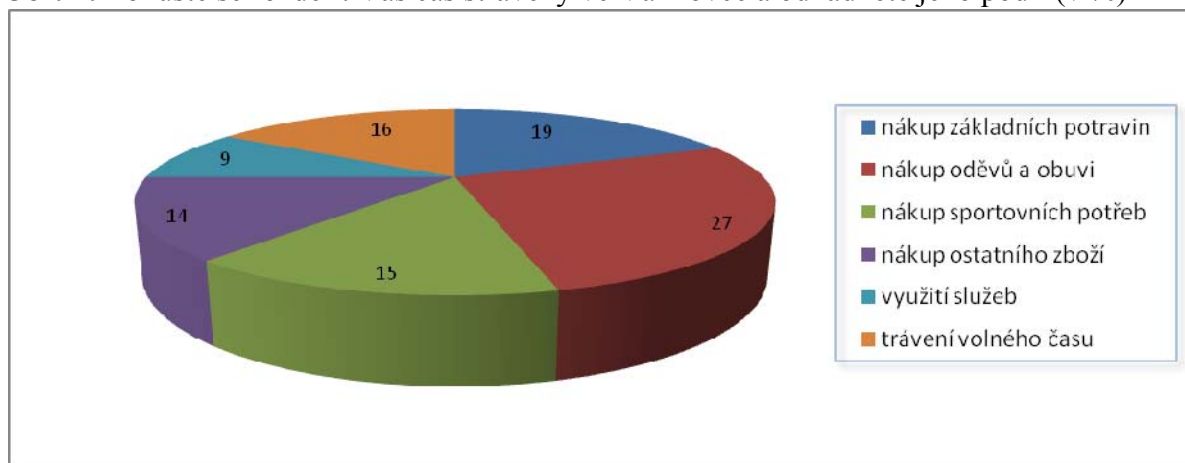
varianta/bydliště	bydliště (%)		
	v Brně	mimo Brno (dojíždí za prací)	mimo Brno (nepracují v Brně)
cesta do/z práce	27	36	9
návštěva centra	14	14	21
prac./soukr. schůzka	17	15	31
zábava/ volný čas	22	18	18
jiné (cestování)	5	8	14
pouze nákup	51	42	41

Pozn. Bylo možno uvést více odpovědí, proto se jedná o četnosti odpovědí, které nejsou přepočteny do 100 %.

Zdroj: Šetření v Galerii Vaňkovka, září 2010

Rozdělení času stráveného ve Vaňkovce naznačuje zájem o agregované typy prodejního sortimentu, služby a další aktivity. Nákup oděvů, obuvi a oděvních doplňků tvoří podle výpovědí respondentů více než čtvrtinu celkového času zde stráveného. Na rozdíl od této skutečnosti je přeci jen poněkud překvapivý pětina podíl základních potravin, což je hodnota až neočekávaně vysoká. Vaňkovka rozhodně není místem určeným pro nákup základních potravin a Interspar (bez ohledu na kvalitu a širší sortimentu a cenovou dostupnost) není vlajkovou lodí Vaňkovky jako je tomu v případě Tesca a nákupních center Futurum či Královo Pole. Trávení volného času, nákupu sportovních potřeb a ostatního zboží věnují respondenti zhruba stejný čas, nejméně jsou využívány služby.

Obr. 4: Pokuste se rozdělit Váš čas strávený ve Vaňkovce a odhadněte jeho podíl (v %)

Zdroj: Šetření v Galerii Vaňkovka, září 2010

Dle výpovědí respondentů (zde je nutno uvést, že se jedná o odhady/podíly stráveného času) tráví ženy ve Vaňkovce výrazně více času nakupováním oděvů, obuvi a různých doplňků. Muži naopak tráví více času nákupem sportovních potřeb a chodí do Vaňkovky více za zábavou a volným časem. Vzdělanostní struktura nevykazuje významnější statistické rozdíly, lze snad naznačit, že dotazovaní se základním vzděláním chodí více nakupovat základní potraviny, a také oděv a obuv (zkreslení u mladých lidí studujících zatím střední školu).

Tab. 5: Čas strávený ve Vaňkovce dle pohlaví, vzdělání a věku

varianta/struktura	celkem (%)	pohlaví (%)		vzdělání (%)				věk (%)		
		muž	žena	ZŠ	UČ	SŠ	VŠ	15-24	25-59	60 +
nákup potravin	19	18	20	22	17	18	20	18	18	25
nákup oděvů a obuvi	27	24	31	30	27	28	25	32	27	23
nákup sport. potřeb	15	16	13	14	16	15	16	15	16	10
nákup ostatního zboží	14	14	14	14	15	14	15	14	14	16
využití služeb	9	10	8	8	10	9	8	7	9	11
trávení volného času	16	18	15	12	15	16	16	14	16	16

Pozn. UČ = středoškolské bez maturity (učňovské)

Zdroj: Šetření v Galerii Vaňkovka, září 2010

Pro respondenty nad 60 let je Vaňkovka převážně místem nákupu základních potravin, příp. oděvů a obuvi; méně času než ostatní věkové skupiny se zajímají o sportovní potřeby. Překvapivou skutečností je obdobný časový poměr věnovaný zábavě a volnému času u mladých lidí (dokonce nejnižší podíl), lidí v produktivním i poproduktivním věku. V tomto případě jsme očekávali určitou převahu mladé či střední generace; svoji roli může hrát i finanční zázemí mladých lidí k návštěvě kaváren, restaurací, fast food provozoven, ale i vnímání trávení volného času, který tito věnují pouze prohlížení zboží a „přípravě“ na potenciální nákup. Odpovědi jsou potom často uvedené jako „nákup“.

Respondenti bydlící v Brně věnují více času nákupu základních potravin než mimobrnění návštěvníci v Brně nepracující. A právě tito jezdí do Vaňkovky o něco více za zábavou a volným časem, ostatní drobné rozdíly jsou statisticky nevýznamné.

4. Shrnutí a závěr

Z předchozího textu vyplývají následující významnější skutečnosti:

- Do Vaňkovky chodí nakupovat více mladší ženy s maturitním a vyšším dokončeným vzděláním;
- Nadpoloviční většina respondentů nakupujících ve Vaňkovce v Brně bydlí nebo dojíždí za prací; na druhé straně zde velký podíl osob v Brně nebydlících ani nedojíždějících do Brna do práce – nadregionální dopad;
- Průměrná délka cesty v rámci Brna trvá zhruba 20 min, pro mimobrněnské čtyřikrát déle;
- Ve způsobu dopravy převažuje automobil, autobus a obecně v rámci Brna MHD;
- Převažují příležitostné nákupy jedenkrát či vícekrát měsíčně, a to podle potřeby nebo více v pracovní dny;
- Cesta do Vaňkovky je nejčastěji spojena přímo s vlastním nákupem, cestou z či do práce a pracovní nebo soukromou schůzkou; jedná se více o osoby s vyšším dosaženým vzděláním v produktivním věku; Brňané zde nejvíce jen nakupují, dojíždějící za prací do Brna spojují svoji návštěvu nejčastěji právě s cestou z či do práce;
- Ženy stráví nejvíce času nákupem obuvi, oděvů a oděvních doplňků, muži nákupem sportovních potřeb, mají také zvýšený zájem o zábavu a volnočasové aktivity - v obou případech se jedná o mladší či střední generaci; nemalý podíl stráví návštěvníci také nákupem základních potravin, ve zvýšené míře se jedná o osoby ve vyšším věku.

Galerie Vaňkovka návštěvníky přitahuje. Stala se fenoménem a celorepublikovým pojmem. Její úspěch se odráží nejen ve zdařilé revitalizaci bývalé chátrající slévárny v ideální poloze v blízkosti historického centra a mezi hlavním brněnským vlakovým a autobusovým nádražím,

ale i ve schopnostech řízení celého Obchodního a společenského centra jeho vedením. Lidé sem nechodí pouze nakupovat, ale mívají zde i schůzky pracovního i soukromého rázu, k čemuž je motivuje i povědomí velmi dobré možnosti parkování. Vaňkovka však není jen nákupní centrum s desítkami specializovaných obchodů, ale prostorem s galeriemi a volnými plochami, kde se konají různé výstavy, expozice, kulturní akce apod. Již více než 5 let plní funkci komerčního, ale i kulturního a příjemného živého organismu v němž se vhodně doplňuje dynamika a kultivovanost; a ví to nejen obyvatelé Brna. V poměrně blízké budoucnosti se Vaňkovka prostorově i funkčně začlení do nově zbudované městské části Jižní centrum a je pravděpodobné, že se stane jeho vlajkovou lodí.

Literatura

- [1] KROC, S., ŠEVERA, M. (1974): Nákupní spád. [Výzkumná zpráva]. Praha: Výzkumný ústav obchodu.
- [2] MARYÁŠ, J. (1983): K metodám výběru středisek maloobchodu a sfér. Zprávy GgÚ ČSAV, 20, 3, s. 61-81.
- [3] MARYÁŠ, J. (1988): Nadmístní střediska maloobchodu a služeb v ČSSR a jejich sféry vlivu. (Kandidátská disertační práce). Brno: Geografický ústav ČSAV, 96 s.
- [4] MULÍČEK, O. (2007): Prostorové aspekty současného vývoje maloobchodní sítě. Urbanismus a územní rozvoj, X, 6/2007, s. 14-20.
- [5] ORDELTOVÁ, M., SZCZYRBA, Z. (2006): Současná situace v maloobchodní síti českých měst – geografická sonda Zlín. Urbanismus a územní rozvoj, IX, 3/2006, s. 13-16.
- [6] SPILKOVÁ, J. (2003): Nový fenomén: nákupní centrum a utváření nákupního chování spotřebitelů v transformačním období. Geografie, sborník České geografické společnosti, 108, 4, s. 277-288.
- [7] SZCZYRBA, Z. (2000): Transformace struktur maloobchodní sítě České republiky (regionálně geografická analýza s důrazem na Olomoucko). [Disertační práce]. Brno: Masarykova univerzita, 145 s.
- [8] SZCZYRBA, Z. (2001): Funkční vztahy v maloobchodní vybavenosti města Olomouce. In: Acta Facultatis Studiorum Humanitatis Et Naturae Universitatis Prešovensis, Folia Geographica 4, 35, Prešov, 205-213.
- [9] SZCZYRBA, Z. (2002): Shopping gravity of large-scale stores – example of Terno Olomouc hypermarket (contribution to the study of the problematic). In: Acta Universitatis Palackianae Olomucensis, Geographica 37, Olomouc, 91-96.
- [10] SZCZYRBA, Z. (2005): Maloobchod v ČR po roce 1989 – vývoj a trendy se zaměřením na geografickou organizaci. Olomouc : UP. 126 s.
- [11] TONEV, P. (1998): Změny maloobchodní sítě v ČR v první polovině devadesátých let. [Diplomová práce]. Brno: Masarykova univerzita, 67 s.
- [12] RYŠAVÝ, Z. (1970): Územní rozbor obchodní sítě a sítě služeb v Ostravě. Výstavba a architektura, 6, s. 7-11.
- [13] RYŠAVÝ, Z. (1980): Analýza občanské vybavenosti města Hradce Králové. Hradec Králové: Dům techniky ČSVTS, 111 s.
- [14] VAISHAR, A. (1983): Občanská vybavenost. In: Geoekologie brněnské aglomerace. Studia geographica, 83, Geografický ústav ČSAV, Brno, 234-254.

- [15] WOKOUN, R. (1983): Regionálně geografická analýza spádu do obchodního centra města Brna (na příkladu obchodního domu PRIOR). [Kandidátská disertační práce]. Brno: UJEP, 126 s.

Tento příspěvek byl zpracován v rámci řešení projektu GA AV č. IAA301670901 "Časoprostorová organizace denních urbánních systémů: analýza a hodnocení vybraných procesů."

TRANSFER TECHNOLOGIÍ V JIHMORAVSKÉM KRAJI**TECHNOLOGY TRANSFER IN THE SOUTH MORAVIAN REGION****ING. LUCIE WINKLEROVÁ**

*Katedra regionální ekonomie a správy
Ekonomicko-správní fakulta, Masarykova univerzita
Lipová 41a, 602 00 Brno, Česká republika
email: winklerova@mail.muni.cz*

Anotace

V oblasti regionálního rozvoje je v současné době věnována stále větší pozornost rozvoji tzv. znalostní ekonomiky, kde je důraz kladen mimo jiné i na transfer technologií. Základem transferu technologií je spolupráce mezi vědeckou a komerční sférou a tomuto procesu napomáhají specializované subjekty. Tento příspěvek je zaměřen na identifikaci základních charakteristik transferu technologií a jeho cílem je nejen zhodnotit současný stav a úroveň transferu technologií v Jihomoravském kraji, ale také zjistit, zda zde existují nějaké překážky pro jeho další rozvoj a případně specifikovat možnosti jejich řešení. Hlavním zjištěním jsou problémy, které lze spatřit v současném systému podporujícím transfer technologií s tím, že tyto problémy mají v konečném důsledku spíše celonárodní než regionální charakter. Potvrdilo se, že v České republice je sektor terciárního vzdělávání a veřejného výzkumu do značné míry izolován od aplikační sféry. V závěru jsou následně uvedeny potenciální možnosti pro další zkoumání v této oblasti.

Klíčová slova

Znalostní ekonomika, transfer technologií, spolupráce akademické a komerční sféry, překážky, Jihomoravský kraj

Annotation

In the field of regional development, increasing attention is currently paid to the development of the knowledge economy, where the emphasis is among others placed on technology transfer. Technology transfer is based on cooperation between the scientific and commercial sectors and specialised agencies assist in this process. This paper is focused on identifying the essential characteristics of technology transfer and its aim is not only to assess the current situation and level of technology transfer in the South Moravian Region but also to find out whether there are any barriers to its further development and eventually to specify possible solutions. The key findings are the problems that can be seen in the present system supporting the technology transfer with the fact that these problems have ultimately a national rather than regional character. It was confirmed that the tertiary education sector and the sector of public research is to a considerable extent isolated from the application sphere in the Czech Republic. In the conclusion, there are mentioned the potential opportunities for further research in this area.

Key words

Knowledge economy, technology transfer, cooperation of academic and commercial sector, barriers, South Moravian Region

JEL Classification: I23, O32

1. Úvod

Hlavním faktorem produktivity firem je jejich snaha absorbovat nejnovější technologie. Nové znalosti mohou být získány prostřednictvím nového zkušeného pracovníka, univerzitním výzkumem, spoluprací s vyspělejšími firmami apod. Ne všechny technologie je však možné získat prostřednictvím běžných tržních transakcí. Spousta z nich je dostupná pouze díky formální spolupráci.¹ Partnerství mezi subjekty totiž ve většině případů vzniká na základě osobních vazeb. Ne vždy jsou však neformální kontakty dostačující, a z toho důvodu je potřeba podpořit navazování kontaktů nejen mezi firmami vzájemně, ale především mezi firmou a vědecko-výzkumnou institucí.

Současné přístupy k řešení regionálních problémů zdůrazňují především podporu vznikajícím a malým a středním firmám, podporu šíření technických inovací, decentralizační opatření ve sféře veřejné správy, podporu lokální iniciativě, neregulační opatření, networking a programy následné péče o investory. Dosud historicky nejmladší teoretický směr v oblasti regionálního rozvoje představuje Teorie učících se regionů. Zdrojem konkurenceschopnosti jsou dle této teorie vědomosti a schopnost učit se a vytvářet kulturní klima, které napomáhá inovacím. Konkurenceschopnost je pak chápána nikoliv jako konkurence cenová, ale jako konkurence založená na neustálých inovacích. Rozdíly ve schopnosti učit se a inovovat jsou tak považovány za klíčový mechanismus regionální diferenciace, jehož role se bude do budoucna s největší pravděpodobností zvyšovat. Za konkurenční výhodu jsou brány zejména nekodifikovatelné vědomosti a dovednosti, protože jsou vázány na specifický regionální kontext a na institucionální charakteristiky území.²

ČR se v současné době nachází ve fázi přechodu od ekonomiky založené na zvyšování výkonnosti k ekonomice založené na využívání znalostí. Významnou úlohu v inovačním procesu hrají nejen univerzity a výzkumné organizace, ale také podniky a jejich dodavatelé a odběratelé a v neposlední řadě kvalita institucí a prostředí, ve kterém je inovační proces uskutečňován.³

Jedním z důležitých aspektů rozvoje znalostní ekonomiky je fungující transfer technologií. Stručně lze transfer technologií charakterizovat jako obousměrný přenos know-how mezi vědecko-výzkumnými organizacemi a komerční sférou.⁴ Je to proces cílevědomého, časově ohraničeného převádění poznatků umožňujících inovovat výrobky, výrobní, pracovní a zkušební metody a služby. Rozlišuje se transfer vertikální, v němž se technologie převádí například z fáze výzkumné do fáze vývojové nebo z fáze vývojové do pokusné výroby, a transfer horizontální, v němž dochází ke kompletizaci technologie z různých oborů. Impulsem pro transfer technologií může být buď existence určitého problému, v němž se hledá řešení, nebo naopak existence nového technického řešení, pro něž se hledá praktické uplatnění a rozšíření.⁵

¹ HOEKMAN, B., JAVORCIK, B. Global integration and technology transfer. s. 29, 163

² BLAŽEK, J., UHLÍŘ, D. Teorie regionálního rozvoje, s. 158 – 160, 167

³ KLUSÁČEK, K., KUČERA, Z., PAZOUR, M. Bílá kniha výzkumu, vývoje a inovací v ČR. s. 18

⁴ <http://www.jic.cz/co-je-to-transfer-technologie> [cit. 2011-03-22]

⁵ ŠVEJDA P. Základy inovačního podnikání. s. 20, 86

Základní formy, jimiž k transferu technologií dochází jsou:⁶

- *Kontrahovaný výzkum* - jedná se o nerozšířenější formu, kde jde v zásadě o obchodní vztah, v jehož rámci dochází k poskytnutí výzkumných a/nebo vývojových služeb na míru zákazníkovi;
- *Prodej licencí* – k využívání již vytvořených znalostí, např. technologie, která je předmětem ochrany duševního vlastnictví;
- *Zakládání firem určených ke komercializaci dosažených výsledků* – příkladem jsou především spin-off firmy, na jejichž vzniku, majetku, případně i řízení se v různé podobě podílí mateřská instituce/univerzita.

2. Cíle a metody

Z výše uvedených informací vyplývá, že důraz na rozvoj transferu technologií je důležitým aspektem požadovaného vývoje znalostní společnosti. Ani Jihomoravský kraj není v tomto výjimkou. Aby firma byla dlouhodobě úspěšná, musí neustále vyvíjet své produkty a zlepšovat používané technologie. To však není mnohdy jednoduché, neboť zvláště malé a střední podniky mají mnohdy nedostatek kvalitních pracovníků, kteří by se mohli naplno věnovat vývoji, nemluvě o finančních a časových problémech.⁷ Ani špičková vědecko-výzkumná pracoviště se dnes již nemohou spokojit jen s tím, že úspěšně dosáhly cílů svých výzkumných projektů. Nepostradatelnou součástí běžného života vědce se stává spolupráce s firmami a aplikace dosažených výsledků do komerční sféry. Stále více výzkumných záměrů se zabývá právě řešením problémů, které vznikají firmám při jejich každodenní praxi.⁸ I to je jedním z důvodů vzniku specializovaných pracovišť, které mají koordinovat a povzbuzovat spolupráci mezi těmito sférami. Jedním z cílů tohoto příspěvku je tedy identifikovat hlavní subjekty zajišťující podporu pro transfer technologií v Jihomoravském kraji a stručně charakterizovat jejich činnost a vliv na úroveň transferu technologií v tomto regionu. Hlavním cílem je však zjistit, jaké existují bariéry pro další rozvoj tohoto procesu, a tam, kde je to možné, se pokusit zmínit o možnostech odstranění těchto překážek. Předpokládaným výsledkem je přesto zjištění, že většinu identifikovaných bariér není možné řešit na regionální úrovni, jelikož jsou spíše národního charakteru.

Základními použitými metodami jsou deskripce a na to navazující analýza dostupných údajů z příslušných publikací a internetových stránek řešených subjektů za účelem syntézy získaných informací pro prezentaci dílčích závěrů. Obzvláště důležitou metodou byly řízené rozhovory se zaměstnanci třech významných pracovišť, zabývajících se transferem technologií v Jihomoravském kraji, a to s Ing. Tomášem Halvou, manažerem transferu technologií Jihomoravského inovačního centra, RNDr. Evou Janouškovcovou, Ph.D., ředitelkou Centra pro transfer technologií Masarykovy univerzity a Kateřinou Jabůrkovou, regionální konzultantkou Útvaru transferu technologií Vysokého učení technického v Brně.

3. Výsledky

Jihomoravský kraj je díky přítomnosti Brna jedním z populačně i hospodářsky nejvýznamnějších krajů České republiky. S tím související koncentrace progresivních oborů a vzdělávacích a výzkumných institucí je hlavní příčinou vysokého inovačního potenciálu kraje, po Praze druhého nejvyššího v České republice. Jihomoravský kraj, resp. Brno, je

⁶ Závěrečná zpráva - Terénní průzkum veřejných vědecko-výzkumných pracovišť v Jihomoravském kraji (2010), s. 14-15

⁷ <http://www.jic.cz/pro-firmy> [cit. 2011-03-22]

⁸ <http://www.jic.cz/pro-vedecko-vyzkumne-organizace> [cit. 2011-03-22]

druhým nejvýznamnějším výzkumným centrem v republice (po hlavním centru vědy a výzkumu tvořeném Prahou a na ni navazujícími kapacitami ve Středočeském kraji) se širokým polem výzkumných směrů. Pozitivně lze hodnotit také vybavenost kraje institucemi inovační infrastruktury, která je zřejmě na nejlepší úrovni v Česku. Institucionální prostředí pro tvorbu inovací je navíc podpořeno existencí kvalitní a naplňované regionální inovační strategie.⁹ Mezi obory, jež jsou nejen v Jihomoravském kraji nejvíce žádoucí v oblasti transferu technologií, se řadí odvětví strojní a elektrotechnické, ICT a vědy o životě.

3.1 Subjekty podporující transfer technologií v Jihomoravském kraji

V Jihomoravském kraji je transfer technologií podpořen nejen přítomností čtyř vysokých škol, avšak důležitou roli hraje také Jihomoravské inovační centrum, jehož existence je z pohledu ostatních krajů jedinečná a zvláště inspirativní, a to zejména díky komplexnosti a širokému rozsahu poskytovaných služeb. Proto je pozornost věnována zpočátku právě tomuto subjektu. Ze zmíněných čtyř vysokých škol jsou pak pro transfer technologií vytvořeny nejvhodnější podmínky na Vysokém učení technickém v Brně, které díky svému zaměření skýtá 80 % potenciálu, a Masarykově univerzitě, kde mají největší potenciál fakulty lékařská, přírodovědecká a informatiky. Na dalších dvou univerzitách – Mendelova univerzita v Brně a Veterinární a farmaceutická univerzita Brno (VFU) – není zatím transfer technologií systematicky podporován.¹⁰ Mendelova univerzita se však již v této oblasti začíná aktivněji zapojovat prostřednictvím projektu „TT Point“, nicméně zatím zde neexistuje pracoviště, které by se transferu technologií věnovalo. Ze strany VFU nebyl pro danou problematiku dosud vyjádřen dostatečný zájem, což je možné přiřadit faktu, že tato univerzita je v rámci celé České republiky jedinečná a zatím se do těchto aktivit nepotřebuje tolik zapojovat.

3.1.1 Jihomoravské inovační centrum

Jihomoravské inovační centrum (JIC) vzniklo v roce 2003 na základě podnětu Regionální inovační strategie jako zájmové sdružení právnických osob, jehož členy jsou Jihomoravský kraj, statutární město Brno a již zmíněné čtyři brněnské vysoké školy. Služby, které JIC poskytuje, lze rozdělit do tří oblastí: inkubační program, transfer technologií a rozvoj klastrů. JIC se zaměřuje především na podporu inovačního podnikání a komerčního využití výzkumu a vývoje a v neposlední řadě také zprostředkovává propojení univerzit a vědecko-výzkumných institucí s podnikatelskou sférou, s cílem maximalizovat přínos výzkumu a vývoje na regionální a národní úrovni.¹¹ JIC musí být v rámci iniciace partnerství mezi výzkumnou a komerční sférou hodně aktivní, a to zejména tak, že jeho pracovníci navštěvují potenciální zájemce z komerční sféry a zjišťují jejich potřeby, jež se poté snaží spojit s tím, co nabízí sféra vědecká.

JIC získává informace a podněty také ze zahraničí, především ze Silicon Valley, kde jsou čerpány nejen informace o postupech a novinkách, ale hlavně kontakty na potenciální dodavatele či odběratele technologií. Jako příklad úspěšně provedeného transferu technologií za pomoci JIC ve spojení se zahraničím lze uvést firmu NIXIN ENERGY, přičemž veškeré informace o aktivitách této firmy se lze dočíst na jejích oficiálních webových stránkách <http://www.nixin.cz/>. Tento transfer je však z pohledu tohoto příspěvku trochu netypický z toho důvodu, že se jedná o spolupráci firem namísto firmy a výzkumné instituce. I tato forma spolupráce je ale brána za jednu z možností transferu technologií, i když z různých

⁹ POKORNÝ, O. Analýza inovačního potenciálu krajů České republiky. s. 108-109

¹⁰ Zpracováno podle: <http://www.risjmk.cz/technology-transfer-point/> [cit 2011-04-05]

¹¹ <http://www.jic.cz/zakladni-informace-o-jic> [cit. 2011-03-22]

důvodů ne tolik protežovaná. Hlavní snahou poslední doby je totiž právě podnícení spolupráce komerční sféry s výzkumnou.

Vzhledem k tomu, že se uvažuje o vzniku jednoho regionálního centra transferu technologií s pevnými vazbami na univerzity, tak lze přemýšlet o tom, že by touto zastřešující organizací mohlo být právě JIC. Tato záležitost je však stále pouze ve fázi návrhu.

3.1.2 Centrum pro transfer technologií Masarykovy univerzity

Centrum pro transfer technologií Masarykovy univerzity (CTT) představuje institucionální zázemí pro vnější uplatnění výsledků výzkumu a vývoje na Masarykově univerzitě. CTT spravuje duševní vlastnictví MU a spolupracuje s akademickými pracovníky a studenty při jeho identifikaci, ochraně a komerčním využití formou licencí, spin-off, konzultací, poskytování vzorků materiálů apod. CTT je také kontaktním místem pro firmy, které mají zájem o spolupráci s Masarykovou univerzitou v oblasti výzkumu a vývoje, využití laboratorních kapacit, kontrahovaného výzkumu, licencí, odborných konzultací aj.¹²

Vzhledem k tomu, že Masarykova univerzita je zaměřena z větší části na základní výzkum, dá se v souvislosti s TT mluvit spíše o transferu znalostí, kdy jsou firmám nabízeni především kvalitní odborníci. Od ledna 2011 se CTT stalo samostatnější jednotkou, takže nyní jsou některé postupy zjednodušeny, nicméně do budoucna je ambicí CTT se ještě více osamostatnit a stát se dceřinou organizací Masarykovy univerzity, což by snad mohlo přispět mimo jiné i k ještě většímu snížení administrativní zátěže. V současnosti je však velmi těžké přesvědčit řadu zainteresovaných osob o smysluplnosti existence CTT.

3.1.3 Útvar transferu technologií VUT v Brně

Posláním Útvaru transferu technologií VUT v Brně (ÚTT) je šíření inovací a přenos poznatků mezi aplikační sférou a univerzitou. Hlavními cíli je zvýšení prestiže VUT v Brně, socio-ekonomický rozvoj regionu Jihomoravského kraje a podpora finanční udržitelnosti Center excellence a Regionálních VaV center VUT v Brně. Útvar transferu technologií realizuje své poslání ve čtyřech hlavních oblastech své činnosti:¹³

- řízení transferu technologií - ÚTT je ve spolupráci s původci a autory poznatků zodpovědné za komercializaci výsledků VaV projektů VUT v Brně a za implementaci směrnic a metodik z oblasti transferu technologií
- podpora inovační kultury a podnikatelství na VUT v Brně - kritický bod pro úspěšnou identifikaci a následnou komercializaci duševního vlastnictví, které je výsledkem projektů VaV na VUT v Brně
- vytváření partnerství se subjekty aplikační sféry a s dalšími subjekty a sítěmi pro podporu přenosu poznatků mezi aplikační sférou a univerzitou
- podpora zakládání inovačních spin-off firem a studentských start-up firem

Zásluhou toho, že VUT je oproti Masarykově univerzitě více prakticky zaměřená vysoká škola, má ÚTT velmi dobrou výchozí pozici pro zajištění transferu technologií. Avšak až po čase se ukáže, zda bylo tohoto výchozího potenciálu patřičně a úspěšně využito. Prozatím je možné říci, že se ÚTT spíše snaží upevnit si a obhájit svou pozici v tomto procesu.

¹² <http://ctt.muni.cz/> [cit. 2011-04-04]

¹³ <http://www.vutbr.cz/utt> [cit. 2011-04-04]

3.2 Překážky pro rozvoj transferu technologií

Na základě provedených rozhovorů s osobami zmíněnými v úvodu je možné určit základní bariéry pro rozvoj transferu technologií v Jihomoravském kraji. Zároveň je ovšem možné konstatovat, že tyto překážky se netýkají pouze Jihomoravského kraje, ale s velkou pravděpodobností mají celorepublikový dosah. Dále jsou uvedeny nejzásadnější překážky pro rozvoj transferu technologií.

- Špatně nastavené hodnocení vědců dle Rejstříku informací o výsledcích (RIV)¹⁴, které prakticky působí proti tomu, aby výzkumný pracovník uvažoval nad tím, že jeho výstup bude dále aplikovatelný v praxi. Proto je častým problémem přesvědčit vědce o tom, že komercializace je pro jeho další činnost důležitá a může být pro něj zajímavá i z pohledu prestiže. Často je také důvodem odmítnutí spolupráce s komerční sférou to, že výzkumnému pracovníkovi již na tuto činnost nezbyvá čas a existují pro něj jiné priority. Dokud se tedy nezmění metodika hodnocení výzkumu a vývoje, tak bude vědce komercializace zajímat pouze okrajově.
- Financování subjektů zabývajících se TT prostřednictvím operačních programů, což způsobuje, že většinu času některých pracovníků těchto organizací zaberou úkoly spojené s administrací těchto projektů a díky tomu pak už nemusí zbývat kapacity na samotný transfer. Na druhou stranu není dosud vyřešeno, jakým jiným způsobem by tyto subjekty mohly být financovány a na to navazuje problém s potřebou mít podporu ve vedení na všech úrovních, kde je potřeba tyto osoby přesvědčit o tom, že investice do transferu technologií je do budoucna velice výhodná a může to i zvýšit renomé a pověst univerzity a na to pak samozřejmě může navazovat vyšší příliv finančních prostředků.
- Na univerzitách nejsou dobře nastaveny postupy pro komercializaci. Existují sice směrnice, které tento proces řeší, ale jejich praktické využití je problematické a často administrativně zdlouhavé. Možností pro zjednodušení administrativních postupů je zmíněná snaha o přeměnu CTT na dceřinou společnost Masarykovy univerzity s tím, že tento způsob je údajně v zahraničí běžný.
- Nedostatek pracovníků, kteří mají nejen teoretické, ale především praktické zkušenosti s transferem technologií. S tímto problémem by mohly pomoci přizvání zahraniční odborníci, avšak zde opět vyvstává problém s potřebnými finančními prostředky, jež jsou většinou řešeny prostřednictvím již zmíněných operačních programů a na to navazující administrativní zátěž.

Výše uvedená zjištění potvrzují názor, že v České republice je sektor terciárního vzdělávání a veřejného výzkumu do značné míry izolován od socioekonomického rozvoje na regionální i národní úrovni a vyznačuje se jistou pasivitou vůči spolupráci s aplikační sférou. Ve výzkumných organizacích je nezbytné vytvořit prostředí, které bude usnadňovat spolupráci s podniky a odstraní vzájemnou izolovanost těchto institucí, například podporou pobytu vědeckých pracovníků v podnikovém sektoru či zapojení odborníků z praxe do výuky na vysoké škole nebo formou opatření motivujících privátní a akademickou sféru ke spolupráci (finanční příspěvky, výhody pro spolupracující firmy apod.) Ve vědecko-výzkumných organizacích je také potřebné vytvořit skutečně motivující systém hodnocení práce výzkumných pracovníků, který musí dostatečně zohledňovat praktickou uplatnitelnost

¹⁴ RIV je jednou z částí informačního systému výzkumu, experimentální vývoje a inovací, ve které jsou shromažďovány informace o výsledcích projektů výzkumu a vývoje a výzkumných záměrů podporovaných z veřejných prostředků. (<http://www.vyzkum.cz/FrontClanek.aspx?idsekcce=956> [cit. 2011-04-05])

dosažených výsledků a zároveň stimulovat výzkumné pracovníky k návrhu inovativních řešení a získávání zakázek z aplikační sféry.¹⁵

4. Závěr

Vzhledem k tomu, že byly příslušné rozhovory vedeny především s pracovníky z vědecko-výzkumné sféry, nebylo možné postihnout překážky, které pociťuje sféra komerční. To by tedy mohlo být předmětem dalšího výzkumu. Nicméně v Závěrečné zprávě Terénního průzkumu veřejných vědecko-výzkumných pracovišť v Jihomoravském kraji (2010, s. 47, 48) je uvedeno, že hlavními tahouny českého hospodářství jsou místní pobočky/dceřiné společnosti velkých nadnárodních společností, které mají vlastní výzkumné a vývojové kapacity v naprosté většině případů lokalizovány mimo Českou republiku. Zakázkový charakter výroby, jehož předmětem jsou produkty s relativně nízkou přidanou hodnotou a jejichž koncepce je vytvářena mimo samotné výrobce, neskýtá významnější prostor pro rozvoj znalostní ekonomiky. Logickým důsledkem je slabá inovační poptávka po spolupráci na výzkumu a vývoji s univerzitami.

Spolupráce univerzit, jejich výzkumu a průmyslu musí být obousměrná. Úspěšný transfer technologií a výsledků výzkumu přitahují mladé pracovníky, povzbuzují důvěru veřejnosti ve vědu a výzkum, důvěru v univerzity a je významným zdrojem financí. V tomto směru musí být ještě na obou stranách vynaloženo mnoho úsilí ke zlepšení současného stavu.¹⁶ Bude jistě zajímavé sledovat, jakým směrem se transfer technologií v Jihomoravském kraji bude dále vyvíjet a zda bude viditelná snaha eliminovat dosud známé bariéry, i když některé z nich mají celonárodní charakter a nelze je tedy řešit pouze na regionální úrovni. Třeba tomu částečně napomůžou i pracovní skupiny transferu technologií vzniklé na základě zpracovávání již čtvrté verze Regionální inovační strategie Jihomoravského kraje.

Literatura

- [1] BLAŽEK, J., UHLÍŘ, D. *Teorie regionálního rozvoje: nástin - kritika - klasifikace*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2002. 211 s. ISBN 8024603845
- [2] Centrum pro transfer technologií Masarykovy univerzity. [online]. Dostupné z WWW: <<http://ctt.muni.cz/>>
- [3] HOEKMAN, B. M., JAVORCIK, B. K. *Global integration and technology transfer*. Houndmills: Palgrave Macmillan, 2006. 346 s. ISBN 0821361252
- [4] Jihomoravské inovační centrum. [online]. Dostupné z WWW: <<http://www.jic.cz/>>
- [5] KLUSÁČEK, K., KUČERA, Z., PAZOUR, M. *Bílá kniha výzkumu, vývoje a inovací v ČR*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství, 2008. 96 s. ISBN 9788086429991
- [6] POKORNÝ, O. *Analýza inovačního potenciálu krajů České republiky*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství, 2008. 137 s. ISBN 9788086429908
- [7] Regionální inovační strategie Jihomoravského kraje. [online]. Dostupné z WWW: <<http://www.ris3.cz/>>
- [8] ŠVEJDA, P. *Základy inovačního podnikání*. 1. vyd. Praha: Asociace inovačního podnikání ČR, 2002. 231 s. ISBN 8090315313
- [9] Technology Transfer Point. [online]. Dostupné z WWW: <<http://www.risjmk.cz/technology-transfer-point/>>

¹⁵ Zpracováno podle: KLUSÁČEK, K., KUČERA, Z., PAZOUR, M. *Bílá kniha výzkumu, vývoje a inovací v ČR*. s. 27, 60-61

¹⁶ WITZANY, J. *Technické vědy a znalostní společnost*. s. 4

- [10] Útvar transferu technologií VUT v Brně. [online]. Dostupné z WWW: <<http://www.vutbr.cz/utt>>
- [11] WITZANY, J. Technické vědy a znalostní společnost. In Znalostní ekonomika. Praha: Vysoká škola finanční a správní, o.p.s., 2004. 4 s. ISBN 8086754162
- [12] Závěrečná zpráva - Terénní průzkum veřejných vědecko-výzkumných pracovišť v Jihomoravském kraji (2010). [online]. Dostupné z WWW: <<http://data.jic.quonia.cz/ZaverecnazpravazTPVaVpracovistvJMK%282010%29.pdf>>

POROVNÁNÍ KRAJŮ NUTS II JIHOVÝCHOD**COMPARING NUTS II SOUTHEAST REGIONS****ING. LIBUŠE MĚRTLOVÁ, PH.D.**

*Katedra veřejné správy a regionálního rozvoje
Vysoká škola polytechnická Jihlava
Tolstého 16, 586 01 Jihlava, Česká republika
email: mertlova@vspj.cz*

Anotace

V příspěvku jsou charakterizovány oba kraje NUTS II Jihovýchod z pohledu vyhodnocení základních makroekonomických indikátorů regionálního rozvoje, analýzy lidských zdrojů, trhu práce a indikátorů rozvoje vědy a výzkumu v regionu NUTS II Jihovýchod jako předpokladu pro zvýšení výkonnosti kraje.

Klíčová slova

Region, NUTS II, disparity, lidské zdroje, trh práce, věda a výzkum

Annotation

In the paper, we first characterize both NUTS II Southeast regions from the point of view basic macroeconomic indices of regional development, and analyse human resources, labour market, and science and research development indices in the NUTS II Southeast region.

Key words

Region, NUTS II, human resources, market labour, sciens and research

JEL Classification: R1, J42

1. Porovnání výkonnosti krajů

Cílem příspěvku je snaha pokusit se přiblížit problematiku měření ekonomické výkonnosti a konkurenceschopnosti regionů v ČR. Osamostatnění regionů, zvýšení odpovědnosti územní a místní samosprávy za rozvoj spravovaného území sebou přinesly potřebu zabývat se touto problematikou jak po stránce praktické, tak i po stránce teoretické. Tato samostatnost se projevuje i v současném výkonu veřejné správy, kdy na základě principu subsidiarity obce a kraje získaly rozsáhlé pravomoci v oblasti řízení a rozhodování o prioritách rozvoje v rámci daného regionu včetně zpracování rozvojových strategií a využívání prvků strategického řízení ke zvýšení výkonnosti a tím i konkurenceschopnosti spravovaného území.

Vyvstává problém měření regionální výkonnosti, regionálního rozvoje a regionální konkurenceschopnosti a stanovení jednotné metodiky na posouzení dynamiky rozvojových procesů a stanovení ekonomické úrovně regionu.

Pokud se budeme zabývat publikovanými metodikami nebo i modely hodnocení regionální výkonnosti a konkurenceschopnosti, dojdeme k závěru, že v současné době existuje celá řada prováděných výzkumů a šetření s cílem posoudit úroveň a dynamiku faktorů generujících výkonnost a regionální rozvoj.

Kadeřábková (2007) provádí hodnocení regionální ekonomické výkonnosti na podkladě komplexních ukazatelů, vytvářejících souhrnný index ekonomické výkonnosti. Index zahrnuje ukazatele HDP na obyvatele, produktivitu práce, míru nezaměstnanosti a tvorby hrubého fixního kapitálu na obyvatele. Souhrnná úroveň je vyjádřena jako průměr percentil, které odrážejí pořadí kraje v rámci jednotlivých dílčích ukazatelů. Druhým ukazatelem je regionální inovační výkonnost, která zahrnuje inovační aktivity a technologické schopnosti regionu, vyjádřené pomocí výdajů na výzkum a vývoj přepočtených na obyvatele, výdaje v % HDP a zaměstnanost ve výzkumu a vývoji na tisíc obyvatel. Dalším ukazatelem je kvalitativní struktura přidané hodnoty a přímé zahraniční investice. Jánský (2009) porovnává ekonomickou výkonnost jednotlivých regionů na podkladě ukazatelů výkonnosti: hrubého domácího produktu, hrubé přidané hodnoty a tvorby fixního kapitálu v období let 2002 – 2006. Pro posouzení regionů jsou použity základní statistické charakteristiky aritmetický průměr a variační koeficient, pro posouzení dynamiky vývoje v časových řadách je použito průměrných koeficientů růstu.

1.1 Porovnání makroekonomických ukazatelů krajů v rámci NUTS II

Úroveň ekonomiky je měřena podle vývoje celé řady ukazatelů, jako základní ukazatel je využíván ukazatel hrubého domácího produktu (HDP) a HDP na obyvatele. Za celou ČR došlo v období od roku 2001 k růstu tohoto ukazatele, kdy hodnoty meziročního růstu dosáhly maxima v roce 2006 s meziročním nárůstem 6,8 %. V roce 2007 už docházelo k mírnému poklesu ekonomické výkonnosti - v meziročním srovnání o 0,7 % a v roce 2008 už se projevil nástup ekonomické krize a meziroční nárůst ekonomiky byl pouhá 2,5 %. V reálné tvorbě HDP podle předběžných výsledků podle krajů v roce 2008 dominovala Praha se čtvrtinovým podílem na ČR (25,3 %). Další tři kraje zajistily každý více než 10 % (Středočeský, Jihomoravský, Moravskoslezský), nejméně Karlovarský 2,1 %. Ve vyjádření HDP na 1 obyvatele kraje byla v roce 2008 podle předběžných údajů Praha na dvojnásobku proti ČR - 762 tis. Kč v b.c. proti 354 tis. Kč.¹

Tab. 1: Makroekonomické údaje krajů NUTS II Jihovýchod

Kraj Vysočina				
Ukazatel	2005	2006	2007	2008
HDP v běžných cenách (mil. Kč)	126025	135150	147958	152148
Podíl HDP v běžných cenách v ČR (% , ČR = 100)	4,2	4,2	4,2	4,1
Počet obyvatel	510767	511 645	513 677	515 411
HDP na obyvatele (Kč)	247109	264423	288667	295785
Podíl HDP na obyvatele v ČR (% , ČR = 100)	84,8	84,2	84,3	83,6
Podíl HDP na obyv. v EU 27 (% , EU 27 =100)	64,3	65,5	67,7	66,9
Vývoj HDP na obyvatele (% , 2005 = 100)	100	107	116,8	119,7
Vývoj HDP na obyvatele (% , předch.rok = 100)	106,9	106,6	105,3	102,9
Kraj Jihomoravský				
Ukazatel	2005	2006	2007	2008
HDP v běžných cenách	299839	325128	357402	373500
Podíl HDP v běžných cenách v ČR (% , ČR = 100)	10	10,1	10,1	10,1
Počet obyvatel	1130358	1132563	1140534	1 147 146
HDP na obyvatele (Kč)	265278	287472	314774	326596
Podíl HDP na obyvatele v ČR (% , ČR = 100)	91	91,6	91,9	92,3

¹ reg.disparity2009-csu.cz

Podíl HDP na obyv. v EU 27 (%, EU 27 =100)	67	71,2	73,8	73,9
Vývoj HDP na obyvatele (%, 2005 = 100)	100	108,4	118,7	123,1
Vývoj HDP na obyvatele (%, předch.rok = 100)	105,8	108,1	106,4	102

Zdroj: <http://www.brno.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/p/1371-09>, dostupné 15.9.2010

Jak je zřejmé z tabulky 1, **Kraj Vysočina** v rozmezí let 2005 až 2008 zvyšuje jak absolutní výši HDP, tak i v přepočtu na obyvatele dochází k rostoucímu vývojovému trendu. Kraj Vysočina v porovnání krajů je v roce 2008 na 7. místě v tvorbě HDP, ukazatel HDP na obyvatele ČR je 83,6 % úrovně ČR, podíl na tvorbě HDP na obyvatele EU představuje 66,9 %.

Jihomoravský kraj je ekonomicky mnohem silnější, což vychází z jeho historicky daného silnějšího průmyslového vývoje, intenzivnější zemědělské výroby zejména v důsledku klimatických podmínek a mnohem rozvinutějšímu sektoru služeb. Podíl kraje na HDP ČR ve všech letech přesahuje 10 % a kraj je na 2. místě v pořadí výše HDP, s rychlou dynamikou růstu ekonomické výkonnosti. Ukazatel HDP na obyvatele je vyšší proti kraji Vysočina v prvních dvou sledovaných letech zhruba o 8 %, v letech 2007 a 2008 však dochází ke zvyšování dynamiky nárůstu až na 123,8 a 126,27 %. HDP na obyvatele v ČR se pohybuje v roce 2008 zhruba na 92 %, podíl HDP na obyvatele EU představuje přibližně 73,9 %. Oba ukazatele, které charakterizují relativním vyjádřením úroveň ekonomiky obou krajů svědčí ve prospěch Jihomoravského kraje. Zároveň ukazují na rozdíl mezi úrovní ekonomiky v ČR a EU.

1.2 Lidské zdroje a trh práce

Lidské zdroje, tedy počet aktivních praceschopných obyvatel, jejich věková, profesní a kvalifikační struktura, vzdělání jsou podstatné pro rozvoj regionu, pro jeho výkonnost a schopnost rychle reagovat na měnící se příležitosti pro ekonomiku v daném regionu. Porovnání stavu a vývoje nabídky trhu práce v obou krajích je provedeno na podkladě tabulky 2 Vybrané ukazatele zaměstnanosti, kde jsou uvedeny údaje za oba kraje za roky 2005 až 2008.

Tab. 2: Vybrané údaje zaměstnanosti za kraj Vysočina

Vybrané údaje za kraj Vysočina	2005	v %	2006	v %	2007	v %	2008	v %
Počet obyv. 15 a více let	435,2	100	433,2	100	436,5	100	439,6	100
v tom ekonomicky aktivní	253,9	58,3	253,5	58,5	260,4	59,7	256,2	58,3
z toho zam. v NH celkem	236,7	93,2	240	94,7	248,3	95,4	247,8	96,7
z toho v zem., les.a ryb.	24,5	10,4	21	8,8	20,6	8,3	23,4	9,4
v prům. a staveb.	106,5	45	112,9	47	120,2	48,4	109,9	44,3
v trž. a netrž.slуж.	105,7	44,7	106,1	44,2	107,5	43,3	114,5	46,2
ekonomicky neaktivní	181,3	41,7	179,8	41,5	176	40,3	183,4	41,7
z toho star. a inv. důchodci	113,5	62,6	112,8	62,7	111,9	63,6	112,5	61,3
žáci a studenti	49	27	43,9	24,4	43,4	24,7	41,8	22,8
Prům.evid. počet zam.	183,4		186,9		186,6		x	

Zdroj: jihlava.czso.cz, dostupné 15.9.2010

Kraj Vysočina má v roce 2008 439 600 obyvatel ve věku 15 a více let. Tento údaj je nejvyšší ve sledovaném období 4 let. Z toho je 58,3 % ekonomicky aktivních obyvatel, tzn. 256200 lidí je zaměstnáno v národním hospodářství. Kraj Vysočina je charakteristický

vysokým procentem zaměstnaných obyvatel v zemědělství (9,4 %), procento zaměstnaných v průmyslu a stavebnictví je 44,3 a v tržních a netržních službách pracuje 46,2 % obyvatel. Ekonomicky neaktivních obyvatel je 183 400, z toho důchodci představují 61,3 % a žáci a studenti 22,8 %. Když se budeme blíže věnovat vývoji počtu zaměstnaných v NH v předchozích 4 letech, zjistíme, že počet ekonomicky aktivních obyvatel od roku 2006 stoupal s mírným poklesem v roce 2008. V zemědělství dochází k postupnému snižování počtu zaměstnaných z 10,4 % z ekonomicky aktivního obyvatelstva až na 8,3 % v roce 2007, se zvýšením o 1 procento v roce 2008. Stejně je počet zaměstnaných v zemědělství vysoký v porovnání s jinými kraji v ČR. V průmyslu je zaměstnáno více než 45 % ekonomicky aktivních obyvatel s tím, že jejich počet postupně narůstá až do roku 2007 (na 48,4 %), v roce 2008 se začínají projevovat důsledky ekonomické krize a počet zaměstnaných se snižuje na 44,3 %. V tržních a netržních službách je zaměstnáno 44,7 % ekonomicky aktivních obyvatel, v průběhu sledovaných let dochází k mírnému poklesu až do roku 2007, v roce 2008 se počet zaměstnaných zvýšil o 2,9 %. Z ekonomicky neaktivních obyvatel je zřejmý přibližně stejný počet důchodců (112 000), což představuje v průměru 62,55 % ekonomicky neaktivních obyvatel, avšak zřetelný je úbytek žáků a studentů o 4,2 % za poslední 4 roky, což souvisí se zhoršujícím se demografickým vývojem.

Tab. 3: Vybrané údaje zaměstnanosti za Jihomoravský kraj

Vybrané údaje za Jihomoravský kraj	2005	v %	2006	v %	2007	v %	2008	v %
Počet obyv. 15 a více let (tis. osob)	961,8	100	969,4	100	975,9	100	985,3	100
v tom ekonomicky aktivní	559,1	58,1	560,3	57,8	562,6	57,6	561,7	57
z toho zam. v NH celkem	513,9	91,9	515,7	92	532,1	94,6	537	95,6
z toho v zem., les.a ryb.	20,8	4	19,4	3,8	21,2	4	17,3	3,2
v prům. a staveb.	198,4	38,6	202,7	39,3	215,1	40,4	221,1	41,2
v trž. a netrž. služ.	294,7	57,3	293,5	56,9	295,7	55,6	298,6	55,6
ekonomicky neaktivní	402,6	41,9	409,1	42,2	413,3	42,4	423,6	43
z toho star. a inv. důchodci	257	63,8	249,8	61,1	248,1	60	240,6	56,8
žáci a studenti	98,7	24,5	101,3	24,8	104,6	25,3	101,7	24
Prům.evid. počet zaměstnan. (tis.fyz.osob)	445,3		472,8		465,4		x	

Zdroj: brno.czso.cz, dostupné 19.10.2010

Jihomoravský kraj má v roce 2008 985 300 obyvatel ve věku 15 a více let. Ve sledovaném období došlo k nárůstu o 23 500 obyvatel. Z těchto lidí je přibližně 57,5 % ekonomicky aktivních. Zajímavé je, že v průběhu let počet ekonomicky aktivních obyvatel v absolutním vyjádření roste, v relativním jejich počet na celkovém počtu obyvatel klesá. V roce 2008 je ekonomicky aktivních 561 700 obyvatel. Ekonomicky neaktivních obyvatel je 423 600 obyvatel, z toho důchodci představují 56,8 % a žáci a studenti 24 %. Počet ekonomicky aktivních obyvatel v předchozích 4 letech postupně stoupal, s větším nárůstem v roce 2007. I v roce 2008 dochází k nárůstu, zejména v kategorii zaměstnanců v průmyslu a stavebnictví a u tržních a netržních služeb. V zemědělství dochází od roku 2005 k postupnému poklesu počtu pracovníků s výjimkou roku 2007 jak v absolutních, tak relativních hodnotách. V průmyslu a stavebnictví je zaměstnáno přibližně 40 % ekonomicky aktivního obyvatelstva, trend má dlouhodobě rostoucí charakter. V tržních a netržních službách pracuje v Jihomoravském kraji přibližně o 12 % zaměstnanců více než v kraji Vysočina. Počet ekonomicky neaktivních obyvatel v Jihomoravském kraji představuje v průměru 42,37 %, v porovnání s krajem Vysočina je toto % vyšší o 1,07 %. V absolutním vyjádření se počet těchto obyvatel pohybuje nad 400 tisíci, zajímavá je však dynamika nárůstu počtu osob v této kategorii v Jihomoravském kraji za poslední 4 roky, kdy představuje nárůst 21 000 osob, což

je více než 5 %. V kraji Vysočina to je nárůst pouze o 2100 osob, což představuje nárůst o 1,15 %.

1.3 Lidské zdroje a trh práce

Trh práce je systém, v němž se setkává nabídka práce, tj. nabídka ze strany pracovních sil s poptávkou po práci, tj. se zájmem ze strany zaměstnavatelů, podniků po pracovních silách. Výsledkem tohoto setkávání je cena práce, kterou vyjadřuje mzda. Trh práce ovlivňuje řada faktorů a je možné ho hodnotit i pomocí různých parametrů. Jako zkoumané ukazatele jsou zvoleny ekonomicky aktivní obyvatelstvo, nezaměstnanost, počet volných pracovních míst, počet uchazečů na 1 pracovní místo a neumístění uchazeči.

V tabulce 4 je zřejmý vývoj pracovní síly v krajích NUTS II a v ČR za roky 2005 až 2009. Počet obyvatel obou krajů dosahuje 1 666 7000 obyvatel, což představuje 15,88 % z obyvatelstva ČR. Kraj Vysočina má 45 % obyvatel kraje Jihomoravského. Nezaměstnanost v kraji Vysočina je dlouhodobě nižší než v kraji Jihomoravském, i když v průběhu let dochází k postupnému sblížení hodnot. Nezaměstnanost se v průběhu let snižovala až do roku 2007, kdy ekonomika vykazovala ještě rostoucí tendenci, od podzimu 2008 se začíná projevovat vliv nastupující krize, která se projevila v už roce 2008 a zejména v roce 2009 navýšením procenta registrované nezaměstnanosti v obou krajích. Rok 2009 překonal magickou hranici nezaměstnanosti a nezaměstnanost přesáhla 10% hranici jak v kraji Vysočina, tak i v kraji Jihomoravském. Došlo k masivnímu propouštění pracovníků ve velkých firmách, docházelo k zavírání malých firem a začaly se objevovat regiony s velmi vysokou nezaměstnaností.

Tab. 4: Ukazatele trhu práce

Kraj Vysočina					
Ukazatel	2005	2006	2007	2008	2009
Počet obyvatel	510767	511645	513677	515411	514992
Ekonomicky aktivní obyvatelstvo	253900	253500	260400	256200	255500
Nezaměstnanost v %	8,23	7,1	5,63	6,27	10,25
Volná pracovní místa k 31.12.	1913	4071	5764	2414	762
Počet uchazečů na volné pracovní místo	11,92	4,93	2,81	7,4	37,49
Neumístění uchazeči k 31.12.	22 814	20 060	16 202	17 874	28 566
Kraj Jihomoravský					
Ukazatel	2005	2006	2007	2008	2008
Počet obyvatel	1130358	1132563	1140534	1147146	1151708
Ekonomicky aktivní obyvatelstvo	559100	560300	562600	561700	568600
Nezaměstnanost v %	10,21	8,82	6,92	6,83	11
Volná pracovní místa k 31.12.	5834	7990	13725	8253	3040
Počet uchazečů na volné pracovní místo	10,91	6,91	3,22	5,22	21,69
Neumístění uchazeči k 31.12.	63 692	55 230	44 239	43 063	65 944
ČR celkem					
Ukazatel	2005	2006	2007	2008	2008
Počet obyvatel	10234091	10266646	10322689	10429692	10491492
Ekonomicky aktivní obyvatelstvo	5174200	5199400	5198300	5232300	5286500
Nezaměstnanost v %	7,93	7,14	5,32	4,39	6
Volná pracovní místa k 31.12.	52164	93425	141066	91189	48554
Počet uchazečů na volné pracovní místo	9,78	4,8	2,52	3,86	11,1
Neumístění uchazeči k 31.12.	510416	448545	354878	352250	539136

Zdroj: czso.cz, dostupné 15.9.2010

Obdobný trend je i u ukazatele volných pracovních míst k 31.12. – až do roku 2007 se poměr mezi volnými pracovními místy a ekonomicky aktivním obyvatelstvem snižoval – ekonomika vytvářela stále nové pracovní příležitosti, obrat je zřejmý v roce 2008 a následně hluboký propad je vidět v roce 2009. Situace v kraji Vysočina je v porovnání s Jihomoravským krajem horší, v průběhu 5 let je relativně větší nabídka volných pracovních míst v Jihomoravském kraji s výjimkou roku 2006. V porovnání s průměrem České republiky je situace v obou krajích pod těmito hodnotami, v kraji Vysočina i pod hodnotami kraje Jihomoravského.

1.4 Vzdělání a výzkum

Jedním z ukazatelů matice znalostního hodnocení – Knowledge Assesment Matrix je úroveň lidských zdrojů. Lidské zdroje jsou rozhodujícím faktorem pro zvládnutí důležitých úkolů v současné informační společnosti. Jejich vzdělanost a znalosti dávají předpoklad pro rozvoj náročných technologií, bez kterých už si dnes nelze představit ani výrobu, ani služby, ani státní správu. Jsou základem pro rozvoj inovačního potenciálu země i regionu. Kadeřábková, (2007) uvádí výsledky inovačních aktivit jako jeden ze základních faktorů konkurenceschopnosti charakterizovaný intenzitou výzkumu a vývoje, výsledky inovačních aktivit, podílem zahraničních investic na domácím výzkumu a vývoji, výší přidané hodnoty, výší vývozu a dalšími ukazateli. Následující tabulka 5 charakterizuje vývoj inovačního potenciálu v obou regionech za posledních pět let.

Tab. 5: Ukazatele vědy a výzkumu podle krajů regionu NUTS II Jihovýchod

Kraj Vysočina					
Ukazatel	2004	2005	2006	2007	2008
Počet pracovišť ve V a V	62	69	76	66	79
Výzkumní pracovníci - přepočtené osoby	243	369	258	305	387
Výdaje na V a V	529,3	706,8	517,2	537,6	697,8
Kraj Jihomoravský					
Ukazatel	2004	2005	2006	2007	2008
Počet pracovišť ve V a V	292	292	315	321	342
Výzkumní pracovníci - přepočtené osoby	2244	3596	3705	3749	4723
Výdaje na V a V	3964	4653,7	5057	5725,6	6 047
ČR celkem					
Ukazatel	2004	2005	2006	2007	2008
Počet pracovišť ve V a V	x	1855	1966	2022	2047
Výzkumní pracovníci - přepočtené osoby	x	65379	69162	43081	74 508
Výdaje na V a V	x	42198	49900	54284	54108

Zdroj: czso.cz, dostupné 15.9.2010

Na Vysočině se podle výsledků výzkumu za roky 2001 – 2008 dynamicky zvyšují především výdaje na výzkum a vývoj, které jsou z 98 % tvořeny podnikatelským sektorem a rovněž zahraniční přímé investice (což souvisí s koncernem Bosch v Jihlavě). Počet výzkumných pracovišť v Jihomoravském kraji je zhruba 10 x vyšší než v regionu Vysočiny, počet výzkumných pracovníků v Jihomoravském kraji dynamicky roste a je také řádově vyšší.

1.5 Závěr

V současné době vyvstává problém měření regionální výkonnosti a regionální konkurenceschopnosti a stanovení jednotné metodiky na posouzení dynamiky rozvojových procesů a stanovení ekonomické úrovně regionu. Tento příspěvek se zabývá posouzením

faktorů výkonnosti a to makroekonomických ukazatelů a zejména vývoje ukazatelů lidských zdrojů jako rozhodujícího faktoru pro zajištění výkonnosti, konkurenceschopnosti a rozvoje v rámci regionu. Bylo provedeno posouzení dvou krajů spojených v regionu soudržnosti NUTS II Jihovýchod. Z provedeného šetření vyplývá, že se jedná o spojení 2 regionů s odlišnými předpoklady ekonomického růstu, danými historickým vývojem regionů, přírodními a geografickými podmínkami i úrovní a počtem pracovní síly. Je proto potřeba si uvědomit kladné a silné stránky a příležitosti obou regionů a odlišným způsobem uvažovat o dalším směřování a rozvoji obou krajů v rámci jednoho víceméně administrativně spojeného celku.

Literatura

- [1] KADEŘÁBKOVÁ, A. *Růst, stabilita a konkurenceschopnost III, Česká republika v globalizované ekonomice*. 1. vydání. Praha: Linde nakladatelství, s.r.o., 2007. 302 s. ISBN 978-80-86131-71-9
- [2] JÁNSKÝ, J. *Porovnání ekonomické výkonnosti krajů v České republice. Konkurence – teoretické a praktické aspekty*. Sborník příspěvků z pracovní konference s mezinárodní účastí. 1. vydání. Jihlava: VŠPJ Jihlava, 2009. ISBN 978-8087035-23-8
- [3] <http://www.brno.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/p/1371-09>, dostupné 15.9.2010
- [4] <http://www.jihlava.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/p/1371-09>, dostupné 15.9.2010
- [5] <http://www.reg.disparity2009-csu.cz>, dostupné 1.9.2010

KOHEZNÍ POLITIKA V KONTEXTU ČESKÉ REPUBLIKY

COHESIVE POLICY IN THE CONTEXT OF THE CZECH REPUBLIC

ING. IVANA JANEČKOVÁ

Sewa Consult s.r.o.

Pěkníkova 225/13, 748 01 Hlučín-Darkovičky

e-mail: ivjaneckova@seznam.cz

ING. PAVEL VINKLER

Ministerstvo průmyslu a obchodu

Na Františku 32, 110 15 Praha 1

e-mail: vinkler@mpo.cz

Anotace

Stať se zabývá kohezní politikou EU v podmínkách České republiky a součástí je také příprava nového programového období 2014 až 2020. Prostředky kohezní politiky hrají v České republice významnou roli při podpoře regionálního rozvoje. Jaká bude vlastní kohezní politika pro nové plánovací období, kdo bude mít na evropské prostředky nárok a jaká bude budoucnost evropské politiky soudržnosti po roce 2013 je v současné době předmětem diskuzí.

Klíčová slova

kohezní politika, regionální politika, nové programové období, Strategie Evropa 2020

Annotation

The article deals with the EU cohesive policy in the context of the Czech republic, in conditions of the Czech republic and includes preparation of the new programme period 2014 - 2020. Means of cohesive policy play significant role on support of regional development in the Czech Republic. What will be cohesive policy for the new planning period, which will be entitled to get European resources and what will be the future of European policy of cohesion after year 2013, these are the subjects to discuss.

Key words

cohesive policy, regional policy, new programme period, Europe 2020

JEL Classification: R58

Úvod

Regionální politika Evropské unie (EU), nazývaná též jako politika hospodářské a sociální soudržnosti, či kohezní politika má mezi komunitárními politikami EU svou nezastupitelnou pozici. V roce 1992 se politika hospodářské a sociální soudržnosti stala součástí Smlouvy o Evropské unii.¹ Jejím hlavním úkolem je snižování rozdílů mezi úrovní rozvoje různých regionů, snížení zaostalosti nejvíce znevýhodněných regionů a posilování hospodářské, sociální a územní soudržnosti za účelem podpory harmonického vývoje EU.

¹ Smlouva o Evropské unii uveřejněná v Úředním věstníku C 191 ze dne 29.7.1992.

Objemem finančních prostředků v současném programovém období 2007-2013 je z hlediska výdajů a s podílem 35,7% (347, 410 mld.€) na celkovém rozpočtu EU, vedle Společné zemědělské politiky, nejvýznamnější politikou EU.² Na rozdíl od Společné zemědělské politiky, která se striktně drží dohodnutých norem a pravidel a má spíše nárokový charakter, při čerpání podpory ze strukturálních fondů a Fondu soudržnosti musí příjemci pomoci vyvinout značné úsilí a předložit velmi kvalitní programové a projektové dokumenty.

Regionální politika EU je koncipována jako tzv. komunitární (koordinovaná) politika. To znamená, že realizace samotné regionální politiky spočívá na členských státech, zatímco koordinace a harmonizace náleží do nadnárodní působnosti – tj. orgánů Evropské unie. Právě tímto prvkem je regionální politika EU naprosto originální a nemá ve světě obdoby.

Historický vývoj evropských fondů a kohezní politiky

Politika hospodářské a sociální soudržnosti je politikou solidarity, kdy bohatší státy přispívají na rozvoj chudších států a regionů tak, aby se zvýšila kvalita života obyvatel celé Evropské unie. Rozvoj této politiky je spojen s historií a rozšiřováním EU. V období po vzniku Evropského hospodářského společenství (dále jen Společenství) v roce 1957, nepatřila oblast kohezní politiky k jeho hlavním cílům. Bylo k tomu několik důvodů jako například fakt, že mezi zakládajícími státy nebyly tak znatelné rozdíly v hospodářské úrovni. Zlom nastal v 70. letech, kdy Společenství nabralo nový směr s cílem vytvoření hospodářské a měnové unie a došlo k jeho rozšíření o tři země a to Velkou Británii, Dánsko a Irsko. Roku 1972 byl přijat dokument, který regionální politiku označil za „zásadní faktor posilování Společenství“. Důležitým mezníkem pro politiku hospodářské a sociální soudržnosti byla 80. léta, kdy došlo k sloučení regionální politiky s částí sociální a zemědělské politiky a byly stanoveny základní principy, zavedena plánovací období a vyčleněny speciální finance, tzv. strukturální fondy³ (SF). Maastrichtská smlouva z roku 1993 zavedla nové nástroje (Fond soudržnosti), instituce (Výbor regionů) a principy (subsidiarita). Od března 2000 ovlivňovala politiku soudržnosti zejména Lisabonská strategie a připravované rozšíření Evropské unie, které se uskutečnilo v květnu 2004.⁴

Postavení regionální politiky v rámci politik EU je systematicky posilováno. Projevuje se trend poklesu výdajů na společnou zemědělskou politiku a jsou posilovány prostředky vyčleněné na regionální politiku.

Cíle a nástroje kohezní politiky

Mezi předvstupní nástroje určené pro kandidátské země patřily fond Phare, programy Sapard a ISPA. Tyto předvstupní nástroje byly určeny pro kandidátské země s cílem napomáhat při řešení konkrétních úkolů při zavádění aquis communautaire⁵.

² Rámcová pozice ČR k budoucnosti kohezní politiky EU, s. 3

³ Strukturální fondy (SF) jsou nástroje regionální politiky EU. Peníze se SF jsou čerpány v rámci několikaletých cyklů a na základě definování jasných cílů a priorit.

⁴ Zdroj: <http://www.euroskop.cz/8948/18033/clanek/regionalni-politika/>

⁵ Francouzský termín, který se používá bez překladu i v jiných jazycích. Označuje souhrn všeho, čeho bylo v rámci Evropských společenství dosaženo v oblasti právní úpravy, a to v nejširším smyslu. Je to tedy celkový souhrn veškerých práv a povinností členských států. Zdroj: http://www.sagit.cz/pages/lexikonheslatxt.asp?cd=156&typ=r&levelid=eu_002.htm

V programovém období 2000 – 2006, což bylo první období, do kterého vstoupila Česká republika, byly v rámci regionální politiky vytyčeny tři cíle. Cíl 1 – Podpora rozvoje zaostávajících regionů (regiony s HDP pod hranicí 75% průměru členských států EU), cíl 2 – Podpora oblastí potýkajících se s restrukturalizací, cíl 3 – Podpora politiky zaměstnanosti a vzdělání⁶.

V období 2000-2006 došlo ke změnám v prioritních cílech regionální strukturální politiky. Smyslem bylo omezit plošné podpory a soustředit se na nejvíce znevýhodněné a postižené regiony a na zaměstnanost s cílem dosažení vyšší efektivity vynakládaných prostředků.

V březnu 2000 byla schválena komplexní hospodářská strategie EU, zaměřená na posilování růstu, zaměstnanosti a inovací (tzv. „Lisabonská strategie“), a to pro období 2000-2010, která významně tematicky ovlivnila zaměření kohezní politiky EU. V červnu 2001 byla doplněna o formulaci trvale udržitelného rozvoje prostřednictvím tzv. Göteborgské strategie.⁷

Zcela nově jsou pojaty cíle pro období 2007-2013. Politika hospodářské a sociální soudržnosti jako odraz Lisabonské a Göteborgské strategie byla uznána jako hlavní nástroj růstu a zaměstnanosti.

V programovém období 2007 – 2013 sleduje regionální politika EU tři cíle, k jejichž dosažení je prostřednictvím strukturálních fondů a Fondu soudržnosti vyčleněno 347 miliard eur. Prostřednictvím cíle Konvergence je podporován hospodářský a sociální rozvoj regionů s HDP na obyvatele nižším než 75% průměru tohoto ukazatele na pro celou EU. Dále z tohoto cíle čerpají státy, jejichž hrubý národní důchod na obyvatele je nižší než 90% průměru tohoto ukazatele pro celou EU (Fond soudržnosti). Z cíle Regionální konkurenceschopnost a zaměstnanost čerpají regiony přesahující ukazatele pro zařazení do cíle Konvergence. Třetí cíl Evropská územní spolupráce podporuje přeshraniční, meziregionální a nadnárodní spolupráci regionů.⁸

Finanční nástroje a iniciativy k vyrovnávání hospodářských a sociálních rozdílů v průběhu historie prošly mnohými změnami a reformami.

V současné době jsou hlavními finančními nástroji kohezní politiky strukturální fondy, a to Evropský fond pro regionální rozvoj (ERDF) a Evropský sociální fond (ESF). Do roku 2006 spadaly pod strukturální fondy ještě Evropský zemědělský podpůrný a záruční fond (EAGGF) a Finanční nástroj pro řízení rybolovu (FIFG). Tyto dva fondy od počátku programového období 2007-2013 již pod politiku hospodářské a sociální soudržnosti nespádají, ale jsou součástí společné zemědělské politiky.⁹

Neméně významným nástrojem je také Kohezní fond (také Fond soudržnosti). Jeho prostřednictvím se financují projekty v oblasti životního prostředí a projekty v oblasti dopravní infrastruktury. Čerpat z něj mohou státy s nejméně rozvinutou ekonomikou (HNP/obyvatele nižší než 90 % průměru EU).

⁶ Zdroj: <http://www.strukturalni-fondy.cz/getdoc/fb8656e9-b738-44d4-af43-5c5675e54ac6/Regionalni-politika-EU-2004-2006>

⁷ Na summitu Evropské rady v Lisabonu v březnu 2000 byl přijat nový strategický cíl Evropské unie: do roku 2010 přeměnit EU v nejkonkurenceschopnější a nejdynamičtější znalostní ekonomiku, schopnou udržitelného růstu s více a lepšími pracovními místy a s posílenou sociální soudržností. O environmentální rozměr byla tato strategie doplněna v červnu 2001 na zasedání Evropské rady v Göteborgu.

⁸ Zdroj: <http://www.strukturalni-fondy.cz/Programy-2007-2013>

⁹ Nařízení Rady (ES) č. 1968 z 20.9.2005 o podpoře rozvoje venkova.

Pro příští programové období bude posílena součinnost mezi Evropskou komisí a Evropskou investiční bankou při realizaci záměrů strukturální a kohezní politiky prostřednictvím nových iniciativ JASPERS¹⁰, JESSICA¹¹ a JEREMI¹², které doplňují nástroje regionální politiky a jejich účelem je napomoci především malým a středním podnikům k získávání finančních prostředků z fondů, a tím následně podpořit ekonomický růst a konkurenceschopnost členských zemí.

Regionální politika České republiky

České republice se po vstupu do Evropské unie (EU) otevřela jedinečná možnost využívat fondy Evropské unie. Tyto fondy jsou nástrojem regionální politiky EU, která si klade za cíl harmonický, vyvážený a udržitelný rozvoj v zemích Evropské unie.

Regionální politika České republiky se realizuje v kontextu evropské politiky hospodářské a sociální soudržnosti. Je chápána jako koncepční a výkonná činnost směřující k vyváženému rozvoji regionů, podpoře konkurenceschopnosti regionů a odstraňování, popřípadě zmírňování nežádoucích regionálních disparit. Vyvážený a trvale udržitelný rozvoj regionů je považován za celospolečensky žádoucí, protože existuje všeobecně uznávaný názor, že prohlubování rozdílů v socioekonomické úrovni jednotlivých regionů může nejen negativně ovlivňovat celkový hospodářský rozvoj státu, ale také vést k vyvolání sociálních nepokojů, nebo dokonce politických konfliktů. Regionální politika tedy podporuje opatření vedoucí k růstu ekonomických aktivit a snižování regionálních disparit, které vznikly v důsledku historického vývoje a které jsou uznány za celospolečensky nežádoucí.

Regionální politika se provádí na různých úrovních. Každý z členských států EU provádí svou vlastní národní regionální politiku, která odpovídá vlastním aktuálním potřebám regionálního rozvoje a politiku realizovanou v kontextu politiky hospodářské a sociální soudržnosti.

V podmínkách České republiky se regionální politika uplatňuje z úrovně EU vůči vybraným regionům NUTS 2 (regiony soudržnosti), z úrovně ČR vůči vybraným státem podporovaným regionům (dle § 4 zákona 248/2000 Sb., Zákon o podpoře regionálního rozvoje), a z úrovně krajů vůči vybraným mikroregionům.

V programovém období 2004-2006 mohla Česká republika čerpat ze strukturálních fondů a Fondu soudržnosti až 2,8 mld.

V programovém období 2007-2013, mezi tři cíle hospodářské a sociální soudržnosti, má Česká republika ze strukturálních fondů a Fondu soudržnosti k dispozici dosud největší balík prostředků, které může čerpat pro další rozvoj. Pro toto plánovací období je určeno z těchto fondů 26,7 mld. € (tj. zhruba 752,7 mld. Kč). V České republice směřuje podpora do tzv. regionů soudržnosti. Dotace jsou poskytovány na rozvojové projekty žadatelů, které mají širší sociální či ekonomický přínos.

¹⁰ Joint Assistance in Supporting Projects in European Regions; Společná pomoc při podpoře projektů v evropských regionech

¹¹ Joint European Support for Sustainable Investment in City Areas; Společná evropská podpora pro udržitelné investice v městských oblastech

¹² Joint European Resources for Micro-to-Medium Enterprises; Společné evropské zdroje pro malé až středně velké podnikatele

Budoucnost kohezní politiky

Jaká bude kohezní politika pro nové programové období je v současné době předmětem intenzivních diskusí. Již dnes je zřejmé, že je nutné provést reformy, proto Evropská komise již nechala vypracovat několik dokumentů, které analyzují současný stav a nastiňují oblasti, jimž je potřeba věnovat pozornost. Jako dva hlavní dokumenty lze uvést *Agendu pro reformovanou kohezní politiku*, známou spíše jako Barcova zpráva¹³ a *Orientační dokument pro budoucí kohezní politiku*¹⁴ vypracovaný evropským komisařem Pawlem Sameckim. Diskuse na toto téma začaly již v roce 2007 vydáním tzv. *Čtvrté kohezní zprávy, následovala Pátá průběžná zpráva* a na konci června 2009 byla vydána *Šestá kohezní zpráva*.

V červnu 2010 schválila Evropská rada vizi rozvoje EU, dokument *Strategie Evropa 2020*. Tento dokument nahrazuje dosavadní Lisabonskou strategii, jejíž časový horizont vypršel rokem 2010. Proklamovaným cílem i podtitulem Strategie Evropa 2020 je dosažení takového hospodářského růstu, jenž bude založen na principech znalostní ekonomiky, bude udržitelný a bude podporovat začleňování, a to jak sociální, tak územní. Z podstaty Strategie Evropa 2020, coby hlavní hospodářské strategie EU na těchto deset let vyplývá, že představuje pohled na komplexní problematiku, která se týká podstatné části sektorových politik a má široké a bezprostřední dopady na hospodářské a sociální prostředí v jednotlivých členských státech. Přístupu kombinujícímu investice v různých oblastech do jednoho rámce v národním, regionálním a místním kontextu odpovídá právě významná role kohezní politiky EU.¹⁵

Strategie Evropa 2020

„Abychom dosáhli udržitelné budoucnosti, krátkodobá vize již nestačí. Evropa se musí znovu postavit na nohy a poté udržet tempo. To je účelem strategie Evropa 2020. Jedná se o více pracovních míst a lepší životní úroveň. Ze strategie vyplývá, že je Evropa schopna dosáhnout inteligentního a udržitelného růstu podporujícího začlenění a nalézt způsob, jak vytvořit nová pracovní místa a našim společností ukázat směr, kterým se mají ubírat.“

José Manuel BARROSO

Evropa 2020 stanovuje priority a cíle evropského sociálně tržního hospodářství pro 21. století. Jádrem strategie Evropa 2020 jsou tři priority, které se vzájemně podporují a to¹⁶:

- *Inteligentní růst* – podporovat ekonomiku založenou na znalostech a inovacích. Kroky učiněné v rámci této priority uvolní evropský inovační potenciál, což umožní dosáhnout lepších výsledků v oblasti vzdělávání a lepší kvality a výsledků vzdělávacích institucí a také plně využít hospodářských a společenských výhod digitální společnosti. Tyto politiky by se měly uskutečňovat na regionální a vnitrostátní úrovni, jakož i na úrovni EU.
- *Udržitelný růst* – podporovat konkurenceschopnější a ekologičtější ekonomiku méně náročnou na zdroje. V této prioritě bude řešena oblast konkurenceschopnosti ekonomiky, méně náročné na zdroje, dále boj proti změně klimatu a účinné využívání energetických zdrojů.

¹³ Barca report dostupný na http://ec.europa.eu/regional_policy/policy/future/barca_en.htm

¹⁴ Orientation paper on future cohesion policy dostupný na http://ec.europa.eu/regional_policy/newsroom/pdf/pawel_samecki_orientation_paper.pdf

¹⁵ Východiska pozice ČR pro jednání o podobě kohezní politiky EU po roce 2013, s.3

¹⁶ Sdělení komise, Evropa 2020, s.12-20

- *Růst podporující začlenění* – podporovat ekonomiku s vysokou zaměstnaností, jež se bude vyznačovat hospodářskou, sociální a územní soudržností¹⁷. V této prioritě vzhledem ke stárnutí obyvatelstva a rostoucí globální konkurenci, je nutné řešit oblast zaměstnanosti, investovat do získávání dovedností, bojovat proti chudobě, modernizovat pracovní trhy a systémy sociálního zabezpečení. K posílení územní soudržnosti je nutno rozšířit výhody plynoucí z hospodářského růstu i do nejmzděnějších regionů EU.

Postoj ČR k budoucnosti kohezní politiky

Koordinátorem kohezní politiky EU v podmínkách ČR je Ministerstvo pro místní rozvoj (dále jen MMR). V březnu 2009 uspořádalo MMR v rámci českého předsednictví mezinárodní odbornou konferenci v Praze, zaměřenou na budoucnost kohezní politiky. Z průběhu debat a diskusí vyplynuly následující závěry:¹⁸

- Současná kohezní politika má příliš mnoho cílů. Je potřeba více koncentrovat zdroje na konkrétní cíle a priority
- Mělo by dojít k přehodnocení kritérií způsobilosti pro regiony, které jsou těsně nad limitem 75%
- Z Fondu soudržnosti by měla být financována infrastruktura pro vědu a výzkum

Na tuto konferenci v dubnu 2009 navázalo neformální politické jednání ministrů ČR v Mariánských Lázních, jejichž hlavním cílem bylo dospět k dohodě nad základními principy kohezní politiky. Z jednání v Mariánských Lázních bylo přijato společné komuniké obsahující představu o cílech, přidané hodnotě a nástrojích kohezní politiky po roce 2013. Do debaty o budoucnosti kohezní politiky přispěly také kraje ČR, v rámci „Dnů českých regionů v Bruselu“. V březnu 2010 připravilo MMR seminář, zaměřený na budoucnost kohezní politiky. MMR iniciovalo také ustavení Expertní poradní skupiny a ze zástupců obou komor Parlamentu vznikla Parlamentní konzultační skupina MMR. Ve spolupráci se zástupci krajů zadalo MMR vypracování odborných analýz socioekonomického vývoje v krajích ČR s cílem stanovit odhad budoucích potřeb pro nové plánovací období po roce 2013. ČR respektuje roli regionů a měst jako klíčových partnerů pro dosažení priorit kohezní politiky.

Diskutovanou otázkou pro příští programové období je výše finančních prostředků, která bude vyčleněna pro jednotlivé unijní země na kohezní politiku. Česká republika usiluje o pokračování silné kohezní politiky, minimálně v takovém rozsahu, aby zůstal zachován její podíl na celkovém rozpočtu EU. Její financování by se mělo soustředit primárně na podporu cíle Konvergence, tj. zaostávajících regionů a méně vyspělých členských států EU.

Kohezní politika je z pohledu České republiky osvědčeným rozvojovým nástrojem, čímž přispívá mimo jiné ke strukturálním změnám v jednotlivých členských státech a regionech. Kohezní politika je rovněž jedním z nástrojů, který vede k aktivaci potenciálu regionů a přispívá tím k jejich vyšší konkurenceschopnosti. Cílené intervence kohezní politiky do určitého území vedou k efektivnějšímu využívání finančních zdrojů oproti sektorově realizovaným politikám, Česká republika proto odmítá návrhy na vyčlenění určitých oblastí z kohezní politiky směrem k jejich „sektorizaci“.¹⁹

¹⁷ Dosavadní diskuse na evropské úrovni směřují k tomu, aby kohezní politika – představující integrované pojetí rozvojových aktivit - více zohledňovala územní specifika a aby územní aspekty byly využity při nastavení pravidel programování a implementace programů.

¹⁸ Informativní příloha k aktualizované rámcové pozici ČR k budoucnosti kohezní politiky EU, s.4

¹⁹ Východiska pozice ČR pro jednání o podobě kohezní politiky EU po roce 2013, s.5

Pro nové programové období bude vláda České republiky usilovat o radikální snížení počtu operačních programů (maximálně 3 – 5) a koncentraci na omezené množství priorit, jež je předpokladem pro efektivnější využití kohezní politiky. V rámci diskusí o nové podobě kohezní politiky se hovoří i o zkrácení programového období ze sedmi na pět let. Z pohledu ČR je podporováno sedmileté programové období, neboť umožňuje realizaci a přípravu střednědobých strategických projektů.

ČR klade důraz na územní přístup v rámci kohezní politiky tzv. „místně orientovaný model rozvoje“²⁰ („*place-based*“ přístup), jako dlouhodobé strategie zaměřené na vypořádání se s přetrvávajícím nevyužíváním potenciálu dané lokality a na snížení přetrvávajícího sociálního vyloučení v konkrétních místech prostřednictvím vnějších intervencí a víceúrovňového řízení.²¹

Závěr

Je zřejmé, že kohezní politika EU představuje pro Českou republiku významný nástroj pro socioekonomický rozvoj jejich regionů. V současné době, přesněji v současném programovém období 2007 – 2013 má ČR unikátní šanci, protože má k dispozici více než 700 mld. Kč, což představuje průměrnou roční alokaci ve výši cca 100 mld. Kč. ČR byla při vyjednávání současného programového období opravdu velmi úspěšná, což potvrzuje i fakt, že v průměru „na hlavu“ získala cca 62 tis. Kč, čímž jí patří druhé místo v EU za Estonskem. V této souvislosti je rozhodující jaké podmínky se podaří ČR vyjednat pro nové programové období 2014 – 2020. V současné době lze konstatovat, že i když ještě není známa finanční perspektiva EU pro roky 2014 – 2020 (bude zveřejněna v červnu tohoto roku), vše nasvědčuje tomu, že bude na kohezní politiku alokováno méně finančních prostředků než je tomu v současném období. Dle neoficiálních informací by to znamenalo pro ČR pokles finančních prostředků o cca 20%. Dále bude Evropská komise vyvíjet velký tlak na snížení počtu priorit a současně snížení počtu operačních programů, tzn. že se Česká republika bude muset připravit na změnu implementačních struktur. Důležitým faktorem bude zřejmě i kondicionalita, tzn. podmíněnost pro vyplácení finančních prostředků v rámci kohezní politiky. O jakou kondicionalitu se bude jednat je v současné době předmětem širokých diskusí.

Literatura

- [1] Rámcová pozice ČR k budoucnosti kohezní politiky EU, schválená vládou dne 5.října 2009, Ministerstvo pro místní rozvoj
- [2] Informativní příloha k aktualizované rámcové pozici ČR k budoucnosti kohezní politiky EU, schválená vládou dne 5.října 2009, Ministerstvo pro místní rozvoj
- [3] Východiska pozice ČR pro jednání o podobě kohezní politiky EU po roce 2013, dokument schválený Výborem EU na vládní úrovni dne 3.listopadu 2010 usnesením č. 34/2010

²⁰ Tento model vyplývá z Barcova návrhu (viz Barca report) jak koncipovat kohezní politiku jako „*place-based development model*“ - „místně orientovaný model rozvoje“ - který má zdůraznit striktně integrovaný územní přístup k řešení problémů.

²¹ Východiska pozice ČR pro jednání o podobě kohezní politiky EU po roce 2013, s.9

- [4] Sdělení komise, Evropa 2020, Strategie pro inteligentní a udržitelný růst podporující začlenění, Brusel dne 3.3.2010, KOM (2010) 2020 v konečném znění
- [5] Smlouva o Evropské unii uveřejněná v Úředním věstníku C 191 ze dne 29.7.1992.
- [6] Nařízení Rady (ES) č. 1968 z 20.9.2005 o podpoře rozvoje venkova.
- [7] Zákon č. 248/2000 Sb., o podpoře regionálního rozvoje, ve znění pozdějších předpisů.
- [8] <http://www.euroskop.cz/8948/18033/clanek/regionalni-politika/>
- [9] http://www.sagit.cz/pages/lexikonheslatxt.asp?cd=156&typ=r&levelid=eu_002.htm
- [10] <http://www.strukturalni-fondy.cz/getdoc/fb8656e9-b738-44d4-af435c5675e54ac6/Regionalni-politika-EU-2004-2006>
- [11] <http://www.strukturalni-fondy.cz/Programy-2007-2013>
- [12] Barca report dostupný na http://ec.europa.eu/regional_policy/policy/future/barca_en.htm
- [13] Orientation paper on future cohesion policy dostupný na http://ec.europa.eu/regional_policy/newsroom/pdf/pawel_samecki_orientation_paper.pdf

EVROPSKÁ INTEGRACE, KOHEZNÍ POLITIKA A PROBLÉMY EUROZÓNY

THE EUROPEAN INTEGRATION, COHESION POLICY AND PROBLEMS IN THE EURO AREA

ING. PETR JIŘÍČEK

Vysoká škola polytechnická Jihlava
Tolstého 16, 58601 Jihlava, Czech Republic
email: jiricek@vspj.cz

Anotace

Příspěvek se zabývá problematikou vývoje evropské integrace v oblasti hospodářské a měnové unie a její souvislosti s kohezní politikou Evropské unie. Příspěvek reaguje na poslední vývoj v eurozóně související s fiskální nestabilitou, projevující se ve finanční krizi Řecka, Irska a Portugalska. Jsou zde analyzovány politika Evropské unie v oblasti finančních fondů určených na záchranu postižených zemí i nová systémová opatření proti dopadům globálních finančních a ekonomických krizí včetně navrhovaných institucionálních kroků v oblasti dohledu nad finančními trhy. Článek rovněž objasňuje, jak s politikou Evropské unie zaměřené na posílení fiskální disciplíny souvisí i zásady nové kohezní politiky Unie.

Klíčová slova

Fiskální nestabilita, eurozóna, Pakt stability a růstu, záchranný mechanismus, dohled nad finančními trhy, veřejný dluh, rozpočtový deficit, kohezní politika

Annotation

The paper deals with the topic of the European integration development in the area of economic and monetary union and its relation to the cohesion policy of the European Union. The paper is a reaction to the recent development in the Euro area which is linked to fiscal instability manifested in the financial crisis of Greece, Ireland, and Portugal. There is an analysis of the European Union policy in the area of financial funds intended for saving the afflicted countries as well as new system measures against the impacts of global financial and economic crises including proposed institutional steps in the area of financial market supervision. The paper further explains how the principles of the Union's cohesion policy interrelate with the policy of the European Union focused on strengthening fiscal discipline.

Key words

fiscal instability, Euro area, Growth and Stability Pact, stabilization mechanism, financial markets supervision, public debt, budgetary deficit, cohesion policy.

JEL Classification: E60

1 Úvod

Pod pojmem hospodářská a měnová unie si představujeme integrační uskupení vysokého stupně v ekonomické a měnové oblasti, kdy členské státy této instituce jsou plně zapojeny do jednotného vnitřního trhu a přenášejí velkou část svých pravomocí na společné orgány. Pod názvem hospodářská unie se myslí zejména spolurozhodování o obchodní politice, zemědělské politice, vědecko-výzkumné politice a strukturální a regionální politice, jež je

zaměřeno na zmenšování regionálních rozdílů mezi členskými státy unie a vytváření jednotného hospodářského prostoru. Pojem měnová unie zahrnuje navíc používání společné měny, jejíž funkci však musí zabezpečovat dodržování hlavních měnových indikátorů, tj. veličin, jež působí na udržení kursu takovéto společné měny. V současnosti je tím v Evropě historicky prvním pokusem vytvoření silného integračního seskupení – hospodářské a měnové unie – vytvoření eurozóny, k níž se zavázaly dospět členské státy Evropské unie. Nejvyšším stupněm integrace je vytvoření politické unie, kdy původně samostatné členské státy dospějí v jednotný politický celek – příkladem takového politického splynutí je například sjednocení Německa v 19. století uskutečněné pruským kancléřem Bismarckem.

V Evropské unii byl tento proces započat již v sedmdesátých letech, kdy vznikla jednotná platební a zúčtovací jednotka pod názvem ECU. Měnová jednotka byla konstruována jako vázaná na koš měn členských států EU a jejímu uplatnění jako skutečné evropské měny bránila existence bariér mezi členskými státy EU. Proto byly vydáním tzv. Jednotného evropského aktu v roce 1985 položeny základy vytvoření jednotného evropského trhu, jenž byl hospodářskou základnou a předstupněm měnové integrace. Mezi institucionální zárodky budoucí měnové unie patřil *Výbor guvernérů centrálních bank Evropského hospodářského společenství*, jenž vznikl již v roce 1964 a který od roku 1990 vedle své původní konzultační role obdržel od Rady EU úkol prosazovat koordinaci měnové politiky s cílem dosažení dlouhodobé cenové stability. Dalším významným krokem k vytvoření měnové unie států EU bylo rozhodnutí Evropské rady z roku 1988 o vytvoření koordinačního výboru, jenž by definoval podmínky vzniku a fungování měnové unie v rámci integračního úsilí v Evropě a konkretizoval jednotlivé kroky a fáze jejího vzniku. Tento tzv. *Delorsův výbor* se sestával z členů Výboru guvernérů a dalších odborníků – ekonomů a bankéřů; mimo jiné byl jejím členem ředitel *Banky pro mezinárodní platby v Basileji (BIS)*, která vytváří mezinárodní legislativní rámec pro platební systémy, regulace a dohled ve světovém bankovníctví.

Výsledkem práce *Delorsovy komise* byla souhrnná zpráva, jež navrhovala zavedení měnové unie ve třech samostatných etapách – v první etapě v letech 1990-93 měl být realizován proces odstranění měnových bariér, v letech 1994-98 pak přípravný institucionální a finančně-ekonomický proces nutný pro vytvoření měnové unie. Od roku 1999 měla následovat závěrečná etapa, spočívající v postupném nahrazení národních měn členských států Evropské unie společnou měnovou jednotkou. Její název byl přitom rovněž výsledkem složitého rozhodovacího procesu, kdy dostal přednost neutrální a výstižný název euro před variantami, upřednostňující historické názvy evropských měn jako je koruna, marka či frank. Protože realizace druhé a třetí etapy vyžadovala úpravu primárního práva EU, tzv. Římských smluv, byla svolána mezivládní konference o hospodářské a měnové unii, jejímž výsledkem bylo sepsání Smlouvy o Evropské unii dne 7. února 1992 v nizozemském Maastrichtu. Ve smlouvě byla definována tzv. *Maastrichtská konvergenční kritéria*, jež upravovala makroekonomické podmínky pro vznik a fungování měnové unie a byla výsledkem dlouhodobého systematického ekonomického výzkumu. Nepředkládalo se apriori jejich porušování s tím, že další integrace a fungování jednotného evropské trhu povede k tomu, že i fiskální politika členských zemí Unie se bude sbližovat a vytvoří překážky pro případné fiskální excesy členů eurozóny. Dalším předpokladem pro předpokládaný úspěšný měnový vývoj nové společné měny eura bylo založení *Evropské centrální banky* 1. června 1998, kterému předcházelo přechodné ustavení *Evropského měnového institutu* již v roce 1994. Evropská centrální banka měla dohlížet na měnovou stabilitu eura; jejím deklarovaným cílem byla protiinflační politika a v širším pohledu na stabilitu eura mělo působit i založení *Evropského systému centrálních bank (ESCB)*, jenž sdružuje a koordinuje centrální banky členských států Evropské unie [1]. Hospodářská a měnová unie států EU měla v době svého

vytvoření před sebou dle předpokladů pozitivní měnový a ekonomický vývoj, zabezpečený institucionálně i právně; s tím, že se k ní budou postupně připojovat vyspělejší noví členové Evropské unie a odstraní se překážky na straně starých členských států EU (Velká Británie, Dánsko a Švédsko), jež se členy eurozóny nestaly.

2 Cíl a metodologie

Zavedení společné evropské měny eura mělo znamenat dobrý předpoklad pro úspěšný hospodářský vývoj členských států Evropské unie (neboť všichni členové EU se zavazují v přístupových dokumentech v budoucnosti přistoupit k systému společné evropské měny) a hospodářská a politická síla eurozóny jako celku v tehdejších úvahách předurčovala úspěšnou funkci společné měny. Prolongace fiskálních podmínek fungování eurozóny, tj. kritérií deficitu státního rozpočtu a souhrnného veřejného dluhu k HDP, v tzv. Paktu stability a růstu, měla tento předpoklad vedle důsledné protiinflační politiky Evropské centrální banky stvrzovat. Přesto však došlo vlivem radikálních politických a hospodářských (střední a východní Evropa, Čína, světová finanční a později ekonomická krize) změn postupně k velkým problémům ve fungování eurozóny, k čemuž ovšem přispělo významným dílem porušování fiskální disciplíny v eurozóně samotné. Cílem článku je osvětlit tento problematický vývoj v eurozóně a analyzovat příčiny a vývoj negativních tendencí zejména u těch států, jejichž finanční problémy znamenají hrozbu pro fungování eura. Autor si klade rovněž za cíl rovněž popsat reakci členských států eurozóny a vrcholných orgánů Evropské unie na tyto hrozby. Metodicky se bude článek zabývat funkcemi a pravomocemi nových institucí, jež by měly pomoci omezit do budoucna negativní dopady globálních finančních toků a přinutit členské státy EU a eurozóny k vyšší finanční disciplíně. Pro analýzu budou využita statistická makroekonomická data k dokumentování nepříznivého fiskálního vývoje vybraných států EU a eurozóny, včetně informací, publikovaných v odborném tisku.

3 Eurozóna a její problémy

Pakt stability a růstu. Pakt stability a růstu navrhl v roce 1999 německý ministr financí Theo Waigel před zavedením jednotné evropské měny euro a měl zajistit funkčnost Hospodářské a měnové unie i po jejím ustavení jako nástroj k udržení veřejných financí. Před přijetím společné evropské měny měla německá vláda a ekonomická a finanční sféra obavy, že zejména některé jižní státy eurozóny přestanou dodržovat fiskální disciplínu, což by mohlo vést k destabilizaci eura a tomu, že náklady bude platit Německo. Proto tato úmluva obsahovala návaznost na přijatá maastrichtská konvergenční kritéria. Pravidla této úmluvy požadovala od členských států eurozóny [1]:

- zachovat rozpočtový deficit státního rozpočtu do výše 3 % HDP
- udržet souhrnný veřejný dluh na hranici maximálně 60 % HDP

Uvedme, že v praxi se počítalo spíše se snižováním těchto hodnot v zájmu stability eura, ale pravidla počítala i s výjimečným krátkodobým porušením v případě hospodářské krize. Kdyby však tyto nadměrné deficity v daném členském státě pokračovaly, bylo ustanoveno, že na danou členskou zemi eurozóny by byly uvaleny sankce do výše až 0,2 % HDP, jež by byly vratné v případě, že by se tento stav změnil. V opačném případě měla následovat poměrně složitá procedura rozhodování o uvalení nevratných penále [2]. V roce 2003 však došlo k tomu, že naopak Německo a Francie jako první porušily Pakt stability a růstu v oblasti ročního deficitu státního rozpočtu vzhledem k některým hospodářským problémům. Komise EU navrhla uplatnit sankční proceduru vydáním druhého doporučení, které by obě země přinutilo navrátit se do stanovených mezí paktu. Vzhledem k politickému vlivu Německa

a Francie však doporučení neobdrželo v Radě EU nutnou dvoutřetinovou většinu, což vedlo k precedensu, jenž znamenal i pro ostatní země volnou ruku při porušování pravidel fiskální disciplíny – zejména pro Řecko a Španělsko. Došlo tedy k situaci, kdy bylo bez jakýchkoli následků porušeno právo společenství i z ohledem na autoritu a fungování Evropského ústavního soudu.

V roce 2004 Komise schválila usnesení poukazující na možnou reformu Paktu stability a růstu a v roce 2005 se Rada EU i Evropská komise dohodly na revizi Paktu se záměrem ukončit právní nejistotu vzniklou nesankcionovaným porušením úmluvy. Nová pravidla však znamenala pouze kosmetickou úpravu tlaku na dodržování fiskální disciplíny v eurozóně – dokladem toho je, že v roce 2005 se nacházelo již celkem 13 zemí v proceduře proti nadměrnému deficitu. Zde Řecko navíc vzbuzovalo silná podezření, že zfalšovalo i plnění Maastrichtských kritérií tak, aby bylo schopno přijmout euro před uspořádáním olympijských her v Athénách. V období před vypuknutím světové finanční a ekonomické krize se „přidaly“ další země eurozóny - Itálie a Portugalsko. Ze zemí mimo eurozónu, které se zavázaly v přístupových dokumentech k budoucímu přijetí eura a konvergenci k dodržování pravidel eurozóny tyto limity dané paktem stability a růstu nespĺňovaly Velká Británie, Česká republika, Maďarsko, Polsko a Slovensko. Po velkých problémech všech členských zemí Evropské unie s plněním kritérií Paktu stability a růstu za finanční a ekonomické krize (kritérium rozpočtového 3% deficitu udrželo jen Lucembursko a Dánsko) a faktickém zablokování sankčních opatření a v důsledku dopadů krize na Řecko a Irsko došlo v listopadu 2010 na zasedání Evropské rady k odsouhlasení již závažnějších změn pravidel Paktu. Bylo ustanoveno, že členské země které překročí 3% rozpočtový deficit budou sankcionovány ve výši 0,2 % jejich HDP; totéž ustanovení se vztahovalo i na porušení pravidla o povolené výši veřejného dluhu. Původně se uvažovalo o automatickém uplatňování sankcí, nakonec v průběhu jednání Evropské rady opět došlo k změkčení ve smyslu uplatnění šestiměsíční sanační lhůty, kdy bude Rada ministrů financí (tzv. ECOFIN) rozhodovat o jejich zavedení v případě, že se fiskální disciplína nezlepší.

Pakt pro euro. Na únorovém summitu Evropské unie roku 2011 předložilo Německo a Francie návrh tzv. *Paktu pro konkurenceschopnost*, jenž směřuje k větší koordinaci ekonomických politik států eurozóny a k zabezpečení fiskální disciplíny tak, aby nedocházelo k dalším problémům eurozóny [3]. Na březnovém summitu Unie došlo k určitému změnění tohoto návrhu a bylo dohodnuto přijetí tzv. „*Paktu pro euro*“ na podporu konkurenceschopnosti a fiskální disciplíny zemí Evropské unie [3]. Pakt má čtyři základní cíle:

- podpora konkurenceschopnosti zemí EU
- podpora zaměstnanosti
- posílení fiskální udržitelnosti rozpočtů harmonizace důchodových systémů, hlavně sjednocení posunutí věku odchodu do důchodu
- posílení finanční stability v Unii

Každá země, která se k paktu připojí, vytvoří specifické nástroje pro dosažení těchto cílů. Česká republika se zatím odmítla k Paktu pro euro připojit kvůli rozdílnému postoji ke sjednocování daňových základů korporátních daní. Stejný postoj zaujaly Velká Británie, Švédsko a Maďarsko, i když z odlišných důvodů.

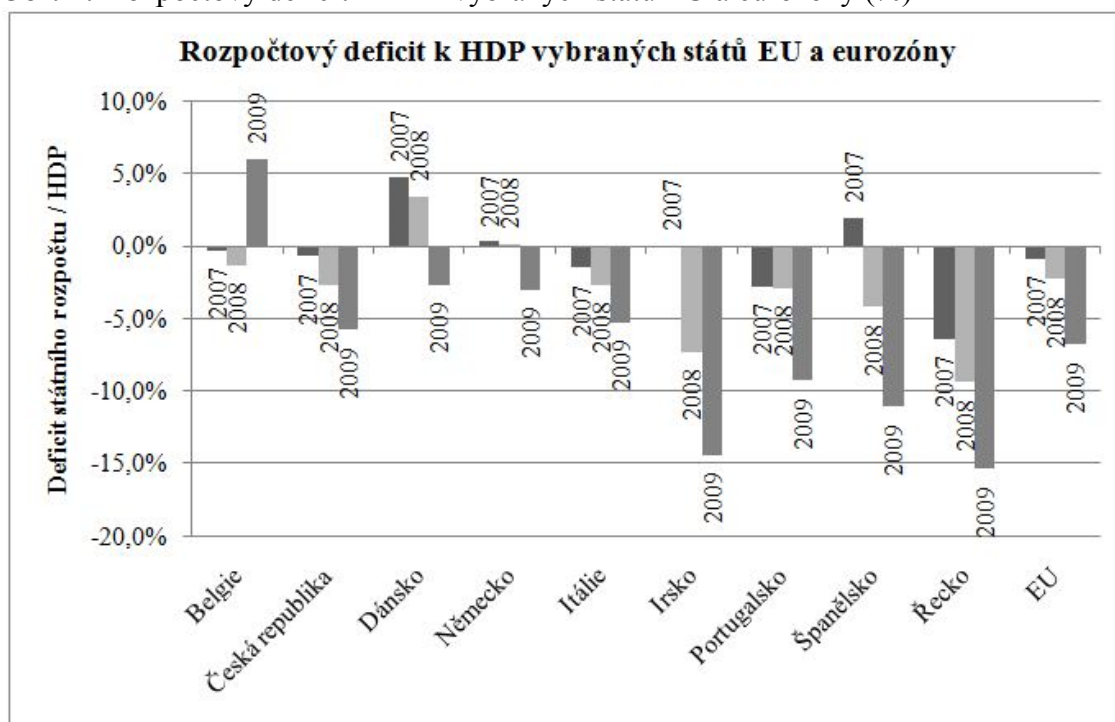
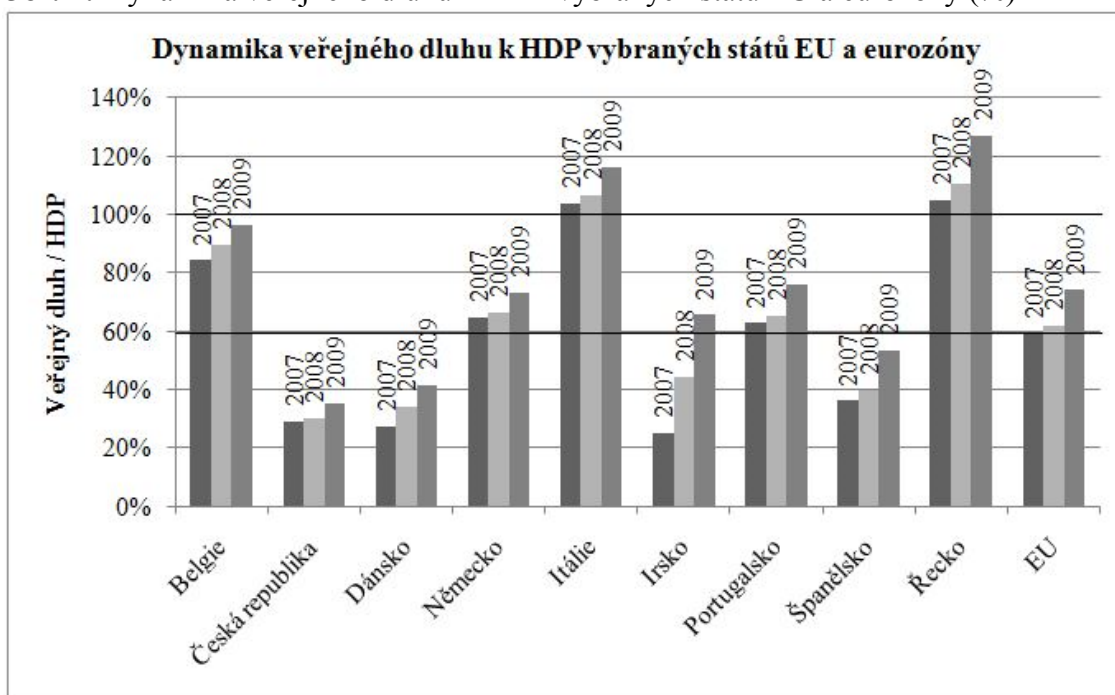
Řecká krize. Řecká vláda v průběhu finanční a ekonomické krize měla stále větší problémy s financováním veřejného dluhu, v jejím důsledku došlo k poklesu ekonomického růstu s následným dopadem na příjmovou stránku státního rozpočtu. Po problémech z prodejem

řeckých státních dluhopisů během dubna 2010 a růstem jejich úrokových sazeb, jejichž úhrada do budoucna by znamenala tvrdý zásah do výdajové stránky rozpočtu a prakticky rozvrat státních financí došlo na květnovém summitu EU v květnu k schválení finanční pomoci Řecku ve výši *80 miliard eur* (tedy cca 2 biliony Kč!). Šlo o půjčku se splatností 3 let (zjevně již předem nereálnou) a s nízkou úrokovou sazbou ve výši 5 % p.a., jež byla poloviční oproti úrokovým nákladům na financování řeckého veřejného dluhu z emisí státních dluhopisů, jež žádaly v té době finanční trhy. Doprovodným opatřením na záchranu Řecka byla i úvěrová tranže Mezinárodního měnového fondu ve výši *30 miliard euro* [4]. Čerpání pomoci je však vázáno na poměrně drastická opatření v oblasti veřejných výdajů Řecka, jež zahrnují částku 30 miliard euro, a jež se samozřejmě nesetkávají s příznivým ohlasem řecké společnosti. Česká republika se na této finanční pomoci nepodílela ani přímo, ani nepřímo formou záruk za případně nevrácené úvěry.

Irská krize. Koncem listopadu 2010 se dostala do problémů irská vláda a irské veřejné finance po neuváženém převzetí plných a neodvolatelných záruk za závazky bankovního sektoru (za vklady klientů a emitované dluhopisy bank) v době finanční a ekonomické krize. Irské banky se v ní potýkaly s obdobnými těžkostmi v oblasti nadměrného úvěrování hypotečního trhu jako americké hypoteční ústavy a irské regulační orgány obdobně nedokázaly tomu zamezit. Irská ekonomika zaznamenala navíc v roce 2009 nejvyšší pokles HDP v Evropské unii (obdobně jako Finsko, ve výši 7,5 %) kromě Pobaltí, nižší pokles měly i chudé ekonomiky Bulharska i Rumunska. Irská vláda nakonec musela souhlasit s přijetím pomoci ve výši celkem *85 mld. euro*, skládající se z prostředků záchranného fondu eurozóny (EFSF) ve výši 22,5 mld. euro, dále z prostředků Evropské komise, za něž ručí svými rozpočty členské státy EU ve výši 22,5 mld. euro (EFSM) a z individuální pomoci členských států mimo záchranné fondy EU - Velké Británie, Švédska a Dánska ve výši 4,8 mld. euro. Dalším zdrojem je pomoc MMF ve výši 22,5 mld. euro a Irsko samotné se zavázalo uvolnit ze svých rezerv na pokrytí svých závazků sumu 17,5 mld. euro. V rámci záručního mechanismu ESFM se česká banka zaručila v případě nesplacení irských závazků uhradit *270 mil. euro*, tj. cca 6,7 mld. Kč. [5]. Zajímavostí je, že Irsku nabídlo pomoc ve výši 130 mil. euro i poměrně chudé Estonsko, jež se nově stalo členem Hospodářské a měnové unie k 1. 1. 2011.

Portugalská krize. Následkem březnového odmítnutí parlamentem vládou navrhovaných úsporných opatření na udržení stability veřejných financí se výnosy z portugalských dluhopisů se prudce zvyšují a to zejména od demise vlády a jsou už tak vysoké, že v podstatě činí financování státního dluhu neudržitelným. Výnos z desetiletého portugalského dluhopisu se na sekundárním trhu dostal na 9,05 procenta, nové maximum od přijetí eura. Je tak už dva procentní body nad sedmiprocentní hranicí, která je akceptovatelná bez rozvratu veřejných financí. Portugalsko je tak po Řecku a Irsku třetí zemí eurozóny, která se musela obrátit na EU s žádostí o pomoc, protože jí hrozí neschopnost splácet dluhy. Země by tak měla mít finanční prostředky k dispozici po parlamentních volbách, které se uskuteční 5. června, jejich podmínkou však je přijetí přísných fiskálních opatření novou vládou. Očekává se, že finanční pomoc dosáhne objemu až *80 miliard eur*, což představuje cca 40 % procent portugalského hrubého domácího produktu. Pomoc Portugalsku by tak byla srovnatelná s předchozí pomoci Řecku a Irsku. Toho by zhruba bylo nutno použít zhruba 35 miliard eur na splacení závazků plynoucích ze státních dluhopisů a dalších 25 miliard eur na financování deficitu veřejných financí až do roku 2014. Zbytek by měl zřejmě představovat sanaci portugalských bank. Portugalsko by mělo za pomoc platit obdobný úrok jako Řecko a Irsko, tj. kolem 5 %. Česká republika by se mělo účastnit v záchranném mechanismu zárukou ve výši *11,25 mld. Kč* za nesplacení úvěrů, jež bude Portugalsko čerpat.

Obr. 1: Rozpočtový deficit k HDP vybraných států EU a eurozóny (%)Zdroj: www.csas.cz/eu [6]**Obr. 2:** Dynamika veřejného dluhu k HDP vybraných států EU a eurozóny (%)Zdroj: www.csas.cz/eu [6]

4 Záchranné fondy EU a kohezní politika

V reakci na tíživé rozpočtové problémy Řecka a pesimistické výhledy ohledně obdobných potíží v budoucnu u ostatních zemí tzv. PIIGS (Portugalsko, Itálie, Irsko, Řecko, Španělsko) se vrcholné orgány Evropské unie a potažmo i eurozóny v druhé polovině roku 2010

zabývaly vytvořením záchranných fondů, jež by byly schopny zafinancovat případné problémy těchto zemí. V souladu s touto strategií byly vytvořeny dva typy záchranných fondů – EFSM a EFSF.

EFSM (European Financial Stabilisation Mechanism) je záchranný fond, jenž je tvořen v podstatě jako záruční fond, za jehož naplnění a používání ručí svými rozpočty členské státy EU do výše 60 mld. eur. Podíl České republiky na EFSM odpovídá podílu na rozpočtu EU a činí zhruba 1,25 procenta (tj. cca 18,75 mld. Kč). *EFSF (European Financial Stabilisation Facility)*, Evropský nástroj finanční stability neboli euroval je pak záchranný fond v celkové částce 750 mld. eur, který je naplněn z půjček od Evropského finančního stabilizačního mechanismu (do zmiňované výše 60 mld. eur), z emisí obligací, garantovaných pomocí členů eurozóny do výše 440 mld. eur a dále z půjčky Mezinárodního měnového fondu do výše 250 mld. eur. Na jaře 2011 došlo k první emisi euroobligací, jež by měly být jedním z finančních zdrojů pro pomoc z eurovalu. Tato emise pětiletých dluhopisů ve výši 44,5 mld. eur se stala mimořádným předmětem zájmu investorů a bude konkrétně nyní sloužit k financování pomoci Irsku. Na summitu v prosinci 2010 se dohodli představitelé EU na vzniku nového dlouhodobého záchranného fondu, jehož ustavení by předcházela úprava Lisabonské dohody. Tato úprava by byla konstruována jako dodatek k Lisabonské smlouvě v jednodušším právním režimu se schválením národních parlamentů. Nový *Evropský stabilizační mechanismus (ESM)* by od roku 2013 měl nahradit prozatímně fungující EFSM a EFSF ve výši 750 mld. eur a měl by právní podobu mezivládní dohody členů eurozóny [7].

Kohezní politika. Evropská komise již v průběhu řecké krize podala návrh na další opatření, jež by umožnila odradit členské státy od překračování doporučených kritérií Paktu stability a růstu. Nová pravidla kohezní politiky by umožnila pozastavit čerpání ze strukturálních fondů při opakovaném a trvajícím porušování fiskální disciplíny. Tento záměr vyšší svázanosti kohezní politiky EU s ostatními politikami a zejména s novelizovaným Paktem stability a růstu (Paktem pro euro) by se měla objevit ve dvou formách – preventivní a sankční. V rámci preventivních opatření kohezní politiky pro budoucí rozpočtové období Unie 2014-20 se uvažuje se svázáním čerpání výdajů na kohezní politiku ze strukturálních fondů a z Fondu soudržnosti s uskutečněním reformních opatření (viz předešle). Sankční opatření by zastavovala čerpání ze strukturálních fondů, Fondu soudržnosti a patrně i z fondů, financující společnou zemědělskou politiku (současný fond EAFRD a společnou rybářskou politiku EU (současný fond EFF). Tím by došlo k snížení požadavků na národní zdroje pro financování projektů ze zdrojů kohezní politiky a k vytvoření fiskálního prostoru pro stabilizaci financí v dané zemi [8]. Uvažuje se, že pokud by tato stabilizace nenastala, došlo by dokonce v krajním případě k zamezení přístupu země k fondům, financující strukturální a regionální cíle politik EU. Tyto ušetřené prostředky by se kumulovaly v jakémsi rezervním fondu, kde by byly naopak k dispozici zemím, jež které neporušují finanční disciplínu.

Tab. 1: Struktura zdrojů záchranných fondů EU včetně české účasti (v mld. euro)

zdroj	dotace	příspěvek ČR
EFSF (záchranný fond eurozóny)	440	0
Evropský finanční a stabilizační mechanismus (fond EU)	60	0,75
Mezinárodní měnový fond	250	0
Celkem	750	0,75

Zdroj: www.csas.cz/eu [5], vlastní úprava autora

5 Evropská pravidla pro regulaci finančních trhů

V průběhu finanční a ekonomické krize na podzim roku 2009 se evropská komise zabývala souborem opatření, jež by měly znamenat zvýšení dohledu nad finančním trhem, jeho institucemi a obchody. Záměrem těchto návrhů bylo odvrátit do budoucna možná rizika, plynoucí z nestability finančních trhů na jednotlivé finanční systémy členských zemí EU. V době globálních finančních toků a přenášení finančních rizik s důsledky na celé země se dohodla Evropská unie na vytvoření několika samostatných institucí, jež by měly dohlížet na jednotlivé důležité sféry finančních trhů. Kladen byl důraz na odstranění dosavadní roztržitosti finančního dohledu členských států a posílení vzájemné koordinace včetně jisté unifikace opatření, což ovšem vyvolalo určité nesouhlasné reakce některých členských zemí Unie, tradičně ČR nevyjímaje.

Evropský výbor pro systémová rizika (ESRB – European Systemic Risk Board) bude působit v makroekonomické úrovni a má za úkol analyzovat systémová rizika (včetně rizik ze zadlužování), signalizovat možná nebezpečí a vyslovovat doporučení ve smyslu zamezení těchto rizik pro členské státy i EU jako celek [9].

Evropský systém orgánů finančního dohledu bude působit v mikroekonomické sféře a sestávat se z jednotlivých regulačních institucí členských států EU a tří nových celoevropských orgánů, jimiž budou :

- *Evropský orgán pro bankovníctví (EBA -European Banking Authority)*, který se bude zabývat dohledem nad bankovním sektorem a bude aplikovat směrnice o kapitálové přiměřenosti, praní špinavých peněz, protitrustovou politiku v bankovníctví a opatření v oblasti ochrany klientů a pojištění vkladů [10].
- *Evropský orgán pro pojišťovnictví a zaměstnanecké penzijní pojištění (EIOPA – European Insurance and Occupational Pensions Authority)*, který se bude zabývat dohledem v oblasti pojišťovnictví a penzijních fondů a bude v praxi dohlížet na aplikaci směrnice Solvency II, kontrolovat instituce v oblasti zaměstnaneckých penzijních fondů a pojišťovnictví a další regulační opatření v této oblasti [11].
- *Evropský orgán pro cenné papíry (ESMA – European Securities and Market Authority)*, jenž se bude zabývat dozorem nad kapitálovými trhy; opatřeními v oblasti ratingových agentur, kotace cenných papírů, informací o kapitálovém trhu, finančního zajištění a kolektivního investování [12].

Evropský parlament uzákonil nová pravidla EU pro kontrolu těchto speciálních investičních fondů, tzv. *hedge a private equity funds*, které mají podíl na propuknutí finanční a ekonomické krize v letech 2007-2009. Jedná se o požadavky na podmínky registrace těchto fondů, na výši základního kapitálu fondu informování účastníků finančního trhu a omezení nakládání s majetkem fondu zejména při akviziční činnosti. V oblasti regulace obchodování s finančními deriváty na OTC trhu předložila Evropská komise předložila na podzim roku 2010 soubor opatření, jež mají umožnit dohled nad obchody s finančními deriváty na mimoburzovních trzích, neboť i tyto rizikové instrumenty měly velký podíl na vystupňování finanční a ekonomické krize a jejich obchody měly za následek destabilizaci a dokonce úpadek některých investičních i obchodních bank a investičních a penzijních fondů. Tyto deriváty představují poměrně složitý komplex smluv, které vysoce zvyšují operační rizika finančních trhů, včetně takzvaných CDS (credit default swapů). Obchody s OTC deriváty budou muset být hlášeny do speciálních registrů a budou porobeny kontrole ze strany nové ESMA [12]. Výjimku z dohledu budou mít pouze ty OTC deriváty, jenž slouží svým účastníkům pro zajišťovací operace (hedging).

6 Závěr

Na základě předložené analýzy lze zřetelně vidět, že nedodržování ekonomických a finančních pravidel má své velmi nepříznivé důsledky, jež se obvykle projevují v nejnevhodnější dobu a v nejkritičtějších místech systému – funguje zde princip slabého článku řetězu. Nastavený systém eurozóny v podobě Maastrichtských kritérií a poté i následných kritérií Paktu stability a růstu, zaměřených na dodržování fiskální stability zaručoval měnovou stabilitu eura. Porušování těchto principů ihned po počátku fungování Hospodářské a měnové unie bez jakýchkoli efektivních sankcí nutně muselo v kratší či delší době vést k finančním problémům států, které mají nejnižší ekonomickou výkonnost a nejmenší národní bohatství. Je stále zjevnější a řada střízlivě uvažujících ekonomů si to uvědomovala a veřejně na to poukazovala, že země, jež nemohou v reakci na fiskální nestabilitu použít klasický odpovídající krok a devalvovat svoji měnu, budou mít problémy s obnovením finanční stability a navíc v systému jednotné měny budou tyto problémy přenášeny na ostatní články řetězu. Že se tímto prvním slabým článkem stalo Řecko je příznačné, neboť ono de facto neplnilo Maastrichtská kritéria před vstupem do eurozóny a v tom smyslu zfalšovalo statistické makroekonomické údaje.

Je čím dále zjevnější, že Řecko přes všechna drastická opatření nemůže dostat své dluhy pod kontrolu a splácet. Celkové náklady spočívající v rozpočtových škrtech jsou takové dimenze, že by země při jejich realizaci prakticky musela přestat fungovat. Pokud přijmeme obecný obraz dlužníka, jenž se dostal do dluhové pasti, je jediným přijatelným řešením řízený bankrot, v němž se sníží hodnota řeckých státních dluhopisů o třicet procent až padesát procent. Pak se řecké vládě snad může podařit díky fiskálním opatřením a tvrdým ekonomickým reformám dluh stabilizovat. Letošní státní dluh Řecka pravděpodobně dosáhne 150 procent HDP a bude dál růst. Podle mezinárodních studií by Řecko, jehož ekonomický růst bude v příštích letech bude zřejmě minimální či dokonce následkem razantních škrtek záporný, muselo dosáhnout rozpočtového přebytku ve výši 14,5 procenta HDP před odečtením úroků ze státního dluhu, aby své dluhy splácet začalo.

Další půjčky z evropských záchranných fondů budou z finančních i politických důvodů, kdy hrozí tzv. očesání věřitelů, stále obtížněji prosazovatelné. Investoři do dluhopisů nebudou v této situaci ochotni zemi půjčit a země se tak zřejmě jinak dostane do neřešitelné situace a na pokraj rozvratu. Obyvatelstvo EU pravděpodobně nebude do budoucna příliš ochotné hradit dluhy fiskálně neukázněných zemích, jež spoléhají na cizí půjčky při hrazení svých potřeb. Projevilo se to již na Slovensko nyní během voleb i ve Finsku, legálnost záchranné pomoci má řešit i německý ústavní soud. Země, které financují záchranné fondy si na to samy musely půjčit za tržních podmínek a byly nuceny se neúměrně zadlužovat proti svým vlastním zásadám dodržování fiskální disciplíny. To nutně do budoucna vyvolá silné rozpory v rámci eurozóny. Hospodářská a měnová unie založená na obrovských dluzech a nekoordinované fiskální politice nemůže dlouhodobě fungovat. Samozřejmě toto očesání věřitelů bude mít své důsledky, neboť banky v eurozóně drží řecké dluhopisy minimálně v hodnotě 52 miliard euro. Nejvíce postiženy by byly německé a francouzské finanční ústavy. Samotné řecké banky drží státní dluhopisy ve výši 68 miliard euro, české banky drží dle neoficiálních údajů celkem řecké cenné papíry v hodnotě 1,6 miliard euro. Evropská centrální banka vlastní v současnosti řecké dluhopisy za 50 miliard euro. Navíc je zjevné podle nárůstu měnové zásoby v eurozóně, že Evropská centrální banka emituje inflační peníze za účelem jejich používání přes nejrůznější úvěrové kanály v rámci zemí eurozóny včetně jejich používání na další odkup státních dluhopisů ohrožených zemí PIGS. Co se týče budoucích

možných scénářů vývoje, může dojít k několika možným krokům. Optimistický scénář je takový, že se podaří udržet tento proces pod kontrolou a přimět postupně země EU dodržovat fiskální disciplínu, zároveň udržet hospodářský růst, jenž by vytvářel zdroje pro splácení dluhů a rozšiřovat objem záchranných fondů. Přechodně vytvořené záchranné fondy jako další řešení problémů eurozóny mají vyústit v dlouhodobý mechanismus, jenž by měl být smluvně zakotven v evropském primárním právu. Evropský stabilizační mechanismus jako nový záchranný fond by zřejmě měl v budoucnu mít možnost i přímo odkupovat dluhopisy zadlužených zemí, poskytovat úvěry členským státům EU na odkoupení vlastních obligací a tím se snažit o snížení tržních úrokových sazeb budoucích dluhopisů. Problémem je, že financování tohoto mechanismu je předpokládáno zejména nikoli z vytvořených rezerv, nýbrž z dalších úvěrů, emisí dluhopisů a nepřímo na základě vydaných záruk členských zemí.

Ostatní scénáře již tak optimistické nejsou. Na listopadovém summitu členských států EU v Bruselu došlo poprvé k výměně názorů na možnost řízeného bankrotu členského státu (týká se aktuálně Řecka). Proces by zřejmě zahrnoval restrukturalizaci dluhu ve smyslu jeho prolongace, úpravy splátkového režimu a již zmiňované očesání věřitelů. To se v současné době připouští ve výši 30-50 % z nominální hodnoty dluhopisů, jež drží věřitelé. Německo podalo návrh na změnu lisabonské smlouvy ve smyslu zahrnutí záchranného mechanismu a došlo k jistému konsensu na omezené novelizaci této dohody.

Dalším možným krokem je opatření, jež umožní snížení hodnoty řeckých dluhopisů. Mohlo by jít o výměnu stávajících dluhopisů za dluhopisy s nižší jmenovitou hodnotou, jejichž výnos by mohl navázaný na růst HDP. Za nové půjčky by navíc Řecko muselo ručilo státním majetkem, což je zcela unikátním krokem.

Jiným možným krokem oddlužovací strategie by měla být restrukturalizace bankovního sektoru v eurozóně. Životaschopné banky by byly finančně podpořeny (měly dostat kapitálové injekce a zbytek finančních ústavů, které vlastní státní dluhopisy současných rizikových zemí, by se nechal padnout.. Toto opatření by odvrátilo nebezpečí, že se do problémů banky dostanou v případě potíží dalších zadlužených zemí v Evropské unii.

Jako uvažovaná možnost se rovněž nabízí použití prostředků z kohezní politiky EU, jež by umožnilo ohroženým zemím po období razantních rozpočtovým škrty dostaly do hospodářského poklesu, aby se obnovil jejich hospodářský růst. To by ovšem opětovně znamenalo přepracovat zásady a alokaci strukturálních fondů a Kohezního fondu a doplatily by na to chudé a méně zadlužené nově přistoupivší země EU, který pomůže předluženým státům opět nastartovat ekonomický růst. Tyto prostředky by však byly přísně vázány na dodržování fiskální disciplíny, což by nutně vedlo k poklesu výrobních nákladů v dané zemi, ale tím k její vyšší konkurenceschopnosti na mezinárodních trzích a k vyšším devizovým příjmům. Na druhé straně neprovedené fiskální škrty by znamenaly pozastavení či dokonce zrušení evropských dotací z prostředků Kohezního fondu, strukturálních fondů (ESF,ERDF) a případně i z dalších zdrojů (EAFRD, EFF), což by jistě zapříčinilo silné problémy při financování rozvojových záměrů v oblastní regionální politiky a strukturálních opatření u dotčených států Unie s možným dalším nepříznivým dopadem na jejich ekonomický růst. Z toho by těžily ekonomicky silnější (a fiskálně odpovědnější) země, jež by také získaly většinou jako čistí donátoři do rukou nástroj na tlak na země slabší. To by mohlo vyvolat další tlaky na vznik tzv. dvourychlostní Evropy.

Dalším a velmi problematickým východiskem je akceptování čínského návrhu, jež zazněl začátkem října 2010 na summit Čína-EU, kde čínská vláda nabídla odkoupení celého řeckého

dluhu a vyslovila závazek udržení stabilní výše portfolia evropských státních dluhopisů, jež financují veřejné dluhy členských států EU a které má Čína ve svém držení.

Rovněž Evropská centrální banka představila vlastní opatření pro posílení fiskálních pravidel pro země EU, prezentovaná jako desetibodový plán. Zde upřednostňuje automatickou vymahatelnost procedur dohledu v bankovní sféře i v makroekonomické oblasti v oblasti nedodržení pravidel fiskální stability a ustanovení speciálního dohledu pro ty země eurozóny, jež jí nadále porušují. Vedle toho vyslovila požadavek na zaručení vyhotovování kvalitních a nezávislých ekonomických analýz a objektivních národních ekonomických statistik.

K zamezení dopadů globálních nerovnováh na země EU a omezení jejich silně negativního působení zejména na rizikové země jsou pak reakcí Společenství na prošlou finanční a ekonomickou krizi a její přelévání z jednotlivých světových regionů i zemí nově ustavené regulační orgány EU. Zjevně jde i o reakci na existenci velkých nadnárodních bankovních a pojišťovacích korporací, které se mohou vymykat dohledu národních regulačních orgánů a podobně jako na Islandu by mohly sehrát neblahou roli. Podmínkou funkčnosti nových evropských agentur ESRB, EBA, ESMA a EIOPA je však dobrá koordinace s národními regulačními autoritami.

Literatura

- [1] ZAHRADNÍK, Petr. Vstup do Evropské unie - přínosy a náklady konvergence. 1. vydání. Praha : CH.H.BECK, 2003. 364s., ISBN 80-7179-472-4
- [2] TOMÁŠEK, Michal. Evropské měnové právo. 2. vydání. Praha : CH.H.BECK, 2007. 182s., ISBN 978-80-7179-940-5
- [3] Němci s Francouzi představili Pakt pro konkurenceschopnost. *Měsíčník EU aktualit*. 2011, č. 90, s. 2-3. Dostupný také z WWW: <<<http://www.csas.cz/eu>>. ISSN 1801-5034.
- [4] Záchrana Řecka bude stát 110 miliard eur. *Měsíčník EU aktualit*. 2010, č. 80, s. 2. Dostupný také z WWW: <<<http://www.csas.cz/eu>>. ISSN 1801-5034
- [5] EU se dohodla na záchranném balíčku pro Irsko. *Měsíčník EU aktualit*. 2010, č. 87, s. 2. Dostupný také z WWW: <<<http://www.csas.cz/eu>>. ISSN 1801-5034
- [6] Statistické okénko. Klíčové makroekonomické ukazatele. *Měsíčník EU aktualit*. 2011, č. 90, s. 2-3. Dostupný také z WWW: <<<http://www.csas.cz/eu>>. ISSN 1801-5034
- [7] *European Council* [online]. 2011 [cit. 2011-3-28]. Conclusions of the Head of State or Government of the Euro Area of 11 March 2011. Dostupný z WWW: <<http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/.../119809.pdf>
- [8] Stav příprav kohezní politiky EU po roce 2013 a formulace jejich klíčových priorit. *Měsíčník EU aktualit*. 2010, č. 86, s. 11-16. Dostupný také z WWW: <<<http://www.csas.cz/eu>>. ISSN 1801-5034
- [9] European Systemic Risk Board.[online]. 2011 [cit. 2011-4-13]. European System of Financial Supervision. Dostupný z WWW: <<<http://www.esrb.europa.eu/>>
- [10] European Banking Authority. [online]. 2011 [cit. 2011-4-13]. Welcome to the EBA. Dostupný z WWW: <<http://www.eba.europa.eu/>>
- [11] European Insurance and Occupational Pensions Authority. 2011 [cit. 2011-4-13]. Welcome to EIOPA. Dostupný z WWW: <<https://eiopa.europa.eu/>>
- [12] European Securities and Market Authority. 2011 [cit. 2011-4-1]. About ESMA. Dostupný z WWW: <<http://www.esma.europa.eu/>>

APLIKACE CBA PŘI IMPLEMENTACI OP V ČR**USE OF CBA AS A TOOL FOR OP'S IMPLEMENTATION IN THE CZECH REPUBLIC****ING. PETR HALÁMEK, PH.D.**

*Katedra regionální ekonomie a správy,
Ekonomicko-správní fakulta, Masarykova univerzita
Lipová 41a, Brno 602 00, Česká republika
e-mail: halamek@econ.muni.cz*

Anotace

Předmětem příspěvku je rozbor aplikace analýzy nákladů a výnosů (CBA) pro implementaci jednotlivých operačních programů v ČR. Hodnocení je zaměřeno především na požadavky řídicích orgánů ohledně zpracování finanční analýzy, výpočtu finanční mezery, zpracování analýzy citlivosti a analýzy dopadů na společnost.

Klíčová slova

CBA, implementace OP, finanční mezera

Annotation

Paper analyses application of cost-benefit analysis as a tool for implementation of the individual operational programmes in the Czech Republic. Evaluation is focused on managing authorities' requirements for financial analysis preparation, financial gap calculation, sensitivity tests and socio-economic analysis.

Key words

cost-benefit analysis, OP's implementation, financial gap

JEL Classification: H, H200

Úvod

Cílem příspěvku je zmapování použití analýzy nákladů a výnosů (dále jen CBA) při implementaci vybraných operačních programů v rámci České republiky. Příspěvek shrnuje základní poznatky shromážděné při zpracování studie Analýza použití CBA při implementaci OP v ČR pro Ministerstvo pro místní rozvoj, která má sloužit jako podklad pro rozhodnutí o případném zavedení jednotného modelu pro zpracování CBA s případným využitím webové aplikace v souladu s usnesením vlády č. 295 ze dne 19. dubna 2010.

Předmětem posuzování byly zejména požadavky na formu a rozsah zpracování analýzy nákladů a výnosů vybranými ŘO. Jako základní dílčí části CBA jsou uvažovány: zpracování finančního cash-flow projektu, ověření finanční udržitelnosti, výpočet finanční mezery, výpočet ukazatelů finanční analýzy, kvantifikace socio-ekonomických dopadů projektu, kalkulace výsledků socio-ekonomické analýzy a případné zpracování analýzy citlivosti. Pozornost byla věnována také vlivu výsledků (kvality zpracování) CBA nebo jejích částí na proces hodnocení a výběru projektů. Analýza je zpracována za Tematické operační programy (s výjimkou OP TP), Regionální operační programy, Operační programy Praha a vybrané OP v rámci cíle Evropská územní spolupráce. Jako zdroj dat byly využity zejména programové

dokumenty, příručky pro žadatele a příjemce a případně další veřejně dostupné relevantní dokumenty. Studie byla zpracována v průběhu roku 2010.

Regionální operační programy

V první části studie byly hodnoceny regionální operační programy a programy přeshraniční spolupráce v programovacím období 2007-13. Předmětem hodnocení byly následující operační programy:

- ROP NUTS II Severozápad;
- ROP NUTS II Severovýchod;
- ROP NUTS II Střední Čechy;
- ROP NUTS II Jihozápad;
- ROP NUTS II Jihovýchod;
- ROP NUTS II Moravskoslezsko;
- ROP NUTS II Střední Morava;
- OP Praha Konkurenceschopnost;
- OP Praha Adaptabilita;
- OP Přeshraniční spolupráce ČR – Sasko;
- OP Přeshraniční spolupráce ČR – Bavorsko;
- OP Přeshraniční spolupráce ČR – Rakousko;
- OP Přeshraniční spolupráce ČR – Slovensko;
- OP Přeshraniční spolupráce ČR – Polsko.

Postup jednotlivých ROPů při zpracování CBA je obdobný a přes některé metodické rozdíly vykazuje vysoký potenciál pro sjednocení. Finanční objem (celkových nebo způsobilých výdajů), od kdy je vyžadována FA nebo EA, může být velmi snadno automaticky ošetřen. ROP JV, MS a SM již využívají webovou aplikaci na zpracování CBA s jemnými metodickými rozdíly. Výjimku v přístupu ke zpracování CBA tvoří především programy přeshraniční spolupráce, které ji nepožadují a OP Praha Adaptabilita (kde nemá pravděpodobně ani význam).

Následující tabulka rekapituluje přístup jednotlivých ŘO ke zpracování CBA nebo jejích částí. Postupně jsou srovnávány jednotlivé prvky CBA: vyžadování sestavení CF projektu, výpočet ukazatelů finanční analýzy, výpočet finanční mezery, sestavení ekonomické analýzy, poskytnutí seznamu oceněných socio-ekonomických dopadů, vyžadování zpracování analýzy citlivosti a jako poslední bod případná váha výsledků (kvality zpracování) v hodnocení projektů. Předmětem šetření bylo především, zda relevantní řídicí orgán (zprostředkující subjekt) vyžaduje zpracování dané části CBA, případně od jakého objemu projektu. Sledovány byly rovněž metodické rozdíly napříč jednotlivými operačními programy.

Tab. 1: Přehled požadavků ŘO regionálních OP na zpracování CBA

OP	CF	FA	FM	EA	dopady	citlivost	hodnocení
ROP SZ	> 5 mil.	> 5 mil.	.xls	> 90 mil.	ne	ne	3,9%
ROP SV	ano	ano*	.xls	> 90 mil.	ne	> 90 mil.	12,0%
ROP SČ	ano	> 100mil.	MMR**	> 100mil.	ne	> 100 mil.	7,5%
ROP JZ	ano	> 1 mil.	.xls	> 30mil.*	ne	ne	7,7%
ROP JV	ano	ano	aplikace	ano	ano	ne	22,0%*
ROP MS	ano	> 10mil.*	.xls	> 10mil.*	ano	ne	15,7%*
ROP SM	ano	ano	aplikace	ano	ano	ne	vylučovací
OP PK	ano	ano	MMR**	> 10mil.*	ne	ne	6,0%
OP PA	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne
OP PS	ne	ne	.xls*	ne	ne	ne	ne

* může se lišit v závislosti na oblasti podpory nebo typu veřejné podpory

** aplikace Výpočet výše dotace pomocí finanční mezery vytvořená pro MMR, dostupná na: <http://www3.mmr.cz/infoc155/FinancniMezera.aspx?akce=reset>

CF (kalkulace finančního cash-flow) – všechny řídicí orgány (s výjimkou ROP SZ u projektů menších než 5,0 mil. Kč) vyžadují kalkulaci finančního cash-flow projektu a na jeho základě ověřují finanční udržitelnost projektu. Zpravidla se liší pouze požadavek, po jakou dobu má být kalkulace provedena (povinná doba udržitelnosti x doba hodnocení x doba životnosti). Některé ŘO (přibližně polovina) také vyžadují plán hospodaření žadatele za příslušné období (udržitelnost x hodnocení), případně stanovuje CF na základě rozdílové hodnoty (ROP MS a SM).

FA (kalkulace finanční analýzy) – zpravidla vyžadováno až od určité úrovně objemu projektu. V případě dispozice finančního cash-flow (viz předchozí bod) může být výpočet FA v případě použití webové aplikace plně automatický. Rizikem je nutnost sjednocení způsobu konstrukce cash-flow (čistý cash-flow, cash-flow operačního programu, celkové finanční cash-flow, apod.). Všechny ŘO používají pouze (vybrané) ukazatele ze standardní sady (NPV, IRR, NPV/I, DN).

FM (výpočet finanční mezery) – povinný pro všechny projekty nezakládající veřejnou podporu a generující příjmy. Zpravidla výpočet s využitím předdefinovaných listů .xls, mírné metodické odchylky (diskontování – od roku 0 nebo 1; konstrukce zůstatkové hodnoty – uživatelem, aplikačně, identifikace zůstatkové hodnoty; cenová hladina – reálné ceny x nominální ceny; čisté příjmy – zahrnutí příjmů z realizace, příjmů z provozu, vztahené k celkovým výdajům projektu nebo pouze k poměrné části způsobilých výdajů projektu; přírůstková metoda – kalkulováno s konečnou změnou vstupů díky realizaci projektu x rozdílová varianta – kalkulace vstupů pro nulovou a investiční variantu; zpracování výpočtu – aplikačně, uživatelsky; apod.). Všechny Řídicí orgány jsou ale v současnosti v souladu s požadavky definovanými Metodickou příručkou pro projekty vytvářející příjmy (verze 1, říjen 2009).

EA (ekonomická analýza) – zpravidla vyžadována až od určitého objemu projektu (velký rozptyl hodnot). Zpravidla je k dispozici stručná osnova ve formátu .pdf (s výjimkou ROP JV, MS a SM), které používají aplikaci. Použití aplikace výrazně zjednodušuje proces výpočtu ukazatelů a eliminuje možné chyby při konstrukci cash-flow. Všechny OP (pokud vyžadují ekonomickou analýzu) používají pouze vybrané ukazatele ze standardní sady (obvykle NPV, IRR a NPV/I).

Dopady – nabídku souboru předdefinovaných oceněných dopadů poskytuje pouze ROP JV, MS a SM. Jednotlivé dopady jsou často oceněny rozdílně (např. hodnota pracovního místa). Oceněné dopady výrazně snižují pracnost přípravy analýzy a její následné vyhodnocení, nicméně dohoda na jednotném ocenění mezi jednotlivými řídicími orgány (také z důvodu existence mnoha protichůdných metodologických postupů) pravděpodobně nebude nikdy dosažena.

Citlivost – analýza citlivosti je vyžadována pouze u omezeného souboru projektů (zpravidla větší projekty). Její provedení může být velmi snadné při použití softwarových aplikací, otázkou ale zůstává její vypovídací schopnost a možnost interpretace. V hodnotících tabulkách nejsou výsledky analýzy citlivosti zpravidla vůbec zohledňovány.

Hodnocení – váha výsledků CBA v hodnocení nepřesahuje 30% (případně jsou výsledky použity jako vylučovací kritérium). Zpravidla je hodnocena finanční udržitelnost projektu, úplnost a správnost zadaných údajů a výsledky FA a EA. Rozsah použitých hodnot jednotlivými ŘO lze označit za přiměřený, sjednocení vah pro hodnocení je pravděpodobně nereálné.

Tematické operační programy

V navazující části bylo hodnocení rozšířeno o tematické operační programy. Předmětem hodnocení byly všechny tematické operační programy platné implementované v ČR v období 2007-13 s výjimkou OP Technická pomoc (kde použití CBA postrádá opodstatnění):

- Integrovaný operační program;
- OP Podnikání a inovace;
- OP Životní prostředí;
- OP Doprava;
- OP Vzdělávání pro konkurenceschopnost;
- OP Výzkum a vývoj pro inovace;
- OP Lidské zdroje a zaměstnanost.

V rámci přístupu ŘO tematických operačních programů ke zpracování CBA lze nalézt významné rozdíly. Některé ŘO svým pojetím se velmi blíží ROPům (jedná se zejména o MV a MK v rámci IOP, případně OP Doprava), jiné naopak CBA nevyužívají vůbec (zejména OP financované z prostředků ESF), případně v modifikované podobě (MPSV).

Následující tabulka rekapituluje přístup jednotlivých ŘO ke zpracování CBA nebo jejich částí. Postupně jsou srovnávány jednotlivé prvky CBA: vyžadování sestavení CF projektu, výpočet ukazatelů finanční analýzy, výpočet finanční mezery, sestavení ekonomické analýzy, poskytnutí seznamu oceněných socio-ekonomických dopadů, vyžadování zpracování analýzy citlivosti a jako poslední bod případná váha výsledků (kvality zpracování) v hodnocení projektů.

Tab. 2: Přehled požadavků ŘO tematických OP na zpracování CBA

OP	CF	FA	FM	EA	dopady	citlivost	hodnocení
IOP MV	ano	ano	ano	ano	ne	ne	nej.
IOP MPSV	ne	ne	nej.	ne	ne	ne	ne
IOP Mzd.	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne
IOP MK	ano	ano	ano	ano	ne	ano	nej.
IOP MMR	ne	ne	nej.	ne	ne	ne	ne
OP PI	ano*	ano*	ne	ano*	ne	ne	až 9,0%*
OP ŽP	ano	ano	.xls	> 625mil.	ne	> 625 mil.	nej.
OP D	ano	ano	ano	> 10 mil.	ne	ne	30,0%*
OP VK	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne
VaVpI	ano	> 1,0mld.	aplikace	> 1,0mld.	ano	> 1,0 mld.	ne
OP LZZ	ne	ne	ne	ne	ne	ne	ne

* může se lišit v závislosti na oblasti podpory nebo typu veřejné podpory

CF (kalkulace finančního cash-flow) – ověření finanční udržitelnosti v provozní fázi (a s tím související nutnost kalkulace finančního cash-flow projektu je vyžadována pouze u infrastrukturních projektů (s výjimkou některých programů OP PI, kdy je naopak takřka vždy vyžadován plán hospodaření žadatele). Pro neinvestiční projekty pravděpodobně nemá význam zavádět. Potenciál pro sjednocení metodiky lze spatřovat pouze v nastavení základních východisek, u vybraných OP (ŽP, PI) ale lze předpokládat nutnost vysoké míry individualizace.

FA (kalkulace finanční analýzy) – vyžadováno pouze u vybraných infrastrukturních programů, v případě dispozice finančního cash-flow (viz předchozí bod) může být výpočet FA při použití webové aplikace plně automatický. Rizikem je nutnost sjednocení způsobu konstrukce cash-flow (čisté cash-flow, cash-flow operačního programu, celkové finanční cash-flow, apod.). Všechny ŘO používají pouze (vybrané) ukazatele ze standardní sady (NPV, IRR, NPV/I, DN). Zavedené postupy některých ŘO mohou být nepřekonatelné.

FM (výpočet finanční mezery) – povinný pro všechny projekty nezakládající veřejnou podporu a generující příjmy. Na rozdíl od regionálních OP uvádí tematické OP často pouze odkaz (v přehledové tabulce značeno jako „ano“) na nutnost aplikace výpočtu finanční mezery s odkazem na příslušné evropské metodiky (např. COCOF), ale detailní popis postupu již nenabízejí. Nicméně odchylky od Metodické příručky pro projekty vytvářející příjmy (verze 1, říjen 2009) nebyly zjištěny. Naopak některé PPŽ nutnost aplikace vůbec nezmiňují (v přehledu značeno „ne“). Závěry zůstávají stejné jako v případě ROP, pokud je k dispozici

finančních cash-flow (viz předchozí bod), může být výpočet plně automatický. Potenciál pro sjednocení metodiky (a vytvoření aplikace) je velmi vysoký.

EA (ekonomická analýza) – zpravidla vyžadována pro infrastrukturní projekty. Obvykle je k dispozici stručná osnova ve formátu .pdf (s výjimkou OP VaVpI), které používá aplikaci. Zpravidla zcela chybí metodický popis přechodu z finanční analýzy (nutnost sjednocení). Charakteru regionálních operačních programů se blíží především vybrané části Integrovaného operačního programu (Ministerstvo kultury, Ministerstvo pro místní rozvoj a Ministerstvo vnitra). Stranou naopak stojí OP Životní prostředí a OP Doprava, které používají své vlastní postupy (v některých případech i velmi sofistikované až komplikované).

Dopady – nabídku souboru předdefinovaných oceněných dopadů poskytuje pouze MŠMT pro OP VaVpI (PO 1 a PO 2). Také pouze u OP VaVpI se oceněné dopady do značné míry kryjí s indikátory programu. Oceněné dopady výrazně snižují pracnost přípravy analýzy a její následné vyhodnocení, nicméně dohoda na jednotném ocenění mezi jednotlivými řídicími orgány (také z důvodu existence mnoha protichůdných metodologických postupů) pravděpodobně nebude nikdy dosažena. Sjednocení metodiky může být pravděpodobně provedeno pouze na bázi velmi volného doporučení. Napříč operačními programy se objevuje často velmi nízká kvalita metodických přístupů (i návodů) k oceňování dopadů.

Citlivost – analýza citlivosti je vyžadována pouze u omezeného souboru projektů (zpravidla větší projekty). Její provedení při použití aplikace může být velmi snadné, otázkou ale zůstává její vypovídací schopnost a možnost interpretace. Standardně je vyžadována pouze Ministerstvem kultury při implementaci jeho části Integrovaného operačního programu, u ostatních programů potom pouze pro velké projekty (tj. nad 50, resp. 25 mil. EUR).

Hodnocení – váha výsledků CBA zpravidla není pevně stanovena (nebyla zjištěna), případně váha hodnocení nepřesahuje 30% (podobně jako u ROP). U velkého počtu OP se výběrová kritéria nepodařilo dohledat (resp. nejsou zveřejňována). Obecně lze konstatovat výrazně nižší míru vlivu výsledků CBA na hodnocení projektů, než tomu bylo u regionálních operačních programů.

Závěr

Srovnatelný přístup ke zpracování CBA lze nalézt především u regionálních operačních programů, OP Praha Konkurenceschopnost, vybraných ŘO IOP (zejména Ministerstvo vnitra a kultury), OP Doprava, ŽP a OP VaVpI. Naopak CBA takřka nevyužívají OP pokrývající především neinvestiční aktivity (OP LZZ, OP VK, apod.) a programy podporující především menší projekty (např. programy přeshraniční spolupráce). Stranou stojí také OP PI, který je striktně zaměřen na podporu podnikání, CBA je využíváno pouze ve velmi omezeném množství jeho programů (např. Prosperita). Sjednocení metodiky pro zpracování CBA je nezbytné zejména pro zajištění možnosti srovnávání jednotlivých projektů mezi sebou, z uvedených šetření je nicméně patrné, že jednotlivé řídicí orgány jsou si této skutečnosti dobře vědomy a v souladu s tímto nastavují i zohlednění výsledků CBA v hodnocení.

Literatura

[1] http://www.nuts2severozapad.cz/rop_sz/

[2] Příručka pro žadatele, ROP SZ, (Výzva č. 16/v1, 7. 5. 2010)

- [3] Povinné přílohy k žádosti o dotaci, příloha č. 1 PPŽ (Výzva č. 16/v1, 7. 5. 2010)
- [4] Závazné osnovy pro finanční a ekonomické hodnocení projektu (studie proveditelnosti), příloha č. 2 Příručky pro žadatele (Výzva č. 16/v1, 7. 5. 2010)
- [5] Metodika pro výpočet finanční mezery u projektů vytvářejících příjem ROP SZ, příloha č. 10a Příručky pro žadatele (Výzva č. 16/v1, 7. 5. 2010)
- [6] Tabulka pro výpočet finanční mezery (verze 1.4)
- [7] Přehled hodnotících kritérií, příloha č. 4 Příručky pro žadatele (Výzva č. 16/v1, 7. 5. 2010)
- [8] <http://www.rada-severovychod.cz>
- [9] Příručka pro žadatele a příjemce ROP SV, verze 11.0
- [10] Příloha č. 5 Studie ekonomického hodnocení projektu, verze č. 11.0
- [11] Příloha č.7 PPŽP Bodovací kritéria, verze č. 11.0
- [12] příloze č. 9 PPŽP – Metodika projektů generujících příjmy, verze č. 11.0
- [13] Tabulka č. 9a - Tabulka pro výpočet maximální výše dotace (Datum platnosti od 1.4.2010)
- [14] <http://www.ropstrednicechy.cz>
- [15] Pokyny pro žadatele a příjemce pro výzvu č. 52, 48, 45 (platnost od 15. 4. 2010)
- [16] Výběrová kritéria pro oblast podpory 1.2, 2.2, 3.3 (platnost od 27.5.2010)
- [17] Finanční a socioekonomické hodnocení projektů (metodická příručka) v. 1.1, Sieber, P., 2008
- [18] <http://www.rr-jihozapad.cz>
- [19] Pokyny pro žadatele ROP NUTS II Jihozápad, verze 4.0
- [20] Metodický pokyn pro zpracování finančního a ekonomického hodnocení projektu, verze 2.0
- [21] Metodický pokyn pro projekty vytvářející příjmy, verze 1.5
- [22] Výpočet maximální výše dotace u projektů vytvářejících příjmy v tis. Kč
- [23] Výběrová kritéria pro oblast podpory 2.3, 3.1
- [24] ROP JV - Prováděcí dokument, verze 1.12
- [25] Příručka pro žadatele a příjemce, ROP JV, verze 1.16
- [26] <http://www.rr-moravskoslezsko.cz>
- [27] Pokyny pro žadatele verze 4.07, ROP Moravskoslezsko.
- [28] <http://www.ropstrednicechy.cz>
- [29] Příručka pro žadatele, V 13 PPŽ 7.5
- [30] Metodický pokyn Analýza a popis proveditelnosti projektu, V 14 MP APPP 2.5
- [31] Metodický pokyn pro PVP, V 13 MP PVP 6.0
- [32] <http://www.prahafondy.eu/cz/oppk.html>
- [33] Projektová příručka, OP PK, verze 3.1
- [34] Příloha A projektové příručky: Závazné osnovy pro ekonomické hodnocení projektů, verze 2.0
- [35] Příloha B projektové příručky: Metodická příručka: 1) Studie proveditelnosti, 2) Analýza nákladů a přínosů (CBA)
- [36] Příloha C projektové příručky: Metodická příručka: Studie proveditelnosti pro oblast podpory 3.3 OPPK, verze 1.0

- [37] Příloha E projektové příručky: Hodnotící kritéria, verze 1.4
- [38] <http://www.prahafondy.eu/cz/oppa.html>
- [39] <http://ziel3-cil3.eu/>
- [40] Program Cíl 3 / Ziel 3 na podporu přeshraniční spolupráce 2007-13 mezi Českou republikou Svobodným státem Sasko, seznam příloh k projektové žádosti.
- [41] Příručka pro české kooperační partnery – podávání žádostí Program Cíl 3/Ziel 3 CCI-Code: 2007CB163PO017 na podporu přeshraniční spolupráce 2007 – 2013 mezi Svobodným státem Sasko a Českou republikou, Vydání 5, platnost od 06.05.2010.
- [42] Příručka pro české žadatele pro Program přeshraniční spolupráce 2007 – 2013 mezi Svobodným státem Bavorsko a Českou republikou, Vydání 4, platnost od 01.05.2010.
- [43] Příručka pro žadatele, duben 2010, OP ČR – Rakousko.
- [44] PRÍRUČKA PRE ŽIADATEĽA k Operačnému programu cezhraničnej spolupráce Slovenská republika – Česká republika 2007-2013, verzia 2.0 platná od 5.11.2009.
- [45] Příloha 8, PPŽ, OP ČR – SR, Metodika pre výpočet modifikovaných oprávněných výdavkov partnera v prípade projektu generujúceho príjem.
- [46] <http://www.cz-pl.eu/metodiky.html>
- [47] PŘÍRUČKA PRO ŽADATELE A PŘÍJEMCE finanční podpory v rámci INTEGROVANÉHO OPERAČNÍHO PROGRAMU pro prioritní osu 1a a 1b, Oblasti intervence 1.1a a 1.1b, Rozvoj informační společnosti ve veřejné správě VÝZVA ČÍSLO 10, Verze příručky 1.0 ze dne 20.5. 2010
- [48] PŘÍLOHA Č. 1 PPŽ – OSNOVA SP, Verze příručky 1.0 ze dne 20.5. 2010
- [49] PŘÍLOHA Č. 9 PPŽ – DOPORUČENÍ K PROJEKTŮM VYTVÁŘEJÍCÍM PŘÍJMY, Verze příručky 1.0 ze dne 20.5. 2010
- [50] PŘÍRUČKA PRO ŽADATELE A PŘÍJEMCE Oblast intervence 3.1 Služby v oblasti sociální integrace, 1. Vydání, verze 1
- [51] MANUÁL PRO HODNOCENÍ PROJEKTŮ PRO OBLAST INTERVENCE 3.1 INTEGROVANÉHO OPERAČNÍHO PROGRAMU, 1. Vydání, verze 1
- [52] PPŽ IOP, oblast intervence 3.2 Služby v oblasti veřejného zdraví, výzva č. 5, verze 1.0, platnost od 15.2.2010.
- [53] Příloha č. 2.1 Výběrová kritéria, postup pro výběr projektů PPŽ IOP, výzva č. 5, verze 1.0, platnost od 15.2.2010.
- [54] Příručka pro žadatele a příjemce Integrovaný operační program pro období let 2007-2013 Prioritní osa 5 Národní podpora územního rozvoje Oblast intervence 5.1 Národní podpora využití potenciálu kulturního dědictví Podporované aktivity 5.1c, 2. časově uzavřená výzva, datum vyhlášení 25. června 2010, vydání dokumentu 1.0, datum vydání: 25. června 2010.
- [55] Osnova Studie proveditelnosti a ekonomického hodnocení projektu, vzor, Příloha č. 5, Příručky pro žadatele a příjemce, vydání dokumentu 1.0, datum 25.06.2010.
- [56] 4. KONTINUÁLNÍ VÝZVA k podávání žádostí o poskytnutí podpory v rámci INTEGROVANÉHO OPERAČNÍHO PROGRAMU Prioritní osa 4 a Národní podpora cestovního ruchu Cíl Konvergence Prioritní osa 4 b - Národní podpora cestovního ruchu a Cíl Regionální konkurenceschopnost a zaměstnanost
- [57] PŘÍRUČKA PRO ŽADATELE A PŘÍJEMCE PRO OBLAST INTERVENCE 5.3b): MODERNIZACE A ROZVOJ SYSTÉMŮ TVORBY ÚZEMNÍCH POLITIK 8. kontinuální výzva MMR ČR datum vyhlášení: 30. října 2009 pro projekty na tvorbu a aktualizaci územních plánů obcí s ohledem na udržitelný rozvoj území

- [58] <http://www.czechinvest.org/podnikani-a-inovace>
- [59] Pokyny pro žadatele a příjemce dotace z programu Eko-energie – výzva III
- [60] Pokyny pro žadatele a příjemce dotace z programu ICT a strategické služby – výzva III, květen 2010
- [61] Příloha č. 6 Osnova podnikatelského záměru k programu ICT a strategické služby, platnost od 9. 3. 2010
- [62] Příloha č. 5 Výběrová kritéria k programu ICT a strategické služby, platnost od 9. 3. 2010
- [63] Pokyny pro žadatele a příjemce dotace z programu ICT v podnicích – výzva III, květen 2010
- [64] Příloha č. 4 Osnova podnikatelského záměru k programu ICT v podnicích, platnost od 21. 10. 2009
- [65] Příloha č. 3 Výběrová kritéria k programu ICT v podnicích, platnost od 21. 10. 2009
- [66] Pokyny pro žadatele a příjemce dotace z programu Inovace – Inovační projekt – výzva IV, květen 2010
- [67] Osnova studie proveditelnosti pro inovace produktu a procesu k programu Inovace
- [68] Příloha č. 2 Výběrová kritéria k programu Inovace, výzva č. IV
- [69] Pokyny pro žadatele a příjemce dotace programu Marketing - výzva II, květen 2010
- [70] Příloha č. 3 – Výběrová kritéria Program Marketing, platnost od 15. 1. 2010
- [71] Pokyny pro žadatele a příjemce dotace z programu Nemovitosti – výzva II, květen 2010
- [72] Výběrová kritéria, Program Nemovitosti, výzva č. II, platnost od 1. 7. 2009
- [73] Pokyny pro žadatele a příjemce dotace programu Poradenství – výzva I, únor 2009
- [74] Příloha č. 6 – Podnikatelský záměr k programu Poradenství, platnost od 1. 10. 2008
- [75] Příloha č. 3 – Výběrová kritéria k programu Poradenství, platnost od 1. 10. 2008
- [76] Pokyny pro žadatele a příjemce dotace z programu Potenciál – výzva III, květen 2010
- [77] Doporučená osnova podnikatelského záměru projektu v rámci programu Potenciál
- [78] Příloha č. 6 Výběrová kritéria programu Potenciál
- [79] Pokyny pro žadatele a příjemce dotace z programu Prosperita – výzva I, květen 2010
- [80] Obsah studie proveditelnosti – aktivita VTP/PI/CTT, platnost od 11. 1. 2010
- [81] Obsah studie proveditelnosti – aktivita BAN, platnost od 11. 1. 2010
- [82] Příloha č. 5 - Metodika výběrových kritérií programu Prosperita, část I., platnost od 15. 9. 2009
- [83] Pokyny pro žadatele a příjemce dotace z programu Rozvoj – výzva III, květen 2010
- [84] Příloha č. 4 – Výběrová kritéria k programu Rozvoj, výzva III, platnost od 31. 3. 2010
- [85] Pokyny pro žadatele a příjemce dotace z programu Spolupráce - klastry – výzva II, květen 2010
- [86] Pokyny pro žadatele a příjemce dotace z programu Spolupráce – technologické platformy, srpen 2009
- [87] Osnova studie proveditelnosti pro aktivitu Rozvoj klastru pro subjekty podpořené v I. výzvě Spolupráce – klastry, platnost od 11. 1. 2010
- [88] Osnova studie proveditelnosti - projekty Zakládání a rozvoj klastrů (OPPI Spolupráce), platnost od 11. 1. 2010

- [89] Výběrová kritéria pro aktivitu Rozvoj klastru pro subjekty podpořené v I. výzvě Spolupráce – klastry, platnost od 11. 1. 2010
- [90] Výběrová kritéria program Spolupráce – Klastry, výzva II, platnost od 11. 1. 2010
- [91] Příloha č. 6 Osnova Studie proveditelnosti pro PROGRAM SPOLUPRÁCE – Technologické platformy, platnost od 4. 5. 2009
- [92] Příloha č. 5 – Výběrová kritéria program Spolupráce – Technologické platformy, výzva II, platnost 4. 5. 2009
- [93] Pokyny pro žadatele a příjemce dotace z programu Školící střediska – výzva II, červen 2010
- [94] Záměr projektu pro program Školící střediska
- [95] Program Školící střediska – Výběrová kritéria
- [96] <http://www.opzp.cz>
- [97] Směrnice MŽP č. 4/2010
- [98] Příloha č. 1 k č. j. 1889/M/10, 36724/ENV/10
- [99] Příručka pro žadatele o dotace z Operačního programu Životní prostředí, duben 2010
- [100] Závazné pokyny pro žadatele a příjemce podpory v OPŽP verze ke dni 29. 4. 2010
- [101] Jádrový model pro zpracování finanční a ekonomické analýzy projektů OP ŽP (2007 – 2013)
- [102] Model pro zpracování finanční analýzy projektů pro prioritní osu 4 OP ŽP (2007 – 2013)
- [103] Model pro zpracování finanční a ekonomické analýzy projektů pro prioritní osy 2 a 3 OP ŽP (2007 – 2013)
- [104] Model pro zpracování finanční a ekonomické analýzy projektů pro prioritní osu 1 OP ŽP (2007 – 2013)
- [105] Model pro zpracování Provozní ztráty pro projekty v prioritní ose 6 a 7 OP ŽP (2007 – 2013)
- [106] Příloha 1 Jádrový model – zelená louka, závazná osnova zprávy k FA / FEA, březen 2010
- [107] Příloha 4 Metodika ekonomické analýzy
- [108] Příloha 3 Metodika zpracování finanční analýzy a Finanční udržitelnost projektů
- [109] Výběrová (hodnotící) kritéria pro projekty přijímané v rámci XX. výzvy OP ŽP, k 4. 5. 2010
- [110] <http://www.opd.cz/cz/uvod>
- [111] Metodické doporučení ŘO OP Doprava č. 2 k výpočtu nedostatku ve financování u infrastrukturních projektů vytvářejících příjmy ve smyslu čl. 55 Nařízení Rady (ES) č. 1083/2006
- [112] Metodické doporučení ŘO OP Doprava č. 2 k výpočtu nedostatku ve financování u infrastrukturních projektů vytvářejících příjmy ve smyslu čl. 55 Nařízení Rady (ES) č. 1083/2006, aktualizace č.1
- [113] Upřesňující pokyn pro finanční analýzu a výpočet finanční mezery u dopravních projektů spolufinancovaných z prostředků EU v období 2007 – 2013, verze 1 – květen 2010
- [114] <http://www.msmt.cz/strukturalni-fondy/op-vpk-obdobi-2007-2013>
- [115] Příručka pro žadatele o finanční podporu z Operačního programu Vzdělávání pro konkurenceschopnost

PODPORA VÝZKUMU A VÝVOJE Z EVROPSKÉ UNIE V JIHOMORAVSKÉM A MORAVSKOSLEZSKÉM KRAJI

SUPPORT OF RESEARCH AND DEVELOPMENT FROM EUROPEAN UNION IN SOUTH MORAVIAN AND MORAVIAN-SILESIAN REGION

ING. BARBORA FEIXOVÁ

*Katedra regionální ekonomie a správy,
Ekonomicko-správní fakulta, Masarykova univerzita
Lipová 41a, Brno 602 00, Česká republika
e-mail: 206666@mail.muni.cz*

Anotace

Tento příspěvek se zabývá komparací Jihomoravského a Moravskoslezského kraje v oblasti podpory výzkumu a vývoje z Evropské unie. Objektem zájmu realizovaných analýz je především Operační program Výzkum a vývoj pro inovace, který představuje největší zdroj veřejných prostředků určených na zvyšování výzkumného, vývojového a inovačního potenciálu ČR. Dále i 7. rámcový program výzkumu a vývoje a další finanční nástroje, jejichž prostřednictvím lze v ČR čerpat podporu na VaV.

Klíčová slova

výzkum, vývoj, Jihomoravský kraj, Moravskoslezský kraj, strukturální fondy, operační programy

Annotation

This paper is concerned with a comparison of South Moravian and Moravian-Silesian region with respect to support of research and development from European Union. Operational programme Research and Development for Innovations, which represents the greatest source of public funds for improvement of research and innovational potential of the Czech Republic, is the subject of our interest. Seventh Framework Programme and other financial instruments that allow drawing of financial aid are subjects of the interest as well.

Key words

research, development, South Moravian region, Moravian-Silesian region, Structural Funds, Operational Programmes

JEL Classification: R11, R12

ÚVOD

Podpora výzkumu a vývoje představuje v současné době ve vyspělých ekonomikách významný faktor hospodářského a sociálního rozvoje. Významnou měrou přispívá jak k růstu hospodářské úrovně dané země i jednotlivých regionů, tak ke kvalitě života společnosti.

Od roku 2004, kdy Česká republika dostala možnost čerpat prostředky ze strukturálních fondů EU, se výrazným způsobem přiblížila k ekonomice založené na znalostech. Podobně jako další členské státy Evropské unie i Česká republika si je vědoma, že hlavním předpokladem pro růst vlastní konkurenceschopnosti je kvalitní podpora výzkumu a vývoje,

rostoucí úroveň lidských zdrojů a inovačních podniků a také využívání informačních a komunikačních technologií.

V poslední době je v této oblasti kladen velký důraz na jednotlivé regiony, jejichž podpora představuje jeden z neefektivnějších způsobů k dosažení ekonomického růstu. Jihomoravský a Moravskoslezský kraj představují v oblasti podpory výzkumu a vývoje hned po Praze a Středočeském kraji regiony, které se v porovnání s celou Českou republikou zaměřují na VaV nejvíce. Jejich výzkumný potenciál je dán především značným výskytem vysokých škol a výzkumných institucí a také průmyslovou tradicí těchto krajů.

Cílem příspěvku je komparace Jihomoravského a Moravskoslezského kraje v oblasti podpory výzkumu a vývoje z Evropské unie. Objektem zájmu realizovaných analýz je především Operační program Výzkum a vývoj pro inovace, který se navzájem doplňuje s dalšími dvěma tematickými operačními programy. Jedná se o OP Vzdělávání pro konkurenceschopnost a OP Podnikání a inovace. Soubor těchto tří operačních programů, které jsou vzájemně propojené, představuje důležitý prvek pro naplňování cíle Lisabonské strategie, který spočívá v posílení úlohy znalostní ekonomiky, inovací a VaV. Dále je pozornost věnována i 7. rámcovému programu výzkumu a vývoje jakožto hlavnímu nástroji financování evropského VaV.

Operační program Výzkum a vývoj pro inovace

Operační program výzkum a vývoj pro inovace se snaží přispět k růstu konkurenceschopnosti a k vytváření vysoce kvalifikovaných pracovních míst ve všech regionech České republiky. Na celorepublikové i regionální úrovni podporuje jak existenci a působení výzkumných, vývojových a inovačních center, tak i vysokých škol. Rozvoji VaV má v rámci OP VaVpI pomoci i podniková sféra, jejíž zástupci jsou například zastoupeni v Monitorovacím výboru operačního programu. Na OP VaVpI je celkem alokováno 2,436 mld. EUR. Přitom 85% z celkové částky tvoří prostředky z Evropského fondu pro regionální rozvoj ve výši 2070,68 mil. EUR a zbývajících 15% tvoří prostředky ze státního rozpočtu ČR. Přibližně třetina prostředků je alokována na prioritní osu 1 a stejný objem na prioritní osu 2. Z tohoto důvodu a také vzhledem k fázi implementace operačního programu je srovnání Jihomoravského a Moravskoslezského kraje v rámci rozmístění finančních zdrojů z OP VaVpI zaměřeno zejména na tyto dvě prioritní osy. Zpracování komplexnější analýzy zahrnující všechny prioritní osy není v současné době dost dobře možné.¹

Obecně je v České republice, tak i ve sledovaných krajích, podle počtu podaných žádostí o dotace, o program velký zájem. Důsledkem toho může OP VaVpI rozvoji opravdu pomoci, a to hlavně díky značnému přísunu finančních prostředků z tohoto programu do krajů ČR. V prioritních osách 1 a 2, které jsou zaměřené na rozvoj výzkumné infrastruktury, bylo ke konci října 2010 vydáno rozhodnutí celkem na 20 projektů v celkové výši podpory téměř 10 mld. Kč. Z toho nejvíce projektů bylo podpořeno v kraji Jihomoravském. V rámci prioritní osy 2 (Regionální VaV centra) zde bylo podpořeno 7 projektů v celkové výši 2,9 mld. Kč. V Moravskoslezském kraji byly podpořeny 3 projekty v celkové výši téměř 1,2 mld. Kč.²

¹ OP VaVpI. s. 8-97; <<http://www.strukturalni-fondy.cz/Programy-2007-2013/Tematicke-operacni-programy/OP-Vyzkum-a-vyvoj-pro-inovace>> [cit. 2010-11-28]

² Číselné údaje na základě dat z: Rada pro VaVaI. *Analýza stavu VaVaI v ČR a jejich srovnání se zahraničím v roce 2010*. s. 101

Pokud by se k vydaným rozhodnutím na projekty přidali i projekty ve fázi negociace, u kterých je předpoklad vydání rozhodnutí v následujících měsících, výsledek by byl následující.

Tab. 1: Regionální diferenciacie alokace PO 1 a PO 2 v OP VaVpI³

Kraj	Finanční podíl			Počet projektů			Podíl projektů		
	tis. CZK	v tis. EUR	Podíl	PO 1	PO 2	Celkem	PO 1	PO 2	Celkem
Středočeský	14 556 989	592 470,06	35,33%	2	4	6	25,00%	11,11%	13,64%
Jihočeský	420 397	17 110,18	1,02%	0	2	2	0,00%	5,56%	4,55%
Plzeňský	2 833 789	115 335,34	6,88%	1	4	5	12,50%	11,11%	11,36%
Ústecký	592 437	24 112,21	1,44%	0	1	1	0,00%	2,78%	2,27%
Karlovarský	0	0,00	0,00%	0	0	0	0,00%	0,00%	0,00%
Liberecký	1 721 102	70 048,92	4,18%	0	3	3	0,00%	8,33%	6,82%
Královéhradecký	597 918	24 335,29	1,45%	0	1	1	0,00%	2,78%	2,27%
Pardubický	0	0,00	0,00%	0	0	0	0,00%	0,00%	0,00%
Vysočina	238 301	9 698,86	0,58%	1	0	1	12,50%	0,00%	2,27%
Jihomoravský	13 307 766	541 626,64	32,30%	3	11	14	37,50%	30,56%	31,82%
Olomoucký	2 261 631	92 048,46	5,49%	0	3	3	0,00%	8,33%	6,82%
Zlínský	1 091 199	44 411,84	2,65%	0	2	2	0,00%	5,56%	4,55%
Moravskoslezský	3 582 260	145 798,13	8,69%	1	5	6	12,50%	13,89%	13,64%
CELKEM	41 203 790	1 676 996	100%	8	36	44	100%	100%	100%

Zdroj: Regionální diferenciacie alokace prioritní osy 1 a 2 OP VaVpI.

Z tabulky je patrné, že výrazně nejlépe je na tom v počtu projektů opět Jihomoravský kraj. Následuje kraj Moravskoslezský společně s krajem Středočeským. Ve Středočeském kraji nebyla ani nebude podpořena v rámci PO 1 a PO 2 ani polovina projektů co v kraji Jihomoravském. Celková finanční částka, kterou tento kraj obdržel, je však o trochu vyšší než v JMK a při stejném počtu podpořených projektů jako v kraji Moravskoslezském, obdržel Středočeský kraj výrazně vyšší částku než právě MSK. Je však nutno upozornit, že tyto finanční výše se mohou v závislosti na výsledcích negociačního procesu nepatrně měnit.

Rozdělení finančních prostředků z Operačního programu výzkum a vývoj pro inovace je výrazně soustředěno jak v Jihomoravském, tak i v Moravskoslezském kraji do krajských měst, Brna a Ostravy. Ostatní města v kraji v dotacích z OP VaVpI za krajskými městy zaostávají. Silná koncentrace dotací do krajských měst je dána zejména tím, že projekty do OP VaVpI podávají v obou krajích zejména vysoké školy provádějící výzkum a vývoj a výzkumné ústavy a instituce, které se nacházejí právě v krajských městech. V Brně se jedná zejména o čtyři hlavní univerzity, tedy Masarykovu univerzitu, Vysoké učení technické, Mendelovu univerzitu a Veterinární a farmaceutickou univerzitu. Dále v rámci JMK žádají o dotace z OP VaVpI specializované ústavy Akademie věd nacházející se v kraji, výzkumné ústavy v rámci výše zmíněných univerzit a další specializované ústavy jako např. Masarykův onkologický ústav. V Moravskoslezském kraji má nad ostatními univerzitami a výzkumnými

³ Data platná k 31.10.2010.

ústavy velkou převahu v rámci žádání a následnému poskytnutí dotací z OP VaVpI Vysoká škola báňská. V současné době je hlavním příjemcem dotací z OP VaVpI v tomto kraji.⁴

V obou sledovaných krajích je finanční podpora z OP VaVpI nejvíce žádaná na výstavbu nových, případně na rekonstrukci stávajících laboratoří a výzkumných center, na jejich vybavení moderní technikou, na budování vysokoškolských kampusů atd.⁵

V rámci Operačního programu výzkum a vývoj pro inovace jsou realizovány tzv. velké projekty, tj. projekty, jejichž celkové náklady přesahují 50 milionů EUR, což je 1 221,5 mil. Kč.⁶ V roce 2009 bylo v rámci výzev pro oblast podpory 1.1 Evropská centra excelence a pro oblast podpory 2.2 Regionální VaV centra k 16. 11. 2009 podáno celkem 8 projektů, které splňují kritéria určená pro velký projekt. V rámci prioritní osy 1 se u Jihomoravského kraje jedná o projekt CEITEC (Central European Institute of Technology) a projekt ICRC (International Clinical Research Center). U prioritní osy 2 je to projekt CERIT (Center for Education, Research, Innovation and Infrastructure in IT). V Moravskoslezském kraji byl v rámci prioritní osy 1 podpořen projekt „Centrum excelence IT4Innovations.“⁷

Projekty **CEITEC** a **ICRC** jsou realizovány v Brně, celkové způsobilé výdaje prvního projektu jsou 6 529 289 717 Kč a celkové způsobilé výdaje druhého projektu jsou 3 999 391 705 Kč. Záměrem projektu **CERIT** je „vybudovat špičkově technologicky, materiálově i odbornými lidskými kapacitami vybavené centrum, které bude propojovat infrastrukturu superpočítačových, dalších výpočetních a úložních kapacit a služeb s oblastmi jejich bezprostředního využití i výzkumu a vývoje v informatice a aplikacích.“ Celkové způsobilé výdaje tohoto projektu jsou 1 109 331 339 Kč. Žadatelem projektu CEITEC a CERIT je Masarykova univerzita, u projektu ICRC je to Nemocnice u sv. Anny v Brně. Globálním cílem projektu **IT4Innovations** je „vybudovat v České republice národní centrum excelentního výzkumu v oblasti informačních technologií.“ Žadatelem projektu je Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava a celkové způsobilé výdaje tohoto projektu jsou 2 317 424 000 Kč.⁸

Operační program Vzdělávání pro konkurenceschopnost

Operační program vzdělávání pro konkurenceschopnost se zaměřuje na podporu v oblastech, které přispějí jak k rozvoji potenciálu populace ČR, tak zejména k vytvoření vhodných podmínek pro vzdělávání a učení. Kromě toho však klade důraz na komplexní systém celoživotního učení a utváření vhodného prostředí pro výzkumné, vývojové a inovační aktivity a stimulaci spolupráce mezi vzdělávacími institucemi a výzkumnou a výrobní sférou. Rozdíl mezi OP VaVpI a OP VK je ten, že zatímco OP VaVpI podporuje tvorbu infrastruktury nabídkové strany výzkumu a vývoje, OP VK podporuje aktivity, které vedou k rozvoji lidských zdrojů v této oblasti. Na OP VK je v programovacím období 2007-2013 celkem alokováno 1 811 mil. EUR, což tvoří 6,8% prostředků ze strukturálních fondů EU pro

⁴ Na základě údajů platných k 28.2.2011: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Seznam příjemců OP VaVpI [online]. [cit. 2011-03-15]

⁵ Na základě údajů platných k 28.2.2011: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Seznam příjemců OP VaVpI [online]. [cit. 2011-03-15]

⁶ Podle aktuálního kurzu ke dni 15.3.2011.

⁷ Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Výroční zpráva OP VaVpI 2009 [online]. [cit. 2011-03-15]. s. 52-55

⁸ Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Výroční zpráva OP VaVpI 2009 [online]. [cit. 2011-03-15]. s. 52-55

ČR. Z toho nejvíce finančních prostředků je alokováno na prioritní osu 2 a to ve výši 626,5 mil. EUR, což představuje 35% alokace OP VK.⁹

V prioritní ose 1 a 3 (Počáteční a Další vzdělávání), které nejsou zaměřeny na výzkum a vývoj, podávají nejvíce žádosti o dotaci mateřské, základní a střední školy, různá vzdělávací zařízení, ale také např. kraj nebo obec. Dotace jsou v těchto prioritních osách soustředěny převážně na podporu a rozvoj počátečního a jiného vzdělávání, na zvýšení jeho kvality a modernizaci výuky. Žádost o dotaci z PO 4, která je částečně zaměřená i na podporu VaV, v současné době podává jen Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Tato PO není zaměřená na regionální podporu VaV a proto je pro účely tohoto příspěvku nepodstatná.¹⁰

Podpora výzkumu a vývoje je v OP VK zahrnuta v rámci **prioritní osy 2 (Terciární vzdělávání, výzkum a vývoj)**. A právě na prioritní osu 2 a její oblasti podpory se zaměříme v této podkapitole nejvíce. Tato PO je úzce vázána na Operační program výzkum a vývoj pro inovace. U oblasti podpory 2.2 Vysokoškolské vzdělávání je zde vazba na prioritní osu 4 OP VaVpI. U oblasti podpory 2.3 Lidské zdroje ve výzkumu a vývoji a 2.4 Partnerství a sítě zase na prioritní osy 1, 2 a 3 OP VaVpI.¹¹

Pokud vycházíme z následující tabulky, je patrné, že Jihomoravský kraj je na tom z pohledu dotací z PO 2 OP VK lépe než kraj Moravskoslezský. V JMK bylo k 8.3.2011 podpořeno z této prioritní osy třikrát více projektů než v MSK a celková finanční podpora JMK představuje téměř čtyřnásobek podpory MSK.

Tab. 2: Regionální diference alokace PO 2 v OP VK¹²

Příjemci OP VK	finanční podpora (mil. Kč)					počet projektů				
	2.1	2.2	2.3	2.4	PO 2	2.1	2.2	2.3	2.4	PO
Jihomoravský kraj	1,8	1031,	466,4	385,	1885,3	1	99	36	24	160
Masarykova univerzita	0	644,3	191,9	166,	1002,4	0	61	15	10	86
VUT	0	260,6	143,1	155,	559,1	0	26	11	9	46
Mendelova univerzita	0	46,6	108,5	63,6	218,7	0	5	7	5	17
Veterinární a farmac.	0	54,9	7	0	61,9	0	4	1	0	5
Janáčkova akademie	0	25,5	11,3	0	36,8	0	3	1	0	4
střední školy	1,8	0	0	0	1,8	1	0	0	0	1
jiné	0	0	4,6	0	4,6	0	0	1	0	1
Moravskoslezský kraj	5,3	314,1	123	41,6	484	2	36	10	3	51
VŠB	0	176,4	39,6	41,6	257,6	0	18	4	3	25
Slezská univerzita	0	66,2	66,7	0	132,9	0	9	4	0	13
Ostravská univerzita	0	61,7	16,7	0	78,4	0	7	2	0	9
VŠ podnikání	0	9,8	0	0	9,8	0	2	0	0	2
střední školy	5,3	0	0	0	5,3	2	0	0	0	2

Zdroj: vlastní tvorba na základě dat z: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Seznam příjemců OP VK [online]. [2011-03-18]

⁹ OP VK. s. 1-3; <<http://www.strukturalni-fondy.cz/getdoc/bcccc738-7fb0-4742-9b90-b75ce4b28b2e/OP-Vzdelavani-pro-konkurenceschopnost>> [cit. 2010-12-12]

¹⁰ Na základě údajů z: MŠMT. Seznam příjemců OP VK [online]. [cit. 2011-03-18]

¹¹ OP VK. s. 41-64

¹² Data platná k 8.3.2011.

PO 2 je zaměřená na podporu Terciárního vzdělávání, výzkumu a vývoje, proto se dá předpokládat, že nejvíce příjemců dotací z této prioritní osy jsou právě univerzity v jednotlivých krajích. V JMK je na tom výrazně nejlépe v množství poskytnutých finančních prostředků i v počtu projektů Masarykova univerzita, v MSK zase Vysoká škola báňská.

V obou krajích je nejvíce projektů podpořených v oblasti podpory 2.2 Vysokoškolské vzdělávání. Naopak nejméně projektů je podpořeno v oblasti 2.1 Vyšší odborné vzdělávání, kde o dotace žádají zejména střední a vyšší odborné školy. Jak v JMK, tak i v MSK jsou podporovány zejména aktivity zaměřené na modernizaci a zatraktivnění vysokoškolského vzdělávání, na zlepšení podmínek pro pracovníky výzkumu a vývoje a na vytváření vazeb mezi vzdělávacími a výzkumnými institucemi a veřejným a soukromým sektorem.¹³

Operační program Podnikání a inovace

Operační program Podnikání a inovace navazuje na Operační program Průmysl a podnikání, který byl vyhlášen pro zkrácené programovací období let 2004-2006. České podniky i nadále zaostávají z hlediska své kvality, vybavenosti, efektivity či inovativnosti za zeměmi Evropské unie. OPPI je proto orientován právě na odstranění či eliminaci těchto problémů a nedostatků. Kromě samotné podpory podnikatelského prostředí, jakožto jednoho z klíčových atributů budoucího dalšího úspěšného rozvoje české ekonomiky, je zaměřen také na podporu inovací, stimulaci poptávky po výsledcích VaV, komercializaci výsledků VaV a další oblasti.¹⁴

Jak již bylo zmíněno v podkapitole 2.3, na OPPI je v programovacím období 2007-2013 vyčleněno celkem 3,04 mld. EUR, což činí přibližně 11,4 % veškerých prostředků určených pro ČR z fondů EU. Z toho nejvíce finančních prostředků je alokováno na PO 5 (Prostředí pro podnikání a inovace), a to ve výši více než jedné miliardy EUR.¹⁵

V rámci OPPI bylo vytvořeno celkem 15 programů podpory, jedná se o programy Start, Progres, Záruka, Rozvoj, ICT v podnicích, ICT a strategické služby, Ekoenergie, Inovace, Potenciál, Spolupráce, Školící střediska, Prosperita, Nemovitosti, Poradenství a Marketing. Podpora infrastruktury pro VaV je zahrnuta v rámci programu **Potenciál**, který pomáhá společnostem zavádět a zvyšovat kapacity potřebné pro realizaci výzkumných, vývojových a inovačních aktivit. Rozvoj vědeckotechnických parků, podnikatelských inkubátorů a center pro transfer technologií podporuje program **Prosperita**. Zavádění novinek do výroby pak podporuje program **Inovace**.¹⁶ A právě na tyto tři programy bude následující komparace JMK a MSK v rámci OPPI zaměřena nejvíce.

V následující tabulce je zaznamenán počet podaných žádostí a přiznaných dotací včetně finanční alokace v jednotlivých programech podpory (námi sledovaných) v Jihomoravském a Moravskoslezském kraji. Poprvé můžeme hodnotit počet podaných žádostí, a to díky dostupnosti těchto dat v Monitorovacím systému ISOP OPPI. Je obvyklé, že počet podaných žádostí je podstatně vyšší, než samotný počet udělených dotací. Není tomu jinak ani u Operačního programu Podnikání a inovace. U obou sledovaných krajů je počet podaných

¹³ Na základě údajů z: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Seznam příjemců OP VK [online]. [cit. 2011-03-18]

¹⁴ OPPI. s. 5; Ministerstvo průmyslu a obchodu. Výroční zpráva OPPI 2009 [online]. [cit. 2011-03-22]. s. 1-2

¹⁵ <<http://www.strukturalni-fondy.cz/Programy-2007-2013/Tematicke-operacni-programy/OP-Podnikani-a-inovace>> [cit. 2010-12-12]

¹⁶ <<http://www.czechinvest.org/podnikani-a-inovace>> [cit. 2011-03-22]

žádostí více než třikrát větší než počet přiznaných dotací. Je to zejména z toho důvodu, že finanční prostředky z OPPI i z jiných programů podpory jsou omezené a proto je nutné vybrat jen ty nejkvalitnější projekty. Dalším důvodem může být např. to, že některé z žádostí projdou hodnocením až v tomto roce.

Tab. 3: Počet podaných žádostí a udělených dotací včetně finanční podpory v OPPI¹⁷

Kr./Prog.	počet podaných žádostí a přiznaných dotací				finanční podpora (mil. Kč)			
	Potenciál	Prosperita	Inovace	Celkem	Potenciál	Prosperita	Inovace	Celkem
JMK	121/35	30/8	326/108	477/151	393,3	421,7	620,7	1435,7
MSK	60/13	16/6	245/87	321/106	163,8	187,7	773,4	1124,9

Zdroj: vlastní tvorba na základě dat z: Monitorovací systém ISOP OPPI.

Celkový počet podaných žádostí i přiznaných dotací je větší v Jihomoravském kraji, z čehož je zřejmé, že i celková finanční podpora plynoucí z programů Potenciál, Prosperita a Inovace je vyšší právě v tomto kraji. Rozdíl mezi těmito kraji ve sledovaných ukazatelích není však zdaleka tak velký jak v předchozích dvou operačních programech, tedy OP VaVpI a OP VK.

O dotace z OPPI, v rámci námi sledovaných programů podpory, žádají jak nepodnikatelské subjekty (veřejné výzkumné instituce, univerzity a ostatní vzdělávací instituce), tak především akciové společnosti a společnosti s ručením omezeným, které vyvíjejí buďto novou službu nebo technologii nebo např. chtějí svůj nápad chránit patentem. Z univerzit se jedná zejména o Masarykovu univerzitu a VUT v Jihomoravském kraji, a o Vysokou školu báňskou v kraji Moravskoslezském. Zapojení univerzit do tohoto programu je však podstatně menší než tomu je u OP VaVpI a OP VK.¹⁸

Podstatně větší zájem o dotace z OPPI mají podnikatelské subjekty. Ty však nejsou zdaleka tak koncentrovány do krajských měst Brna a Ostravy, jak je tomu u univerzit. Proto i finanční podpora z OPPI plyne do více měst v obou krajích.¹⁹

7. rámcový program výzkumu a vývoje

Pokud hovoříme o podpoře výzkumu a vývoje z Evropské unie, jejímiž hlavními nástroji pro tuto oblast jsou především strukturální fondy a z nich dotované operační programy, které byly popsány výše, musíme také zmínit 7. rámcový program výzkumu a vývoje. 7. RP je hlavním nástrojem financování evropského VaV, který zahrnuje čtyři specifické programy, kterými jsou Spolupráce, Myšlenky, Lidé a Kapacity.

EU vnímá regiony jako důležité hráče pro dosažení cílů Lisabonské strategie. Regiony jsou chápány jako významné prvky na poli VaV a z toho důvodu jsou pro ně v rámci programu Kapacity vyčleněny dva programy podporující VaV v regionech. Těmito programy jsou **Regiony znalostí** a **Výzkumný potenciál**. První z programů je zaměřen na podporu VaV ve všech evropských regionech prostřednictvím aktivit tzv. výzkumem řízených regionálních klastrů, druhý pak na podporu excelentních výzkumných center v konvergenčních regionech

¹⁷ Data platná k 22.3.2011.

¹⁸ Na základě údajů platných k 22.3.2011: Monitorovací systém ISOP OPPI.

¹⁹ Na základě údajů platných k 22.3.2011: Monitorovací systém ISOP OPPI.

EU. Rozpočet programu Regiony znalostí byl stanoven na celé období 7. RP ve výši 126 mil. EUR, rozpočet programu Výzkumný potenciál zase na 340 mil. EUR.²⁰

V Jihomoravském kraji se zúčastnily od roku 2007 projektů v rámci programu Regiony znalostí celkem čtyři týmy, které pracovaly na stejném počtu projektů.²¹ Jeden tým byl z Masarykovy univerzity, zbývající týmy byly z Jihomoravského inovačního centra, dále se na projektech podílel VIP Park Brno a CEITEC. V rámci programu Výzkumný potenciál byly vytvořeny také čtyři týmy, které pracovaly na čtyřech projektech. Jeden tým pocházel z Masarykovy univerzity, další tři z VUT. Týmy z Moravskoslezského kraje se podílely pouze na projektech v rámci programu Regiony znalostí. Jedná se celkem o tři projekty, na kterých pracoval tým z Vysoké školy báňské, dále tým z Agentury pro regionální rozvoj a Moravskoslezský automobilový klastr.²²

Česká republika byla obecně v prvních výzvách vyhlášených v těchto programech velmi úspěšná. Zatímco v roce 2007 se financovaných projektů české týmy účastnily pouze jako partneři, v roce 2008 již dva z jedenácti financovaných projektů koordinovaly. Jako příklad úspěšného projektu s českou účastí v těchto programech můžeme uvést např. projekt Centropo ICT Technology Transfer Project (CITT) v rámci programu Regiony znalostí. Cílem tohoto projektu bylo kromě spolupráce v rámci regionu střední Evropy také vytvoření strategie ke zlepšení technologického transferu v oblasti digitálních technologií mezi průmyslem a výzkumem. Koordinátorem projektu byla Vienna Business Agency. Projektu se účastnilo celkem šest týmů, z toho jeden byl z České republiky a to VIP Park Brno. Projekt byl zahájen v roce 2008 a trval 24 měsíců. Jeho rozpočet byl 923 420 EUR, přičemž příspěvek Evropské komise tvořil 825 000 EUR.²³

Pokud vezmeme v úvahu všechny specifické programy, které 7. RP nabízí, tak v Jihomoravském kraji byla od roku 2007 účast českých týmů celkem na 99 projektech, z čehož nejvíce týmů pocházelo z Masarykovy univerzity (celkem 24), další velkou účast mělo VUT s 15 týmy a Centrum dopravního výzkumu s 11 týmy. Mezi další účastníky, kteří se podíleli na jednom z projektů, patří např. Mendelova univerzita, Fakultní nemocnice u sv. Anny, Jihomoravské centrum pro mezinárodní mobilitu a další. V Moravskoslezském kraji se na projektech 7. RP podílelo celkem 16 týmů. Počet projektů byl shodný s celkovým počtem účastníků, tedy 16. Nejvíce týmů pocházelo z VŠB, která se podílela na 7 projektech včetně jednoho projektu v rámci programu Regiony znalostí. Na zbývajících devíti projektech byla česká účast zastoupena např. Ostravskou univerzitou, ArcelorMittal Ostrava, Agenturou pro regionální rozvoj a dalšími. Detailní přehled účastí a projektů v příloze č. 4.²⁴

Pokud porovnáme všechny kraje České republiky, z tabulky 4 můžeme vyčíst, že více než 70% týmů pochází z Prahy a Jihomoravského kraje, zejména Brna. Téměř 79% týmů působí v Praze, Jihomoravském kraji a kraji Středočeském a pouhých 21% je z ostatních částí ČR. Moravskoslezský kraj se jak v počtu týmů, tak v celkových nákladech na projekty řadí mezi průměr.

²⁰ HAVLÍČKOVÁ, L. Regiony a 7. RP. s. 14-19

²¹ Jednoho projektu se může zúčastnit více týmů z různých organizací.

²² Na základě údajů z: Databáze Projects Technologického centra AV ČR.

²³ HAVLÍČKOVÁ, L. Regiony a 7. RP. s. 18

²⁴ Na základě údajů z: Databáze Projects Technologického centra AV ČR.

Tab. 4: Základní přehled počtu účastí v 7. RP za období 2007 – říjen 2010

Kraj	Počet týmů	Počet týmů,	Celk. nákl. na projekty	Příspěvek EK -
Praha	340	55,46%	86 150 763,21	63 799 671,32
Jihomoravský	99	16,15%	28 632 621,86	22 760 177,10
Středočeský	43	7,01%	8 175 808,79	4 940 439,17
Jihočeský	22	3,59%	4 218 894,80	3 396 870,85
Zlínský	21	3,43%	3 312 032,86	2 359 138,04
Královehradecký	17	2,77%	2 903 754,26	2 156 328,26
Moravskoslezský	16	2,61%	2 485 252,20	1 886 713,79
Pardubický	14	2,28%	2 619 661,14	1 772 448,27
Plzeňský	11	1,79%	1 430 177,84	1 077 085,88
Olomoucký	11	1,79%	1 586 223,12	1 231 149,12
Liberecký	10	1,63%	1 777 515,82	1 115 110,83
Vysočina	5	0,82%	1 305 816,00	945 171,00
Ústecký	2	0,33%	1 788 838,40	1 261 228,00
Karlovarský	2	0,33%	184 633,42	135 120,00
Celkový součet	613	100,00%	146 571 993,72	108 836 651,63

Zdroj: vlastní tvorba na základě dat z: Databáze Projects Technologického centra AV ČR.

Co se týče mezinárodní spolupráce, oba sledované kraje nejintenzivněji spolupracují s Německem, Velkou Británií a Itálií. S 99 týmy z Jihomoravského kraje spolupracuje 32 týmů z ostatních krajů ČR. A s 16 týmy z Moravskoslezského kraje spolupracuje 6 týmů z ostatních krajů ČR.²⁵

ZÁVĚR

Od devadesátých let 20. století se regionální politika většiny vyspělých zemí začala orientovat na oblast výzkumu, vývoje a inovací. Je zřejmé, že rozvoj této oblasti se stal důležitým předpokladem pro zvýšení regionální konkurenceschopnosti i usnadnění řešení mnoha regionálních problémů regionů po celé Evropě. Česká republika se po vstupu do Evropské unie začala také podstatně intenzivněji věnovat podpoře výzkumu a vývoje. Nicméně v porovnání s některými zeměmi Evropské unie jsou zde v této oblasti stále určité nedostatky.

Jihomoravský i Moravskoslezský kraj patří v rámci České republiky mezi regiony s nadprůměrnou podporou výzkumu a vývoje. Řadí se mezi oblasti s největším počtem institucí terciárního vzdělávání i výzkumných pracovišť. Jihomoravský kraj se začal intenzivněji věnovat podpoře VaVaI podstatně dříve než ostatní kraje v ČR a tím si před nimi vytvořil velký náskok.

Z našeho pohledu je nejvýznamnějším programem Operační program Výzkum a vývoj pro inovace. V rámci tohoto programu dopadl ve všech sledovaných ukazatelích JMK lépe než kraj Moravskoslezský. Do JMK je alokováno z OP VaVpI více finančních prostředků na podporu VaV, z kraje odchází více žádostí o dotace a je zde podpořeno i více projektů než v MSK.

²⁵ Na základě údajů z: Databáze Projects Technologického centra AV ČR.

Regionální podpora výzkumu a vývoje z Operačního programu Vzdělávání pro konkurenceschopnost je zahrnuta v prioritní ose 2. V rámci této prioritní osy dopadl Jihomoravský kraj opět lépe než kraj Moravskoslezský. Na podporu VaV z Operačního programu Podnikání a inovace se zaměřují programy Potenciál, Prosperita a Inovace. Z komparace vyšel lépe Jihomoravský kraj. Pokud jsme vzali v úvahu jen podporu VaV z těchto programů, byla zde výrazná koncentrace finančních prostředků v obou regionech do krajských měst, stejně jako v OP VaVpI. Pokud jsem se však na dotace z OP VK a OPPI podívali komplexně, došli jsme k závěru, že z prioritních os, které nejsou primárně zaměřeny na podporu VaV, plyne značná část finančních prostředků i do jiných měst v obou krajích.

7. rámcový program výzkumu a vývoje je hlavním nástrojem financování evropského VaV. Oproti operačním programům je zde ten rozdíl, že na jednotlivých projektech spolupracují společně týmy z různých zemí EU. Do projektů 7. RP se zapojují oba sledované kraje, avšak rozdíl mezi nimi je značný. V porovnání s celou Českou republikou patří Jihomoravský kraj k těm nejsilnějším regionům, naopak kraj Moravskoslezský představuje průměr.

Literatura

- [1] CEITEC: *Operační program Výzkum a vývoj pro inovace je na začátku* [online]. c2009 [cit. 2011-03-15]. Dostupné z WWW: <<http://www.ceitec.cz/op-vyzkum-a-vyvoj-pro-inovace-je-na-zacatku/>>
- [2] CzechInvest: *Podnikání a inovace* [online]. [cit. 2011-03-22]. Dostupné z WWW: <<http://www.czechinvest.org/podnikani-a-inovace>>
- [3] *Databáze Projects Technologického centra AV ČR.*
- [4] FEIXOVÁ, B. Podpora výzkumu a vývoje v Jihomoravském a Moravskoslezském kraji. Brno, 2011. 71 s. Diplomová práce. Masarykova univerzita
- [5] Fondy Evropské unie: *Operační program Podnikání a inovace* [online]. [cit. 2010-12-12] Dostupné z WWW: <<http://www.strukturalni-fondy.cz/Programy-2007-2013/Tematicke-operacni-programy/OP-Podnikani-a-inovace>>
- [6] Fondy Evropské unie: *Operační program Výzkum a vývoj pro inovace* [online]. [cit. 2010-11-28] Dostupné z WWW: <<http://www.strukturalni-fondy.cz/Programy-2007-2013/Tematicke-operacni-programy/OP-Vyzkum-a-vyvoj-pro-inovace>>
- [7] Fondy Evropské unie: *Operační program Vzdělávání pro konkurenceschopnost* [online]. [cit. 2010-12-12] Dostupné z WWW: <<http://www.strukturalni-fondy.cz/getdoc/bcccc738-7fb0-4742-9b90-b75ce4b28b2e/OP-Vzdelavani-pro-konkurenceschopnost>>
- [8] HAVLÍČKOVÁ, L. Regiony a 7. RP. Praha: Technologické centrum AV ČR, 2008, 38 s. ISBN 978-80-86794-27-3
- [9] Ministerstvo průmyslu a obchodu: *Výroční zpráva OPPI 2009* [online]. [cit. 2011-03-22]. Dostupné z WWW: <<http://www.mpo.cz/cz/podpora-podnikani/oppi/#category368>>
- [10] Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy: *Seznam příjemců OP VaVpI* [online]. [cit. 2011-03-15]. Dostupné z WWW: <<http://www.msmt.cz/strukturalni-fondy/seznam-prijemcu-v-ramci-op-vavpi?highlightWords=list+beneficiaries>>
- [11] Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy: *Seznam příjemců OP VK* [online]. [cit. 2011-03-18]. Dostupné z WWW: <<http://www.msmt.cz/strukturalni-fondy/souhrnny-seznam-prijemcu-financni-pomoci>>

- [12] Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy: *Výroční zpráva OP VaVpI 2009* [online]. [cit. 2011-03-15]. Dostupné z WWW: <<http://www.msmt.cz/strukturalni-fondy/vyrocní-zprava-op-vavpi-2009>>
- [13] *Monitorovací systém ISOP OPPI*
- [14] Operační program Podnikání a inovace. MPO 2010
- [15] Operační program Výzkum a vývoj pro inovace. MŠMT 2008
- [16] Operační program Vzdělávání pro konkurenceschopnost. MŠMT 2007
- [17] Příloha č. 1 Zprávy o realizaci pro Monitorovací výbor. Regionální diferenciací alokace Prioritní osy 1 a 2 OP VaVpI. [cit. 2011-03-15]
- [18] Rada pro výzkum, vývoj a inovace. *Analýza stavu výzkumu, vývoje a inovací v České republice a jejich srovnání se zahraničím v roce 2010*. Praha: Úřad vlády ČR, 2010, 121 s. ISBN 978-80-7440-037-7
- [19] ZAHRADNÍK, P. *Rozvojové priority regionů České republiky a analýza potenciálu jejich absorpční schopnosti v rámci Kohezní politiky EU po roce 2013*. říjen 2010
- [20] ŽÍTEK, V.; KLÍMOVÁ, V. *Hodnocení výzkumu, vývoje a inovací v regionech České republiky*. In *Národní a regionální ekonomika VI*. Košice : Technická Univerzita v Košiciach, 2006. s. 476-485. ISBN 80-8073-721-5

ČERPÁNIE FINANČNÝCH PROSTRIEDKOV V OBLASTI PODPORY 2.2 – VYSOKOŠKOLSKÉ VZDELÁVANIE V RÁMCI OPERAČNÉHO PROGRAMU VZDELÁVANIE PRE KONKURENCIESCHOPNOSŤ

POSSIBILITY OF DRAWING FUNDS FROM THE SUPPORT 2.2 - HIGHER EDUCATION IN THE OPERATIONAL PROGRAMME COMPETITIVENESS FOR EDUCATION

ING. LUCIA NEMCOVÁ

MGR. ĽUBA TOMČÍKOVÁ

*Fakulta manažmentu, Prešovská univerzita v Prešove
Konštantínova 16, 080 01 Prešov, Slovenská republika
e-mail: nemcovalucia@yahoo.com, lubatomcik@gmail.com*

Anotácia

Európsky sociálny fond konkretizuje svoje ciele prostredníctvom rôznych operačných programov. Jedným z nich je aj Operačný program Vzdelávanie pre konkurencieschopnosť, ktorý je zastrešený Ministerstvom školstva, mládeže a telovýchovy Českej republiky. Jedná sa o operačný program, ktorý má za cieľ zvýšenie konkurencieschopnosti prostredníctvom investícií do všetkých stupňov vzdelávania, výskumu a vývoja v rámci Českej republiky. Súčasťou tohto operačného programu je aj prioritná os 2, ktorá sa zameriava na terciárne vzdelávanie a v jej rámci je zadefinovaná oblasť podpory 2.2, zaoberajúca sa predovšetkým vysokoškolským vzdelávaním. Práve táto oblasť podpory má snahu preklenúť disproporciu, ktorá vznikla medzi potrebami trhu práce a vzdelávaním na vysokých školách. Cieľom článku je popísať túto oblasť podpory a identifikovať záujem vo vzťahu k možnostiam financovania jej prostredníctvom.

Kľúčové slová

Európsky sociálny fond, Operačný program Vzdelávania pre konkurencieschopnosť, prioritná os 2 – vysoké školstvo, oblasť podpory 2.2 – vysokoškolské vzdelávanie, vysoké školy.

Annotation

The European Social Fund specifies its goals through different operational programmes. One of them is Operational Programme Education for Competitiveness, which is managed by Ministry of Education, Youth and Sports. The aim of the programme is to raise competitiveness through investments into all educational stages, research and development in the Czech Republic. A part of this operational programme is also priority axis 2, which is focused on tertiary education and in the framework of this axis is defined support area 2.2 which is designated only for university education. This support area aims to cope with asymmetry between needs on labor markets and university education. The aim of this article is to describe this area of support and to identify demand for financial resources compared to actual possibilities.

Key words

the European Social Fund, the Operational Programme Education for Competitiveness, Priority axis 2 – Tertiary Education, Research and Development, The area of support 2.2 – Higher Education, Universities.

JEL Classification: I20, I23

Fondy Európskej únie

Fondy Európskej únie podporujú hospodársky rast v členských krajinách, napomáhajú zlepšovaniu vzdelanosti jej obyvateľov, ako aj znižovaniu sociálnych nerovností. Základom regionálnej politiky, ktorej cieľom je znižovanie ekonomických a sociálnych nerovností medzi regiónmi Európskej únie, sú štrukturálne fondy EÚ. Pre programové obdobie 2007 – 2013 medzi ne zaradzujeme už len Európsky fond regionálneho rozvoja, ktorý sa zameriava prevažne na posilňovanie hospodárstva a Európsky sociálny fond. Prostriedky z fondu sú využívané na podporu zamestnanosti a podporu hospodárskej a sociálnej súdržnosti¹.

Európsky sociálny fond

Európsky sociálny fond predstavuje finančný nástroj podpory aktivít v oblasti zamestnanosti, sociálnych vecí a rozvoja ľudských zdrojov, resp. vzdelanostnej úrovne obyvateľstva. Prostriedky z tohto fondu sú prostredníctvom jednotlivých projektov využívané na „investície do ľudských zdrojov“, tzn. projekty z neho podporované sú zamerané na podporu vzdelávania, zvyšovanie kvalifikácie, pomoc rizikovým skupinám obyvateľstva. Ďalej na podporu rovnosti príležitostí na trhu práce, podporu sociálnych programov napomáhajúcich zlepšovaniu mobility pracovných síl v rámci krajín EÚ a zvýšenie zamestnanosti.²

Európsky sociálny fond ma za cieľ:

- pomáhať pracovníkom a podnikom prispôbovať sa meniacim hospodárskym pomerom,
- zvyšovať dostupnosť zamestnania a účasť na pracovnom procese,
- skvalitňovať školenia a kvalifikáciu jednotlivcov prostredníctvom lepšieho vzdelávania a školiacich systémov,
- podporu partnerstiev medzi zamestnávateľmi, odbormi a mimovládnyimi organizáciami pri reforme zamestnanosti a začleňovania osôb na trh práce,
- posilňovanie sociálneho začleňovania znevýhodnených osôb a boj proti diskriminácii na trhu práce,
- podporu činností na zlepšenie kapacity a účinnosti verejnej administrácie a verejných služieb.³

Tieto ciele sú konkretizované v jednotlivých operačných programoch.

Operačný program Vzdelávania pre konkurencieschopnosť

Jedným z operačných programov v Českej republike, ktorý sa v programovom období 2007 - 2013 zaoberá prerozdeľovaním prostriedkov z Európskeho sociálneho fondu je Operačný

¹ MMR CR *Abeceda fondů Evropské unie 2007 – 2013*, Praha: Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, 2007 (str. 3).

² MMR CR *Abeceda fondů Evropské unie 2007 – 2013*, Praha: Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, 2007 (str. 5).

³ Ministerstvo práce, sociálních věcí a rodiny SR: <http://www.esf.gov.sk> (12.1.2011).

program Vzdelávání pro konkurenceschopnost' (dále jen „OP VK“). Operační program zastrešuje Ministerstvo školstva, mládeže a telovýchovy ČR (dále jen „MŠMT“).

OP VK je určený pre všetky regióny ČR spadajúce do cieľa konvergencie, to znamená, že nenávratný finančný prostriedok z neho môžu získať všetky regióny s výnimkou regiónu Hlavného mesta Prahy. Aktivity realizované v rámci tohto operačného programu musia byť realizované v súlade s podmienkami realizácie pre programové obdobie 2007 – 2013. Objem alokovaných prostriedkov v jednotlivých rokoch je uvedený v tabuľke č.1.

Globálnym cieľom OP VK je „rozvoj vzdelanostnej spoločnosti za účelom posilnenia konkurencieschopnosti ČR prostredníctvom modernizácie systému počiatočného, terciárneho a ďalšieho vzdelávania, ich prepojenia do komplexného systému celoživotného učenia a zlepšenie podmienok vo výskume a vývoji“.⁴

Špecifické ciele, ktoré by mali viesť predovšetkým k naplneniu globálneho cieľa, sú štyri a patrí sem:

- rozvoj a skvalitnenie počiatočného vzdelávania,
- inovácie v oblasti terciárneho vzdelávania,
- posilnenie adaptability a flexibility ľudských zdrojov,
- vytvorenie moderného, kvalitného a efektívneho systému celoživotného učenia⁵.

Tab. 1: Celkové výdavky OP VK v jednotlivých rokoch

Rok	Čiastka v CZK	Orientačná čiastka v EUR (podľa kurzu ČNB k 28. 4. 2011)
2008	1 744 237 000	66 609 524
2009	4 295 218 000	164 027 260

Zdroj: materiály MŠMT a vlastný prepočet.

OP VK je tvorený piatimi prioritnými osami. Prioritná os 1 sa zaoberá počiatočným vzdelávaním, prioritná os 2 terciárnym vzdelávaním, výskumom a vývojom, prioritná os 3 ďalším vzdelávaním, prioritná os 4 systémovým rámcom celoživotného učenia a prioritná os 5 sa nazýva technická pomoc a zameraná je do vnútra samotného operačného programu.

Prioritná os 2 – Terciárne vzdelávanie, výskum a vývoj

Oblasť vysokého školstva je zaradená do prioritnej osy 2 – terciárneho vzdelávania, výskumu a vývoja. Globálnym cieľom tejto oblasti podpory je „inovácia v oblasti terciárneho vzdelávania smerom k prepojeniu s výskumnou a vývojovou činnosťou, väčšej flexibilita a kreativitě absolventov uplatniteľných v znalostnej ekonomike, zatraktívnenie podmienok pre výskum a vývoj a k vytvoreniu komplexných a efektívnych nástrojov, ktoré by podporovali inovačný proces ako celok“.⁶

Táto prioritná os sa ďalej člení na štyri oblasti podpory⁷:

- oblasť podpory 2.1 – Vyššie odborné vzdelávanie,
- oblasť podpory 2.2 – Vysokoškolské vzdelávanie,

⁴ <http://www.msmt.cz/strukturalni-fondy/cile-op-vk> (12. 4. 2011)

⁵ <http://www.msmt.cz/strukturalni-fondy/cile-op-vk> (12. 4. 2011)

⁶ Prováděcí dokument Operačního programu Vzdelávání pro konkurenceschopnost, verze k 9. 12. 2010, dostupné na: www.msmt.cz (14. 3 2011)

⁷ <http://www.msmt.cz/strukturalni-fondy/cile-op-vk> (12. 4. 2011)

- oblast podpory 2.3 – Lidské zdroje vo výskume a vývoji,
- oblast podpory 2.4 – Partnerství a sítě.

Pre každú z týchto oblastí podpory je určený aj jeden zo štyroch špecifických cieľov prioritnej osy 2⁸:

- skvalitnenie vzdelávania na vyšších odborných školách (zameranie na oblasť podpory 2.1),
- zvýšenie kvality a prehĺbenie diverzifikácie vysokých škôl s dôrazom na požiadavky znalostnej ekonomiky (zameranie na oblasť podpory 2.2),
- skvalitnenie personálneho zabezpečenia výskumu a vývoja vrátane zlepšenia odbornej prípravy a podmienok pracovníkov a využitia vhodných motivačných a propagačných nástrojov (zamerané na oblasť podpory 2.3),
- posilnenie vzťahov medzi inštitúciami terciárneho vzdelávania, výskumnými inštitúciami a subjektmi súkromného sektoru a verejnej správy (zameraná na oblasť podpory 2.4).

Oblasť podpory 2.2 - Vysokoškolské vzdelávanie

Vysokým školstvom sa v rámci OP VK zaoberá predovšetkým oblasť podpory 2.2 – Vysokoškolské vzdelávanie. Táto oblasť podpory je zameraná predovšetkým na prepojenie vzdelávania s praxou a teda na to, aby školy ponúkali predovšetkým študijné programy, absolventi ktorých by boli schopní nájsť na trhu práce uplatnenie. Špecifický dôraz je v tejto oblasti podpory kladený na skvalitnenie študijných programov so zachovaním špecifik a cieľov jednotlivých stupňov štúdia. Táto oblasť podpory sa zameriava na vysoké školstvo komplexne a teda reflektuje aj potreby zaistenia určitej úrovne akademických a ostatných pracovníkov vysokých škôl.

Globálnym cieľom oblasti podpory je „zvýšenie kvality a prehĺbenie diverzifikácie vysokých škôl s dôrazom na požiadavky znalostnej ekonomiky“.⁹ V naplnení globálneho cieľa majú napomôcť aj dva špecifické ciele¹⁰:

- inovácia a zvýšenie kvality študijných programov vysokých škôl,
- zvýšenie uplatniteľnosti absolventov vysokých škôl na trhu práce.

Jediným možným príjemcom v rámci oblasti podpory 2.2 – Vysokoškolské vzdelávanie sú vysoké školy podľa zákona č. 111/ 1998 Zb., o vysokých školách a o zmene a doplnení ďalších zákonov, v znení neskorších predpisov.

Medzi cieľové skupiny, ku ktorým je v jednotlivých výzvach podpora smerovaná, boli zaradení študenti vysokých škôl, záujemcovia o štúdium na vysokých školách, akademickí a ostatní pracovníci vysokých škôl a pedagogickí pracovníci základných, stredných a vyšších odborných škôl, ale len v prípade ak poskytujú poradenské služby alebo sa zaoberajú žiakmi disponujúcimi výnimočným talentom.

⁸ Prováděcí dokument Operačního programu Vzdělávání pro konkurenceschopnost, verze k 9. 12. 2010, dostupné na: www.msmt.cz

⁹ Prováděcí dokument Operačního programu Vzdělávání pro konkurenceschopnost, verze k 9. 12. 2010, dostupné na: www.msmt.cz (str. 73)

¹⁰ Prováděcí dokument Operačního programu Vzdělávání pro konkurenceschopnost, verze k 9. 12. 2010, dostupné na: www.msmt.cz (str. 73)

Čo sa týka podporovaných aktivít, bývajú spravidla v každej vyhlásenej výzve zredukované podľa konkrétneho užšieho zamerania danej výzvy. V dokumentoch OP VK je ich štrnásť a patrí sem¹¹:

- inovácia študijných programov v súlade s požiadavkami znalostnej ekonomiky a potrebami trhu práce prostredníctvom modularizácie, skvalitňovanie ponuky kombinovaného a distančného štúdia, modernizácie didaktických metód, realizácie výučby v cudzích jazykoch, podpory podnikateľského prístupu, atď.,
- inovácie, ktoré presahujú rámec jedného študijného programu a ktoré zvyšujú možnosti medziodborového štúdia,
- zapojenie odborníkov z praxe a zahraničia pri vytváraní a realizácii inovovaných študijných programov,
- podpora praxí a stáží študentov vysokých škôl u budúcich zamestnávateľov,
- tvorba, zavádzanie, realizácia a vyhodnocovanie systémov zaisťovania kvality,
- zavádzanie a inovácia systémov monitoringu potrieb trhu práce pre absolventov študijných odborov,
- podpora tvorby tímov,
- podpora intersektorálnej mobility akademických pracovníkov,
- zvyšovanie manažérskych schopností v oblasti riadenia vysokých škôl,
- zdokonaľovanie gramotnosti v oblasti ICT u akademických pracovníkov a ostatných pracovníkov vysokých škôl,
- zvyšovanie jazykových kompetencií u akademických pracovníkov a ostatných pracovníkov vysokých škôl,
- zvyšovanie odborných kompetencií u akademických pracovníkov a ostatných pracovníkov vysokých škôl,
- podpora spolupráce so zahraničnými vzdelávacími a vedeckými inštitúciami, príprava zapojenia jednotlivcov do medzinárodných projektov a sietí,
- podpora spolupráce vysokých škôl so základnými a strednými školami v rámci poskytovania poradenských služieb a podpory talentovaných žiakov.

V rámci tejto oblasti podpory sa jedná o nevratný finančný príspevok vo výške 100 %, resp. miera spolufinancovania ESF je 85 %, pričom zvyšných 15 % je financovaných zo štátneho rozpočtu ČR. Objem alokácie je uvedený v tabuľke č.2. Každá vyhlásená výzva spresní, či a do akej miery bude umožnené prípadné krížové financovanie aktivít spadajúcich do podpory smerovanej z Európskeho fondu regionálneho rozvoja.

Tab. 2: Finančný plán alokácie pre oblasť podpory 2.2 – Vysokoškolské vzdelávanie (v EUR)

Číslo oblasti podpory	Názov oblasti podpory	Zdroje EÚ	Zdroje zo ŠR ČR	Celkové zdroje
2.2	Vysokoškolské vzdelávanie	220 320 446	38 880 079	259 200 525

Zdroj: Prováděcí dokument Operačního programu Vzdělávání pro konkurenceschopnost, verze k 9. 12. 2010, (dostupné na: www.msmt.cz, str. 85).

Vyhlásená výzvy v rámci oblasti podpory 2.2 – Vysokoškolské vzdelávanie OP VK

Prvá výzva v oblasti podpory 2.2 – Vysokoškolské vzdelávanie na podávanie žiadostí o nenávratný finančný príspevok bola vyhlásená 19. mája 2008 a podávanie žiadostí bolo uzatvorené 19. septembra 2008. Jednalo sa o úplne prvé čerpanie finančných prostriedkov

¹¹ Prováděcí dokument Operačního programu Vzdělávání pro konkurenceschopnost, verze k 9. 12. 2010, dostupné na: www.msmt.cz (str. 73 – 74)

v programovom období 2007 – 2013 v rámci tejto oblasti podpory. Výzva bola vyhlásená na alokovanú čiastku 1 209 000 000 Kč (tzn. 48 166 110 EUR – podľa prepočtu MŠMT).

Tab. 3: Prvá výzva oblasti podpory 2.2 – Vysokoškolské vzdelávanie s poradovým číslom 07

Číslo a názov oblasti podpory	Číslo výzvy	Alokácia v EUR	Počet prijatých žiadostí	Podané žiadosti o podporu vo finančnej výške v EUR
2.2 – Vysokoškolské vzdelávanie	07	48 166 110	494	203 498 086

Zdroj: materiály MŠMT a vlastný prepočet.

Ako ukazuje tabuľka č. 3 o výzvu bol medzi vysokými školami obrovský záujem. V prepočte boli v rámci tejto výzvy podané žiadosti o podporu vo výške 5 107 931 406 Kč, čo je štvornásobok plánovanej alokácie.

Druhá výzva oblasti podpory 2.2 – Vysokoškolské vzdelávanie bola vyhlásená 8 júna 2009 a ukončená 25. septembra 2009. Čiastka, ktorá bola vyhradená pre túto výzvu bola 1 700 000 000 Kč (tzn. 64 920 186 EUR – podľa prepočtu MSMT).

Tab. 4: Druhá výzva oblasti podpory 2.2 – Vysokoškolské vzdelávanie s poradovým č. 15

Číslo a názov oblasti podpory	Číslo výzvy	Alokácia v EUR	Počet prijatých žiadostí	Podané žiadosti o podporu vo finančnej výške v EUR
2.2 – Vysokoškolské vzdelávanie	15	64 920 186	486	209 322 940

zdroj: materiály MŠMT a vlastný prepočet

Rovnako ako u prvej výzvy, aj o druhú výzvu bol obrovský záujem (viď tabuľka č.4). V prepočte boli v rámci tejto výzvy podané žiadosti o podporu vo výške 5 481 330 537 Kč, čo je trojnásobok plánovanej alokácie.

V poradí tretia výzva v rámci tejto oblasti podpory bola vyhlásená 29. marca 2010 a ukončená bola 28. mája 2010. Čiastka, ktorá bola vyhradená pre túto výzvu bola 300 000 000 Kč (tzn. 12 430 080 EUR – prepočet podľa kurzu ČNB ku dňu 28. 4. 2011).

Zatiaľ posledná, v poradí štvrtá výzva v oblasti podpory 2.2 – Vysokoškolské vzdelávanie bola vyhlásená 11. januára 2011 a ukončená bude 25. novembra 2011, pričom čiastka, ktorá je v tejto chvíli vyhradená pre túto výzvu je 2 000 000 000 Kč (tzn. 82 867 205 EUR – prepočet podľa kurzu ČNB ku dňu 28. 4. 2011), v prípade veľkého záujmu však bude možné túto čiastku o trochu navýšiť.

V závere je nutné pripomenúť, že vysoké školstvo je oblasť veľmi dôležitá a taktiež je podstatné, aby boli projekty v tejto oblasti podporované. OP VK ako celok, ale predovšetkým oblasť podpory 2.2 – Vysokoškolské vzdelávanie, reflektuje situáciu, ktorá vznikla v priebehu rokov a to, že vysoké školy začali chrliť absolventov bez ohľadu na potreby trhu práce. To malo za následok nárast nezamestnaných vysokoškolsky vzdelaných ľudí, ktorým ani vysoká

škola nezabezpečila uplatnenie sa na trhu práce. Tento problém je nutné prekonať, či už s finančnou podporou plynúcou z ESF alebo bez nej.

Literatúra

- [1] Fond sociálneho rozvoja: www.fsr.gov.sk
- [2] Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR: www.esf.gov.sk
- [3] MMR ČR Abeceda fondů Evropské unie 2007 – 2013, Praha: Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, 2007
- [4] Prováděcí dokument Operačního programu Vzdělávání pro konkurenceschopnost, verze k 9. 12. 2010
- [5] Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy: www.msmt.cz

ROZVOJ A PODPORA EKOINOVACÍ V ČR A EU**DEVELOPMENT AND SUPPORT OF ECO-INNOVATIONS IN THE CR AND EU****ING. VLADIMÍR ŽÍTEK, PH.D.****ING. VIKTORIE KLÍMOVÁ, PH.D.**

*Katedra regionální ekonomie a správy
Ekonomicko-správní fakulta, Masarykova univerzita
Lipová 41a, 602 00 Brno, Česká republika
e-mail: zitek@econ.muni.cz, klimova@econ.muni.cz*

Anotace

Článek se zabývá definicí pojmu ekoinovace a aspekty, které jsou s ekoinovacemi spojené a které je ovlivňují. Ekoinovace jsou inovace, které přispívají ke snížení negativních environmentálních dopadů způsobených výrobou a spotřebou. Ve své další části se příspěvek zabývá zaváděním ekoinovací v českých regionech a porovnáním dosahovaných výsledků se státy Evropské unie. Bylo zjištěno, že nejčastějším důvodem pro zavádění ekoinovací je potřeba vyhovět současným zákonům o ochraně životního prostředí. Tento důvod je v ČR významnější než ve většině států EU. Pokud podniky zavádí ekoinovace dobrovolně, velmi často je k tomu motivuje dobrovolně přijatý kodex. Mezi efekty zavádění ekologických inovací pro výrobce v ČR převažuje recyklace odpadu, vody či materiálů. Pro zákazníky ekoinovace přináší výhody v oblasti recyklace výrobků, snížení spotřeby energie a snížení znečištění ovzduší, vody, půdy nebo hluku. Článek se také zabývá podporou ekoinovací z Rámcového programu pro konkurenceschopnost a inovace. Ve využívání tohoto programu jsou mezi jednotlivými státy velké rozdíly, v ČR dosud byly podpořeny pouze tři subjekty.

Klíčová slova

Ekoinovace, inovační šetření, Rámcový program pro konkurenceschopnost a inovace

Annotation

The article deals with definition of the term “eco-innovation” and with the aspects that are related to eco-innovations and that can influence them. Eco-innovations are innovations that contribute to reduction of negative environmental impacts caused by production and consumption. In its next part the article concerns with launching eco-innovations in the Czech regions and comparison the reached results with the results in the countries of the European Union. It was find out that the most common reason for eco-innovations introducing is the need to meet the requirement of the present legislative for protection of environment. This reason is more important in the CR than in most of EU countries. If companies launch eco-innovations voluntarily they are often motivated by voluntary codes or agreements. Recycling of waste, water or materials is the most common effect of eco-innovations for producers. The advantages for consumers are reduced energy use, reduced air, water, soil or noise pollution and improved recycling of product after use. The article also deals with support of eco-innovations from the Competitiveness and Innovation Framework Programme. There are big differences among countries of the EU in the use of this support. Only three participants from the Czech Republic were supported.

Key words

Eco-innovations, innovation survey, Competitiveness and Innovation Framework Programme

JEL Classification: Q55, O18, O31

1. Úvod

Inovace a podnikání jsou hnacím motorem socio-ekonomického rozvoje regionů a podílí se tak na celkovém rozvoji i mezinárodní konkurenceschopnosti. Pokud chce být země úspěšná na mezinárodních trzích, nestačí se pouze orientovat na konkurenční výhodu spočívající v nízkých nákladech (zejm. nízkých nákladech na práci), ale je nutné hledat zdroj konkurenční výhody někde jinde. Tím zdrojem konkurenční výhody jsou především nové a inovované výrobky a služby a inovované výrobní procesy. To však hovoříme pouze o ekonomických a technických aspektech konkurenceschopnosti. Dlouhodobá udržitelnost ekonomického systému nezáleží pouze na schopnosti kvantitativního ekonomického růstu, ale je nezbytné zaměřovat se i na jeho ekologické aspekty a udržitelný rozvoj.

V posledních letech se čím dál častěji dávají do souvislosti inovace a ekologie. Dokonce pro tyto inovace vzniklo nové pojmenování – ekoinovace, neboli také environmentální či ekologické inovace. Existuje celá řada definic ekoinovací, které se odlišují zejména podle toho, k jakému účelu slouží. Zde uvádíme některé z nich:

- Environmentální inovace jsou nové a vylepšené procesy, zařízení, produkty, techniky a manažerské systémy, které odstraňují nebo redukují škodlivé dopady na životní prostředí.¹
- Ekoinovace jsou všechny kroky relevantních aktérů (firem, politiků, svazů, asociací, církve, domácností), které rozvíjejí nové myšlenky, chování, produkty a procesy, používají je nebo zavádějí a které přispívají ke snížení ekologické zátěže nebo k dosažení ekologických cílů.²
- Ekologická inovace je každá forma inovace usilující o podstatný a prokazatelný pokrok směrem k cíli udržitelného rozvoje snížením dopadů na životní prostředí nebo dosažením účinnějšího a zodpovědnějšího používání přírodních zdrojů, včetně energie.³
- Environmentální inovace je inovace, která slouží k prevenci nebo snížení antropogenních zátěží na životní prostředí, odstraňuje již vzniklé škody nebo diagnostikuje a monitoruje environmentální problémy.⁴

Pokud bychom výše uvedené definice shrnuli, mohli bychom říci, že ekoinovace jsou inovace, které přispívají ke snížení negativních environmentálních dopadů způsobených výrobou a spotřebou.

Cílem našeho příspěvku je

- přispět k diskusi o definici pojmu ekoinovace a o faktorech, které ekoinovace ovlivňují,
- zhodnotit zavádění ekoinovací v českých regionech a porovnat výsledky ČR se situací v EU,
- analyzovat podporu ekoinovací z prostředků Evropské unie.

¹ Kemp, R. – Arundel, A.

² Klemmer a kol. (1999), citováno dle Carrillo-Hermosilla a kol. (2010)

³ Rozhodnutí Evropského parlamentu a Rady č. 1639/2006/ES ze dne 24. října 2006

⁴ VINNOVA (2001)

2. Ekoinovace v širších souvislostech

Pro potřeby našeho článku je důležité uvést ještě jednu definici ekoinovací, a to definici obsaženou v Oslo manuálu, která slouží pro provádění statistických šetření o inovacích. K tomu je ale nutné nejdříve uvést obecnou definici inovace. Inovace je tedy implementace nových nebo významně zlepšených produktů (zboží nebo služeb) nebo procesů, nových marketingových metod nebo organizačních metod v obchodní činnosti, na pracovišti nebo v externích vztazích. Minimálním požadavkem je, že produkt, proces, marketingová anebo organizační metoda musí být pro firmu nové (nebo významně zlepšené).⁵ Inovace byly realizovány, jestliže byly zavedeny na trh nebo užity ve výrobním nebo distribučním procesu. Z definice vyplývá, že inovace se člení na produktové, procesní, marketingové a organizační. Ekoinovace jsou potom určitou průřezovou záležitostí: Ekoinovace znamená zavedení nových nebo významně zlepšených produktů, procesů, organizačních nebo marketingových metod, které vytvářejí pozitivní přínosy pro životní prostředí v porovnání s alternativami.⁶

Hovoříme-li o ekoinovacích, musíme se ještě zamyslet minimálně nad třemi otázkami:

- Kdo dal podnět ke vzniku ekoinovace?
- U kterého subjektu se pozitivní ekologické dopady projeví?
- Kladla si inovace od počátku ekologické cíle nebo jsou pozitivní dopady na životní prostředí spíše sekundárním efektem?

Podnět k zavedení nové ekoinovace může dát jakýkoliv subjekt na trhu – může to být například vědec, který chce přenést do praxe výsledky svého výzkumu, konkurence, dodavatelé atd. Může to být ale také vláda, která připraví novou legislativu kladoucí na podniky nové nároky v oblasti životního prostředí. Většina podnětů však vychází ze dvou zdrojů – od samotného podniku a od zákazníka (uživatele). Pokud s ekoinovací přijde firma, je pak na ní, aby přesvědčila zákazníka o potřebnosti a užitečnosti nového produktu. Zákazník může být pro firmu cenným zdrojem informací o jeho potřebách a o mezerách na trhu.

Pobídkami pro vznik ekoinovací se zabývají také např. Riggs a Hippel. Tito autoři rozlišují inovace vědeckého významu a komerčního významu. Ve svém výzkumu vychází z hypotézy, že inovace, které mají vysoký vědecký význam, bývají vyvíjeny spíše uživateli a naopak inovace, které mají vysoký komerční význam, bývají vyvíjeny spíše výrobci. Za vědecký význam autoři považují příspěvek k vědeckému pokroku, otevření přístupu k nové úrovni vědeckých informací, počet a kvalitu publikací vycházejících z inovace či to, zda inovace napomáhá dalšímu poznání. Komerčním významem jsou například dopady na tržby podniku, prodejní nástroje, poznání, že inovace by mohla být úspěšná, širší využití běžných postupů k řešení problémů apod.⁷

Dopady ekologických inovací se mohou primárně objevit na straně výrobců nebo na straně zákazníků. Zavedením environmentální inovace se například může snížit energetická náročnost výroby, což současně snižuje náklady výrobce, nebo se může snížit energetická náročnost výrobku, což zase vede k úspoře nákladů na straně spotřebitele.

Jak již bylo naznačeno v předchozím odstavci, zavádění ekoinovací nemá jen pozitivní vliv na životní prostředí, ale může přinášet další efekty (ale i náklady). Na problém se tak musíme podívat i opačnou logikou: Sledovala firma primárně ekologické cíle nebo ekologické aspekty

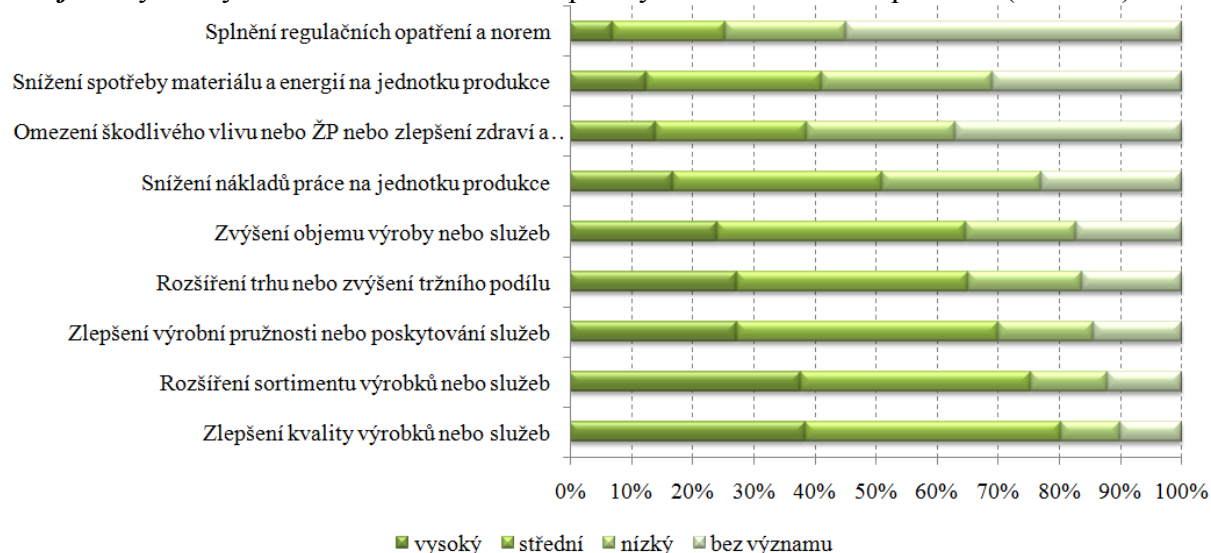
⁵ OECD (2005)

⁶ Český statistický úřad (2010)

⁷ Riggs, W. – von Hippel, E. (1994)

jsou pouze pozitivní externalitou a původní cíl firmy byl odlišný? Odpověď na tuto otázku by mohly poskytnout analýzy případových studií. Omezenou vypovídací schopnost má i šetření Českého statistického úřadu, které se týkalo zavádění novací v období 2004 – 2006. Šetření se nezaměřovalo přímo na cíle inovací, ale určitý přehled nám může dát významnost dosažených efektů pro firmy. Z grafu 1 je patrné, že ekologické efekty vytvořených inovací byly pro firmy spíše druhořadé. Větší roli hrály tržní a nákladové faktory.

Graf 1: Výsledky inovačních aktivit dle stupně významnosti u inov. podniků (2004-06)

Zdroj: Český statistický úřad (2008)

V dosavadním textu jsme se již dotkli otázky, zda, jak a proč by měla vláda ovlivňovat ekologické inovační aktivity firem. Pokud to vlády dělají, obvykle se snaží donutit podniky, aby eliminovaly negativní dopady své činnosti. Tlačí tak na firmy například, aby snižovaly emise CO₂, nebo aby zaváděly ekologicky šetrnější výrobky. Motivace ze strany vlády může být negativní (přísnější legislativa) nebo pozitivní (dotace na zavádění ekoinovací). Důvody k zásahům vlády ale mohou být i jiné. Beise a Rennings⁸ na základě analýzy empirických zkušeností v oblasti větrné energie a alternativních pohonů osobních aut tvrdí, že pokud v zemi vznikají environmentální inovace, vede to k novým exportním možnostem země a ta se tak stává lídrem na určitém trhu. To znamená, že globální poptávka, ale také přísná regulace, vedou k vytvoření pozice lídra na trhu. Autoři z toho vyvozují netechnologické faktory pro šíření inovací: regulace, tržní poptávka, ceny a tok informací. Beise a Rennings vládě doporučují koordinovat ekologickou a inovační politiku a pravidelně monitorovat trh lídrů environmentálních inovací. Podobnou problematikou se zabývali i Foxon a kol.⁹, kteří analyzovali inovační systém Velké Británie z hlediska podpory technologií pro nové a obnovitelné zdroje energie. Tito autoři konstatují, že pro vytvoření vhodných podmínek pro inovace je důležitý stabilní politický rámec. Doporučují podporovat snižování rizika nebo poskytovat podporu na předkomerční fázi a ověřování nových technologií. To pak posiluje pozitivní očekávání, stimuluje poznatky vedoucí k redukci nákladů a zvyšuje pravděpodobnost úspěšné komercializace.

Zdůvodněním vládních zásahů se Rennings zabýval již ve svém předchozím článku, kde rovněž doporučuje koordinovat ekologickou a inovační politiku a podporovat zejména pilotní projekty. Navíc tvrdí, že ekologická politika by měla pomoci internalizovat negativní

⁸ Beise, M. – Rennings, K. (2005)

⁹ Foxon a kol. (2005)

externality, které vznikají konkurenčním bojem a neekologickými produkty. Protože podle něj trh netrestá tyto škodlivé efekty, konkurence mezi ekologickými a neekologickými inovacemi je narušena. Ekoinovace mohou být vyvolány technologickým tlakem (např. kvalita produktu, energetická efektivnost, rozšíření sortimentu) nebo tržními faktory (např. požadavky zákazníků, náklady na práci, podíl na trhu, nové trhy, konkurence). Ekologické inovace (na rozdíl např. od telekomunikací nebo elektroniky) však nemají sebesposilující efekt a tlak technologií a trhu tak není dostatečný, jsou tedy podle něj nutné vládní zásahy (např. ekologická legislativa, legislativa v oblasti zdraví a bezpečnosti práce). Tuto myšlenku nazývá jako „regulatory push/pull effect“.¹⁰

3. Zavádění ekoinovací v regionech České republiky

Statistická šetření o inovacích probíhají v Evropské unii od 90. let na základě Oslo manuálu, který poskytuje metodologii pro sběr dat o inovacích. Šetření jsou nazývána jako Community Innovation Survey (CIS). CIS umožňuje lepší pochopení inovačního procesu a analyzuje efekty inovací na ekonomiku (na konkurenceschopnost, zaměstnanost, ekonomický růst atd.). Od roku 2004 (CIS4) probíhá na základě nařízení Komise (ES) č.1450/2004 ze dne 13. srpna 2004, kterým se provádí rozhodnutí Evropského parlamentu a Rady č. 1608/2003/ES o tvorbě a rozvoji statistiky Společenství v oblasti inovací, ve dvouletých periodách. V ČR bylo provedeno již několik šetření, která vycházejí z metodiky evropského šetření o inovacích CIS. Podle nové metodiky proběhla v ČR dvě šetření, a to TI2006 (obdoba CIS2006) a TI2008 (obdoba CIS2008).

Rozsah šetření je postupně neustále rozšiřován. Původně se šetření zabývala jen produktovými (technickými) inovacemi ve vybraných odvětvích. Později byla šetření rozšířena o inovace služeb, nová odvětví, nové země, inovace organizační a marketingové. V posledním šetření byly navíc zahrnuty i inovace ekologické, které byly v předchozích šetřeních o inovacích zkoumány pouze nepřímo¹¹.

Údaje o českých regionech analyzované v následujících částech jsou čerpány z šetření ČSÚ Inovační aktivity podniků v ČR (2010), data za evropské státy vychází z databáze Eurostatu Results of the community innovation survey 2008 (CIS2008). Všechny výsledky uváděné v následujících částech jsou vyjádřeny jako procentuální podíl na inovačních firmách.

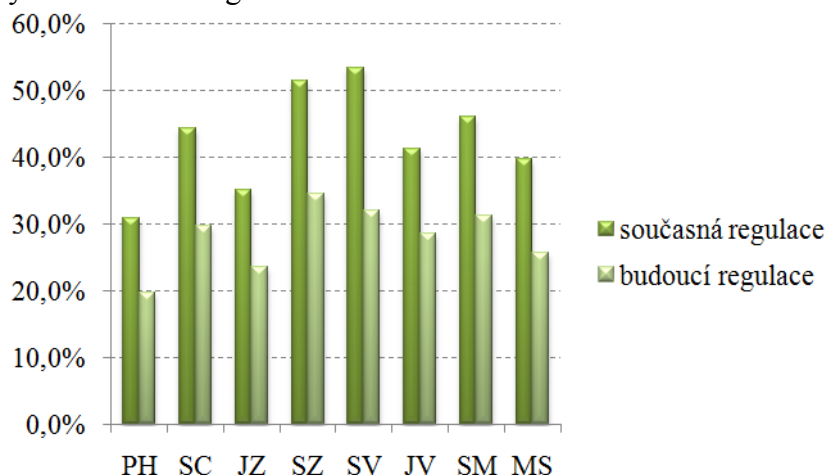
3.1. Důvody zavedení ekologické inovace v podniku

Příčiny zavádění ekologických inovací lze rozdělit na ty, které jsou vynucené stávající nebo očekávanou regulací a na ty, které firmy zavádějí více či méně dobrovolně. Právě potřeba vyhovět existujícím zákonům o ochraně životního prostředí je vůbec nejčastější příčinou zavádění ekologických inovací v ČR, celkově se jedná o 41,8 % inovativních firem. V rámci EU se jedná o jednu z nejvyšších hodnot (nepatrně ji převyšuje pouze Maďarsko). Na regionální úrovni lze vysledovat poměrně významné rozdíly, Severovýchod a Severozápad převyšují hranici 50 %, naopak Praha či Jihozápad mají takových podniků jen přes 30 %.

Pokud jde o očekávané regulace, hraje tento faktor podstatně menší vliv jak na úrovni celé ČR (27,5 %), tak na úrovni jednotlivých regionů oscilujících mezi 19,7 % v Praze a 34,5 % v NUTS2 Severozápad.

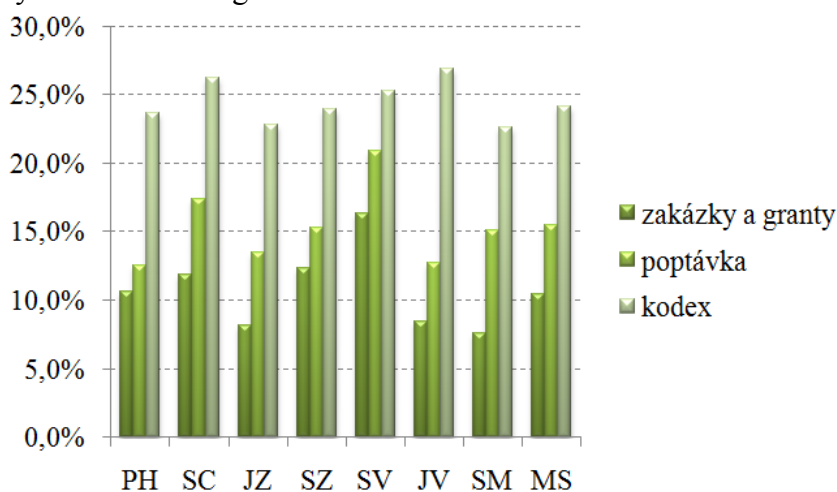
¹⁰ Rennings, 2000

¹¹ Byly sledovány výsledky inovačních aktivit a jejich význam pro podniky a jednou z nabízených možností byly právě ekologické aspekty.

Graf 2: Důvody zavedení ekologické inovace z důvodu současné nebo budoucí regulace

Zdroj: Český statistický úřad (2010)

V příčinách dobrovolně zaváděných ekologických inovací dominuje existence kodexu pro správné praktiky v ekologii, kterou jako důvod uvedlo 24,6 % inovativních podniků. Zajímavé je, že tento ukazatel vykazuje jen nepatrné rozdíly mezi regiony (viz graf 3). Z evropského hlediska se sice jedná o hodnotu srovnatelnou se zeměmi jako je Belgie, Estonsko či Francie. Poptávka ze strany zákazníků a dostupnost veřejných zakázek či grantů hraje pak podstatně menší roli.

Graf 3: Důvody zavedení ekologické inovace z důvodu vlastního rozhodnutí

Zdroj: Český statistický úřad (2010)

Podíváme-li se na důvody zavádění ekologických inovací podle odvětví, zjistíme, že opět dominuje potřeba vyhovět stávající legislativě. Mezi odvětvovými rozdíly jsou pochopitelně značné. V odvětví Výroba a rozvod elektřiny, plynu, tepla a klimatizovaného vzduchu (odvětví D) to jako důvod uvedlo 66,0 % podniků, v odvětví Zásobování vodou; činnosti související s odpadními vodami, odpady a sanacemi (odvětví E) 64,7 % podniků. Na opačné straně pomyslného žebříčku pak stojí některá odvětví služeb, jako jsou Informační a komunikační technologie (17,3 %) či Peněžnictví a pojišťovnictví (8,5 %). Velmi podobné je to v případě budoucích regulací.

Vlastním rozhodnutím jakožto důvodu zavedení ekologické inovace vévodí dle očekávání ve všech odvětvích existence kodexu. Největší procento podniků ji uvedlo jako důvod opět v odvětvích E (43,1 %) a D (37,2 %), za zmínku ještě stojí Těžba a dobývání (odvětví B) s hodnotou 36,6 % a Stavebnictví (odvětví F) s 35,2 %. Naopak v odvětví Administrativní a podpůrné činnosti (N) a Peněžnictví a pojišťovnictví (K) byla existence kodexu důvodem pro zavedení ekologické inovace pro méně než 10 % podniků.

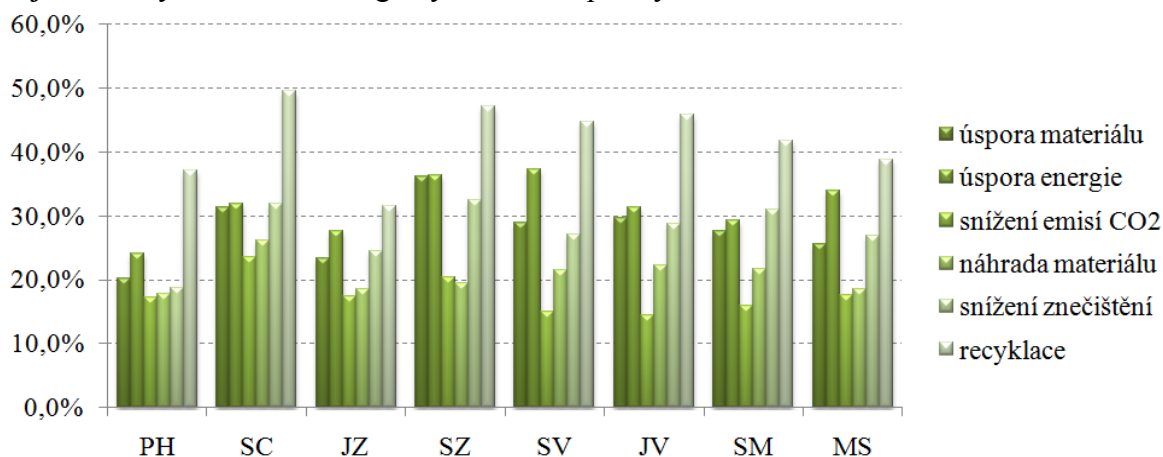
3.2. Efekty zavádění ekologických inovací pro výrobce

Jak již bylo řečeno, mají ekologické inovace celou řadu přímých pozitivních dopadů na životní prostředí. Výrobce může tedy jejich zavedením dosáhnout různých efektů, které se projeví ve snížení spotřeby materiálu či energie na jednotku produkce, snížení emisí CO₂, náhradou materiálů s vyšším znečištěním nebo nebezpečných náhražek jejich ekologickými variantami, snížením znečištění půdy, vody, ovzduší nebo zvýšením recyklace odpadu, vody, materiálů.

V ČR, a to jak celkově (42,0 %), tak na úrovni jednotlivých regionů (31,5 % – 49,4 %), mezi efekty zavádění ekologických inovací jasně převažuje recyklace odpadu, vody či materiálů. ČR z hlediska hodnoty tohoto efektu patří k evropské špičce (je na úrovni Německa či Lucemburska, vyššího podílu dosahují pak již jen Portugalsko a Irsko). Druhým nejvýraznějším efektem je snížení spotřeby energií na jednotku produkce, a to jak na úrovni ČR (30,8 % inovativních firem), tak v regionech (s výjimkou NUTS2 Střední Morava). Tento podíl je poměrně vysoký i z hlediska mezinárodního srovnání, kde nejvyšší hodnoty dosahuje Německo (44,0 %) a Portugalsko (39,1 %) následovány šesti zeměmi (včetně ČR) s podílem 30,0 % – 33,1 %.

Přestože samozřejmě existují drobné rozdíly ve struktuře a podílu uvedených efektů v různých zemích, je možné obecně konstatovat, že pořadí jejich významnosti z hlediska podílu inovativních firem, které těchto efektů dosahují, je ve většině zemí obdobné. Prioritními oblastmi jsou až na výjimky (např. Estonsko či Lotyšsko) recyklace odpadu, vody či materiálů, na druhém místě pak snížení spotřeby energií na jednotku produkce, dále následují snížení spotřeby materiálu na jednotku produkce (v ČR 27,2 %) a snížení znečištění půdy, vody, ovzduší (v ČR 26,8 %). Současně platí, že ve většině zemí včetně ČR nejméně inovativních firem dosáhlo zavedením ekologických inovací snížení emisí CO₂ (v ČR jen 17,3 % firem).

Graf 4: Efekty zavádění ekologických inovací pro výrobce

Zdroj: Český statistický úřad (2010)

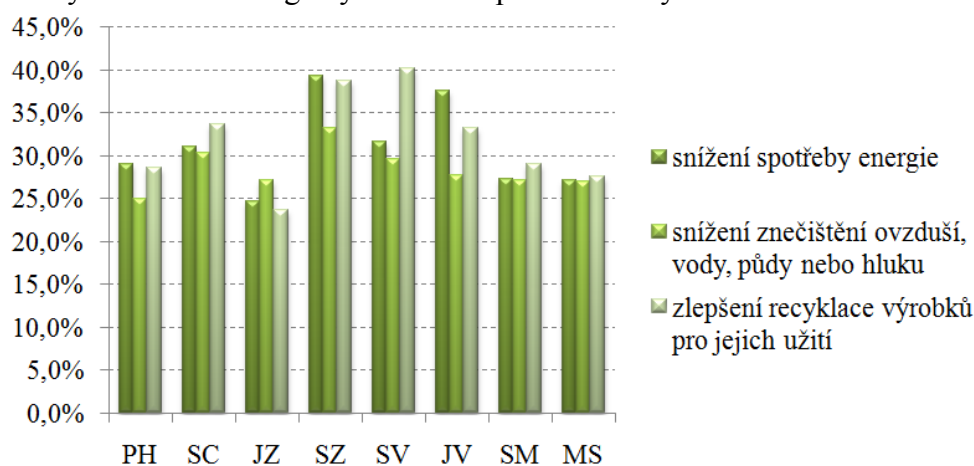

Při odvětvovém pohledu na efekty zavádění ekologických inovací pro výrobce lze konstatovat, že i tady platí (kromě odvětví D), že největší procento firem dosáhlo inovací v oblasti recyklace odpadu, vody a materiálů. V rámci jednotlivých odvětví je nejvyšší podíl efektu dosaženého v uvedené oblasti v odvětví E (60,5 %), v Ubytování, stravování a pohostinství (odvětví I), a to 56,1 % a v odvětví F (54,3 %). Na snížení spotřeby energií se nejvíce zaměřily inovativní firmy v odvětví D (52,6 %), odvětví I (47,5 %) a ve Zpracovatelském průmyslu (odvětví C), kde to bylo 40,7 % podniků. Zajímavé z odvětvového hlediska je vysoký podíl inovativních firem v odvětví D (56,8 %), které se orientovaly na snížení emisí CO₂.

3.3 Efekty zavádění ekologických inovací pro zákazníky

Ekologické inovace jsou také spojeny s alternativním užitím prodaného zboží nebo služeb konečnému zákazníkovi. Výrobci se v tomto kontextu soustředí na zavádění inovací v oblasti snížení spotřeby energie, snížení znečištění ovzduší, vody, půdy nebo hluku či zlepšení recyklace výrobku po jejich užití. Pro inovativní podniky v ČR byly tyto tři oblasti ve sledovaném období přibližně stejně důležité, 31,9 % se jich zaměřilo na zlepšení recyklace výrobků, 31,2 % na snížení spotřeby energie a 28,0 % na snížení znečištění ovzduší, vody, půdy nebo hluku. Podobně jako u efektů pro výrobce i v tomto případě patří v oblasti zlepšení recyklace výrobku ČR z hlediska podílu inovativních firem k evropské špičce, vyššího podílu dosahuje pouze Portugalsko a Irsko, jen minimálně pak Chorvatsko a Německo. Také z hlediska dosažení efektů ve zbývajících dvou oblastech však není postavení ČR vůbec špatné. Regionální dimenzi rozdělení těchto efektů je možné vysledovat z grafu 5. Výrazné zaměření na ekologické inovace s efektem pro konečné zákazníky vykazují zejména firmy v NUTS2 Severozápad, kde ve všech oblastech inovuje přes 30 % z nich (v oblasti zlepšení recyklace výrobků je na druhém místě za Severovýchodem, ve zbývajících dvou oblastech pak dosahuje nejvyššího podílu ze všech regionů soudržnosti v ČR).

Graf 5: Efekty zavádění ekologických inovací pro zákazníky

Zdroj: Český statistický úřad (2010)

Značně heterogenní jsou výsledky šetření z hlediska odvětvového členění. Nejvyšší podíl inovativních podniků zavádějících inovace spojené s alternativním užitím prodaného zboží konečným zákazníkem je v odvětví I (Ubytování, stravování, pohostinství), kde se firmy zaměřují především na oblast snížení znečištění ovzduší, vody, půdy nebo hluku (58,1 %), ale také snížení spotřeby energie (52,1 %). Vysokých hodnot dosahuje také odvětví E, a to jak

v oblasti snížení znečištění ovzduší, vody, půdy nebo hluku (49,2 %), tak v oblasti zlepšení recyklace výrobku (44,4 %) a odvětví I v oblasti snížení spotřeby energie (49,3 %).

Naopak velmi nízkého podílu inovací přinášejících popisované efekty dosahují odvětví K, ale také Činnosti v oblasti nemovitostí (odvětví L). Hodnoty podílu inovativních podniků realizujících takto zaměřené ekologické inovace nepřekračují 15 %.

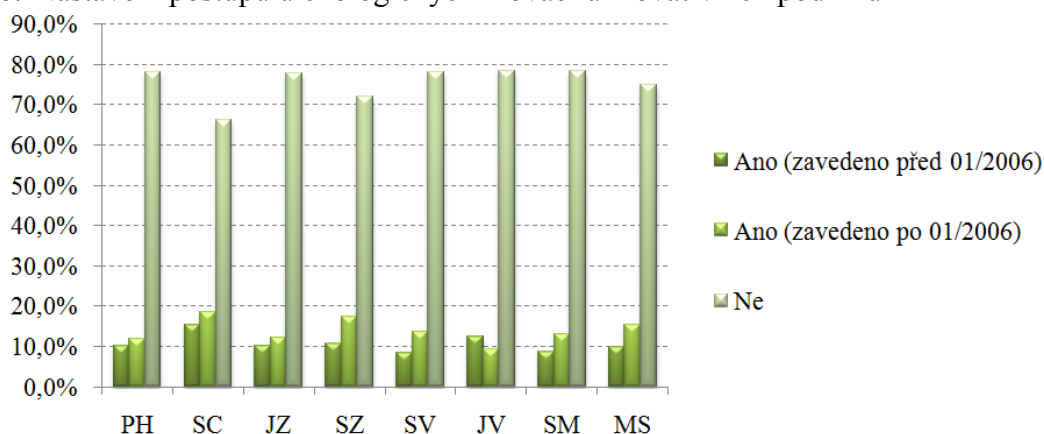
3.4 Nastavení postupů u ekologických inovací u inovativních podniků

Šetření o inovacích se také zabývalo tím, zda mají firmy zavedeno nastavení postupů pro pravidelnou identifikaci a snižování dopadu aktivit podniku na životní prostředí a zda byly tyto postupy zavedeny před lednem 2006 nebo až po lednu 2006.

V ČR má tyto postupy nastaveno 24,0 % inovativních firem, přičemž v období před lednem 2006 to bylo pouze 10,7 %. Interpretovat tato čísla zřejmě není vůbec snadné, což jasně dokládají data za další evropské země. Nižších hodnot než ČR totiž dosahují i takové ekonomiky, jako je Německo či Francie, naopak velmi vysoký podíl podniků majících nastavené postupy pro identifikaci a snižování dopadu aktivit podniku na ŽP vykazují Rumunsko, Estonsko či Maďarsko.

Vzhledem k relativně nízkému podílu zastoupení podniků s nastavenými postupy v rámci ČR není příliš zajímavé předkládané regionální srovnání, kdy jsou rozdíly mezi jednotkami NUTS2 na úrovni jednotek procent. O něco významnějších hodnot dosáhneme po agregaci obou variant odpovědi ANO, kdy dojde k odchýlení regionu Střední Čechy (33,5 % inovativních podniků) a Severozápad (28,0 %). Ostatní regiony NUTS2 dosahují hodnoty mezi 21,6 – 25,2 %.

Graf 6: Nastavení postupů u ekologických inovací u inovativních podniků

Zdroj: Český statistický úřad (2010)

Pod dojmem nutně plynoucím z předchozího textu a také z grafu 6 možná překvapí odvětvová dimenze sledovaného jevu. Ve dvou odvětvích, a to E a B, překračuje podíl podniků se zavedenými postupy 50 %. Jedná se však z celkového hlediska o odvětví s malým počtem inovativních podniků, proto fakticky neovlivňují data za regiony, ani ČR jako celek. Odvětví, kterých se tato problematika de facto netýká, jsou především odvětví K, kde jen 3,6 % firem odpovědělo ANO, ale také odvětví L (10,3 %) a Informační a komunikační technologie (12,0 %).

4. Podpora ekoinovací v Evropské unii

Na podporu ekologických inovací v EU je zaměřen zejména Rámcový program pro konkurenceschopnost a inovace na léta 2007 až 2013 (Competitiveness and Innovation framework Programme – CIP). Jeho celkový rozpočet činí asi 3,6 mld. EUR. Hlavním posláním programu je přispívat ke konkurenceschopnosti a inovativnímu potenciálu Společenství jako pokročilé znalostní společnosti s udržitelným rozvojem založeným na silném hospodářském růstu a s vysoce konkurenceschopným sociálně tržním hospodářstvím s vysokou úrovní ochrany a zlepšením kvality životního prostředí. Program má přispívat k zaplnění mezery mezi výzkumem a inovacemi a podporovat všechny formy inovací.¹²

Pro malé a střední podniky je CIP po strukturálních fondech druhým nejvýznamnějším podpůrným nástrojem EU. Program nahrazuje některé dřívější samostatné a roztržštěné programy. Intervenční programy jsou doplňkové také k dalším hlavním politikám EU. Mimo podpory inovací se program zaměřuje na lepší přístup k finančním prostředkům (zejména pomocí nástrojů Evropské investiční banky a Evropského investičního fondu), dostupnost služeb pro podnikatele v regionech, využívání informačních a komunikačních technologií, rozvoj informační společnosti a využívání efektivnějších a obnovitelných zdrojů energie.

Program CIP se skládá ze tří podprogramů:¹³

- Podnikání a inovace (EIP) – 60 % rozpočtu programu,
- Podpora politiky informačních a komunikačních technologií (ICT-PSP) – 20 % rozpočtu programu,
- Inteligentní energie – Evropa (IEE) – 20 % rozpočtu programu.

Podprogram EIP se dále člení na 5 podoblastí, z nichž jednou je právě podpora ekoinovací. Záměrem podpory ekologických inovací prostřednictvím rámcového programu je přispět k provádění akčního plánu pro environmentální technologie.¹⁴ Ekologické inovace jsou zde podporovány třemi způsoby, a to:¹⁵

- lepším přístupem k financím (Nástroje Evropského investičního fondu (EIF) na sdílení rizika. EIF sdílí určité riziko půjček pro MSP s finančními institucemi, které se účastní programu CIP jako finanční zprostředkovatelé);¹⁶
- tvorbou sítí regionálních a národních aktérů (např. síť Enterprise Europe Network nebo iniciativa Europe INNOVA);
- podporou pilotních projektů a projektů tržní replikace.

Následující analýza se zabývá třetím uvedeným způsobem podpory ekoinovací. Přímá finanční podpora je poskytována pilotním projektům a projektům tržní replikace, čímž má být překlenuta mezera mezi úspěšnými demonstracemi inovačních technologií a jejich zaváděním na trh, a odstraněním překážek pronikání na trh, prosazováním dobrovolného přístupu v oblastech, jako je environmentální řízení, a vytvářením sítí příslušných aktérů.¹⁷

¹² Rozhodnutí Evropského parlamentu a Rady č. 1639/2006/ES ze dne 24. října 2006

¹³ Rozhodnutí Evropského parlamentu a Rady č. 1639/2006/ES ze dne 24. října 2006

¹⁴ Rozhodnutí Evropského parlamentu a Rady č. 1639/2006/ES ze dne 24. října 2006

¹⁵ European Commission: Competitiveness and Innovation Framework Programme. Dostupné na: http://ec.europa.eu/cip/eip/eco-innovation/index_en.htm (cit. 26. 4. 2011)

¹⁶ Evropská komise: Finanční prostředky EU pro malé a střední podniky:

http://www.access2finance.eu/cz/CzechRepublic/how_it_works.htm

¹⁷ Rozhodnutí Evropského parlamentu a Rady č. 1639/2006/ES ze dne 24. října 2006

Výzva na podporu pilotních projektů a projektů tržní replikace byla poprvé zveřejněna v roce 2008 a následně také v letech 2009 a 2010. U projektů z poslední výzvy zatím nebylo rozhodnuto o jejich podpoře, proto je možné analyzovat pouze údaje o podaných žádostech. Podpořeny mohou být projekty jednotlivých subjektů i seskupení několika subjektů (národní nebo nadnárodní konsorcia). Program je určený pro účastníky ze všech zemí EU a dalších vybraných států.¹⁸ Podporu mohou získat soukromé subjekty (podniky i neziskové organizace), univerzity a výzkumné ústavy, veřejné autority, finanční instituce a další. Na podporu ekoinovací bylo vyčleněno 200 mil. EUR a zaměřuje se na 4 oblasti:¹⁹

- recyklace (recyklační procesy a technologie, nové produkty z recyklovaných materiálů a nové recyklační služby);
- zelený business (čistší výroba, ekologické uvědomění v podnicích, nové materiály nebo produkty);
- potraviny a nápoje (nakládání s odpady, balení výrobků, označování zboží a logistika)
- stavebnictví (nové stavební materiály a prvky, které snižují spotřebu zdrojů a produkci odpadů).

Tabulka 2 ukazuje, že počet podaných návrhů projektů s každým rokem narůstá a logicky se tak zvyšuje počet subjektů participujících na předložených projektech a požadovaná výše podpory. Podíl malých a středních podniků mezi žadateli však nepatrně klesá.

Tab. 2: Program CIP Ekoinovace – podané návrhy v jednotlivých výzvách

	Výzva 2008	Výzva 2009	Výzva 2010
Počet návrhů	134	202	287
Počet účastníků	444	614	895
Požadované zdroje (EUR)	110 000 000	150 000 000	264 000 000
Prům. požad. dotace (EUR)	830 000	770 000	921 000
MSP (%)	74	70	66

Pozn.: Ne všechny projekty jsou způsobilé k financování. Některé projekty byly podány subjekty ze zemí, které nejsou způsobilé účastnit se programu.

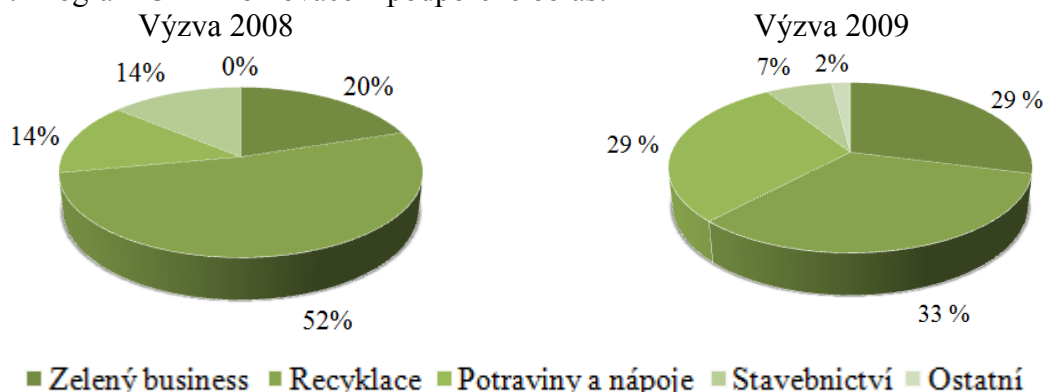
Zdroj: EACI (2010b)

Přestože počet žadatelů narůstá, počet příjemců zůstává konstantní. V rámci výzvy z roku 2008 bylo podpořeno 44 projektů, o rok později 45. Okolo 85 % projektů je podáno skupinou žadatelů (tzv. konsorcium). Konsorcia jsou většinou (70 %) tvořena jako nadnárodní, tzn., že jeho členy jsou subjekty nejméně ze dvou států. Méně časté (15 %) jsou konsorcia tvořená účastníky pouze z jednoho státu. Zbývajících 30 % podpořených projektů tvoří projekty individuálních žadatelů. Konsorcia mají v průměru 4 (rok 2008) nebo 2 (rok 2009) členy.

Graf 7 ukazuje oblasti, které jsou zastoupeny mezi jednotlivými podpořenými projekty. V roce 2008 jasně dominovaly projekty zaměřené na recyklaci, avšak o rok později jsou recyklace, zelené technologie a potraviny a nápoje zastoupeny rovnoměrně. Menší podíl na podpořených projektech tak má stavebnictví. Podobné zastoupení jednotlivých oblastí bychom zjistili i při analýze předložených žádostí. Není tedy možné říci, že některá oblast by při získávání podpory byla úspěšnější nebo méně úspěšná než jiné.

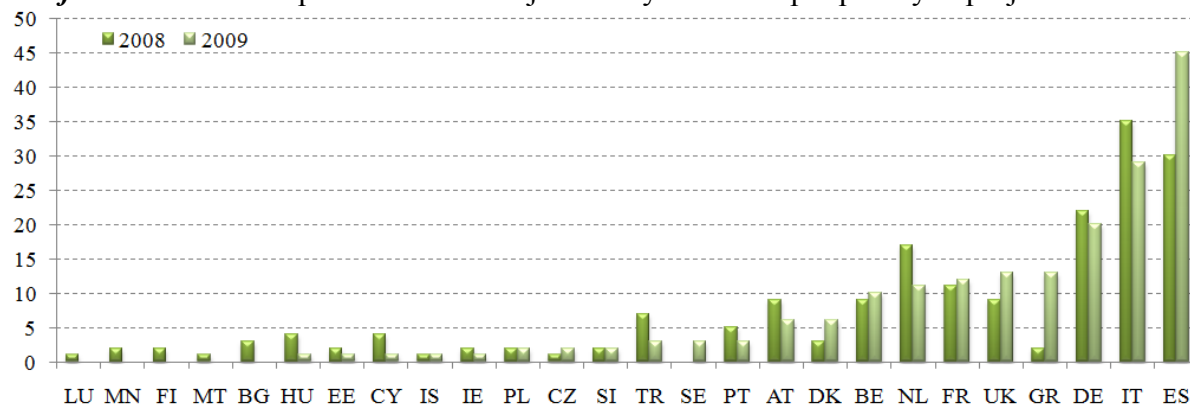
¹⁸ Island, Norsko, Lichtenštejnsko, Albánie, Chorvatsko, Makedonie, Černá hora, Izrael, Srbsko a Turecko.

¹⁹ European Commission: Environment – Eco-innovations. Funding areas. Dostupné na: http://ec.europa.eu/environment/eco-innovation/about/funding-areas/index_en.htm (cit. 26. 4. 2011)

Graf 7: Program CIP Ekoinovace – podpořené oblasti

Zdroj: EACI (2009, 2010a)

Projektů se mohou účastnit subjekty ze 27 zemí EU a z 10 dalších zemí, celkově však dosud bylo podpořeno 26 zemí, z toho 3 země mimo EU – Černá Hora (MN), Izrael (IS) a Turecko (TR). To znamená, že 11 zemí dosud žádnou podporu nezískalo anebo některé z nich dokonce ani nepodaly žádost. Mezi země, které dosud nezískaly žádnou podporu, patří Slovensko, Litva, Lotyšsko, Rumunsko, Norsko, Lichtenštejnsko, Albánie, Chorvatsko, Makedonie, Srbsko a Island. Mezi podpořenými zeměmi se vyskytují velké rozdíly v počtu zapojených účastníků. Výrazně nejvyšší počet subjektů byl podpořen ve Španělsku (celkem 75) a v Itálii (64). Poměrně velké množství organizací bylo podpořeno i v Německu (42) a Nizozemí (28). Zajímavé je, že bylo podpořeno pouze několik málo účastníků ve Finsku (2) a ve Švédsku (3), tedy v zemích, které se vyznačují vysokou inovační aktivitou.

Graf 8: Ekoinovace – počet účastníků z jednotlivých zemí v podpořených projektech

Zdroj: EACI (2009, 2010a)

Podíváme-li se na zapojení českých subjektů, tak v první výzvě byla podpořena jedna organizace, ve druhé dvě. Ve všech případech se jednalo o malé a střední podniky, které se ale účastnily v rámci konsorcia pouze jako řadoví členové, ne jako koordinátoři.

Tab. 3: Program CIP Ekoinovace – zapojené české subjekty

Podpořený subjekt	Oblast projektu	Způsobilé výdaje / Získaná podpora (EUR)	Další členové konsorcia	Celkový rozpočet / podpora (EUR)
STU-K	Stavebnictví	404435 / 242661	EE, FI	1432651 / 859591
ASEKOL	Zelený business	75486 / 37743	IT (5x)	1132484 / 566242
REGUTEC	Recyklace	90447 / 45224	ES (2x), PT, PL	883531 / 441778

Zdroj: European Commission (2010, 2011)

Závěr

Budoucí konkurenční výhodou států, regionů i firem nejsou nízké náklady, ale inovace výrobků a služeb a vše, co je s nimi spojené. Při dosahování ekonomického růstu je nutné dbát i na ekologické aspekty. V této souvislosti se poslední dobou začíná hovořit o ekoinovacích, což jsou v obecné rovině inovace, které snižují škodlivé dopady způsobené výrobou a spotřebou. Ekologické inovace mohou být vyvíjeny z vlastního podnětu firmy, ale tyto inovace mohou být vyžádány i zákazníky. Zdrojem pro ekologické inovace může být také výzkumná sféra. Dopady environmentálních inovací, se mohou týkat jak výrobců, tak spotřebitelů. Zavádění ekoinovací však nemusí být cílem samo o sobě, ale může být vedlejším efektem jiného úsilí. Určitý tlak na firmy v oblasti zavádění ekoinovací mohou vyvíjet i vlády, a to buď přípravou ekologické legislativy anebo hmotnou podporou zavádění inovací.

Zaváděním ekoinovací se zabývalo i poslední šetření o inovacích publikované Českým statistickým úřadem a Eurostatem. Potřeba vyhovět existujícím zákonům o ochraně životního prostředí je vůbec nejčastější příčinou zavádění ekologických inovací v ČR a v rámci států EU Česká republika dosahuje jednu z nejvyšších hodnot. Výsledky se však velmi liší dle jednotlivých odvětví. V příčinách dobrovolně zaváděných ekologických inovací dominuje existence kodexu pro správné praktiky v ekologii a rozdíly mezi regiony nejsou velké. Mezi efekty zavádění ekologických inovací pro podniky v ČR jasně převažuje recyklace odpadu, vody či materiálů. Dosahované efekty ekoinovací pro zákazníky jsou rovnoměrně rozloženy mezi recyklaci výrobků, snížení spotřeby energie a snížení znečištění ovzduší, vody, půdy nebo hluku.

Ekoinovace je v EU možné podporovat z Rámcového programu pro konkurenceschopnost a inovace. Prozatím byly vybrány projekty ze dvou zveřejněných výzev a bylo tak zatím podpořeno 89 projektů a asi 390 účastníků. Ve využívání tohoto programu jsou mezi jednotlivými státy velké rozdíly, v ČR dosud byly podpořeny pouze tři subjekty.

Literatura

- [1] Beise, M. - Rennings, K. (2005): Lead markets and regulation: a framework for analyzing the international diffusion of environmental innovations. *Ecological Economics*. 2005, 52, 1, pp. 5-17. ISSN 0921-8009
- [2] Carrillo-Hermosilla, J. - del Río, P. - Könnölä, T. (2010): Diversity of eco-innovations: Reflections from selected case studies. *Journal of Cleaner Production*. 2010, 18, 10-11, pp. 1073-1083. ISSN 0959-6526
- [3] Český statistický úřad (2008): Inovační aktivity podniků v České republice v letech 2004-2006. Praha: ČSÚ, 2008. ISBN 978-80-250-1721-0
- [4] Český statistický úřad (2010): Inovační aktivity podniků v České republice v letech 2006-2008. Praha: ČSÚ, 2010. ISBN 978-80-250-2024-1
- [5] EACI – Executive Agency for Competitiveness & Innovation (2009). Call CIP Eco-innovation Pilot and market replication projects Overview on the selected projects 2008. European Commission, 2009. Dostupné na <http://ec.europa.eu/cip/>
- [6] EACI – Executive Agency for Competitiveness & Innovation (2010a). Public overview on the selected projects in Call 2009 CIP Eco-Innovation First application and market

- replication projects. European Commission, March 2010. Dostupné na <http://ec.europa.eu/cip/>
- [7] EACI – Executive Agency for Competitiveness & Innovation (2010b). First overview on the Call 2010 CIP Eco-Innovation. First application and market replication projects. European Commission, November 2010. Dostupné na <http://ec.europa.eu/cip/>
- [8] European Commission (2010): Overview of beneficiaries of awarded grants and intermediaries of the financial instruments in EIP participating countries in 2007 and 2008. June 2010. Dostupné na <http://ec.europa.eu/cip/>
- [9] European Commission (2011): Overview of beneficiaries of awarded grants and intermediaries of the financial instruments in EIP participating countries in 2009. March 2011. Dostupné na <http://ec.europa.eu/cip/>
- [10] European Commission: Competitiveness and Innovation Framework Programme. Dostupné na: http://ec.europa.eu/cip/eip/eco-innovation/index_en.htm (cit. 26. 4. 2011)
- [11] European Commission: Environment – Eco-innovations. Funding areas. Dostupné na: http://ec.europa.eu/environment/eco-innovation/about/funding-areas/index_en.htm
- [12] Eurostat: Results of the community innovation survey 2008 (CIS2008). Dostupné na <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>
- [13] Evropská komise: Finanční prostředky EU pro malé a střední podniky. Dostupné na http://www.access2finance.eu/cz/CzechRepublic/how_it_works.htm
- [14] Foxon, T.J. - Gross, R. - Chase, A. - Howes, J. - Arnall, A. – Anderson D. (2005): UK innovation systems for new and renewable energy technologies: drivers, barriers and systems failures. *Energy Policy*. 2005, 33, 16, pp. 2123-2137. ISSN 0301-4215
- [15] Kemp, R. - Arundel, A.: Survey indicators for Environmental Innovation. IDEA report. Oslo: Step group. Dostupné na <http://www.step.no/old/Projectarea/IDEA/Idea8.pdf>
- [16] Klemmer, P. – Lehr, U. et al (1999): Environmental Innovation. Incentives and Barriers. German Ministry of Research and Technology. Berlin: Analytica-Verlag, 1999.
- [17] OECD (2005): Oslo Manual. Guidelines for collecting and interpreting innovation data. 3rd edition. OECD Publishing. ISBN 92-64-01308-3
- [18] PUJARI, D. (2006): Eco-innovation and new product development: understanding the influences on market performance. *Technovation*. 2006, 26, 1, pp. 76-85. ISSN 0166-4972
- [19] Rennings, K. (2000): Redefining innovation - eco-innovation research and the contribution from ecological economics. *Ecological Economics*. 2000, 32, 2, pp. 319-332. ISSN 0921-8009
- [20] Riggs, W. - von Hippel, E. (1994): Incentives to innovate and the sources of innovation: the case of scientific instruments. *Research Policy*. 1994, 23, 4, pp. 459-469. ISSN 0048-7333
- [21] Rozhodnutí Evropského parlamentu a Rady č. 1639/2006/ES ze dne 24. října 2006, kterým se zavádí rámcový program pro konkurenceschopnost a inovace (2007–2013)
- [22] VINNOVA (2001): Drivers of environmental innovation. *Innovation in focus VF 2001:1*. Stockholm: VINNOVA. ISBN 91-89588-01-0
- [23] Žitek, Vladimír - Klímová, Viktorie (2010): Inovační výkonnost a podmínky pro inovace. In *Konkurenceschopnost a stabilita*. Brno: Masarykova univerzita, 2010. od s. 201-221, 21 s. CVKS. ISBN 978-80-210-5336-6

**BROWNFIELDS JAKO LOKALITY PRO UMÍSTĚNÍ
OBNOVITELNÝCH ZDROJŮ ENERGIE?****BROWNFIELDS AS A PLACES FOR RENEWABLE SOURCES
LOCATION?****RNDR. JOSEF KUNC, PH.D.****MGR. BOHUMIL FRANTÁL****MGR. PETR KLUSÁČEK***Ústav Geoniky AV ČR, v.v.i.**Drobného 28, 602 00 Brno, Česká republika**e-mail: kunc@econ.muni.cz, frantal@geonika.cz, klusacek@geonika.cz****Anotace***

Problematika nalezení vhodných způsobů, resp. řešení revitalizace brownfields je již několik let diskutována, vzhledem k jejímu multidisciplinárnímu charakteru je však velmi složitá a úspěch není vždy zajištěn. Časté ekologické poškození a stupeň devastace brownfields kladou na realizaci projektů zvýšené riziko a soukromý kapitál v České republice nejeví zatím velký zájem o proces revitalizace; důležitá je také politická podpora ze strany státu. Jedním z možných způsobů znovuoživení opuštěných lokalit je instalace obnovitelných zdrojů energie (především solárních a větrných elektráren) v lokalitách brownfields, jak již se tomu děje v ekonomicky vyspělých zemích. Poukázat na tyto možnosti také v rámci České republiky je cílem tohoto příspěvku.

Klíčová slova

brownfields, obnovitelné zdroje energie, revitalizace, lokalizace, Česká republika

Annotation

Issue of finding suitable methods and solutions of brownfields revitalization has been discussed for several years. Given its multidisciplinary character the solution is very complicated and the succes is not always ensured. Due to frequent contamination and degree of devastation of brownfields, increased demands on implementation of the projects are placed and private capital shows little interest in revitalization process yet. State support is also very important. One of the possible way of brownfields revitalization is installation of renewable energy sources (primarily solar and wind powers) on brownfields sites how is to be seen in developed countries. The aim of the contribution is to point out the occasions mentioned above in the Czech Republic as well.

Key words

brownfields, renewable sources, revitalization, location, Czech Republic

JEL Classification: O13, O18, Q2, Q42

1. Úvod

Brownfields, tedy původně urbanizované území, které pozbylo svojí původní funkci je fenomén, který se vyskytoval již v dávné minulosti. Do popředí zájmu se však dostal až v polovině 70. let minulého století, především v důsledku masivního nárůstu opouštěných průmyslových areálů. Vzhledem ke skutečnosti, že se jednalo především o důsledek ropné krize, převažovala představa, že se jedná pouze o území, areál, zónu, která měla průmyslový charakter a nacházela se na administrativním území města.

Teprve s postupným rozvojem regenerace průmyslových brownfields a zjištěním, že některé modely jsou aplikovatelné a v jiných případech, začalo se uvažovat se zařazením také nevyužívaných komerčních, administrativních a obytných objektů v jednotlivých městech a zemědělské a vojenské objekty a areály mimo obytné území měst. V některých zemích dnes již tato definice zahrnuje v současnosti také zanedbané a zpustlé části areálů jinak prosperujících podniků, parkoviště, okolí čerpacích stanic a sídlištní extravilán.

Problematika nalezení vhodných způsobů regenerace v současnosti nevyužívaných území, které v průběhu vývoje společnosti ztratily svoji funkci je vzhledem k jejímu multidisciplinárnímu charakteru velmi složitá a úspěch není vždy zajištěn. Projekty znovuoživení nesou zvýšená rizika a vzhledem k častému ekologickému poškození pozemků a míře devastace objektů jsou také velmi nákladné. Soukromý kapitál díky uvedeným problémům nemá bez legislativní a finanční intervence státu příliš zájem o vstup do procesu regenerace (ÚRS, 2007). Cílem příspěvku je poukázat na možnosti nového využití brownfields projekty obnovitelných zdrojů energie, jež se v České republice, na rozdíl od ekonomicky vyspělých zemích světa, kde již našly odezvu, nalézají ve stádiu prvních „případových studií“.

2. Brownfields a obnovitelné zdroje energie – stručná geneze

V rámci socialistické plánované ekonomiky existovala již tehdy řada případů postupného chátrání výrobních i nevýrobních objektů, včetně staveb pro bydlení. Tyto objekty však měly svého vlastníka a to, že nebyly využívány a byly ponechány svému stavu bylo typickou vlastností plánované ekonomiky. Typickým příkladem bývaly zemědělské objekty, které se v procesu postupné koncentrace zemědělské výroby stávaly nepotřebnými (např. malé drůbežárny, teletníky apod.). Socialistické organizace tyto objekty stále využívaly, ale z pohledu investic do údržby postupně chátraly a k jejich odstranění zpravidla nedocházelo. Z pohledu vlastnických práv je však nutno konstatovat, že téměř veškeré tyto objekty měly své konkrétní vlastníky, vlastnické práva, jako jeden z limitujících prvků revitalizace deprimujících zón, byla v té době jednoznačně určena.

Počet deprimujících zón po roce 1989 výrazně vzrostl. Příčin byla celá řada, jednalo se však především o důsledky vypořádávání majetkových vztahů v souvislosti s restitučním procesem, privatizací ekonomiky a makroekonomickými změnami v celosvětovém prostoru. Výrazně vzrostl počet průmyslových deprimujících zón a po roce 2000 také opuštěných a nevyužívaných vojenských areálů. Vzrostl počet areálů zemědělské výroby a staveb pro bydlení. Ve zvýšené míře se začal uplatňovat vliv nevyužívaných dopravních objektů a ploch, které jsou vytvářeny především drážními plochami v důsledku útlumu železniční dopravy.

Nevyužívaná zařízení občanské vybavenosti, tzv. institucionální deprimující zóny, představují další typ, který zahrnuje rozsáhlou škálu nevyužívaných zařízení obchodu a služeb, kulturních

a sportovních zařízení, zdravotnických zařízení a dalších objektů. Vznikla jednak v důsledku malé privatizace, kdy se dostala do vlastnictví subjektů, které na dlouhodobém provozování příslušných služeb neměly zájem (ÚRS, 2007).

Dalším příkladem deprimujících zón jsou bývalé skládky. Jejich zařazení mezi neprůmyslové brownfields je motivováno tím, že po ukončení skládkování jsou sice zahrnuty zeminou a zatavněny, vzhledem k únikům plynů z uložených materiálů jsou však oploceny a dlouhodobě nepřístupné. Zvláštním typem deprimujících zón jsou bývalé stavební areály, jež jsou specifickým velkých měst. Dřívější organizace stavebnictví formou velkých stavebních firem a velkých státních zakázek vedla k výstavbě stavebních dvorů dimenzovaných pro tehdejší potřebu (ÚRS, 2007).

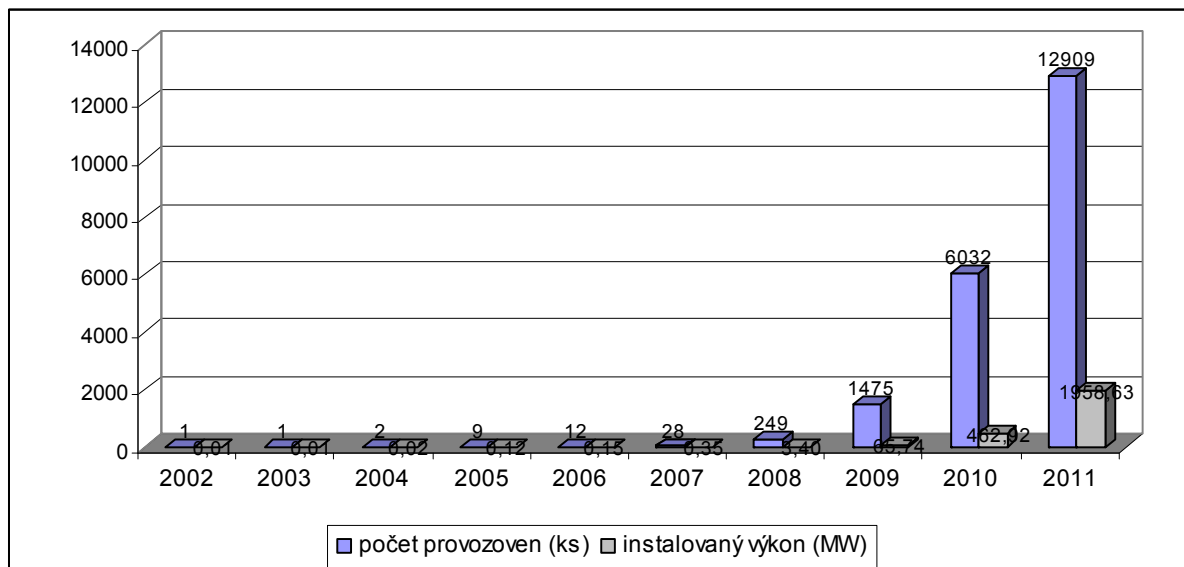
V letech 2005-2007 agentura CzechInvest spolu s jednotlivými kraji České republiky zpracovala tzv. „Vyhledávací studii brownfields“ pro území České republiky. Vznikl tak ucelený přehled deprimujících zón, který je podkladem pro zařazování lokalit do „Národní strategie regenerace brownfieldů“ – ucelené databáze, ze které budou moci být vybírány projekty pro regeneraci a rozvíjení dalších investičních příležitosti pro developery a investory. Díky vyhledávací studii bylo celkem lokalizováno 2 355 lokalit, jejichž rozloha celkem činí 10,4 tis. ha a plocha zastavěná objekty je 1,4 tis. (CzechInvest, 2007).

Rozvoj obnovitelných zdrojů energie, resp. jejich podpora ze strany státu, lze vztáhnout až na poslední desetiletí, jak naznačují i následující obrázky č. 1 a 2. Některé zákony vztahující se k energetice, úsporám a efektivnímu využívání energie pocházejí již z roku 2000. V dalších letech Ministerstvo průmyslu a obchodu (MPO) nejdříve samostatně a později ve spolupráci s Ministerstvem životního prostředí (MŽP) připravily vládní návrh zákona o podpoře obnovitelných zdrojů.

V roce 2005 byl schválen zákon č. 180/2005 Sb. o podpoře výroby elektřiny z obnovitelných zdrojů energie. V té době byl srovnatelný s obdobným zákonem v Německu, který však byl v roce 2008 novelizován. Jedním z důvodů fotovoltaického boomu v loňském roce (2010) bylo, že česká legislativa na tuto změnu nereagovala. V roce 2006 Energetický regulační úřad (ERÚ) vyhlásil pro fotovoltaické elektrárny výkupní cenu na 13,20 Kč/kWh bez rozlišení výkonu a umístění a dobu výkupu nastavil na 15 let¹ (CZREA, 2011).

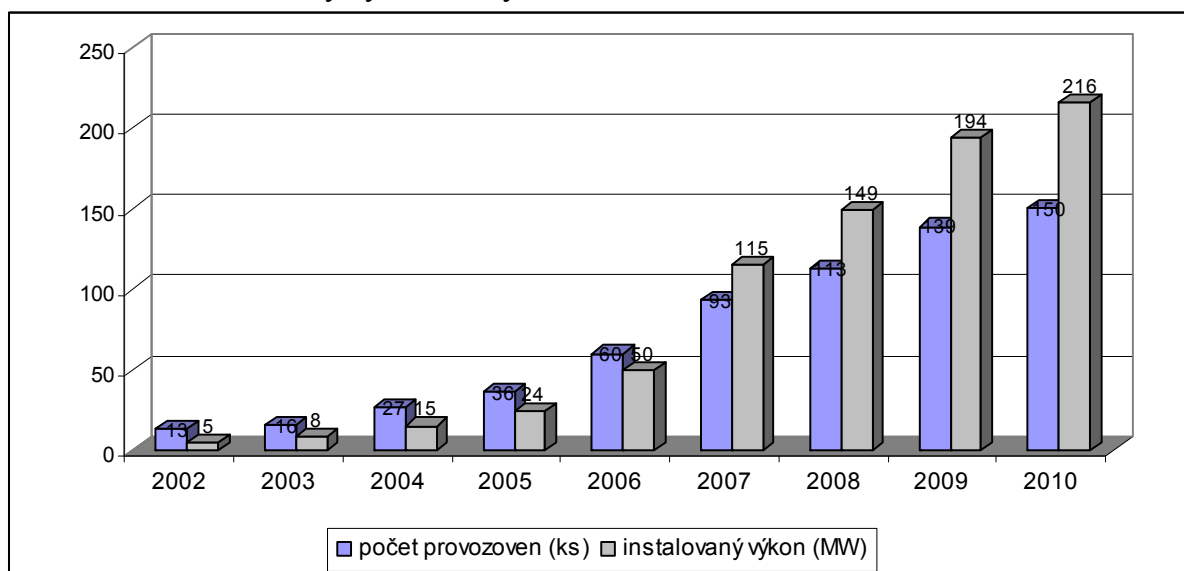
¹ Podle novely zákona o podpoře výroby elektřiny z obnovitelných zdrojů by však Energetický regulační úřad mohl v budoucnu meziročně snižovat výkupní ceny elektřiny ze slunečních zdrojů, jež se vzhledem k vysoké výkupní ceně podílí na nárůstu (spolu s ostatními obnovitelnými zdroji energie a tzv. příspěvkem na zelenou elektřinu) průměrné ceny elektřiny pro domácnosti. Výkupní ceny pro fotovoltaika s výkonem nad 100 KW by měly v roce 2011 klesnout až na 5,50 Kč/KWh.

Obr. 1: Počet provozoven a instalovaný výkon solárních elektráren v ČR 2002 - 2011

Pozn.: Údaje za rok 2011 jsou k 1.4.

Zdroj: Energetický regulační úřad (ERÚ, 2011); vlastní úpravy

Výše uvedený obrázek zobrazuje celkový počet aktivních licencovaných provozoven využívajících k výrobě elektřiny energii slunečního záření a hodnotu instalovaného výkonu fotovoltaických elektráren ke konci března 2011, na něž Energetický regulační úřad vydal licenci. Hodnota instalovaného výkonu fotovoltaických elektráren připojených do přenosové soustavy a distribučních soustav byla však ke konci měsíce února 2011 nižší a podle předběžných informací se pohybovala těsně pod hranicí 1900 MW (ERÚ, 2011).

Obr.2: Počet a instalovaný výkon větrných elektráren v ČR 2002 - 2010

Zdroj: Energetický regulační úřad (ERÚ, 2011); Česká společnost pro větrnou energii (ČSVE, 2011); vlastní úpravy

Do roku 1996 bylo v České republice postaveno 11 provozoven větrné energie s instalovaným výkonem 4,6 MW (ČSVE, 2011). K další aktivitě na tomto poli došlo až v roce 2001 a v roce 2007 byl uveden do provozu největší tuzemský větrný park Kryštofovy Hamry v Krušnohoří (viz obrázek č. 3 níže) o instalovaném výkonu 42 MW (21 jednotek po 2 MW). V posledních dvou letech se boom větrné energetiky, podobně jako v některých

evropských zemích (Německo, Španělsko, Velká Británie) zarazil, resp. neroste takovým tempem a předpokládá se poměrně blízké dosažení prahové hodnoty nasycení².

Obr. 3: Větrný park Kryštofovy Hamry v popředí s tepelnou elektrárnou Tušimice (vlevo)

Zdroj: Foto Josef Kunc

3. Možnosti umístění projektů OZE v lokalitách brownfields

Brownfields vnímáme v krajině intenzivněji již po dvě desítky let. Za tu dobu některé zmizely - zejména v komerčně zajímavých lokalitách (zázemí velkých měst) a jiné naopak přibýly, zejména v oblastech s negativními ekonomickými a demografickými trendy, jako jsou příhraniční okresy na severovýchodě a jihozápadě České republiky. V menších obcích zůstala většina brownfields do současnosti.

Jednou z možností, jak opětovnému využití brownfields pomoci, je flexibilita v přístupu ke změně jejich využití. Ta se může projevit například ve využívání institutu dočasného využití těchto ploch, kdy se v brownfields umožní realizace společensky prospěšné aktivity. Chrání to tak území pro budoucí nová využití, která v současné době ještě nemusí být zřejmá nebo reálná. Existuje mnoho forem a jiných příkladů dočasného využití brownfieldů v České republice. Dočasné využívání továrny Vaňkovky v Brně neziskovým sdružením Vaňkovka napomohlo zviditelnění místa, což vedlo již v roce 2002 k jejímu rozvoji, jako jednomu z prvních projektů obchodně-komerčního centra v brownfields v České republice³.

O jiných druzích dočasného využití brownfields je možné se poučit v zahraničí (odborné diskuse a rozborů případových studií např. v Alberini et al., 2005; Wedding, a Crawford-Brown, 2007; Pedaditi et al., 2010; Schädler et al., 2011a, 2011b a mnoho dalších). U německých sousedů, např. v Lipsku (Rall a Haase, 2011), s majiteli konstrukčně rizikových brownfields město uzavírá dobrovolné dohody o dočasném využití jejich na trhu nadbytečných nemovitostí. Město tyto rozpadávající se budovy zboží, anebo jinak odstraní bezprostřední rizika. Takový brownfield je pak využíván v režimu dočasného využití například jako veřejné parkoviště anebo veřejné zelené plochy. Proč s tím majitelé souhlasí? Protože to vyřeší jejich problém. Nemovitostí typu brownfields je ve městě příliš mnoho, trh o ně nemá zájem, tyto nepřinášejí žádný příjem, pomocí kterého by je bylo možné udržovat, chátrají a stávají se nebezpečnými. Odpovědnost za veřejná rizika tím majitelům stoupají, proto jim čelí dohodou s městem o jejich dočasném využití.

² Na druhé straně rostly i v roce 2010 instalované výkony příbřežních větrných elektráren (Velká Británie, Dánsko, Belgie), ale i těch vnitrozemských (Polsko, Rumunsko, Bulharsko).

³ <http://www.realit.cz/clanek/vyuziti-brownfieldu-muze-byt-take-pouze-docasne>.

Ve Spojených státech amerických je řada velkých měst (New York, Chicago, Philadelphia, Los Angeles a další), kde dochází k přeměně lokalit brownfields na projekty solárních elektráren⁴. Také opuštěné průmyslové či vojenské prostory v Mohavské poušti skýtají potenciál pro výstavbu obřích fotovoltaik. Případová studie z Michiganu (Adelaja et al. (2010) mapuje využití potenciálu větru a slunce, jež by se dal v podobě větrných a solárních projektů využít v opuštěných a často kontaminovaných lokalitách.

Ale vraťme se zpět k České republice. Co se týká *fotovoltaiky* a v poslední době velmi často skloňovaného využití území, není nejpříhodnější, že se realizuje převážně na zemědělské půdě. Avšak i u nás existují příklady fotovoltaických instalací na brownfields. Ilustrace velké instalace je z projektu realizace fotovoltaické elektrárny DIAMO I., postavené na hrázi odkaliště uranového dolu Rožná, kdy se jedná o těžce kontaminované území, v podstatě jinak nevyužitelné. Přesto i toto území může přinášet svému majiteli příjem. Další příklad středně velké fotovoltaické instalace na brownfieldu se nalézá uprostřed obce Libouchec v Ústeckém kraji, která mnoho jiných rozvojových příležitostí pro využití svých brownfieldů nemá.

Obr. 4: Fotovoltaická elektrárna u hráze odkaliště uranového dolu Rožná (DIAMO)

Zdroj: <http://www.realit.cz/clanek/vyuziti-brownfieldu-muze-byt-take-pouze-docasne>.

U obce Dubno na Příbramsku roste také nová fotovoltaická elektrárna. Pro výstavbu komplexu byl vybrán areál bývalé skládky. Půdu v tomto prostoru by v dlouhodobém horizontu nebylo možné využít k zemědělským nebo jiným stavebním účelům. Nově vznikající fotovoltaická elektrárna je proto ideálním příkladem sekundárního využití tzv. brownfieldu. To znamená, že vhodně využívá v minulosti znehodnocenou půdu, která nese v důsledku předchozího využívání jistou ekologickou zátěž a pro budoucí využití není příliš atraktivní. Ekonomický a ekologický potenciál tohoto území je tak znovu obnoven a ideálně využit⁵.

⁴ <http://sustainablecitiescollective.com/dirt/23753/cities-use-brownfields-go-solar>

⁵ <http://www.ekoelektrarny.cz/phonosolar/nova-fotovoltaicka-elektrarna-na-pribramsku-idealne-vyuziva-brownfield/>

V obci Hrušovany na Chomutovsku leží opuštěný vojenský areál. Část volné plochy jižně orientovaného svahu je možné využít pro stavbu fotovoltaických článků. Odborným odhadem bylo zjištěno, že by svah byl vhodný pro vybudování natáčecí fotovoltaické elektrárny o výkonu 300 elektrických kilowatů. Další možností na umístění řady článků využívajících solární energii jsou ploché střechy již stojících i plánovaných bytových domů. A podobných příkladů z České republiky bude přibývat (ÚRS, 2007).

Větrné elektrárny by se mohly začít více objevovat v městských oblastech. Energetické firmy by tak mohly vyřešit odpor, který jejich turbíny vyvolávají, když prosazují plány na výstavbu větrných farem ve volné krajině. Např. Ve Velké Británii začala podobné řešení prosazovat zdejší největší firma zaměřená na obnovitelné energie. V blízkosti přístavu Bristol byl vybudován malý větrný park společnosti Ecotricity. Ze tří čtvrtin pokrývají spotřebu celého přístavu a jejich stavba přišla na šest milionů liber.

Firma zaměřila na vyhledávání bývalých průmyslových oblastí (brownfields), protože získat povolení na stavbu větrné farmy je zde „mnohem jednodušší“. Při přípravě stavby ve venkovských oblastech se proti výstavbě postaví vždy menší část veřejnosti a někteří představitelé státní správy, kterým se nelíbí, že by turbíny měly stát v jejich blízkosti (tzv. NYMBY syndrom). Naopak v městských nebo průmyslových oblastech je situace často přesně opačná a návrhy na výstavbu větrných jednotek mají velkou podporu⁶. V České republice na takovýto impuls budeme čekat patrně ještě řadu let.

Obr.5: Větrná turbíny v areálu průmyslového závodu Ford Dagenham (Velá Británie)

Zdroj: <http://corporate.ford.com/about-ford/sustainability/the-path-to-green-production>

4. Závěr

V České republice představují deprimující zóny výraznou část zastavěného území mnoha velkých měst i menších sídel. Platí přitom, že aktivní podpora jejich opětovného využití nejenom že posílí vitalitu a ekonomickou výkonnost našich měst a celé naší společnosti, ale také pomůže snížit tlak na zábor zemědělského půdního fondu, které způsobuje výstavba na „zelených loukách“ (greenfields).

Příprava komplexnější strategie regenerace deprimujících zón byla však v České republice zahájena až v roce 2003, do té doby byl problém řešen spíše na úrovni izolovaných studií a projektů. Na rozdíl od vyspělých zemí západní Evropy, USA a Kanady přetrvávalo až do konce roku 2005 v podvědomí odpovědných pracovníků přesvědčení, že skutečnou deprimovanou zónou je pouze tzv. průmyslový brownfield a jiné do této klasifikace nepatří.

⁶ <http://ekolist.cz/cz/zpravodajstvi/zpravy/guardian-vetrne-elektrarny-by-se-mohly-prestehovat-do-mest>

V současnosti je budoucnost úspěšného řešení této regenerace deprimujících zón v České republice především otázkou vyřešení vlastnických práv, případného odstranění ekologické zátěže, aktivního přístupu samosprávných orgánů, míře ingerence státu a využití možností, které v programovém období 2007 až 2013 dají strukturální fondy Evropské unie (ÚRS, 2007).

Šance těchto území na jejich nové využití je proto potřeba podpořit politicky, dostatečnými odbornostmi a integrovaným, flexibilním a tvořivým přístupem. Jak pomoci k řešení brownfieldů v nekomerčních lokalitách, však zůstává s otázkou také proto, že jak v soukromém, tak zejména ve veřejném sektoru chybí dostatečná tvořivost a flexibilita. Že to zatím nejde, lze předvést na fotovoltaice umístěné na brownfieldech⁷.

Informace, kolik hektarů fotovoltaických instalací u nás existuje a kolik jich je na brownfields, není dostupná a patrně ani neexistuje. Instalace realizované na brownfieldech nikdo totiž zatím nesleduje, ale je zřejmé, že těchto realizací u nás zas tak mnoho není. K podpoře využití brownfields pro fotovoltaické využití, zejména těch, pro které se těžko hledá jakékoli jiné využití, chyběla totiž vhodná a vstřícná politika státu.

Na rozdíl od již zmiňovaných německých sousedů, v ČR není žádný rozdíl ve veřejné podpoře energie z obnovitelných zdrojů v případě realizace na prvotřídní zemědělské půdě nebo realizace na brownfields a jiných jinak těžko využitelných a podvyužitých, ale již zastavěných pozemcích (například plochy podvyužitých nákladových nádraží, lomů, výsypek, infrastrukturních rezervací atd.)⁸.

Během posledních dvou let tak z důvodu nevhodně nastavené politiky státu byla zmařena příležitost směřovat rapidní rozvoj fotovoltaiky (která domácnosti jako uživatele elektrické energie v budoucnosti z již všeobecně známých důvodů přijde poměrně draho) na již zastavěné území. Příkladem toho, jak lze využít efekt fotovoltaiky pro podporu opětovného využití brownfieldů, by se Česká republika měla poučit. O větrných elektrárnách a brownfields zatím raději nemluvě, i když na druhou stranu je to do budoucna výzva, která má reálný základ.

Literatura

- [1] ADELAJA, S., SHAW, J., BEYEA, W., MCKEOWN, J.,D.,CH. (2010): Renewable energy potential on brownfield sites: A case study of Michigan. *Energy Policy* 38 (2010), s. 7021–7030.
- [2] ALBERINI, A., LONGO, A., TRONIN, S., TROMBETTA, F., TURVANI, M. (2005): The role of liability, regulation and economic incentives in brownfield remediation and redevelopment: evidence from surveys of developers. *Regional Science and Urban Economics* 35 (2005), s. 327– 351.
- [3] CzREA (2011): Obnovitelné zdroje – stručná historie podpory v ČR. Dostupné na: <<http://www.czrea.org/cs/druhy-oze/strucna-historie-podpora-oze>>
- [4] ČSVE (2011). Dostupné na: <<http://www.csve.cz/clanky/aktualni-instalace-vte-cr/120>>
- [5] ERÚ (2011). Dostupné na: <<http://www.eru.cz/>>

⁷ <http://www.realit.cz/clanek/vyuziti-brownfieldu-muze-byt-take-pouze-docasne>

⁸ <http://www.realit.cz/clanek/vyuziti-brownfieldu-muze-byt-take-pouze-docasne>

- [6] PEDIADITI, K., DOICK, K.J., MODRAT, A.J. (2010): Monitoring and evaluation practice for brownfield, regeneration to greenspace initiatives. A meta-evaluation of assessment and monitoring tools. *Landscape and Urban Planning* 97 (2010), s. 22–36.
- [7] RALL, E.L., HAASE, D. (2011): Creative intervention in a dynamic city: A sustainability assessment of an interim use strategy for brownfields in Leipzig, Germany. *Landscape and Urban Planning*. (in print).
- [8] SCHÄDLER, S., MORIO, M., BARTKE, S., ROHR-ZÄNKER, R., FINKEL, M. (2011a): Designing sustainable and economically attractive brownfield revitalization options using an integrated assessment model. *Journal of Environmental Management* 92 (2011), s. 827-837.
- [9] SCHÄDLER, S., MORIO, M., BARTKE, S., FINKEL, M. (2011b): Integrated planning and spatial evaluation of megasite remediation and reuse options. *Journal of Contaminant Hydrology*. (in print).
- [10] ÚRS (2007): Omezení negativního působení nevyužívaných neprůmyslových objektů a ploch. Dostupné na: <<http://www.mmr-vyzkum.cz/INFOBANKA/zaverecna-zprava-projektu-3369.aspx>>
- [11] WEDDING, G., CH., CRAWFORD-BROWN, D. (2007): Measuring site-level success in brownfield redevelopments: A focus on sustainability and green building. *Journal of Environmental Management*, 85 (2007), s. 483–495.
- [12] <http://www.realit.cz/clanek/vyuziti-brownfieldu-muze-byt-take-pouze-docasne>
- [13] <http://sustainablecitiescollective.com/dirt/23753/cities-use-brownfields-go-solar>
- [14] <http://ekolist.cz/cz/zpravodajstvi/zpravy/guardian-vetrne-elektrarny-by-se-mohly-prestehovat-do-mest>
- [15] <http://www.ekoelektrarny.cz/phonosolar/nova-fotovoltaicka-elektrarna-na-pribramsku-idealne-vyuziva-brownfield/>

Příspěvek vznikl v rámci řešení projektu „Energetika a krajina: inovace, dynamizace a internacionalizace výzkumu“ (č. ESF OP CZ.1.07/2.3.00/20.0025).

KVALITA ŽIVOTA V MESTÁCH OKRESU ZLÍN – PŘÍKLAD APLIKÁCIE METÓDY A'WOT

QUALITY OF LIFE IN TOWNS OF ZLÍN DISTRICT – THE EXAMPLE OF A'WOT METHOD APPLICATION

ING. MARCELA CHRENEKOVÁ

*Katedra regionalistiky a rozvoja vidieka
Fakulta európskych štúdií a regionálneho rozvoja
Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre
Trieda Andreja Hlinku 2, 949 01 Nitra, Slovenská republika
e-mail: marcela.chrenekova@uniag.sk*

BC. IRENA ORSÁGOVÁ

*Oddělení cestovního ruchu, vnitřních a vnějších vztahů
Magistrát města Zlína
Nám. míru 12, 761 40 Zlín, Česká republika
e-mail: irenaorsagova@muzlin.cz*

Anotácia

Cieľom príspevku je predstaviť aplikáciu A'WOT metódy na príklade analýzy kvality života na lokálnej úrovni. A'WOT metóda je analytickým rozšírením SWOT analýzy. Objektom skúmania boli 4 veľkostne a geograficky porovnateľné mestá okresu Zlín: Valašské Klobouky, Slavičín, Vizovice a Luhačovice. Výsledkom práce bol index kvality života vypočítaný pre každé zo skúmaných miest. Zo štyroch hodnotených miest má najvyššiu kvalitu života mesto Slavičín, ktoré vykazuje aj najvyrovnanjšiu úroveň v ekonomickej, sociálnej a environmentálnej oblasti kvality života z pohľadu obyvateľa. Najnižší index kvality života má mesto Luhačovice, kde prioritné zameranie mesta na kúpeľníctvo nekorešponduje s potrebami obyvateľov a ich nárokmi na kvalitu života.

Kľúčové slová

A'WOT metóda, SWOT analýza, kvalita života, index kvality života

Annotation

The paper is to present the application of A'WOT method on example of analysis of quality of life at the local level. A'WOT method is an analytical extension of the SWOT analysis. Objects of investigation were 4 in size and geographical characteristics comparable towns of district Zlín: Valašské Klobouky, Slavičín, Vizovice and Luhačovice. As a result of work life quality index was calculated for each town. Highest rated quality of life of the four towns has Slavičín town, which has the most balanced level of economic, social and environmental quality of life from citizens' point of view. The lowest value of quality of life index has Luhačovice town, where the priority focus on spa services does not correspond with the needs of residents and their demands for quality of life.

Key words

A'WOT method, SWOT analysis, quality of life, quality of life index

JEL Classification: I31

Hodnotenie kvality života a trvalo udržateľného rozvoja na lokálnej úrovni

Vo svete a v Európe existuje niekoľko pokusov o meranie a určitú objektivizáciu vonkajších charakteristík sociálno-ekonomického, environmentálneho či politického prostredia na úrovni krajín, regiónov a na lokálnej úrovni s cieľom hodnotenia kvality života. Kvalitu života na lokálnej úrovni treba posudzovať na základe rozdielnych indikátorov v mestách a vo vidieckych oblastiach alebo obciach. Fáziková-Milotová (2010) definovali termín kvalita života na vidieku, jej komponenty a navrhli indikátory na meranie objektívnej kvality života na vidieku. Ako príklad hodnotenia kvality života na lokálnej úrovni možno uviesť Mercerov výskum kvality života v mestách. Ide o hodnotenie kvality života založené na hodnotení 39 kritérií kvality života, ktoré sú zoskupené v nasledovných 10 kategóriách: politické a sociálne prostredie, ekonomické prostredie, sociálno-kultúrne prostredie, zdravie, školstvo a vzdelávanie, verejné služby a doprava, rekreácia, dostupnosť konzumného tovaru, bývanie, prírodné prostredie (Pomališová a kol. 2010). Andráško (2009) aplikoval modifikáciu SAW (simple additive weighting) modelu vyvinutú v roku 1996 Renwickom a Brownom - na hodnotenie kvality života v Bratislave. Modifikácia je založená na výsledkoch dotazníkového prieskumu úrovne spokojnosti a významu s použitím súboru indikátorov kvality života.

Formou prieskumu sledujú kvalitu života v päťdesiatich českých mestách už tretí rok pracovníci Vysoké školy ekonomickej v Prahe spolu so spoločnosťou MasterCardEurope. V rámci odbornej štúdie v roku v roku 2010 odborníci hodnotili oblasť: ekonomickú (mieru nezamestnanosti, počet ekonomických subjektov na 1000 obyvateľov, dostupnosť diaľnice alebo rýchlostnej komunikácie), sociálna (počet zistených trestných činov, cenu nájomného u bytu 3 + 1, nádej dožitia mužov a žien), environmentálne (dostupnosť a rozloha zelených plôch, obsah tuhých emisií v ovzduší).

Sledovaním ukazovateľov trvalo udržateľného rozvoja v mestách, obciach a mikroregiónoch Českej republiky sa zaoberá občianske združenie Tímová iniciatíva pre miestny udržateľný rozvoj. Cieľom tejto iniciatívy je popularizácia a presadzovanie trvalo udržateľného rozvoja na miestnej úrovni (obce, mestá, mikroregióny, kraje, školy, podniky) prostredníctvom rôznych nástrojov. Medzi takéto nástroje patria najmä indikátory trvalo udržateľného rozvoja, strategické plánovanie, miestna Agenda 21, ekologická stopa alebo publikovanie informácií o stave životného prostredia.

Formou medzinárodnej súťaže LivComAwards hodnotí kvalitu života v mestách a obciach zameranú na environmentálny manažment teda na presadzovanie princípov udržateľného rozvoja britská spoločnosť The International Awards for Liveable Communities. Medzi kritériá hodnotenia patrí: podpora prírodne i umelo vytvorenej krajiny, umenie, kultúra, kultúrne dedičstvo, environmentálne postupy, zapojenie obce a jej právomoci, zdravý životný štýl a strategické plánovanie (www.livcomawards.com).

Problémom merania objektívnej kvality života na lokálnej úrovni je fakt, že na miestnej úrovni sa štatisticky sleduje iba málo indikátorov. Keďže metóda A'WOT nepracuje so štatistickými indikátormi, je vhodná na meranie lokálnej kvality života.

Metóda A'WOT

SWOT analýza je kvalitatívna metóda náročná na zhodnotenie. Jej kvalitné spracovanie závisí od schopnosti a skúsenosti osôb, ktoré sa zúčastňujú analytického procesu. SWOT

analýza zvyčajne iba vymenováva faktory v rámci skupiny, ale neurčuje dôležitosť skupiny ani nevyjadruje význam a váhu faktorov, ani alternatívy rozhodnutia. A'WOT metóda je analytickým rozšírením SWOT. Metódu možno použiť pri strategickom rozhodovaní v rôznych oblastiach. Táto metóda uľahčuje porovnanie stratégií a poskytuje objektívne výsledky v podobe číselne vyjadrených váh jednotlivých faktorov SWOT. Štandardná verzia A'WOT integruje analytický hierarchický proces (AHP) so SWOT, na základe párových porovnaní SWOT faktorov (Kainulainen, 2011). Výsledkom je analytické stanovenie priorít pre jednotlivé faktory SWOT. Hlavnou myšlienkou A'WOT metódy je uprednostnenie SWOT faktorov a porovnanie rôznych stratégií. Každý budúci scenár by mal mať svoju SWOT a A'WOT analýzu. Metóda pozostáva z nasledovných krokov:

- definovanie SWOT tabuľky,
- stanovenie váhy pre jednotlivé faktory v rámci každej skupiny SWOT (od 100 do 0), najdôležitejšiemu faktoru je pridelená váha 100 a všetkým ostatným váha relatívna k váhe najdôležitejšieho, pričom žiadny z faktorov nemá váhu 0,
- určenie váhy pre každú skupinu SWOT (rovnako ako v predchádzajúcom kroku),
- odstupňovanie váh medzi skupinami v rozmedzí od 0 do 1,
- odstupňovanie váh v skupinách SWOT v rozmedzí od 0 do 1,
- výpočet indexu.

Použitím metódy a jej vývojom sa zaoberali od konca 90.rokov minulého storočia fínski autori. Kurttila a kol. (1999) a Leskinen a kol. (2006) predstavili použitie AHP ako nadstavby SWOT analýzy v strategickom plánovaní v oblasti lesníctva. Pasonen a kol. (2001) hovorí o použití A'WOT metódy v plánovaní využívania prírodných zdrojov. V strategickom plánovaní riadenia vidieckeho cestovného ruchu bola metóda použitá na začiatku tohto storočia (Kajanus a kol., 2004).

Cieľ a metodika práce

Cieľom príspevku je predstaviť výsledky aplikácie málo známej metódy – metódy A'WOT, ktorá je analytickým rozšírením známej SWOT analýzy. Metóda poskytuje možnosť zhodnotenia kvality života v rôznych cieľových skupinách (obciach) a ich porovnaní s ostatnými. Téma bola spracovaná v rámci diplomovej práce s názvom „Kvalita života v mestách okresu Zlín“. Predmetom výskumu boli 4 veľkostne a geograficky porovnateľné mestá okresu Zlín: Valašské Klobouky, Slavičín, Vizovice a Luhačovice.

Základom pre použitie A'WOT metódy bolo spracovanie SWOT analýzy zameranej na kvalitu života pre každé mesto. SWOT analýzy kvality života vo vybraných mestách boli spracované na základe štatistických údajov, informácií zo strategických dokumentov jednotlivých miest, programových vyhlásení, výročných správ miest a iných oficiálnych dokumentov miest, osobných rozhovorov s obyvateľmi a predstaviteľmi miest, webových stránok miest, regionálnej tlače a osobnej skúsenosti autorky diplomovej práce.

V každej SWOT analýze bolo definovaných 12 faktorov v každej zo štyroch oblastí (silné stránky, slabé stránky, príležitosti a ohrozenia). Pre každé mesto bol následne pomocou metódy A'WOT vypočítaný index kvality života. Výpočet indexu kvality života bol uskutočnený v piatich krokoch. Prvým krokom bola determinovanie váhy pre každý faktor vo SWOT analýze v rozmedzí 100 – 0, pričom žiadny z faktorov nemal váhu 0. Najdôležitejší faktor dostal váhu 100, ostatné boli ohodnotené vzhľadom k najdôležitejšiemu faktoru. Najväčšiu váhu sme prisudzovali faktorom dôležitým pre posúdenie kvality života ako je občianska vybavenosť mesta, doprava, životné prostredie, stav komunikácií, kultúrne

a športové vyžitie, bývanie. V druhom kroku bola každej SWOT skupine priradená váha v škále 100 - 0 najdôležitejším štyrom faktorom, pričom znova žiadny z faktorov nemal váhu 0. Urobili sme sumu všetkých váh v jednotlivých skupinách a následne váhu všetkých faktorov vydělili celkovou sumou za dané štyri faktory. Tretím a štvrtým krokom bolo zmeranie faktorov v každej skupine SWOT a zmeranie faktorov medzi skupinami SWOT. Prvé štyri kroky znázorňuje nasledovný vzor výpočtu:

- Stanovenie Váh medzi skupinami faktorov SWOT analýzy

S1	100	$100/290 = 0,345$
W1	80	$80/290 = 0,276$
O1	60	$60/290 = 0,207$
T1	50	$50/290 = 0,172$
Σ váh	290	

Pozn.: S1 – najdôležitejšia silná stránka, W1– najdôležitejšia slabá stránka,
O1– najdôležitejšia príležitosť, T1– najdôležitejšie ohrozenie

- Stanovenie váh v jednotlivých skupinách SWOT analýzy a odstupňovanie váh v skupinách a medzi skupinami

Silné stránky			Slabé stránky		
S1	100	$100/530 * 0,345 = 0,065$	W1	100	$100/695 * 0,276 = 0,040$
S2	90	$90/530 * 0,345 = 0,059$	W2	95	$95/695 * 0,276 = 0,038$
↓					
S12	5	$5/530 * 0,345 = 0,003$	W12	10	$10/695 * 0,276 = 0,004$
Σ	530	0,346		695	0,278

Príležitosti			Ohrozenia		
O1	100	$100/740 * 0,207 = 0,028$	T1	100	$100/740 * 0,172 = 0,038$
O2	95	$95/740 * 0,207 = 0,026$	T2	95	$95/740 * 0,172 = 0,036$
↓					
O12	20	$20/740 * 0,207 = 0,006$	T12	10	$12/740 * 0,172 = 0,002$
Σ	740	0,207		740	0,172

- Piatym krokom bol výpočet samotného indexu kvality života na základe vyššie vypočítaných hodnôt podľa nasledovného vzorca.

Index KŽ = váha silných stránok + váha príležitostí – váha slabých stránok – váha ohrození

Index KŽ = $0,346 + 0,207 - 0,278 - 0,172 = 0,103$.

Vyššia hodnota indexu kvality života vyjadruje vyššiu kvalitu života.

Výsledky a závěr

Výsledkom práce je výpočet indexu kvality života pre vybrané mestá okresu Zlín. Index kvality života vypočítaný pomocou metódy A'WOT pre mesto Slavičín má hodnotu 0,137; pre Valašské Klobouky 0,132; Vizovice 0,103 a Luhačovice 0,096.

Z výsledkov výpočtu indexu kvality života vyplýva, že sa hodnoty indexov nami porovnávaných miest výrazne nelíšia. Zo štyroch hodnotených miest má najvyššiu kvalitu života mesto Slavičín, ktoré vykazuje aj najvyrovnanejšiu úroveň ekonomickej, sociálnej a environmentálnej oblasti kvality života. Najnižšiu kvalitu života má mesto Luhačovice, kde prioritné zameranie mesta na kúpeľníctvo nekorešponduje s potrebami obyvateľov a ich nárokmi na kvalitu života. Základný rozdiel v prístupe ku kvalite života jednotlivca v Slavičine a Luhačoviciach vychádza už zo strategických plánov miest. Mesto Slavičín je primárne zamerané na maximálne využitie prírodného, kultúrneho, sociálneho a ekonomického potenciálu pre celkový rozvoj mesta Slavičín a zvýšenie kvality života jeho obyvateľov v súlade s princípy trvalo udržateľného rozvoja. Strategickým cieľom rozvoja mesta Luhačovice je využitie bohatých tradícií rozvoja kúpeľníctva a dobrého imidžu mesta pre trvalo udržateľný rozvoj cestovného ruchu.

Najväčšou váhou bolo ohodnotené mesto Slavičín v oblasti zdravotnej starostlivosti. Prevádzkuje ako jediné z hodnotených miest nemocnicu, pohotovostnú službu s výjazdom záchranej služby a širokú ponuku zdravotných služieb odborných lekárov. Na dobrej úrovni sú aj sociálne služby. Zdravotné stredisko v Luhačoviciach, bez pohotovostnej služby je nepostačujúce. Vo Vizoviciach je nemocnica pre dlhodobu chorých a zdravotné stredisko, ktoré je v zlom technickom stave a vyžaduje si rekonštrukciu. Valašské Klobouky disponujú zdravotným strediskom s ambulanciami obvodných lekárov bez pohotovostnej služby.

Z demografického pohľadu všetky štyri mestá vykazujú zvyšovanie priemerného veku a starnutia populácie. Táto skutočnosť kopíruje trend okresu i celej spoločnosti, ktorý je ovplyvnený zmenami ekonomických a sociálnych podmienok a je charakteristický spomaľovaním procesu reprodukcie obyvateľstva. Počet živonarodených osôb mal od roku 2000 v mestách Vizovice a Slavičín i v okrese vzrastajúcu tendenciu, ktorý má zrejmú súvislosť s faktorom zakladania rodín silných populačných ročníkov sedemdesiatych rokov. Tento faktor sa neprejavil pri meste Luhačovice. Valašské Klobouky majú prirodzený prírastok od roku 2000 kolísavý. Najpriaznivejšie hodnotu indexu starnutia oba má mesto Vizovice 85,7% ktorá vypovedá o prevahe mladého obyvateľstva nad staršími. Tomu zodpovedá aj najnižší priemerný vek, ktorý je 39,4. Nasledujú Valašské Klobouky s hodnotou 39,5 rokov a Slavičín s priemerným vekom 41,1. Najmenej priaznivú vekovú štruktúru má mesto Luhačovice a najvyšší priemerný vek 42,7. Migračné saldo bolo pre všetky štyri mestá v období od roku 2000 do roku 2009 negatívne. Najväčší úbytok osôb zaznamenávajú Luhačovice.

Kvalita životného prostredia je vo všetkých štyroch mestách dobrá. Najväčším znečistením je lokálne znečistenie v centrách miest. Centrum Vizovic zaťažuje tranzitná automobilová doprava a tiež centrom Luhačovic vedie rušná hlavná komunikácia. Až na výnimku Luhačovic, mestá nemajú dobudovanú infraštruktúru. Najlepšiu dopravnú dostupnosť má mesto Vizovice. Mesto Slavičín má zachovalú sieť verejnej autobusovej dopravy, vlakových spojov s možnosťou osobnej i nákladnej dopravy s napojením na slovenskú železničnú sieť. Slabou stránkou je dopravná dostupnosť v meste Luhačovice, ktoré má nízku kvalitu

příjazdových komunikací a neleží na hlavním železničném tahu. Najhoršiu dopravnú dostupnosť má mesto Valašské Klobouky.

K najvyššiemu ohodnotenie kvality v meste Slavičine prispela aj oblasť vzdelávania. Mesto má najkomplexnejšiu ponuku školského vzdelávania od predškolského vzdelávania až po ponuku dvoch stredných škôl. Bytová politika ani v jednom meste nie je v súčasnosti riešená zo strany mesta (výstavba mestských bytov). Všetky mestá podporujú výstavbu individuálneho bývania. Najväčší nedostatok bytov je v Luhačoviciach a vo Valašských Kloboukoch. Spoločným problémom vybraných miest sa javí väčšia miera registrovanej nezamestnanej osoby ktorá je v priemere 9%.

Význam výskumu kvality života na lokálnej úrovni spočíva v zistení stavu, priorít a vývoja kvality života na úrovni jednotlivca a takisto možnosti stanovenia rozdielov medzi obcami a regiónmi a zároveň pomáha v odhalení negatívnych faktorov a trendov vývoja, na ktoré sa môžu samosprávy zamerať. Výsledky objektívneho hodnotenia lokálnej kvality života sú tiež nevyhnutným podkladom pre rozhodovanie zástupcov mesta vo strategických otázkach rozvoja mesta či regiónu. Hodnotenie kvality života taktiež umožňuje občanom hodnotiť kvalitu miesta, kde žijú alebo budú žiť či podnikat.

Literatúra

- [1] ANDRÁŠKO, I.: Kvalita života v Bratislave – príklad aplikácie SAW modelu, In. XII. Mezinárodní kolokvium o regionálních vědách: sborník příspěvků z kolokvia konaného v Bořeticích. Brno, 2009. Masarykova univerzita, pp. 209-213.
- [2] FÁZIKOVÁ, M.; MILOTOVÁ, B.: Metodické a metodologické prístupy k meraniu kvality života vo vidieckych obciach. Acta Regionalia et Environmentalica, Slovenská poľnohospodárska univerzita Nitra. 2010. SPU, 2009, s. 2
- [3] KAJANUS, M., KANGAS, J., KURTTILA, M.: The use of value focused thinking and the A'WOT hybrid method in tourism management References and further reading may be available for this article. To view references and further reading you must purchase this article. Tourism Management, Volume 25 Issue 4, Elseviers Publishing, 2004, 499-506.
- [4] KAINULAINEN, P.: SWOT and A'WOT analysis, Study materials, Quality of Life in Rural Areas sub-module, EUREKA 2011 - International study programme, Slovak University of Agriculture, Nitra, Slovakia. On-line [<http://www.fesrr.uniag.sk/en/node/333>].
- [5] KURTTILA, M.; PESONEN, M.; KANGAS, J.; KAJANUS, M.: Utilizing the analytic hierarchy process (AHP) in SWOT analysis - a hybrid method and its application to a forest-certification case, Forest Policy and Economics, Elseviers Publishing, 2000, p. 41-52.
- [6] LESKINEN, L.A.; LESKINEN, P. ; KURTTILA, M. ; KANGAS, J. ; KAJANUS, M.: Adapting modern strategic decision support tools in the participatory strategy process—a case study of a forest research station, Forest Policy and Economics, Elseviers Publishing, 2006, p. 267-278.
- [7] ORSÁGOVÁ, I.: Kvalita života ve městech okresu Zlín. Diplomová práca. Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre. 2011. 76 s.
- [8] PESONEN M.; KURTTILA M.; KANGAS J.; KAJANUS M.; HEINONEN P.: Assessing the Priorities Using A'WOT Among Resource Management Strategies at the Finnish Forest and Park Service , Forest Science, Volume 47, Number 4, 1 November 2001 , pp. 534-541(8).

- [9] POMALIŠOVÁ, M., TŘEBICKÝ, V., NOVÁK, J., NENSETH, V. TONNESSEN, A.,
Hodnocení kvality života ve městech se zapojováním veřejnosti, 1.vyd. Praha 2010, ISBN
978-80-904490-6-0.

TRANSFORMÁCIA PO ROKU 1989 V MESTE NOVÁ DUBNICA - AKO JU VNÍMAJÚ DVE GENERÁCIE?

TRANSFORMATION AFTER YEAR 1989 IN THE TOWN NOVÁ DUBNICA – AS PERCEIVED BY THE TWO GENERATIONS?

RNDR. KATARÍNA DANIELOVÁ

*Katedra regionálnej geografie, ochrany a plánovania krajiny
Prírodovedecká fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave
Mlynská dolina, 842 15 Bratislava, Slovenská republika
e-mail: danielova@fns.uniba.sk*

Anotácia

Transformácia po roku 1989 sa podpísala na všetkých stránkach života obyvateľstva postsocialistických sídel. Transformačné zmeny sa dotkli aj obyvateľov Novej Dubnice – mesta založeného v období socialistickej industrializácie. Percepcia týchto zmien bola sledovaná anketou zameranou na niekoľko oblastí (rozvoj priemyslu, bytová výstavba, úroveň služieb a vybavenosti v meste, celkový pohľad na mesto a jeho postavenie v regióne). Zúčastnili sa jej dve skupiny respondentov: obyvatelia mesta, ktorí si Novú Dubnicu pamätajú ešte z obdobia socializmu a obyvatelia mesta, ktorí sa narodili až po roku 1989. Príspevok sa zameriava na otázku, či generačný rozdiel medzi respondentmi bude predstavovať aj výrazný rozdiel medzi ich názormi na rozvoj mesta.

Kľúčové slová

transformácia, percepcia, generačný rozdiel, Nová Dubnica

Annotation

Transformation after 1989 has expressed itself in all aspects of life in post-socialist population settlements. Changes also affected the population of Nová Dubnica - the city founded in the period of socialist industrialization. Perception of these changes has been studied by questionnaire survey focused on several areas (development of industry, housing projects, the quality of public services and town facilities and general view on the town and its position in the region). The questions were answered by two groups of respondents: city dwellers who still remember the Nová Dubnica's period of socialism and the townspeople born after 1989. Paper focuses on the question whether the generation gap between respondents will also represent significant difference between their views on the development of the city.

Key words

transformation, perception, generation gap, Nová Dubnica

JEL Classification: R12

Úvod

Za posledné dve desaťročia výrazne pokročil výskum transformácie postsocialistických miest a vidieckych obcí. Väčšinou je však zameraný na jeden aspekt transformácie (politický, hospodársky, sociálny (napr. Kulla, M., 2002, Gajdoš, P., 2002, Lauko, V., et al, 2008, Popjaková, D., 2002, Vaishar, A., 2002, Danielová, K., 2010a, b)), prípadne na jej prejavy

v priestorovej štruktúre sídel (Ondoš, S., 2003, Hajasová, K., 2004b). Len menšia časť štúdií prináša komplexnejší pohľad (Matlovič, R., 2000). Avšak najmenej je prác, ktoré by popri kvantitívnych zahŕňali aj kvalitatívne indikátory a subjektívne percepcie mestských obyvateľov (Steinführerová, A., 2003). Ako príklad môžu byť uvedené niektoré štúdie autorov V. Iru (2003), K. Danielovej (2008a), L. Sýkoru a H. Hrychovej (2002), či L. Nevěděla (2009). Preto sa v príspevku zameriavame na vnímanie zmien v Novej Dubnici jej obyvateľstvom, avšak z pohľadu dvoch generácií: staršej, ktorá zažila aj obdobie socializmu a mladšej, ktorá sa narodila až v transformačnom období.

Mesto Nová Dubnica v období transformácie

Nová Dubnica bola založená v roku 1953 v Považskom podolí 3,5 km južne od Dubnice nad Váhom ako jej obytný satelit určený pre zamestnancov dubnických Závodov ťažkého strojárstva zameraných na zbrojársku výrobu. Za relatívne krátky čas bolo vďaka komplexnej bytovej výstavbe vybudované „socialistické mesto“ podľa návrhu Jiřího Krohu s jedinečnou architektúrou centra mesta. Do roku 1989 sa v Novej Dubnici nevytvorila vlastná výrobná báza s výnimkou Elektrotechnického výskumného ústavu (EVÚ), ktorý bol výskumným a vývojovým centrom pre ZTS a ZVS v Dubnici nad Váhom.

Po roku 1989 Nová Dubnica prekonala celý rad zmien. Výrazným negatívnym prvkom bola konverzia zbrojárkej výroby, ktorá sa v meste prejavila veľkým nárastom nezamestnanosti aj vzhľadom na fakt, že jej obyvateľmi boli predovšetkým zamestnanci ZTS. No za relatívne krátky čas vznikol v meste na báze transformujúceho sa EVÚ celý rad podnikov elektrotechnického priemyslu často so vstupom zahraničného kapitálu (Novodubnická elektronická spoločnosť, EVPÚ, ZTS Elektronika ES, ZTS Elektronika SKS, ZTS Mechanic, ZTS E Metal, Leoni Autokabel Slovakia, Q-NOVA, Delta Electronics, Encis). V menšej miere sa rozvíjala aj nábytkárska výroba (Essex, J&J), čo pomohlo vytvoriť v pôvodne čisto obytnom sídle celý rad priemyselných pracovných miest. Z pôvodného „mesta – spálne“ sa tak počas transformačného obdobia vytvorilo mesto s vlastnou priemyselnou základňou, ktorého veľká časť obyvateľstva už nebola nútená za prácou odchádzať. Vystihnutie výrobného trendu a dobrá odozva výrobcov pomohli Novej Dubnici sa dostatočne zviditeľniť na hospodárskej mape Slovenska a vymaniť sa tak spod vplyvu Dubnice nad Váhom.

Popri rozvoji priemyslu postupne došlo aj k ďalším zmenám. Bola to napríklad výstavba cirkevných objektov (3 kostoly, Kresťanské centrum), ktorými Nová Dubnica pôvodne ako socialistické mesto nedisponovala alebo vznik strednej školy.

Samozrejme, že mesto zaznamenalo aj negatívne stránky transformácie. Predovšetkým to bolo spomalenie bytovej výstavby, čo sa spolu s nižším prirodzeným prírastkom prejavilo na spomalení až stagnácii rastu počtu obyvateľov. V meste sa vyskytli aj viaceré sociálno-patogénne javy (drogová problematika, nárast alkoholizmu, bezdomovci), často veľmi závažné s regionálnym až nadregionálnym významom (mafínske skupiny, organizovaný zločin).

Percepcia transformácie Novej Dubnice

V októbri 2008 sme uskutočnili v Novej Dubnici dotazníkový prieskum, ktorý sledoval, ako obyvatelia vnímajú zmeny v meste po roku 1989. Prieskumu sa zúčastnili dve skupiny respondentov, pričom obe spĺňali niekoľko kritérií. Prvú tvorili obyvatelia Novej Dubnice,

ktorí tu žili ešte počas socialistického obdobia a zároveň boli starší ako 28 rokov; druhú obyvateľia Novej Dubnice, ktorí sa narodili po roku 1989 (najlepšie vo veku 15 – 25 rokov). Prvú skupinu tvorilo 120 respondentov (čo predstavovalo 1,5 % obyvateľov mesta v zodpovedajúcich vekových skupinách), pričom priemerný vek skupiny bol 45 rokov. Pre zjednodušenie budeme skupinu v príspevku označovať ako „staršia generácia (starší respondenti)“. Druhú skupinu tvorilo 46 respondentov (čo predstavovalo približne 1,9 % obyvateľov v zodpovedajúcich vekových skupinách), priemerný vek skupiny bol 17 rokov a pre zjednodušenie ju budeme označovať „mladšia generácia (mladší respondenti)“. Vekový rozdiel medzi oboma skupinami predstavoval viac ako jednu generáciu, čo predpokladalo aj určité rozdiely v názoroch na zmeny v meste.

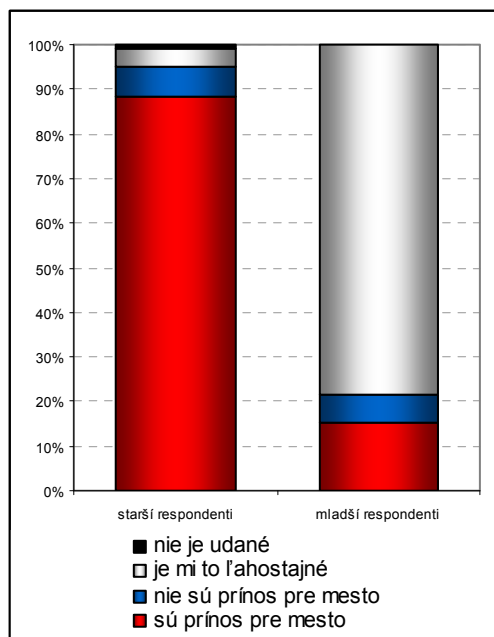
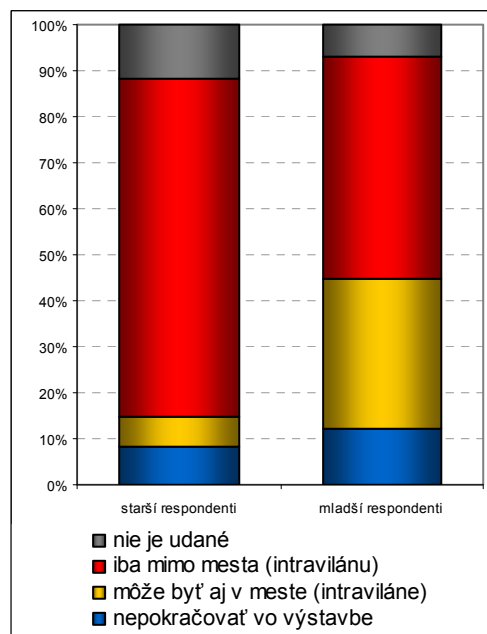
Približne dve tretiny opýtaných tvorili ženy. 46,7 % starších respondentov malo ukončený vysokoškolský stupeň vzdelania, 44,5 % respondentov malo vzdelanie technického typu. Väčšinu mladších respondentov tvorili študenti gymnázia. Vyššie vzdelanie u starších respondentov, ako aj typ navštevovanej školy u mladších respondentov aspoň sčasti predpokladal väčší rozhľad, ako aj záujem o dianie v Novej Dubnici. Prvé rozdiely medzi staršími a mladšími respondentmi sa prejavili už pri ich charakteristike: kým až 60 % starších respondentov sa do Novej Dubnice prisťahovalo, až 91,3 % mladších respondentov žije v Novej Dubnici od narodenia.

Všetkým opýtaným bolo položených viacero otázok, ktoré boli rozdelené do nasledovných skupín: *rozvoj priemyslu, nová výstavba, úroveň služieb a vybavenosti mesta, sociálno-patogénne javy, celkový pohľad na mesto, porovnanie mesta s ostatnými mestami Slovenska.*

V jednotlivých oblastiach sme po vyhodnotení prieskumu dospeli k nasledovným výsledkom:

Rozvoj priemyslu

Respondentom boli položené otázky zamerané na súčasnú a prípadnú budúcu výstavbu priemyselných podnikov v meste. V prvom rade sa mali vyjadriť, ako vnímajú už existujúce podniky v meste (graf č. 1). Už táto otázka priniesla výrazný rozdiel medzi generáciami. Starší respondenti výstavbu vnímali ako významný prínos (až 88,3 % respondentov) pre mesto aj z hľadiska nových pracovných príležitostí, mladší respondenti vzhľadom na fakt, že sú ešte študenti s predpokladom ďalšieho štúdia na vysokej škole tento jav väčšinou vnímali ľahostajne (78,3 %)

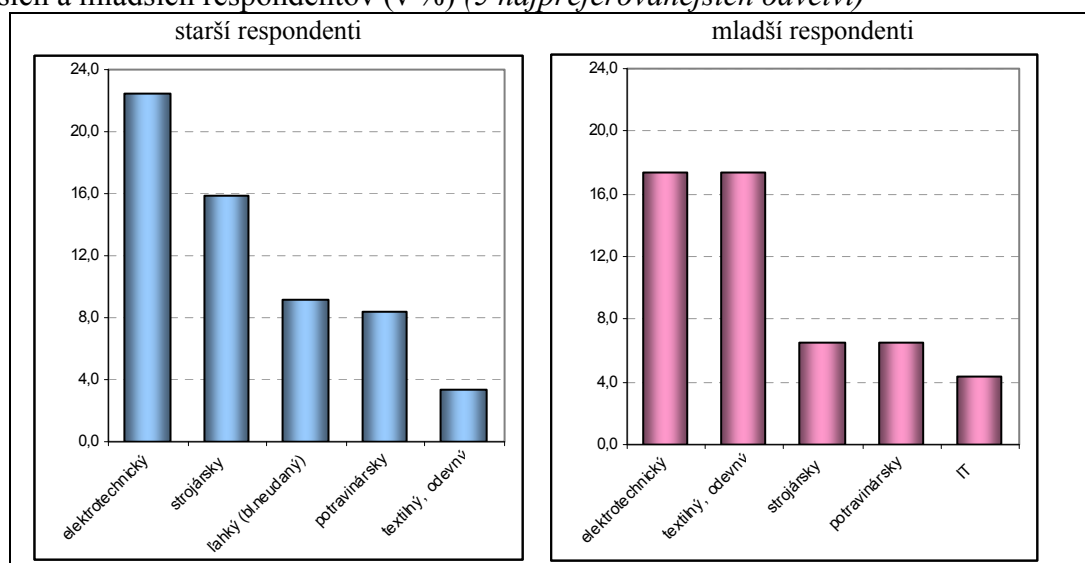
Graf 1: Percepcia doterajšej výstavby priemyselných podnikov v meste**Graf 2:** Percepcia budúcej výstavby priemyselných podnikov v meste

Zdroj: podľa dotazníkového prieskumu (2008) spracovala K. Danielová, 2011

Rozdielny názor mali aj na výstavbu ďalších priemyselných podnikov v meste. Kým zastaviť výstavbu by chceli podobne veľké podiely obyvateľov v oboch skupinách (graf č. 2), staršia generácia oproti mladšej výrazne nesúhlasí s výstavbou ďalších podnikov priamo v intraviláne (až 77,3 %), čo pravdepodobne súvisí s väčším prehľadom o voľných stavebných pozemkoch v meste.

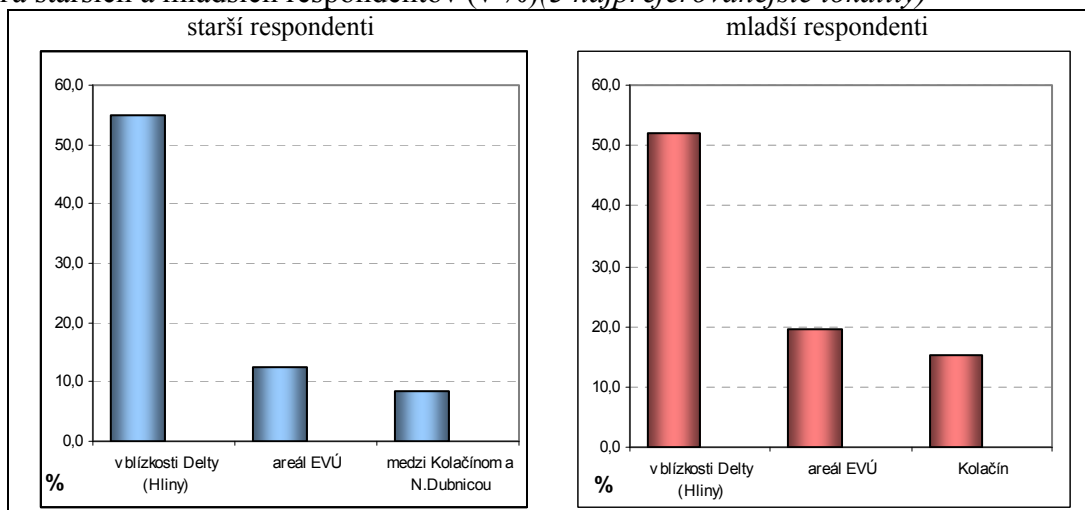
Väčšia zhoda nastala pri výbere odvetvia, ktoré by obyvatelia uvítali pri prípadnej ďalšej výstavbe priemyselných podnikov (graf č. 3). Obe skupiny preferovali elektrotechnický priemysel, ktorý sa v súčasnosti v meste rozvíja; strojársky priemysel vzhľadom na tradíciu v regióne a potravinársky a textilný ako odvetvia ľahkého priemyslu s menším zásahom do životného prostredia a s ponukou dostatku pracovných príležitostí. Podobná zhoda nastala aj pri prípadnej lokalizácii priemyselných podnikov. Väčšinou ich obe skupiny situovali do lokality Hliny na severnom okraji mesta, prípadne v rámci intravilánu do areálu bývalého Elektrotechnického výskumného ústavu (graf č. 4, obr. č. 1).

Graf 3: Preferencia odvětví případnej d'alšej priemyselnej výstavby v Novej Dubnici podľa starších a mladších respondentov (v %) (5 najpreferovanejších odvetví)

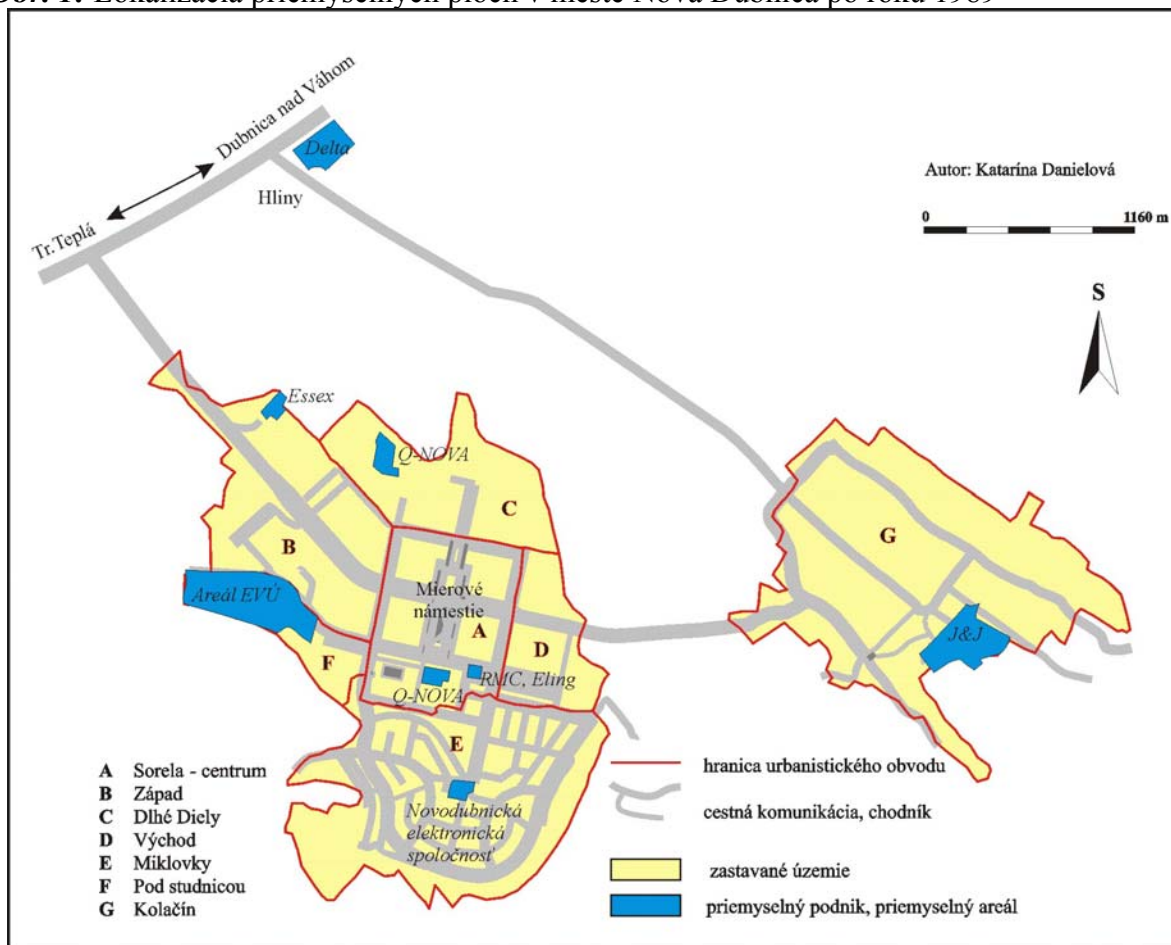

Zdroj: podľa dotazníkového prieskumu (2008) spracovala K. Danielová, 2011

Graf 4: Preferencia lokality pre prípadnú ďalšiu priemyselnú výstavbu v Novej Dubnici podľa starších a mladších respondentov (v %)(3 najpreferovanejšie lokality)

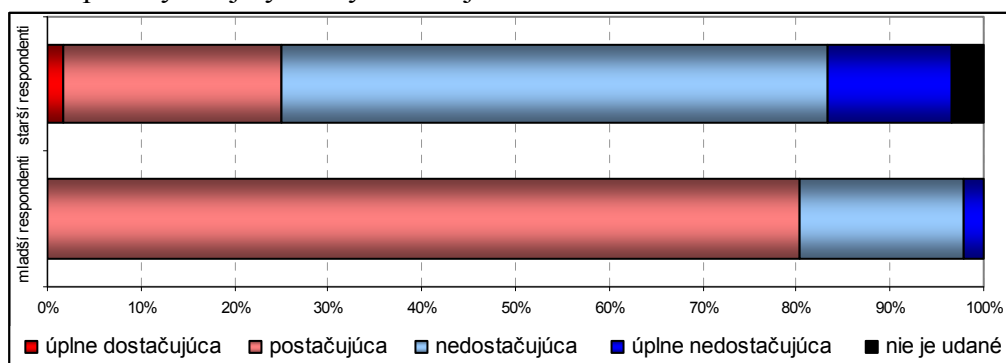
Zdroj: podľa dotazníkového prieskumu (2008) spracovala K. Danielová, 2011

Obr. 1: Lokalizácia priemyselných plôch v meste Nová Dubnica po roku 1989

Zdroj: podľa terénneho prieskumu (2008) spracovala K. Danielová, 2011

Bytová výstavba

Rozdielny názor mali obe skupiny respondentov aj na bytovú výstavbu. Iba štvrtina starších respondentov ju považuje za dostatočnú, naopak podľa viac ako 80 % mladších respondentov je dostatočná (graf č. 5). Tu sa prejavuje podobne ako v otázke prínosu priemyselných podnikov pre mesto, že mladšia generácia zatiaľ nemusí riešiť existenčné otázky a preto má pohľad na dané skutočnosti skreslené. Nedostatok bytov sa v konečnom dôsledku výraznou mierou podieľa aj na starnutí mestskej populácie, pretože mladí ľudia sú často vzhľadom na nedostatočnú výstavbu v meste nútení hľadať bývanie v iných sídlach.

Graf 5: Percepcia bytovej výstavby v Novej Dubnici

Zdroj: podľa dotazníkového prieskumu (2008) spracovala K. Danielová, 2011

Názory obyvatel'ov sa mierne líšili aj v potenciálnej bytovej výstavbe – staršia generácia výrazne nepreferovala žiaden typ bytovej výstavby (rodinné domy, byty v bytových domoch do OV, nájomné byty), no takmer 55 % mladších respondentov by sa zameralo na výstavbu bytov v bytových domoch do osobného vlastníctva.

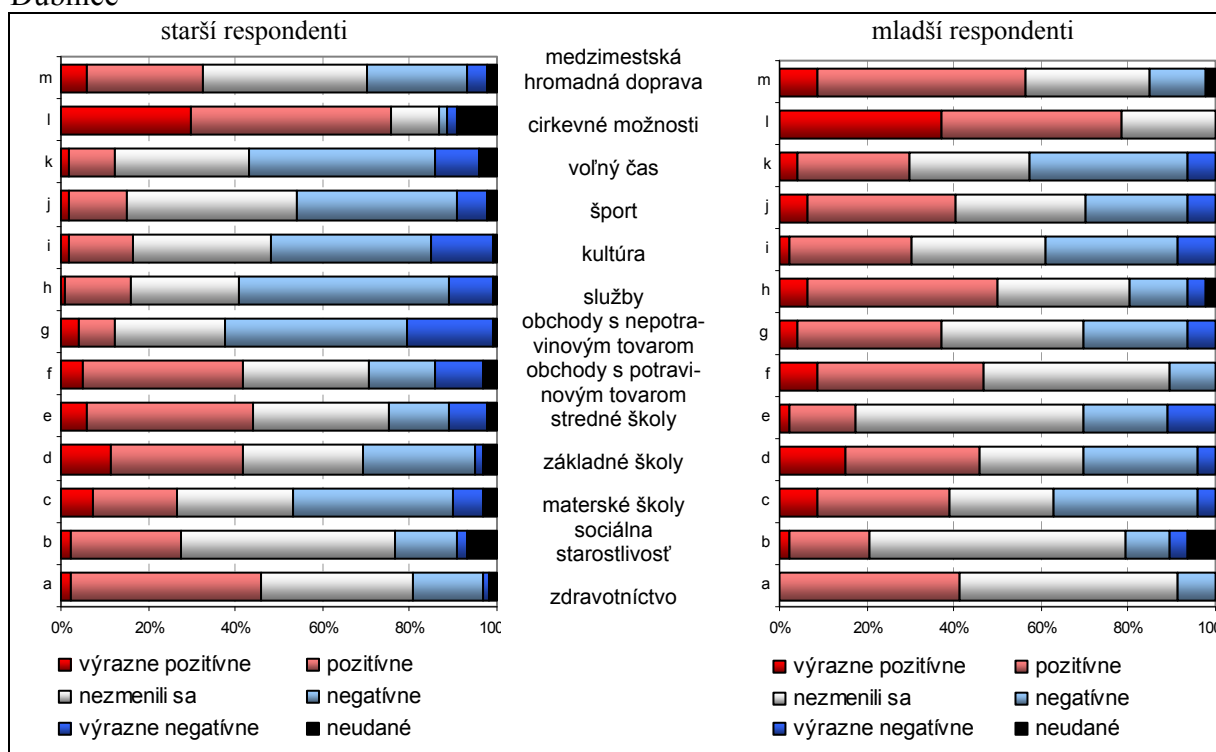
Podobnosť možno nájsť v názore na výstavbu kostolov a kresťanského centra. Nová Dubnica v socialistickom období nedisponovala žiadnym sakrálnym objektom, preto je pochopiteľné, že veľa obyvateľ'ov ich výstavbu vívalo. To, že mladá generácia je vychovávaná v kresťanskom duchu, sa tiež prejavilo na súhlasnom postoji mladších respondentov na spomínanú otázku. Avšak až tretina starších respondentov nevyjadrila žiaden názor na výstavbu kresťanských objektov (v porovnaní s 10,9 % mladšej generácie), čo môže súvisieť so spomínanou „ateistickou“ minulosťou mesta.

Úroveň služieb a vybavenosti v meste

Na úrovni služieb a vybavenosti mesta sa asi najviac prejavil fakt, že mladší respondenti nezažili obdobie socializmu. Zlepšenie alebo zhoršenie služieb vnímali len za relatívne krátke obdobie, prípadne služby a vybavenosť v Novej Dubnici porovnávali so službami v susedných sídlach (Trenčín, Dubnica nad Váhom) s vyšším regionálnym významom. Preto napríklad len málo mladších respondentov (17,4 %) vníma možnosti štúdia na strednej škole priamo v meste ako zlepšenie, pretože prítomnosť gymnázia v Novej Dubnici chápe ako samozrejmosť. Staršia generácia si však pamätá, že počas socializmu stredné školy v Novej Dubnici neboli, preto až 44,2 % starších respondentov udalo, že možnosti stredných škôl sa po roku 1989 v meste zlepšili (graf č. 6 – e).

Rozdielny názor oboch generácií sa prejavil aj v pohľade na možnosti maloobchodných predajní s nepotravinovým tovarom a služieb. Počas socialistického obdobia Nová Dubnica disponovala širokým spektrom predajní i službových prevádzok, takže mohla uspokojiť nároky takmer všetkých obyvateľ'ov mesta i okolia. Avšak po roku 1989 sa v súvislosti s privatizáciou začala výrazne meniť štruktúra maloobchodnej siete, viaceré prevádzok v meste zaniklo (hudobniny, elektro, kuchynka), čo staršia generácia chápe ako negatívny jav. Mladšia generácia sa narodila do obdobia, kedy už bola štruktúra maloobchodnej siete pozmenená a postupne sa začala meniť k lepšiemu – viaceré prevádzky sa snažili „vykryť diery na trhu“ – preto sa viac prikláňa k názoru, že sa situácia mierne zlepšuje (graf č. 6 – g, h). Podobne je to aj s možnosťami športového vyžitia (graf č. 6 – j): staršia generácia porovnáva súčasný stav so socialistickým obdobím, pre ktoré bolo typické aj organizované športovanie (napr. spartakiáda, viaceré športové kluby). Preto len malá časť obyvateľ'stva konštatuje zlepšenie v spomínanej oblasti. Mladšia generácia naopak víta výstavbu športovísk napr. v Kresťanskom centre a preto viac ako 40 % respondentov vidí zlepšenie v možnostiach športového vyžitia.

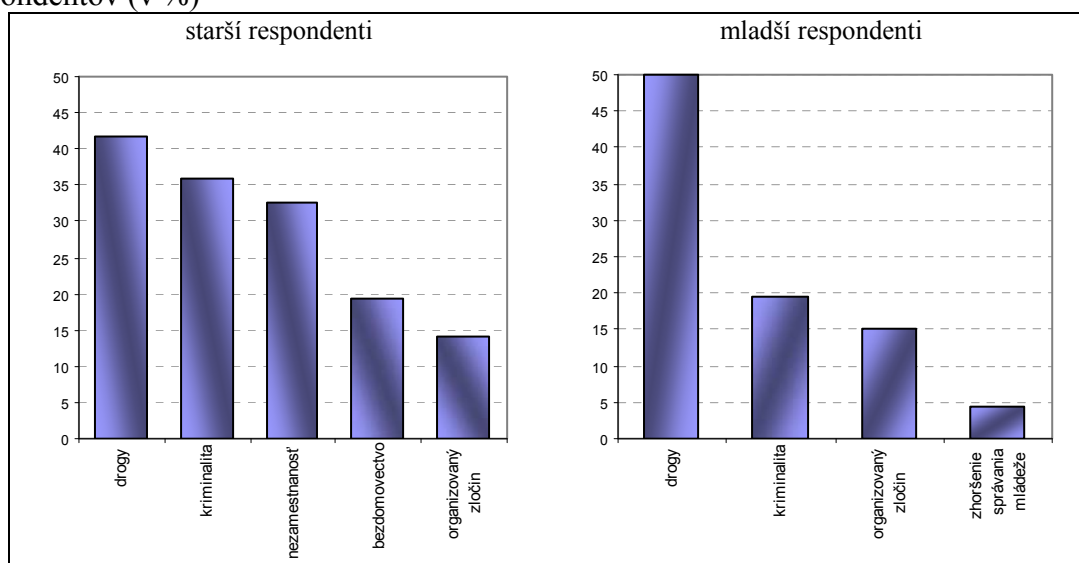
Graf 6: Percepcia zmien v možnostiach vo vybraných službách a vybavenosti Novej Dubnice

Zdroj: podľa dotazníkového prieskumu (2008) spracovala K. Danielová, 2011

Respondenti mali označiť aj najväčšie nedostatky, ktoré vidia v úrovni služieb a vybavenosti mesta. Obe generácie zhodne uviedli nedostatok maloobchodných predajní s nepotravinovým tovarom a slabé možnosti kultúrneho a športového vyžitia.

Sociálno-patogénne javy

V tomto okruhu otázok sa výrazne prejavil generačný rozdiel, respektíve fakt, že mladšia generácia nezažila obdobie socializmu a skutočnosť, že viaceré sociálno-patogénne javy na území Slovenska neexistovali, prípadne sa vyskytovali oveľa menej. Iba takto možno vysvetliť fakt, že ani jeden z mladších respondentov neuviedol ako sociálno-patogénny jav nezamestnanosť (graf č. 7). Aj keď Nová Dubnica leží v regióne, kde nezamestnanosť nadobúda v porovnaní so Slovenskom veľmi nízke hodnoty, predsa sa tu vyskytuje. Mladšia generácia ju však nechápe ako problém. Naopak staršia generácia, ktorá zažila obdobie konverzie zbrojárskeho priemyslu, kedy nezamestnanosť v meste prudko vzrástla, ju dodnes uvádza ako jeden z najvýraznejších sociálno-patogénnych javov, napriek jej výraznému poklesu. Mladší respondenti ako najvýraznejší sociálno-patogénny jav uvádzali drogovú závislosť, čo je pochopiteľné, pretože práve oni sú rizikovou skupinou najviac podliehajúcou tomuto javu.

Graf 7: Najvýznamnejšie sociálno-patogénne javy v Novej Dubnici podľa starších a mladších respondentov (v %)

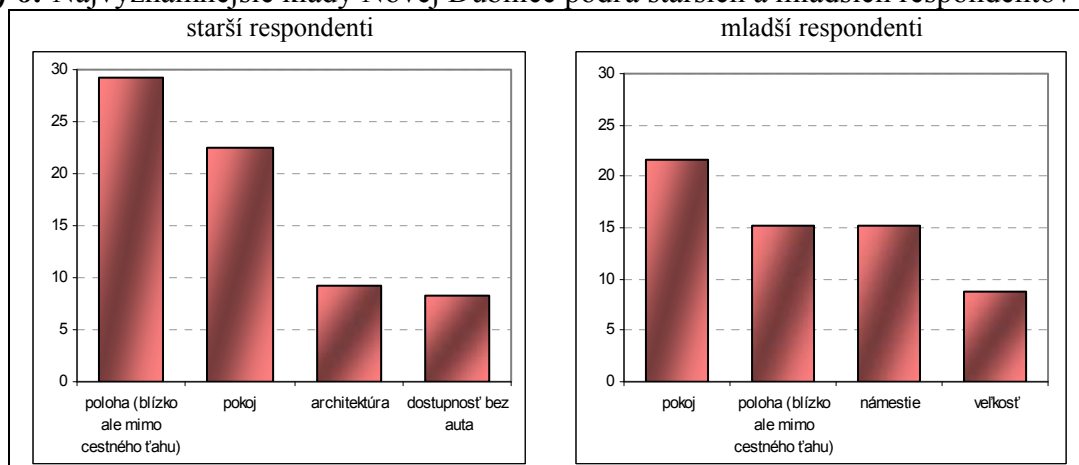
Zdroj: podľa dotazníkového prieskumu (2008) spracovala K. Danielová, 2011

Celkový pohľad na mesto

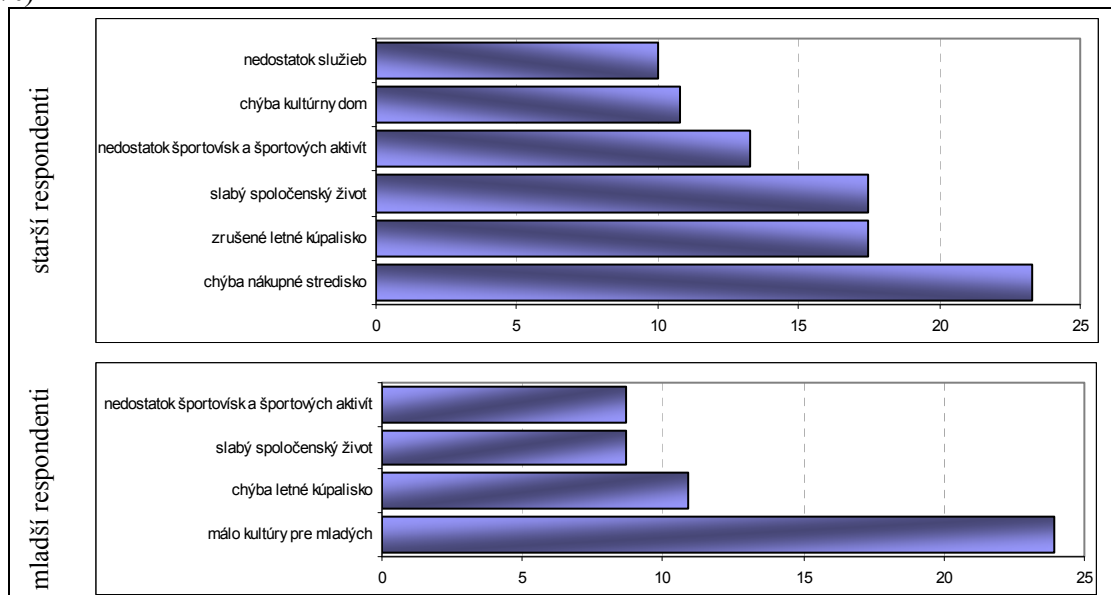
V tejto oblasti otázok našli obe skupiny vzájomnú zhodu. Respondenti mali uviesť, čo považujú za najväčší klad a najväčší nedostatok Novej Dubnice. Obe generácie označili totožné fakty, aj keď ich nazývali rôznymi menami (graf č. 8): za najväčšie klady považujú polohu mesta mimo hlavného cestného ťahu, pokoj v meste (staršia generácia ho uvádzala spolu s poznámkou, že je tu prostredie vhodné na výchovu detí), veľkosť mesta (resp. dostupnosť všetkého bez nutnosti využívania automobilovej dopravy) a architektúra mesta. Tu sa prejavil názor, že obyvatelia považujú Novú Dubnicu za pekné mesto s jedinečnou architektúrou (stred mesta), pričom námestie s arkádami pre väčšinu z nich prejavuje prirodzené centrum vybavenosti, ale hlavne kultúrneho a spoločenského života. Preto aj väčšina respondentov z oboch skupín ocenila rekonštrukciu námestia, inštaláciu pódia a realizáciu kultúrnych a spoločenských akcií práve na tomto mieste.

Ako najväčšie nedostatky bol uvádzaný slabý spoločenský život, nedostatok športových aktivít a chýbajúce letné kúpalisko. Hoci sa obe skupiny na týchto skutočnostiach zhodli, v tejto oblasti otázok sa prejavil aj generáčny rozdiel. Kým staršia generácia vníma ako najväčší nedostatok Novej Dubnice absenciu nákupného strediska, pre mladú generáciu bolo najvypuklejším problémom málo kultúrneho vyžitia pre mládež. Väčšina z nich by uvítala kvalitný discoklub, prípadne kaviareň s klubovou scénou.

Generáčny rozdiel, respektíve rozdielna oblasť záujmov a preferencií sa objavili aj v odpovediach na otázku, ktoré najvýznamnejšie pozitívne a negatívne zmeny obyvatelia v meste zaregistrovali za posledných 10 rokov. Staršia generácia za najvýznamnejšie zmeny v Novej Dubnici počas transformačného obdobia označila rozvoj priemyslu a vznik pracovných príležitostí, výstavbu bytov, zlepšenie cirkevných možností a opravu námestia, mladšia generácia najpozitívnejšie vníma rekonštrukciu a modernizáciu mesta a výstavbu detských ihrísk. Ako najvýznamnejšie negatívne zmeny zhodne obe skupiny uvádzali zrušenie letného kúpaliska a množstvo pohostinstiev v centre mesta. Staršia generácia navyše zaznamenala aj nárast kriminality, čo je logické s jej pohľadom na kriminalitu v socialistickom období.

Graf 8: Najvýznamnejšie klady Novej Dubnice podľa starších a mladších respondentov (v %)

Zdroj: podľa dotazníkového prieskumu (2008) spracovala K. Danielová, 2011

Graf 9: Najvýznamnejšie nedostatky Novej Dubnice podľa starších a mladších respondentov (v %)

Zdroj: podľa dotazníkového prieskumu (2008) spracovala K. Danielová, 2011

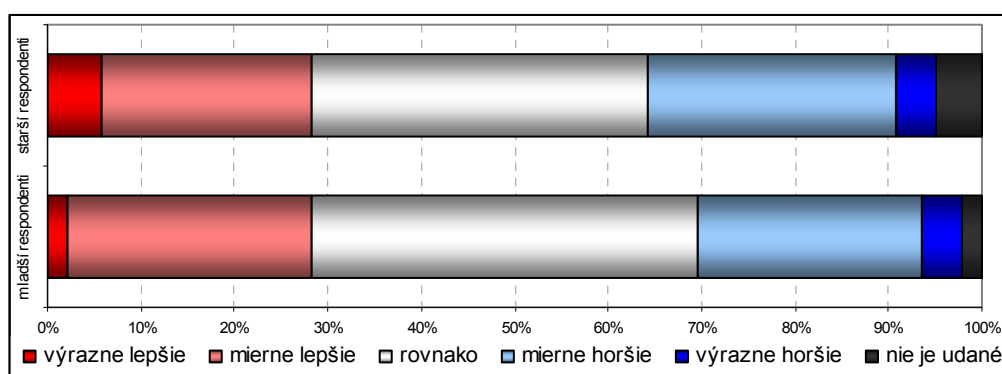
Postavenie Novej Dubnice medzi ostatnými slovenskými mestami

V poslednej otázke mali respondenti porovnať Novú Dubnicu s ostatnými slovenskými mestami. Možno konštatovať, že tu sa obe skupiny v pohľade na mesto zhodli (graf č. 10). Avšak treba podotknúť, že u oboch skupín sa prejavila určitá zahľadenosť do seba, respektíve neznalosť pomerov v iných slovenských mestách, pretože približne 40 % respondentov označila situáciu v Novej Dubnici ako rovnakú a približne 30 % respondentov dokonca horšiu v porovnaní s inými slovenskými mestami. Keď však vezmeme do úvahy minimálnu nezamestnanosť, veľmi dobrú úroveň infraštruktúrneho vybavenia mesta, dobrú dopravnú polohu, vznik vlastnej hospodárskej bázy a záujem zahraničných investorov, je zrejmé, že Nová Dubnica patrí medzi úspešne sa transformujúce slovenské mestá.

Záver

Prieskum percepcie transformácie obyvateľstvom Novej Dubnice priniesol v niektorých ohľadoch očakávané a v niektorých prekvapivé výsledky. Viaceré javy obyvateľstvo nebolo schopné pomenovať vďaka uzavretosti do seba, sústredeniu sa iba na vlastné problémy a ignorancii okolitého života (Danielová, K., 2008a). Prejavilo sa to napríklad aj na hodnotení pozitívnych a negatívnych zmien v jednotlivých častiach mesta. Väčšina respondentov nevedela uviesť, čo sa deje v iných častiach mesta ako v mieste ich bydliska, hoci mesto nemá veľkú rozlohu (ako veľa z nich uvádzalo „všade je blízko“) a je relatívne kompaktné. Avšak tu je možné konštatovať väčší prehľad u mladšej generácie, ktorá má viac voľného času a neobmedzuje sa len pohyb medzi prácou (resp. školou) a bývaním, ako to býva časté u staršej generácie.

Graf 10: Pohľad starších a mladších respondentov na porovnanie Novej Dubnice s ostatnými mestami Slovenska

Zdroj: podľa dotazníkového prieskumu (2008) spracovala K. Danielová, 2011

Vo viacerých oblastiach sa v pohľade na mesto prejavil generačný rozdiel, respektíve určitá „nevyzretosť“ mladšej generácie – bolo to jednoznačne v otázke rozvoja priemyslu a bytovej výstavby v meste. Z odpovedí bolo jasné, že mladšia generácia sa podobnými otázkami ešte nemusí zaoberať a preto jej odpovede boli ľahostajné, prípadne oproti skutočnosti výrazne skreslené. Preto aj za najvýraznejšie nedostatky v meste označila hlavne nedostatok kultúry pre mladých a možnosti športového vyžitia.

Rozdiely v názoroch napríklad na sociálno-patogénne javy ako aj na najvýraznejšie pozitívne a negatívne zmeny v meste boli spôsobené skutočnosťou, že mladšia generácia respondentov nezažila obdobie socializmu. Preto sú pre ňu niektoré javy bežné alebo ich nevníma natoľko vypuklé ako staršia generácia (nezamestnanosť, nárast kriminality). Naopak tie, ktoré sa jej bytostne dotýkajú (drogová problematika) označuje ako veľmi výrazné.

Je zrejmé, že viaceré názory mladých obyvateľov na mesto sa môžu s pribúdajúcim vekom meniť. Bolo by však potrebné, aby sa v niektorých otázkach zohľadňovali aj potreby mladého obyvateľstva, pretože väzba, ktorú mládež so svojim rodným mestom má, sa môže pri dlhotrvajúcom a výraznom neuspokojení jej potrieb narušiť. To sa môže neskôr prejavovať aj odchodom mladého obyvateľstva do okolitých „lepšie vybavených a zaujímavejších“ sídel. Nová Dubnica už aj tak v súčasnosti trpí stagnáciou počtu a starnutím obyvateľstva, preto je potrebné, aby tomuto trendu najrozličnejšími prostriedkami zabránila.

Literatura

- [1] DANIELOVÁ, K., (2008a): Percepce transformáčních změn v městě Nová Dubnica. *Geographia Cassoviensis*, roč. 2, č. 1, UPJŠ Košice, pp. 19 – 24, ISSN 1337-6748
- [2] DANIELOVÁ, K., (2008b): Vybrané transformační procesy a jejich projev v prostorové struktuře Novej Dubnice v období po roce 1989. In: Dubcová, A. (Ed.): *Stredoeurópsky priestor. Geografia v kontexte regionálneho rozvoja. Geografické informácie 12*, UKF Nitra, ISSN 1337-9453, pp. 77 – 83
- [3] DANIELOVÁ, K., (2010a): Vybrané prejavy transformácie hospodárstva mesta Trenčín po roku 1989. In: *13th International Colloquium on Regional Sciences. - Brno : Masarykova Univerzita*, pp. 72 – 84, ISBN 978-80-210-5210-9.
- [4] DANIELOVÁ, K., (2010b): Vybrané sociálno-demografické zmeny v meste Trenčín po roku 1989. 50 let geografie na Přírodovědecké fakultě Univerzity Palackého v Olomouci (CD-ROM), Olomouc : Přírodovědecká fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, pp. 273 – 281, ISBN 978-80-244-2493-4
- [5] GAJDOŠ, P., (2002): Mesto a jeho vývoj v sociálno-priestorových súvislostiach. *Sociológia*, 4/34, Sociologický ústav SAV, Bratislava, pp. 305 – 326
- [6] HAJASOVÁ, K. (2003): Mesto Nová Dubnica v období transformácie. In: Novák, S. (ed.): *Geografické aspekty stredoevropského priestoru. Masarykova univerzita, Brno*, pp. 191 – 195
- [7] HAJASOVÁ, K. (2004a): Transformácia mesta Nová Dubnica po roku 1989. Rigorózná práca
- [8] HAJASOVÁ, K., (2004b): Transformačné procesy v priestorovej štruktúre mesta Nová Dubnica po roku 1989. In: *Geografie malých měst. Ústav Geoniky, Brno. ISBN 80-86377-12-1*
- [9] IRA, V. (2003): The Changing Intra-urban Structure of the Bratislava City and Its Perception. *Geografický časopis*, 2/55, SAV, Bratislava, pp. 91 – 108
- [10] KULLA, M., (2002): Vybrané procesy transformácie priemyslu na príklade Bratislavy. *Geografické informácie 7, Zborník z 13. kongresu SGS, 2. diel, Nitra*, pp. 111 – 118
- [11] LAUKO, V., KRIŽAN, F., TOLMÁČI, L., (2008): Galanta ako príklad úspešne sa transformujúceho regiónu. 11. medzinárodné kolokvium o regionálnych vedách, MU, Brno, pp. 287-293
- [12] MATLOVIČ, R. (1992): Behaviorálna geografia, geografia percepcie a výskum vnútornej štruktúry mesta. In: Drgoňa, V. (ed.): *Regionálne systémy životného prostredia: možnosti a predpoklady výskumu jeho priestorových štruktúr. Nitrianska univerzita*, pp. 139 – 143
- [13] Matlovič, R., (2000): Transformačné procesy intraurbánnych štruktúr Prešova ako odraz celospoločenských zmien v poslednom decéniu. In: Matlovič, R. (ed.): *Urbánný vývoj na rozhraní milénií. Urbánne a krajinné štúdie 3, Prešov*, pp. 26-38
- [14] NEVĚDĚL, L., (2009): Percepce regionálního rozvoje mikroregionálními manažery. In: Svobodová, H., Galvasová, I. (eds): *Regionální politika v ČR: Efekty a nové výzvy, GaREP, ISBN 978-80-904308-3-9*, pp. 89 – 95
- [15] Ondoš, S., (2003): Revitalizačné procesy v historickom jadre mesta Bardejov z pohľadu geografie mesta. *Acta Facultatis rerum Naturalium Universitatis Comenianae, Geographica, Nr.42, PriF UK, Bratislava*, pp. 135 – 152
- [16] Popjaková, D., (2000): Transformácia priemyslu Prešova po roku 1989. In: Matlovič, R. (ed.): *Urbánný vývoj na rozhraní milénií. Urbánne a krajinné štúdie 3, Prešov*, pp. 105 – 117

- [17] STEINFÜHREROVÁ, A., (2003): Sociálně prostorové struktury mezi setrvalostí a změnou. Historický a současný pohled na Brno. Sociologický časopis, Vol. 39, No. 2, pp. 169 – 192
- [18] Sýkora, L., HRYCHOVÁ, H. (2002): Percepce a hodnocení proměn v prostorové struktuře Prahy. Urbanismus a územní rozvoj, 1/5
- [19] Vaishar, A., (2002): Restrukturalizace Ostravy: předpoklady a bariéry. Geografické informácie 7, Zborník z 13.kongresu SGS, 1.diel, Nitra, pp.74 – 79

Príspevok bol vypracovaný vd'aka prostriedkom z riešeného projektu č. 1/4054/09 VEGA – Regionálne disparity v kontexte regionálneho rozvoja – analýza ich vytvárania a zmiernovania.

PROBLÉMY STRATEGICKÉHO PLÁNOVÁNÍ ROZVOJE MĚST V ČESKÉ REPUBLICE. KRITICKÁ ANALÝZA

THE PROBLEM OF STRATEGIC PLANNING OF TOWN DEVELOPMENT IN THE CZECH REPUBLIC. THE CRITICAL ANALYSIS

RNDR. JIŘÍ JEŽEK, PH.D.

*Středisko pro výzkum regionálního rozvoje
Fakulta ekonomická, Západočeská univerzita v Plzni
Husova 11, 306 14 Plzeň, Česká republika
e-mail: jezekji@kmo.zcu.cz*

Anotace

Příspěvek se zabývá kritickou analýzou strategického plánování rozvoje měst v České republice na základě výsledků empirického výzkumu, který probíhal na přelomu let 2010 a 2011, a je součástí projektu Ministerstva pro místní rozvoj ČR „Konkurenceschopnost malých měst v ČR“. Hlavní problémy strategického plánování rozvoje měst jsou spatřovány v oblasti získávání a analýzy informací, tvorby strategií a jejich pravidelné evaluace. Příspěvek také poukazuje na nejednoznačné chápání významu a postavení strategických plánů a strategického plánování v řízení a rozvoji českých městech.

Klíčová slova

strategické plánování; rozvoj měst; kritická analýza; Česká republika

Annotation

The paper deals with a critical analysis of strategic planning of urban development in the Czech Republic on a base of the empirical research results, which was realized at the turn of the years 2010 and 2011 within the Project of the Ministry for Regional Development of the Czech Republic „Competitiveness of small towns in the Czech Republic“. The main problem of strategic planning of urban development is remarked in a sphere of bringing out and an analysis of information, forming of strategies and their regular evaluation. The paper also points out the ambiguous conception of an importance and a position of strategic plans and strategic planning in management and development of the Czech towns.

Key words

strategic planning; urban development; critical analysis; Czech Republic

JEL Classification: O2, R5

Úvod

Strategické plánování se v posledních přibližně dvaceti letech stalo významným politickým i manažerským nástrojem rozvoje měst a regionů (Ježek et al, 2007). O procesech strategického plánování a strategického managementu v podmínkách měst a regionů bylo napsáno velké množství kritických publikací (např. Allmendinger, 2001; Borch et al, 2011; Selle, 2006).

Na rozdíl od soukromého sektoru, kde strategické plánování představuje konkurenční koncept, tak v podmínkách veřejného sektoru, resp. místního a regionálního rozvoje, se jedná spíše o koncept, který zdůrazňuje koordinační roli strategického plánování. Strategické plánování rozvoje měst můžeme chápat jako dílčí proces v rámci městského managementu (managementu městského rozvoje), jehož cílem je vytvořit rozvojový plán (strategii) a navrhnout postup jeho praktické implementace (prosazení a realizace).

Místní a regionální rozvoj je komplexní, dlouhodobý (nikdy nekončící) proces, který se skládá z velkého množství dílčích procesů, na nichž participuje velké množství aktérů (jak veřejných, tak soukromých), tak je nezbytné, aby byly zmíněné procesy organizovány a vedeny. Jedním z nástrojů managementu místního a regionálního rozvoje je právě strategické plánování.

Úspěšnost místního a regionálního rozvoje je stále více závislá na společném (kolektivním) úsilí všech významných aktérů jak z veřejného, podnikatelského tak i občanského sektoru. Má-li být přitom dosaženo „viditelných“ efektů, nelze se spoléhat ani na samovolný vývoj, ani na spontánní iniciativy jednotlivých aktérů. Řízení rozvojových aktivit spojených s identifikací, přípravou a hlavně implementací změn se stává stále důležitějším úkolem managementu místního a regionálního rozvoje, resp. jeho manažerů. Nezbytným předpokladem místního a regionálního rozvoje je tedy management změny. Proto se stále více jak v teorii, tak i v praxi začíná zdůrazňovat procesní charakter místního a regionálního rozvoje a potřeba implementace manažerského pojetí místního a regionálního rozvoje (Ježek et al, 2007).

Cíl a metodika práce

Cílem tohoto příspěvku je kritická analýza a zhodnocení současné situace v oblasti strategického plánování rozvoje měst v České republice. Informace byly získány ze strategických dokumentů měst, které jsou většinou dostupné na webových stránkách jejich městských úřadů, a také prostřednictvím strukturovaných rozhovorů se zástupci 27 měst. Výzkum probíhal na přelomu let 2010 a 2011. Jedná se o dílčí úkol, řešený v rámci projektu Ministerstva pro místní rozvoj České republiky č. WD-19-07-1 „Konkurenceschopnost malých měst v České republice“.

Vývoj strategického plánování rozvoje měst v České republice po roce 1989

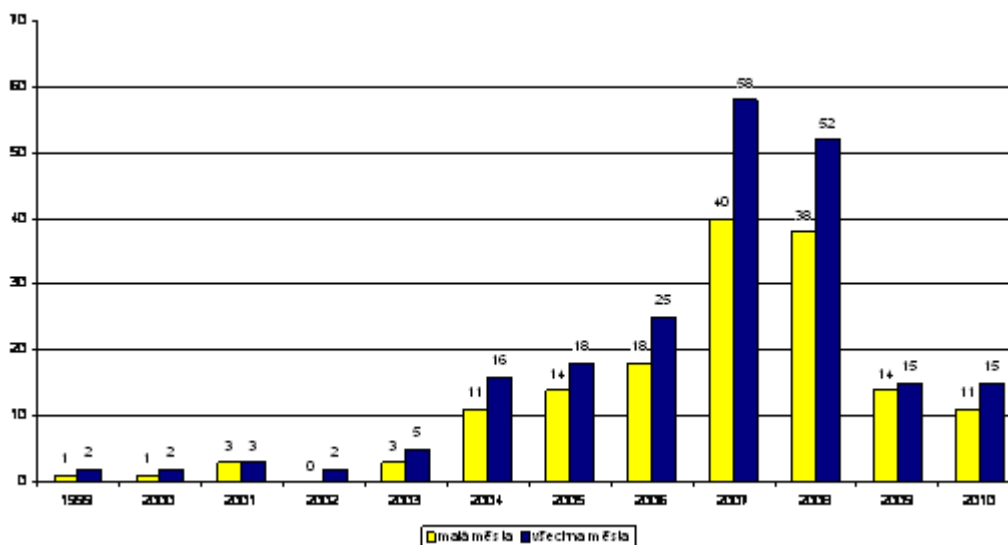
V oblasti rozvoje měst a jeho podpory došlo v České republice v posledních více jak dvaceti letech k významným změnám. Změnil se nejenom zákonný rámec, který městům poskytl nové kompetence a možnosti rozvoje, ale také městské samosprávy postupem času získaly potřebnou autoritu a pocit zodpovědnosti za rozvoj svého území.

Těsně po něžné revoluci v r. 1989 ve společnosti převládly názory, že plánovací přístupy jsou neslučitelné s tržní ekonomikou¹ a že v kapitalistické společnosti je plánování záležitostí pouze jednotlivců nebo podnikatelů. Města a obce v té době řešily zásadní transformační problémy (nové úkoly, nové instituce), takže jim na úvahy o budoucnosti nezbývalo času nebo se jim zdály jako méně důležité.

¹ Na mysli bylo především národohospodářské plánování.

Přibližně v polovině 90. let se začíná situace měnit. Česká města “objevují” strategické plánování. Nositeli této změny se stávají především zahraniční poradci a externí poradenské firmy. Významný vliv sehrála také příprava vstupu České republiky do Evropské unie. Města a obce si začaly vytvářet nejrůznější strategické (programové) dokumenty. Jak uvádějí někteří autoři, tak jestliže v první polovině 90. let jsme se běžně setkávali s odporem vůči strategickému plánování měst a regionů, tak v současné době nám hrozí spíše „přeprogramování” (Ježek et al, 2007).

Obr. 1: Pořizování strategických plánů rozvoje měst v České republice v letech 1999 až 2010 (absolutní počty měst)

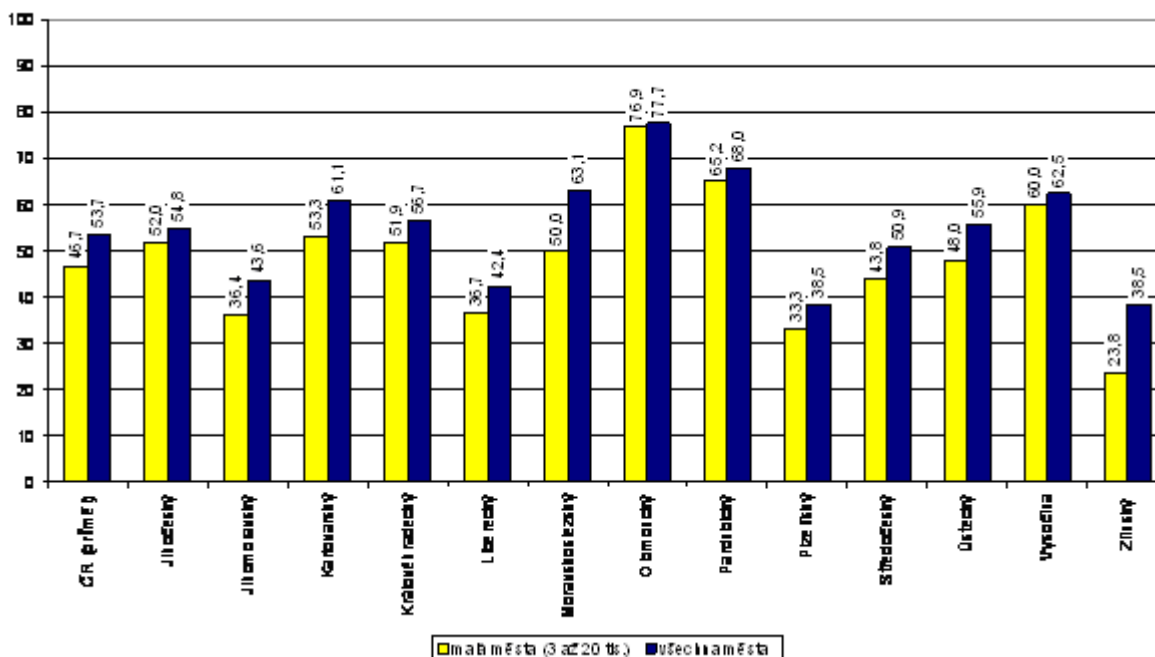
Zdroj: vlastní zjištění 2011 (n= 384 měst)

Kritická analýza strategického plánování rozvoje měst v České republice

Jak ukazují naše zjištění, tak 53,7 % měst v České republice má zpracovaný strategický plán rozvoje. Existence strategického plánu ekonomického a sociálního plánu rozvoje není záležitostí pouze velkých měst a měst střední velikosti. Strategický plán má téměř každé druhé město (46,7 %) malých měst o velikosti 3 až 20 tisíc obyvatel (viz obrázky 1 a 2). Většina těchto plánů vznikla v letech 2007-2008 (viz obrázek 1).

Strategické dokumenty jsou dnes často vnímány jako nutné zlo, které jsou důležité pro získání finančních prostředků ze strukturálních fondů. V mnohem menší míře je motivem jejich vzniku skutečná vůle veřejných a soukromých aktérů společně a koordinovaně rozvíjet své město. V této souvislosti nám hrozí diskreditace programových dokumentů a strategického plánování, jak jsme již uvedli na jiném místě, což může negativně ovlivňovat již tak nízkou plánovací kulturu českých měst a regionů.

Obr. 2: Strategické plány rozvoje měst vzniklé v letech 1999 – 2010 podle krajů České republiky (v %)

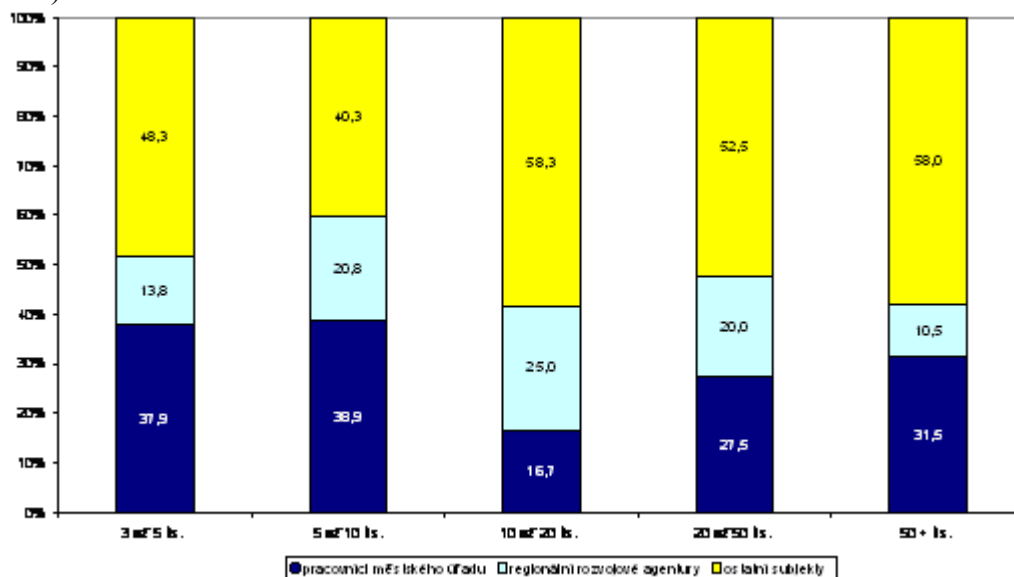
Zdroj: vlastní zjištění 2011 (n= 384 měst)

Z obsahového hlediska se strategické plány rozvoje měst zabývají mnohem více analýzou, než koncepcí budoucího rozvoje. Zpracovatelé těchto dokumentů jsou většinou externí poradenské firmy. Jak ukazuje obrázek 3, tak přibližně 1/3 českých měst si strategické plány zpracovává sama a zbylé 2/3 měst využívají služeb externích poradenských organizací, mezi nimiž významnou úlohu sehrávají regionální rozvojové agentury.

V situačních analýzách se objevují informace a data, která jsou snadno dostupná. Největší pozornost je věnována informacím o obyvatelstvu. Naopak kapitoly věnované místní ekonomice patří k informačně nejslabším. Informace jsou předkládány bez zhodnocení jejich relevance pro identifikaci strategie.

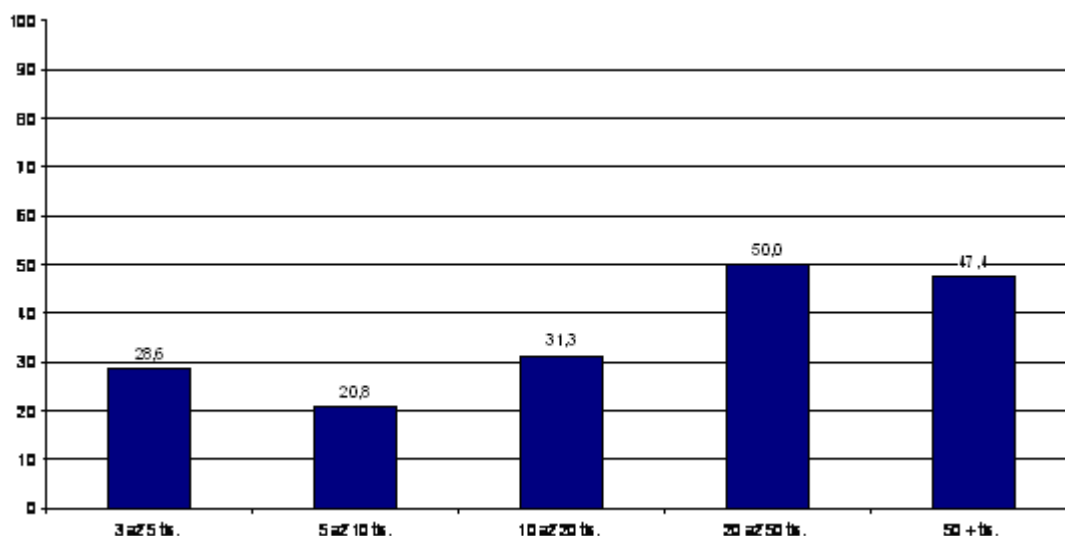
Převážně se využívají kvantitativní data a informace. Metody kvalitativního výzkumu (strukturované rozhovory s experty) se používají spíše výjimečně. V posledních letech přibývá měst, která si v analytické fázi zpracování strategických plánů nechávají zpracovat průzkum obyvatel nebo průzkum podnikatelského prostředí (viz obrázek 4). Problémem se ovšem ukazuje nejenom profesionalita, s níž jsou uvedené průzkumy zpracovány, ale především interpretace jejich výsledků. Evidentní bezradnost s tím, jak nakládat s výsledky těchto průzkumů způsobuje, že tvoří přílohy strategických plánů beztoho, aniž by byly jakkoliv v analytické části reflektovány.

Obr. 3: Zpracovatelé strategických plánů rozvoje měst v České republice v letech 1999 – 2010 (v %)

Zdroj: vlastní zjištění 2011 (n = 384 měst)

Obr. 4: Dotazování místních obyvatel a průzkum podnikatelského prostředí jako podklad pro zpracování strategického plánu rozvoje měst v České republice v letech 1999 až 2010 (% měst)

Zdroj: vlastní zjištění 2011 (n = 384 měst)

Naše výzkumy také ukazují, že situační analýzy jsou spíše popisem (deskripcí) současné situace. Nejsou analyzovány hlubší příčiny a širší souvislosti problémů (činitelé současného stavu a budoucího vývoje). Chybí srovnávací analýzy s konkurenčními městy, které by objektivizovaly postavení měst a umožňovaly jejich profilaci. SWOT analýzy jsou většinou vytvářeny intuitivně. Zvláště analýzy příležitostí a hrozeb přitom mají většinou spekulativní charakter.

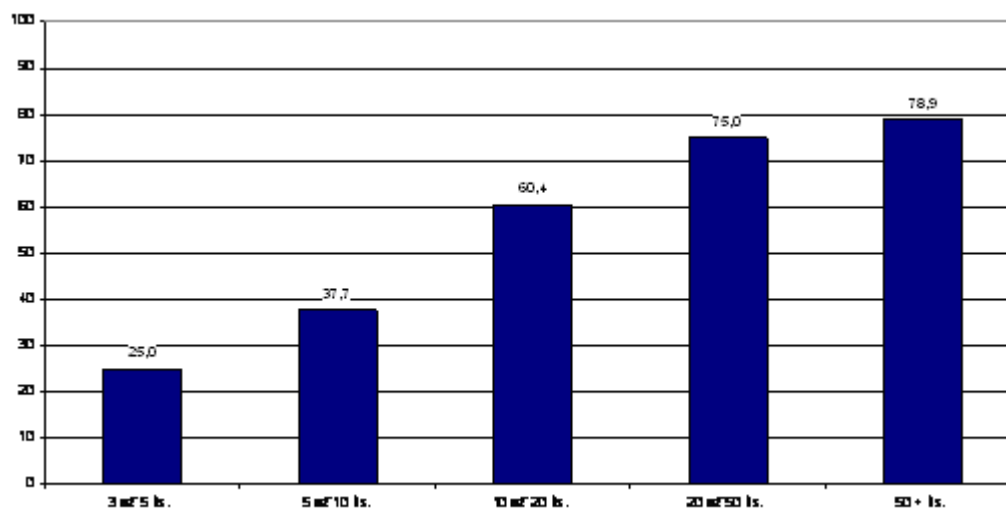
Analytická část jakoby tvořila jádro strategického plánu rozvoje města. Koncepční (strategická) část je většinou počtem stran nepoměrně větší a často má pouze formální charakter. Nevyúsťuje většinou ve výběr malého počtu skutečných priorit, které je potřebné

a reálně možné v dohledné budoucnosti řešit. Města se snaží řešit všechny problémy najednou, bez významnější hierarchie problémů a jejich řešení. Výsledkem je situace, kdy většina strategických plánů si je podobná jako vejce vejci (projevuje se zde také vliv některých poradenských firem, nabízející “svoji strategii” různým městům) a neodrážejí strategické potřeby měst.

Výsledkem je, že strategické plány neukazují cestu do budoucnosti. Aktéři se s nimi obtížně identifikují a v každodenní činnosti se upřednostňují spíše nekoncepční a krátkodobé přístupy.

Implementace strukturálních fondů vychází z logiky, že žadatelé (v našem případě města) si definují své prioritní cíle a projekty, na jejichž realizaci se budou snažit získat podporu. Rovněž se předpokládá, že strategie budou vyjadřovat konsensus všech významných aktérů města, která bude koordinovat a integrovat jejich parciální zájmy a potřeby. Mnohá česká města jsou ale v praxi vedena odlišnou logikou předkládání projektů. Vyhledávají podpůrné programy a teprve sekundárně se zabývají svými skutečnými potřebami. Jak ukázaly výsledky našeho staršího dotazníkového šetření měst v roce 2007, tak téměř 62 % měst se přiznalo, že by finanční prostředky, získané ze strukturálních fondů v případě možnosti jejich volného použití využily jiným, efektivnějším způsobem. Příčiny tohoto problému samozřejmě nejsou pouze na straně měst, ale musíme je hledat v celém systému implementace strukturálních fondů v České republice. Problémem se také ukazuje, že nejenom v době celosvětové finanční a hospodářské krize jsou strukturální fondy vnímány jako doplňkový zdroj financí, kdy se podporují (realizují) aktivity, které by měla města financovat spíše z vlastních prostředků, takže o strategičnosti mnohých opatření lze pochybovat.

Obr. 5: Projednávání návrhu strategického plánu rozvoje měst a jeho dílčích částí v pracovních skupinách. Strategické plány rozvoje měst v České republice pořízené v letech 1999 – 2010 (v %)

Zdroj: vlastní zjištění 2011 (n= 384 měst)

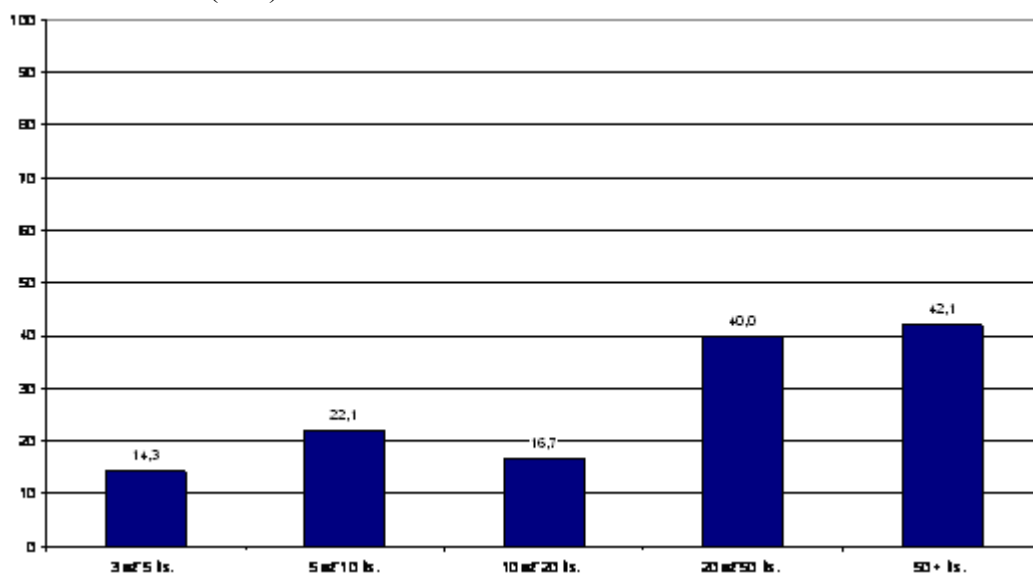
Zcela samostatným problémem strategického plánování rozvoje měst v České republice je uplatňování principů zastupitelské demokracie, resp. participace občanů, neziskových organizací a podnikatelů na rozhodovacích procesech. Veřejnost je považována pouze za „poradní sbor“. Občané jsou dotazováni na hodnocení současné situace beztoho, aniž by

vedení měst s výsledky takových dotazování systematicky pracovala (srov. obrázek 5). Pracovní skupiny, pakliže vznikají, mají často pouze formální význam. Výkon městské správy je ovlivňován především politickou reprezentací, která disponuje prakticky nedělitelnou mocí. Zapojování všech významných aktérů a různé formy participace, jsou výsledkem spíše nahodilých snah, než cílevědomého zapojování.

Tento přístup také oslabuje pocit potřeby provádět nezávislé a expertní posouzení učiněných rozhodnutí - přijatých strategických rozhodnutí. Proto se v České republice nejenom na místní úrovni (v rovině měst a obcí) velmi málo uplatňuje evaluace jakožto klíčová manažerská funkce. Jak ukazuje obrázek 6, tak pouze malá část měst provádí pravidelnou evaluaci strategických plánů². Taková praxe není pravidlem ani u velkoměst a měst střední velikosti. Navíc zvláště v souvislosti s realizací projektů podporovaných ze strukturálních fondů, je větší pozornost věnována finančním a právním aspektům (dodržování naplánovaného rozpočtu a zákonnosti výběrových řízení při realizaci projektů), než samotným výsledkům realizovaných projektů a jejich výstupům. Problémem evaluací je také to, že jsou často nasměrovány na hledání viníků. Strategické plánování rozvoje měst stále není chápáno jako proces učení.

Obr. 6: Pravidelné evaluace strategických plánů rozvoje měst v České republice vzniklé v letech 1999 – 2010 (v %)

Zdroj: vlastní zjištění 2011 (n = 384 měst)

Mnohá města nedokáží kumulovat znalosti. Informace získávané v průběhu plánování a realizace rozvojových strategií nejsou systematicky zpracovávány a posuzovány z širšího ani věcného, ani časového (strategického) hlediska. Nevytvářejí se potřebné znalostní databáze, nedochází k intenzivní a efektivní výměně znalostí.

Samostatným problémem strategického plánování rozvoje měst, nejenom v České republice, je otázka implementace (prosazení a realizace) strategických plánů v praxi (srov. Borch et al, 2011). V této souvislosti městům chybí odpovídající organizační struktury podporující

² Značným problémem je nízká úroveň všech evaluačních procesů, která se týká jak evaluace strategických dokumentů, tak i jednotlivých projektů. V České republice absentuje legislativní nástroj, který by zakotvil povinnost uplatnění evaluačních postupů. Důvodem slabé evaluační kultury je jednak majorizace kontroly a dohledu ze strany politiků, což oslabuje pocit potřeby provádět nezávislé a expertní posouzení, a také podceňování přínosů evaluace pro efektivnost jak strategického plánování, tak regionální a komunální politiky.

implementaci strategických plánů. Strategické plánování je stále vnímáno staticky jako tvorba plánů, a nikoliv dynamicky jako nepřetržitý proces, v rámci něhož dochází k permanentnímu přehodnocování strategických cílů i opatření.

Závěr

Příspěvek nabízí kritický pohled na strategické plánování rozvoje měst v České republice. Hlavními problémy jsou spatřovány především v oblasti získávání a analýzy informací, tvorby strategií a jejich pravidelné evaluace. Příspěvek také poukazuje na nejednoznačné chápání významu a postavení strategických plánů a strategického plánování v řízení a rozvoji českých městech. Těmto otázkám je podle našeho názoru zapotřebí do budoucna věnovat významnější pozornost. Je pro nás všechny, akademiky i praktiky výzvou, abychom hledali takové plánovací postupy a formy, které budou městům pomáhat s přípravami na nejistou budoucnost. Cestou podle našeho přesvědčení není hledání a prosazování jednotných, „správných“ nebo „komplexních“ metodik a postupů, jak se nám snaží někteří namluvit, ale spíše experimentování s různými přístupy a postupy, jejich vyhodnocování a učení se z nich. Vědecká obec v této souvislosti může pomoci tím, že bude na jedné straně používání nových přístupů a metod v praxi iniciovat a na druhé straně analyzovat a vyhodnocovat zkušenosti s jejich používáním. Jak uvádí jeden z nejvýznamnějších teoretiků plánování F. Archibudi, odpovídající plánovací přístupy a postupy bychom měli hledat na cestě „od politické debaty k metodologické rekonstrukci“ (Archibudi, 2008).

Literatura

- [1] Allmendinger, P. (2001). Planning in postmodern times. London: Routledge, 280 s., ISBN 0-415-23422-0
- [2] Archibudi, F. (2008). Planning Theory. From the Political Debate to the Methodological Reconstruction. Milano: Springer-Verlag Italia, 125 s., ISBN 978-88-470-0695-9
- [3] Borch, K. et al (2011). Grundruss der Raumordnung und Raumentwicklung. Hannover: Akademie für Raumforschung und Landesplanung, 877 s., ISBN 978-3-88838-554-4
- [4] Dimitriou, H.T., Thompson, R. (2007). Strategic Planning for Regional Development in the UK. A review of principles and practices. London: Routledge, 358 s., ISBN 978-0-415-34937-6
- [5] Ježek, J. et al (2007): Budování konkurenceschopnosti měst a region v teorii a praxi. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 269 s. ISBN 978-80-7043-632-5
- [6] Selle, K. (2006). Zur räumlichen Entwicklung beitragen. Konzepte, Theorien. Impulse. Planung neu denken. Bd. 1. Dortmund: Verlag Dorothea Rohn, 580 s. ISBN 978-3-939486-01-5

HOSPODÁRENIE MUNICIPALÍT A ZNEČISTENIE PROSTREDIA

MUNICIPALITY MANAGEMENT AND ENVIRONMENTAL POLLUTION

DR.H.C. DOC. JUDR. ALENA PAULIČKOVÁ, PHD.

*Vysoká škola v Sládkovičove
Fučíkova 269, 925 21 Sládkovičovo, Slovenská republika
e-mail: alena.paulickova@vssladkovicovo.sk*

Anotácia

Za najdôležitejšie z hľadiska atraktívnosti obcí a miest považujú Slováci prostredie, bezpečnosť, čistotu a prístup k zdravotnej starostlivosti. Uvedené atribúty by sa mali stať prioritami samospráv pri zlepšovaní životných podmienok obyvateľov. Najväčšou výzvou, ktorú by mali mestá a obce prekonať je ekonomická nestabilita a znečistenie prostredia. Aj z tohto dôvodu masívnejšie pristúpili municipality k zvyšovaniu daní a poplatkov za komunálne odpady a drobný stavebný odpad.

Kľúčové slová

hospodárenie municipalít, znečistenie prostredia, priority, životné podmienky, poplatky za komunálny odpad, miestne dane

Annotation

The Slovaks consider environment, safety, cleanness and health care access the most significant factors from a point of view of attractiveness of towns and municipalities. The attributes mentioned above should become priorities of local governments to improve living conditions of inhabitants. The most serious challenge which should be overcome by the towns and municipalities is economic instability and environmental pollution. That was a reason why the municipalities have come up to increasing municipal waste and small building waste taxes and charges.

Key words

municipality management, environmental pollution, priorities, living conditions, municipal waste charges, municipal taxes

JEL Classification: Q50

Úvod

S kvalitou života vo svojom meste je spokojných 23 percent Slovákov. Zvyšné vyše tri štvrtiny hodnotia celkovú kvalitu života vo svojom meste ako priemernú, podpriemernú až slabú. Vyplynulo to z prieskumu agentúry AKO, ktorý si v marci tohto roka nechala spracovať spoločnosť Philips. Za najdôležitejšie z hľadiska atraktívnosti mesta považujú Slováci prostredie, bezpečnosť mesta, čistotu a prístup k zdravotnej starostlivosti. Za menej dôležité označili kultúru a nočný život, architektúru a športové možnosti. Prioritami samospráv pri zlepšovaní životných podmienok obyvateľov by podľa nich malo byť vytváranie nových pracovných príležitostí, boj s korupciou, zlepšenie verejnej dopravy

a ciest, zlepšenie zdravotnej starostlivosti, zvýšenie reputácie mesta, propagácia turizmu a bezpečnosť. Z prieskumu ďalej vyplynulo, že najspokojnejší so svojim mestom sú obyvatelia Bratislavského kraja a najmenej spokojní sú obyvatelia miest z Banskobystrického a Nitrianskeho kraja. Najväčšou výzvou, ktorú by mali mestá prekonať, je podľa 67 percent opýtaných nezamestnanosť a podľa 48,5 percenta ekonomická nestabilita.

Na treťom mieste je znečistenie prostredia. Za najmenej podstatné považovali respondenti nakupovanie, kultúru a nočný život, ktoré je potrebné zlepšiť podľa 16 až 18 percent populácie.

Z celoslovenského priemeru sa vyčleňujú obyvatelia miest v bratislavskom regióne, ktorí za najväčší problém budúcnosti považujú znečistenie životného prostredia a enormný prílev prisťahovalcov. Prieskum na Slovensku realizovala v marci 2011 na vzorke 1 000 respondentov prieskumná agentúra AKO, ako súčasť celoeurópskej stratégie Philips.

Obce a mestá pristúpili tento rok masívnejšie k zvyšovaniu daní a poplatkov pre podnikateľov. Najčastejšie dvíhali sadzby poplatkov za komunálne odpady a drobný stavebný odpad. Celkovo však zaťaženie slovenských podnikateľov pod vplyvom zvyšovaním miestnych daní za posledné tri roky výrazne nerastie. Vyplýva to z analýzy novozriadeného Inštitútu hospodárskych analýz pri Ministerstve hospodárstva Slovenskej republiky.

Analýza súčasne ukázala, že zvyšovanie miestnych daní sa objavuje najčastejšie v malých obciach a mestách, následne upravujú sadzby okresné mestá a krajské metropoly sú k rastu sadzieb najzdržanlivejšie. Inštitút skúmal ako za posledné tri roky upravovalo osem miestnych daní a poplatkov v 125 mestách a obciach Slovenska. Analýza bola predmetom rokovania tripartity. Zistenia inštitútu však nehovoria v prospech sťažností podnikateľov na nesystémové a časté zmeny v sadzbách daní a poplatkov na miestnej úrovni. Síce platí, že od začiatku tohto roka takmer každá štvrtá samospráva zdvihla niektorý z poplatkov či daní, no vo väčšine prípadov išlo len o jednu zmenu. Najčastejšie to bolo zvyšovanie sadzieb, ktoré podnikatelia platia za zber a odvoz komunálnych odpadov a drobného stavebného odpadu.

Tento poplatok vzrástol v absolútnej hodnote o osem eur za mernú jednotku (liter či kilogram odpadu), čo v priemere znamenalo nárast o 11 až 12 percent. Výnimočne sa objavili prípady, kedy tento poplatok stúpol deväťnásobne. Bolo to však v samospráve, kde bol veľmi nízko nastavený a absolútny dopad zvýšenia bol v tomto prípade 86 centov na mernú jednotku.

Gazdovanie s potravinami

V Česku sa podľa prieskumu Eurobarometer vyhadzuje jedlo do odpadu najmenej z krajín Európskej únie. Až 36 percent Čechov uviedlo, že do odpadu nevyhadzujú žiadne jedlo. Hneď za Čechmi figurujú Slováci s 30-percentným podielom. Napríklad v Dánsku podobné tvrdenie uvádza len jedno percento ľudí a priemer v únii bol 11 percent.

Podľa prieskumu, ktorého výsledky zverejnila Európska komisia, si takmer 60 percent ľudí v Európskej únii nemyslí, že produkujú príliš veľa odpadu. To je podľa komisie v ostrom protiklade k faktu, že v priemere každý Európan vyhadzuje viac ako pol tony odpadu ročne (513 kilogramov).

Tento výskum ukazuje, že väčšina z nás si neuvedomuje, koľko naozaj vyhadzuje (vecí) do odpadu. Výsledky prieskumu komentoval vo všetkých 27 štátoch únie eurokomisár pre

životné prostredie. Podľa neho je nevyhnutné, aby sa k odpadu pristupovalo zodpovednejšie. Množstvo odpadu môže byť znovu využité či recyklované. Zdôraznil, že keď už nie je možné zabrániť jeho vzniku, je potrebné sa zaoberať tým, ako ho ďalej využiť. Približne šesť Európanov z desiatich v prieskume uviedlo, že by situáciu s vyhadzovaním potravín mohli okrem iného zlepšiť presnejšie odhady, koľko porcií sa z nich dá pripraviť, ktoré by boli uvedené na obale. Zlepšenie by podľa opýtaných mohlo priniesť aj viac a lepších informácií o skladovaní a príprave nakupovaných potravín.

Kam čo patrí a ako sa s daným odpadom nakladá v Slovenskej republike

- **stavebný a nadrozmerný odpad**
  - aspoň dvakrát ročne musí obec zo zákona poskytnúť veľkokapacitný kontajner
  - mimo týchto termínov je možné odovzdať takýto dopad do zberného dvora bezplatne, niektoré obce poskytnú bezplatne aj kontajner na požiadanie
  - umiestnenie takéhoto odpadu na iné miesto, ako určí obec, sa pokutuje sumou do 165,95 €
- **elektronika**
  - pri kúpe nového výrobku sú v predajni povinní bezplatne prevziať starý výrobok bez ohľadu na to, kde bol kúpený, predajňa si môže účtovať za odvoz
  - platí to rovnako pre veľké výrobky ako práčka či chladnička aj malé elektrovýrobky ako sušič vlasov či hriankovač
  - kto nový elektrovýrobok nekupuje, mal by ten, ktorého sa zbavuje, odovzdať do zberného dvora. Občan si hradí odvoz z domu, prevzatie je bezplatné
  - niektoré obce organizujú bezplatný odvoz elektroodpadu priamo z domácností, týka sa to veľkých aj malých výrobkov
  - umiestnenie takéhoto odpadu na iné miesto, ako určí obec, sa pokutuje sumou do 663,87 €
- **ceruzkové baterky**
  - použité ceruzkové baterky musí prevziať každá predajňa, ktorá ich ponúka na predaj. Občan si pritom nemusí kúpiť nové
- **separovaný zber**
  - obce sú povinné zriadiť separovaný zber papiera, plastov, skla, kovu a biologicky rozložiteľného odpadu
  - o tom, či sa bude separovať formou špeciálnych zberných nádob, alebo v zbernom dvore, alebo inak, rozhoduje obec
  - biologicky rozložiteľný odpad sa má kompostovať - buď to robí obec, alebo vydá nariadenie pre rodinné domy
  - kov sa môže separovať do spoločnej nádoby s plastami (ak je k dispozícii triediaca linka príslušného typu), alebo sa má odovzdávať do zberného dvora
- **nebezpečný odpad z domácnosti**
  - nebezpečným odpadom sú farby, lepidlá, čistiace prostriedky, odstraňovače škvrn, antikorózne prípravky a iné čistiace prostriedky, insekticídy, pesticídy a iné záhradné prípravky, - rozpúšťadlá, oleje, pohonné látky, mazivá, náterové látky, autobatérie
  - obce majú povinnosť zabezpečiť aj separátny zber nebezpečného odpadu
  - môže to byť formou mobilného zberu priamo z domácností alebo formou zberných dvorov
  - umiestnenie takéhoto odpadu na iné miesto, ako určí obec, sa pokutuje sumou do 663,87 €

Zo všetkých samospráv, ktoré menili sadzby daní a poplatkov na prelome rokov 2010 a 2011, išlo v každom treťom prípade o zvýšenie poplatku za komunálny odpad. Jedenásť percent samospráv zdvihlo daň za užívanie verejného priestranstva, deväť percent si prilepšilo na dani zo stavieb a rovnaké percento zvýšilo daň z predajných automatov.

Zmena smerom nahor

Takmer vždy znamenala zmena zvýšenie sadzieb. Výnimkou boli len tri prípady, kedy miestny poplatok klesol. Najvýraznejšia zmena priniesla nárast sadzieb až o polovicu a bolo to pri dani z nevýherných hracích prístrojov. Isté mesto zdvihlo sadzbu o 50 percent, čím záťaž narástla o 16,81 eura na stroj za rok. Približne desať percent miest a obcí je takých, kde sa každý z posledných troch rokov zvyšoval niektorý z poplatkov alebo miestnych daní. Najčastejšie sa k zmene pristupovalo na prelome minulého a tohto roka. Treba poukázať na skutočnosť, že zvolené roky 2009 a 2010 boli predvolebnými. Existuje však predpoklad vzhľadom na nelichotivý vývoj verejných financií a príjmov samospráv z podielových daní, že k zvyšovaniu dôjde v priebehu roku 2011.

Zamestnávateľia protestujú

Zamestnávateľia upozornili, že analýza neriešila daň z motorových vozidiel, ktorú vyberajú jednotlivé vyššie územné celky a ktorá sa podstatným spôsobom tento rok menila v šiestich z ôsmich samosprávnych krajov. Z hľadiska priority pre podnikateľské subjekty je nutné zamerať analýzu na daň z nehnuteľností, ubytovania, miestny poplatok za komunálne odpady a daň z motorových vozidiel, upozorňujú veľké firmy. Republiková únia zamestnávateľov súčasne zdôraznila, že prax je podľa poznatkov jej členov odlišná od záverov analýzy inštitútu. Medziročne dochádza v niektorých prípadoch k absurdne vysokému nárastu sadzieb dane, upozorňuje únia zamestnávateľov.

Ako príklad uviedla zvýšenie dane z ubytovania v Sklených Tepliciach v roku 2009 o 50 percent, v Lúčkach a Turčianskych Tepliciach či Bardejove zase tento rok o 100 percent. Podobne daň z nehnuteľností v Sklenených Tepliciach za posledné tri roky narástla o 300 percent, v Piešťanoch v roku 2008 o 60 percent a predvlni sa zvýšila znovu, o 90 percent. Mestečko Rajecké Teplice napríklad zdaňovalo stavby na podnikanie o päť percent vyššou sadzbou dane ako krajské mesto Žilina.

V praxi dochádza v niektorých samosprávach v oblasti dane z nehnuteľností k vytváraniu značných disproporcií v miere zdanenia fyzických osôb (FO) a právnických osôb (PO), k znevýhodňovaniu právnických osôb a deformácií konkurenčného a podnikateľského prostredia, upozorňuje Republiková únia zamestnávateľov. Podnikatelia preto navrhujú do zákona zaviesť povinnosť jednotných sadzieb dane z nehnuteľností pre FO aj pre PO, prípadne aspoň podmieniť určenie výšky sadzieb dane z nehnuteľností pre PO, sadzbami FO.

Miestne dane v analýze Ministerstva hospodárstva zohľadňované (podľa zákona č. 582/2004 Z.z. o miestnych daniach a miestnom poplatku za komunálne odpady a drobné stavebné odpady)

A. Miestne dane:

- daň z nehnuteľností
- daň za psa
- daň za užívanie verejného priestranstva

- daň z ubytovania
- daň za predajné automaty
- daň za nevýherné hracie prístroje
- daň za vjazd a zotrvanie motorového vozidla v historickej časti mesta
- daň za jadrové zariadenie

B. Miestny poplatok za komunálne odpady a drobné stavebné odpady

Miestne dane v analýze Ministerstva hospodárstva nezohľadňované

C. Daň z motorových vozidiel

Treba hľadať ďalšie možnosti toho, čo sa doteraz v samosprávach nezdaňovalo. Zámerom Ministerstva financií je, aby samosprávy zvyšovali dane z nehnuteľností. Po stretnutí Rady Združenia miest a obcí Slovenska (ZMOS) to deklaroval predseda združenia Michal Sýkora. V predchádzajúcich obdobiach nepristúpili k zvyšovaniu dane z nehnuteľností v súvislosti s dopadom finančnej krízy na celú spoločnosť. Spomínaná daň mohla zvýšiť až o 50 % oproti súčasnému stavu. To neznamena automaticky, že zvýšime dane o 50 % vo všetkých oblastiach, ale máme dôjsť k takémuto číslu. Samosprávy sa snažili dopady krízy znižovať, a tak nedošlo k zvyšovaniu dane z nehnuteľností. Dopady krízy naďalej trvajú, je však tlak na mestá a obce, aby hľadali možnosti na zvýšenie príjmov v tejto oblasti. Treba hľadať ďalšie možnosti, čo sa doteraz nezdaňovalo, a treba, aby sa daň upravila. Ide napríklad o problematiku zdaňovania apartmánových bytov a domov. Aby bolo jednoznačne povedané, ako sa tieto objekty zdaňujú. Samospráva veľmi citlivo pristupuje k zvyšovaniu daní, avšak v porovnaní so štátmi Európskej únie i svetom máme nízke príjmy z dane z nehnuteľností i nízke dane.

Rozhodnú poslanci zastupiteľstiev – všeobecne záväzné nariadenia

Nebudeme nikoho presviedčať, aby zvyšoval dane, pretože každá samospráva je autonómna, rozhodujú o tom poslanci miestnych zastupiteľstiev. Budú nastavené pravidlá a v rámci nich sa bude samospráva pohybovať.

Separovanie – ekonomická záťaž

Združenie miest a obcí Slovenska (ZMOS) vidí hlavné nedostatky v odpadovom hospodárstve a zhodnocovaní odpadov v nedostatku peňazí, ako aj technických kritériách.

Poukazuje preto na nedoriešenú zodpovednosť výrobcov za textilný a stavebný odpad i starý nábytok. Separovane sa musia zbierať aj použité prenosné batérie a akumulátory. V tejto komodite treba doriešiť jednoznačnú finančnú a organizačnú zodpovednosť výrobcov za zber odpadu tak, ako je to v prípade elektroodpadu.

Ekonomika separovaného zberu miest a obcí nie je vyrovnaná. Náklady sa nerovnajú príjmom, čo má za následok niekoľko negatívnych dopadov. Separovaný zber momentálne predstavuje pre samosprávy ekonomickú záťaž. Podľa štatistík sa na Slovensku separuje iba 20 percent z celkovej produkcie odpadov. Výrazná väčšina komunálneho odpadu tak končí na skládkach. Výsledkom kalkulácií je preto aj záver, že separovaný zber je 4,5 krát drahší ako nakladanie so zmesovým komunálnym odpadom.

Východiská pre riešenie problému vidí ZMOS vo výraznom zvýšení nárokovateľného príspevku pre mestá a obce, prípadne v autorizácii oprávnených organizácií, čo by znamenalo

zriadenie optimálneho počtu takýchto subjektov. Tie by podporovali separovaný zber v mestách a obciach. Autorizácia by pritom mala definovať jasné kritériá oprávnených organizácií, ktoré plnia povinnosti povinných osôb. Separácia odpadov je potrebná a nevyhnutná. V dnešnej dobe aj neúmerne pridrahá. Preto je potrebné urýchlene hľadať východiska a efektívne riešenia.

Záver

Súčasťou tvorby nového zákona o odpadoch, ktorý by mal byť hotový do konca roka 2011, je prítomnosť širokého spektra participujúcej verejnosti z radov priemyselného sektora, mimovládne organizácie, dotknutých orgánov, ale aj aktívnych občanov. Problematiku odpadového hospodárstva vníma ministerstvo veľmi citlivo. Nechceme robiť nič za zatvorenými dverami a preto s prípravou nového zákona o odpadoch vychádzame na verejnosť. Chcú, aby bola jeho spolutvorcom. Uvedomujeme si, že je predovšetkým našim záujmom, aby bol nový zákon prijateľný pre všetkých, ktorých sa nové legislatívne zmeny dotknú alebo sa aktívne zaoberajú touto problematikou, či už ide o zástupcov priemyslu, obchodného sektora, obcí alebo mimovládnych organizácií, uvítajú každý názor. Dôležitou témou je aj ohlasovanie a evidencia odpadov, rovnako kontrola či prístupky v odpadovom hospodárstve.

Literatúra

- [1] Zákon č. 582/2004 Z.z. o miestnych daniach a miestnom poplatku za komunálne odpady a drobné stavebné odpady
- [2] <http://www.sme.sk>
- [3] <http://ekonomika.sme.sk>
- [4] <http://spravy.pravda.sk>
- [5] <http://ekonomika.etrend.sk>
- [6] <http://ozene.zoznam.sk>
- [7] www.minzp.sk

Tento príspevok bol spracovaný v rámci projektu VEGA č. 1/0682/09

HOSPODÁRSKA KRÍZA Z POHLĚADU MIESTNEJ SAMOSPRÁVY

ECONOMIC CRISIS FROM THE PERSPECTIVE OF LOCAL SELF - GOVERNMENT

ING. VIERA PAPCUNOVÁ, PHD.

*Ústav manažmentu a informačných technológií
Fakulta prírodných vied, Univerzita Konštantína Filozofa
Tr. A. Hlinku 1, 949 74 Nitra, Slovenská republika
e-mail: vpapcunova@ukf.sk*

ING. IVANA GECÍKOVÁ, PHD.

*Katedra verejnej správy, Ústav pre verejnú správu
Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave
Karloveská 64, 841 04 Bratislava, Slovenská republika
e-mail: ivana.gecikova@vsemvs.sk*

Anotácia

Hospodárska kríza sa prejavuje vo všetkých odvetviach národného hospodárstva, pôsobí na štát ako aj na jeho obyvateľov. Najväčší dopad hospodárskej krízy zaznamenala miestna samospráva v roku 2009, kedy došlo k prudkému poklesu príjmov z podielovej dane. Zníženie transferu dane z príjmov FO bolo zapríčinené z dôvodu celkového zníženia výkonnosti ekonomiky štátu, čo sprevádzalo zvýšenie počtu nezamestnaných občanov, zníženie rastu zamestnanosti a tým aj zníženie daňovej základne. Napriek úspešnej realizácii fiškálnej decentralizácie a posilnenia finančnej samostatnosti obcí, majú obce len obmedzené možnosti vyrovnáť sa vlastnými silami s negatívnymi dopadmi hospodárskej krízy na ich finančné hospodárenie. Cieľom príspevku je na vybraných obciach, ktoré predstavujú zástupcov rôznych veľkostných skupín, poukázať na to ako hospodárska kríza ovplyvnila príjmovú časť rozpočtov obcí.

Kľúčové slová

miestna samospráva, hospodárska kríza, finančné hospodárenie, podielová daň

Annotation

The economic crisis is seen in all sectors of national economy, affecting the state and its inhabitants. The biggest impact of the economic crisis experienced in local government since 2009, when there was a sharp decline in revenue from shared taxes. Reduction in transfer taxes on personal income was caused due to the performance of the overall state economy, which was accompanied by an increase in the number of unemployed people, reduce employment growth and thereby reducing the tax base. Despite the successful implementation of fiscal decentralization and strengthening the financial autonomy of municipalities, municipalities have limited options to cope with their own negative impacts of the economic crisis on their financial management. The paper is the selected villages, which are representatives of various size groups, pointed out how the economic crisis has affected the revenue side of municipal budgets.

Key words

local self – government, economic crisis, financial management, shareholder tax

JEL Classification: G32

Úvod

Podľa Sotolára (2004) obec financuje svoje potreby predovšetkým z vlastných príjmov, zo štátnych dotácií, ako aj z ďalších zdrojov. Pod finančným hospodárením obce treba rozumieť súhrn všetkých činností a úkonov, ktoré súvisia s tvorbou, rozdeľovaním a používaním jednotlivých peňažných fondov obce vrátane nakladania s majetkom obce.

Hamalová – Belajová – Majorošová (2010) uvádzajú, že finančné hospodárenie je v praktickej rovine spôsob nakladania s finančnými prostriedkami a riadi sa:

- rozpočtom obce ako základným nástrojom finančného hospodárenia,
- mimorozpočtovými prostriedkami (peňažnými fondmi obce),
- rozpočtami RO, PO, pokiaľ ich obec zriadila.

Vplyv hospodárskej krízy sa na mestách a obciach prejavuje podľa Marušinca – Nižňanského (2009) predovšetkým v prepade rozpočtových príjmov, ktorý je v samospráve rovnako vážny ako v štátnom rozpočte. Pokiaľ by Ministerstvo financií do svojich predpokladov nezakomponovalo aj razantné zvýšenie (až 20%) miestnych daní, zaznamenali by mestá a obce podľa ich aktuálnej prognózy v tomto a nasledujúcich rokoch približne 15- až 20% pokles daňových príjmov. Ten je spôsobený predovšetkým výpadkom dane z príjmu fyzických osôb, ktorá tvorí hlavný zdroj daňových príjmov samospráv. Pokles príjmov z tejto dane by v obciach a mestách nedorovnilo ani zdvojnásobenie dane z nehnuteľností. Miestne dane – t.j. také kde majú samosprávy možnosť určovať si vlastnú daňovú politiku – totiž tvoria len desatinu ich celkových príjmov.

Podľa Turčana (2009) ochotu miestnej samosprávy podieľať sa na riešení problémov v spoločnosti v období krízy jasne deklaruje aj podpísanie dokumentu „Memorandum o spolupráci pri riešení dopadov finančnej a hospodárskej krízy na slovenskú spoločnosť“ medzi vládou Slovenskej republiky a Združením miest a obcí Slovenska.

Uznesením vlády SR č. 868 zo dňa 2. 12. 2009 bola obciam schválená mimoriadna dotácia zo zdrojov štátneho rozpočtu Slovenskej republiky v sume 100 mil. eur. na vykrytie výpadku dane z príjmov fyzických osôb a zlepšenie východiskovej situácie v roku 2010 (Mrva, 2009).

Materiál a metódy

Cieľom príspevku je na vybraných obciach, ktoré predstavujú zástupcov rôznych veľkostných skupín, poukázať na to ako hospodárska kríza ovplyvnila príjmovú časť rozpočtov obcí.

Z jednotlivých veľkostných skupín sme si vybrali nasledovných zástupcov obcí na základe typológie podľa Fázikovej – Stehlíkovej – Lacinu (1999), ktorí rozdeľujú sídla podľa počtu obyvateľov na 3 veľkostné skupiny:

- malé obce: do 500 obyvateľov – obec Podhradie
- stredné obce: od 500 – do 1 999 obyvateľov – obec Rajčany
- veľké obce: nad 2 000 obyvateľov – obec Chynorany

Dopad hospodárskej krízy na obce budeme sledovať cez nasledujúce ukazovatele:

- podielová daň

- miestne dane a poplatky
- ekonomická sila obce
- daňová sila obce
- bežné výdavky

Výsledky

V období rokov 2000 – 2008 môžeme sledovať nárast podielových daní, výnimkou je rok 2009, kedy výška pridelených finančných prostriedkov zo štátneho rozpočtu vo forme podielovej dane v porovnaní s rokom 2008 poklesla.

Z tabuľky 1 môžeme okrem dopadu hospodárskej krízy sledovať zároveň aj dopad fiškálnej decentralizácie. Podstatou fiškálnej decentralizácie bola zmena financovania obcí v roku 2005, kedy štát začal prerozdeľovať obciam iba jednu podielovú daň – daň z príjmov fyzických osôb. Keďže v období rokov 2005 – 2008 sa ekonomike Slovenska darilo aj obce dostávali viac finančných prostriedkov zo štátneho rozpočtu. V priemere nárast týchto príjmov v roku 2005 v porovnaní s rokom 2004 predstavoval viac ako dvojnásobný nárast príjmu podielovej dane.

V roku 2008 nastúpila hospodárska kríza, ktorá sa naplno vo financovaní obcí prejavila až v roku 2009, kedy poklesli príjmy z podielovej dane. Čo je však zaujímavé, že napriek zníženým príjmom obce v roku 2009 neznižovali svoje bežné výdavky, práve naopak v porovnaní s rokom 2008 bežné výdavky obcí vzrástli.

Tab. 1: Vývoj vybraných finančných ukazovateľov obcí v období rokov 2000 – 2009 (v tis. €)

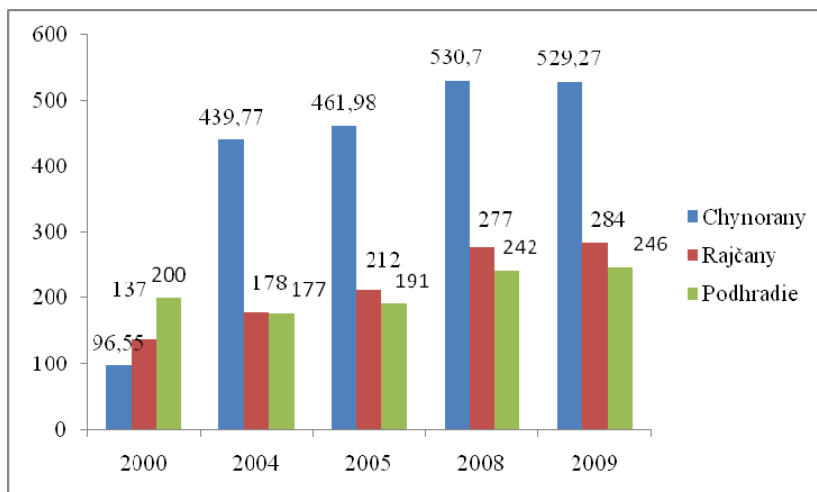
	2000	2004	2005	2008	2009
Obec Chynorany					
podielová daň	109	185	390	564	524
miestne dane a poplatky	87	93	128	129	153
bežné výdavky	286,07	892	1 026,7	1 265,1	1 326,6
Obec Rajčany					
podielová daň	28	40	86	112	104
miestne dane a poplatky	18	20	22	26	24
bežné výdavky	41,7	93,03	94,2	103,8	114,36
Obec Podhradie					
podielová daň	13	21	30	44	41
miestne dane a poplatky	13	14	21	21	22
bežné výdavky	45,2	50,2	54,13	56,8	71,3

Zdroj: interné materiály obcí, vlastné spracovanie

Ďalším z cieľov fiškálnej decentralizácie okrem zmeny systému prerozdeľovania finančných prostriedkov zo štátneho rozpočtu bolo aj zvýšiť samostatnosť obcí vo financovaní, čo znamená, že bol zároveň prijatý zákon č. 582/2004 Z.z. o miestnych daniach a miestnom poplatku za komunálne odpady a drobné stavebné odpady, ktorý určil, že všetky miestne dane budú fakultatívne (s výnimkou poplatku za komunálny odpad a drobné stavebné odpady), čo v praxi znamená, že obce ich môžu a nemusia zaviesť. Pred účinnosťou zákona bola obec povinná vyrubiť poplatok z nehnuteľnosti a poplatok za TKO a DSO, všetky ostatné poplatky boli fakultatívne.

V súvislosti s hospodárskou krízou, kedy obce mali skrátene príjmy zo štátneho rozpočtu jednou z možností bolo aj zvyšovanie miestnych daní aj keď z pohľadu obyvateľov to nie je príliš populárne opatrenie. Z tabuľky 1 vyplýva nepatrný nárast miestnych daní a poplatkov, ktorý však nebol spôsobený zmenou sadzieb miestnych daní a poplatkov, skôr zlepšením platovej disciplíny obyvateľov.

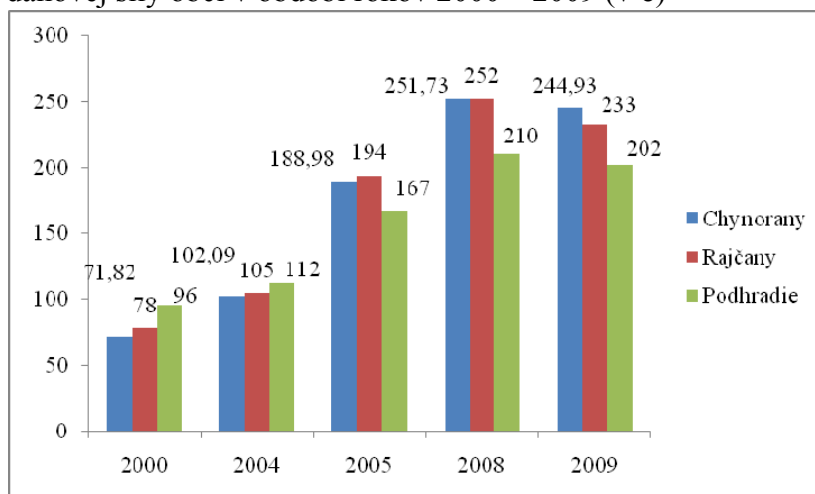
Graf 1: Vývoj ekonomickej sily obcí v období rokov 2000 – 2009 (v €)

Zdroj: interné materiály obcí, vlastné spracovanie

Ekonomická sila obce predstavuje výšku celkových príjmov obce prepočítaných na 1 obyvateľa. Zaujímavosťou je rok 2000, kedy ekonomická sila obce Chynorany dosiahla úroveň iba 96,56 € na 1 obyvateľa, napriek tomu, že táto obce sa počtom obyvateľom radí medzi veľké obce. V ďalších rokoch vývoj ukazovateľa zodpovedá veľkostným skupinám obcí. Z uvedeného vývoja vyplýva, že celkové príjmy obcí sú v značnej miere naviazané na počet obyvateľov práve cez podielovú daň, ktorá tvorí najväčšiu časť príjmov obcí.

Graf 2: Vývoj daňovej sily obcí v období rokov 2000 – 2009 (v €)

Zdroj: interné materiály obcí, vlastné spracovanie

Ukazovatel' daňovej sily sa vypočíta ako podiel daňových príjmov obcí v prepočte na 1 obyvateľa. Tu napriek tomu, že obec Chynorany je počtom obyvateľom najväčšia obec, ukazovateľ dosahuje v období rokov 2000 – 2008 nižšie hodnoty v porovnaní s menšími obcami. Keďže obce v uvedenom období výrazne nemenili sadzby miestnych daní, táto anomália môže byť spôsobená zlou platobnou disciplínou obyvateľov pri platení miestnych daní, keďže podielová daň je naviazaná na počet obyvateľov. Obec Podhradie patrí z pohľadu počtu obyvateľov, spomedzi troch analyzovaných obcí medzi malé obce, čo sa však neprejavuje v jej daňovej sile. Keďže v priebehu rokov 2000 a 2004 dosiahla vyššiu hodnotu ako obce Chynorany či Rajčany a aj v ostatných rokoch výraznejšie nezaostáva za obidvomi obcami.

Záver

Z analýz sme zistili, že svetová hospodárska kríza sa začala naplno prejavovať v obciach v roku 2009. Aj keď vo svete sa intenzívnejšie začalo hovoriť už v roku 2007 najprv ako o hypotekárnej kríze, lebo jej dôvodom prečo vlastne vznikla bola neschopnosť splácania hypotekárnych úverov v USA. Následné na to dostala ďalší názov a to finančná kríza, pretože na ňu najviac začali doplácať finančné inštitúcie a nakoniec z nej je svetová hospodárska kríza a to kvôli rozšíreniu na celom svete a zasiahnutiu hospodárstiev jednotlivých krajín.

Slovensko začalo najviac vnímať svetovú hospodársku krízu v roku 2008 a následné sa to prenieslo na samosprávy v roku 2009. Najlepším ukazovateľom, ktorý najviac poukazuje na vplyv hospodárskej krízy na obce je podielová daň a následne daňová sila obce. Podielovú daň prideluje štát zo štátneho rozpočtu SR obciam na základe sústavy ukazovateľov, z ktorých je najdôležitejší počet obyvateľov. Jedným z nástrojov ako vláda zareagovala na hospodársku krízu bolo, že znížila objem finančných prostriedkov prerozdeľovaných vo forme podielovej dane obciam. Obce, ktoré nepredpokladali, že nastane až taký veľký výkyv vo financiách, ktoré dostávajú zo štátneho rozpočtu sa dostali do zložitej situácie. Apelovali, aby im vláda poskytla dotáciu na ich zlepšenie finančnej situácie. Vláda poskytla dotáciu mestám a obciam vo výške 100 miliónov € na prekonanie výpadku podielových daní a zlepšenie rozpočtového hospodárenia v roku 2010.

V sledovaných rokoch vo všetkých troch analyzovaných obciach sa prejavilo uvádzané zníženie podielovej dane, a tým sa zároveň aj znížila v analyzovaných obciach daňová sila obce. Obce by mali reagovať na hospodársku krízu najmä znížením bežných výdavkov obce, ale z analýz sme zistili, že je to práve naopak. Bežné výdavky obciam každoročne rástli a to aj napriek kríze. Obce by mali pristúpiť k finančným analýzám, aby dokázali v tomto zložitom období zabezpečiť všetky kompetencie, ktoré im vyplývajú zo zákonov a zároveň aby obyvratelia pocítili dopad krízy v čo najmenšom meradle.

Literatúra

- [1] Bujnová, Zuzana. 2011. Hospodárska kríza a jej vplyv na financovanie obcí. SPU: Nitra, 90 s.
- [2] Hamalová, Marta. – Belajová, Anna. – Majorošová, Milena. 2010. Úvod do štúdia verejnej správy. Bratislava: MERKURY, spol. s.r.o., 2010. 114 s.
- [3] Marušinec, Ján. - Nižňanský, Viktor. 2009. Samospráva na kolenách. In MESA 10 Centrum pre ekonomické a sociálne analýzy [online]. 2009 [cit. 2011-13-04]. Dostupné

na internete: <http://www.mesa10.sk/index.php?action=module&id=mod_content&content_id=235>

- [4] Mrva, Jaroslav. 2009. Bilancia dopadov finančnej a hospodárskej krízy na mestá a obce v roku 2009 a predpoklady na rok 2010. [online]. 2009 [cit. 2011-22-02]. Dostupné na internete: <http://www.jarok.sk/pdf/2010/dopad_krizy_2010.pdf>
- [5] Sotolář, Jozef. 2004. Príručka hlavného kontrolóra obce. Košice: SOTAC, s.r.o, 2004. 131 s. ISBN 80-969155-1-7
- [6] Turčan, Ján. 2009. Miestna samospráva. In Územná samospráva, roč. 5, 2009, č. 3, s. 10-11

ROZVOJ REGIÓNOV A PPP PROJEKTY**DEVELOPING REGIONS AND PPP PROJECTS****ING. LUCIA NEMCOVÁ****MGR. ĽUBA TOMČÍKOVÁ***Fakulta manažmentu, Prešovská univerzita v Prešove**Konštantínova 16, 080 01 Prešov**Email: nemcovalucia@yahoo.com, lubatomcik@gmail.com****Anotace***

Rozvoj regiónov Slovenska si možno len veľmi ťažko predstaviť bez budovania kvalitnej dopravnej infraštruktúry, školstva, zdravotníctva či administratívy. Všetky regionálne problémy treba riešiť komplexne, nie izolovane, na čo je potrebná podrobná projektová dokumentácia a v niektorých prípadoch aj PPP projekty. Slovensko v porovnaní so susednými krajinami ako je Maďarsko alebo Česká republika, objavilo PPP projekty dosť neskoro. Orgány verejnej správy majú povinnosť zabezpečiť verejnú infraštruktúru a poskytovať kvalitné verejné služby a tak odstraňovať regionálne rozdiely. Práve verejno-súkromné partnerstvá sa ukazujú často ako vhodné riešenia, práve problematike PPP sa venuje tento článok.

Kľúčové slová

Verejno- súkromné partnerstvá. Spolupráca. Dopravná infraštruktúra. Riziká PPP.

Annotation

Developing regions of Slovakia can be very difficult to imagine without building a quality transport infrastructure, education, health and administration. All regional problems should be solve in a comprehensive, not in isolation, what is needed detailed design documentation and in some cases, PPP projects. Slovakia in comparison with neighboring countries such as Hungary or the Czech Republic, PPP projects appeared rather late. Public authorities have a duty to provide public infrastructure and provide quality public services and to eliminate regional differences. Right of a public-private partnerships appear as appropriate solutions, currently addressed by this article

Key words

Public-Private Partnership. Cooperation. Transport infrastructure. Risk PPP.

JEL Classification: H81

Charakteristika PPP

Verejno-súkromné partnerstvá tzv. Public-Private Partnership (PPP) sú dnes už relatívne známym pojmom. Rozličné definície projektov PPP, ktoré sa používajú, vyplývajú z rozmanitosti ich foriem. V niektorých krajinách je PPP definované veľmi široko a v iných sú za PPP pokladané len konkrétne vybrané typy projektov. Spoločným znakom všetkých PPP je hlavne to, že súkromný partner preberá na seba významné podnikateľské riziká spojené s daným projektom. Európska komisia definuje PPP ako formu spolupráce medzi verejným a súkromným sektorom s cieľom financovania výstavby, rekonštrukcie, prevádzky

a údržby infrastruktury a poskytování služeb pomocí této infrastruktury. (Zelená kniha o PPP, 2004)

Pre PPP je charakteristické hlavne to, že ide o zložito pripravované projektové financovanie, pre ktoré je typické založenie Účelovo zriadenej spoločnosti v ktorej sú príjmy zabezpečené jednou z dvoch foriem:

- súkromná spoločnosť vybuduje verejnú infraštruktúru a je dlhodobo zodpovedná za jej prevádzku a údržbu. Pritom sa sektor verejnej správy zaviazá platiť ročný poplatok v závislosti od výslednej kvality poskytovanej služby (napr. pri cestách známe ako tieňové mýto, ktoré je závislé od počtu vozidiel a/alebo dostupnosti tejto cesty),
- súkromná spoločnosť vybuduje a dlhodobo prevádzkuje verejnú infraštruktúru a náklady financuje tak, že vyberá poplatky priamo od používateľov. (Správa o vytváraní podmienok na realizáciu PPP, 2005)

Európska komisia a Eurostat používa na identifikáciu PPP projektov vo svojich materiáloch nasledovnú všeobecnú definíciu „PPP sú projekty, kde vstupuje verejná a súkromná organizácia do partnerstva, ktoré je založené s cieľom vybudovania infraštruktúry a poskytovania služieb, obvykle zabezpečovaných sektorom verejnej správy.“(Smernica pre úspešné verejno-súkromné partnerstva, 2004)

Európska komisia rozlišuje medzi tzv. zmluvnými a inštitucionálnymi PPP:

- **Zmluvné PPP** - ide o partnerstvo verejného a súkromného partnera založené výlučne na zmluvnom spojení. Zahŕňa viacero štruktúr, v rámci ktorých je možné zadať súkromnému partnerovi úlohu menšieho alebo väčšieho rozsahu a môže zahŕňať plánovanie, financovanie, vyhotovenie diela, rekonštrukciu a pod.
- **Inštitucionálne PPP** - ide o spoluprácu verejného a súkromného partnera pri poskytovaní verejných služieb prostredníctvom spoločného podniku pre financovanie, vybudovanie, rekonštrukciu, prevádzku a údržbu tejto infraštruktúry, alebo poskytovanie služieb. V SR takto fungujú napr. spoločnosti, ktoré prevádzkujú vodohospodársku infraštruktúru alebo spoločnosti, zabezpečujúce odvoz odpadu.

Medzi hlavne charakteristiky PPP projektov patrí:

- **relatívne dlhodobá spolupráca** verejného a súkromného partnera – minimálne 5 rokov, typicky 10 až 30 rokov,
- **rozdelenie rizík projektu medzi partnermi** – platí zásada, že riziko preberá ten partner, ktorý ho dokáže najlepšie riadiť (hlavne riziko výstavby, dostupnosti a riziko dopytu),
- **zapojenie súkromného partnera do viacerých fáz projektu:** napr. financovanie, návrh a spracovanie projektu, výstavbu, rekonštrukciu, prevádzku, údržbu diela, poskytovanie služieb,
- **spôsob financovania projektu:** čiastočne alebo úplne financuje PPP projekt súkromný partner. Ako protihodnotu poskytuje služby spojené s dielom za platby buď od používateľov (napr. mýto) alebo od verejného partnera, prípadne kombináciu týchto platieb,
- **ekonomická výkonnosť projektu** – tak pre verejný sektor, ako aj súkromný,
- **úloha súkromného partnera** – zúčastňuje sa viacerých fáz projektu,
- **úloha verejného partnera** – vystupuje ako zadávateľ úlohy, kontrolór a manažér projektu.

Hlavné výhody PPP projektov:

- Kvalitnejšie a efektívnejšie zabezpečenie služieb, výstavby a prevádzkovania infraštruktúry súkromným partnerstvom v porovnaní s tým, keď to zabezpečuje štát alebo štátne firmy, súkromná firma dokáže obvykle zabezpečiť úspornejší projekt, dodržať termín výstavby a neprekročiť náklady.
- PPP projekty môžu zabezpečiť investičné prostriedky bez štátnych záruk a splácanie sa rozloží na dlhé obdobie a to vďaka prenosu podstatných rizík na súkromnú firmu, keď úvery nie sú zaručené štátom, a určité druhy PPP projektov umožňujú znížiť schodok a dlh vykázaný podľa Maastrichtských kritérií v porovnaní so situáciou bez realizácie PPP. (ESA 95 - rozhodnutie Eurostatu, 2004)
- PPP projekty **prinášajú kapitál** a môžu pomôcť vybudovať infraštruktúru, ktorej výstavba zaostáva kvôli nedostatku finančných prostriedkov.
- Pri dobre pripravených projektoch PPP sú občania so službami spokojnejší a PPP ponecháva štátu primeranú kontrolu nad projektom.

Riziká PPP projektov:

- PPP sú **dlhodobé projekty**. Dôsledky v prípade zlyhania projektu PPP presahujú horizont volebného obdobia jednej vlády, preto k nim treba pristupovať veľmi opatrne. PPP projekty vytvárajú dojem, že k zadlžovaniu štátu nedochádza, ale štát uzatvára zmluvu, na ktorej základe predáva budúce výnosy súkromnému partnerovi, čo zadlžením v skutočnosti je.
- Veľká časť projektov PPP, ktoré zlyhali, mali spoločné to, že nebola zabezpečená prijateľná transparentnosť výberu súkromného partnera. PPP sú náročné na zabezpečenie **transparentnosti**. Pri zadávaní podmienok projektu a samotnom výbere je vhodné od začiatku zapojiť čo najširšiu verejnosť.
- Ak sa PPP projekty ukážu ako nevýhodné pre štát, v prípade ich vypovedania prinášajú obrovské ťažkosti a náklady na právnikov a prehraté arbitráže majú priame dopady na štátny rozpočet. Nevýhodou je, že sektor verejnej správy väčšinou **nemá dostatočnú skúsenosť** s projektmi PPP a súkromný partner sa snaží vyjednať lepšie podmienky hlavne pre seba.

Postup pri príprave a realizácii projektu PPP

1. Identifikácia príležitosti:

Zadávatel spracuje a predloží na základe zadefinovania požadovaných výstupov projektu *Projektový zámer* v súlade s metodikou MF SR. Ministerstvo zabezpečí vyhodnotenie projektového zámeru podľa *Kritérií na hodnotenie projektového zámeru*.

2. Posúdenie príležitosti:

Úlohou zadávateľa je prostredníctvom súkromných poradcov vypracovať *štúdiu realizovateľnosti* projektu. Účelom je porovnať vhodnosť realizovať projekt metódou PPP alebo inými modelmi realizácie projektu.

3. Príprava PPP projektu:

Cieľom je zabezpečiť ľudské zdroje, procesy a dokumentáciu pre úspešný výber súkromného partnera, ktorý bude stavbu a prevádzku infraštruktúry realizovať. Súkromný poradca pomôže verejnému sektoru stanoviť stratégiu výberu súkromného partnera a pripraviť potrebnú zadávaciu dokumentáciu a kritériá hodnotenia výberu súkromného partnera.

4. Verejné obstarávanie:

Ide o výber súkromného partnera založený na princípe verejnej súťaže. Komplexná právna úprava verejného obstarávania je upravená v zákone o verejnom obstarávaní. Cieľom tejto fázy je vybrať pre realizáciu PPP projektu vhodného partnera zo súkromného sektora.

5. Uzatvorenie zmluvy:

Cieľom tejto fázy je uzatvoriť zmluvu definujúcu optimálne podmienky spolupráce verejného a súkromného sektora. Zmluva záväzným spôsobom upravuje vzťahy medzi verejným a súkromným partnerom a tým predstavuje základný právny rámec a nástroj na realizáciu PPP projektu.

6. Realizácia PPP projektu:

V rámci tejto fázy je úlohou zadávateľa kontrolovať realizáciu PPP projektu. MF SR neplní v tejto fáze žiadne aktívne úlohy

7. Monitoring výkonnosti PPP projektu:

V rámci tejto fázy je potrebné zabezpečiť fungovanie PPP projektu po celú dobu stanovenú kontraktom a operatívne prijímať kroky, ktoré vedú k odstráneniu prípadných nedostatkov. Je potrebné sledovať súlad výsledkov realizácie projektu s časovým a vecným harmonogramom, merať výkonnosť spôsobom podľa uzatvorenej zmluvy a využívať zmluvné nápravné opatrenia v prípade akýchkoľvek nezrovnalostí.

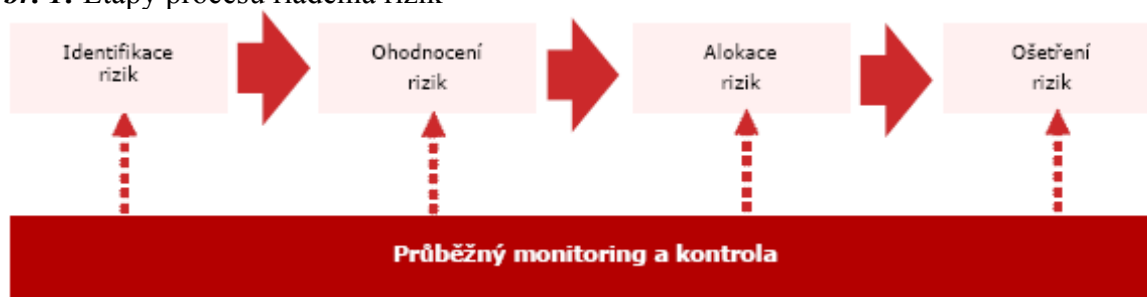
8. Uzavretie a vyhodnotenie PPP projektu:

V rámci tejto fázy je potrebné v závere PPP projektu celkovo zhodnotiť výsledky jeho implementácie a odporučiť ďalší postup. Tieto úlohy vykonáva zadávateľ PPP projektu.

Riziká PPP projektov, prístup k riadeniu rizík PPP

Samotné riziko predstavuje možnosť odchýlenia skutočných výsledkov od očakávaných. Ide teda o významný faktor, ktorý môže ohroziť úspešné dokončenie projektu z hľadiska nákladov, kvality alebo času. Toto riziko však nemožno eliminovať, možno ho len monitorovať, analyzovať a riadiť s cieľom vyhnúť sa významným stratám. Proces riadenia rizík obsahuje hlavne nasledujúce etapy, ktoré popisuje nasledujúci obrázok 1.

Obr. 1: Etapy procesu riadenia rizík

Zdroj: PPP-centrum, www.pppcentrum.cz

Skúsenosti s PPP projektmi na Slovensku

O PPP projektoch sa na Slovensku hovorí hlavne v súvislosti s diaľničnými projektmi, no postupne sa aj u nás rozširuje táto metóda do ďalších oblastí. Obr. 2 popisuje úseky diaľnic, ktoré sú realizované formou PPP. Na Slovensku už dlhé roky prebiehajú projekty, ktoré sa málokedy pomenúvajú ako PPP, avšak spĺňajú znaky verejno-súkromného partnerstva, v oblastiach ako vodné a odpadové hospodárstvo, alebo technické služby miest a obcí.

V roku 2007 vznikla na Slovensku Asociácia PPP, ktorá ako záujmové združenie súkromného sektora pôsobí ako partner pre verejný sektor v záležitostiach PPP. Vláda SR sa zaväzuje určiť pravidlá a aktívne podporovať vznik verejno-súkromných partnerstiev v oblasti spracovania a vytvárania verejných statkov a zabezpečovania verejných služieb. (Programové vyhlásenie vlády SR, 2006)

Úroveň a rozsah doterajších skúseností s PPP projektmi a s implementáciou Politiky PPP na Slovensku sú rôzne, či už na jednotlivých ministerstvách, tak aj v samosprávnych krajoch, mestách a obciach. Cieľom Politiky PPP bolo deklarovať princípy, ktoré by mali PPP projekty spĺňať a nastaviť takú reguláciu PPP, ktorá obmedzí riziká pre rozpočet verejnej správy. Podľa politiky PPP „je potrebné zvoliť opatrný prístup a vzhľadom na súčasný nedostatok skúseností v tejto oblasti je potrebné v prvom rade zrealizovať niekoľko málo pilotných projektov, ktoré budú pod podrobnou pozornosťou štátnej správy aj verejnosti, a až potom rozhodnúť o ďalšom rozširovaní PPP na Slovensku. V každom prípade je potrebné vývoj v tejto oblasti veľmi pozorne monitorovať a v prípade potreby prispôbovať aj legislatívne podmienky aj inštitucionálny rámec. (Politika PPP, 2005)

Obr. 2: Mapa – piatich úsekoch PPP diaľnic na Slovensku

Zdroj: Národná diaľničná spoločnosť

Skúsenosti s PPP vo svete

Celosvetovo sa v zásadnejšej miere začal uplatňovať proces programového zapájania súkromného sektora do poskytovania verejných služieb až koncom osemdesiatych rokov 20. storočia. PPP je vo svete štandardným spôsobom zabezpečovania verejnej infraštruktúry a verejných služieb. Priekopníkom v tejto oblasti je Spojené kráľovstvo Veľkej Británie a Severného Írska. Od roku 2003 bolo podpísaných 440 projektov a z nich je dodnes 200 funkčných. Postupne koncom deväťdesiatych rokov sa táto forma spolupráce rozšírila a výrazne uplatnila v Írsku, Holandsku, Portugalsku, Španielsku, Francúzsku, USA, Kanade, Japonsku a Austrálii, ale aj v rade rozvíjajúcich sa krajín, ako Chile a Juhoafrická republika. Napríklad v Írsku je rozbehnutých okolo 40 veľkých PPP projektov, väčšinou diaľnic,

ktorých kumulatívna hodnota presahuje 6,4 mld. eur. A okolo 100 malých PPP projektov, väčšina sú čističky odpadových vôd a vodné hospodárstvo.

Európska komisia podporuje realizáciu PPP a spracovala viacero dokumentov, ktoré popisujú skúsenosti a princípy fungovania PPP. PPP podporujú aj inštitúcie ako Európska investičná banka, Európska banka pre obnovu a rozvoj, Svetová banka či OECD. Oblasť, v ktorých je PPP vo svete najviac využívané sú: doprava, životné prostredie, školstvo, sociálne služby, obrana, šport, kultúra, zdravotníctvo, administratíva a správa budov, spravodlivosť a vnútro, technické služby, informačné technológie.

▪ **Diaľnica M6 v Maďarsku**

Pravdepodobne najpopulárnejšou oblasťou pre PPP projekty je dopravná infraštruktúra. Ako príklad uvádzame realizáciu diaľnice M6 v Maďarsku. Súčasťou ambiciózneho programu výstavby diaľnic v Maďarskej republike, ktorý sa vo veľkej miere realizuje formou PPP, bola výstavba diaľnice M6 medzi Budapešťou a mestom Pécs, ktoré sa nachádza na juhu krajiny. Rozvíjajúce sa ekonomiky štátov východnej a juhovýchodnej Európy a osobitne Maďarska s polohou v centre regiónu si vyžadujú obrovské investície do infraštruktúry, a to najmä do dopravnej. PPP totiž umožnilo výstavbu diaľnic s tým, že sa splátky na jej výstavbu a prevádzku rozdelia pomerne v čase a zároveň umožnia zabezpečiť túto infraštruktúru kvalitne a efektívne. Príprava a výstavba projektu trvala v rokoch 2004 – 2006. V roku 2006 bol projekt úspešne dokončený.

▪ **Nemocnice Barts a Royal London/ Veľká Británia**

Projekty Barts a Royal London sú jedným z najväčších PPP projektov v Európe. Nemocnica Barts, fungujúca od roku 1123 sa stane nadštandardným liečebným zariadením pre liečbu rakoviny a kardiocentrom. Druhá nemocnica – Royal London Hospital, otvorená v roku 1740 – sa premení na popredné traumacentrum a centrum prvej pomoci, druhú najväčšiu londýnsku detskú nemocnicu a jedno z najväčších európskych centier na liečbu obličiek. Hodnota projektu predstavuje sumu vo výške 1 281 mil. Eur (celkové náklady na výstavbu, prevádzku i údržbu). Dĺžka projektu, ktorá zahŕňa prípravu a výstavbu projektu sa odhaduje do roku konca roka 2016.

V závere teda môžeme konštatovať, že na základe skúseností táto forma spolupráce prináša efekt z hľadiska rozloženia rizika medzi súkromnú a verejnú sféru, získania chýbajúcich zdrojov investičných a prevádzkových prostriedkov a ich efektívnejšieho využívania a účinnejšej kontroly. Partnerstvá sa uzatvárajú v rôznej fáze prípravy, realizácie, financovania, prevádzky alebo zhodnocovania nemovitého majetku štátu/regiónu/obce, alebo služieb vo verejnom záujme.

Literatúra

- [1] ESA 95, časť IV. Dlhodobé zmluvy medzi subjektmi verejnej správy a nevládnymi partnermi (Verejno-súkromné partnerstvá), Eurostat, 30. august 2004
- [2] MINISTERSTVO FINANCIÍ SR. Návrh implementácie schémy technickej pomoci pre verejno-súkromné partnerstva. Bratislava, jún 2007
- [3] MINISTERSTVO DOPRAVY, POŠT A TELEKOMINIKÁCIÍ SR. Stratégia pre kohézny fond v sektore dopravy. Bratislava, február 2003
- [4] MINISTERSTVO VÝSTAVBY A REGIÓNALNÉHO ROZVOJA SR. Bytová politika na miestnej úrovni (Metodická príručka pre miestne samosprávy. Bratislava, máj 2001)

- [5] PPP centrum, Dostupné na: <http://www.pppcentrum.sk>
- [6] Smernica pre úspešné verejno-súkromné partnerstvá, Guidelines for successful Public-Private Partnerships, DG REG, marec 2003 a Rozhodnutie Eurostatu z 11. februára 2004
- [7] Smernica pre úspešné Verejno-súkromné partnerstvá – PPP (Public-Private Partnerships), EK, GR Regionálna politika, január 2003
- [8] Zelená kniha o vereno-súkromných partnerstvách – PPP COM. (2004) 237 z 30. 4. 2004

PŘESHraniční Spolupráce v Jihočeském kraji**CROSS-BORDER COOPERATION IN THE SOUTH BOHEMIAN REGION****ING. JIŘÍ DUŠEK, PH.D.**

Vysoká škola evropských a regionálních studií
Žižkova 4/6, 370 01 České Budějovice, Česká republika
email: dusek@vsers.cz

Anotace

Príspevek sa zabyvá analýzou medziobecní spolupráce v Jihočeském kraji, kde se v průběhu uplynulých několika málo let rozvinulo mnoho forem přeshraniční spolupráce. Hlavním cílem příspěvku je proto analyzovat historický vývoj přeshraniční spolupráce v obecné rovině a popsat její konkrétní podobu na příkladu Jihočeského kraje, příspěvek je obzvláště zaměřen na sledované území spolupráce – Jihočeský kraj-Rakousko-Bavorsko.

Klíčová slova

eurometropol, impulzní centrum, obec, přeshraniční spolupráce, regionální rozvoj

Annotation

The paper deals with an analysis of inter-municipality cooperation in the South Bohemian Region. Many forms of cross-border cooperation have been developing over the past few years. The main objective of the submitted contribution is to analyze historical development of the cross border cooperation at the general level and describe its particular form on the case of South Bohemian region, this contribution is especially focused on the area of interest this contribution – South Bohemian region-Austria-Bavaria.

Key words

Euroregion, Impulscenter, Municipality, Cross-border Cooperation, Regional Development

JEL Classification: R11**1. Úvod**

Spolupráce je významným vztahem ve všech oblastech lidské činnosti. Umožňuje snadněji a účinněji dosáhnout potřebných výsledků, v řadě případů není možné cíle bez spolupráce vůbec dosáhnout. Její důležitost se projevuje nejen v oblasti mezilidských vztahů, ale i v oblasti činnosti a komunikace nejrůznějších subjektů. Současné pojetí regionální politiky jako činnosti, jejímž úkolem je přispívat ke snižování rozdílů mezi úrovněmi rozvoje jednotlivých regionů a zabezpečování jejich harmonického rozvoje, zdůrazňuje i vyžaduje nutnost spolupráce obcí při rozvoji daného prostoru. Uskutečňování regionální politiky je nesené především představiteli veřejné správy příslušných regionů a významně se opírá o potřebu jejich spolupráce při poznávání, pochopení a prosazování potřeb rozvoje a vytváření vhodných podmínek pro jejich praktickou realizaci (GALVASOVÁ, 2007).

Představitelé obcí vstupují při zajišťování podmínek udržitelného rozvoje pro své občany a na svých územích do značného množství vztahů s nejrůznějšími subjekty, přitom jen některé z těchto vztahů jsou výrazem skutečné spolupráce a jen určité z nich pak lze považovat za

„faktor rozvoje“. Většinou se předpokládá, že k rozvoji přispívá taková spolupráce, která je účelná a efektivní a má pozitivní dopad na socioekonomický rozvoj daného území. Potřeba vytvořit, udržet a rozvinout optimální podmínky pro uskutečňování rozvojových záměrů obcí či regionů se dlouhodobě opírá o hledání vhodných zdrojů vnitřních i vnějších. Nejvíce chybí vlastní zdroje, a to jak personální, tak i materiální a zejména finanční. Nedostatek finančních prostředků se objevuje jako jeden z nejčastěji deklarovaných problémů podmiňujících další rozvoj obcí a regionů. V období po vstupu České republiky do Evropské unie se otevřely významně větší možnosti pro získávání „externí“ podpory k realizaci rozvojových záměrů obcí i regionů, současně však narostly i nároky na připravenost a schopnost zainteresovaných subjektů je využít pro zajištění kvalitních rozvojových projektů s pozitivním dopadem na úroveň socioekonomického vývoje daného území. V novém plánovacím období jsou více upřednostňovány „finančně větší“ projekty s tzv. nadobecním či nadregionálním dopadem (GALVASOVÁ, 2007). Role dobrovolně vznikajících mikroregionů a jiných uskupení je založena zejména na vytváření společných aktivit, projektů i strategií, které umožňují zejména malým venkovským sídlům zachovat na dostatečně dobré úrovni životní podmínky jejich obyvatel (KOLEKTIV AUTORŮ, 2004).

Regionální politika EU obnáší celou řadu různých vztahů a vazeb. Východiska se liší nejen dle teritoriálních úrovní (EU, členský stát, region), ale i dle typů aktérů či dle motivů jejich interakce. V této souvislosti je regionální politika EU považována za politickou arénu s četnými kolektivními či korporativními prvky. Tato rozšířená představa vyplývá ze „silné oboustranné (resp. mnohostranné) závislosti mezi veřejnými subjekty na různých teritoriálních úrovních“. Mezi aktéry regionální politiky EU vznikají husté politické sítě, a to jak vertikální – prostupující všechny tři roviny EU, tak i horizontální – v rámci interakcí aktérů na každé z rovin. Právě kolektivní charakter regionální politiky EU se jeví jako možný pomyslný nástroj zkoumání tohoto vědeckého předmětu. Nástroj, který poskytuje společný jmenovatel pro výzkum působení regionální politiky EU na všech třech teritoriálních úrovních (EU, členský stát, region), a který umožní odhalit komplexitu vztahů mezi aktéry regionálních zájmů v EU (DOČKAL, 2006).

2. Metoda výzkumu

Metodika předkládané práce odpovídá metodám vědeckovýzkumných prací, je založena na využití nejnovějších teoretických poznatků na základě studia odborné literatury, odborných výzkumů a studií, časopisů a materiálů jednotlivých aktérů regionálního rozvoje, na hledání a hodnocení vzájemných vztahů a souvislostí, které přispívají k objasnění řešené problematiky a odvození a formulování adekvátních závěrů, které vyplývají z této analýzy. Vzhledem k tomu, že tématem této práce je výzkum meziobecní spolupráce v Jihočeském kraji, je nezbytným předpokladem shromáždit dostatečné množství informací a dat, které by výzkum umožnily.

Spolupráci s obcemi jiných států lze členit na tři formy – přeshraniční impulzní centra (GIZ), euroregiony a partnerská města či obce. Vzhledem k neexistenci vhodné databáze či jiného datového zdroje však nemohly být analyzovány všechny formy novodobé přeshraniční obcí v rámci Jihočeského kraje. Analyzovány tak byly všechny statisticky dostupné formy spolupráce v rámci Jihočeského kraje, a to přeshraniční impulzní centra (GIZ) a euroregiony.

3. Výsledky a diskuse

3.1 Přeshraniční impulsní centra (GIZ)

Myšlenka zakládání přeshraničních impulzních center se zrodila v Rakousku, kde také začala vznikat jejich první působiště. Cílem bylo vybudovat síť center podél celé hranice. Dnes můžeme tato centra najít i v dalších příhraničních mikroregionech Dolního Rakouska, ČR, Maďarska a SR. Podél severní hranice Rakouska nyní funguje již deset impulzních center, která usilují o intenzivnější a užší přeshraniční spolupráci ve všech oblastech každodenního života místních obyvatel. Tato centra nabízejí podněty a podporu realizace přeshraničních projektů a každodenních aktivit. Úzkými hospodářskými, sociálními a kulturními kooperacemi mají být v příslušných mikroregionech odbourány existující předsudky a místní obyvatelstvo má být motivováno k větší přeshraniční spolupráci. V roce 2003 byl podpořen z fondu Phare CBC vznik tří center na české straně (v Českých Velenicích, Nových Hradech a Nové Bystřici) jako partnerských zařízení k rakouským centrům. V současné době existují na hranici Jižní Čechy – Waldviertel následující dvojice „IMPULZ“ center: České Velenice – Gmünd, Nové Hradky – region Weitra, Nová Bystřice – Litschau, Slavonice - Dobersberg a Telč – Drosendorf, z nichž všechny s výjimkou Telče leží na území Jihočeského kraje (*MÚ ČESKÉ VELENICE, 2009*). V současné době fungují centra za finanční podpory strukturálních fondů Evropské unie, která přichází prostřednictvím Euroregionu Silva Nortica, organizace (*MĚSTO NOVÁ BYSTRICE, 2009*). Výsledky fungování těchto center jsou však velmi rozporuplné.

Obr. 1: Přeshraniční impulzní centra

Zdroj. SDRUŽENÍ RŮŽE, 2006

Na základě informací, které jednotlivá impulzní centra uvádějí na svých webových stránkách, a osobního průzkumu, lze rozdělit čtyři impulzní centra fungující v Jihočeském kraji na dvě kategorie:

- impulzní centra zastupující mikroregiony: České Velenice reprezentující mikroregion Vitorazsko (7 obcí), Nové Hradky reprezentující mikroregion Sdružení Růže (23 obcí),
- impulzní centra zastupující oficiálně pouze danou obec: Slavonice, Nová Bystřice.

Při ověřování informací bylo zjištěno, že IpC Nová Bystřice oficiálně zastupuje skutečně pouze Novou Bystřici a případně i její spádové obce, ovšem zajišťuje i spolupráci na úrovni

Sdružení pohraničních obcí a měst okresu Jindřichův Hradec. Pro účely statistické analýzy bylo vzato v úvahu pouze oficiální zastupování města Nové Bystřice.

Tab. 5: Zapojení obcí do impulzních center v rámci Jihočeského kraje dle okresu a SO ORP

Okres	SO ORP	Impulzní centrum	Celkem
České Budějovice	České Budějovice	Přeshraniční impulzní centrum Sdružení Růže	3
	Trhové Sviny	Přeshraniční impulzní centrum Sdružení Růže	15
		Přeshraniční impulzní centrum Sdružení Růže, Přeshraniční impulzní centrum České Velenice	1
Český Krumlov	Kaplice	Přeshraniční impulzní centrum Sdružení Růže	4
Jindřichův Hradec	Dačice	Impulzní centrum Slavonice	1
	Jindřichův Hradec	Impuls centrum Nová Bystřice	1
	Třeboň	Přeshraniční impulzní centrum České Velenice	6
Celkový součet			31

Zdroj: vlastní výpočty

V Jihočeském kraji je do impulzních center zapojeno celkem 31 měst a obcí (5 % kraje), z toho obec Hranice je díky členství v mikroregionech de facto členem dvou impulzních center. Impulzní centra tak reprezentují 41 338 obyvatel Jihočeského kraje (6,5 % kraje) a území o rozloze 1 070,5 km² (10,64 % kraje). V současné době existuje ještě další ImpulsCentrum Strakonicko, které kvůli své neaktivitě nebylo zahrnuto do datové báze.

3.2 Euroregiony

Pojem euroregion, evropský region, označuje regionální formy spolupráce zpravidla přes hranice evropských zemí. Euroregiony začaly v oblasti hospodářské spolupráce, dnes ale mají také za cíl sblížit země Evropy ve společenském a kulturním životě. Euroregiony nemají nějakou jednotnou „oficiální“ (úřední), nebo „centrální“ (státní, mezistátní) definici, tento název používají společenství, spolky jak ve vyspělých regionech Evropy, tak programy na rozvoj jejich méně vyvinutých oblastí. A sice v nejrůznějších formách: veřejnoprávní (státy, země, okresy, okrsky, obce), soukromé, občanskoprávní, smíšené právní formy veřejných a soukromých organizací, public-private-partnership (PPP), bez právně formální formy.

Rada Evropy upravuje pojem „euroregionu“ v tzv. Madridské dohodě z roku 1980, rámcové dohodě o spolupráci regionů Evropy přes hranice jednotlivých zemí. Ale ani v rámci Rady Evropy není tato dohoda právně závazná (CRR, 2006).

Hlavním důvodem zakládání takovýchto svazků je odstraňování nerovností mezi regiony na obou stranách hranice. Spolupráce zasahuje do všech oblastí života občanů na kulturní, sociální, hospodářské a infrastrukturní úrovni. Sdružení měst a obcí v příhraničních částech ČR je zaměřené na přípravu a realizaci konkrétních návrhů projektů pro oživení území od poradenství při jejich přípravě a realizaci až po spoluúčast na celostátních i mezinárodních programech. Euroregiony spolupracují také na tvorbě kalendáře společenských, kulturních a sportovních akcí konaných na území euroregionu a přispívají tak k užší spolupráci, podpoře cestovního ruchu a kulturním výměnám (CRR, 2006). V ČR dnes funguje třináct euroregionů, které zahrnují území více než čtyřiceti ze sedmdesáti šesti okresů. V okolních státech je situace následující:

- v Polsku existuje také třináct euroregionů: Pomerania, Bałtyk, Niemen, Bug, Karpacki, Tatry, Śląsk Cieszyński, Silesia, Pradziad, Glacensis, Nysa, Sprewa-Nisa-Bóbr a Pro Europa Viadrina,

- v SR je sedm euroregionů: Tatry, Miskolc-Košice, Karpátski, Biele Karpaty, Západne Slovensko/Weinviertel/Jižní Morava, Váh-Dunaj-Ipeľ a Beskydy,
- Rakousko se může pochlubit devíti euroregiony: Inn-Salzach, Weinviertel/Západne Slovensko/Jižní Morava, Silva Nortica, Mühlviertel/Bayerischer Wald, Euroregio Burgenland/West/Nyugat-Pannónia, Zugspitze-Wetterstein-Karwendel, Salzburg-Berchtesgadener Land-Traunstein, Via Salina a Euregio Bodensee,
- v Německu existuje jednadvacet euroregionů (*BUSINESSINFO*, 2003).

Euroregion Šumava-Jihozápadní Čechy – historie procesu založení společné rakousko-české diskusní platformy sahá až do roku 1989. Iniciativa Waldviertel Managementu směřovala nejdříve na jihočeské přednosta okresů, později na nově založené regionální rozvojové agentury v Jindřichově Hradci a v Českých Budějovicích, se kterými byla 13.4.2000 podepsána Deklarace o spolupráci mezi regiony. Po aktivním zásahu Sdružení měst a obcí Jihočeského kraje (SMOJK) se snahy o založení euroregionu zintenzivnily. Jednání byla nakonec završena slavnostním založením Euregio Silva Nortica 28.5.2002 v Hospodářském parku Gmünd/České Velenice.

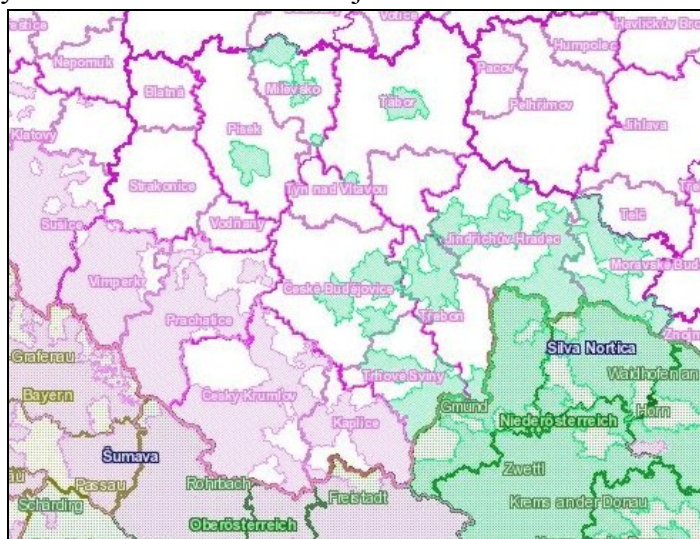
Zakladateli jsou Europaplattform Pro Waldviertel na rakouské straně a sdružení Jihočeská Silva Nortica na české straně. Euroregion Silva Nortica zahrnuje území okresu Jindřichův Hradec, České Budějovice, Písek a Tábor v Jihočeském kraji a region Waldviertel s okresy Zwettl, Krems, Gmünd, Waidhofen an der Thaya a Horn na území Spolkové země Dolní Rakousko (*JIHOČESKÁ SILVA NORTICA*, 2011).

Druhý jihočeský euroregion, Euroregion Šumava, vznikl roku 1993 v Českém Krumlově. Zahrnuje území okresů Domažlice, Klatovy, Prachatice, Český Krumlov a Strakonice. Zahraničními partnery Euroregionu Šumava jsou Euregio Bayerischer Wald – Unterer Inn v Bavorsku a Regionalmanagement Mühlviertel v Horním Rakousku. Dohromady s těmito partnery tvoří Euroregion Šumava jeden přeshraniční celek. Hlavní činností Euroregionu Šumava je (*EUROREGION ŠUMAVA – JIHOZÁPADNÍ ČECHY*, 2011):

- zkvalitnění a koordinace přeshraniční spolupráce,
- reprezentace regionu,
- výměna informací,
- správa Dispozičního fondu Programu přeshraniční spolupráce Cíl 3 Česká republika - Svobodný stát Bavorsko v regionu Šumava,
- účast na tvorbě strategií rozvoje a programů EU.

Obr. 2: Mapa euroregionů v České republice

Zdroj: CRR, 2006

Obr. 3: Euroregiony na území Jihočeského kraje

Zdroj: CRR, 2006

Tab. 6: Charakteristika jednotlivých euroregionů

Euroregiony	Počet zapojených obcí	Počet obyvatel	Rozloha (km ²)
Euroregion Silva Nortica	41	264 810	1 714,29
Euroregion Šumava	89	99 483	2 371,28
Celkový součet	130	364 293	4 085,57

Zdroj: vlastní výpočty

Tab. 7: Zapojení obcí do euroregionů v rámci Jihočeského kraje dle okresu a SO ORP

Okres	SO ORP	Euroregiony	Celkem
České Budějovice	České Budějovice	Euroregion Silva Nortica	4
	Trhové Sviny	Euroregion Silva Nortica	5
Český Krumlov	Český Krumlov	Euroregion Šumava	16
	Kaplice	Euroregion Šumava	8
Jindřichův Hradec	Dačice	Euroregion Silva Nortica	9
	Jindřichův Hradec	Euroregion Silva Nortica	12
	Třeboň	Euroregion Silva Nortica	5
Písek	Milevsko	Euroregion Silva Nortica	2
	Písek	Euroregion Silva Nortica	1
Prachatice	Prachatice	Euroregion Šumava	18
	Vimperk	Euroregion Šumava	14
Strakonice	Blatná	Euroregion Šumava	26
	Strakonice	Euroregion Šumava	6
	Vodňany	Euroregion Šumava	1
Tábor	Tábor	Euroregion Silva Nortica	3
Celkový součet			130

Zdroj: vlastní výpočty

V Jihočeském kraji je do euroregionů zapojeno celkem 130 měst a obcí, z toho do Euroregionu Silva Nortica pouze 41 obcí a do Euroregionu Šumava 89 obcí. Díky velkým městům však euroregiony zaujímají 364 293 obyvatel Jihočeského kraje (57,2 % kraje) a území o rozloze 4 085,6 km² (40,6 % kraje). Mezi největší členy patří města České Budějovice, Tábor, Písek, Jindřichův Hradec, Český Krumlov, Milevsko a Třeboň.

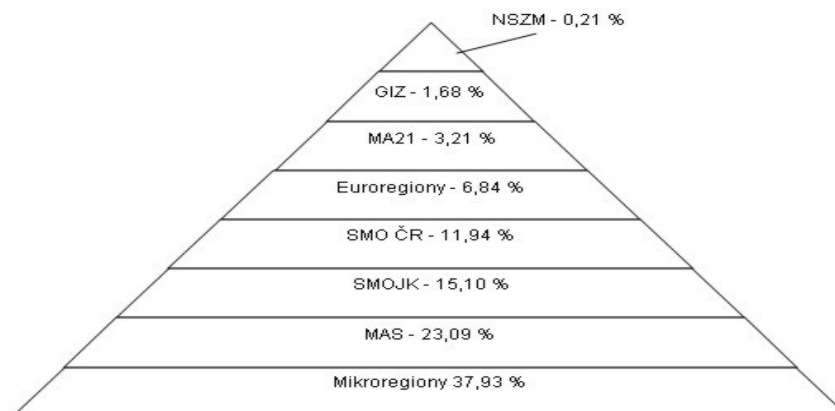
4. Souhrn a závěry

Z hlediska významnosti jednotlivých forem spolupráce je jednoznačně nejvýznamnější formou v Jihočeském kraji spolupráce v rámci mikroregionů a MAS, tyto dvě formy spolupráce tvoří 60 % všech forem spolupráce v kraji. Ostatní formy spolupráce již nejsou tak významné, protože nepřinášejí obcím takové efekty jako spolupráce v MAS a mikroregionech nebo se do nich kvůli svému geografickému umístění nemohou v takové míře obce zapojit (viz např. spolupráce s obcemi jiných států). Přeshraniční spolupráce municipalit tvoří proto „jen“ 8,52 % všech kooperací (GIZ 1,68 % a euroregiony 6,84 %). Přínosy spolupráce mohou být v různých rovinách – od ekonomické roviny až po rovinu politickou, což se projevuje logicky i na zájmu jednotlivých měst a obcí o členství v GIZ a euroregionech. Důležitým aspektem při výběru vhodné formy spolupráce jsou i legislativní a ekonomické bariéry.

Přeshraniční spolupráce obcí a měst v Jihočeském kraji se rozvíjí nejvíce v rámci tzv. euroregionů. Jejím cílem je překonávat hranice a postupně snížit význam státních hranic na úroveň správního členění s pozitivně stimulačním účinkem na spolupráci. Se vstupem ČR do EU v roce 2004 a v roce 2007 do Schengenu došlo k radikálnímu zintenzivnění mezinárodní spolupráce zejména v příhraničních oblastech. To lze demonstrovat například na jednom z 5 nejvíce spolupracujících měst Jihočeského kraje – na Prachaticích. Dle *BAUEROVÉ (2011)* například město Prachatice od roku 2004 do roku 2009 již zrealizovalo přeshraniční projekty v celkové výši 4 221 tis. Kč. V této oblasti je město i nadále aktivní, v roce 2010 Prachatice podaly 8 žádostí o dotace z Dispozičního fondu Cíl 3 ČR – Svobodný stát Bavorsko a 3 žádosti o dotace z Dispozičního fondu Cíl 3 ČR – Rakousko.

Spolupráce obcí je významným faktorem regionálního rozvoje a její význam by neměl být podceňován, což se v řadě případů stává. Stát a veřejná správa by se měly snažit spolupráci obcí podporovat – jak finančně, tak i administrativně a legislativně, poradenstvím a dalšími formami podpory. Přestože zapojení jihočeských měst a obcí do impulzních center není velké a v euroregionech najdeme pouze 130 měst a obcí kraje, představují euroregiony jednu z nejzajímavějších a nejperspektivnějších forem meziobecní spolupráce.

Obr. 4: Podíl jednotlivých forem meziobecní spolupráce v Jihočeském kraji

Literatura

- [1] BAUEROVÁ, I. Aktivita municipalit a jejich spolupráce jako faktory rozvoje Prachaticka : bakalářská práce. České Budějovice : Vysoká škola evropských a regionálních studií, o. p. s., 2011, 86 s. Vedoucí bakalářské práce : Ing. Jiří Dušek, Ph.D.
- [2] Co jsou přeshraniční impulzní centra? [online]. Nové Hrady : Sdružení Růže, 2006 [cit. 2011-04-07]. Dostupný z WWW: <<http://ipc.sdruzeniruhe.cz/vismo/dokumenty2.asp?u=100120>>
- [3] DOČKAL, V. Princip partnerství v ČR. In DOČKAL, V. Šest let regionální politiky v ČR – Šance a limity. Brno : Masarykova univerzita v Brně – Mezinárodní politologický ústav, 2006. s. 37-48. ISBN 80-210-3983-3
- [4] Euroregion Šumava [online]. Klatovy : Euroregion Šumava – Jihozápadní Čechy, 2011, 22.4.2011 [cit. 2011-04-30]. Dostupný z WWW: <<http://www.euregio.cz/euregio/index.php?page=30&lang=cz&sm=1>>
- [5] Euroregiony [online]. Praha : BusinessInfo.cz, 2003, 21.1.2003 [cit. 2011-04-09]. Dostupný z WWW: <<http://www.businessinfo.cz/cz/clanek/rozvoj-regionu/euroregiony/1001179/5159/>>
- [6] Euroregiony [online]. Praha : Centrum pro regionální rozvoj ČR, 2006 [cit. 2011-04-09]. Dostupný z WWW: <<http://www.risy.cz/index.php?pid=202&sid=1045&mid=6480>>
- [7] GALVASOVÁ, I., et al. Spolupráce obcí jako faktor rozvoje. 1. vyd. Brno : Georgetown, 2007. 140 s. ISBN 80-251-20-9
- [8] Jak vznikla přeshraniční impulzní centra [online]. České Velenice: Městský úřad České Velenice, 2009, 30.7.2009 [cit. 2011-04-09]. Dostupný z WWW: <<http://www.velenice.cz/index.php?id=cojsoupreshranicniimpulznicentra&menu=menu7>>
- [9] KOLEKTIV AUTORŮ. Úvod do regionálních věd a veřejné správy. 4. vyd. Plzeň : Aleš Čeněk, 2004. 447 s. ISBN 80-86473-80-5

- [10] Přeshraniční Impuls Centra a GIZ NET [online]. Nová Bystřice : Město Nová Bystřice, 2009 [cit. 2011-04-09]. Dostupný z WWW: <<http://www.novabystrice.cz/impulscentrum.php>>
- [11] Základní informace o ERSN [online]. Jindřichův Hradec : Jihočeská Silva Nortica, 2011 [cit. 2011-04-29]. Dostupný z WWW: <<http://www.silvanortica.com/cs/section-1/zakladni-informace-o-ersn.htm?sub=2>>

KONSOLIDÁCIA SÍDELNEJ ŠTRUKTÚRY NA ZÁKLADE DOBROVOLNÉHO ZLUČOVANIA OBCÍ. PRÍPADOVÁ ŠTÚDIA II

CONSOLIDATION OF SEAT STRUCTURE ON BASIS OF VILLAGES VOLUNTARY MERGING. THE CASE STUDY II

DOC. ING. ANNA BELAJOVÁ, CSc.

DOC. ING. MARTA HAMALOVÁ, CSc.

ING. MILENA MAJOROŠOVÁ

MGR. IVANA KOVÁCSOVÁ

Katedra verejnej správy

ING. STANISLAV FILIP, PhD.

Katedra manažmentu

Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave

Železničná 14, 821 07 Bratislava, Slovenská republika

E-mail: anna.belajova@vsemvs.sk, marta.hamalova@vsemvs.sk,

milena.majorosova@vsemvs.sk, ivana.kovacsova@vsemvs.sk, stanislav.filip@vsemvs.sk

Anotácia

Príspevok je zameraný na analýzu a hodnotenie východiskovej rozvojovej úrovne piatich malých obcí, ktoré by mohli byť na základe princípu dobrovoľnosti integrované do jedného amalgamizovaného samosprávneho celku. Veľkosť obce a charakteristiky obyvateľstva, rozvojová úroveň technickej a sociálnej infraštruktúry, formy zabezpečovania služieb, samosprávny manažment a výkonní pracovníci obecných úradov, rozpočet obcí boli rozhodujúcimi indikátormi pre hodnotenie ich východiskovej pozície. Z analýzy faktorov charakterizujúcich východiskovú pozíciu obcí je možné identifikovať dôvody pre zlúčenie obcí do väčšieho správneho celku ako aj bariéry, ktoré by mohli ovplyvniť zlučovanie uvedených obcí na dobrovoľnom princípe.

Kľúčové slová

decentralizácia verejnej správy, konsolidácia sídelnej štruktúry, municipalizácia, optimálna veľkosť obcí, faktory rozvoja obcí, miestna samospráva

Annotation

The article is aimed at analysis and assessing the initial development level of the group of five small villages, which could be at basis of principle voluntary integrated into a one amalgamated self-governing unit. Size and characteristics of the village population, development level of technical and social infrastructure, the form of providing services, self-government management and officers of municipal offices, municipal budget were decisive

indicators for assessing their starting position. From the analysis the factors, which characterize the starting position of municipalities can be identified the reasons for the merger of municipalities into a larger administrative units as well as barriers that could affect the consolidation of those communities on a voluntary basis.

Key words

decentralization of public administration, consolidation of seat structure, municipalisation, optimal village size, factors of villages development, local self-government

JEL Classification: R58

Úvod

Prijatím zákona SNR č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení sa začala realizovať prvá etapa reformy verejnej správy. Napriek prijatiu tohto zákona, obce nedisponovali dostatočnou mierou správnej a finančnej nezávislosti, nepodielali sa výraznou mierou na správe vecí verejných. V druhej etape decentralizácie verejnej správy po roku 1998 sa Slovenská republika zamerala na cieľ: doviest' decentralizačný proces, v maximálne možnej miere do obcí a vytvoriť z nich rozhodujúci článok verejnej správy [4]. V priebehu rokov 2002 – 2004 sa uskutočnil rozsiahly prenos kompetencií zo štátnej správy na samosprávu a obce sa stali kompetentnými a relatívne autonómnymi subjektmi výkonu verejnej správy. V mnohých krajinách decentralizácia verejnej správy prebieha s rôznou intenzitou prechodu zodpovednosti za plnenie úloh zverených zo štátu na samosprávu ako aj v rôznom časovom horizonte. V tejto súvislosti je dôležitou politicko – ekonomickou otázkou veľkosť obcí od ktorej závisí ich spôsobilosť konať vo zverených záležitostiach.

Východisko stanovenia obecného veľkostného optima ponúka grécky filozof Platón, podľa ktorého ideálny počet obyvateľov je 5 040. Z pohľadu efektívneho poskytovania služieb sa odborné názory na minimálnu koncentráciu trvalo žijúceho obyvateľstva v obci prikláňajú k počtu 3 -5 tisíc obyvateľov [3].

Novodobý teoretik Keating ponúka všeobecný návod na stanovenie veľkostného optima obcí, pričom vychádza z predpokladu, že optimálna veľkosť miestnych samospráv je ovplyvňovaná štyrmi základnými dimenziami [2]:

- **ekonomická efektívnosť** – pri akej veľkosti môže obec poskytnúť čo najviac služieb s čo najnižšími nákladmi, dosahuje sa ekonómia z rozsahu poskytovaných služieb,
- **demokracia** – aké veľkostné štruktúry obcí môžu najlepšie zabezpečiť rozvoj demokratických inštitútov a primeranú zodpovednosť,
- **distribúcia** - aké štruktúry môžu poskytnúť najrovnomernejšie rozloženie služieb a daňového zaťaženia,
- **rozvoj** – aké štruktúry sú najlepšie vybavené na podporu ekonomického rastu.

Poznatky z pôsobenia miestnej samosprávy v Európe umožňujú konštatovať, že rozsah poskytovaných služieb obce je úmerný jej veľkosti. V prípade Slovenska bolo procesom decentralizácie zverených cca 400 kompetencií v rovnakej štruktúre všetkým obciam. Vznikla tým výrazná disparita medzi rozsahom prenesených kompetencií a veľkosťou obcí. Aby obce boli schopné zabezpečovať všetky kompetencie v uvedenom rozsahu, musia disponovať dostatočnou odbornou, personálnou a finančnou kapacitou. Sídlna sieť je charakteristická vysokou mierou rozdrobenosti, o čom svedčí skutočnosť, že najvýraznejším podielom sú

zastúpené malé obce do tisíc obyvateľov (až 67 %). V nich žije 16% populácie [1]. V dôsledku fragmentácie, dané predpoklady nespĺňa väčšina obcí. Rozdrobenosť sídelnej štruktúry možno riešiť rôznymi prístupmi [5]:

- rešpektovať jestvujúci stav sídelnej štruktúry, **malým obciam ponechať len nevyhnutný rozsah samosprávnej pôsobnosti**, a podstatnú časť správy verejných vecí ponechať v rukách štátnej správy,
- ponechať malým obciam len nevyhnutný rozsah kompetencií a **podstatnú časť služieb delegovať na blízke mesto**, ktoré ich poskytuje obyvateľom všetkých obcí v hraniciach svojho obslužného územia,
- zmluvné poskytovanie služieb malým obciam prostredníctvom **kontraktovania** alebo nákupov,
- **diferencovať rozsah obecných funkcií v závislosti od veľkosti obce.**
- **vytvoriť podmienky pre zabezpečovanie služieb prostredníctvom spoločných obecných úradní**, ktoré vykonávajú niektoré kompetencie, ktoré sú menej frekvencované, odborne a finančne náročné pre všetky združené obce,
- **municipalizácia** je formou konsolidácie malých obcí, ktorá sa využíva najčastejšie na riešenie dilemy medzi prenesenými kompetenciami, a malými obcami. Municipalizáciou dochádza k spojeniu malých, funkčne slabých obcí do väčších miestnych samosprávnych celkov.

Väčšina krajín Európy pristúpila k riešeniu fragmentovanej sídelnej štruktúry municipalizáciou. Na Slovensku sa začala uplatňovať dobrovoľná spolupráca (v zmysle zákona o obecnom zriadení), ktorá vstúpila do popredia až po roku 2004, kedy začali vznikať spoločné obecné úrady najmä na výkon prenesených kompetencií (stavebný úrad, matrika, životné prostredie a i.) a čiastočne aj originálnych kompetencií (školský úrad, sociálne služby). „Spoločné obecné úrady sú vytvárané na troch základných princípoch: vzájomná výhodnosť, princíp rovnosti, v závislosti od pozície člena a princíp autonómneho rozhodovania“ [6].

Spolupráca na báze dobrovoľnosti má síce svojich zástancov, ale podľa odborných názorov nereprezentuje systémovú a racionálnu formu rozvoja samosprávnej pôsobnosti obcí. Dobrovoľná spolupráca je komplikovaná a má organizačné a politické úskalia. Ide skôr o prechodný stav, ktorý bol vynútený spoločenskými a politickými podmienkami počas transformácie spoločnosti, počas realizácie reformy verejnej správy a decentralizácie štátu. Tento stav je potrebné ďalej upravovať, a tým postupne naplniť všetky ciele a princípy decentralizácie.

Konsolidácia sídelnej štruktúry v podmienkach Slovenska je citlivým politicko – ekonomickým, ale aj sociálnym problémom. Jeho príprave ako aj spôsobom uskutočňovania je potrebné venovať dostatočnú pozornosť. Jednotlivé formy konsolidácie, najmä municipalizácia predstavuje zásadnú systémovú a štruktúrnú zmenu sídelnej štruktúry, v ktorej sa „rozpušťajú existujúce štruktúry a formuje sa nová identita obcí“, preto je potrebné takúto zmenu odskúšať prostredníctvom pilotných projektov tam, kde je štruktúra osídlenia najzložitejšia.

Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave sa na hľadaní optimálnej formy konsolidácie sídelnej štruktúry podieľa realizáciou výskumného projektu „Model komunálnej reformy na Slovensku“, ktorého čiastočné výsledky už boli publikované v príspevku pod názvom „Konsolidácia sídelnej štruktúry na základe dobrovoľného

zlučovania obcí. Prípadová štúdia I.“ Do pilotného projektu bolo začlenených 5 obcí v okrese Veľký Krtíš.

1. Cieľ, materiál a metódy

Cieľom tohto príspevku je nadviazať na prípadovú štúdiu I. a analyzovať východiskovú pozíciu piatich malých obcí územne lokalizovaných v okrese Nové Mesto nad Váhom. Medzi rozhodujúce indikátory hodnotenia obcí patria veľkosť obcí, charakteristika ich obyvateľstva, lokalizácia z pohľadu dopravnej dostupnosti, rozvoj technickej a sociálnej infraštruktúry, volený manažment samosprávy, výkonní pracovníci obecných úradov a finančné podmienky. Informácie boli získané z obecných úradov formou riadeného rozhovoru so starostami a zamestnancami obecných úradov. Komplexnejšie údaje doposiaľ poskytli iba 4 obce. Najmenšia obec Haluzice doposiaľ neposkytla finančné údaje. Informácie boli poskytnuté s platnosťou k 31.12.2010.

2. Rozvojová pozícia malých obcí

Pre identifikáciu očakávaných problémov súvisiacich s rozvojom integrovanej obce ako aj pre identifikáciu faktorov vyžadujúcich potrebu konsolidácie sídelnej štruktúry v skúmanom mikroregióne je potrebné hodnotenie východiskovej rozvojovej pozície skúmaných obcí.

2.1 Lokalizácia, veľkosť obcí, obyvatelia a dopravná dostupnosť

Do prieskumu bolo začlenených päť obcí mikroregiónu Bošáčka: Bošáca, Trenčianske Bohuslavice, Haluzice, Zemianske Podhradie a Nová Bošáca. Obce vytvárajú relatívne ucelený územný celok nakoľko majú susediace katastrálne územia. Bošáčka dolina sa tiahne od Trenčianskych Bohuslavíc na severozápad, k hlavnému hrebeňu Bielych Karpát v oblasti Veľkého Lopeníka. Je 20 km dlhá a 1-3 km široká. Cestná vzdialenosť medzi jednotlivými obcami sa pohybuje od 2 -10 km. Dolina je zaujímavá z hľadiska kultúrnohistorického, národopisného i prírodovedného.

Tab. 1: Veľkosť obcí a charakteristika obyvateľstva

Názov obce	Počet obyvateľov	Katastrálne územie v km ²
Trenčianske Bohuslavice	897	640
Haluzice	65	381
Bošáca	1 371	2 216
Zemianske Podhradie	755	826
Nová Bošáca	1 139	3 400
Spolu	4 227	7 463

Zdroj: vlastné spracovanie prvotných údajov

Vývoj počtu obyvateľstva je takmer vo všetkých obciach nepriaznivý, charakteristický prirodzeným úbytkom obyvateľstva, trvalou emigráciou mladého obyvateľstva z obcí a výrazným starnutím obyvateľstva. Počet obyvateľov ubúda najmä v najmenej obci Haluzice. Iba v Novej Bošáci bol zaznamenaný prirodzený prírastok obyvateľstva. V obciach neustále absentuje obyvateľstvo v predproduktívnom veku a preto vývoj obyvateľstva a jeho veková štruktúra predurčujú budúce problémy s ekonomickým a sociálnym rozvojom.

Lokalizácia obcí vo vzťahu k najbližším mestám, na ktoré si obce vytvárajú väzby cez ponuku práce a ponuku služieb je priaznivá. Najbližšie mestá Nové Mesto nad Váhom

(11 km) a Trenčín (23km) vytvárají dostatočnou ponuku pracovních příležitostí. V okrese sa nezamestnanost pohybuje okolo 10%.

Obce sú pospájané cestou II. triedy. Železničná doprava vo väčšine obcí absentuje. Iba Trenčianske Bohuslavice majú železničné napojenie na hlavné trasy. Do väčšiny obcí je možné sa dopraviť len autobusovou a automobilovou dopravou. Pričom sťažené to majú najmä osady, v obciach Bošáca a Nová Bošáca, kde chodí autobus veľmi nepravidelne a občania sú odkázaní na vlastnú automobilovú dopravu.

2.2 Úroveň rozvoja infraštruktúry a komunálne služby

Všetky obce sa zameriavajú predovšetkým na vybudovanie súčastí technickej infraštruktúry, ktorá je významným faktorom pre lokalizáciu podnikateľov i obyvateľov. Úroveň rozvoja danej infraštruktúry možno charakterizovať ako dobrú. Tri z piatich obcí majú vybudovaný vodovod (v Zemianskom Podhradí je v štádiu výstavby a Novej Bošáci absentuje). Všetky obce sú plnynofikovné. Žiadna z uvedených obcí nemá vybudovanú kanalizáciu. Čističku odpadových vôd nemá žiadna obec kompletne vybudovanú pre všetkých obyvateľov. Je to najmä z dôvodu, že obce Bošáca, Zemianske Podhradie, Trenčianske Bohuslavice sú lokalizované v chránených vodohospodárskych oblastiach. V obci Zemianske Podhradie majú niektorí obyvatelia vybudovanú domácu čističku a v obci Nová Bošáca je čistička vybudovaná len pre budovy obecného úradu a okolité domy.

Každá obec má verejné osvetlenie, ktorého údržbu si zabezpečujú prostredníctvom vlastných zamestnancov. Obce majú vybudované miestne komunikácie na dobrej úrovni. V osadách niektorých obcí (Bošáca, Haluzice, Nová Bošáca) si vyžadujú miestne komunikácie rekonštrukciu. Chodníky sú vybudované v štyroch z piatich obcí len z časti (v Haluziciach absentujú). Likvidáciu komunálneho odpadu si zabezpečujú prostredníctvom zmluvnej spolupráce so súkromným sektorom. Rozvoj súčastí technickej infraštruktúry obce plánujú zabezpečiť prostredníctvom projektov financovaných z európskych zdrojov.

Koncentrácia obyvateľstva a rozpočet obce sú rozhodujúce faktory, ktoré ovplyvňujú úroveň rozvoja sociálnej infraštruktúry. Potvrďuje to aj rozvoj jednotlivých súčastí sociálnej infraštruktúry v obciach, ktorá za rozvojom technickej infraštruktúry výrazne zaostáva. Bytový a domový fond zodpovedá koncentrácii obyvateľstva. Pôvodný domový fond vo všetkých obciach prechádza postupne rekonštrukciou a modernizáciou rovnako ako aj verejné priestranstvá, ktoré sa upravujú, venuje sa pozornosť verejnej zeleni. Obec Nová Bošáca a Bošáca robia aktívnu bytovú politiku. Vybudovali komunálne byty a domy za účelom stabilizovať a prilákať mladšie obyvateľstvo do obcí.

Zdravotnícke služby zabezpečujú pre svoje obyvateľstvo len tri obce Bošáca, Nová Bošáca a Trenčianske Bohuslavice formou čiastočného úväzku všeobecného lekára, ktorý chodí do uvedených obcí 1 až 2 krát za dva týždne. Občania ostatných obcí využívajú služby zdravotníctva v okolitých väčších obciach.

Vybavenosť predškolskými a školskými zariadeniami vyplýva z dopytu po ich službách. Funkčnú základnú školu, kde sa vyučujú ročníky 1 – 9 má iba obec Bošáca, ročníky 1- 4 má Nová Bošáca a Trenčianskej Bohuslavice, len v obci Haluzice absentuje akékoľvek školské zariadenie. Základnú školu Trenčianske Bohuslavice navštevuje najmenší počet žiakov. Funkčné materské školy sú lokalizované v štyroch z piatich obcí, ktorých služby využívajú aj deti z obce. Počet detí v školách je na hranici efektívnosti ich prevádzok. Vývoj obyvateľstva

naznačuje, že aj tie sa postupne budú redukovat'. Predškolské zariadenia sú vybavené školskými jedálňami.

Vybavenosť zariadeniami sociálnych služieb je iba v obciach Zemianske Podhradie a Nová Bošáca. V obciach výrazne narastá počet dôchodcov, napriek tomu obce majú slabo rozvinuté aj základné sociálne služby pre dôchodcov (opatrovateľská služba) a úplne absentujú ostatné sociálne služby vyplývajúce zo zákona o sociálnych službách. Ako dôvod ich absencie obce uvádzajú nezáujem obyvateľov o tieto služby.

V troch (Bošáca, Nová Bošáca a Trenčianskej Bohuslavice) obciach sú vybudované kultúrne domy, ktoré sú využívané viacúčelovo, predovšetkým na kultúrnu, podnikateľskú činnosť pre súkromné subjekty a spoločenské podujatia a čiastočne i na rodinné oslavy. Športové objekty sú reprezentované futbalovými ihriskami.

Prevažnú väčšinu komunálnych služieb technického charakteru (osvetlenie, vodovod, komunálny odpad, požiarna ochrana a prevádzka a údržba komunikácií) si obce zabezpečujú na zmluvnom základe so súkromným sektorom. Cintorínske služby, verejnú zeleň a čistotu verejného priestranstva si zabezpečujú vo vlastnom výkone kde využívajú verejnoprospešné práce (nezamestnaných).

2.3 Volení a výkonní predstavitelia miestnej samosprávy a spolupráca obcí pri výkone kompetencií

Rozvojovú úroveň aj malých obcí výraznou mierou ovplyvňujú volení predstavitelia miestnej samosprávy a výkonní pracovníci obecných úradov. Toto konštatovanie podporujú výsledky z praxe tých malých obcí, ktorých rozvojová úroveň je príkladná.

Tab. 2: Počet malých obcí a výkonných pracovníkov v trvalom pracovnom pomere

Názov obce	Úväzok starostu v %	Funkčné obdobie	Počet poslancov	Členov komisií
Trenčianske Bohuslavice	100	1	7	14
Haluzice	50	5	5	-
Bošáca	100	1	9	6
Zemianske Podhradie	100	1	7	6
Nová Bošáca	100	1	7	6
Trenčianske Bohuslavice			35	32

Zdroj: vlastné spracovanie prvotných údajov

Štruktúru starostov tvoria prevažne muži, okrem obce Trenčianske Bohuslavice, kde pôsobí starostka. V najmenšej obci Haluzice pôsobí starosta - dôchodca nepretržite od obdobia národných výborov z dôvodu, že nikto iný nechce kandidovať na túto funkciu. V poslaneckom zbore všetkých obcí pôsobí celkom 35 poslancov. Obce si vytvárajú rôzny počet komisií, ktoré sú v prevažnej väčšine obcí len formálne konštituované a sú vytvárané predovšetkým z radov poslancov.

Obciam zo zákona vyplývajú povinnosti zabezpečovať prenesené úlohy, za ktoré zodpovedá štát (stavebný úrad, matrika, ochrana prírody a krajiny). Všetky tieto kompetencie si obce zabezpečujú prostredníctvom SOÚ. Obce si touto formou zabezpečujú aj niektoré originálne kompetencie (vodné hospodárstvo, opatrovateľská služba, školstvo). Keďže SOÚ sa konštituujú na dobrovoľnom princípe, uvedené obce sú združené v dvoch spoločných obecných úradoch.

2. 4 Disponibilné finančné prostriedky obcí

Rozpočet a mimorozpočtové prostriedky tvoria celkové zdroje financovania úloh, ktoré obciam vyplývajú zo zákona ako aj rozvojových potrieb investičného charakteru.

Tab. 3: Rozpočet obcí v eur (údaje za rok 2010)

Názov obce	Trenčianske Bohuslavice	Zemianske Podhradie	Bošáca	Nová Bošáca	Haluzice	Spolu
Celkové príjmy obcí	788 260	155 201	743 699	861 131	-	2 548 291
Celkové príjmy/obyvateľa	878,8	205,6	542,5	756,0	-	2382,9
Príjmy bežného rozpočtu z toho:	304 091	124 021	637 636	462 382	-	1 528 130
- podielová daň z FO	132 022	76 082	239 452	185 366	-	632 922
- miestne dane	45 594	22 238	55 066	42 901	-	165 799
Daňová sila obcí	198,01	130,23	214,82	200,41	-	743,47

Zdroj: vlastné spracovanie na základe prvotných údajov

Celkový objem finančných prostriedkov, ktoré mali obce k dispozícii v roku 2010 predstavoval 2 548 291 eur. Rozhodujúcu časť prostriedkov tvoria príjmy bežného rozpočtu (od 38,6% do 85,73%). Počet obyvateľov, ich štruktúra ovplyvňovali výšku podielovej dane z príjmu FO, ktorá je rozhodujúcim daňovým príjmom obcí. Daňová sila vyjadrujúca daňové príjmy na obyvateľa sa pohybuje od úrovne 130 eur v Zemianskom Podhradí až po 214 eur v Bošácej. Do budúcnosti obce plánujú získavať nenávratné zdroje cez projekty spolu s úvermi hlavným zdrojom financovania projektov investičného charakteru. Príjmy kapitálového rozpočtu sa pohybovali od 9 tis. eur v obci Zemianske Podhradie po 155 tis. eur. v Trenčianskych Bohuslaviciach.

Z uvedeného vyplýva, že obce rôznorodo pristupujú k hospodáreniu s finančnými prostriedkami. Všetky obce aj v krízovom prostredí hospodárili s prebytkom bežného rozpočtu a prebytok si presúvali na financovanie budúceho roku. Príjmy kapitálového rozpočtu sú malé, z čoho sa dá usudzovať, že obce nedisponujú majetkom, ktorý im môže zabezpečiť príjmy do bežného rozpočtu a zrejme ani do kapitálového rozpočtu. Všetky obce až na Haluzice a Zemianske Podhradie (najmenšie obce), sú zaťažené úvermi viazanými na investičný rozvoj. Splácanie úverov bude obmedzovať rozvoj služieb, pretože úvery sú splácané z bežných prostriedkov.

Záver

Z analýzy faktorov charakterizujúcich východiskovú pozíciu obcí je možné identifikovať dôvody pre zlúčenie obcí do väčšieho správneho celku ako aj bariéry, ktoré by mohli ovplyvniť zlučovanie uvedených obcí na dobrovoľnom princípe.

Důvody pro zlučování obcí:

- periférna lokalizácia obcí od možnosti ponuky práce a služieb, ktoré poskytujú väčšie mestá. Obce sú tým viac závislé na vytváraní ponuky práce vo vlastnom území. Nevyužitú výrobnú kapacitu po nefunkčných podnikoch i voľnú kapacitu nevyužitú majetku obcí (stavby, pôda) môžu byť vhodným lokalizačným faktorom pre prilákanie firiem, obecné podnikanie i zabezpečovanie sociálnych služieb pre potreby väčšej obce,
- periférna lokalizácia od vnútroštátnych dopravných firiem tiež umocňuje závislosť aj budúceho rozvoja na vlastných (endogénnych) zdrojoch rozvoja,
- obce tvoria relatívne uzatvorený územný celok so susediacimi katastrálnymi územiami a malou vzdialenosťou medzi obcami čo je vhodná pozícia pre riadenie väčšieho územného celku (dopravné prepojenie),
- malá koncentrácia obyvateľstva v obciach nepriaznivo ovplyvňuje ponuku práce ako aj dopyt po službách a nízku efektívnosť pri zabezpečovaní služieb ako aj nízku efektívnosť využitia obecného majetku,
- trvalý úbytok obyvateľstva a výrazné starnutie bude čoraz silnejšie obmedzovať rozvoj obcí a bude vytvárať väčší tlak na zabezpečenie najmä sociálnych služieb, ktoré sú v obciach málo rozvinuté alebo úplne absentujú. Vyššia koncentrácia obyvateľstva vytvára väčší dopyt po sociálnych službách (zdravotníctvo, školstvo, jednotlivé súčasti sociálnych služieb) zabezpečovanie ktorých by sa stalo efektívnejším v obci s vyššou koncentráciou obyvateľstva,
- vyššie príjmy rozpočtu integrovanej obce vytvoria lepšie podmienky tak pre zabezpečenie samosprávnych úloh, ako aj pre investičný rozvoj, pokiaľ sa racionálne sformuluje rozvojová stratégia. Vytvoria sa tiež lepšie podmienky aj pre zabezpečenie komplexných služieb v území a ich vyššiu efektívnosť,
- značná časť výdavkov spojených s činnosťou volených predstaviteľov a výkonných pracovníkov samosprávy a činnosťou piatich obecných úradov by mohla byť presunutá do zabezpečenia tých služieb, ktoré v obciach absentujú, alebo sú málo rozvinuté,
- analyzované obce sa zapojili do pilotného projektu najmä z dôvodu ich vlastnej iniciatívy pre integrovanie sa do jedného amalgamizovaného samosprávneho celku na princípe dobrovoľnosti.

Bariéry zlučovania sú identifikované len na základe neoficiálnych postojov starostov, ktoré riešitelia postrehli z reakcií starostov pri stretnutí k pilotnému projektu dobrovoľného zlučovania obcí.

Dôvody proti zlučovaniu obcí:

- absencia poznatkov o efektoch, ktoré sa získavajú z optimálneho rozsahu poskytovaných služieb,
- obava o stratu identity obce a postavenia lídra rozhodujúceho o rozvoji obce,
- nepochopenie potreby zlučovania občanmi a s tým spojená zložitosť práce s obyvateľmi obce,
- absentujúci vecný a finančný motív, ktorý by presvedčil samosprávu i občanov o výhodnosti procesu zlučovania,
- chýbajúca otvorená podpora vlády takejto forme konsolidácie, ktorá by iniciovala diskusiu v odborných kruhoch aj v laickej verejnosti.

Literatúra

- [1] Gecíková, I. – Kostková, I. – Mílová, B. 2006. Možnosti a bariéry čerpanie finančných prostriedkov EU pre malé obce na Slovensku. In XI. mezinárodní kolokvium o regionálních vědách: sborník příspěvků z kolokvia konaného v Pavlově 18 .- 20. června 2008. - Brno : Masarykova univerzita, 2008. s. 161-169. ISBN 978-80-210-4625-2
- [2] HAMALOVÁ, M. 2007. Teória, riadenie a organizácia verejnej správy. 1. časť: Teória verejnej správy. 1. vyd. Bratislava: Merkury, 2007. s. 120- 121 ISBN 978-80-89143-58-0
- [3] NIŽŇANSKÝ, V. a kol. 2009. Medziobecná spolupráca a zlučovanie obcí na Slovensku. Výskumná štúdia. 1. vyd. Bratislava: Merkury. 2009. 115 s. ISBN 978-80-89458-00-4
- [4] NIŽŇANSKÝ, V. - HALLOVÁ, K. 2006. Skúsenosti kantónu Luzern s komunálnou reformou ,Bratislava M.E.S.A. 10. 2006. ISBN: 80-89177-08-5
- [5] SWIANIEWICZ, P. 2002. Consolidation or Fragmentation. Budapest: OSI, 2002. s. 276. ISBN 963-9419-45-1
- [6] KLIMOVSKÝ, D. 2010 . *Territorial Consolidation and Intercommunal Cooperation at the Local Level in the Slovak Republic* s. 246 – 247 In SWIANIEWICZ, P. 2003. *Territorial Consolidation Reforms in Europe*. ISBN 978 963 9719 16 3

ZAPOJENÍ OBCÍ V MIKROREGIONECH ČESKÉ REPUBLIKY

PARTICIPATION OF MUNICIPALITIES ON MICROREGIONS IN CZECH REPUBLIC

ING. VILÉM PAŘIL

*Katedra regionální ekonomie a správy
Ekonomicko-správní fakulta, Masarykova univerzita
Lipová 41a, 602 00 Brno, Česká republika
email: vilem@mail.muni.cz*

Anotace

Následující článek je zaměřen specifický nástroj spolupráce obcí v České republice, a to sice na problematiku spolupráce obcí v rámci mikroregionů. Mikroregiony jsou však velmi různorodými subjekty, jejichž vznik a zánik probíhá poměrně spontánně na základě nutnosti uspokojování nejrůznějších potřeb a za účelem naplnění těchto potřeb většinou prostřednictvím místního veřejného statku, jehož charakter přesahuje možnosti obce – ať už myšleno možnosti ekonomické anebo i možnosti územní či socio-kulturní. Důraz v článku bude kladen především na regionální disparity a odlišnosti vyplývající z velikostní struktury jednotlivých obcí, potažmo mikroregionů v České republice.

Klíčová slova

Samospráva, obce, spolupráce, instituce dobrovolného svazku obcí, mikroregiony, veřejné výdaje.

Annotation

Following article is aimed on specific municipal cooperation instrument in Czech republic that means problem of municipal cooperation in the participation of microregions. Microregions are varying subjects and their launch and finish has spontaneous character determined by variation of different needs and original reasons to fulfill these needs by in many cases local public good production. However this local public good exceed possibilities of one only municipality – not only as an economic problem but also as territorial and sociocultural problem. This article will emphasize regional disparities and differences determined by the population of unit municipalities and microregions.

Key words

Local government, municipalities, cooperation, institution of voluntary municipal bunch, microregions, public expenses.

JEL Classification: R12

Úvod

Problematika řízení a vývoje samosprávných celků je v České republice již poměrně známa a je předmětem mnoha prací i odborných výzkumů. Většina těchto studií je samozřejmě zaměřena na základní stavební kameny tohoto procesu, kterými samozřejmě jsou obce, jakožto základní územně samosprávné celky (či jednotky) podle zákona č. 128/2000 Sb. (o obcích). Druhým mladším uhelným kamenem systému samosprávy v České republice je

samozřejmě institut kraje jakožto vyššího územně samosprávného celku podle zákona č. 129/2000 Sb. (o krajích)¹. Avšak do problematiky řízení samospráv v podmínkách České republiky vstupují i další specifické institucionální nástroje veřejného sektoru, které jsou důležitými faktory rozvoje samosprávných celků (tedy i rozvoje území a společnosti). Těmito specifickými nástroji jsou na regionální úrovni Regionální rady regionu soudržnosti (jejichž status vychází ze zákona č. 248/2000 Sb. o podpoře regionálního rozvoje) a na mikroregionální úrovni tzv. „mikroregiony“ (jejichž právní forma není závazným způsobem stanovena a může tedy nabývat různých legislativních podob). Právě druhý zmíněný nástroj je předmětem následujícího článku. Právě mikroregiony jsou považovány za významný nástroj v rozvoji především menších obcí České republiky, které se často potýkají s akutním nedostatkem zdrojů, a to míněno jak ve smyslu finančních prostředků, tak i ve smyslu např. lidských zdrojů (u kterých v malých obcích České republiky může být problémem jejich kvalita, ale někdy i jejich množství)². Problematikou malých obcí České republiky se zabývá také mnoho studií a autorů³, ale přesto je vhodné podotknout, že struktura obcí České republiky je velmi specifická a v poměrném srovnání zahrnuje velké množství malých obcí, které představují velmi významnou část území a významnou část populace České republiky. Tato problematika bude ještě podrobněji rozebrána níže.

Spolupráce na municipální úrovni

Důvodem pro spolupráci obcí je především vznik nějakého problému, respektive potřeba jeho řešení nebo v ekonomickém pojmosloví naplnění určité potřeby, pro niž je množství či povaha místního veřejného statku⁴ natolik ekonomicky nákladná, že není možné ji uspokojit prostřednictvím jednoho obecního rozpočtu, případně není možné naplnění této potřeby realizovat na omezeném území jediné obce. V podstatě lze i tyto potřeby rozčlenit do dvou základních kategorií podle povahy věci (tedy předmětu naplnění této potřeby), a to na potřebu dlouhodobé spolupráce (která často souvisí např. s problematikou cestovního ruchu a společné destinační strategie mikroregionu – více viz Holešínská, 2010) a na potřebu jednorázové (krátkodobé) spolupráce (která v současnosti českých obcí často souvisí např. s výstavbou čistíčky odpadních vod). Zatímco první typ dlouhodobé spolupráce však mívá tzv. polyfunkční charakter, tak druhý typ spolupráce je svojí podstatou monofunkční. Oba dva typy spolupráce jsou však v současné situaci českými obcemi v ČR využívány⁵. V souvislosti

¹ K těmto dvěma zákonům, kterými je řešena problematika samosprávy v České republice je samozřejmě nutné přičíst, respektive uvést, zákon č. 131/2000 Sb. o hlavním městě Praze, které má v územní samosprávě určité výsadní a velmi specifické postavení. Další důležitou legislativou týkající se např. dozoru či financování obcí jsou pak zákony č. 182/1993 Sb. o Ústavním soudu a zákon č. 243/2000 Sb. o rozpočtovém určení daní nebo zákon č. 420/2004 Sb. o přezkumu hospodaření územně samosprávných celků.

² Co se množstevního nedostatku týká, lze konstatovat, že u některých malých obcí dochází k situaci, kdy není možné najít více kandidátů na post starosty obce (někdy může být problematického k opětné kandidatuře motivovat či přesvědčit i kandidáta jediného). Co se problémů s kvalitou lidských zdrojů v menších obcích České republiky týká, není možné jednoznačně určit velikost (nebo spíše malost) obce jako původní důvod nedostatku kvalitních lidských zdrojů (alespoň ve svém počátku), ale je dobré zdůraznit, že právě velikost obce je důležitým faktorem ovlivňujícím možnosti kultivace místního managementu (tedy nejen starosty, ale i ostatních zastupitelů, či zaměstnanců úřadu), neboť právě malé obce se potýkají finančními problémy a často nemají dostatek prostředků na to, aby si mohly dovolit uvolněného starostu. Neuvolněný „starosta“ má pak samozřejmě i mnoho dalších „starostí“ než jen s vedením obce a nemá ani dostatek času na kultivaci svých manažerských schopností, pokud jimi přirozené neoplývá.

³ Opluštilová (2005), Majerová (2008), Klusáček (2008).

⁴ Vedle místních veřejných statků obce poskytují i tzv. upřednostňované statky (kdy stát rozhoduje o spotřebě, ale územní celky jsou poskytovatelem), viz např. Provazníková (2007).

⁵ Podle Kadeřábkové a Trhlínové (2008) monofunkční typ spolupráce využívá 48 % obcí, zatímco polyfunkční typ využívá 39 % obcí ČR, avšak u prvního případu se projevuje klesající tendence, zatímco u druhého případu vzrůstající tendence.

s charakterem spolupráce je dobré se zmínit o skutečnosti, že monofunkčnost či polyfunkčnost této spolupráce významně ovlivňuje i její stabilitu, kde druhý typ je logicky stabilnější formou, neboť je propojen činnostmi v několika oblastech (Kadeřábková, Trhlínová, 2008). Mezi jednotlivé konkrétní důvody spolupráce obcí lze tedy zařadit následující: financování větších investičních akcí, řešení problémů z minulosti přesahující území jedné obce, uskutečňování záměrů zvyšujících kvalitu života v celém území, společné prosazování zájmů a práva, společný postup při územním a investičním plánování, společné získávání potřebných informací nebo výměna zkušeností (Šašek, 1999).

Spolupráce na municipální úrovni může nabývat různých forem. Základní přehled forem spolupráce dle kritéria její povahy uvádí Galvasová (2007):

- spolupráce mezi obcemi (dobrovolný svazek obcí, společná právnická osoba, smlouva ke splnění konkrétního úkolu);
- spolupráce obcí se subjekty v území (Místní akční skupina, Místní agenda 21, Public-private-partnership, zájmové sdružení právnických osob);
- národní struktury spolupráce obcí (Národní síť zdravých měst, Svaz měst a obcí ČR, Národní síť Místních akčních skupin České republiky);
- spolupráce s obcemi jiných států (partnerské vztahy mezi obcemi a městy).

Výše uvedené formy spolupráce pak mohou nabývat nejrůznějších legislativních forem, které lze rozčlenit následujícím způsobem:

- smlouva uzavřená ke splnění konkrétního úkolu (zákon č. 128/2000 Sb. o obcích);
- dobrovolný svazek obcí (zákon č. 128/2000 Sb. o obcích);
- společná právnická osoba – založení obchodní společnosti, status společníka (zákon č. 513/1991 Sb. obchodní zákoník);
- zájmové sdružení právnických osob (zákon č. 40/1964 Sb. občanský zákoník);
- obecně prospěšná společnost (zákon č. 248/1995 Sb. o obecně prospěšných společnostech).⁶

Pro účely tohoto článku a předmětu výzkumu (kterými jsou mikroregiony) je nejdůležitější formou spolupráce dle kritéria její povahy spolupráce mezi obcemi, které nejčastěji odpovídají legislativní formy dobrovolného svazku obcí (které je zastoupeno nejčastěji) a zájmového sdružení právnických osob⁷. V roce 2009 bylo na základě průzkumu Ústavu územního rozvoje identifikováno 535 mikroregionů. Naproti tomu evidence dobrovolných svazků obcí (DSO) uvádí 750 subjektů⁸. Z identifikovaných 535 mikroregionů má odlišnou právní formu než DSO 136 subjektů. Lze tedy říci, že 399 mikroregionů využívá právní formy dobrovolného svazku obcí a lze také tvrdit, že v roce 2009 bylo 53,2 % z celkového počtu DSO sdruženo za účelem naplňování dlouhodobějších, stabilnějších a multifunkčních potřeb mikroregionu, zatímco 46,8 % bylo sdruženo za účelem, který má pravděpodobně monofunkční, krátkodobější a méně stabilní charakter.

⁶ K tomuto výčtu je ještě možné přidat některé další právní formy např. nadace, které jsou zřizovány dle zákona č. 227/1997 Sb. o nadacích a nadačních fondech (Kadeřábková, Trhlínová, 2008).

⁷ Ústav územního rozvoje v letech 2006 až 2009 prováděl výzkum mikroregionů České republiky, na základě, kterého vytvořil monitorovací systém evidence mikroregionů (dostupný na www.uur.cz/iMR/iMR.asp). Z výsledků tohoto výzkumu pak zveřejnil na svých webových stránkách některé kartogramy např. i kartogram zachycující velmi významnou převahu právní formy dobrovolného svazku obcí v mikroregionech (www.uur.cz, 27. 4. 2011).

⁸ Tato informace vychází z registru Raris MF ČR dostupného na <http://wwwinfo.mfcr.cz/cgi-bin/raris> (27. 4. 2011). Naproti tomu registr ekonomických subjektů Ares dostupný na <http://wwwinfo.mfcr.cz/ares/> (27. 4. 2011) uvádí 943 subjektů. Je možné, že tuto odlišnost lze vysvětlit skutečností, že na registru Raris jsou data dostupná z roku 2009, zatímco na registru Ares jsou data aktuální (tedy z 27. 4. 2011)

Regionální srovnání mikroregionů v ČR

V následující části bude pozornost věnována jednak identifikaci základních charakteristik mikroregionů v České republice, ale také jejich regionálnímu srovnání a samozřejmě i zapojení obcí a jejich účasti na mikroregionech v České republice. Následující tabulka uvádí základní údaje a mezní hodnoty vybraných charakteristik, které jsou v této analýze sledovány, a to počtu, celkové výměry, počtu obyvatel, hustoty obyvatel a členské základny.

Tab. 1: Základní souhrnné údaje o mikroregionech a MAS v ČR⁹

Ukazatel	MAS	Název MAS	Mikroregiony	Mikroregion
Počet v ČR	140	-----	535	-----
Největší výměra (v ha)	147 116	MAS Český les, o .s.	100 011	Písecko
Nejmenší výměra (v ha)	3 903	MAS CÍNOVECKO o.p.s.	929	DSO ČHP¹⁰
Průměrná výměra (v ha)	38 978	-----	15 740	-----
Nejvyšší počet obyvatel	92 465	MAS Sokolovsko o.p.s.	241 455	Karvinsko
Nejnižší počet obyvatel	9 087	MAS BRÁNA PÍSECKA	392	Sedmihoří
Průměrný počet obyvatel	28 990	-----	14 422	-----
Nejvyšší hustota osídlení (ob/km ²)	331,90	MAS CÍNOVECKO o.p.s.	836,15	Karvinsko
Nejnižší hustota osídlení (ob/km ²)	20,27	Náš region	9,19	St. Sebastian
Průměrná hustota osídlení (ob/km ²)	83,72	-----	100,92	-----
Největší členská základna	98	MAS POŠUMAVÍ, Posázaví o.p.s.	55	Písecko
Nejmenší členská základna	3	MAS CÍNOVECKO o.p.s.	2	10 mikroregionů
Průměrná členská základna	31	-----	12	-----

Zdroj: ČSÚ, ÚÚR, databáze MAS dostupná na <http://eagri.cz>, vlastní zpracování

Je zřejmé, že mezní hodnoty jednotlivých charakteristik značně varíují. Pro celorepublikový pohled na problematiku mikroregionů jsou však podnětější průměrné údaje, které ukazují, že průměrný mikroregion v České republice sdružuje 12 obcí, zaujímá oblast 15 740 ha, žije v něm 14 422 obyvatel a hustota obyvatel na jeden kilometr čtvereční nabývá hodnoty 101.

Následující dvě tabulky (č. 2 a 3) zobrazují zapojení obcí v mikroregionech dle jednotlivých krajů, přičemž kategorie I, II, III, IV znamenají zapojení obce v jednom, dvou, třech nebo čtyřech mikroregionech. První tabulka uvádí absolutní čísla, druhá pak prezentuje procentní vyjádření. Z tabulky je zřejmé, že nejvyšší míru zapojení do mikroregionů zaujímá kraj Zlínský (více než 94 %), zatímco nejnižší míru (pokud neuvažujeme Prahu) představuje kraj Karlovarský (který nedosahuje ani 77 %). Na druhou stranu se právě v tomto kraji vyskytují dvě obce, které jsou v tomto smyslu velmi aktivní a jsou členy čtyř mikroregionů. Z celkového počtu 6 250 obcí je v mikroregionech sdruženo 5 356 obcí (tedy 85,7 %).

⁹ Pro srovnání jsou uvedeny hodnoty zjištěné nejen pro mikroregiony v České republice, ale i pro místní akční skupiny, které jsou dalším typem mikroregionální struktury, jež hraje svoji roli především v oblasti rozvoje venkova a spolupráce veřejného a soukromého sektoru (PPP), na který jsou MAS primárně zaměřeny. Z tabulky je jasně vidět, že místní akční skupiny jsou svoji strukturou odlišné od mikroregionů, jejich počet obyvatel a hustota osídlení je nižší, naproti tomu celková výměra (často zasahující i do tří různých krajů) a členská základna (rozuměj členská základna obcí – je nutné zvažovat i ostatní členy jak z veřejného, tak ze soukromého sektoru) je větší. To tedy vypovídá především o skutečnosti, že v MAS nejsou zahrnuta některá města střediskového, okresního či někdy i krajského významu, jak je tomu právě u mikroregionů, kde v tomto smyslu mohou větší města projevovat vsťičnost a vzájemnou podporu obcím ve svém spádovém území.

¹⁰ Mikroregion DSO ČHP tvoří tři obce Čermná, Hlohovčice a Poděvousy.

Tab. 2: Obce podle zapojení do mikroregionů – krajské srovnání (absolutně)

Kraj	Není členem	I	II	III	IV	Celkem obcí v kraji	Celkem obcí v MR
Jihočeský	70	405	130	18	0	623	553
Jihomoravský	96	438	129	10	0	673	577
Karlovarský	31	79	15	5	2	132	101
Královéhradecký	39	265	137	7	0	448	409
Liberecký	30	136	48	1	0	215	185
Moravskoslezský	23	205	50	21	0	299	276
Olomoucký	26	313	59	1	0	399	373
Pardubický	37	339	68	7	0	451	414
Plzeňský	74	349	70	8	0	501	427
Praha	1	0	0	0	0	1	0
Střední Čechy	261	774	103	7	0	1145	884
Ústecký	62	261	27	4	0	354	292
Vysočina	126	515	59	4	0	704	578
Zlínský	18	164	115	8	0	305	287
ČR	894	4246	1010	98	2	6250	5356

Zdroj: ČSÚ, ÚÚR, vlastní zpracování

Tab. 3: Obce podle zapojení do mikroregionů – krajské srovnání (v procentech)

Kraj	Není členem	I	II	III	IV	Celkem v MR
Jihočeský	11,24%	65,01%	20,87%	2,89%	0,00%	88,76%
Jihomoravský	14,26%	65,08%	19,17%	1,49%	0,00%	85,74%
Karlovarský	23,48%	59,85%	11,36%	3,79%	1,52%	76,52%
Královéhradecký	8,71%	59,15%	30,58%	1,56%	0,00%	91,29%
Liberecký	13,95%	63,26%	22,33%	0,47%	0,00%	86,05%
Moravskoslezský	7,69%	68,56%	16,72%	7,02%	0,00%	92,31%
Olomoucký	6,52%	78,45%	14,79%	0,25%	0,00%	93,48%
Pardubický	8,20%	75,17%	15,08%	1,55%	0,00%	91,80%
Plzeňský	14,77%	69,66%	13,97%	1,60%	0,00%	85,23%
Praha	100,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Střední Čechy	22,79%	67,60%	9,00%	0,61%	0,00%	77,21%
Ústecký	17,51%	73,73%	7,63%	1,13%	0,00%	82,49%
Vysočina	17,90%	73,15%	8,38%	0,57%	0,00%	82,10%
Zlínský	5,90%	53,77%	37,70%	2,62%	0,00%	94,10%
ČR	14,30%	67,94%	16,16%	1,57%	0,03%	85,70%

Zdroj: ČSÚ, ÚÚR, vlastní zpracování

V následující části v tabulce 4 je uvedeno srovnání již výše zmíněných charakteristik (počtu, celkové výměry, počtu obyvatel, hustoty obyvatel a členské základny) avšak na tomto místě s důrazem na srovnání mezi jednotlivými kraji. Největší počet mikroregionů se nachází ve Středních Čechách (108), největší průměrnou výměru zaobírají mikroregiony v Jihočeském kraji (27 201 ha), největší průměrný počet obyvatel žije v mikroregionech

Moravskoslezského kraje (28 708), kde je i nejvyšší hustota obyvatel (166,33 ob/km²) a největší průměrnou členskou základnu mají kraj Pardubický a Vysočina.

Tab. 4: Základní charakteristika mikroregionů dle krajů

Kraj	Počet MR	Průměrná rozloha MR (v ha)	Průměrný počet obyvatel v MR	Průměrná hustota obyvatel v MR (počet obyv./km ²)	Průměrný počet členů
Jihočeský	52	27 201	14 579	64,04	16
Jihomoravský	70	12 176	12 887	108,07	12
Karlovarský	15	22 454	16 323	79,39	10
Královéhradecký	45	15 175	13 339	90,09	14
Liberecký	25	19 627	20 036	129,87	12
Moravskoslezský	33	18 600	28 708	166,33	11
Olomoucký	36	14 651	16 691	101,40	12
Pardubický	32	17 669	15 914	88,35	17
Plzeňský	40	21 440	11 594	62,47	13
Střední Čechy	108	11 237	9 446	109,02	11
Ústecký	38	13 780	13 381	99,98	9
Vysočina	44	16 842	10 558	61,66	17
Zlínský	35	17 470	26 257	137,60	12
Průměr ČR	44	15 740	14 422	100,92	12

Zdroj: ČSÚ, ÚÚR, vlastní zpracování

Ze srovnání jednotlivých krajů lze pozorovat, že v průměru na jeden kraj České republiky připadá 44 mikroregionů, přičemž tyto mikroregiony mají průměrnou rozlohu 15 740 hektarů a žije v nich 14 422 obyvatel (průměrná hustota obyvatel v mikroregionech ČR je tedy po zaokrouhlení 101 obyv./km²).

Následující tabulka č. 5 ukazuje celkovou rozlohu a celkový počet obyvatel obcí v mikroregionech dle jednotlivých krajů. Z tabulky je patrné, že obce v mikroregionech představují 84,6 % rozlohy území České republiky a 60,13 % obyvatel ČR. Z krajů, které dosahují nejvyššího podílu zapojení v mikroregionech, za zmínku stojí opět kraj Zlínský (kde obce v mikroregionech představují 97,4 % území a 98,21 % obyvatel).

Tab. 5: Základní charakteristika obcí v mikroregionech dle krajů

Kraj	Celková rozloha kraje (v ha)	Rozloha obcí v MR (v ha)	Rozloha obcí v MR (v %)	Celkový počet obyvatel kraje	Počet obyvatel obcí v MR	Počet obyvatel obcí v MR (v %)
Jihočeský	1 005 735	914 002	90,88%	637 643	515 489	80,84%
Jihomoravský	719 657	593 702	82,50%	1 151 708	628 629	54,58%
Karlovarský	331 450	232 082	70,02%	307 636	197 754	64,28%
Královéhradecký	475 821	431 639	90,71%	554 402	398 387	71,86%
Liberecký	316 299	280 827	88,79%	439 027	312 445	71,17%
Moravskoslezský	542 709	462 881	85,29%	1 247 373	789 468	63,29%
Olomoucký	526 694	448 368	85,13%	642 041	533 093	83,03%
Pardubický	451 861	416 667	92,21%	516 329	397 419	76,97%
Plzeňský	756 114	664 217	87,85%	571 863	368 649	64,46%
Praha	49 607	0	0,00%	1 249 026	0	0,00%
Střední Čechy	1 101 458	864 397	78,48%	1 247 533	792 086	63,49%
Ústecký	533 489	418 717	78,49%	836 198	438 860	52,48%
Vysočina	679 596	558 336	82,16%	514 992	365 070	70,89%
Zlínský	396 370	386 079	97,40%	591 042	580 447	98,21%
Celkem ČR	7 886 860	6 671 914	84,60%	10 506 813	6 317 796	60,13%
Krajský průměr	563 347	513 224	85,38%	750 487	485 984	70,43%

Zdroj: ČSÚ, ÚÚR, vlastní zpracování

Zapojení obcí v mikroregionech dle velikostní kategorie obce

V následující části je analyzováno zapojení obcí v mikroregionech nikoliv z pohledu krajského či regionálního srovnání, ale z pohledu neméně důležitého, který vyplývá z velikostní kategorie obce¹¹. Obce jsou v následující části roztrženy do jedenácti velikostních kategorií (do 200, do 500, do 1 tis., do 2 tis., do 3 tis., do 5 tis., do 10 tis., do 20 tis., do 50 tis., do 100 tis. a nad 100 tis. obyvatel). Toto členění se snaží zohlednit některá odlišná vymezení venkovského, respektive městského prostoru a především jejich hraničního pásma. U studií zaměřených na malé obce se často odlišují kategorie podle veřejnoprávních úkonů, které jsou ještě schopny vykonávat (např. Klusáček, 2008). Jako hranici vymezující venkovský prostor je pak zohledněna metodika Českého statistického úřadu (stanovující hranici dvou tisíc obyvatel), ale je zohledněna i veřejnoprávní praxe (kde v zákoně o obcích je stanoveno kritérium počtu obyvatel pro získání statutu města, a to v hodnotě tří tisíc obyvatel). Toto rozlišení také odpovídá některým nástrojům finanční podpory obcí, jako např. Programu rozvoje venkova (financovaného z Evropského fondu rozvoje venkova) nebo národního podprogramu Ministerstva pro místní rozvoj Podpora obnovy a rozvoje venkova, kde jsou podle jednotlivých opatření či aktivit stanovena omezení velikostních kategorií obcí odpovídající velikostní struktuře zvolené v tomto článku.

¹¹ Pro účely této analýzy bylo zvoleno poněkud jemné rozlišení do jedenácti velikostních kategorií obcí. Ačkoliv je toto rozlišení o něco podrobnější, než jaké bývá v literatuře často uváděno nezachycuje všechny možnosti, které vyplývají z činností zaměřených např. na podporu venkova. Např. v krajských programech podpory a rozvoje venkova jsou tato velikostní kritéria nastavena v každém kraji poměrně individuálně (Jihomoravský kraj využívá např. kategorie nejmenších obcí do 100, a dále pak do 300 a do tisíce obyvatel).

Základním východiskem této části průzkumu je hypotéza, že obce nejmenších velikostních kategorií mají větší motivaci a zájem účastnit se na činnostech a aktivitách mikroregionů, jinými slovy „čím menší je obec, tím větší je míra zapojení do mikroregionů.“ Tato motivace je samozřejmě logická a lze ji očekávat především z důvodu kapitálové síly menších obcí, které často nemohou samy o sobě začít realizaci větších investic z důvodu nedostatku finančních prostředků, ale skrze svazky obcí je jejich kapitálová síla dostatečná, aby zajistili i větší investičně nebo organizačně náročné akce.

Následující tabulky č. 6 a č. 7 zobrazují zapojení obcí do mikroregionů. Sledovány jsou v nich již výše zmíněné ukazatele počet obcí, počet obyvatel, rozloha obcí a hustota obyvatel, a to z pohledu velikostní struktury obce.

Tab. 6: Zapojení obcí dle velikostní kategorie – počet obcí, počet obyvatel

Velikostní kategorie	Počet obcí v MR	Počet obcí v ČR	Počet obcí v MR v %	Počet obyvatel v MR	Počet obyvatel v ČR	Počet obyvatel v obcích MR v %
1 až 199	1 270	1 543	82,31%	159 223	191 139	83,30%
200 až 499	1 701	1 982	85,82%	558 227	648 331	86,10%
500 až 999	1 196	1 346	88,86%	844 943	947 429	89,18%
1 000 až 1 999	626	710	88,17%	869 474	989 446	87,87%
2 000 až 2 999	193	218	88,53%	469 329	529 936	88,56%
3 000 až 4 999	164	177	92,66%	620 451	668 836	92,77%
5 000 až 9 999	118	142	83,10%	805 104	970 204	82,98%
10 000 až 19 999	55	69	79,71%	748 497	969 037	77,24%
20 000 až 49 999	27	42	64,29%	767 569	1 238 144	61,99%
50 000 až 99 999	5	15	33,33%	374 617	1 055 958	35,48%
více než 100 000	1	6	16,67%	100 362	2 298 353	4,37%
Celkem ČR	5 356	6 250	85,70%	6 317 796	10 506 813	60,13%

Zdroj: ČSÚ, ÚÚR, vlastní zpracování

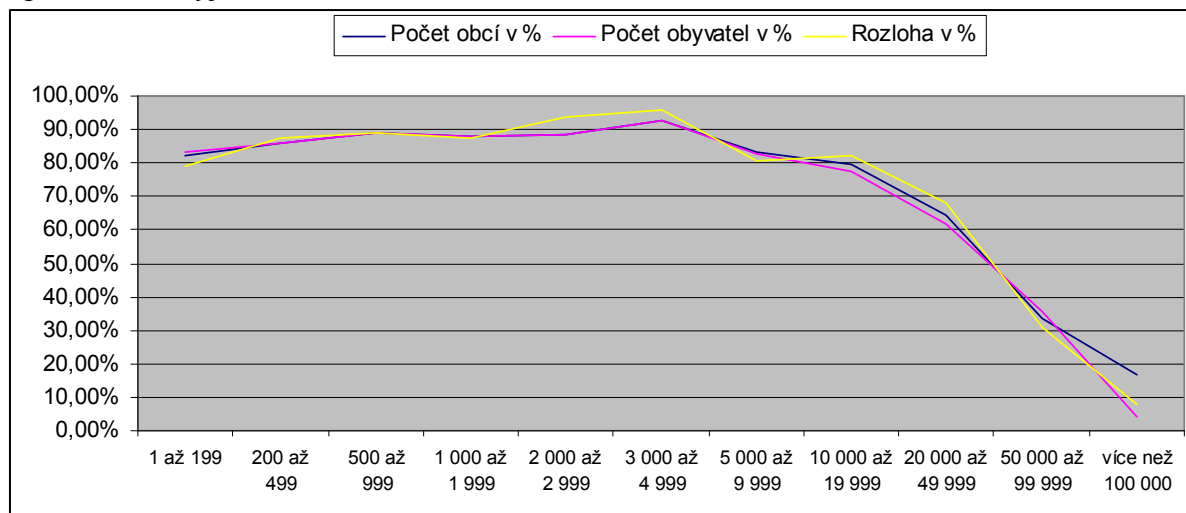
Tab. 7: Zapojení obcí dle velikostní kategorie – rozloha obcí, hustota obyvatel

Velikostní kategorie	Rozloha obcí v MR (v ha)	Rozloha (v ha)	Rozloha obcí v MR v %	Hustota obyvatel na km ² v obcích v MR	Hustota obyvatel na km ²
1 až 199	727 439	918 084	79,23%	21,89	20,82
200 až 499	1 553 320	1 778 760	87,33%	35,94	36,45
500 až 999	1 556 369	1 749 946	88,94%	54,29	54,14
1 000 až 1 999	1 139 161	1 300 167	87,62%	76,33	76,10
2 000 až 2 999	494 351	528 964	93,46%	94,94	100,18
3 000 až 4 999	455 781	476 329	95,69%	136,13	140,41
5 000 až 9 999	371 097	460 166	80,64%	216,95	210,84
10 000 až 19 999	194 406	237 142	81,98%	385,02	408,63
20 000 až 49 999	135 887	200 062	67,92%	564,86	618,88
50 000 až 99 999	33 767	108 466	31,13%	1 109,42	973,54
více než 100 000	10 336	128 774	8,03%	970,99	1 784,80
Celkem ČR	6 671 914	7 886 860	84,60%	94,69	133,22

Zdroj: ČSÚ, ÚÚR, vlastní zpracování

Jak lze vidět v podstatě ve všech sledovaných ukazatelích (počet obyvatel, rozloha obcí i počet obcí v mikroregionech) vzájemně korespondují (jak je vidět v grafu č. 1) a ukazují, že zapojení mikroregionů u nejmenších obcí do 200 obyvatel se pohybuje nad 80 %, ale poté u větších obcí vzrůstá, přičemž vrcholu dosahuje u obcí v kategorii mezi třemi a pěti tisíci obyvatel, a poté začne významně klesat, což u větších obcí lze očekávat.

Graf 1: Zapojení obcí dle velikostní kategorie – počet obcí, počet obyvatel, rozloha obcí v procentním vyjádření

Zdroj: ČSÚ, ÚÚR, vlastní zpracování

Zjištěním, které určitě stojí za zmínku, je především fakt, že u nejmenších obcí do 200 obyvatel je míra zapojení relativně nižší než u obcí z následujících velikostních kategorií. Tato skutečnost lze interpretovat tím, že obce této nejmenší velikostní kategorie se sice potýkají s nedostatkem finančních prostředků k větším investicím, ale na druhou stranu se zde projevuje i nedostatek dostatečně kvalifikovaných či alespoň časově dostupných (řečeno v případě starostů či zastupitelů v souladu se zákonem přímo „uvolněných“) lidských zdrojů. Nicméně právě tyto zdroje jsou nezbytné pro aktivní účast a koordinaci činností spojených s mikroregionálními strukturami.

Z pohledu větších měst, které plní ve struktuře samosprávy (nebo i přenesené státní správy) určitou významnější úlohu lze konstatovat, že jedinými krajskými městy zapojenými do mikroregionálních struktur jsou Olomouc (mikroregion Olomoucko), Ústí nad Labem (mikroregion Jezero Milada) a Zlín (mikroregion Zlínsko). Zapojení bývalých okresních měst do mikroregionů znázorňuje následující tabulka č. 8. Jak je vidět nejaktivnějším okresním městem jsou z tohoto pohledu Strakonice, které jsou zapojeny do třech mikroregionů.

Tab. 8: Zapojení okresních měst v mikroregionech

Není členem	32	44,44%
MR I	32	44,44%
MR II	7	9,72%
MR III	1 (Strakonice)	1,39%
MR Celkem	40	55,56%
Celkem	72	100,00%

Zdroj: ČSÚ, ÚÚR, vlastní zpracování

Závěr

Závěrem lze konstatovat, že vytváření mikroregionů je v českých poměrech velmi oblíbeným nástrojem rozvoje obcí, který využívá 85,7 procent obcí v České republice. Při srovnání mikroregionů a místních akčních skupin je nutné konstatovat, že mikroregiony pokrývají menší území, ale jsou do nich zapojeny i větší obce, které v mikroregionech většinou sdružují své spádové oblasti. Nejčastější právní formou mikroregionů je dobrovolný svazek obcí nebo zájmové sdružení právnických osob. Mikroregiony jsou zakládány především z důvodu uspokojení určitých potřeb, jejichž prostředky naplnění přesahují možnosti obce a jsou často investičního charakteru, což potvrzují i údaje z portálu ARISweb Ministerstva financí České republiky, které uvádí mezi lety 2001 a 2009 průměrný poměr kapitálových výdajů u dobrovolných svazků obcí ve výši 79,37 % (zatímco u obcí ČR ve stejném období kapitálové výdaje v průměru představovaly pouze 31,17 %).

Z pohledu krajského srovnání jsou mikroregionální struktury jakožto nástroje rozvoje obcí a menších oblastí (obce přesahující) nejvíce využívány v kraji Zlínském, Olomouckém a Moravskoslezském. Na opačném konci pomyslného žebříčku (pokud samozřejmě neuvažujeme Prahu) se nachází Střední Čechy a Karlovarský kraj.

V části průzkumu, který byl zaměřen na analýzu zapojení obcí do mikroregionů z hlediska velikostní struktury obce nebyla potvrzena hypotéza, že „čím menší je obec, tím větší je míra zapojení do mikroregionů.“ Tato skutečnost neplatí především u nejmenších venkovských obcí do dvou set obyvatel. Naopak největší míru zapojení do mikroregionálních struktur zaujímají obce v kategorii mezi třemi a pěti tisíci obyvateli, které z pohledu většiny odborné literatury i z pohledu většiny v praxi využívaných přístupů tvoří onu velmi obtížně uchopitelnou hranici mezi strukturami venkovského a městského typu. Skutečnost, že nejmenší obce neprokazují nejvyšší míru zapojení zřejmě lze vysvětlit např. nedostatkem lidských zdrojů. Naproti tomu obce druhé zmíněné kategorie jsou často již dostatečně vybavené jak z pohledu kapitálových, tak i lidských zdrojů, a proto se mohou velmi aktivně podílet na aktivitách v mikroregionech.

U krajských měst lze konstatovat, že zapojení do mikroregionů je spíše menšinovým jevem některých subjektů, z nichž největší počet obyvatel má Olomouc. Naproti tomu u bývalých okresních měst je míra zapojení do mikroregionálních uskupení mírně nadpoloviční, přičemž některá tato města jsou zapojena i do několika mikroregionů (např. v tomto směru nejaktivnější Strakonice jsou členem tří mikroregionů - Strakonicko, Střední Pootaví a Dolní Pootaví).

Literatura

- [1] GALVASOVÁ, I. a kol. Spolupráce obcí jako faktor rozvoje. 1. vyd. Brno: Georgetown, 2007. ISBN 80-251-20-9
- [2] HOLEŠINSKÁ, A., Destinační management z pohledu vývoje teorie a praxe. V 1. Mezinárodní kolokvium o cestovním ruchu. Sborník příspěvků. Pavlov, 9.-10. září 2010. Brno: Masarykova univerzita, 2010. ISBN 978-80-210-5372-4, s. 30-54. 9.9.2010, Pavlov
- [3] KADEŘÁBKOVÁ, J., KHENDRICHE TRHLÍNOVÁ, Z. Region a regionální vědy. 1. vyd. Praha: Vysoká škola finanční a správní, o.p.s., 2008. ISBN 978-80-7408-009-8

- [4] KLUSÁČEK, P., Problematika malých obcí v České republice s ohledem na chod a efektivitu správy. Brno: Masarykova univerzita, 2008
- [5] MAJEROVÁ, V. a kol., Český venkov 2008: Proměny venkova. 1. vyd. Praha: Česká zemědělská univerzita v Praze, 2009. ISBN 978-80-213-1911-0
- [6] OPLUŠTILOVÁ, I., Malé obce Jihomoravského kraje - zaměřeno na okres Břeclav. V Aktuálně problémy rozvoje vidieka SR. Nitra : Slovenská akademia pôdohospodárskych vied, 2005. ISBN 80-89162-17-7, 6 s.
- [7] Portál Českého statistického úřadu dostupný na <http://www.czso.cz>
- [8] Portál registru ekonomických subjektů ministerstva financí České republiky Ares dostupný na stránkách <http://www.info.mfcr.cz/ares/>
- [9] Portál registru organizací Raris ministerstva financí České republiky dostupný na:
- [10] <http://www.info.mfcr.cz/cgi-bin/raris/>
- [11] Portál resortu Ministerstva zemědělství České republiky dostupný na <http://eagri.cz>
- [12] Portál systému sledování hospodaření organizací veřejného sektoru, zřízený Ministerstvem financí České republiky, ARISweb dostupný na: <http://www.info.mfcr.cz/aris/>
- [13] Portál Ústavu územního rozvoje dostupný na: <http://www.uur.cz/>
- [14] PROVAZNÍKOVÁ, R., Financování měst obcí a regionů – teorie a praxe. 2. aktualizované vydání, Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-2789-9
- [15] ŠAŠEK, J. Strategie rozvoje mikroregionu. V Rektořík, J., Šelešovský, J. a kol. Strategie rozvoje měst, obcí, regionů a jejich organizací. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1999. ISBN 80-210-2126-8

INOVAČNÉ PROCESY V POĽNOHOSPODÁRSTVE VO VIDIECKOM REGIÓNE

INNOVATION PRECESSES IN AGRICULTURE IN THE RURAL REGION

DOC. ING. MÁRIA FÁZIKOVÁ, CSc.

Katedra regionalistiky a rozvoja vidieka

*Fakulta európskych štúdií a regionálneho rozvoja, Slovenská poľnohospodárska univerzita
v Nitre*

Trieda Andreja Hlinku 2, 949 01 Nitra, Slovenská republika

e-mail: maria.fazikova@uniag.sk

Anotácia

Rozvoj vidieckych regiónov vo veľkej miere závisí od schopnosti poľnohospodárstva, ako významného odvetvia v ekonomickej štruktúre vidieckych regiónov, generovať a aplikovať znalosti. Investície do znalostí, najmä do výsledkov vedecko – technického rozvoja významne vplyvajú na presadzovanie vyváženého a udržateľného využívania poľnohospodárskej pôdy. Podmienky pre rozvoj poľnohospodárstva sú však v súčasnosti značne rozdielne. Úroveň tradičnej poľnohospodárskej vedy a výskumu a existujúci poradenský systém nie je schopný akcelerovať inovácie v poľnohospodárstve.

Kľúčové slová

Inovácie v poľnohospodárstve, znalostná ekonomika, inovačné procesy, inovačné bariéry

Annotation

Development in rural regions largely depends on how successfully agriculture, as important branch of economic base in rural regions, generates and applied knowledge. Investment in knowledge, particularly in the form of scientific knowledge and technology is crucially influenced by the introduction of the principles of balanced and sustainable land management. However, at present the conditions for agricultural development vary significantly. The level of traditional agricultural science, technology and knowledge enhancement system is not adequate to accelerate innovations in agriculture.

Keywords

Innovation in agriculture, knowledge economy, innovation performance, innovation barriers

JEL Classification: Q19

1 Úvod

Poľnohospodárstvo v 21. storočí prešlo významnými zmenami, ktoré kvôli zachovaniu konkurencieschopnosti vyžadujú významné inovačné zmeny. Najvýznamnejšou zmenou je, že rozvoj poľnohospodárstva je ťahaný globálnym dopytom, nie produkciou, tak ako to bolo v minulosti. Trh vyžaduje výrobky s vyššou pridanou hodnotou (Bhargouti et al. 2004). Centralizovaný štátny poľnohospodársky výskum len ťažko hľadá odpovede na túto výzvu. Trhové prostredie pre poľnohospodárske produkty sa dynamicky mení. Poľnohospodári, ak chcú prežiť, musia nepretržite inovovať. Je to súkromný sektor, ktorý nepretržite generuje znalosti, inovácie a technológie. Úloha súkromného sektora pri zavádzaní inovácií do

poľnohospodárstva teda neustále rastie. Exponenciálny rast informačných a komunikačných technológií uľahčil prístup k iným typom informácií a znalostí. Významne sa mení vzdelanostná štruktúra pracovníkov v poľnohospodárstve. Rastie podiel vysokokvalifikovaných ľudí so stredoškolským a vysokoškolským vzdelaním. Poľnohospodárstvo sa čím ďalej tým viac začleňuje do globálneho trhu. Domáci trh už nie je jediným, ktorý určuje dopyt po poľnohospodárskych produktoch. Výsledkom je že znalosti dovezené prostredníctvom poľnohospodárskych produktov zo zahraničia môžu byť významnejšie ako doma generované znalosti.

Cieľom príspevku je poskytnúť pohľad na problematiku inovácií v poľnohospodárskych podnikoch Nitrianskeho kraja ktorý je svojím charakterom vidieckym regiónom. Poľnohospodárstvo tohoto kraja produkuje $\frac{1}{3}$ poľnohospodárskej produkcie Slovenska, je v tomto kraji významným zamestnávateľom na vidieku. Rozvoj vidieka v tomto kraji je významne determinovaný produkčnou schopnosťou, inovatívnosťou a z toho vychádzajúcou konkurencieschopnosťou tohoto odvetvia.

Metodickým nástrojom na získanie primárnych podkladových údajov bol dotazník, ktorý bol distribuovaný v roku 2010 medzi všetky (456) poľnohospodárske podniky Nitrianskeho kraja, poberajúce niektorú z foriem podpory spoločnej poľnohospodárskej politiky EÚ. Dotazníky boli distribuované poštou a emailovou poštou. Celková návratnosť dotazníkov bola veľmi nízka (47), z čoho do spracovania bolo, vzhľadom na nedostatky vo vyplňaní zahrnutých 43 dotazníkov. Tieto však prezentujú všetky právne formy hospodárenia na poľnohospodárskej pôde (obchodné spoločnosti, poľnohospodárske družstvá, súkromne hospodáriaci roľníci), aj všetky veľkostné skupiny poľnohospodárskych podnikov (malé podniky s výmerou obhospodarovanej poľnohospodárskej pôdy do 200 ha, stredné podniky s výmerou 201 – 1000 ha, veľké podniky s výmerou nad 1000 ha).

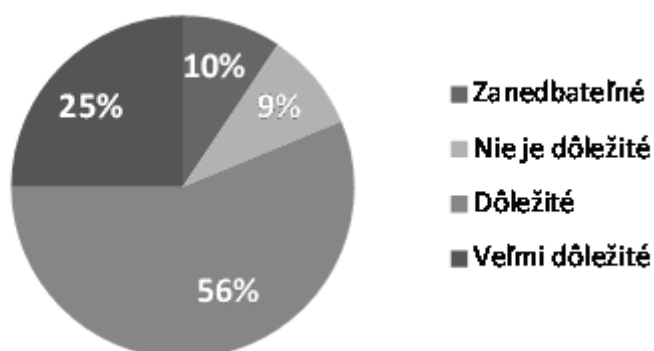
2 Inovácie v poľnohospodárskych podnikoch v Nitrianskom kraji

V Nitrianskom kraji sa nachádzajú najproduktnejšie pôdy v SR s najvyššou hodnotou pre pozemkové úpravy. Priemerný produkčný potenciál poľnohospodárskej pôdy je 68,6 bodov, pričom priemer za Slovensko predstavuje 44,4 bodov. Vysoký produkčný potenciál poľnohospodárstva v Nitrianskom kraji z neho robí strategické odvetvie, nakoľko sa tu vyprodukuje $\frac{1}{3}$ všetkej poľnohospodárskej produkcie vyrobenej v SR. V tomto kraji je súčasne najvyššia zamestnanosť v poľnohospodárstve spomedzi všetkých krajov v SR, aj najvyšší počet poľnohospodárskych podnikov. Táto situácia však generuje rozvojové problémy Nitrianskeho kraja. Poľnohospodárstvo je odvetvie, ktoré je charakteristické nízkou tvorbou pridanej hodnoty. Zvyšovanie podielu pridanej hodnoty sa dosahuje až v procese spracovávania poľnohospodárskych surovín. Paradoxom Nitrianskeho kraja je, že napriek vysokej poľnohospodárskej produkcii, nachádza sa tu málo spracovateľských kapacít, čím sa znižuje potenciál regiónu pre rast pridanej hodnoty. Regionálny trh s poľnohospodárskymi produktmi neexistuje, poľnohospodárske podniky sú napojené na národné a globálne trhy. Sú tak vystavené enormnému konkurenčnému tlaku, s ktorým sa vysporiadávajú rôzne. Tlak globálnych trhov na znižovanie cien poľnohospodárskych surovín núti poľnohospodárske podniky najmä k technologickým a procesným inováciám, ktoré im umožňujú zvyšovať produktivitu práce. Neustále roztváranie cenových nožníc medzi rastúcimi cenami vstupov do poľnohospodárstva a stagnujúcimi, resp. znižujúcimi sa cenami výrobkov spôsobujú neustále znižovanie ziskov poľnohospodárskych podnikov a tým aj ich pridanej hodnoty. To ich núti znižovať vstupné náklady a siahť tak po nových možnostiach výroby.

2.1 Význam zavádění inovací pro zemědělské podniky

Většina respondovaných zemědělských podniků (více než 80 %) považuje v rámci firemní strategie zavádění inovací za důležité až velmi důležité. Největší význam přikládají inovacím při volbě firemní strategie malé podniky s výměrou zemědělské půdy do 200 ha. Tieto podniky, vzhľadom k nízkej koncentrácii kapitálu, pôdy aj pracovných síl majú nízku schopnosť presadiť sa na trhoch vysokými objemami produkcie (ako to robia veľké podniky), preto sú odberateľmi tláčení k neustálemu znižovaniu odbytových cien, čo ich spätne vedie k vyššej inovačnej aktivite.

Obr. 1: Význam zavádění inovací pro firmy

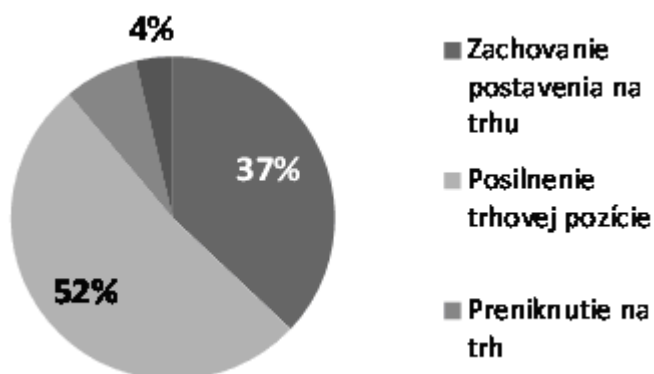
Zdroj: Vlastné spracovanie

Napriek tomu že veľká väčšina manažérov zemědělských podniků chápe význam inovací a pro rozvoj firmy ich pokladá za důležité až velmi důležité, so skutočným zavádzaním inovací majú určité problémy. V období rokov 2000 – 2009 zaviedlo produktové, procesné, resp. marketingové inovácie cca 70 % sledovaných zemědělských podniků. Znamená to, že v priebehu 10 rokov niektoré z firiem nezaviedli ani jednu inováciu, čo znamená najmä ich technologické zaostávanie a postupnú stratu konkurencieschopnosti.

2.2 Faktory podnecujúce inovácie v zemědělských podnikoch

Hlavnými pohnútkami podniků pri realizácii inovačných aktivít vo svojej firemnej štruktúre je predovšetkým zachovanie postavenia na trhu a dosahovanie konkurencieschopnosti na domácich aj zahraničných trhoch.

Obr. 2: Pohnútky podniků pro zavádění inovací

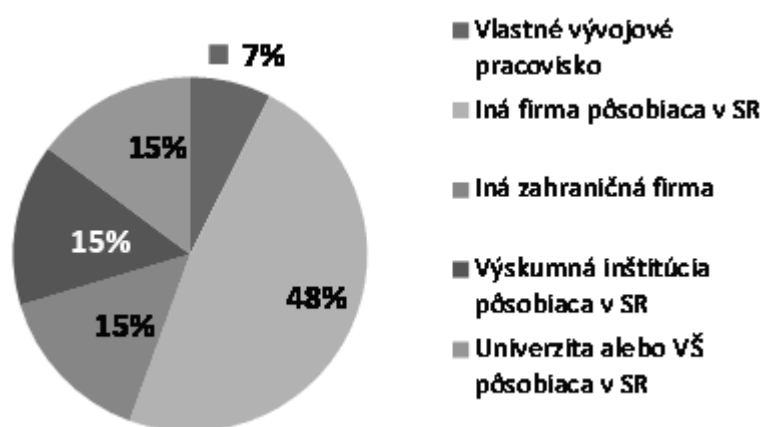

Zdroj: Vlastné spracovanie

Inovácie uvedených štruktúr prinesú pre podnik zníženie finančných nákladov, zjednodušenie výrobného procesu, resp. zvýšenie výnosov z predaja tovarov alebo služieb. Pre vybrané poľnohospodárske podniky v Nitrianskom kraji je dôležité z hľadiska inovatívnosti predovšetkým zachovanie a posilnenie trhovej pozície. Motívy poľnohospodárskych podnikov pre vývoj nových výrobkov/služieb/postupov sa líšia vzhľadom na ich veľkosť. Veľké, kapitálovo silné podniky, s vysokou koncentráciou poľnohospodárskej pôdy a vysokým objemom produkcie, majú priaznivejšiu vyjednávaciu pozíciu oproti odberateľom.

Nie sú nútené pristupovať na nevýhodné, časovo obmedzené zmluvy. Ich záujmom je rozšíriť si svoj trhový areál, prípadne preniknúť na nové trhy. Malé poľnohospodárske podniky sú neustále vytláčané z trhu domácou aj zahraničnou konkurenciou, preto základným motívom pre ich inovácie je zachovanie si postavenia na trhu.

Obr. 3: Informačné zdroje z ktorých podniky čerpajú nápady

Zdroj: Vlastné spracovanie

2.3 Informačné zdroje podnikov pre vznik inovácií

I keď väčšina poľnohospodárskych podnikov inovuje, ani jeden nemožno označiť za „inovačného lídra“. Veľké a stredné poľnohospodárske podniky síce uvádzajú, že majú vlastné vývojové pracovisko, ktoré je sčasti pôvodcom inovácií, ide tu však o prispôsobovanie nápadov prinesených z externého prostredia. V niektorých prípadoch ich možno označiť ako „inovačných nasledovníkov“ alebo skôr ako „miernych inovátorov“.

Väčšina inovácií zavádzaných vo veľkých a stredných poľnohospodárskych podnikoch má pôvod v zahraničí, a dostáva sa prostredníctvom slovenských zastupiteľstiev, predávajúcich najmä technológie, techniku, chemikálie, biologický materiál a aditíva, do poľnohospodárskych podnikov. Tieto firmy sú mnohokrát iniciátorom a sprostredkovateľom moderných a inovatívnych možností, ktoré umožňujú zlepšovať poľnohospodársku výrobu. Slovenské výskumné inštitúcie centralizované v rámci rezortu pôdohospodárstva nie sú schopné svojimi kapacitami, infraštruktúrnou vybavenosťou ani ľudským potenciálom konkurovať veľkým zahraničným inštitúciám finančne podporovaným veľkými súkromnými firmami. Univerzitný poľnohospodársky výskum si udržiava určité pozície najmä v niektorých veľkých poľnohospodárskych podnikoch, najmä v tých kde manažment týchto podnikov má univerzitné poľnohospodárske vzdelanie a pretrvávajúce najmä osobné kontakty s vedeckými pracovníkmi univerzity. Poľnohospodárske podniky neuvádzajú kontakty so Slovenskou akadémiou vied, žiadnou zahraničnou akadémiou vied resp. zahraničnou výskumnou inštitúciou.

2.4 Bariéry inovačního procesu v poľnohospodárskych podnikoch

Bariéry inovatívnosti mikroekonomického prostredia vyplývajú na jednej strane zo vzťahu so subjektmi, organizáciami a orgánmi, s ktorými je podnik v bezprostrednom styku – teda dodávateľia, odberatelia, konkurenti, inštitúcie, verejnosť atď. (vonkajšie bariéry), na druhej strane z uplatňovaného inovačného manažmentu (vnútorné bariéry).

Obr. 4: Bariéry v inovačných aktivitách

Zdroj: Vlastné spracovanie

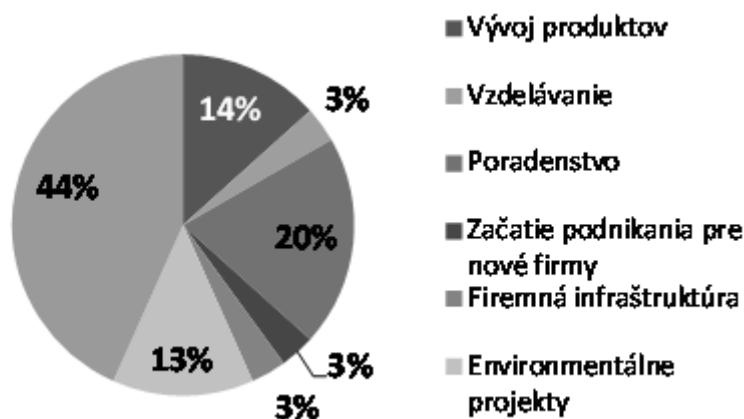
Poľnohospodárske podniky, bez ohľadu na ich veľkosť a kapitálovú silu uvádzajú ako najvýznamnejšie inovačné bariéry vysoké náklady na vlastné inovácie (28%) a nedostatok finančných zdrojov na nákup inovácií zvonka (36%). Medzi jednotlivými veľkostnými skupinami poľnohospodárskych podnikov sú v tomto stanovisku malé rozdiely. Pre stredne veľké a malé poľnohospodárske podniky je významnou bariérou aj nedostatok kvalifikovaných pracovných síl. Menšie podniky majú malú ochotu púšťať sa najmä do finančného rizika spojeného s neistým výsledkom inovačného procesu. Poľnohospodárske podniky stavajú na istote odbytu, marketing svojich produktov majú všeobecne málo rozvinutý, preto sa nechcú púšťať ani do rizika spojeného s predajom inovovaných produktov. Časť firiem odrádza zložitnosť administratívneho a regulačného prostredia, najmä administratíva spojená s nákupom licencií, resp. administratíva a výška poplatkov spojená s prihlasovaním patentov.

2.5 Podpora poľnohospodárskych podnikov v oblasti inovácií

Nakoľko pre väčšinu poľnohospodárskych podnikov je jednou z najvýznamnejších barier pre zavádzanie inovácií a tým posilnenie ich konkurencieschopnosti na globálnych trhoch, externá podpora inovačných aktivít nevyhnutná. Jedným zo základných cieľov spoločnej poľnohospodárskej politiky EÚ je zvyšovanie konkurencieschopnosti prostredníctvom podpory inovácií. Prostredníctvom nástrojov poľnohospodárskej politiky podniky dostávajú pomerne masívnu podporu, ktorú, ako je zrejmé z obrázku 5 využívajú najmä na nákup technológií (iné), na poradenstvo, na projekty zamerané na ochranu životného prostredia a na vývoj produktov. V tomto prípade sú evidentné rozdiely vo štruktúre čerpania podpory medzi poľnohospodárskymi podnikmi rôznej veľkosti. Pokiaľ malé podniky vyžívali pomoc

predovšetkým na zlepšovanie infraštruktúry firmy (vnútro podnikové cesty, sklady, hnojiská, skladovanie krmoví a pod.), na environmentálne projekty, a až v 70 % na nákup techniky a technológií, stredné a veľké firmy sa okrem predchádzajúcich zamerali aj na sofistikovanejšie formy podpôr a to na vývoj produktov, poradenstvo, resp. na vzdelávanie. Podniky nevyužili podporu (resp. v tomto období neboli vypísané dotačné tituly) na podporu vývozu, vedeckých a vývojových aktivít, spoluprácu s vedeckými a vývojovými inštitúciami a so štátnymi alebo súkromnými firmami.

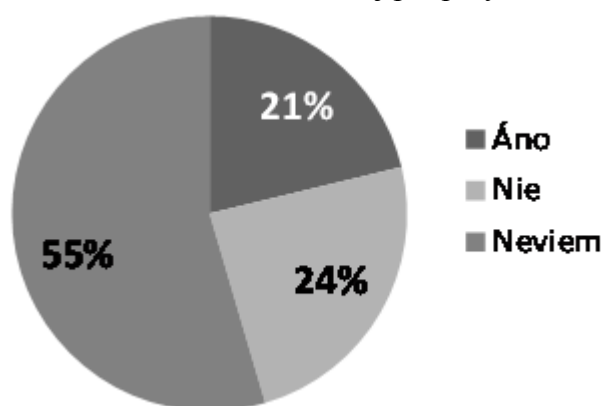
Obr. 5: Druhy štátnej podpory inovácií

Zdroj: Vlastné spracovanie

Význam inštitucionálnej podpory inovácií je pre poľnohospodárske podniky nezastupiteľný. Cca 80 % podnikov odpovedalo, že nevie či by uskutočnilo, resp. určite by inováciu neuskutočnilo bez podpory nástrojov poľnohospodárskej politiky EÚ a SR. Nedoriešeným problémom pri poskytovaní inštitucionálnej podpory zostáva jej výberovosť vzhľadom na obmedzené rozpočtové zdroje. Inovácie sa takýmto spôsobom podporujú výberovo, ich šírenie nemá spojitý charakter. Šírenie inovácií vo vidieckom priestore má preto skôr náhodný charakter.

Obr. 6: Uskutočnenie inovácie bez inštitucionálnej podpory

Zdroj: Vlastné spracovanie

2.6 Prínosy zo zavádzania inovácií

Prínos inovácií do existujúcich riešení a postupov znamená možnosť využitia nových prvkov, alebo zásadnú kvalitatívnu zmenu v doteraz zavedených štandardoch. Výsledky dotazníkového prieskumu dokazujú, že sa vďaka realizovaným inováciám podarilo vybraným

podnikom rozšíriť výrobu, zväčšiť svoj podiel na trhu, znížiť prevádzkové náklady na jednotku výroby. To bolo možné realizovať zlepšením technologického vybavenia, modernizáciou strojov a zavádzaním lepších a efektívnejších postupov. Zníženie nákladov bolo cieľom, ktorý sa väčšina podnikov snažila v prvom rade realizovať.

25% podnikov zavádzalo inovácie (najmä technologické) ktoré im umožňovali znižovať celkové aj jednotkové náklady cestou znižovania počtu zamestnanocv a rastu productivity práce. Ďalším cieľom inovačných procesov v poľnohospodárskych podnikoch bolo zvýšenie objemu výroby (17%) a zlepšenie kvality produktov (17%). Zvýšenie capacity výroby dosiahlo 13 % podnikov a 12 % uvádzalo zvýšenie flexibility výroby. Iba malá časť podnikov uvádzala ako výsledok inovácie zväčšenie rozsahu produktov (2%), zväčšenie trhu alebo podielu na trhu (4%), rozšírenie siete kontraktov (4%), alebo rozšírenie vedomostnej capacity podniku (6%). Motiváciou malých podnikov k inováciám bola skôr snaha o zvýšenie objemu produkcie a zvýšenie svojho trhového potenciálu, motiváciou pre stredné a veľké podniky bola primárne snaha o zvyšovanie produktivity práce cestou znižovania jednotkových nákladov.

Obr. 7: Prínos so zavádzania inovácií

Zdroj: Vlastné spracovanie

Následná modernizácia priniesla zvýšenie kvality vyrábaného produktu resp. ponúkanej služby. Zníženie prevádzkových nákladov a lepšia kvalita ponúkaných výrobkov a služieb umožnilo podnikom posilniť svoje postavenie na domácom a zahraničnom trhu. Lepšia kvalita ponúkaných výrobkov a služieb a posilnenie trhovej pozície boli väčšinou sekundárnymi zámermi pri inovačných aktivitách firiem.

3 Záver

Slovenské poľnohospodárstvo sa v súčasnosti nachádza v zložitej ekonomickej situácii vyvolanej ekonomicou krízou, štrukturálnymi problémami, ale aj zlyhávajúcim trhom v dôsledku existencie mnohých externalít spôsobovaných najmä prílišnou reguláciou trhu. Manažéri všetkých typov poľnohospodárskych podnikov chápu význam inovácií ako zdroja ďalšieho rozvoja. Vysoká miera podkapitalizovanosti poľnohospodárskych podnikov však spôsobuje, že väčšina podnikov zaraďuje inovácie do svojich firemných stratégií iba v prípade, ak majú k dispozícii lacné externé zdroje pochádzajúce predovšetkým z grantov štátu a EÚ.

Inovačné nápady do poľnohospodárskych podnikov prichádzajú predovšetkým zo zahraničia prostredníctvom predajných zastupiteľstiev zahraničných súkromných firiem. Najmä veľké a stredné poľnohospodárske podniky sa spoliehajú najmä na tieto zdroje inovácií. Postavenie slovenskej poľnohospodárskej vedy a výskumu je v tomto kontexte problematické. Centralizované a prevažne štátom financované výskumné a vzdelávacie inštitúcie sú v minimálnej miere prepojené na súkromné výrobné firmy, ktoré by na ziskovom princípe realizovali výsledky domáceho výskumu. Negeneruje sa tak potrebný dopyt po domácich znalostiach a inováciách, čím dochádza k neustálemu prehľbovaniu odcudzenosti medzi poľnohospodárskou vedou a praxou.

Literatúra

- [1] BARGHOUTI et al. 2004 BARGHOUTI, KANE S. , SORBY K., and ALI M.. 2004. "Agricultural Diversification for the Poor: Guidelines for Practitioners." Agriculture and Rural Development Discussion Paper 1. World Bank, Washington DC
- [2] BUČEK, M., 2006. Slovensko 2013 ako poznatková ekonomika? : (regionálna dimenzia). In National and regional economics VI: international conference preceedings [elektronická zdroj]. Košice: technická univerzita v Košiciach, 2006. S. 7-12.
- [3] Enhancing Agricultural Innovation: How to Go Beyond the Strengthening of Research Systems. 2006. The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank, dostupné na... www.worldbank.org/rural
- [4] Fáziková, M. a kol., (2005). Rozvoj vidieka v kontexte integrácie SR do EÚ. Záverečná správa 3. čiastkovej úlohy riešenej v rámci úlohy Štátneho programu výskumu a vývoja „Rozvoj vidieka a zmeny v potravinových vertikálach v kontexte integrácie SR do EÚ“. Dostupné na www.spu.sk/fesrr/krr
- [5] Hall, A.J. 2005. "Capacity Development for Agricultural Biotechnology in Developing Countries: An Innovation Systems View of What It Is and How to Develop It." Journal of International Development 19(5): 611-630.
- [6] Janssen, W., and T. Braunschweig. 2003. Trends in the Organization and Financing of Agricultural Research in Developed Countries: Implications for Developing Countries. ISNAR Research Report no. 22. The Hague: International Service for National Agricultural Research (ISNAR).
- [7] World Bank. 2006. "National Agricultural Technology Project: Implementation Completion Report." Washington DC: World Bank.

Príspevok je výstupom projektu APVV-0230-07 REDIPE: Regionálne dimenzie poznatkovej ekonomiky.

VÝZVA SÚČASNÉHO OBDOBIA PRE PÔDOHOSPODÁRSTVO V REGIONÁLNEJ POLITIKE SR

CALL FOR THE PRESENT PERIOD OF AGRICULTURE IN THE REGIONAL POLICY OF THE SLOVAK REPUBLIC

DOC. ING. VIERA PETRÁŠOVÁ, CSc.

*Katedra regionalistiky a rozvoja vidieka
Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre
Trieda Andreja Hlinku 2, 949 01 Nitra, Slovenská republika
e-mail: viera.petrasova@uniag.sk*

Anotácia

Pôdohospodárska politika má v súčasnosti novú úlohu. Sociálna funkcia je dôležitá pre zvýšenie zamestnanosti na vidieku Slovenska. Chudoba na Slovensku sa viaže do regiónov s vysokou nezamestnanosťou a najvyššou výmerou poľnohospodárskej a lesnej pôdy. Práca obsahuje súčasné projekty zvýšenia zamestnanosti na vidieku SR. Analyzuje dopady týchto projektov a navrhuje regionálnu politiku pre budúce programovacie obdobie pre oblasť životného prostredia. Popisuje budúce potenciálne zmeny regionálnej hospodárskej politiky.

Kľúčové slová

Zamestnanosť, sociálna funkcia pôdohospodárstva, regionálna politika

Annotation

Agricultural policy has now a new role. Social function is important for increasing employment in rural areas of Slovakia. Poverty in Slovakia is linked to regions with high unemployment and the highest acreage of agricultural and forest land. Article includes existing projects to increase employment in rural areas of Slovakia. Analyzes the impact of these projects and proposed regional policy for the future programming period for the environment. Describes potential future changes in regional economic policy.

Key words

Employment, social function of agriculture, regional policy

JEL Classification: R23

Úvod

Prevažne vidiecke oblasti tvoria 59,5% rozlohy Slovenskej republiky. Nachádza sa v nich 62,8% poľnohospodárskej pôdy a 55,9% lesov (zdroj SOPPaRV). Z celospoločenského hľadiska zohrávalo poľnohospodárstvo do roku 1990 významnú sociálnu funkciu, najmä v oblasti zamestnanosti. Poľnohospodárstvo a lesné hospodárstvo bolo často jediným možným variantom zamestnania vo vidieckych sídlach, najmä v horských oblastiach.

Napriek transformačným procesom v spoločnosti, privatizácii a pozemkovej reforme, poľnohospodárstvo zostáva dôležitou ekonomickou aktivitou a zamestnávateľom na vidieku, a to aj napriek dramatickému poklesu podielu tohto sektora na zamestnanosti a HDP. Poľnohospodárstvo plní nezastupiteľné úlohy v hospodárskej politike štátu inými odvetvami a to najmä v produkcii z hľadiska bezpečnosti potravinových zásob. Z hľadiska ochrany

životného prostredia je významná jeho krajinotvorná funkcia, ochrana pôdy, vody a iné. Rovnocoennou funkciou týmto dvom funkciám je sociálna funkcia.

Celkovo lesy zaberajú v SR cez 42% výmery, čím v súčasnosti sú zdrojom obnoviteľnej suroviny, s možnosťou ďalšieho rozvoja (kvôli potenciálu vysokej hodnoty pridanej hodnoty pri spracovaní surového dreva, biomasy, nedrevných produktov) a z hľadiska geografických podmienok ako zdroj príjmov z cestovného ruchu jeden z najvýznamnejších rezortov pre ďalší rast slovenskej ekonomiky na vidieku.

Obr. 1: Lesnatosť v Slovenskej republike na úrovni NUTS III

Zdroj: NLC Zvolen

V súčasnosti vysoká nezamestnanosť v SR pohybujúca sa priemerne okolo 14% spôsobuje potrebu opäť riešiť významnú sociálnu funkciu pôdohospodárstva na vidieku SR. Množstvo nekvalifikovanej pracovnej sily vytvára v súčasnosti problémy z hľadiska sociálnej únosnosti ich situácie a tiež zvyšujúcej sa nepriaznivej ekonomickej situácie zdravotníckych a sociálnych zariadení štátu a obcí alebo vyšších územných celkov. Odborníci hľadajú preto riešenia napr. pri prácach vyžadujúcich si vysoký podiel manuálnej práce a to najmä pri odstraňovaní následkov prírodných kalamít či v lesoch tak aj pri záplavách a to tak na území lesných porastov tak aj na území poľnohospodárskych podnikov a obcí. Analýza súčasnej sociálnej funkcie pôdohospodárstva je dôležitá z hľadiska posúdenia činností, kde je možné týchto ľudí zamestnať a na ktoré je možné získať najmä zdroje z EÚ, konkrétne ESF. Situácia v týchto dvoch rezortoch (poľnohospodárstvo a lesníctvo) je však zmenená oproti obdobiu rokov 80-tych a 90-tych. V obidvoch rezortoch došlo k reštrukturalizácii výrobných činností čo spôsobilo nielen zníženie menej kvalifikovaných pracovníkov, ale tiež odliv mladých vzdelaných ľudí z vidieka.

Metodika a materiál

V rámci výskumu sme spracovali sekundárne zdroje informácií. Primárne empirické údaje sme získali z údajov Štatistického úradu a Úradu práce sociálnych vecí a rodiny SR.

Metodický postup môžeme zhrnúť do týchto etáp:

- zhromaždenie knižných, časopiseckých a publikovaných zdrojov v SR a v zahraničí, výskumných správ, príslušných legislatívnych usmernení,
- štúdium získaných zdrojov o zamestnanosti na vidieku,

- analytické a syntetické práce na vypracovaní analýzy súčasnej situácie a návrhu opatrení na zlepšenie sociálnej situácie na vidieku SR.

Výsledky a diskusia

Nezamestnanosť vplyvom odlivu pracovných síl z pôdohospodárstva

Na základe analýzy situácie zamestnanosti v poľnohospodárstve SR v rokoch 2001 – 2008 zisťujeme, že prelom v počte pracovníkov nastal ich znížením v roku 2003. Do tohto obdobia počet pracovníkov v poľnohospodárstve neustále klesal. V tomto období sa počet zamestnancov prestal znižovať a úbytok pracovníkov do radov nezamestnaných nestúpil. Podľa vyjadrení odborníkov z poľnohospodárskych podnikov bola táto situácia spôsobená najmä:

- poklesom domácej rastlinnej a živočíšnej produkcie.
- chýbajúcou podporou projektov zvyšovania zamestnanosti v rezorte pôdohospodárstva. Projekty podporujúce poľnohospodárske podniky boli zamerané najmä na nákup nových zariadení zvyšujúcich produktivitu práce a znižujúcich nárokov na manuálnu prácu, diverzifikácia činností v pôdohospodárstve nebola podporovaná spolu s rastom vytvorených pracovných príležitostí. Tým, že poľnohospodárske podniky boli podporované z Plánu rozvoja vidieka nemali podľa dohodnutých pravidiel nárok na žiadne finančné prostriedky z ESF- Európskeho sociálneho fondu.
- presadením sa v rámci trhu s potravinami novovytvorených obchodných reťazcov výrobkov zo zahraničia a nie z domácej produkcie. Tým klesla zamestnanosť aj nadväzne v potravinárskom priemysle.
- nezvládnutím transformácie poľnohospodárstva reštrukturalizáciou družstevného majetku sa nevytvorili podmienky pre rozvoj intenzívnej poľnohospodárskej výroby.

Tab. 1: Podiel poľnohospodárstva na celkovej zamestnanosti (v %)

kraj/ rok	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Bratislavský kraj	0,31	0,29	0,25	0,24	0,27	0,22	0,19	0,22
Trnavský kraj	0,87	0,83	0,84	0,77	0,72	0,64	0,59	0,54
Trenčiansky kraj	0,58	0,59	0,61	0,54	0,48	0,47	0,48	0,47
Nitriansky kraj	1,12	1,12	1,02	0,99	0,91	0,82	0,77	0,73
Žilinský kraj	0,65	0,64	0,64	0,55	0,48	0,50	0,46	0,45
Banskobystrický kraj	0,93	0,94	0,87	0,79	0,73	0,71	0,70	0,71
Prešovský kraj	0,85	0,79	0,87	0,74	0,69	0,72	0,72	0,69
Košický kraj	0,69	0,64	0,67	0,61	0,58	0,55	0,51	0,56
Slovenská republika	6,00	5,84	5,76	5,23	4,87	4,62	4,42	4,36

Zdroj: ŠÚ SR

Zmeny v štruktúre zamestnanosti tiež poznamenali zmeny v regionálnej politike samosprávnych krajov a to v týchto oblastiach:

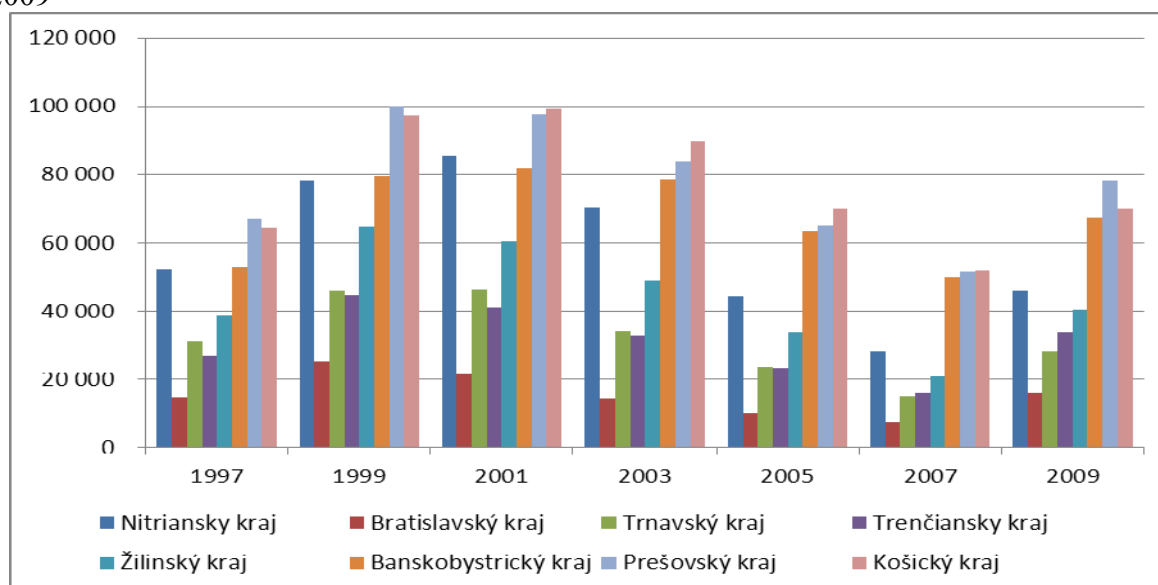
- zmena štruktúry vzdelávacích študijných odboroch na stredných odborných bývalých poľnohospodárskych školách v prospech sektorov služieb,
- zmena štruktúry zabezpečenia mobility obyvateľov obcí a potreba budovať na dochádzku na pracovisko cesty regionálneho významu a najmä národného významu (Bratislavský kraj, Trnavský a Žilinský kraj kvôli rozvíjajúcemu sa automobilovému priemyslu, Trenčiansky kraj vplyvom rozvoja priemyslu),

- zmena územného plánovania v prospech podnikateľov cestou znižovania výmery poľnohospodárskej pôdy, budovanie priemyselných parkov, logistických centier na týchto pôdach a iné.

Nezamestnanosť v regiónoch SR

Nezamestnanosť v SR je dlhodobo nad 10%. Najvýraznejšie problémy majú kraje na východe Slovenska a to Prešovský a Košický kraj. K nim sa pridáva v minulosti poľnohospodársky významný Banskobystrický kraj (niektoré južné poľnohospodárske okresy majú nezamestnanosť dlhodobo okolo 30%) a tiež Nitriansky kraj.

Graf 1: Vývoj počtu evidovaných nezamestnaných osôb podľa krajov SR v rokoch 1997 – 2009

Zdroj: ŠÚ SR

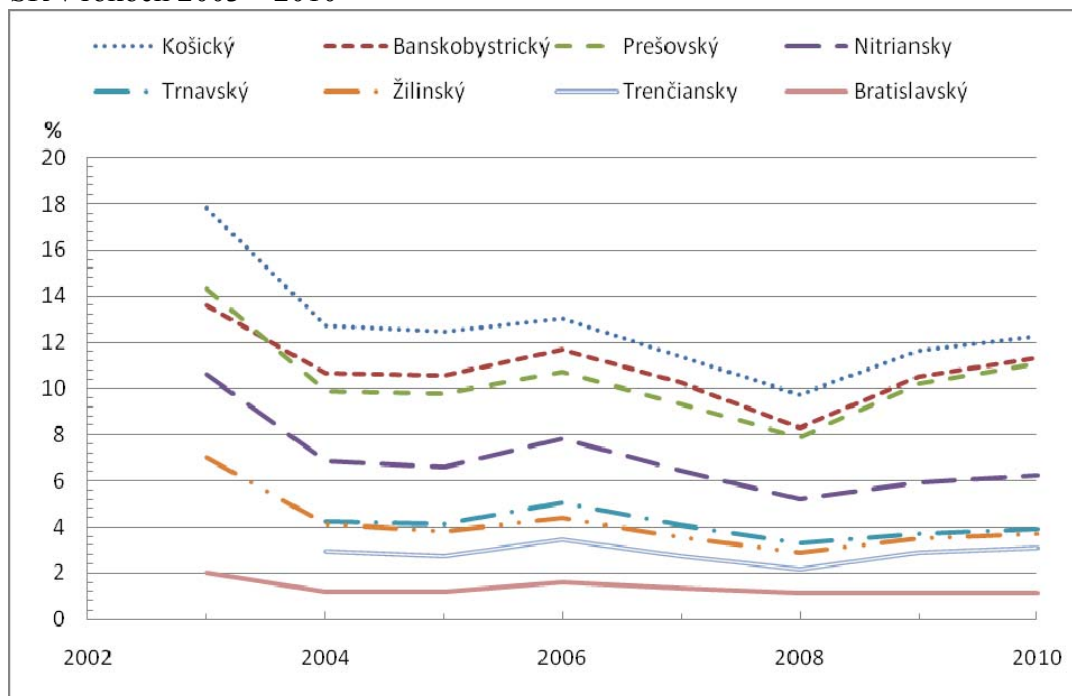
Tieto kraje sú typické tiež vysokým podielom poľnohospodárskej a lesnej pôdy z celkovej výmery kraja. Podiel ostatných plôch v kraji a to vodných plôch a stavebných pozemkov z celkovej výmery tvorí v týchto krajoch ani nie 10%. Najvyššiu výmeru poľnohospodárskej a lesnej pôdy má Banskobystrický kraj a to 93%. Prešovský, Žilinský a Nitriansky kraj majú túto výmeru 91% (vypočítané ako súčet poľnohospodárskej a lesnej pôdy k celkovej výmere kraja). Košický kraj má 90% podiel poľnohospodárskej a lesnej pôdy.

Na základe údajov z úradov práce vychádza, že sú to práve kraje, ktoré majú najviac poľnohospodárskej a lesnej pôdy a zároveň majú aj najviac osôb v hmotnej núdzi. Nevybudovaná štruktúra najmä malého podnikania sa prejavila najviac v týchto krajoch. Tu je najhoršia aj situácia v počte nezamestnaných osôb (Graf 1) a tiež v počte osôb v hmotnej núdzi (Graf 2).

Horský a vidiecky charakter krajiny je na základe uvedeného charakteristický pre kraje SR, ktoré sú z hľadiska sociálno-ekonomickej disparity regiónov zaradené medzi najchudobnejšie. Sú typické vysokým podielom počtu osôb v hmotnej núdzi a aj nezamestnaných. Ide o kraje: Košický, Banskobystrický, Prešovský a Nitriansky kraj. Žilinský kraj vďaka rozvoju automobilového priemyslu a služieb v informatike nie je zaradený medzi kraje s vysokým podielom osôb v hmotnej núdzi. Dôvodom môže byť aj

cezhraničná mobilita z Kysúc a z Oravy do blízkej Českej republiky. Ostatné kraje sa spájajú aj s riešením problémov súvisiacich s chudobou.

Graf 2: Vývoj podielu evidovaných osôb v hmotnej núdzi z celkového počtu obyvateľov v kraji v SR v rokoch 2003 – 2010

Zdroj: Úrad práce sociálnych vecí a rodiny SR

Problém chudoby sa u nás v súčasnosti uvádza len pre vybrané skupiny obyvateľstva, ktoré k uvedeným počtom osôb v hmotnej núdzi v jednotlivých krajoch sú len marginálnymi skupinami. Podľa Národného akčného plánu sociálnej inklúzie SR pre roky 2006-2008 sú to len obyvatelia rómskych osád, občania so zdravotným postihnutím, migranti, bezdomovci a ostatné zraniteľné skupiny (osamelí rodičia, slobodní ľudia, dôchodcovia vdovci alebo vdovy...). Preto sa žiada, aby sme v období, keď prebieha najmä diskusia o reformách hospodárenia s budúcimi zdrojmi EÚ a národnými zdrojmi, ktorá je plne v kompetencii SR, správne dokázali identifikovať problém chudoby aj podľa skupín obyvateľstva. Tiež podľa typizácie regiónov tak, aby sme spolu s jej uskutočnením a dobre mierenou štátnou investičnou pomocou dokázali eliminovať infraštruktúrnú zaostalosť niektorých regiónov. Od nej závisí aj úroveň rozvoja podnikania v regióne a úroveň príjmov obyvateľstva. Problém stanovenia minimálneho štandardu dôstojného života v dobrej spoločnosti sme doteraz v podmienkach obyvateľstva SR komplexne neskúmali. Vzhľadom ku vidieckemu charakteru 4 najchudobnejších krajov, medzi ktorými figuruje aj Nitriansky kraj (charakteristický najbonitnejšou poľnohospodárskou pôdou) postihnutý nedokončenou reštrukturalizáciou poľnohospodárstva, treba uskutočniť osobitné výskumy zamerané na vidiecke obyvateľstvo. Práve táto skupina obyvateľstva je prezentovaná podľa záverov výskumov v uvedenom prehľade občanov v hmotnej núdzi a evidovaných nezamestnaných. Dostupné štatistické zdroje nám neuvádzajú údaje na regionálnej úrovni a v súčasnosti ani v rámci typických politík štátu, ktoré sa týkajú rôznych rezortov, ale sú naviazané najmä ku vidieku. Je to pôdohospodárska politika, s malými výnimkami politika cestovného ruchu a malého a stredného podnikania. Údaje sa sledujú na úrovni kraja a prípadne okresu. Na úrovni obcí takéto údaje zatiaľ nemáme k dispozícii.

Sociálne zdôvodnenie rôznych prístupov regionálnej politiky

Základné motívy existencie regionálnej politiky v trhových hospodárstvach nespočívajú v ekonomických, ale v sociálnych cieľoch. Kľúčovým argumentom je, že trhový mechanizmus sám nie je schopný zabezpečiť vyrovnaný regionálny rozvoj s rovnakými dôchodkovými možnosťami a približne rovnocennými životnými podmienkami vo všetkých regiónoch ekonomického priestoru. Spočíva to v rozdieloch vo vybavenosti, výhodách rozsahu, výhodách aglomerácie, ako aj v cirkulárno-kumulatívnych procesoch regionálneho rozvoja. Logicky je pre investorov dôležitá nielen nízka cena práce, ale tiež infraštruktúra regiónu. V rámci regionálnej politiky teda akceptujeme rôzny prístup k riešeniu štátnej pomoci. Spoločnosti (reprezentované najmä politikou štátov a regionálnych samospráv), v ktorých má významnú úlohu cieľ sociálnej rovnosti, sa pokúšajú pomocou regionálnej politiky prispieť k vyrovnaní podnikateľských a dôchodkových možností alebo ostatných životných podmienok medzi rozdielnymi regiónmi.

Cieľ vyrovnania možno nájsť vo viacerých európskych krajinách a aj pre regionálnu politiku Európskej únie má veľký význam. Pritom sa tento cieľ nesleduje len z humanitných dôvodov, ale aj z hľadiska praktických a politických opatrení, ktorými sa má dosiahnuť eliminácia regionálnych rozdielov. Európska únia má záujem zabezpečiť aspoň minimálnu sociálnu a ekonomickú súdržnosť medzi regiónmi a tým zabrániť novej kritike politik Európskej únie bez účinnej pomoci slabším regiónom.

Súčasnú sociálne opatrenia v SR

V Slovenskej republike sa v súčasnosti hľadajú riešenia situácie v zamestnanosti cestou pomoci nielen najchudobnejším regiónom, ale tiež tým, ktoré najviac postihla prírodná kalamita. Cieľom realizácie projektov je napr. prevencia pred povodňami a revitalizácia krajiny. V jednotlivých katastrálnych územiach obcí Slovenskej republiky je cieľom znížiť povodňové riziká a zmierniť dosahy extrémnych privalových dažďov na tvorbu lokálnych záplav. S týmto cieľom sa budú v roku 2011 realizovať vo vybraných katastrálnych územiach obcí vodozádržné opatrenia, prioritne v lesnej a poľnohospodárskej krajine. Žiadateľmi pomoci sú obce, Lesy SR š.p. a podniky spravujúce vodné toky, ktoré zadávajú záujemcom.

Cieľom tvorby pracovných miest je:

- navrátenie územia do pôvodného stavu, sfunkčnenie jeho infraštruktúry a obnovy, obnovenie zabezpečenia základných služieb poskytovaných v území obyvateľstvu
- zníženie budúcich povodňových rizík a ostatných súvisiacich rizík na území katastrof jednotlivých obcí a povodí
- vtiahnutie potenciálu miestnej pracovnej sily do realizácie celej škály potrebných prác na miestnej úrovni s perspektívou vytvorenia novej perspektívnej štruktúry pracovných miest a ich dlhodobého udržania
- zabezpečenie makroekonomických prínosov z realizácie opatrení prevencie pred povodňami, revitalizácie krajiny a z odstraňovania následkov povodní prostredníctvom kvantitatívne a kvalitatívne lepšieho využitia disponibilnej pracovnej sily v regiónoch.

Tieto ciele sa zabezpečia realizáciou týchto pracovných činností v území:

1. realizácia údržby siete vodných tokov a odvodňovacích kanálov:

- kosenie, výrub drevín, čistenia korýt od nánosov a pod., podľa pokynov správcov tejto infraštruktúry
  - vyčistenie a odpratanie okolia vodných tokov od voľne uložených predmetov (vetvy po ťažbe dreva, skládky materiálu, divoká skládka odpadu a pod.)
  - úprava rizikových miest povrchového odtoku (nevhodné priepusty, lávky a pod.)
2. plošné opatrenia prevencie pred povodňami a revitalizačné opatrenia, ktoré:
- zvyšujú retenčnú schopnosť povodí a krajiny
  - znižujú vodnú eróziu pôdy
  - zvyšujú podiel vegetačného krytu v území.
3. ostatné preventívne opatrenia vrátane opatrení organizačného charakteru
4. obnova poškodeného územia, infraštruktúry, budov po povodni a mimoriadnej situácii, prípadne súvisiace práce.

Okrem tohto projektu, v ktorom sa má vytvoriť takmer 5000 pracovných miest sa začal uskutočňovať v rámci pomoci rozvoju cestovného ruchu tiež projekt k revitalizácii historických pamiatok. Podmienky účasti tak ako aj v predchádzajúcom projekte sú rovnaké.

Projekt prevencie pred povodňami prebieha 6 mesiacov v roku 2011 (do konca októbra) a po skončení projektu sa majú vyhodnotiť jeho výsledky. Mzda zúčastnených z radov nezamestnaných uchádzačov o zamestnanie je vyplácaná tiež 6 mesiacov a rovná sa minimálnej mzde. Už prvé skúsenosti s týmto projektom však poukazujú na dočasnosť a nesystémovosť tohto projektu. Nezamestnaní občania nemajú záujem o túto prácu. Mzda nie je motivačná pretože rozdiel, ktorí dosahujú medzi takto získanými financiami pre rodinu a dávkou v hmotnej núdzi je 6 €. To znamená uchádzači počas práce sa musia stravovať mimo domu, dochádzať do práce a zaodieť sa. Výsledok je strata na príjme v rodine. To isté platí aj pre druhý projekt. Práce dokiaľ nie je odmenená mzdou, ktorá má motivačný charakter je pre uchádzačov o zamestnanie nezaujímavá. Predpokladáme, že projekt nebude mať plánované dopady znamenajúce naštartovanie zvýšenia zamestnanosti dlhodobo nezamestnaných občanov.

Výzvy súčasnej doby pre sociálnu funkciu pôdohospodárstva

Výber regiónov a objem prostriedkov nesleduje pri celi vyrovnania regionálnych rozdielov predovšetkým kritérium efektívnosti, ale kritérium potreby. Cieľové oblasti takejto regionálnej politiky sú vymedzené podľa znakov, ako je najnižší príjem na obyvateľa, vysoká nezamestnanosť alebo nepriaznivé životné podmienky. Pretože pôsobenie trhového mechanizmu často v praxi nezabezpečuje znižovanie rozdielov medzi regiónmi, je politika zväčša silno intervenčná, a nie trhovo orientovaná.

Regionálna politika ako regionálna hospodárska politika by mala byť časťou obsiahlejšej politiky priestorového usporiadania. V tomto ďalšom kontexte politiky priestorového usporiadania sa sociálny cieľ zameriava na obsiahlejšie definovanú kvalitu života obyvateľov regiónu. Ide pritom o zabezpečenie primeranej kvality vo všetkých oblastiach štátu. Pretože kvalitu života nemožno merať jediným agregovaným indikátorom, pokúša sa zabezpečiť určitú minimálnu úroveň v jednotlivých oblastiach, ako je práca, bývanie, vzdelávanie, zásobovanie, doprava, rekreácia atď.

Sociálno-ekonomické systémy ako regióny vzhľadom na komplexnosť najdôležitejších vzťahov možno ovplyvniť len do istej miery. Práve preto treba pri obsiahlych a hospodárskych regionálno-politických koncepciách rátať s tým, že vytýčené ciele možno

dosiahnuť len obmedzene. Do nového programovacieho obdobia sa plánuje posilniť pomoc pre oblasť životného prostredia. Krajina a jej nenahraditeľná sociálna funkcia sa môže stať práve v uvedených slovenských krajoch, kde je najvyšší podiel poľnohospodárskej a lesnej pôdy teda dôležitým faktorom v cielenej pomoci z európskych fondov. Je preto teraz na nás, aby sme správne vyhodnotili výsledky, výstupy a dopady už uvedených súčasných prebiehajúcich projektov a hľadali nové možnosti dlhodobého charakteru pre zamestnanie v oblasti zvyšovania súčasnej úrovne starostlivosti o krajinu.

Najdôležitejšie princípy takejto politiky sú :

- Regionálny rozvoj sa nechápe len ako hospodársky rozvoj, ale aj ako kvalitatívne zlepšenie štruktúry hospodárstva a životných podmienok. Mal by zlepšiť predovšetkým postavenie problémových skupín a mal by byť prispôsobený sociálno-ekonomickým, prírodným a kultúrnym charakteristickým znakom regiónu.
- Regionálni aktéri by mali byť schopní orientovať a kontrolovať proces rozvoja na vlastné ciele. Zahŕňa to schopnosť úspešne sa prispôsobiť zmeneným rámcovým podmienkam vlastnými silami. Dôležitými prvkami sú inovačná schopnosť v širšom zmysle a kolektívny proces učenia sa. Navyše sa za podstatnú bude považovať široká účasť miestnych a regionálnych záujmových skupín a prechod úloh a rozhodovacích právomoci na regionálnu úroveň.

Záver

Strategický rámec pre národné akčné plány inklúzie všetkých krajín EÚ vytvárajú nasledovné spoločné ciele:

- Uľahčiť účasť na zamestnanosti a prístup všetkým k zdrojom, právam, tovarom a službám
- Predchádzať rizikám vylúčenia
- Pomôcť najzraniteľnejším
- Mobilizovať všetky relevantné subjekty

Zmeny v podpornej politike EÚ, kde sa už budú zvažovať aj kritériá sociálne, okrem HDP, pri posudzovaní území do cieľov a tlak EÚ na prierezovosť a prepojenie jej programov nás musí nútiť uskutočniť hĺbkovú analýzu podmienok a predikciu možností ako plne využiť potenciál podpory z EÚ. Nástroje národnej podpory štátu pri vyrovnávaní podmienok musia byť tiež zamerané na cieľavedomé umiestňovanie investícií. Reforma v riadení a financovaní samospráv už môže pri nesprávne zvolených kritériách rozdeľovania daní spôsobuje, že chudobné obce sa stanú ešte chudobnejšími. Vidiek je preto najviac v súčasnosti ohrozený a preto musíme hľadať rezervy v plnom využití prírodných zdrojov a atraktivite nášho územia s účinnou podporou štátu.

Literatúra

- [1] BUCHTA, S. a kol.: Výskum ekonomických a sociálnych dôsledkov adaptácie agropotravinárskeho sektora a vidieka SR na podmienky európskej integrácie a globalizácie, VÚEPP, 2004 (Výskumná správa)
- [2] VAROŠČÁK, J., 2006. Slovenské poľnohospodárstvo v rokoch 2001-2005, Bratislava: VÚEPP, 2006 (Výskumná správa)

Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe zmluvy č. APVV-0230-07.

POZICE A ZAPOJENÍ ZEMĚDĚLCŮ DO MÍSTNÍCH AKČNÍCH SKUPIN: PŘÍPAD ČLENŮ NÁRODNÍ SÍTĚ MÍSTNÍCH AKČNÍCH SKUPIN ČESKÉ REPUBLIKY

ROLE AND PARTICIATION OF FARMERS IN LOCAL ACTION GROUPS: THE CASE OF MEMBERS OF THE NATIONAL NETWORK OF THE LOCAL ACTION GROUPS IN THE CZECH REPUBLIC

BC. MILOSLAV DELÍN

*Ústav zemědělské ekonomiky a informací, Lidské zdroje zemědělství a venkova
Kotlářská 53, 602 00 Brno, Česká republika
e-mail: delin.miloslav@uzei.cz*

Anotace

Sociální inkluze různých skupin venkovské populace je jedním z cílů Programu rozvoje venkova České republiky pro období 2007-2013. Čtvrtá osa tohoto programu je věnována metodě LEADER, jenž je založena na participativním přístupu zdola (bottom-up approach). Tento příspěvek se věnuje zapojení a pozici farmářů a zemědělských podnikatelů v místních akčních skupinách, které byly členy Národní sítě místních akčních skupin v České republice na konci roku 2009. Participace farmářů a zemědělských podnikatelů, jako segmentu podnikatelské sféry, byla zkoumána na základě dotazníkového šetření a vycházela z konceptu externí a interní sociální inkluze a exkluze (viz Thuesen 2010). Výsledky ukazují, že míra zapojení zemědělských podnikatelů se v jednotlivých místních akčních skupinách značně liší, obecně je však zřejmé oslabování pozice těchto aktérů především na úkor subjektů z jiných sfér.

Klíčová slova

sociální inkluze, sociální exkluze, zemědělci, zemědělství podnikatelé, LEADER, Národní síť místních akčních skupin České republiky

Annotation

The social inclusion of different rural population groups is one of the objectives of the Rural Development Programme of the Czech Republic for the period of 2007-2013. The fourth axis of this programme is devoted to the LEADER method and, as such, it establishes and supports an inclusive and participative bottom-up approach. This article is concerned especially with a specific social group of farmers and agricultural entrepreneurs, and the position of this group in the local action groups that constitute the National Network of the Local Action Groups in the Czech Republic. With regard to this subject the role of farmers and agricultural entrepreneurs in LAGs was analysed using a questionnaire-based survey and test a hypothesis of external and internal inclusion/exclusion (see Thuesen 2010) of farmers into/from local action groups. The results shows, that level of participation differs in local action groups, but generally speaking the position of agricultural subjects is decreasing off subjects from different spheres (especially NGOs).

Key words

social inclusion, social exclusion, farmers, agricultural enterpeneurships, LEADER, National Network of the Local Action Groups in the Czech Republic

JEL Classification: R58

Úvod

Jedním z cílů Programu rozvoje venkova České republiky pro období 2007-2013 (PRV) je zvýšení sociální soudržnosti ve venkovských oblastech a zlepšení kvality života (Program 2007). V této souvislosti je výzkumníky připomínáno posílení sociální solidarity, která je konceptualizována také jako sociální inkluze, respektive exkluze jako proces opačný. Kvalita života je viděna jako interdisciplinární pojem (Bartoňková 2006:90-91), jako synergická kategorie skládající se z mnoha dimenzí (Hagerty et al. 2001, Murgaš 2007, Adámek & Němec 2005). Zvyšování kvality života bývá spojováno s demokratizačními tendencemi, participací v lokální samosprávě a možností přímo ovlivňovat lokální dění. V tomto smyslu je možné uvažovat o nových formách vládnutí (governance), stejně jako nových formách regionálního rozvoje (především endo a neo-endogenních formách). O samotných místních akčních skupinách, které tyto tendence podporují, je tak možno uvažovat jako o (dnes již) nově se institucionalizované formě třetího sektoru.

Program LEADER, na nějž se tento příspěvek zaměřuje, propojuje aktéry z podnikatelské a neziskové sféry v poměrném zastoupení s lokální administrativou (sférou veřejnou). Ray (2000) podotýká, že LEADER je možné vnímat jako laboratoř venkovského rozvoje. Tento přístup vidí jako formu politizace a demokratizace venkovských oblastí. Přestože se otevírá prostor pro zapojení a kooperaci, lze předpokládat, že ne všechny skupiny jsou do tohoto procesu vtaženy stejnou mírou.

Thuessen (2010) připomíná, že je možné uvažovat o dvou formách sociální exkluze: externí a interní. V rámci zde prezentovaného je možno vidět externí sociální exkluzi jako situaci, kdy jsou některé sociální skupiny marginalizovány, nezapojeny, respektive vyčleněny¹. Interní exkluze potom odkazuje k situaci, kdy někteří aktéři jsou částečně zahrnuti do kolektivy, jejich reálný vliv na fungování uskupení je ale minimální. Z této perspektivy je možné uvažovat o stratifikaci určitého uskupení – tedy například v rámci místní akční skupiny (MAS). Thuessen dále uvádí, že „...jsou-li veřejné peníze distribuovány skrze MAS a jejich členové rozhodují, vytváří a implementují strategické rozvojové plány, je důležité se ptát, kdo tito členové jsou.“ (ibid. s. 32). Z pohledu interní sociální inkluze/exkluze vyvstává tedy otázka kdo a jak na činnostech MAS participuje, kdo a jak je vtažen a jaké jsou pozice jednotlivých sociálních skupin reprezentovaných individuálními aktéry.

Zde je optika zaměřena především na specifický segment soukromého sektoru MAS: na pozici, formy zapojení a spolupráce zemědělských subjektů. Z pohledu externí sociální exkluze je položen důraz na počty těchto subjektů v době založení MAS a v době, kdy byl výzkum prováděn. Z pohledu interní sociální exkluze byl výzkum zaměřen na pozici zemědělských subjektů v jednotlivých MAS.

Data, o které se zde prezentované výsledky opírají, byla získána (také z důvodu nedostatečnosti veřejně dostupných dat) z elektronického dotazníkového šetření provedeného koncem roku 2009 mezi členy Národní sítě místních akčních skupin České republiky (NS

¹ Šulák (2006) poukazuje na tuto externí sociální exkluzi v případě institucionalizace přístupu LEADER v ČR. Pozice některých místních akčních skupin byla založena lépe než jiných, místní akční skupiny, které byly podpořeny v rámci LEADERu ČR, byly později ve větší převaze podpořeny také v rámci programu LEADER ze zdrojů EU.

MAS ČR). Výsledky výzkumu nabízí vhled do problematiky, která nebyla v českém prostředí prozatím zkoumána. Přestože se jedná o dotazníkové šetření a bylo použito statistických metod zpracování výsledků, není možné ze získaných dat provádět generalizaci. Výsledkem je identifikace dvou skupin MAS: těch, které je v souboru možno považovat za ohrožené vnitřní sociální exkluzí zemědělských subjektů a těch, které jsou dále pojmenovány vzhledem k postavení zemědělských subjektů jako interně inkluzivní.

Teoretická východiska

Změny v počtu zemědělských pracovníků a subjektů v ČR v posledních 20 letech dokumentují nejen statistické zdroje, ale i řada odborných prací. Zaznamenány jsou také změny v pozici a funkcích, které se zemědělstvím zastává (Lošťák 2004, Nešpor 2006). Úroveň příjmů je u zemědělců v současnosti nižší, pokud ji srovnáme s jinými sektory, stejně jako při porovnání s průměrem celého národního hospodářství. Jedním z problémů je také stárnutí zemědělské populace v ČR (Zpráva 2010, Spěšná et al. 2009).

Naopak počty, pozice a charakteristiky zemědělců v MAS nejsou v ČR prozatím zmapovány. Částečné informace je možno získat z dokumentu Leader (2009). Tento dokument uvádí, že v rámci MAS bylo 697 zemědělců, nicméně neposkytuje žádné další informace o těchto subjektech (právní forma, zaměření atd.). Z celkového počtu 155 MAS byl alespoň jeden zemědělský subjekt ve 114 MAS (73,5 %). Pro 17 MAS ze Středočeského kraje zde však informace chybí úplně.

Lošťák & Hudečková (2010) se pokusili analyzovat vlivy LEADER+ v ČR². Autoři na základě obsahové analýzy konstatují, že v případě zemědělců nebyl LEADER+ zcela úspěšný: "...relativně nízká efektivita je problémem nízkého vtažení zemědělců a jejich projektů... významná část venkovských aktérů a důležitá venkovská aktivita bude marginalizována." (ibid. 264). Analýza autorů ale nebyla primárně zaměřena na zemědělské subjekty. V jiné studii tito autoři odhadují, že v roce 2007 přibližně 35-45 % MAS zahrnovalo zemědělce nebo subjekty se zemědělstvím spjaté (Hudečková & Lošťák 2008: 563)³. Přes všechny proměny, které zemědělství během své transformace zaznamenalo je zřejmé, že ve venkovských oblastech je tento sektor stále velmi významný.

Významnost zemědělství a v něm podnikajících subjektů je zřejmá také z cílů fiskální jednotlivých MAS. Obdobně i v rámci PRV v Opatření IV.1.1 Místní akční skupiny je zmíněno zaměření na zvyšování konkurenceschopnosti zemědělství (Program 2007: 144). Stejně tak je celá jedna z os zaměřena specificky na tento sektor. S ohledem na proměny struktur, rozsahu, významu i funkcí zemědělství v ČR v posledních dvou desetiletích, mluví Nešpor (2006: 1191) o diferenciaci zemědělských subjektů na skupinu „industriálních mamutů, kteří preferují modernizaci a racionalizaci a o farmách malého rozsahu, které preferují lokální a regionální orientaci.“.

Zapojení zemědělců do MAS je zajímavé také z hlediska konceptu nových forem vládnutí (governance). Tyto formy jsou spojovány s pokračujícími demokratizačními trendy a změnami v teoriích venkovského rozvoje. Bennington & Geddes (2001: 2) poznamenávají, že „partnerství se stalo homogenizujícím konceptem EU... základním konceptuálním

² LEADER+ byl program realizovaný v zemích, které přistupovaly k EU. V ČR byl program implementován v rámci operačního programu v období 2004-2007.

³ Autoři nicméně nespécifikují formu participace těchto subjektů. Konstatují, že procentuální zastoupení zemědělských subjektů je podobné podílu, kterého tyto subjekty dosahují v jiných zemích EU.

a operacionálním rámcem rozvoje... EU implementovala různé programy spolupráce (URBAN, LEADER a další), které se staly novým typem fondů a služeb podporujících lokální vládnutí.“ Optikou těchto autorů je partnerství viděno jako instrument politiky a novou organizační formou mezi soukromým a veřejným sektorem. Také Larouche (2006) připomíná zaměření EU na lokální participativní vládnutí a všímá si horizontální a vertikální koordinace administrace, která je spojena s teritorií. Tento přístup nazývá neo-endogenním. Z pohledu zde představovaného výzkumu se jako podnětný jeví také příspěvek Powell & Exworthy (2002: 23). Autoři upozorňují, že pro úspěšné spojení členů v deprivovaných teritoriích je potřeba vtáhnout marginalizované aktéry jako partnery a vytvořit mezi nimi závazek spolupráce (nejen „tichý souhlas“), zapojit je do různých úrovní řízení, přičemž ústřední vláda má fungovat pouze jako facilitátor. Zapotřebí je také mít společně sdílenou vizi.

V kontextu výše uvedeného je tak legitimní se ptát po zapojení zemědělských subjektů. Koordinované spolupráce, obnovy a rozvoje lokality, vzhledem k přetrvávající (environmentální, sociální i ekonomické) významnosti zemědělských subjektů ve venkovském prostoru, může být dosaženo, pouze pokud budou tyto subjekty do MAS zahrnuty a budou mít možnost ovlivňovat dění v jejich rámci. Zemědělci by neměli být marginalizováni, či pozici marginalizovaných v MAS zastávat; jejich pozice na okraji tak není dostačující. Na základě tohoto je zde pozornost věnována počtu a pozicím zemědělských subjektů v MAS.

Příspěvek Treib, Bähr & Falker (2005) posouvá teoretické úvahy ke konceptům endogenního a neo-endogenního rozvoje⁴. Ve svém příspěvku diskutují centralizované a decentralizované formy vládnutí, horizontální a vertikální dimenze autorit, které popisují jako staré a nové formy vládnutí (governance). V současnosti však podle nich nefungují pouze ty nové, spíše je nutno uvažovat o kombinaci, mixu starých a nových forem. Přes demokratizační procesy není možné odmítnout vertikální dimenzi. Naopak je třeba tuto dimenzi zahrnout, integrovat ji (ibid., s. 9). Shucksmith (2010) hovoří o vertikální integraci a poznamenává, že: „LEADER byl prezentován (mylně) jako experiment v endogenním rozvoji... [je ale] kontrolován a omezován regionální, národní a nadnárodní úrovní... [jenž se] staly katalyzátorem pro lokální akci...“ (ibid. s. 8). Zapojení a participace zemědělců v MAS je ovlivněno širšími politicko-ekonomickými podmínkami, podporami a programy, které mohou využívat⁵. Adamski & Gorlach (2007) definují neo-endogenní model rozvoje jako dlouhotrvající, sebepodporující a integrovaný, jako „mechanismus spolupráce různých zájmových skupin během formulace a aplikace rozvojových strategií ve spolupráci s dalšími aktéry.“ (ibid., s. 486). Neo-endogenní rozvoj, který spojuje lokální, manažerské a administrativní a vědecké vědění je zaměřen na kulturu, subjektivní pocity a kvalitu života venkovské populace (ibid., s. 496). Lapka & Gotlieb (2000) pak uvádějí, že zemědělci, především ti malí, jsou sociální skupinou s vysoce rozvinutým lokálním věděním.

⁴ Přehled teorií regionálního rozvoje nabízí (nejen) v českém kontextu Blažek & Uhlíř (2002). Autoři mluví o současném období jako o eklectickém a zdůrazňují mimo jiné lokalizaci regionálních politik a lokální iniciativy (ibid. s. 167-176).

⁵ Spojení regionálních, zemědělských a dalších politik (sociálních, průmyslových atd.) je podle Hučky et al. (2008: 15) jednou z typických charakteristik neo-endogenního venkovského rozvoje.

Metodologie a data

Jako základní soubor byly zvoleny MAS, které ke konci roku 2009 tvořily členskou základnu NS MAS ČR⁶. Data o jednotlivých MAS byla získána pomocí standardizovaného dotazníku konstruovaného s uzavřenými a polouzavřenými otázkami. Dotazníky byly distribuovány emailem manažerům jednotlivých MAS. Kontakty na MAS byly získány z veřejných zdrojů – na webových stránkách NS MAS ČR a na <http://leader.isu.cz>, kde je možné najít základní charakteristiky MAS.

V říjnu 2009, kdy byl dotazník MAS distribuován, bylo podle webu NS MAS ČR členem sdružení 115 MAS (jedna z organizací byla na seznamu uvedena mylně). Podle výroční zprávy NS MAS ČR bylo na konci stejného roku členů 117. Stejný zdroj uvádí, že na konci roku 2009 existovalo v ČR celkem 151 MAS, nicméně předseda sdružení uvádí, že v ČR existovalo 149 MAS v ČR a 116 jich bylo členem (Leader 2009: 2). Databáze na webu Ministerstva zemědělství ČR⁷ uvádí, že v ČR existovalo 140 MAS. Je tedy zřejmé, že jednotlivé zdroje se liší v počtu uváděných MAS. Jako základní soubor bylo zvoleno 114 MAS tvořící NS MAS ČR v době přípravy výzkumu. V současnosti bylo v ČR z veřejných prostředků podpořeno celkem 112 MAS. Zjištěné hodnoty indikátorů uvedených v tabulce 1 jsou podobné těm, které představuje ve svém výzkumu Čepelka (2008).

Konečná návratnost dotazníků byla 43 % (49 MAS). Rozloha pokrytá 49 MAS reprezentovala 40,5 % všech členů NS MAS ČR, podíl obyvatel žijících na tomto území představoval 40,1 %. Tabulka 1 ukazuje některé z indikátorů za všechny členy NS MAS ČR a za MAS, které se výzkumu zúčastnily.

Tab. 1: Indikátory charakterizující členy NS MAS ČR a MAS zapojené do výzkumu

Indikátor	NS MAS ČR*	Respondenti
Počet MAS	114	49
Průměrný počet obyvatel v MAS	28 331	27 706
Průměrná rozloha MAS (ha)	37 783	35 592
Průměrná hustota osídlení v MAS (obyvatel/km ²)	74,98	77,84

* Počet MAS podle webu NS MAS ČR v době přípravy výzkumu (září-říjen 2009)

Z veřejně dostupných zdrojů bylo možno podívat se na právní formu MAS, které se zúčastnily výzkumu, stejně jako na informace o počtu zaměstnanců v kategorizované podobě. 63,6 % respondentů (MAS) bylo občanským sdružením, 32,7 % obecně prospěšnou společností a dvě MAS byly zájmovým sdružením právnických osob. I tato zjištění odráží Čepelkou uvedené převažující formy (ibid.). Informace o kategorizovaném počtu zaměstnanců byly dostupné pouze pro 61,2 % respondentů: všechny MAS spadaly do kategorie 1-5 zaměstnanců.

Celkem 94 % respondentů patřilo mezi MAS, jejichž Strategický plán Leader byl podpořen z veřejných financí. Znamená to, že většina respondentů byla již institucionalizována a měla připraveny a schváleny potřebné dokumenty.

⁶ NS MAS ČR je občanské sdružení, jehož členy jsou jednotlivé MAS. Členství v tomto sdružení je dobrovolné a nemá žádný vliv na získání veřejné podpory. Sdružení bylo založeno v roce 2007.

⁷ Dostupné online na <http://eagri.cz/public/app/eagriapp/mas/Prehled/> dne 2011-04-27.

Konečně, 86 % MAS, jejichž odpovědi byly do výzkumu zapracovány, bylo založeno mezi roky 2004-2006. Tyto roky jsou dále považovány za „průměrný rok založení“ a jsou porovnávány se situací v době sběru dat⁸.

Výsledky a zjištění

Dostupnost přesných a aktuálních dat o samotném počtu existujících a aktivních („nepsících“) MAS v ČR není nejlepší. Toto zjištění není příliš povzbudivé, je-li brána v potaz jedna z charakteristik, která má být s přístupem Leader spojována – transparentnost. Zřejmý je pouze počet podpořených MAS z veřejných financí. Situace není o mnoho lepší ani v případě zaměření na členskou základnu jednotlivých MAS. Je sice možné dohledat údaje o zastoupení a členech jednotlivých sektorů (veřejný, podnikatelský a neziskový) v rámci individuální MAS, tyto informace jsou však dostupné pouze prostřednictvím webových stránek jednotlivých MAS. Data jsou ovšem prezentována v odlišných formách, základní informace je tak nutné pro vědecké poznání zjišťovat stále znovu. Částečnou nápravu slibuje připravovaný projekt LEADER SYSTEMS⁹.

Jak vyplývá z výše uvedených teoretických východisek, nejen vzhledem k systematické práci v rámci obsluhovaného území a finanční podpoře lokálních projektů, je možné považovat MAS v regionálním rozvoji za významné aktéry, které jsou silně podporovány z „nadmístních“ sfér (kraje, ministerstva, EU). Zmíněna byla také stále významná role zemědělských subjektů ve venkovském prostoru. Jaká je tedy pozice a role zemědělců v MAS vzhledem k jiným sektorům? Případně, chápeme-li zemědělce jako součást podnikatelského sektoru, jaká je pozice tohoto sektoru ve srovnání se sektorem neziskovým a veřejným? Následující tabulka 2 podává porovnání jednotlivých sektorů a v případě podnikatelského se zaměřuje na jednotlivé právní formy zastoupené v MAS.

Tab. 2: Vývoj počtu členů v MAS podle sektorů a právních forem podnikatelského sektoru

Sektory a zastoupení právních forem v podnikatelském sektoru	Situace v době založení MAS (2004-2006)	Situace v době výzkumu (2009)	Index změny (%)
Podnikatelský sektor	500	655	134,8
Fyzické osoby	233	342	146,8
Obchodní společnosti	158	182	115,2
Družstva	43	42	97,7
Ostatní	66	89	134,8
Neziskový sektor	290	437	150,7
Veřejný sektor	355	501	141,1
Celkem	1145	1593	142,2

Zdroj: empirický výzkum, N = 49 (MAS)

V době založení (roky 2004-2006) tvořili členové z podnikatelského sektoru 43,7 % všech členů. V roce 2009 byl podíl těchto členů oslaben na 41,1 %. Největší posílení zaznamenal sektor neziskový – z 25,3 % v „průměrném roce založení MAS“ na 27,4 % v roce 2009. V rámci podnikatelského sektoru byl největší příliv členů zaznamenán v případě fyzických

⁸ 14 MAS bylo založeno v roce 2004, 15 v roce 2005 a 14 v roce 2006. Pouze jedna z MAS byla založena na v roce 2002 a 6 v roce 2007.

⁹ Podrobnější informace viz <http://www.leadersystems.cz/>.

osob. Tabulka 3 představuje vývoj počtu členů pro samostatný segment podnikatelského sektoru, pro zemědělské subjekty.

Tab. 3: Vývoj počtu zemědělských členů v MAS podle jednotlivých právních forem

Zemědělské subjekty a jejich jednotlivé právní formy	Situace v době založení MAS (2004-2006)	Situace v době výzkumu (2009)	Index změny (%)
Fyzické osoby	138	182	131,9
Obchodní společnosti	95	102	107,4
Družstva	40	40	100,0
Ostatní	7	10	142,9
Celkem	280	334	119,3

Zdroj: empirický výzkum, N = 49 (MAS)

V „průměrném roce založení“ MAS byl podíl zemědělských fyzických osob 49,3 %. V roce 2009 činil tento podíl 54,5 %. Vyjádřeno relativně, obchodní společnosti a družstva oslabily oproti fyzickým osobám svou pozici. Absolutně však všechny právní formy, vyjma družstev, zaznamenaly nárůst. Index změny zemědělských subjektů v MAS (119,3 %) však nedosahoval hodnoty podnikatelského sektoru jako celku (134,8 %).

Podíl zemědělských subjektů podle právních forem v rámci podnikatelského sektoru v MAS prezentuje následující tabulka 4. Všechny právní formy zaznamenaly oslabení své pozice v rámci sektoru, přesto je však patrné, že zemědělské subjekty tvořily a stále tvoří nadpoloviční podíl podnikatelských členů v MAS. Přestože tedy dochází k absolutnímu nárůstu počtu zemědělských členů, tento nárůst je nejnižší ze všech sektorů a relativně vyjádřeno dochází ke snižování jeho podílu. Z tabulky je také patrné, že, obecně řečeno, není až zase takový problém v zapojení zemědělců do MAS. Tento závěr nicméně není platný pro všechny MAS, ani pro všechny MAS, které se zúčastnily výzkumu. Z pohledu externí sociální exkluze je v případě zemědělských subjektů možno konstatovat, že situace na vzorku respondentů není kritická, i když ve vývoji se již o posilujícím trendu hovořit nedá.

Tab. 4: Podíl zemědělských subjektů podle právních forem na všech členech podnikatelského sektoru

Právní forma zemědělských subjektů	Situace v době založení MAS (2004-2006)	Situace v době výzkumu (2009)
Fyzické osoby	61,8	57,0
Obchodní společnosti	53,8	50,0
Družstva	95,3	95,2
Ostatní	15,2	21,3
Celkem	56,5	55,9

Zdroj: empirický výzkum, N = 49 (MAS)

Nyní k problematice interní sociální exkluze. V rámci MAS bývá poměrně rozvětvená organizační struktura a reprezentant zapojené organizace může zastávat pozici v rámci různých orgánů či skupin. Na základě analýzy organizačních struktur jednotlivých MAS bylo identifikováno celkem 33 různých pozic. Ty byly dále rozděleny do dvou hlavních: běžné

členství, případně členství v rámci některého orgánu či skupiny a předsedové těchto orgánů a skupin¹⁰.

Na konci roku 2009 bylo v MAS, které se zapojily do výzkumu celkem 334 zemědělců. Data o postavení těchto subjektů byla dostupná pouze pro 309 z nich (92,5 %). Údaje vyplnilo pouze 47 MAS, za ně jsou výsledky dále prezentovány. Toto kvantitativní omezení tedy opět nijak neumožňuje závěry generalizovat, nicméně představuje alespoň ve zkratce situaci a dává nahlédnout do prozatím nesledované oblasti.

Tab. 5: Zastoupení zemědělských subjektů ve struktuře MAS v roce 2009.

Pozice zemědělského subjektu v MAS		Počet	%
Vedoucí pozice	Předseda	3	1,0
	Místopředseda	5	1,6
	Dozorčí rada	1	0,3
	Programový výbor	2	0,6
	Výběrová komise	1	0,3
	Kontrolní orgán a revizní komise	1	0,3
	Celkem	13	4,1
	Člen	Představenstvo a správní rada	17
Dozorčí rada		6	1,9
Programový výbor		36	11,7
Výběrová komise		46	14,9
Monitorovací výbor		4	1,3
Kontrolní orgán a revizní komise		7	2,3
Pracovní skupina		3	1,0
Celkem		119	38,6
Řadový člen		177	57,3
Celkem		309	100,0

Zdroj: empirický výzkum, N = 47 (MAS)

Více než polovina všech zemědělců (57,3 %) zastávalo pozici řadového člena. Tabulka 5 také ukazuje, že 38,6 % bylo členem některého z orgánů či skupin a pouze 4,1 % zemědělců zastávalo pozici předsedy některého z orgánů.

Zemědělství členové MAS nejsou ve vrcholovém managementu MAS příliš často. Jak je patrné dále z tabulky 6 a 7, je nicméně možno identifikovat ve vzorku respondentů dvě skupiny MAS. První skupinou jsou MAS označené jako „ohrožené interní exkluzí zemědělců“. Jedná se o MAS, kde zemědělci tvoří vysoký podíl podnikatelského sektoru a jejich počet v MAS je poměrně vysoký, na druhou stranu však nejsou zastoupení ve vrcholovém managementu. Druhá skupina MAS je označena jako „interně inkluzivní“. V těchto MAS mají zemědělci nejen relativně vysoký podíl zastoupení v rámci podnikatelského sektoru, zemědělské subjekty jsou zde navíc zastoupeny i v top

¹⁰ Být řadovým členem neznamená nemožnost ovlivňovat dění v MAS. Valná hromada všech členů není jen formálním setkáním. Nicméně je třeba připustit, že i v demokraticky organizovaných uskupeních, které mají formální hierarchizovanou strukturu, se nachází místa, která ze své povahy umožňují uplatňovat v jistých ohledech větší vliv.

managementu (orgánech, komisích, skupinách). Jednotlivé názvy MAS nejsou v tabulce uvedeny, MAS byla přislíbena anonymita při jejich výpovědích.

Tab. 6: MAS ohrožené interní exkluzí zemědělských subjektů

MAS*	Počet členů v podnikatelském sektoru	Podíl zemědělských subjektů (%)	Podíl zemědělských subjektů v managementu (%)
Y1	21	100,0	0,0
Y2	18	77,8	0,0
Y3	23	56,5	0,0
Y4	20	65,0	0,0
Y5	13	100,0	0,0
Y6	19	63,2	0,0

* anonymizováno

Zdroj: empirický výzkum, N = 47 (MAS)

Tab. 7: MAS charakterizované z pohledu zemědělských subjektů jako interně inkluzivní

MAS*	Počet členů v podnikatelském sektoru	Podíl zemědělských subjektů (%)	Podíl zemědělských subjektů v managementu (%)
X1	14	57,1	42,9
X2	7	71,4	40,0
X3	8	50,0	25,0
X4	18	100,0	16,7
X5	17	52,9	11,1
X6	11	100,0	9,1
X7	11	81,8	9,1
X8	27	63,0	5,9

* anonymizováno

Zdroj: empirický výzkum, N = 47 (MAS)

Diskuse

Hlavním cílem tohoto příspěvku bylo načrtnout počty, pozici a formu participace zemědělských subjektů v MAS, které byly členem NS MAS ČR na konci roku 2009. K dosažení tohoto cíle bylo využito konceptu externí a interní sociální inkluze podle Thuesen. Analýza ukázala, že z pohledu externí sociální exkluze, nebyly výsledky pro zemědělské subjekty v rámci MAS, které se do výzkumu zapojily, výrazně nepříznivé. Vezmeme-li v úvahu, že pro vytvoření MAS je jednou z podmínek zapojení polovičního podílu subjektů ze soukromého sektoru (podnikatelské i neziskové sféry), potom je podíl zemědělců v podnikatelském sektoru, který je více než poloviční, stále příznivým výsledkem. Tento výsledek však již nemusí být viděn tak optimisticky, když vezmeme v úvahu, že: zaprvé, tento výsledek není platný pro všechny MAS – ne v případě všech MAS je podíl zemědělských subjektů vysoký. Generalizace není v tomto smyslu vhodná, spíše je nutné podívat se na každou z MAS individuálně. V tomto smyslu může koncept Thuesen fungovat také jako jistý metodický nástroj využitelný jednotlivými MAS při evaluaci své členské základny. Druhým problémem, který je mnohem závažnější, je to, že podíl zemědělských subjektů se ve srovnávaných obdobích snížil. V členské základně respondentů docházelo sice k absolutnímu nárůstu počtu zemědělsky orientovaných členů, jejich relativní zastoupení se však snižuje (obdobně jako podíl podnikatelského sektoru celkem). Dochází tak k oslabování pozice zemědělských subjektů v rámci MAS. Do budoucna tak existuje možnost, že i přes význam těchto subjektů ve venkovských oblastech, bude jejich vliv v rámci tohoto

rozvojového programu stále nižší. V úvahu je však v tomto případě nutno vzít také to, že území obsluhované MAS je omezeno disponibilní základnou zemědělských subjektů, na rozdíl od neziskové sféry dochází k nárůstu počtu zemědělských subjektů v tomto území jen stěží.

Tyto závěry jsou podporovány také postavením zemědělských subjektů v rámci struktur MAS. V případě těch MAS, které se zapojily do výzkumu, docházelo k oslabování jejich podílu a postavení v rámci organizační struktury na konci roku 2009 také nevypovídalo o vlivu této zájmové podnikatelské skupiny. Data ovšem ukázala, že ne ve všech MAS k těmto procesům dochází. Zde je nutno však vzít v potaz časovou náročnost výkonu profese zemědělce, která neumožňuje investovat tolik času a lidských zdrojů do oblasti, která není primárně zaměřena na generování zisku. Přeci jen jsou zemědělci především zástupci podnikatelského sektoru a jejich zájmy jsou tak jiné, než je tomu v případě sektorů ostatních.

Dalším krokem při analýze role a postavení této (nebo jiných) skupin by mohl být bližší pohled na procesy odehrávající se uvnitř těch MAS, které byly identifikovány jako ohrožené interní sociální exkluzí zemědělských subjektů, ale také na fungování a zkušenosti těch MAS, které zde byly označeny jako z pohledu zemědělských subjektů interně inkluzivní.

Literatura

- [1] Adámek, P., Němec, O. 2005. Kvalita života a realizace principu rovných příležitostí na trhu práce. Pp. 8-22. In *Acta Oeconomica Pragensia*, 13 (8)
- [2] Adamski, T., Górlach, K. 2007. Neo-endogenous Development and the Revalidation of Local Knowledge. Pp. 481-497. In *Polish Sociological Review*, 4 (160)
- [3] Bartoňková, H. 2006. Andragogika jako věda induktivní, interdisciplinární a transdisciplinární. Pp. 90-91. In *AUPO Sociologica – Andragogica*. Olomouc: UPOL
- [4] Benington, J., Geddes, M. 2001. Introduction: Social Exclusion, Partnership and Local Governance – New Problems, New Policy Discourses in the European Union. Pp. 1-14. In Geddes, M., Benington, J. (eds.). *Local Partnership and Social Exclusion in the European Union*. London: Routledge
- [5] Blažek, J., Uhlíř, D. 2002. *Teorie regionálního rozvoje. Nástin, kritika, klasifikace*. Praha: Karolinum
- [6] Čepelka, Oldřich. 2008. Místní akční skupiny v roce pět. Zpráva ze sociologického průzkumu s komentáři a doplňky. Tima Liberec. Dostupné online <http://leader.tima-liberec.cz/aktuality/mistni-akcni-skupiny-v-cr-v-roce-pet/default.aspx> dne 2010-09-22
- [7] Hagerty, M., R., Cummis, R., A., Ferriss, A., L. et al. 2001. Quality of Life Indexes for National Policy: Review and Agenda for Research. Pp. 1-96. In *Social Indicator Research*, 55 (1)
- [8] Hučka, Miroslav et al. 2008. Regionální disparity v územním rozvoji ČR – jejich vznik, identifikace a eliminace. Příloha č. 1 Územní nerovnosti v teoriích regionálního rozvoje. Dílčí úvodní studie (WD-5507-1). Ostrava: VŠB-Technická univerzita Ostrava. Dostupné online www.mmr-vyzkum.cz/infobanka/DownloadFile/6703.aspx dne 2010-10-06
- [9] Hudečková, H., Lošťák, M. 2008. LEADER in the Czech Republic and the farming sector. Pp. 555-565. In *Agricultural Economics*, 54 (12)
- [10] Lapka, M., Gottlieb, M. 2000. *Rolník a krajina. Kapitoly ze života soukromých rolníků*. Praha: SLON
- [11] Larouche, P. 2006. Coordination of European and Member State Regulatory Policy: Horizontal, Vertical and Transversal Aspects. Pp. 164-179. In Geradin, D., Munoz, R. &

- Petit, N. (eds.). Regulations through Agencies in the EU. A New Paradigma of European Governance. Edward Elgar Publishing
- [12] Leader – budoucnost venkova 2009. Praha: MZe ČR. Dostupné online http://eagri.cz/public/eagri/file/37121/_02_Brozura_LEADER_budoucnost_venkova_2009.pdf dne 2010-12-27
- [13] Lošťák, M. 2004. Proměny soudobého zemědělství. Pp. 177-198. In Kandert, J. (ed.). Jihomoravský venkov po socialismu. Praha: Matfyzpress
- [14] Lošťák, M., Hudečková, H. 2010. Preliminary impacts of the LEADER+ approach in the Czech Republic. Pp. 249-265. In Agricultural Economics, 56 (6)
- [15] MURGAŠ, F. 2007. Axiologické hledání zmyslu kvality života a návrh indikátorů jako jeho výsledok. *Envigogika* 2 (2). Dostupné online <http://envigogika.cuni.cz/> dne 2007-08-31
- [16] Nešpor, Z. 2006. „The Son Has Ploughed“, But Foreign Son. Five Case Studies on Transformation Strategie in Czech Agriculture after 1989. Pp. 1171-1194. In Sociologický časopis, 42 (6)
- [17] Powell, M., Exworthy, M. 2002. Partnerships, quasi-networks and social policy. Pp. 15-32. In Glendinning, C., Powell, M., Rummery, K. (eds.). Partnerships, new labour and the governance of welfare. Bristol: The Policy Press
- [18] Program rozvoje venkova České republiky na období 2007-2013. Praha: MZe ČR.
- [19] Ray, Ch. 2000. The EU LEADER Programme: Rural Development Laboratory. Pp. 163-171. In Sociologia Ruralis, 40 (2)
- [20] Shucksmith, M. 2010. Desintegrated Rural Development? Neo-endogenous Rural Development, Planning and Place-Shaping in Difuse Power Contexts. Pp. 1-14. In Sociologia Ruralis, 50 (1)
- [21] Spěšná, D., Pospěch, P., Delín, M., Nohel, F. & Drlík, J. 2009. Agrární trh práce (výzkumná studie). Praha: ÚZEI
- [22] Šulák, T. 2006. MAS(ky) v České republice berou LEADER útokem. Pp. 3. In Venkovské noviny, 5/2006. CpKP. Dostupné online http://venkovskenoviny.cpkp.cz/archiv_vn/2006_vn/venkovske_noviny2006_5.pdf dne 2010-12-29
- [23] Thuesen, A., A. 2010. LEADER Elitist or Inclusive? Composition of Danish LAG Boards in the 2007–2013 Rural Development and Fisheries Programmes. Pp. 31-45. In Sociologia Ruralis, 50 (1)
- [24] Treib, O., Bähr, Holger & Falker, G. 2005. Modes of Governance: A Note Towards Conceptual Clarification. In EUROGOV. European Governance Papers. No. N-05-02. Dostupné online <http://www.connex-network.org/eurogov/pdf/egp-newgov-N-05-02.pdf> dne 2010-05-20
- [25] Zpráva o stavu zemědělství ČR za rok 2009. 2010. Praha: MZe ČR

Tento příspěvek byl podpořen výzkumným záměrem MZE 0002725101 – Analýza a vyhodnocování možností trvalé udržitelnosti zemědělství a venkova ČR v podmínkách EU a Evropského modelu zemědělství (2004-2010, MZe). Poděkování patří také místním akčním skupinám, které se do výzkumu zapojily.

IMPLEMENTÁCIA PRÍSTUPU LEADER NA SLOVENSKU: KRITICKÝ POHĽAD

LEADER APPROACH IMPLEMENTATION IN SLOVAKIA: CRITICAL REVIEW

ING. BARBORA MILOTOVÁ, PHD.

*Katedra regionalistiky a rozvoja vidieka
Fakulta európskych štúdií a regionálneho rozvoja
Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre
Tr. A. Hlinku 2, 949 76 Nitra, Slovenská republika
e-mail: barbora.milotova@uniag.sk*

Anotácia

Leader predstavuje prístup integrovaného rozvoja vidieka, ktorý možno z hľadiska skúseností v EU aj mimo EU považovať za úspešnú formu podpory rozvoja vidieckych oblastí. Príspevok sa preto zameriava na hodnotenie procesu implementácie na Slovensku a kriticky hodnotí zachovanie podstaty tohto prístupu v našich podmienkach. Úspešnosť prístupu Leader je v udržaní vzájomnej interakcie siedmych kľúčových znakov, ktorá sa však na Slovensku implementáciou narušila.

Kľúčové slová

prístup Leader, miestna akčná skupina, integrovaný rozvoj vidieka

Annotation

Leader presents an approach of integrated rural development considered, according to experiences in EU and out of EU, as a success story of managing the rural development. Paper therefore focus on the evaluation of the implementation process in Slovakia and critically assesses the preservation of the nature of this approach in our conditions. Success of the Leader approach is in maintaining the interaction of seven key features that, however, was disrupted by its implementation in Slovakia.

Key words

Leader approach, local action group, integrated rural development

JEL Classification: R5, H7

Úvod

Od implementácie prístupu Leader prostredníctvom osi 4 Programu rozvoja vidieka 2007 – 2013 (PRV) sa očakáva efektívnejšie využívanie lokálnych zdrojov na základe integrovaného rozhodovania špecifického pre dané územie. Os 4 Leader sa stala jednou z možností pre dosahovanie integrovaného rozvoja vidieka s efektívnejším využitím verejných zdrojov. Poskytuje podporu integrovaným stratégiám pre rozvoj vidieckych oblastí, podporuje spoluprácu medzi vidieckymi oblasťami jednej alebo viacerými krajiny a tvorbu sietí na celosvetovej úrovni. Cieľom je motivovať a podporovať miestnych aktérov tak, aby uvažovali o dlhodobých perspektívach svojho územia (Program rozvoja vidieka, 2007). Napriek tomu, že Slovenská republika je málo urbanizovaná a z veľkej miery tvorená vidieckymi oblasťami,

krajina sa nerozhodla podporiť rozvoj vidieka aj prostredníctvom iniciatívy Leader+. Oplyvnilo toto rozhodnutie úspešnú realizáciu prístupu Leader na Slovensku v rámci osi 4?

Na základe informácií dostupných zo sekundárnych zdrojov (oficiálne dokumenty a oznámenia národných orgánov, informácie regionálnych správ, národnej siete rozvoja vidieka) a získaných z primárnych zdrojov (rozhovory so zástupcami verejno-súkromných partnerstiev a zástupcami inštitúcií podieľajúcich sa na realizácii osi 4 Leader) je v príspevku hodnotený proces implementácie a úlohy inštitúcií na národnej a regionálnej úrovni. Ďalej sa zameriavam aj na zhodnotenie napĺňania kľúčových znakov prístupu Leader na základe analýzy stratégií MAS.

Prístup Leader ako koncepcia endogénno-exogénneho modelu rozvoja vidieka

Základnou myšlienkou prístupu Leader je integrovaná podpora rozvoja určitého územia na základe využívania lokálnych zdrojov (endogénny rozvoj), pričom táto snaha je podporená finančnými a poradenskými prostriedkami (exogénne zdroje). Integrovaný rozvoj vidieka je založený na komplexnom rozvíjaní endogénnych zdrojov. Slee (In: Van der Ploeg, Van Dijk, 1995) poznamenáva: „*Endogénny rozvoj nie je ani tak koncepcia s jasne definovanými teoretickými východiskami, ale skôr perspektíva rozvoja vidieka, silne podchytená hodnotovými súdmi o žiaducich formách rozvoja*“. Endogénny rozvoj sa deje priamo v určitom priestore a tvorí sa na základe rozhodnutí ľudí, ktorí v tomto priestore žijú, myšlienku subjektívnosti a teda jedinečnosti rozvoja. V rozvoji vidieka zohráva dôležitú úlohu sociálny kapitál, ktorý môžeme charakterizovať ako určité siete vzťahov medzi ľuďmi a dobrovoľné združovanie sa ľudí, ako solidaritu a vzájomnú dôveru medzi ľuďmi a ako normy vzájomnej pomoci a reciprocity (Putman, 2001). Úlohu sociálneho kapitálu zdôrazňujú aj Lowe, Murdoch a Ward (In: Van der Ploeg, Van Dijk, 1995): „Rozvoj sa neodohráva v lokalitách, ale prostredníctvom lokalít, pričom každá disponuje svojou vlastnou špecifickou kompozíciou ľudských zdrojov a zdrojovou základňou.“

Sociálny kapitál je tvorený rôznymi aktérmi a ich vzťahmi, ktorých Binek a kol. (2009) delia na samosprávu, štátnu správu, podnikateľov, mimovládne organizácie a ich predstaviteľov. Prístup Leader je tiež založený práve na budovaní sociálneho kapitálu, kde majú všetci aktéri dôležitú úlohu. V príspevku popisujeme a analyzujeme tieto úlohy a ich zabezpečovanie aktérmi v súvislosti s úspešnou implementáciou prístupu Leader.

Prístup Leader možno nazvať skôr filozofiou ako metódou. Je založený na 7 kľúčových znakoch, ktorých napĺňaním sa dosahuje celkový rozvoj. Najvýraznejším znakom je **prístup zdola-nahor**, ktorý je založený na rozhodovaní o stratégii a jej realizácii miestnymi aktérmi. Tento prístup by sa mal využívať spoločne s prístupom regionálnych a národných orgánov *zhora-nadol*. Pri príprave Integrovaných stratégií územného rozvoja (ISRÚ) je dôležité prepojenie prístupu *zdola-nahor* a *zhora-nadol*. Prístup *zdola-nahor* by sa mal uplatňovať pri príprave strategického rámca a akčného plánu. Na základe analýzy zdrojov v území má skupina pomocou problémovej analýzy identifikovať kľúčové oblasti, priority, v rámci ktorých bude podporovať aktivity pre naplnenie špecifických cieľov a pri rozhodovaní sa o finančných alokáciách. Prístup *zhora-nadol* vstupuje pri tvorbe implementačného rámca, ktorý je výrazne ovplyvnený pravidlami a kritériami stanovenými národným orgánom. Takéto prepojenie je prirodzené, keďže prístup Leader možno definovať ako endogénno-exogénny model (teda podpora endogénneho rozvoja externými zdrojmi), nie ako striktno endogénny. Dôležitým pre úspešnú realizáciu Leader je správna kombinácia a integrácia týchto dvoch

princípov, nenarušenie prístupu *zdola-nahor* v procese tvorby stratégie, po ktorú sa uplatňuje a kde sa prepája s princípom *zhora-nadol*.

Ďalším znakom je **partnerstvo**, teda zapojenie miestnych aktérov do rozhodovania o rozvoji. Dôležitým prvkom je úroveň sociálneho kapitálu, ktorá ovplyvňuje schopnosť rozhodovať o rozvoji. Základnou zložkou je preto budovanie kapacít, aktivizácie aktérov. Prejavom partnerstva je založenie verejno-súkromného partnerstva, **miestnej akčnej skupiny (MAS)**. Touto sa formalizujú vzťahy a spolupráca medzi miestnymi aktérmi. Ako uvádza Ross (2008), najaktívnejšími aktéri sú profesionálne organizácie a zväzy, obchodné združenia, občania, obyvatelia a ich miestne organizácie, miestni politickí predstavitelia, environmentálne združenia, poskytovatelia kultúrnych a obecných služieb vrátane médií, ženské združenia, mladí ľudia. **Spolupráca** je znakom, ktorý sa prejavuje nielen formou partnerstva, ale hlavne spoluprácou pri rozhodovaní o stratégii ako i spoluprácou pri jej napĺňaní. Spolupráca a partnerstvo sa realizuje na základe **sieťovania**. Sieťovanie nielen v rámci územia, ale dôležité pre budovanie kapacít je sieťovanie s inými partnerstvami, čo umožňuje vzájomné učenie sa.

MAS vytvárajú na základe týchto znakov **integrované stratégie miestneho rozvoja (ISRÚ)**, v rámci ktorých identifikujú kľúčové problémy v území a cesty, ako tieto problémy odstrániť. Združujú miestnych aktérov okolo kolektívnych projektov a akcií, do ktorých je zapojených viacero sektorov, realizujú **integrované a multisektorové aktivity**. Pre dosiahnutie cieľa zvyšovania pridanej hodnoty a zamestnanosti sú potrebné inovácie. **Inovácie** sa nevtáhajú len na produktové inovácie (inovácie na vstupe alebo procesné inovácie), ale aj na inovatívne prístupy manažovania rozvoja v území, či na iné inovácie na výstupe.

Úloha inštitúcií na jednotlivých úrovniach

Na národnej úrovni sú hlavnými orgánmi zodpovednými za prípravu aj realizáciu prístupu Leader Ministerstvo pôdohospodárstva a rozvoja vidieka SR (MPRV SR) a Poľnohospodárska platobná agentúra (PPA). MPRV SR je zodpovedný za nastavenie strategického rámca ako aj kritérií a pravidiel implementácie. PPA je zodpovedná za implementáciu programu. Os 4 Leader má 3 opatrenia, z ktorých prvé je zamerané na implementáciu aktivít podporovaných osou 3, druhé je zamerané na projekty spolupráce a prostredníctvom tretieho opatrenia sa financuje chod MAS.

Proces implementácie prebiehal nasledovne:

2001	V prípravnej fáze budovania kapacít bol realizovaný 1 projekt MP SR podporený programom SAPARD, ktorého sa zúčastnilo 11 mikroregiónov
1. – 15. 12. 2008	I. výzva č. 2008/PRV/04 na výber ISRÚ pre opatrenia 4.1 a 4.3
11. 6. 2009	Oznámenie MP SR k výsledkom z hodnotenia 1. kola, v rámci ktorého bolo vybraných 15 MAS, a boli zmenené pravidlá výberu MAS
11/2009 – 01/2010	Podpisovanie zmlúv medzi MP SR a vybranými MAS
15. – 29. 1. 2010	II. výzva č. 2009/PRV/15 na 1. kolo výberu ISRÚ pre opatrenia 4.1 a 4.3
27. 4. 2010	Oznámenie MP SR k výsledkom hodnotenia 2 kola, v rámci ktorého bolo vybraných podľa regionálneho hľadiska 14 MAS
5. 4. 2011	I. výzva MP SR na opatrenie 4.2 Vykonávanie projektov spolupráce

Ako podcenenie potreby budovania kapacít pre úspešnú implementáciu prístupu Leader na Slovensku je možné chápať nevyužitie príležitosti implementovať iniciatívu Leader+ v skrátenom programovom období. Pre porovnanie s okolitými krajinami, nedostatočné

kapacity sa prejavujú v súčasnosti, kde na Slovensku realizuje Leader 29 MAS, kým v Českej republike je to 134 MAS, v Maďarsku 96 MAS a v Poľsku 338 MAS (European Network for Rural Development, 2011).

Za najvýraznejšie nedostatky procesu z národnej úrovne možno hodnotiť oneskorenie pri vyhodnocovaní ISRÚ v 1. výzve (6 mesačný proces) a ďalšie oneskorenie pri podpisovaní zmlúv (5 až 7 mesiacov od vyhlásenia výsledkov hodnotenia). Toto oneskorenie malo dopad na samotné partnerstvá v území, pre ktoré bolo finančne náročné udržiavať kanceláriu MAS, ktorá však v praxi ešte nebola funkčná. Ďalej sa odrazilo aj v aktivnosti členov partnerstiev, ktorí očakávali výsledky, ktoré sa nerealizovali. Preto vzniknutú situáciu niektoré MAS (napr. MAS LEV, o.z.) riešili realizáciou projektov z vlastných prostriedkov, ktoré im boli neskôr refundované. V súčasnosti ovplyvňuje oneskorenie napĺňania stratégií a čerpania prostriedkov, keď k 31. 12. 2010 bolo vyplatených 2,6% prostriedkov na os 4, a to len na opatrenie 4.3 Chod MAS. Oneskorená je aj výzva na podávanie projektov spolupráce (Opatrenie 4.2), ktorá sa oneskorila kvôli nutným legislatívnym úpravám. Toto oneskorenie však môže vážne narušiť napĺňanie stratégií MAS, pretože niektoré MAS si naplánovali 4 projekty spolupráce, ktoré ťažko stihnú realizovať.

Druhým závažným nedostatkom bola zmena pravidiel výberu MAS, ktorá bola zverejnená v rámci Oznámenia MP SR zo dňa 11. 6. 2009. Tu sa stanovilo nasledovné: „*Samosprávnym krajom, ktorým bolo v rámci I. Výzvy schválených menej ako tri miestne akčné skupiny, budú mať v rámci II. Výzvy schválený garantovaný počet miestnych akčných skupín, ktoré splnia kritéria hodnotenia integrovanej stratégie rozvoja územia.*“ Týmto do hodnotenia vstúpilo regionálne hľadisko, ktoré však obmedzilo východiskovú situáciu určitých partnerstiev.

Úloha samosprávnych krajov pri budovaní kapacít a príprave partnerstiev na prístup Leader

Na Slovensku je 8 regionálnych samospráv – vyšších územných celkov, z ktorých 7 sa zapojilo do procesu prípravy partnerstiev a ich stratégií pre realizáciu prístupu Leader. Nižšie v tabuľke 1 sú zhrnuté aktivity, ktoré jednotlivé kraje realizovali:

Tab. 1: Aktivity realizované samosprávnymi krajmi pre úspešnú implementáciu prístupu Leader

Kraj	Typ aktivít	Alokovaná suma, zdroje financií
Nitriansky kraj (NRSK) 1. kolo: 5; 2. kolo: 0	2006 Projekt prípravy 5 mikroregiónov na prístup leader 2007 Príprava nových mikroregiónov NSK na integrovaný rozvoj vidieka – prístup Leader - Podpora 6 partnerstiev, Twinningové programy (ČR, Rakúsko), konferencia „Miestne akčné skupiny – iniciatíva NSK“	133 000 eur Vlastné prostriedky
Trnavský kraj (TTSK) 1. kolo: 5; 2. kolo: 0	2007 – 2009 Príprava nových mikroregiónov TTSK na integrovaný rozvoj vidieka – prístup Leader - Podpora 6 partnerstiev	165 970 eur Vlastné prostriedky
Trenčiansky kraj (TNSK) 1. kolo: 2; 2. kolo: 2	2007 – 2009 Podpora 11 partnerstvám	132 776 eur Vlastné prostriedky

Kraj	Typ aktivit	Alokovaná suma, zdroje financí
Banskobystrický kraj (BBSK) 1. kolo: 3; 2. kolo: 2	2007 – 2009 Podpora VSP - Podporených 16 partnerstiev	196 280 eur Vlastné prostriedky
Žilinský kraj (ZASK) 1. kolo: 1; 2. kolo: 1	2007 Informačné aktivity (podporné publikácie, konferencia)	
Prešovský kraj (POSK) 1. kolo: 1; 2. kolo: 3	2007 Neinvestičný NEFO fond POSK - Príprava projektu Leader	99 582 eur Sponzorské príspevky do fondu
Košický kraj (KESK) 1. kolo: 0; 2. kolo: 4	2005 – 2008 Vzdelávanie na vidieku v KSK a príprava programu Leader - 2. etapa: informačné aktivity o PRV, partnerstvách, informovanie o PRV 2006 – 2009 Budovanie kapacít pre udržateľný regionálny rozvoj - Podpora 6 mikroregiónov, zriadenie kancelárie regionálnych poradcov 2006 – 2007 Stratégia rozvoja vidieka	158 918 eur ESF, UNDP, ERDF

Zdroj: *vlastné spracovanie*

Samosprávne kraje sa do prípravy na prístup Leader zapojili, každý inou formou. Väčšina krajov zvolila spôsob poskytnutia grantu pre partnerstvá (TTSK, TNSK, POSK, BBSK), NRSK pripravoval partnerstvá tým, že zaplatil expertov, ktorí na začiatku projektu vyškolili lokálnych expertov, a títo ďalej pracovali v území pod metodickým vedením expertov. KESK podobne vyškolil lokálnych expertov, ktorí ďalej pracovali v území. Najvyššiu sumu poskytol BBSK, TTSK a KESK. Výška financií sa neodrazila na úspešnosti partnerstiev v prvom kole v KESK, kde neuspelo žiadne partnerstvo. Tento kraj ako jediný využil možnosti financovať túto fázu prostredníctvom cudzích zdrojov.

Regionálne vlády sa zapojili do prípravy partnerstiev z vlastnej iniciatívy. Z dlhodobého pohľadu sa takto investované prostriedky sa prejavili multiplikačne. Napríklad v NRSK investovali do prípravy 133 000 Eur a spätne teraz bude v priestore realizovaných približne 12,516 mil. Eur (max. výška príspevku je 2 503 200 Eur). Na druhej strane chýbal určitý systematický prístup, kedy každý samosprávny kraj sa zapojil rozdielne, s rôznym úspechom.

Prípravenosť partnerstiev a analýza vybraných stratégií

Síce v území neexistuje silná tradícia verejno-súkromných partnerstiev typu miestnych akčných skupín, je tu vytvorená tradícia mikroregiónov, teda združení obcí založených na spolupráci pri miestnom rozvoji. K roku 2004 Slovenská agentúra pre životné prostredie (2008) evidovala 245 mikroregiónov, v ktorých je združených 65% obcí. Mikroregióny vo väčšine prípadov súčasných MAS tvorili základ, keďže tu už bola rozbehnutá spolupráca, a teda transformáciou na miestnu akčnú skupinu došlo jednak k zmene organizačnej formy na občianske združenie podľa zákona č. 89/1991 Zb. a, čo je dôležitejšie, k rozšíreniu členov o súkromný sektor (podnikateľov, mimovládne organizácie, aktivistov).

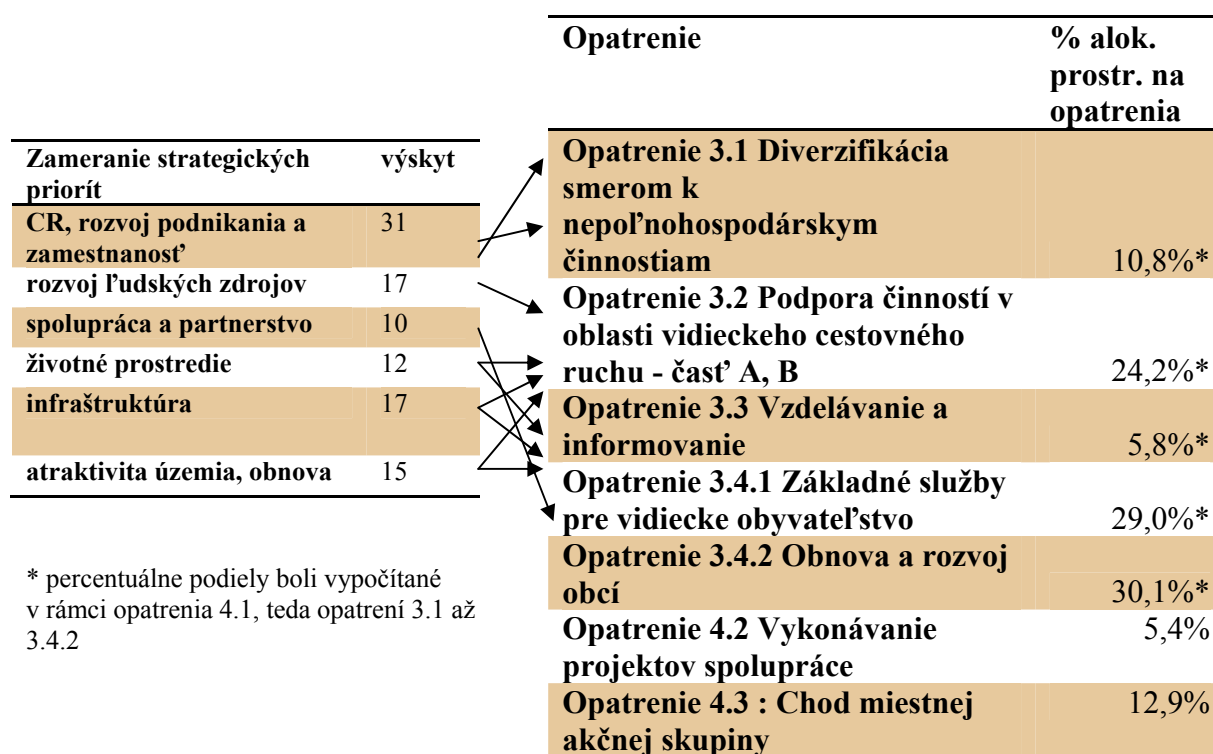
Tradícia inštitucionalizovanej spolupráce medzi verejným a súkromným sektorom v oblasti rozvoja územia neexistuje, alebo je skôr ojedinelá. Príprava územia na takto založenú spoluprácu nebola dostatočne koordinovaná z národnej úrovne.

Ďalším faktorom, ktorý vplýva na súčasnú realizáciu prístupu Leader v území sú možnosti financovania rozvojových projektov malých obcí, ktoré boli obmedzené nastavením kritérií pre oprávnenosť malých obcí žiadať prostriedky zo štrukturálnych fondov. Podľa metodiky Kohéznych a inovačných pólů rastu (MVRR, 2007) bolo z tejto podpory vylúčených približne 52% malých obcí.

Obmedzenie pre zapojenie súkromného sektora ďalej vyplynulo z nastavených kritérií, podľa ktorých aktivity financované v rámci osi 4 Leader neboli podporované z osi 3. Keďže Leader má limitované zdroje určené skôr na realizáciu menších projektov, v konečnom dôsledku tento fakt ovplyvnil prípravu stratégie a akčného plánu (obmedzená realizácia projektov v rámci opatrení zameraných na diverzifikáciu k nepoľnohospodárskym činnostiam – 3.1 a podporu činností v oblasti vidieckeho cestovného ruchu, aktivity A – 3.2 A), a slabšiu zapojenosť práve aktérov z podnikateľského prostredia a poľnohospodárstva.

Tieto faktory bolo potrebné zvýrazniť, pretože významne ovplyvňovali rozhodovacie procesy pri tvorbe stratégií.

Obr. 1: Vzťahy medzi strategickými prioritami a ich napĺňaním

Zdroj: vlastné spracovanie

Zo zamerania strategických priorit (Obrázok 1) možno identifikovať dve kľúčové oblasti; prvou je podpora rozvoja hospodárskej stránky územia prostredníctvom podpory rozvoja vidieckeho cestovného ruchu, podnikania, zamestnanosti a ľudských zdrojov. Druhou oblasťou je rozvoj atraktívnosti územia a zlepšovania dostupnosti služieb pre obyvateľstvo.

Spolupráca a partnerstvo je identifikovaná ako ďalšia dôležitá priorita. Keď tieto priority prepojíme s akčnými plánmi a alokovanými čiastkami, zistíme, že na najviac preferovanú strategickú prioritu (vyskytuje sa 31 krát) týkajúcu sa hospodárskeho rozvoja bude alokovaných 35 % a na rozvoj ľudských zdrojov necelých 6% finančných prostriedkov. Na zvyšné prioritné oblasti týkajúce sa životného prostredia, infraštruktúry a zvyšovania atraktívnosti bude vynaložených skoro 60%. Ak sa pozrieme na rozdelenie z pohľadu oprávnených prijímateľov prostriedkov, tak pre súkromný sektor je určených 35% (pre poľnohospodárov a subjekty cestovného ruchu a združenia v cestovnom ruchu) a 6% (pre vzdelávacie inštitúcie) finančných prostriedkov, pre verejný sektor (obce) je určených 60% prostriedkov. V súčasnosti (k 31. 12. 2010) je zazmluvnených 113 projektov, z ktorých len 5 projektov sa netýka opatrení 3.4.1 a 3.4.2. K tomuto dátumu nebola ani realizovaná výzva na opatrenie 3.1 Diverzifikácia smerom k nepoľnohospodárskym činnostiam, a boli schválené len 3 projekty na opatrenie 3.2 Podpora činností v oblasti vidieckeho cestovného ruchu v časti B zameranej na spoločný marketing.

Implementácia kľúčových znakov Leader v slovenských podmienkach

Vyššie uvedené faktory ovplyvňujú proces prípravy stratégie, akčného plánu a prerozdelenia prostriedkov. Je narušená kombinácia používania oboch prístupov *zdolanahor* a *zhora-nadol*, pretože kritériá a pravidlá nastavené národnými orgánmi vstupujú do rozhodovacích procesov pri príprave ISRÚ.

Princíp partnerstva a spolupráce miestnych aktérov sa prejavuje štruktúrou MAS, ovplyvnenej podmienkou <50% členov z verejného sektora. Princíp partnerstva sa naplňa, aj keď z osobných rozhovorov posilnených o výsledky analýzy finančných alokácií, je na mieste otázka, či partnerstvá rôznych aktérov nie sú formálne splnenou podmienkou. Budovanie partnerstva je dlhodobý proces založený na budovaní dôvery a spolupráce. Ako bolo spomenuté, na Slovensku majú silnú tradíciu mikroregióny, teda združenia obcí. Budovanie verejno-súkromných partnerstiev sa začalo rozvíjať až od roku 2006, ale chýbala koordinácia tohto procesu a v území pracovalo len málo expertov. Budovanie kapacít na Slovensku prebiehalo nesystematicky, na základe individuálne identifikovaných potrieb v území, čo tiež ovplyvňuje kvalitu partnerstiev, ktoré sú stále vo významnej miere založené na spolupráci obcí.

Obmedzenie podporovaných aktivít (len aktivity osi 3 Kvalita života na vidieku), usmernenia týkajúce sa prípravy stratégie a jej implementácie (PRV, Usmernenie, metodické dokumenty MPRV SR a PPA) sťažujú napĺňanie princípov integrovaných a multisektorových aktivít a inovácií.

Záver

Príspevok sa snažil poukázať na fakt, že podcenenie dôležitosti budovania kapacít v území sa prejavuje v neskorších procesoch implementácie, ktoré možno identifikovať ako: nedostatočná pripravenosť národných orgánov, nekoordinované a nesystematické rozvíjanie verejno-súkromných partnerstiev a nepochopenie prístupu Leader. Na druhej strane sa prejavila pozitívne samospráva na regionálnej úrovni, ktorá vytvárala určité nástroje na podporu prípravy partnerstva. MAS začínajú s oneskorením implementovať stratégie, ktoré sú viac zamerané na dobudovanie štandardu bývania a na atraktivitu územia, menej sú podporované inovatívne aktivity, ktoré by mohli hospodársky vidiek posilniť. Je teda otázne, či prístup Leader, ktorý znamená „*Prepojovanie akcií hospodárskeho rozvoja vidieka*“ (z fr.

Liaison entre les actions economic rural), má šancu dosiahnuť ciele, ktorými je zlepšenie kvality života vo vidieckych oblastiach, ekonomickej príležitosti a sociálnych podmienok vidieckeho obyvateľstva a podpora spolupráce, inovácií, a výmenu a prenos skúseností implementáciou prístupu Leader.

Literatúra

- [1] BINEK, Jan a kol. 2009. Synergie ve venkovském prostoru: Aktéři a nástroje venkova. 1. vyd. Brno: GaREP Publishing, 2009. 96 s. ISBN 978-80-904308-0-8
- [2] European Network for Rural Development, 2011[online]. Dostupné na internete: <http://enrd.ec.europa.eu/leader/local-action-groups/en/local-action-groups_home_en.cfm>
- [3] FÁZIKOVÁ, M. a kol. 2005. Rozvoj vidieka v kontexte integrácie SR do EÚ: Priebežná správa 3. čiastkovej úlohy riešenej v rámci štátneho programu výskumu a vývoja „Rozvoj vidieka a zmeny v potravinových vertikálach v kontexte integrácie SR do EÚ.” Nitra: SPU v Nitre, 2005. 91 s.
- [4] MP SR, 2007. Program rozvoja vidieka SR 2007 – 2013
- [5] MP SR - PPA, 2008. Usmernenie pre administráciu osi 4 Leader
- [6] MVRR, 2007. Zoznam pólov rastu pre Národný strategický referenčný rámec na roky 2007 - 2013
- [7] PUTMAN, Robert. 2001. Social capital Measurement and Consequences Slovensku [online]. 2011 [cit. 2011 02-16] Dostupné na internete: <www.isuma.net/vo2noi/index_e.shtml>
- [8] ROSS, Bruce. Prístup Leader – základný sprievodca [online].[cit.2008-01-18,18:49]. Dostupný na internete: <http://ec.europa.eu/agriculture/rur/leaderplus/pdf/library/methodology/leader_approach_sk.pdf>
- [9] VAN DER PLOEG, J. D., VAN DIJK, G. 1995. Beyond Modernization: The Impact of Endogenous Rural Development. CERES, 1995. 318 s. ISBN 90 232 2938
- [10] Slovenská agentúra pre životné prostredie, 2008. Mikroregióny SR [online]. [cit. 2011 02-16] Dostupné na internete: <<http://www.sazp.sk/mikroregiony/>>

VÝZNAM STRATEGICKÉHO MARKETINGOVÉHO ŘÍZENÍ FIREM PRO ZVYŠOVÁNÍ JEJICH KONKURENCESCHOPNOSTI

ING. ZDENĚK BEDNARČÍK, MBA

*Obchodně podnikatelská fakulta v Karviné, Slezská univerzita v Opavě
Univerzitní náměstí 1934/3 , 733 40 Karviná, Česká republika
e-mail: bednarcik@opf.slu.cz*

Anotace

Příspěvek se věnuje problematice zvyšování konkurenceschopnosti podniků v daném regionálním prostředí s využitím strategického pojetí managementu. V zosťující se konkurenčním prostředí je kvalitní podniková strategie je jedním ze základních nástrojů strategického řízení k zajištění úspěšného dlouhodobého rozvoje podniku. Zkušenosti se zpracováním podnikové strategie potvrzují, že jak praxe, tak i teorie prošly za poslední dvě desetky let bouřlivým vývojem. Lze současně tvrdit, že v souvislosti s výraznými změnami v ekonomickém a politické oblasti a zvláště v souvislosti s globalizací ekonomiky se tento vývoj nezastaví, ale naopak urychlí. Upevnit a posílit konkurenční pozici podniku v dlouhodobém horizontu znamená, že manažeři ve vedení podniku musí zvládnout základní znalosti a dovednosti, jak kvalitní strategii zpracovávat, a jak ji úspěšně implementovat do života podniku. I když existuje řada teorií, jak podnikovou strategii zpracovávat, není možné vytvořit jediný universální model. Každá podniková strategie je unikátní a představuje způsob, jakým chtějí manažeři zajistit úspěšný rozvoj podniku.

Klíčová slova

Konkurenceschopnost, strategický management, konkurenční výhoda, strategie odlišení

Annotation

This article is aimed to increases in competitiveness of companies in local area with utilization of strategy management. The results of the research suggest that the companies still mainly use operative management, principles and fundamentals of strategic management are not the priority and the usage of marketing management elements does not correspond with the conditions of increasing competitive environment. To increase the competitiveness of companies and to ensure the strategic development on relevant markets a strong top management is needed, which manages the company as a unified entity on the basis of clearly formulated and uncompromisingly implemented strategy. Uses efficient and compact system of management that ensures fulfilling of strategic goals. The system is based on activity of employees and their discipline as well. But in most companies the attitude of top management and the level of strategic marketing management do not match the characteristic of a strong management. The thing is for the company to avoid so called strategic surprise. These are situations which company can't face up with common methods and resources.

Key words

Competitiveness, strategic management, competitive advantages, different strategy

JEL Classification: M310

Úvod

Změny v ekonomice po přechodu na tržní hospodářství, zostřující se konkurence a globalizace světového hospodářství, kladou vysoké nároky na způsob řízení firem. Pro jejich trvalý rozvoj a získávání tržních příležitostí je pro současný management nezbytné uplatňovat v řízení a podnikání marketingové zásady a principy, vytvářet a aktualizovat firemní strategii ve střednědobém i dlouhodobém horizontu.

Tento příspěvek vychází z řešení grantového projektu IGS, který analyzoval stav a úroveň strategického marketingového řízení v průmyslových podnicích, posoudil způsob tvorby marketingových strategií a jejich využití pro zvyšování konkurenceschopnosti firem v období globalizace.

Posuzován je zde vývoj marketingu v podnikové sféře včetně změn v požadavcích manažerů na marketingové činnosti, zásady současné manažerské práce i tendence očekávaných změn v této oblasti. Uvedeny jsou v závěru i dílčí výsledky z analýzy úrovně strategického a marketingového řízení ve vybraných firmách.

1. Vývoj marketingu v podnikové sféře

Při hodnocení vývoje marketingové činnosti za období uplynulých 15-ti let lze charakterizovat určité fáze:

- přibližně do roku 95 byla marketingová činnost chápána jako módní záležitost; ve větších firmách byly zakládány marketingové útvary, uvolňovány potřebné finanční prostředky pro rozvoj analytických, výzkumných a dalších podpůrných marketingových činností;
- zaměření činnosti však mělo spíše obecnější charakter; nově vznikající marketingové útvary zajišťovaly vedle propagace, reklamy a dalších forem marketingové komunikace i činnosti, které neměly jednoznačné zařazení, jako vymáhání pohledávek, přípravy certifikačních řízení v oblasti jakosti produktů a služeb, realizaci společenských akcí pro zaměstnance apod;
- v období 95 – 98 byl postupně kladen důraz na operativní marketing, projevila se snaha o zviditelnění firem na veletrzích a výstavách, více prostředků a zdrojů bylo vynakládáno do reklamy, inzerce, propagace, podpory prodeje; jednalo se o klasické marketingové činnosti – od zajišťování firemních propagačních předmětů a kalendářů až po realizaci zahraničních veletrhů nebo významných společenských akcí pro zákazníky;
- na přelomu tisíciletí nastává přechod spíše na strategický marketing, operativní marketingové činnosti jsou postupně převáděny do obchodních útvarů.

Současné požadavky manažerů na strategický marketing

Požadavky a představy jsou následující, důraz je kladen především na následující činnosti:

- vytváření marketingového informačního systému
- průzkumy trhu, sledování konkurence

- péče o stávající zákazníky – zavádění systému CRM
- vyhledávání potenciálních zákazníků
- hledání nových trhů a příležitostí
- náměty na nové produkty a služby
- analýzy tržního prostředí
- prezentace firem na vybraných akcích
- predikce vývoje trhu, poptávky, konkurence

Nastávají však nové aspekty a změny v pojetí firemního marketingu :

- Jedná se o zapojení dalších firemních útvarů do uvedených činností , především prodej, zásobování, vývoj a výzkum, technologie, personalistika aj.
- Je nutná užší spolupráce při vytváření marketingových strategií v oblasti SWOT analýzy, firemní vize, strategických cílů, strategických projektů apod.
- Útvar strategického marketingu je chápán jako koordinátor zpracování, udržování a aktualizace firemní strategie, nejen jako vykonavatel určených marketingových činností.
- Vystává nutnost spolupráce útvaru marketingu s TOP managementem při vytváření firemní vize, vytyčení strategických cílů a tvorbě strategických projektů.

2. Zásady manažerské práce v podnikovém managementu

Manažerská práce v podnikovém managementu staví na řadě důležitých předpokladů a opírá se o umění dobře pracovat s informacemi.

K dalším důležitým předpokladům úspěšné manažerské práce patří vysoké nároky, a to jak na osobnostní a kvalifikační předpoklady, tak i na další určité znalosti a dovednosti, které vyplývají z interdisciplinárního charakteru. Nároky na manažerskou práci neustále narůstají, a to v souvislosti s působením celosvětových globalizačních procesů, s rozvojem moderních informačních technologií a dalších faktorů.

Manažerskou práci vykonávají jednotlivá funkční místa podnikového managementu při výkonu jejich manažerských funkcí, tj. plánování, organizování, vedení lidí, operativním řízením a kontrole a při plnění jejich manažerských rolí , s tím souvisejícím výkonem jejich průběžných řídicích funkcí, při procesech informačních, rozhodovacích, ovlivňovacích a procesech kontrolních.

Rámec úspěšné manažerské práce je vymezen faktory, které určují identitu podniku. K nim patří několik syntetických ukazatelů , a to zejména :

- podnikový design, který je tvořen vizuálně sladěnými atributy podnikových symbolů,
- podniková kultura, tj. soubor norem chování, uzancí, pravidel, která jsou určující pro chování všech lidí v podniku,
- chování podniku, tj. reagování podniku na všechny podněty z jeho okolí na externí zájmové skupiny i jednotlivce, a také impulzy, které podnik vysílá svému okolí, a to

charakteru informačního (marketingové aspekty), hmotně energetického (např. kvalita produktů) i charakteru smíšeného,

- komunikace podniku, tj. sdělování podnikových informací externímu prostředí, a to v členění na dvě základní skupiny:
  - informace pro všechny subjekty
  - informace poskytované vybraným uživatelům, např. dodavatelům apod.
- produkty podniku, které jsou charakterizovány jejich kvalitou, strukturou, cenou, distribucí, formou komunikace, designem produktu apod.

Všechny výše uvedené součásti se podílejí na vytváření a udržování image podniku, která je často rozhodujícím faktorem pro získání svých zákazníků, dodavatelů i spolupracujících subjektů, a proto by o dobrou image měli neustále usilovat jak všichni manažeři, tak i zaměstnanci podniku.

Ve své práci by měli manažeři dbát na respektování výše uvedených atributů, a také na uplatňování určitých principů, které vedou k efektivnímu jejímu provádění manažerské práce.

K těmto principům lze zařadit zejména:

- stanovování priorit v řízení procesů,
- orientace na lidi,
- orientace na zákazníka,
- preciznost provádění řídicí práce,
- včasnost a správná posloupnost řešení rozhodovacích procesů s realizací tzv. principu prevence.

K získání konkurenční výhody pro podnikatelský subjekt může vést řada manažerských opatření, směřujících k vytvoření podmínek v logických návazných krocích manažerského rozhodování podnikového managementu v konkrétních oblastech činnosti, a to pro vytvoření důležitých předpokladů v podnikatelském prostředí.

Všechna tato opatření se mohou podílet na syntetickém efektu, jímž je dosahovaný ekonomický zisk firmy. Lze uvést, že základem prosperity podniku je jeho tržní orientace na zákazníka, a z ní vycházející dobře formulované vyhraněné podnikatelské strategie firmy, rozpracované do jednotlivých funkčních strategií.

Dobře určené podnikatelské a dílčí funkční strategie kladou nové nároky na moderní podnikový informační systém a informační technologie, který umožňuje plnění všech manažerských funkcí a rolí. Na základě výše uvedených skutečností lze konstatovat, že k získání konkurenční výhody vedou dvě základní cesty, a to:

- uplatňování strategie minimálních nákladů, tj. prvotnosti v nákladech spolu s diferenciací výrobků,
- orientace na faktory vedoucí ke zvyšování tržeb, tj. zejména na kvalitu produktů, jejich široký sortiment, kvalitní marketingová opatření.

3. Význam a důvody zavádění strategického marketingového řízení

Vznik strategického řízení si vynutily rychlé, často radikální změny zejména v externím prostředí. Dalším z významných důvodů, vyvolávající potřebu strategického řízení, byla rostoucí velikost podniků s jejich složitostí a různorodostí. Je tedy zřejmé, že předvídání budoucnosti pro všechny subjekty, ale zejména pro podnikatelské subjekty, se stává stále složitějším procesem, což vyvolává potřebu rychleji reagovat na nepředvídané změny.

Jak uvádí Hron a kol.(1995), strategické řízení reprezentuje multidisciplinární přístup. Je v něm obsažena teorie organizace, mikroekonomika, tj. teorie firmy a teorie industriální organizace.

Teorie organizace formuluje role jednotlivců a propojuje je s cíli podniku. Teorie firmy propojuje cílově orientované podniky do tržních vztahů v podnikatelském prostředí.

Strategické řízení tedy řeší jak chování podniku ve vnějším prostředí, tak jeho vnitřní fungování v procesu jeho rozhodování a řízení. Podle Portera je získání konkurenční výhody jádrem výkonnosti každého podniku. Považuje za ni zejména výhodu nízkých nákladů, odlišení produktu od konkurence, technologickou dokonalost výrobku i technologie. Podle Portera atraktivnost trhu, potenciální růst na trhu a možnost získat konkurenční výhodu závisí na stávající konkurenční struktuře trhu a schopnosti organizace vyrovnat se s pěti konkurenčními silami, které určují intenzitu odvětvové konkurence a ziskový potenciál odvětví. Jako rámeček je možno zahrnout vliv státu na všechny konkurenční síly.

Podnik by měl zaujmout v odvětví takového postavení a zvolit takový přístup ke konkurenci, který by omezil vliv konkurenčních sil a umožnil mu případně využít konkurenční síly v odvětví ve svůj prospěch a zaujmout pevnou pozici na daném trhu.

21. století přináší zásadní změny ve vývoji trhu i v řízení firem. Postatou změn je přechod od ekonomiky hmotných statků k ekonomice informační, která přináší úplně novou budoucnost. Problém je, že se těžce odhaduje, jaká vlastně bude. Výsledné efekty ve firmách jsou předmětem spekulací. Některé změny jsou však již zřetelné (outsourcing, partnering, aliance) a posouvají firmy od byrokratických modelů řízení směrem k síťovým strukturám.

Všechny změny se budou samozřejmě odrážet i v činnosti marketingových oddělení. Nastává období nejistoty pro marketingové praktiky i teoretiky.

4. Tendence předpokládaných změn a následné možné konkurenční výhody

S 21. stoletím přichází změny. Důvodem je přechod od ekonomiky hmotných statků (matter economy) k informační ekonomice (information economy), která je charakteristická mimo jiné i svou těžce předvídatelnou budoucností. Otázkou je, jaký vliv bude mít nárůst informační ekonomiky na marketing. Jaké budou rozdíly a hranice v chápání marketingu. Používaný termín „hranice“ představuje myšlenky, symboly, jazyky, zvyklosti, standardy, pravidla, omezení a procesy, které tvoří prostředí společnosti.

Z předpokládaných změn vyplývá:

- marketing bude v následujících letech čelit obrovským výzvám. Tradiční meze a rozdíly uvnitř a mezi firmami, zákazníky a nabídkami se rozpouštějí. Dnešní doba

informací je čím dál více řízena konkurenčním bojem. A schopnost udržet si postavení na trhu založené pouze na materiální nabídce je ohrožená všude.

- nicméně jak konkurenční boj sílí a ti slabší podléhají zániku, zbývající firmy více a více bojují na základě dalších nových mezí. Schopnost firem být úspěšný bude záviset na schopnosti umět použít nástroje, které produkuje dnešní informační společnost.
- moderně řízené podniky potřebují mít k dispozici dobře vymezený systém strategického řízení ,a v rámci tohoto systému dobře propracován management změn, který přispívá k vytváření rovnovážného stavu vnitřního prostředí managementu s prostředím vnějším, tj. k jejich homeostáze.
- uvedené pojetí vyžaduje dokonalé informační zabezpečení a moderní technické prostředky řízení, zejména kvalitní informační systém.
- rychlé změny zejména v externím prostředí vyžadují od podnikového managementu volbu nových přístupů a metod rozhodování, jeho dobře koncipovaný algoritmus, umožňující pružné reagování na potřeby zákazníků.

5. Shrnutí dílčích výsledků výzkumu úrovně strategického marketingového řízení

Cílem tohoto výzkumu bylo zjištění stavu a úrovně uplatňování principů a prvků strategického a marketingového managementu se zaměřením na strategické rozhodování.

Předmětem analýzy je oblast rozhodování podnikového TOP managementu s orientací na získávání nových obchodních příležitostí prostřednictvím kvalitně fungujícího informačního systému a dalších technických prostředků řízení a využívání moderních metod strategického rozhodování podnikového managementu.

Metodický postup se opíral o dílčí kroky, které lze charakterizovat následujícím algoritmem:

- Analýza současného stavu marketingového a strategického řízení v literatuře a v praxi zkoumaných podniků.
- Stav a udržování firemní strategie v podnikové praxi.
- Praktická doporučení pro zdokonalení oblasti strategického a marketingového podnikového managementu.

Analyzované podniky představují různě velké podniky s rozsáhlejším předmětem činnosti a vybavené moderními technickými prostředky řízení a komunikace.

Výsledky výzkumu jsou uvedeny v Monografii, vydané jako jeden z výstupů řešení projektu IGS.

Zobecnit lze na základě uvedených charakteristik následující rysy:

- u velkých nadnárodních firem je strategie určována majiteli, většinou zahraničními, vlastní manažeři v těchto firmách se stávají spíše výkonnými pracovníky, kteří jsou

zaměření na operativní řízení, ke strategickým rozhodováním nemají potřebné pravomoci;

- pokud do činností firmy majitelé přímo zasahují a podílejí se aktivně na jejím rozvoji, mívá firma zpracovanou strategickou koncepci dalšího rozvoje, formuluje jasné vize a strategické cíle. V těchto firmách má marketing významnou pozici, rozvíjí ve firmě marketingovou filosofii a uplatňuje prvky marketingového řízení.
- u menších firem většinou není zpracována komplexní strategie, firma se řídí podnikatelským plánem. Majitelé firmy osobně řídí, převládá zde však operativní a rutinní řízení, využívá se jen některých marketingových prvků, nelze hovořit o strategickém a marketingovém řízení;
- malé firmy většinou nemají zaveden útvar marketingu, potřebné marketingové činnosti operativního charakteru zajišťuje obchodní útvar;
- ve zkoumaném vzorku převažují firmy, které nemají definovanou strategii s konkrétní vizí, strategickými cíli a realizačními projekty; převažuje zde operativní řízení, formy strategického řízení až na výjimky nejsou realizovány.

Literatura

- [1] Horáková, H. Strategický marketing. Praha: Grada Publishing 2001, ISBN 80-7169-996-9
- [2] KOTLER, P. Marketing management, 10. rozšířené vydání, Praha: Grada Praha, 2001 ISBN 80-247-00016-6
- [3] Souček, Z. , Marek, J. Strategie úspěšného podniku. Ostrava: Montanex 1998. ISBN 80-85780-93-3
- [4] STORBACKA, K., LEHTINEN, J., R., Řízení vztahů se zákazníky, Praha: Grada Publishing, 1. vydání, 2002, ISBN 80-7169-813-X
- [5] VACULÍK, J., KEŘT, R.: Marketingové pojetí konkurenční výhody. Aktuální otázky rozvoje regionů, Pardubice: Univerzita Pardubice, 2005, ISBN 80-7194-777-6
- [6] VLČEK, R., Hodnota pro zákazníka, Praha: Management Press, 1. vydání, 2002, ISBN 80-7261-068-6
- [7] WESSLING, H., Aktivní vztah k zákazníkům pomocí CRM - Strategie, praktické příklady a scénáře, Praha: Grada publishing, 2003, ISBN 80-247-0569-9
- [8] DOHNAL, J., Řízení vztahů se zákazníky, Praha: Grada Publishing, 1. vydání, 2002, ISBN 80-247-0401-3

ANALÝZA SPOLEČENSKÉ ODPOVĚDNOSTI FIREM V BRNĚ A OKOLÍ

THE ANALYSIS OF CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY IN BRNO AND ITS SURROUNDINGS

ING. KATEŘINA KUČTÍKOVÁ

*Katedra regionální ekonomie a správy
Ekonomicko-správní fakulta, Masarykova univerzita
Lipová 41a, 602 00 Brno, Česká republika
email: 206550@mail.muni.cz*

Anotace

Cílem příspěvku je analýza a komparace společenské odpovědnosti vybraných firem působících ve městě Brně a jeho okolí. Na základě případových studií sedmi analyzovaných firem je zde přiblíženo a hodnoceno jejich společensky odpovědné jednání, a to v oblasti ekonomické, sociální i environmentální.

Klíčová slova

Analýza, společenská odpovědnost firem, společnost, zaměstnanci, životní prostředí, zainteresované subjekty, firemní filantropie.

Annotation

The goal of the article is to analyse and compare corporate social responsibility in chosen companies from Brno and its surroundings. On the basis of case studies of seven analysed companies their CSR behaviour in economic, social and environmental areas is presented and evaluated.

Key words

Analysis, corporate social responsibility, company, employees, environment, stakeholders, corporate philanthropy.

JEL Classification: L22

ÚVOD

Koncept společenské odpovědnosti, známý také pod anglickým názvem corporate social responsibility (CSR), představuje dobrovolné rozhodnutí firmy upustit od zájmu „profit only“ a zaměřit se na ekonomické, sociální i environmentální aspekty své činnosti. Neustále se zvyšující tlak ze strany rostoucí konkurence motivuje firmy orientovat se na širší spektrum cílů, než je pouhé sledování maximalizace zisku. Firmy si tak stále více uvědomují význam „dobrého jména“, které s odpovědným jednáním vůči svým zaměstnancům, zákazníkům, životnímu prostředí a dalším zainteresovaným subjektům úzce souvisí.

Tento, veřejnosti stále často neznámý koncept, se v zahraničí začal objevovat ve druhé polovině 20. století a od počátku 90. let stojí v popředí zájmů Evropské unie (EU). V roce 1995 dal tehdejší předseda Evropské komise Jacques Delors vzniknout evropské expertní centrále se zaměřením na CSR s názvem CSR Europe. V následujících letech na půdě EU

vznikalo mnoho podpůrných iniciativ tohoto konceptu.¹ V České republice (ČR) se, vzhledem k více jak čtyřicetileté vládě komunismu, CSR objevuje až ve druhé polovině 90. let. V současné době má v ČR prosazování konceptu, šíření osvěty a mnoho dalších aktivit v souvislosti s CSR ve své agendě národní partner CSR Europe s názvem Business Leaders Fórum.²

Společenská odpovědnost firem je obecně rozdělena na tři základní oblasti, jsou jimi ekonomický, sociální a environmentální pilíř. Ekonomický pilíř zahrnuje především orientaci společností na kvalitu a bezpečnost poskytovaných produktů či služeb. V současné době mohou společnosti využívat širokou škálu značek nebo certifikací kvality, mezi které patří Program Česká kvalita, značka KLASA či zavedení systému managementu kvality ISO 9001. Mezi další aktivity spadající pod tento pilíř patří především poskytování jasných a přesných informací o výrobcích a službách, inovace a udržitelnost produktů, dobré vztahy s investory a akcionáři nebo férové dodavatelské a odběratelské vztahy, které jsou představovány především včasným placením faktur, spolehlivostí či ochranou dat. Nedílnou součástí ekonomické oblasti jsou pak také dobré vztahy se zákazníky, dle mého názoru stěžejní například u finančních institucí, kterých společnosti mohou dosáhnout především osobním přístupem k zákazníkům, efektivním řešením stížností či solidním poprodejním servisem.³

Sociální oblast je primárně zaměřena na vztah firem ke svým zaměstnancům. Mezi aktivity spadající pod tento pilíř patří především poskytování nefinančních benefitů pro zaměstnance, odmítání dětské práce, dodržování rovných příležitostí na pracovišti, zaměstnávání lidí se zhoršenou pozicí na trhu práce či péče o propuštěné zaměstnance, a to například formou rekvalifikace či poskytnutí pomoci při hledání nového zaměstnání. Společnosti by se měly orientovat také na profesní vzdělávání svých zaměstnanců, sladění jejich profesního a osobního života díky umožnění pracovat na některou z forem flexibilních pracovních úvazků či péči o zdraví a bezpečnost svých zaměstnanců. Součástí ekonomického pilíře je také orientace firem na firemní filantropii.⁴ *Firemní filantropie je široký pojem, který zahrnuje řadu forem dárcovství a investic do komunity. Může se jednat o finanční příspěvky, věcné dary, poskytnutí služeb, zapůjčení produktu nebo majetku, propracovanou strategii dárcovství, dlouhodobé partnerství s neziskovou organizací a patronaci např. programu, projektu nebo celé oblasti, dobrovolnou práci zaměstnanců, „zapůjčení expertů“, vytvoření matchingového fondu a ještě mnoho dalších možností a nápadů.“⁵*

Poslední oblastí společenské odpovědnosti je pilíř environmentální, který zahrnuje především aktivity orientované na šetrnost k životnímu prostředí. Jde především o šetrnou ekologickou kulturu, kterou představují zejména úspory energií a vody či recyklace odpadů. Firmy by měly usilovat o trvale udržitelný rozvoj, a to například prostřednictvím využíváním obnovitelných zdrojů, regulátorů topení apod. Součástí environmentálního pilíře je v neposlední řadě také zavedení systému environmentálního managementu ISO 14 001.⁶

¹ PETŘÍKOVÁ, R. 2008.

² Business Leaders Forum <<http://www.blf.cz/about.htm>>

³ PAVLÍK, M., BĚLČÍK, M. 2010

PRSKAVCOVÁ, M., MARŠÍKOVÁ, K., ŘEHOŘOVÁ, P., ZBRÁNKOVÁ, M. 2008.

PETŘÍKOVÁ, R. 2008.

⁴ PAVLÍK, M., BĚLČÍK, M. 2010

PRSKAVCOVÁ, M., MARŠÍKOVÁ, K., ŘEHOŘOVÁ, P., ZBRÁNKOVÁ, M. 2008.

⁵ Fórum dárců <<http://donorsforum.tvorba.com/filantropie>>

⁶ PAVLÍK, M., BĚLČÍK, M. 2010.

Výše uvedené aktivity, spadající pod všechny tři pilíře společenské odpovědnosti, představují pouze zlomek činností a opatření, které mohou společensky odpovědné firmy implementovat. Jde o dobrovolné aktivity, je tedy pouze na rozhodnutí každé společnosti, na jaké aktivity se zaměří a na jaké nikoliv. Výše zmíněné pilíře by však měly být vždy zastoupeny co nejvíce vyváženě.

Klíčovým pojmem pro společensky odpovědnou firmu jsou její stakeholdeři. Tento pojem, který vznikl před více jak 40 lety, na počátku šedesátých let, představuje „osobu, skupinu osob, nebo organizaci, která má přímý nebo nepřímý podíl na organizaci, protože může mít vliv nebo být ovlivňována činnostmi, cíli a politikami organizací“.⁷ Obecně lze stakeholdery dělit na primární a sekundární. Skupina primárních stakeholderů je charakteristická svým významným vlivem na každodenní činnosti a fungování organizací. Mezi primární stakeholdery se obecně řadí zaměstnanci společnosti, zákazníci, dodavatelé či akcionáři. Sekundární stakeholdeři se od výše uvedené skupiny primárních stakeholderů liší především skutečností, že nepřichází do styku se společností každý den a neovlivňují její fungování a činnost do takové míry. Příkladem sekundárních stakeholderů jsou stát, mezinárodní organizace, média či místní komunita.⁸ Očekávání jednotlivých stakeholderů mohou být velmi odlišná. Pro firmu je proto stěžejní porozumět očekávání jednotlivých svých stakeholderů. Pro zákazníky, kteří nakupují výrobky nebo využívají služeb firmy, je důležitá především kvalita a bezpečnost produktů, solidní poprodejní servis, včasné řešení reklamací či přiměřená cena. Zaměstnanci od firmy očekávají odpovídající mzdu, možnost profesního růstu, nefinanční benefity či umožnění podmínek pro sladění profesního a osobního života.⁹

Metodika hodnocení

Cílem příspěvku je analýza společenské odpovědnosti ve vybraných firmách působících ve městě Brně a jeho okolí a jejich následná komparace. Analýza je založena na případových studiích pěti firem působících v okrese Brno – město a dvou firem působících v okrese Brno – venkov. Analyzované firmy se od sebe navzájem odlišují předmětem činnosti, počtem zaměstnanců i vyvíjenými aktivitami v oblasti CSR. Pro účely analýzy byly osloveny firmy, které zaměstnávají více jak 50 zaměstnanců. Dvě z vybraných firem spadají do kategorie 50 – 99 zaměstnanců, čtyři firmy do kategorie 100 – 249 zaměstnanců a pouze jedna firma zaměstnává v současné době více jak 250 zaměstnanců.

Tab. 1: Základní charakteristika firem

	Sídlo firmy	Kategorie zam.	Předmět činnosti	CSR se ve firmě věnuje:
A	Brno – venkov	100 – 249 zam.	výroba kotlů	management
B	Brno – město	50 – 99 zam.	logistika	management
C	Brno – město	> 250 zam.	výroba traktorů	odděl. HR a odděl. Údržby a investic
D	Brno – město	50 – 99 zam.	stavebnictví	manažerka marketingu
E	Brno – město	100 – 249 zam.	výroba mikroskopů	management
F	Brno – město	100 – 249 zam.	obchod	jednatelé, asistenti, vedoucí pracovníci
G	Brno – venkov	100 – 249 zam.	výroba krmiv	management

Zdroj: vlastní zpracování z informací poskytnutých firmami

⁷ Business dictionary <<http://www.businessdictionary.com/definition/stakeholder.html>>

⁸ PRSKAVCOVÁ, M., MARŠIKOVÁ, K., ŘEHOŘOVÁ, P., ZBRÁNKOVÁ, M. 2008.

⁹ STEINEROVÁ, M., VÁCLAVÍKOVÁ, A., MERVAT, R. 2008.

Veškeré informace pro případové studie byly získávány z oficiálních webových stránek firem a prostřednictvím rozhovorů s jejich zástupci. Doplňujícím zdrojem informací pak byl krátký dotazník, který všechny firmy ochotně zodpověděly. Z důvodu žádostí ze strany firem, nebudou v případových studiích zveřejněny jejich oficiální názvy. V následujícím textu proto bude využito fiktivní označení firem A, B, C atd.

Analýza byla zaměřena na všechny tři pilíře společenské odpovědnosti. V oblasti sociální šlo především o vztah společností ke svým zaměstnancům, množství poskytovaných benefitů, umožnění tzv. work – life balance ze strany firmy (sladění osobního a profesního života díky flexibilním formám pracovních úvazků, zřízení firemní školky apod.) či o vyvíjené aktivity v oblasti rozvoje lidských zdrojů. Výzkum se dále zaměřoval na firemní filantropii jednotlivých firem, orientaci společností na kvalitu poskytovaných výrobků a služeb či jejich spolupráci se studenty a místní komunitou. Zkoumanou oblastí byla také environmentální politika společností, jejich snaha a vyvíjené aktivity v problematice trvale udržitelného rozvoje.

Případové studie společenské odpovědnosti firem

Společnost A patří do kategorie 100 – 249 zaměstnanců a vyvíjí dílčí aktivity ve všech třech oblastech CSR, přičemž společensky odpovědným aktivitám se věnuje především management, který tak udává směr chování i svým zaměstnancům. Obchodní ředitel firmy se s pojmem CSR setkal poprvé a za hlavní důvod odpovědných aktivit označil spokojené zákazníky. Firma svým zaměstnancům poskytuje k základní mzdě také benefity v podobě příspěvku na stravování a na životní pojištění, vody na pracovišti zdarma či darů k životním jubileím. V průměru dvakrát ročně firma organizuje společenské akce a průběžně vyvíjí aktivity také v oblasti vzdělávání zaměstnanců. Každý rok je vypracován plán firemního školení, díky kterému mohou zaměstnanci zvyšovat svoji kvalifikaci a dovednosti. Pro sladění profesního a osobního života zaměstnanců společnost neposkytuje žádnou z forem flexibilních pracovních úvazků, nemá zřízenou firemní školku ani psychologickou poradnu. Firma se pravidelně věnuje firemní filantropii, a to především sponzoringu a dárcovství. Firemní prostředky jsou ve většině případů cíleny na oblast sportu a kultury, přičemž v oblasti sportu jde především o podporu sportovních klubů působících v okolí sídla firmy a v oblasti kultury firma hojně sponzoruje společenské akce konané v okolí. Ve většině případů se však jedná pouze o reaktivní přístup, kdy organizace pouze reaguje na žádosti o finanční či jinou podporu vyjádřené svými stakeholdery. Na kvalitu poskytovaných produktů je kladen vysoký důraz, což deklaruje zavedení systému managementu jakosti ISO 9001 a nutnost obhajoby kvality před auditorskou organizací každých šest měsíců. Důvodem zavedení ISO 9001 je kromě spokojenosti zákazníků také nezbytnost pro úspěch ve veřejných zakázkách a pro export. Na aktivity spojené s šetrností k životnímu prostředí se společnost zaměřuje v omezené míře. Některé výrobky nesou označení ekologicky šetrný výrobek, které deklaruje větší šetrnost výrobků nejen k životnímu prostředí, ale také ke zdraví spotřebitelů v průběhu celého životního cyklu.¹⁰ Mezi další aktivity vyjadřující šetrnost k životnímu prostředí patří třídění odpadů, snaha o minimalizaci papírové dokumentace a využití solárního ohřevu vody. Certifikát ISO 14 001 společnost nevládní.

Společnost B představuje brněnská pobočka nadnárodní firmy, která v současné době spadá do kategorie 50 – 99 zaměstnanců. Společnost má koncept CSR implementován do firemní

¹⁰ Cenia – Česká informační agentura životního prostředí <[http://www.cenia.cz/web/www/web-pub2.nsf/\\$pid/MZPMSFGRIOAW](http://www.cenia.cz/web/www/web-pub2.nsf/$pid/MZPMSFGRIOAW)>

politiky a považuje jej za klíčový element své podnikové strategie. Odpovědným aktivitám se primárně věnuje management. V rámci sociální oblasti firma svým zaměstnancům poskytuje širokou škálu benefitů, mezi které patří například stravenky plně hrazené zaměstnavatelem, týden dovolené navíc, tři dny zdravotního volna, poukázky při pracovním výročí, příspěvek na penzijní nebo životní pojištění, slevové programy partnerů, balení vitamínů jednou ročně zdarma a mnoho dalších. Společnost se orientuje také na vzdělávání svých zaměstnanců. Každý měsíc jsou na firemním intranetu vypisovány připravované kurzy, kterých se zaměstnanci mnohou účastní. Jde například o jazykové kurzy či kurzy měkkých dovedností. Pro sladění profesního a osobního života umožňuje společnost svým zaměstnancům pracovat na poloviční, či zkácený úvazek a práci z domu. Firemní filantropie je nedílnou součástí existence firmy, která má pro tyto účely sestaven speciální tým, který projednává, jaké akce bude společnost sponzorovat a jaké nikoliv, přičemž primárně se firemní prostředky vynakládají na charitativní, kulturní a sportovní oblasti. Společnost se hojně věnuje také firemnímu dobrovolnictví, a to prostřednictvím komunitních dní ve vybraných neziskových organizacích, organizovaného dárcovství krve, akcí pro děti z dětských domovů, výsady stromků či čištění památek. Kvalitu poskytovaných služeb dokládá certifikát ISO 9001. Velký zájem věnuje firma také environmentální oblasti, což deklaruje zavedený systém environmentálního managementu ISO 14 001, vlastní environmentální politika a ekologická služba, díky které se i zákazníci mohou podílet na ochraně životního prostředí. Společnost také hojně spolupracuje se studenty, kterým umožňuje absolvovat stáže a aktivně jim pomáhá při tvorbě bakalářských a diplomových prací.

Společnost C zaměstnává v současné době více jak 250 zaměstnanců. V oblasti společenské odpovědnosti vyvíjí pouze dílčí aktivity, kterým se věnuje především oddělení Lidských zdrojů a oddělení Údržby a investic. Hlavním důvodem odpovědného chování a aktivit jsou spokojení zaměstnanci, což dokládá i propracovaný systém firemních benefitů. Široká škála poskytovaných benefitů zahrnuje dotované obědy, týden dovolené navíc, dvakrát ročně dárkový poukaz v hodnotě 1000 Kč, příspěvek na dětskou rekreaci, na životní nebo penzijní pojištění či příspěvek na ubytování pro zaměstnance s bydlištěm vzdáleným více než 100 km od sídla firmy a mnoho dalších. Pro zaměstnance jsou organizovány také různé vzdělávací programy a kurzy. Pro zajištění sladění osobního a profesního života je zaměstnancům na základě osobních rodinných důvodů poskytnuta možnost pracovat na některé druhy flexibilních pracovních úvazků. Jde především o práci na poloviční úvazek či možnost být v zaměstnání v pevně stanovené pracovní době mezi 8.30 až 14 hodinou, přičemž je pouze na zaměstnanci, kdy si zbylé hodiny odpracuje. Musí však splnit povinný měsíční fond pracovní doby, který je stanoven na 7,5 hodin denně. Firemní filantropii se společnost věnuje pouze v omezené míře. V současné době jde jen o sponzorské aktivity. Firemnímu dobrovolnictví se společnost nevěnuje. Kvalitě poskytovaných výrobků a služeb je věnována velká pozornost. Výroba je organizována a řízena v souladu s normami řady ISO 9001, přičemž firma vyžaduje orientaci na kvalitu také u svých dodavatelů. Kvalita odebíraných výrobků je ověřována pověřenými pracovníky firmy prostřednictvím externího auditu. Oblast životního prostředí patří také mezi zájmy společnosti. Tato skutečnost je umocněna i úzkou souvislostí se snížením nákladů na spotřebu zdrojů apod. V uplynulých letech tak byly zrealizovány mnohé akce s cílem snížit náklady na spotřebu energie, předcházet samotnému vzniku odpadů či snížit emise.

Firma D patří do kategorie 50 – 99 zaměstnanců a vyvíjí, stejně jako většina analyzovaných firem, pouze dílčí aktivity v oblasti CSR, přičemž hlavním důvodem těchto dobrovolných aktivit je dobrá pověst společnosti. Odpovědným aktivitám se věnuje především manažerka marketingu. Svým zaměstnancům firma poskytuje mnoho benefitů, a to především stravenky

hrazené z 55% zaměstnavatelem, poukázky Flexi Pass jako odměnu za věrnost zaměstnancům, kteří ve firmě pracují déle jak deset let, 50% slevy na divadelní představení, výhodné podmínky pro získání hypotéky a vedení účtů u Komerční banky či širokou škálu každoročně pořádaných společenských akcí. Vzdělávání zaměstnanců je další z nabízených firemních benefitů. V současné době firma získala dotaci ve výši 360 000 Kč od Evropského sociálního fondu určenou na vzdělávání svých zaměstnanců, přičemž půjde především o počítačové kurzy a vzdělávání v oblasti práva a ekonomie. Pro sladění profesního a osobního života firma svým zaměstnancům nabízí možnost pracovat na poloviční úvazek, zkomprimovaný pracovní týden (více hodin denně s možností pracovat například pouze čtyři dny v týdnu), či pracovat z domu. Sjednání výše zmíněných flexibilních pracovních úvazků vychází ve většině případů z požadavků zaměstnanců z osobních rodinných důvodů. Na sponzoring a dárcovství společnost ročně vynakládá nemalé prostředky. Portfolio sponzorovaných aktivit a akcí je velmi široké. Mimo sponzorské aktivity firma každoročně přispívá finančním darem občanskému sdružení Šachového oddílu tělesně postižených. Firemnímu dobrovolnictví se firma nevěnuje. Orientaci na kvalitu dokladuje zavedení systému managementu kvality ISO 9001 a mnoho získaných ocenění. V oblasti životního prostředí firma považuje za samozřejmost třídění odpadů a snižování podílu papírové dokumentace. Nedílnou součástí úspěchu a existence firmy je pak především zavedení systému environmentálního managementu ISO 14 001. Společnost si uvědomuje také odpovědnost vůči komunitě, ve které působí. Pravidelně s ní tak vede dialog ohledně záležitostí týkajících se jejího podnikání.

Společnost E patří do kategorie 100 – 249 zaměstnanců. Hlavním důvodem vyvíjených CSR aktivit je, stejně jako u společnosti D, dobrá pověst podniku. Společenské odpovědnosti se ve firmě věnuje především vedení. V sociální oblasti CSR firma vyvíjí mnoho aktivit. Zaměstnanci firmy získávají k vyplácené mzdě stravenky z 55 % hrazené zaměstnavatelem, týden dovolené navíc a odměny při životních jubileích. Portfolio organizovaných společenských akcí je poměrně úzké, většinou firma organizuje pouze jednu společenskou akci ročně, kam jsou zváni i bývalí zaměstnanci firmy. Pro zvyšování kvalifikace svých zaměstnanců společnost organizuje různá školení. Jde například o jazykové kurzy či školení zaměřené na prezentační dovednosti. Zaměstnancům společnost umožňuje využít mnohých forem flexibilních pracovních úvazků pro sladění osobního a profesního života. Jde především o práci z domu, práci na poloviční úvazek či individuálně upravenou pracovní dobu. Společnost E, jako jediná z analyzovaných firem, uvažuje o zřízení firemní školky, a to ve spolupráci s městskou částí, ve které sídlí. V oblasti filantropie se společnost věnuje sponzoringu a dárcovství, přičemž se zaměřuje především na oblast zdravotnictví, vědy a na spolupráci s městskou částí, ve které má své sídlo. Na otázku, jak by měla být především společnost vnímána veřejností, mi zástupce firmy odpověděl, že jako firma poskytující kvalitní výrobky a služby. Toto tvrzení dokladuje vysokou orientaci firmy na kvalitu, což potvrzuje zavedený systém managementu kvality ISO 9001. Náměty z pravidelných auditů pak firma využívá k neustálému vylepšování současného stavu. V environmentální oblasti firma také vyvíjí mnoho aktivit. Jde zejména o snahu minimalizovat množství papírové dokumentace, předcházení vzniku odpadů díky recyklaci téměř 50% odpadů a především zavedení systému environmentálního managementu ISO 14 001. Nedílnou součástí společensky odpovědných aktivit je také velmi pravidelná a úzká spolupráce s dvěma univerzitami. Společnost pro studenty pravidelně vypisuje granty, kterými chce podpořit mladé vědecké pracovníky.

Podnik F patří do kategorie 100 – 249 zaměstnanců. Firma vyvíjí mnoho dílčích aktivit ve všech třech oblastech CSR a za hlavní důvod odpovědného jednání označuje spokojenost

zákazníků. Aktivitám společenské odpovědnosti se věnují jednatelé firmy, jejich asistenti a vedoucí pracovníci. Společnost svým zaměstnancům poskytuje poměrně malý rozsah benefitů, jde o stravenky z 55 % hrazené zaměstnavatelem, dárkový poukaz k Vánocům, 5 % slevu na nákup zboží ve firmě a jednou ročně organizovanou společenskou akci. Flexibilní formy práce jsou ve společnosti také značně omezeny, v současné době jde pouze o práci na zkrácený pracovní úvazek. Práce na ostatní formy flexibilních pracovních úvazků nejsou v současné době zaměstnancům umožněny, a to především z provozních důvodů. Firma však velmi podporuje vzdělávání a zvyšování kvalifikace svých zaměstnanců. V současné době tak ve společnosti probíhá projekt dotovaný z Evropského sociálního fondu, jehož cílem je zvýšit konkurenceschopnost firmy F, a to prostřednictvím zvýšení kvality lidských zdrojů. Zaměstnanci tak již měli možnost zúčastnit se kurzů Category management, Spotřebitelské trendy a také školení zabývajícího se společenskou odpovědností firem. V oblasti firemní filantropie se společnost věnuje především sponzoringu a dárcovství. Jako jedna z mála společností se každoročně věnuje také firemnímu dobrovolnictví. Zaměstnanci firmy tak za pomoci vedení organizují akci Den dětí pro širokou veřejnost. Na otázku, jak by především měla být společnost vnímána veřejností, mi zástupce firmy odpověděl, že jako firma poskytující kvalitní výrobky a služby. Orientaci na kvalitu deklaruje získané ocenění Národní cena kvality v kategorii úspěšná firma či ocenění Spokojený zákazník Jihomoravského kraje a mnoho dalších. Firma citlivě vnímá také problematiku trvale udržitelného rozvoje. Snaží se proto prostřednictvím environmentální politiky na udržitelném rozvoji spolupodílet. Jde především o úspory energií, šetrné a ekologické nakládání s odpady, omezování počtu zásobovacích aut či podpora produktů z farem ekologického zemědělství, které méně znečišťují a produkují méně oxidu uhličitého a nebezpečných odpadů. Významnou součástí společenské odpovědnosti firmy F je také zařazení výrobků Fair Trade mezi prodávaný sortiment.

Poslední analyzovaná společnost G spadá do kategorie 100 – 249 zaměstnanců. Společensky odpovědným aktivitám se věnuje management firmy a za hlavní důvod těchto aktivit firma označuje spokojenost svých zaměstnanců. Silnou orientaci společnosti na spokojené zaměstnance potvrzuje široká škála poskytovaných benefitů, mezi které patří příspěvek na stravování, týden dovolené navíc, finanční příspěvek na sport, příspěvek na ošatné, očkování proti chřipce zdarma, 13. plat a každoročně organizovaná společenská akce na konci roku. Firma svým zaměstnancům poskytuje také možnost průběžného vzdělávání, přičemž kurzy jsou zaměřeny zejména na jazykové znalosti a obchodní dovednosti. Pro zajištění sladění profesního a osobního života poskytuje firma některým svým zaměstnancům možnost pracovat na flexibilní formy pracovních úvazků. Ve většině případů však jde pouze o obchodní zástupce, kteří si mohou pracovní dobu upravit individuálně podle svých potřeb, musí však splnit povinný měsíční fond pracovní doby. Jeden zaměstnanec je v současné době ve firmě zaměstnán na poloviční pracovní úvazek. Ostatní zaměstnanci však musí striktně dodržovat pevně stanovenou pracovní dobu, a to především z provozních důvodů. Firma se aktivně věnuje firemní filantropii, přičemž se z velké části jedná o její vlastní strategii a ne pouze o reakci na žádosti vyjádřené stakeholdery. Firemnímu dobrovolnictví se firma nevěnuje. Na kvalitě poskytovaných výrobků společnosti velmi záleží, má proto zaveden systém managementu kvality ISO 9001 a vlastní politiku jakosti. Šetrnost k životnímu prostředí se řadí mezi další prioritu společnosti. Firma vlastní certifikát ISO 14 001 a má zavedenu vlastní environmentální politiku, která si klade za cíl například efektivnější využívání vstupních materiálů a energií, používání zavedených postupů či tříděním odpadů. Firma hojně spolupracuje se studenty, kterým poskytuje pomoc při psaní seminárních, bakalářských a diplomových prací a umožňuje jim absolvovat stáž ve firmě.

Závěr a komparace

Všechny analyzované firmy se snaží průběžně vyvíjet vůči svým stakeholderům mnoho dílčích odpovědných aktivit, a to v oblasti ekonomické, sociální i environmentální. Pouze společnost B však na tyto aktivity nahlíží jako na ucelený koncept CSR. Což jistě souvisí se skutečností, že se jedná o pobočku velké nadnárodní firmy. Podle průzkumu Business Leaders Fora z roku 2008, uskutečněném na 233 firmách, které působí na území České republiky, totiž s růstem velikosti podniku roste pravděpodobnost, že se jeho zástupci s konceptem CSR setkali.¹¹

Jednou z nejdůležitějších oblastí CSR je vztah firem ke svým zaměstnancům. Všechny analyzované firmy poskytují svým zaměstnancům různé druhy benefitů. Ačkoliv se škála poskytovaných benefitů liší v každé z firem, příspěvek na stravování, vzdělávací programy a společenské akce jsou nedílnou součástí odměňování zaměstnanců ve všech sedmi vybraných firmách. Nejvíce benefitů poskytují svým zaměstnancům firmy B a C, což můžeme vidět také v následující tabulce, která je zaměřena na komparaci vybraných benefitů poskytovaných dotazovanými firmami.

Tab. 2: Komparace vybraných benefitů poskytovaných sedmi analyzovanými firmami

	A	B	C	D	E	F	G
Příspěvek na stravování	x	x	x	x	x	x	x
Vzdělávací programy	x	x	x	x	x	x	x
Společenské akce	x	x	x	x	x	x	x
Týden dovolené navíc		x	x		x		x
Příspěvek na ŽP/PP	x	x	x				
Dárkové poukazy, slevy		x	x	x		x	
Péče o zdraví zaměstnanců		x					x

Zdroj: Vlastní zpracování ze získaných informací od analyzovaných firem

Důležitou součástí sociálního pilíře je také umožnění tzv. work – life balance zaměstnancům ze strany firmy. Zde je nutno konstatovat, že všechny analyzované firmy kromě společnosti A poskytují svým zaměstnancům možnost pracovat na určité formy flexibilních pracovních úvazků. Ve většině případů se jedná o práci na zkrácený či poloviční úvazek. Práci z domu umožňují svým zaměstnancům čtyři analyzované firmy a pracovat v režimu tzv. zkomprimovaného pracovního týdne lze pouze ve společnosti D. Firemní školku nemá v současné době zřízeno žádná ze sedmi firem, společnost E však o jejím zřízení uvažuje. Umožnění sladění osobního a profesního života prostřednictvím flexibilních pracovních úvazků, či zřízení firemní školky, je ve firmách značně omezeno především z provozních a ekonomických důvodů.

Firemní filantropii se věnují všechny analyzované firmy. Ve většině případů jde o sponzorské aktivity a dárcovství. Pouze společnosti B a F se věnují také firemnímu dobrovolnictví. Firma B má dokonce jako jediná pro účely firemní filantropie zřízen speciální tým, který vybírá projekty, jaké firma podpoří. Nejméně se filantropii věnuje paradoxně společnost s největším počtem zaměstnanců C.

Orientace na kvalitu byla další z analyzovaných oblastí. Téměř všechny firmy, kromě společnosti B, chtějí být veřejností vnímány především jako firmy poskytující kvalitní výrobky a služby. Vysokou orientaci na kvalitu potvrzuje zavedený systém managementu

¹¹ CSR Online <<http://www.csr-online.cz/NewsDetail.aspx?p=3&id=584>>

kvality ISO 9001 u všech firem vyjma společnosti F. Ta je však držitelem jiných ocenění kvality. Orientace na kvalitu je u analyzovaných firem srovnatelná, na vysoké úrovni.

Další zkoumanou oblastí byla ohleduplnost firem k životnímu prostředí, přičemž určité aktivity v této oblasti vyvíjí všech sedm firem. Jde především o třídění odpadů, minimalizaci papírové dokumentace či snahu snižovat spotřebu zdrojů. Systém environmentálního managementu ISO 14 001 mají zaveden čtyři společnosti. Nejpropracovanější politiku v oblasti životního prostředí mají, dle mého názoru, především společnosti B a C.

Rozšíření společensky odpovědných aktivit do budoucna plánuje všech sedm analyzovaných firem, přičemž oblasti, na které se chtějí zaměřit primárně se poměrně odlišují. Čtyři společnosti se chtějí orientovat především na zlepšení podmínek zaměstnanců, dvě na oblast firemní filantropie a na větší šetrnost k životnímu prostředí se chce v budoucnu orientovat jedna firma.

Výše uvedené případové studie potvrzují zájem firem na společensky odpovědných aktivitách, a to ve všech třech zkoumaných oblastech. Firmy se snaží uspokojit širokou škálu svých stakeholderů, mnohdy však na tyto aktivity nenahlízejí jako na koncept, který v dlouhodobém horizontu přinese jistě užitek i firmě samotné, a to v podobě loajálnosti zaměstnanců, věrnosti zákazníků, zájmu ze strany investorů či podpory místní komunity. Společnosti by tak na společenskou odpovědnost měly nahlížet více komplexně. Je však více než jasné, že zde velmi důležitou roli hrají také ekonomická situace podniku, zájmy managementu a šíření osvěty o konceptu CSR. Je především na rozhodnutí vedení a finančních možnostech společnosti, zda tento dobrovolný koncept implementuje do své firemní politiky. Firmy by si však měly uvědomit, že právě společenská odpovědnost je spojena s dobrým jménem firmy, které je v dnešní době velké konkurence obrovským přínosem a šancí uspět na trhu.

Literatura

- [1] Business dictionary. Stakeholder. [online]. [cit. 11/2010]. Dostupné na WWW: <<http://www.businessdictionary.com/definition/stakeholder.html>>
- [2] Business Leaders Forum. O nás. [online]. [cit.01/2011]. Dostupné na WWW: <<http://www.blf.cz/about.htm>>
- [3] Cenia - Česká informační agentura životního prostředí. O ekoznačení. [online]. [cit. 03/2011]. Dostupné na WWW: <[http://www.cenia.cz/web/www/webpub2.nsf/\\$pid/MZPMSFGRIOAW](http://www.cenia.cz/web/www/webpub2.nsf/$pid/MZPMSFGRIOAW)>
- [4] CSR Online. Průzkumy. [online]. [cit. 02/2011]. Dostupné na WWW: <<http://www.csr-online.cz/NewsDetail.aspx?p=3&id=584>>
- [5] Fórum dárců. Filantropie. [online]. [cit. 12/2010]. Dostupné na WWW: <<http://donorsforum.tvorba.com/filantropie>>
- [6] KUČHTÍKOVÁ, K. Analýza společenské odpovědnosti v Brně a okolí. Brno, 2011, 94 s. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Ekonomicko-správní fakulta.
- [7] PAVLÍK, M., BĚLČÍK, M. Společenská odpovědnost organizací-CSR v praxi a jak s ním dál. 1. vyd. Praha: Grada, 2010. 169 s. ISBN 978-80-247-3157-5
- [8] PETŘÍKOVÁ, R. Společenská odpovědnost organizací. 1. vyd. Ostrava: DTO CZ, 2008. 184 s. ISBN 978-80-02-02099-8
- [9] PRSKAVCOVÁ, M., MARŠÍKOVÁ, K., ŘEHOŘOVÁ, P., ZBRÁNKOVÁ, M. Společenská odpovědnost firem, lidský kapitál, rovné příležitosti a environmentální

management s využitím zahraničních zkušeností. 1. vyd. Liberec, 2008. 162 s. ISBN 978-80-7372-436-8

- [10] STEINEROVÁ, M., VÁCLAVÍKOVÁ, A., MERVAT, R. Společenská odpovědnost firem – průvodce nejen pro malé a střední podniky. Business Leaders Forum. 2008
- [11] Webové stránky sedmi analyzovaných firem

VYUŽITÍ BENCHMARKINGU V REGIONÁLNÍM PLÁNOVÁNÍ ROZVOJE CESTOVNÍHO RUCHU

BENCHMARKING UTILIZATION IN REGIONAL PLANNING OF TOURISM DEVELOPMENT

ING. MARTIN LUŠTICKÝ

ING. MARTIN MUSIL

*Katedra managementu veřejného sektoru
Fakulta managementu v Jindřichově Hradci, Vysoká škola ekonomická v Praze
Jarošovská 1117/II, 377 01 Jindřichův Hradec, Česká republika
e-mail: lusticky@fm.vse.cz, musil@fm.vse.cz*

Anotace

Systematickou podporu cestovního ruchu je možné chápat jako specifický nástroj regionální politiky. Cestovní ruch musí být řízen s ohledem na koncept dlouhodobé udržitelnosti, aby umožnil regionům plně využít svého potenciálu. Regiony proto využívají strategického plánování k naplnění tohoto cíle. Doznívající ekonomická krize umocnila význam kvality procesu regionálního plánování a výsledných strategií. Jednou z možností, jak zvyšovat kvalitu, je využití metody benchmarkingu. Příspěvek navrhuje univerzální postup hodnocení regionálních rozvojových strategií, který může být využit jako nástroj jejich komparace a identifikace nejlepších praktik. Postup je založen na všeobecně uznávaných zásadách managementu jakosti a postupech manažerského rozhodování. Jeho výsledkem je sada požadavků na kvalitu strategií. Ta je rozpracována do konkrétních rozhodovacích kritérií pro výběr nejlepších příkladů regionálního plánování.

Klíčová slova

regionální plánování, cestovní ruch, hodnocení, kvalita, benchmarking

Annotation

The systematic promotion of tourism can be understood as a specific tool of regional policy. Tourism must be managed with respect to the long-term concept of sustainability to enable the regions to fully utilize their potential. Therefore, the regions make use of strategic planning to fulfil this aim. The fading economic crisis has been raised the increased importance of the quality of the regional planning process and its resulting strategies. One possibility for enhancing this quality is represented by the utilization of the benchmarking method. This paper drafts the worldwide procedure for evaluation of the regional development strategies which should be used as a tool for their comparison and identification of the best practices. This procedure is based on the wide-recognized rules of the quality management and managerial decision-making procedures. Its result is the set of requirements for strategies quality. It is elaborated into the concrete decision-making criteria for selection of the best examples of the regional planning.

Keywords

regional planning, tourism, evaluation, quality, benchmarking

JEL Classification: M1, R5

Úvod

Přes doznívající celosvětovou ekonomickou krizi cestovní ruch stále představuje jedno z největších ekonomických odvětví a je všeobecně uznáván za významný faktor regionálního rozvoje (Komise evropských společenství, 2007). Svým charakterem přispívá ke stabilitě regionálních a místních ekonomik, a to především díky jeho pozitivnímu multiplikačnímu efektu, který působí na vytváření podnikatelských příležitostí v celé řadě činností a významnou měrou tak ovlivňuje vývoj zaměstnanosti v regionu (Sharma, 2004). Cestovní ruch je proto právem předmětem zájmu regionální politiky takřka všech regionů EU.

Cestovní ruch musí být řízen s ohledem na koncept dlouhodobé udržitelnosti, aby umožnil regionům plně využít svého potenciálu (Vourc'h, Denman, 2003). Regiony proto využívají strategického plánování k naplnění tohoto cíle. Jejich snahou je zajistit rovnováhu mezi kvalitou a kvantitou nabídky cestovního ruchu a odpovídající úrovní poptávky s ohledem na socio-ekonomický rozvoj a ekologické faktory (Edgell et al., 2008). Strategické plánování musí být schopno aktivně reagovat na nové podmínky externího prostředí a vývojové trendy (Hall, Smith, Marciszewska, 2006). Proto ještě více roste význam kvality procesu regionálního plánování a výsledných strategií. Lze předpokládat, že kvalitně zpracovaný dokument může výrazným způsobem napomoci k úspěšnému manažersko-marketingovému řízení cestovního ruchu v kraji, a tím k dosažení jeho dlouhodobého rozvoje.

Jednou z možností, jak zvyšovat kvalitu plánování, je využití metody benchmarkingu. Tato metoda spočívá ve zhodnocení stávajícího stavu, provedení komparace a následném přenosu identifikovaných nejlepších praktik (Löffler, 2001). Problémem při aplikaci metody benchmarkingu je způsob výběru nejlepších příkladů.

Tento příspěvek shrnuje dílčí výsledky projektu IGA 05/2011 „Hodnocení výsledků regionálního plánování v cestovním ruchu“, který je od března 2011 řešen na Fakultě managementu Vysoké školy ekonomické v Praze za podpory Interní grantové agentury VŠE. Tento projekt navazuje na závěry projektu IGA 06/2010 „Návrh systému hodnocení regionálních programových dokumentů cestovního ruchu“. Příspěvek představuje metodický postup, který řešitelský navrhl pro hodnocení kvality regionálních programových dokumentů v cestovním ruchu. V současné době je tento postup doplňován o nová kritéria, která umožní komplexněji zhodnotit kvalitu dokumentů, resp. regionálního plánování. Cílem uvedeného postupu je vybudovat základnu pro mezinárodní benchmarkingovou databázi nejlepších praktik regionálního plánování v cestovním ruchu.

Regionální plánování

Postupné sblížení managementu soukromého a veřejného sektoru se projevilo i v aplikaci techniky plánování v regionální politice. Pojem plánování je poměrně obtížné přesně popsat, existuje celá řada jeho nejrůznějších definic. V nejobecnější rovině ho lze vymezit jako „proces zaměřený na úmyslné dosahování cílů prostřednictvím soustavy akcí“ (Hall, 2002: 3). Regionální plánování je možné vymezit jako specifickou podmnožinu plánování, která je zaměřena na řízení a ovlivňování všeobecného rozvoje regionu. Lze jej charakterizovat jako systém dílčích kroků, který se na základě analýzy a na ni navazujících opatření snaží dospět k dosažení stanovených cílů, vedoucích ke zlepšení stávajícího stavu (Šilhánková, 2007).

Regionální plánování se orientuje na aktivizaci zdrojů pro dosažení dlouhodobých cílů (Kolektiv autorů, 2008) v podmínkách neustále se měnícího prostředí a nejistoty. Celý proces

je značně komplexní, skládá se z několika vzájemně provázaných kroků, jenž někteří autoři nazývají plánovacím cyklem (např. Bryson 2004; Johnson, Scholes, Whittington, 2008). Jeho výstupem, jakýmsi zhmotněním celého cyklu, je pak plán, čili plánovací dokument, který obsahuje výsledky plánovacího procesu.

Proces regionální plánování v cestovním ruchu

Regionální plánování v cestovním ruchu vychází ze základních zásad regionálního plánování, resp. plánování obecně. Má však některá specifika, která se odráží v konkrétních částech plánovacího cyklu. V cestovním ruchu poměrně výrazně funguje prvek konkurence (Luštický, 2009), kdy regiony, téměř jako běžné podnikatelské jednotky, soutěží na trhu cestovního ruchu o své „zákazníky“. Tento fakt by se měl odrážet ve způsobu regionálního plánování, které by se ještě více mělo přiblížit pojetí ze soukromého sektoru a zdůraznit nutnost dosahování komparativní výhody rozvojem klíčových vnitřních zdrojů a schopností v souladu s požadavky externího prostředí. Z pohledu plánovacího cyklu je tedy enormně důležitá důkladná strategická analýza, její propojení se strategickými cíli, resp. samotnou strategií, a zajištění realizace navržené strategie.

Počátečním krokem plánovacího cyklu by mělo být jasné vymezení důvodu (smyslu) plánování a jeho výchozích podmínek. Součástí této fáze by měla také být identifikace souboru klíčových zainteresovaných osob, tj. jednotlivců, skupin či organizací, které budou procesem plánování, resp. jeho realizací, přímo nebo nepřímo ovlivněny, nebo mohou mít ony vliv na dosažené výstupy (Bryson, 2004).

Na tento krok navazuje strategická analýza, která vytváří nezbytně nutnou informační základnu pro stanovení vize rozvoje cestovního ruchu v regionu a strategie pro její dosažení. Cestovní ruch poměrně výrazně reaguje na změny nejrůznějších obecných faktorů z oblasti ekonomiky, politiky, legislativy či demografie, jejichž analýza by neměla být opomenuta. Stejně tak je nutné, aby se externí strategická analýza zabývala vývojem trhu cestovního ruchu a identifikovala jeho hlavní vývojové trendy. Tím se lze do určité míry připravit na budoucí vývoj a vybrat vhodnou strategii pro minimalizaci následků nežádoucího působení faktorů a naopak maximální využití jejich pozitivního vlivu. Na analýzu odvětví cestovního ruchu by měla navázat poměrně detailní analýza konkurence. Díky ní může destinace učít své nejvýznamnější konkurenty co do počtu návštěvníků, ale i co do charakteru nabízených služeb, identifikovat jejich záměry, přednosti i slabiny.

Úspěšnost strategie je ovšem závislá nejen na vnějších podmínkách, ale především na vnitřních zdrojích a způsobech jejich využití. Analýza vnitřního prostředí by se měla zabývat primárně těmito skutečnostmi a dát odpověď na otázku, zda jsou v souladu s prostředím, v němž se daná destinace pohybuje, a jsou schopny přispívat k její konkurenceschopnosti (Johnson, Scholes, Whittington, 2008). Další důležitou částí interní strategické analýzy představuje zkoumání vývoje cestovního ruchu v destinaci. Monitoring návštěvnosti by se neměl zabývat pouze současným či minulým stavem, ale měl by obsahovat také predikci vývoje – např. pomocí některé z metod analýzy časových řad. Výsledky externí a interní strategické analýzy pak sumarizuje SWOT analýza, nebo jiná vhodná metoda, která určuje klíčové faktory rozvoje a kompetence pro další fáze plánovacího cyklu.

V dalších fázích plánovacího cyklu se oblast cestovního ruchu nijak zásadně neliší od klasického regionálního plánování. Na výsledky externí a interní analýzy úzce navazuje definování dlouhodobé vize rozvoje regionu a hlavních strategických cílů. Vize vyjadřuje

směr, kterým se chce destinace v cestovním ruchu ubírat, cíle jej detailněji rozpracovávají. Navržená strategie, resp. konkrétní opatření a akce, představují nástroje jejich dosažení. Zvolená opatření by měla maximálně podporovat rozvoj vnitřních zdrojů a schopností pro využití možných příležitostí a efektivní obranu před ohroženími z vnějšího prostředí. Zároveň by měla pomoci měnit či utlumovat identifikované slabiny. Významnou roli proto hraje provázanost strategie se závěry provedených analýz.

Fáze implementace strategie určuje konkrétní podmínky pro její převod do praxe. Měla by stanovit způsob realizace navržených opatření, včetně vymezení odpovědnosti a především nezbytně nutných zdrojů. Součástí této fáze je také definování kontrolního mechanismu pro monitoring dosažených výsledků a aktualizaci strategie (Wokoun et al., 2008).

Regionální programové dokumenty cestovního ruchu

Plán, neboli programový či strategický dokument, je zhmotněním celého plánovacího cyklu, který by měl v přehledné a srozumitelné formě obsahovat výsledky všech jeho fází. S ohledem na splnění tohoto úkolu je využívána struktura dokumentu přibližně odpovídající plánovacímu cyklu, tj. členění na část analytickou a návrhovou. Obvyklý podrobnější obsah je následující (Vystoupil et al., 2007):

- úvod a základní informace
- stručná charakteristika území z pohledu cestovního ruchu
- analýza a hodnocení turistické nabídky a poptávky
- systém organizace cestovního ruchu v kraji
- SWOT analýza
- návrhová část (vize, cíle, problémové okruhy, navazující opatření a aktivity)
- finanční rámec, implementace, časový harmonogram

Po vymezení nezbytných základních premis v úvodu, analytická část sumarizuje, analyzuje a interpretuje informace nutné pro část návrhovou. Hlavním úkolem analytické části je odhalení nejdůležitějších faktorů, ovlivňujících současný a budoucí vývoj regionu (Wokoun et al., 2008). Pomocí ní by mělo být možné určit možné kritické problémy odvětví cestovního ruchu, jeho vývojové trendy, současnou pozici destinace, její rozvojové možnosti, sílu hlavních konkurentů, hlavní zdroje destinace v cestovním ruchu, klíčové kompetence apod. Na analytickou část dokumentů navazuje část návrhová, kde je na základě zjištěných skutečností deklarována rozvojová vize, cíle (priority) a způsob jejich dosažení (opatření, akce). Závěrečná část dokumentu by měla připravit podmínky pro následnou implementaci strategie, především vymezení odpovědnost jednotlivých subjektů, nutné zdroje a harmonogram realizace. Stejně jako je velmi podstatná provázanost jednotlivých kroků plánovacího cyklu, pro formulaci úspěšné strategie je nezbytný i soulad dílčích částí programových dokumentů, především analytické a návrhové části.

Hodnocení regionálního plánování

Hodnocení strategií a plánů lze provést mnoha přístupy – např. kritikou plánů, testováním plánů, srovnávacím hodnocením a profesionálním výzkumem, hodnocením výsledků plánování (Baer, 1997). Hlavním problémem pro všechny přístupy je stanovení objektivních hodnotících kritérií. Tato hodnotící kritéria by měla vzejít z obecných požadavků na kvalitu hodnocených subjektů, kdy vlastní proces hodnocení můžeme popsat jako porovnávání stavu hodnoceného subjektu s předem specifikovanými požadavky, které vytváří tzv. srovnávací úroveň (Luštický et al., 2010). Konkrétní požadavky mohou být stanoveny nějakým obecně

závazným předpisem, vnitřní směrnici (normou), mohou vzniknout na základě kvantifikované představy uživatelů, analýzy kvality obdobných subjektů apod.

V případě definování požadavků na strategie je situace poněkud složitá. Nelze totiž využít nějakou obecně platnou normu či předpis, žádný strategický dokument nelze považovat za „vzorový“. Proto byly za základ zvoleny požadavky na vhodnost strategie vzhledem ke strategické pozici regionu, akceptovatelnost klíčovými zainteresovanými skupinami a její proveditelnost, které byly definovány autory Johnson, Scholes a Whittington (2008). Tyto požadavky byly v průběhu řešení projektů detailněji rozpracovány s respektováním podmínek regionálního plánování, resp. cestovního ruchu, a byly konfrontovány s názory klíčových regionálních aktérů, tj. uživatelů a „zákazníků“ strategií, na což klade současný management jakosti velký důraz. Konkrétně se jednalo o zástupce příslušných odborů krajských úřadů, profesních sdružení, České centrály cestovního ruchu, Ministerstva pro místní rozvoj, regionálních rozvojových agentur, místních akčních skupin a dalších. Oslovení představitelé měli možnost vyjádřit se formou osobních rozhovorů nebo on-line dotazníku k důležitosti jednotlivých požadavků pro kvalitu strategií a ohodnotit ji na pětistupňové Likertově škále (0 – 5 bodů podle vzrůstající míry důležitosti). Výsledné hodnocení požadavků pak bylo stanoveno jako aritmetický průměr individuálních hodnocení.

V další fázi výzkumu bylo nutné požadavky převést na přesně určená a měřitelná hodnotící kritéria. Jejich převod byl proveden metodou Quality Function Deployment. Ve spolupráci s klíčovými regionálními aktéry bylo dále provedeno ohodnocení intenzity vztahů mezi požadavkem a odvozenými kritérii metodou postupného rozvrhu vah (Fotr, Dědina, Hrušová, 2000). Tento vztah byl hodnocen v rozmezí 0 – 1 bod podle vzrůstající intenzity. Důležitost kritéria může tedy nabýt libovolné hodnoty z intervalu $\langle 0; 5 \rangle$ a je dána tímto vzorcem.

$$DK_i = DPO_n \times VPOK_i \quad (1)$$

DK_i   důležitost i-tého kritéria
 DPO_n   důležitost n-tého požadavku
 VPOK_i   vztah mezi n-tým požadavkem a i-tým kritériem

Následující tabulka č. 1 uvádí tři hlavní požadavky na kvalitu regionálních strategií a rozhodovací kritéria spolu s ohodnocením jejich důležitosti. Dílčí požadavky nejsou z důvodu rozsahu článku uváděny.

Tab. 1: Rozhodovací kritéria na kvalitu strategií rozvoje cestovního ruchu a jejich důležitost

Hlavní požadavky / Kritéria	DK
Vhodnost a přiměřenost strategie	
V dokumentu je odůvodněn jeho účel	1,95
V dokumentu jsou popsány dotčené cílové skupiny	1,60
V dokumentu je popsán způsob návaznosti na další koncepční dokumenty	0,81
Dokument bere do úvahy působení vybraných globálních faktorů	1,79
Dokument bere do úvahy působení vybraných lokálních faktorů	2,47
Dokument se zabývá vnitřními zdroji pro dosažení požadovaného budoucího stavu	1,85
Dokument bere v potaz různé způsoby využití zdrojů	1,24
Dokument hodnotí zdroje podle schopnosti tvořit konkurenční výhodu	1,24
V dokumentu je obsažen přehledný a srozumitelný syntetizující nástroj	4,07
Dokument obsahuje vizi nebo globální cíl rozvoje cestovního ruchu	1,03

V dokumentu jsou stanoveny konkrétní cíle	1,50
Stanovené cíle odpovídají parametrům SMART	0,95
Navržené cíle reagují na závěry analytické části	0,82
V dokumentu jsou navržena opatření pro dosažení vize / globálního cíle	2,68
Navržená opatření jsou rozpracována do konkrétních činností	1,94
Akceptovatelnost strategie	
Opatření podporují systémy hodnocení kvality	1,85
Opatření motivují subjekty cestovního ruchu ke zvyšování kvality	1,39
Opatření podporují spolupráci a koordinaci subjektů cestovního ruchu	1,39
Opatření podporují šetrné chování k životnímu prostředí	1,29
Opatření podporují časovou a prostorovou regulaci návštěvníků	1,07
Opatření podporují udržitelné formy turistiky	1,93
Opatření podporují služby s vysokou přidanou hodnotou pro turisty	2,31
Opatření podporují poskytování a propagaci lokálních produktů a služeb	2,31
Opatření podporují aktivní formy dovolené	1,22
Opatření podporují wellness a relaxační aktivity	1,22
Opatření podporují aktivity pro zvýšení znalostí návštěvníků	1,63
Opatření podporují on-line informační systémy	2,00
Opatření podporují on-line rezervační systémy	1,50
Opatření podporují integrovanou komunikaci s cílovými skupinami návštěvníků	1,50
Proveditelnost strategie	
Dokument identifikuje nezbytné zdroje pro realizaci navržených činností	1,74
Dokument vymezuje časový harmonogram realizace navržených činností	1,02
Dokument vymezuje odpovědnost jednotlivých subjektů za realizaci navržených činností	0,98
Dokument navrhuje systém kontroly realizace navržených činností	0,80

Zdroj: vlastní výzkum a zpracování

Do procesu hodnocení vstupují jednotlivá kritéria, vážící se k danému požadavku. Hodnotitel posoudí míru příslušnosti kritéria do určitého kvalitativního stupně podle naplnění klíčových charakteristik. Podle toho přiřadí kritériu odpovídající počet bodů (dílčí hodnocení kritéria; DHK). Pro snížení subjektivity hodnocení navržený postup předpokládá zapojení více hodnotitelů. Je zde použita specifická metoda, která vychází z principu Delfské metody a spočívá ve stanovení váhy hlasu jednotlivých hodnotitelů (RVH).

Cílem hodnocení je na základě objektivních a jednotných kritérií vybrat nejlepší strategie rozvoje cestovního ruchu. Tyto strategie pak detailněji analyzovat a identifikovat přenositelné nejlepší praktiky, což je podstatou metodu benchmarkingu. Výběr strategií bude proveden podle výše dílčích hodnocení jednotlivých kritérií (DHK), jejich důležitosti (DK) a se zohledněním váhy hlasu jednotlivých hodnotitelů (RVH). Výsledná bodová hodnota kritéria je dána tímto vzorcem.

$$VHK_i = DK_i \times \frac{\sum (DHK_i \times RVH_n)}{\sum H_n} \quad (2)$$

VHK _i	výsledná hodnota i-tého kritéria
DK _i	důležitost i-tého kritéria
DHK _i	dílčí hodnocení i-tého kritéria
RVH _n	relativní váha n-tého hodnotitele

Hn n-tý hodnotitel

Celková kvalita může být vyjádřena jako suma finálních hodnot jednotlivých kritérií, tj. jako reálný podíl všech kritérií na kvalitě strategie. Dojde tak k aditivizaci hodnotících kritérií, jak ji popisuje např. Fotr, Dědina a Hružová (2000), pomocí transformace jejich hodnot na jednu bezrozměrnou aditivní veličinu – kvalitu.

Závěr

Příspěvek reaguje na současný trend inovací a neustálého zlepšování činnosti veřejné správy. Zabývá se kvalitou regionálního plánování ve specifické oblasti cestovního ruchu. Zdůrazňuje význam kvality navržených strategií a jejich kontinuálního zlepšování pro úspěšné ovlivňování rozvoje cestovního ruchu. Díky provedeným rešeršim a dotazování definuje požadavky na kvalitu strategií a z nich odvozuje měřitelná kritéria, která budou využita v budoucím hodnocení.

Postup hodnocení je již rámcově určen, vychází z metodiky použité v projektu IGA 06/2010 a bude postupně zpřesňován. Cílem jeho tvorby je navrhnout univerzálně platný a přitom poměrně jednoduchý postup, kterým bude možné vyjádřit celkovou kvalitu strategií, hodnotit je podle jednotlivých kritérií, srovnávat a přiřazovat jim rozdílnou hodnotu. I když je zvolený postup zatím rozpracován spíše v teoretické rovině, opírá se o osvědčené postupy managementu jakosti a manažerského rozhodování. Lze proto předpokládat, že by navržené požadavky a z nich odvozená kritéria měly odpovídat reálnému stavu regionálního plánování a stát se tak základem pro konstrukci v praxi využitelného systému hodnocení a zlepšování kvality regionálních programových dokumentů pomocí metody benchmarkingu.

Literatura

- [1] BAER, W. C. 2007. General plan evaluation criteria: An approach to making better plans. *Journal of the American Planning Association*. 1997, 63(3), p. 329-344. ISSN 0194-4363
- [2] BRYSON, J. M. 2004. *Strategic Planning for Public and Nonprofit Organizations: A Guide to Strengthening and Sustaining Organizational Achievement*. San Francisco: Jossey-Bass Publishers, 2004. ISBN 978-07-879-6755-0
- [3] EDGELL, D. L. ET AL. 2008. *Tourism Policy and Planning. Yesterday, Today and Tomorrow*. Oxford: Elsevier, 2008. ISBN 978-0-7506-8557-3
- [4] FOTR, J. – DĚDINA, J. – HRŮZOVÁ, H. 2000. *Manažerské rozhodování*. Praha: Ekopress, 2000. ISBN 80-86119-20-3
- [5] HALL, D. R. – SMITH, M. K. – MARCISZEWSKA, B. 2006. *Tourism in the new Europe: the challenges and opportunities of EU enlargement*. Wallingford: CABI, 2006. ISBN 978-1-84593-117-9
- [6] HALL, P. G. 2002. *Urban and Regional Planning*. London: Routledge, 2002. ISBN 978-0-415-21777-4
- [7] JOHNSON, G. – SCHOLE, K. – WHITTINGTON, R. 2008. *Exploring Corporate Strategy: Text & Cases*. Harlow: Prentice Hall, 2008. ISBN 978-0-273-71192-6
- [8] KOLEKTIV AUTORŮ. 2008. *Úvod do regionálních věd a veřejné správy*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. ISBN 978-80-7380-086-4
- [9] KOMISE EVROPSKÝCH SPOLEČENSTVÍ. 2007. *Sdělení komise: Agenda pro udržitelný a konkurenceschopný evropský cestovní ruch* [online]. KOM (2007) 621 v konečném znění. Brusel, 2007 [cit. 2010-06-24]. Dostupné z URL <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0621:FIN:CS:PDF>>

- [10] LÖFFER, E. 2001. Quality Awards as a Public Sector Benchmarking Concept in OECD Countries. Some Guidelines for Quality Award Organisers. *Public Administration and Development*. 2001, 21(1), p. 27-40. ISSN 0271-2075
- [11] LUŠTICKÝ, M. 2008. Prvky strategického managementu ve specifických programových dokumentech krajů. In *Konkurenceschopnost malých měst a venkovských regionů*. Sborník z mezinárodní vědecké konference. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2008. S. 56 – 62. ISBN 978-80-7043-761-2
- [12] LUŠTICKÝ, M. ET AL. 2010. Návrh systému hodnocení regionálních programových dokumentů cestovního ruchu. Oponovaná výzkumná zpráva. Praha: Oeconomica, 2010. ISBN 978-80-245-1654-4
- [13] SHARMA, K. K. 2004. *Tourism and Regional Development*. New Delhi: Sarup & Sons, 2004. ISBN 81-7625-529-7
- [14] ŠILHÁNKOVÁ V. 2007. *Teoretické přístupy k regionálnímu rozvoji*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2007. ISBN 978-80-7395-019-4
- [15] VOUREC'H, A. – DENMAN, R. 2003. *Tourism and Local Agenda 21: The Role of Local Authorities in Sustainable Tourism*. Paris: United Nations Environment Programme; Freiburg: International Council for Local Environmental Initiatives, 2003. ISBN 92-807-2267-0
- [16] VYSTOUPIL, J. ET AL. *Metody pro tvorbu strategických a programových dokumentů cestovního ruchu*. Brno: Masarykova univerzita, 2007. ISBN 978-80-210-4290-2
- [17] WOKOUN, R. ET AL. *Regionální rozvoj: východiska regionálního rozvoje, regionální politika, teorie, strategie a programování*. Praha: Linde, 2008. ISBN 978-80-7201-699-0

VNITŘNÍ TURISMUS V ČR V MEZIREGIONÁLNÍM SROVNÁNÍ A JEHO ROZVOJ

INTERNAL TOURISMS IN THE CR IN INTERREGIONAL COMPARISON AND ITS DEVELOPMENT

DOC. ING. IVANA KRAFTOVÁ, CSc.

BC. HANA GABRIELOVÁ

*Fakulta ekonomicko-správní, Univerzita Pardubice
Studentská 95, 532 10 Pardubice, Česká republika
e-mail: Ivana.Kraftova@upce.cz*

Anotace

Článek zachycuje výsledky analýzy ekonomické pozice turismu ve vybraných evropských zemích a regionální srovnání NUTS III v České republice. Pozornost je věnována zejména českému vnitřnímu turismu s ohledem na jeho význam pro rozvoj regionů. Je provedeno meziregionální srovnání NUTS III ČR ve vybraných vstupních i výstupních parametrech vnitřního turismu. Cílem je posoudit míru variability NUTS III v České republice a ukázat na možné cesty zvýšení výkonnosti vnitřního turismu s ohledem na očekávané trendy jeho vývoje v celosvětovém kontextu.

Klíčová slova

vnitřní turismus, české kraje, vstupní a výstupní parametry, tvorba bohatství

Annotation

The article presents results of an analysis of tourism, its economic position in selected European countries, and regional comparison of NUTS III in the Czech Republic. Authors pay attention to the Czech internal tourism namely in connection with its importance for regional development. Interregional comparison of NUTS III of the CR is carried out in selected input and output parameters of internal tourism. The aim is to assess variability rate in the Czech regions and - considering expected trends of its development in worldwide context - to hint at possibilities to increasing performance of internal tourism.

Key words

internal tourism, Czech regions, input and output parameters, welfare formation

JEL Classification: L83, R11, R58

Úvod

Podle údajů World Travel and Tourism Council (WTTC) patří turismus v celosvětovém měřítku ke čtvrtému odvětví s nejvyššími příjmy, a to po automobilovém průmyslu, chemickém průmyslu, potravinářství a průmyslu paliv. [7] Jde přitom o odvětví tzv. zbytných potřeb, které je na straně poptávky silně spjato s dosaženou životní úrovní a životním stylem, na straně nabídky je determinováno jednak přírodně klimatickými, kulturně historickými, ale i společensko-politickými podmínkami, stejně jako dostupnou infrastrukturou. Při sledování vývojových trendů turismu nelze nevidět jako podřízenost hospodářským cyklům, což se

celosvětově projevilo zejména v poslední synchronní ekonomické krizi, jejíž dopad znamenal celosvětově pokles turismu - měřeno návštěvností mezi roky 2008 a 2009 - o téměř 4,2 %.

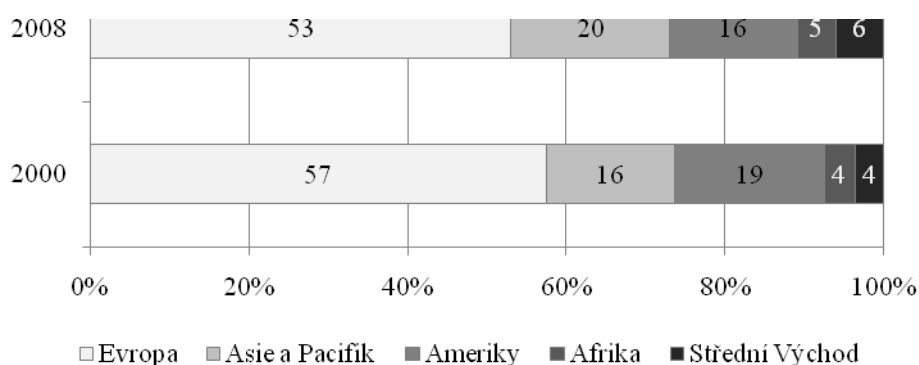
Tab. 1: Návštěvnost podle suparegionů ve vybraných letech (v mil. osob)

	2000	2005	2008	2009	2008/2000
Evropa	392,2	439,9	486,3	459,3	1,24
Asie a Pacifik	110,1	153,6	184,1	181,2	1,67
Ameriky	128,9	134,1	147,8	140,6	1,15
<i>v tom: Severní Amerika</i>	<i>91,5</i>	<i>89,9</i>	<i>97,7</i>	<i>92,1</i>	<i>1,07</i>
<i>Střední a Jižní Amerika</i>	<i>37,4</i>	<i>44,2</i>	<i>50,1</i>	<i>48,5</i>	<i>1,34</i>
Afrika	26,5	35,4	44,5	46	1,68
Střední Východ	24,9	37,8	55,9	53	2,24
celkem	682,6	800,8	918,6	880,1	1,35

Zdroj: [11]

Tabulka 1 dokládá růstový trend návštěvnosti jako ukazatele výkonnosti turismu na všech kontinentech, resp. suparegionech mezi roky 2000-2008, avšak s různou dynamikou. Ještě ilustrativnější je graf 1, který jasně ukazuje na relativní ztrátu pozice Evropy a Ameriky (zejména Severní Ameriky) a zlepšování pozice Asie vč. pacifické oblasti a Afriky.

Graf 1: Porovnání struktury návštěvnosti podle suparegionů v letech 2000 a 2008

Zdroj: [11]

Ve svém absolutním prvenství Evropa sice ještě ohrožena není, ale snižování jejího podílu na výkonu turismu nutí zaměřit se cíleně na tuto oblast ve strategických záměrech rozvoje evropských zemí. [9]

Pozornost byla turismu věnována v rámci EU během naplňování Lisabonské strategie, týkalo se ho např. usnesení Evropského parlamentu ze dne 29. listopadu 2007 o obnovené politice EU v oblasti cestovního ruchu: Vstříc silnějšímu partnerství pro evropský cestovní ruch. Přes explicitně vyjádřené odhodlání však stále Evropa ztrácí a v současnosti se opět obrací pozornost Evropské komise na turismus. Ve svém sdělení vyhlašuje Evropská komise 21 kroků s cílem udržet Evropu na prvním místě světového žebříčku turistických destinací. [6]

Článek zachycuje výsledky analýzy ekonomické pozice turismu ve vybraných evropských zemích, a to z hlediska jeho podílu na tvorbě HDP a zaměstnanosti v posledním desetiletí, ale i regionálního srovnání NUTS III v České republice. Pozornost je věnována zejména vnitřnímu (domácímu a aktivnímu) turismu v ČR s ohledem na jeho význam pro rozvoj

regionů. Jsou prezentovány výsledky meziregionálního srovnání NUTS III ČR ve vybraných vstupních i výstupních parametrech vnitřního turismu.

Cílem je posoudit míru variability NUTS III v České republice a ukázat na možné cesty zvýšení výkonnosti vnitřního turismu s ohledem na očekávané trendy jeho vývoje v celosvětovém kontextu.

1 Ekonomická pozice turismu a jeho příspěvek k tvorbě bohatství

Turismus je odvětvím vnitřně strukturovaným co do ekonomických činností, z nichž se skládá. Při hodnocení jeho ekonomické pozice jsou zpravidla zvažovány jeho přímé a nepřímé dopady [1]. Např. při hodnocení přímo a nepřímo vyvolané zaměstnanosti turismem převyšuje podle údajů WTTC v ČR nepřímo vyvolaná zaměstnanost dlouhodobě více než pětinasobně přímou zaměstnanost [14]. Ekonomické přínosy CR lze shrnout do těchto oblastí [7]: zlepšení platební bilance státu prostřednictvím aktivního CR (tzv. neviditelný export); daně a poplatky, které zvyšují příjmy do místních i státního rozpočtu; oblast podpory rozvoje malého a středního podnikání; zvyšování zaměstnanosti; oblast stimulování investic do místní infrastruktury (vodovody, kanalizace, elektrifikace, telekomunikace, silniční a železniční síť, letiště); oblast rozvoje služeb, které může využívat i místní obyvatelstvo.

Nejsouhrnnějším ukazatelem ekonomické pozice turismu je jeho podíl na hrubém domácím produktu (HDP).

Do mezinárodní komparační analýzy bylo kromě ČR zařazeno 10 evropských zemí (Rakousko, Francie, Německo, Řecko, Itálie, Španělsko, Chorvatsko, Maďarsko, Polsko, Slovensko). Na základě dat WTTC [13] byl u nich porovnáván jednak vývoj podílu turismu na HDP v letech 2000 až 2010 (t_{HDP}), jednak vývoj podílu turismu na celkové zaměstnanosti (t_{zam}). Navíc byla posuzována i relace těchto dvou ukazatelů, která je určitým vyjádřením produktivity turismu (t_p).

$$t_p = t_{\text{hdp}}/t_{\text{zam}} \quad (1)$$

Výsledky analýzy prokazují následující:

$t_{\text{HDP}} \in \langle 6,4; 26,8 \rangle$, přitom nejnižší hodnoty dosahuje Maďarsko, nejvyšší Chorvatsko. Variační rozpětí je 20,4; průměrná hodnota všech zemí za sledované období představuje 12,6 % podílu turismu na HDP.

$t_{\text{zam}} \in \langle 5,9; 32,8 \rangle$, obou krajních hodnot dosahují shodně Maďarsko a Chorvatsko. Variační rozpětí je zde o poznání vyšší: 26,9; vyšší je i průměrná hodnota: 13,6 % podílu turismu na zaměstnanosti.

Pokud $t_p = 1$, pak se rovná podíl turismu na tvorbě HDP jeho podílu na zaměstnanosti. Tohoto stavu nedosáhla ve sledovaném období žádná země, jak ukazuje tabulka 2.

Tab. 2: Srovnání hodnot tp v letech 2000, 2006 a 2010 ve vybraných zemích

Relace podílu CR na HDP a zaměstnanosti	Rakousko	Francie	Německo	Řecko	Itálie	Španělsko	Chorvatsko	Česká Republika	Maďarsko	Polsko	Slovensko
2000	0,95	0,87	0,95	0,80	0,95	0,95	0,72	1,05	1,01	1,06	1,13
2006	0,94	0,87	0,93	0,82	0,86	0,91	0,87	1,08	1,07	1,07	1,13
2010	0,94	0,87	0,95	0,82	0,85	0,90	0,91	1,07	1,06	1,07	1,13

Zdroj: [7]

Země V4 vykazují vyšší hodnoty než 1 hodnoceného relativního ukazatele výkonnosti, všechny ostatní země této hodnoty nedosahují. Nejnižších hodnot dosahuje Řecko a Chorvatsko. To však svůj výsledek na rozdíl od stagnujícího Řecka v čase poměrně výrazně zlepšuje.

Složitost ekonomické pozice turismu v ČR dokládají údaje v tabulce 3, týkající se vývoje podílu turismu na hrubé přidané hodnotě (HPH) v letech 2004-2009. Tento podíl - až na rok 2009 - klesá. Daný stav však nezpůsobuje pokles produkce turismu (s výjimkou roku 2005, což lze spojovat s opadem nárůstu turismu v raném povstupním období ČR do EU), ale vyšší meziroční růst celkové produkce. Opět s jednou výjimkou – rokem 2009, v němž se projeví důsledky ekonomické krize v celkové produkci výrazněji než v odvětví turismu.

Tab. 3: Vývoj podílu turismu na HPH v ČR

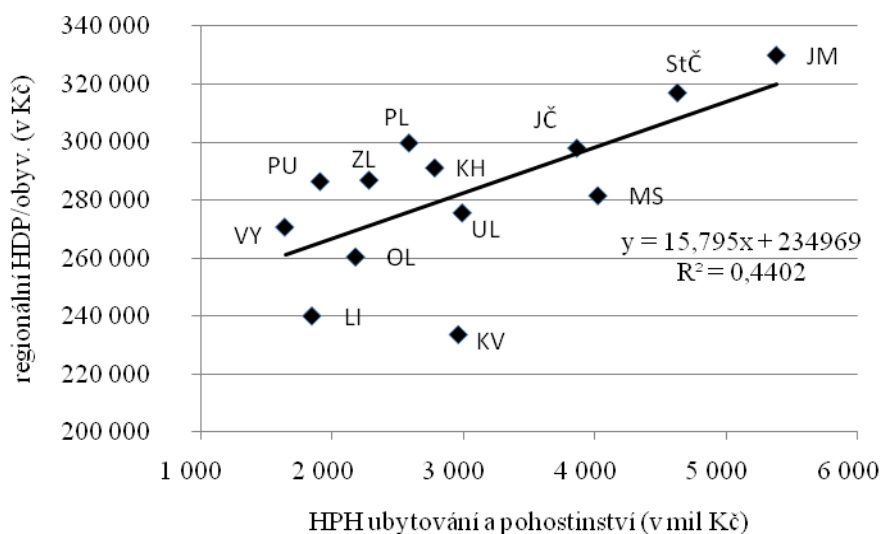
	2004	2005	2006	2007	2008	2009
podíl turismu na HPH (%)	3,3	3,0	2,9	2,7	2,6	2,7
meziroční růst produkce celkem	1,10	1,06	1,12	1,11	1,05	0,91
meziroční růst produkce turismu	1,07	0,97	1,06	1,04	1,00	0,95

Zdroj: vlastní zpracování na základě dat [2]

V detailnějším regionálním pohledu – na kraje ČR – stojí za pozornost vztah mezi tvorbou bohatství regionu (měřeno HDP na obyvatele) a tvorbou HPH hlavních odvětví turismu, kterými jsou pohostinství a ubytování. Z analýzy byla vypuštěna Praha kvůli svému výjimečnému postavení, jež by znesnadnilo porovnání ostatních krajů.

Graf 2 znázorňuje pozici 13 NUTS III ČR z hlediska obou parametrů. Jednoznačně nejlepší je kraj Jihomoravský, který při nejvyšším regionálním HDP na obyvatele dosahuje nejvyšší hodnoty HPH v hlavních odvětvích turismu. Nejnižší HDP na obyvatele, ale nikoli nejnižší hodnotu sledované HPH vykazuje Karlovarský kraj; vedle toho nejnižší hodnota sledované HPH je dosahována krajem Vysočinou, přičemž se k němu nevztahuje nejnižší regionální HDP na obyvatele. Prostřednictvím lineární regrese byl i posouzen vztah mezi oběma ukazateli (rovnice regresní přímky je uvedena v grafu 2). Koeficient determinace však ukazuje na nepříliš velkou „spolehlivost“ modelu.

Graf 2: Meziregionální komparace HDP/obyv. a HPH hlavních odvětví turismu v roce 2009

Legenda:

JM	Jihomoravský	PL	Plzeňský	OL	Olomoucký
StČ	Středočeský	UL	Ústecký	VY	Vysočina
JČ	Jihočeský	ZL	Zlínský	LI	Liberecký
KH	Královéhradecký	PU	Pardubický	KV	Karlovarský

Zdroj: vlastní zpracování na základě dat [2]

Variabilita českých krajů (bez Prahy) z hlediska tvorby HPH v hlavních dvou odvětvích turismu je poměrně vysoká. Variační koeficient regionálního HDP na obyvatele je se svou hodnotou 9,3 % cca čtyřikrát nižší než variační koeficient hodnoty HPH odvětví pohostinství a ubytování dosahovaných v jednotlivých krajích ČR, který představuje hodnotu 36,7 %.

2 Vývoj vnitřního turismu ČR v období 2003-2009

Na samotný region má vliv zejména ten turismus, který „se odehrává“ v jeho lokalitách, tj. tzv. aktivní a domácí turismus. Strana poptávky hledá nejlepší kombinaci faktorů pro uspokojení své potřeby; některé z těchto faktorů jsou stranou nabídky jen omezeně ovlivnitelné (klima, příroda, historické památky), jiné naopak (cena, rozsah ubytovacích a stravovacích možností a jejich kvalita, kvalita a rozsah souvisejících služeb). Někdy jde však o faktory, které do značné míry souvisí i s veřejnou správou regionu, resp. zajišťováním veřejných produktů (dopravní infrastruktura, ochrana životního prostředí, prevence kriminality). Řada z těchto faktorů příznivě ovlivňuje i život „stálých“ obyvatel regionu či lokality, někdy však může nastávat analogie momentu přetížení, když přemíra návštěvníků znamená pro „stálé“ obyvatele negativní externality [8].

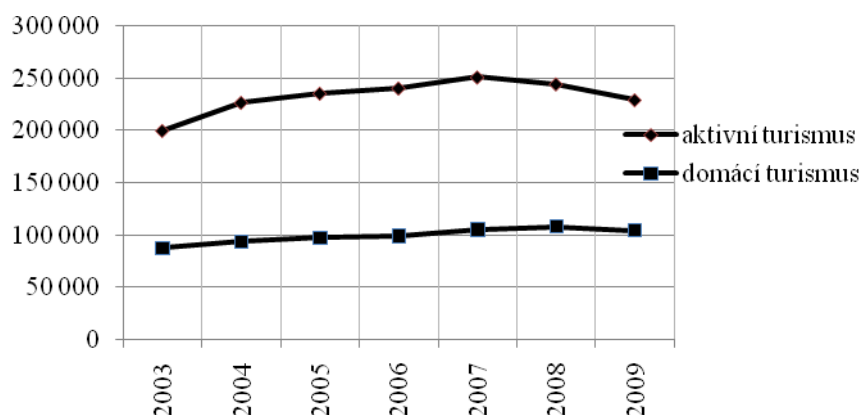
Z hlediska vývoje výdajů za produkty vnitřního turismu lze konstatovat, že v období 2003-2007 setrvaly rostly. Největší meziroční nárůst byl zaznamenán v roce vstupu ČR do EU. Údaje za roky 2008 a 2009 pak vykazují pokles, který lze v tomto odvětví považovat za důsledek krizových problémů. Co do struktury, která vykazuje značnou stabilitu, převažují ve výdajích (v jejich součtu) výdaje za ubytování a stravování, jak dokládá tabulka 4.

Tab. 4: Výdaje za produkty vnitřního turismu v letech 2003-2009 v ČR

rok	2003		2004		2005		2006		2007		2008		2009	
	mil Kč	%	mil Kč	%	mil Kč	%	mil Kč	%	mil Kč	%	mil Kč	%	mil Kč	%
Služby CK/CA *	5664	3	5923	3	5955	3	6086	3	7119	3	7750	3	6796	3
Ubytování	33706	17	38017	17	39606	17	40749	17	42280	17	39469	16	36921	16
Stravování	39200	20	43907	19	45467	19	46416	19	47461	19	45338	19	43825	19
Doprava	31894	16	37475	17	39489	17	40996	17	44214	18	43461	18	40960	18
Zboží	68609	34	78213	35	81030	34	81979	34	85129	34	84079	34	77261	34
Ostatní	20794	10	23152	10	23902	10	24158	10	24740	10	24253	10	23405	10
celkem	199867	100	226687	100	235449	100	240384	100	250943	100	244350	100	229168	100

Zdroj: vlastní zpracování na základě [3] a [4]

Při analýze vývoje návštěvníků v rámci vnitřního turismu (maximum v roce 2007 činí 250 941 osob) se projevuje v období let 2003-2009 stabilní až mírně rostoucí trend výkonnosti domácího turismu, větší výkyvy jsou patrné v aktivním turismu, jehož výkonnost roste do roku 2007, po němž následuje pokles. Ani hodnota roku 2009 však neklesla pod úroveň výchozího roku 2003, viz graf 3.

Graf 3: Srovnání vývoje návštěvníků v rámci aktivního a domácího turismu ČR

Zdroj: vlastní zpracování na základě dat [3] a [4]

Pro zvažování orientace na zahraniční klientelu mohou pomoci i statistická data World Tourism Organization, která mimo jiné obsahují i největší světové „spenders“: k prvním pěti patří (řazeno sestupně) Německo, USA, Velká Británie, Japonsko, Francie. Desáté místo obsadilo Rusko, v první pětadvacítce se objevuje kromě toho 6 asijských zemí [12].

Skladba výdajů za produkty i skladba účastníků vnitřního turismu může být nápomocna při řízení rozvoje turismu v regionu ze strany veřejné správy [10], stejně jako při usměrňování podnikatelských aktivit jednotlivých subjektů strany nabídky.

3 Mezuregionální srovnání vybraných ukazatelů vnitřního turismu

Do meziregionálního srovnání 13 krajů ČR v oblasti vnitřního turismu bylo zahrnuto 7 parametrů, které byly rozděleny na tzv. vstupní (tj. parametry popisující podmínky pro realizaci aktivit vnitřního turismu) a na výstupní (de facto parametry související s výkonností – ať už extenzivní či intenzivní – vnitřního turismu). Komparace směřovala nejen ke zjištění stavu jednotlivých krajů ve sledovaných parametrech, ale rovněž ke zjištění variability těchto parametrů. Ze zpracovaných údajů byly vypočítány průměrné hodnoty jednotlivých

parametrů a pro zajištění srovnatelnosti byly dále porovnávány podle míry odchylky od průměrné hodnoty. Výsledná zjištění jsou obsažena v grafu 4 a grafu 5.

Graf 4: Odchylky vybraných vstupních parametrů krajů od průměrné hodnoty (v %)

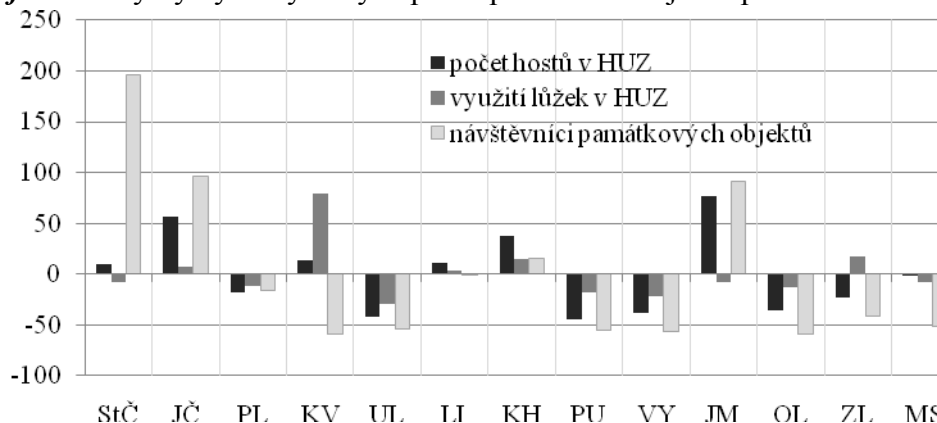
Zdroj: vlastní zpracování na základě dat [5]

Pozn.: HUZ = hromadná ubytovací zařízení

Ve snaze o snazší interpretaci byly hodnoty upraveny tak, aby pozitivní odchylky znamenaly pozitivní situaci v kraji a naopak, tj. nejlepší situace z hlediska vodních ploch je v Jihočeském kraji, nejvíce investuje do životního prostředí Jihomoravský kraj, nejhorší situace z hlediska kriminality je ve Středočeském a v Moravskoslezském kraji.

Výstupní ukazatele naznačují, že památky jsou navštěvovány bez ohledu na nebezpečí trestných činů (vysoká hodnota ve Středočeském kraji), ale možná, že by zlepšení situace vedlo i ke zvýšení výkonu vnitřního turismu zde.

Graf 4: Odchylky vybraných výstupních parametrů krajů od průměrné hodnoty (v %)

Zdroj: vlastní zpracování na základě dat [5]

Pozn.: HUZ = hromadná ubytovací zařízení

Nejhorších hodnot v souhrnu všech sledovaných výstupních parametrů dosahují kraje Ústecký, Vysočina a Pardubický.

Variabilita byla hodnocena pomocí variačního koeficientu absolutních hodnot jednotlivých parametrů s těmito výsledky: nejvyšší variabilitu má parametr „vodní plochy“ (81 %),

následován parametrem „návštěvníci památkových objektů“ (77 %) – jeden vstupní, druhý výstupní, oba patří do kategorie obtížněji ovlivnitelných. Střední variabilitu vykazují vstupní parametry „investice do životního prostředí“ (66 %), „kriminalita“ (61 %) a „počet HUZ“ (42 %). Nejnižší variační koeficient je spjat s výstupními parametry extenzity – „počet hostů v HUZ“ (38 %) – a intenzity turismu – „využití lůžek v HUZ“ (26 %).

Závěr

Výsledky prezentované analýzy potvrzují na jedné straně nezanedbatelný ekonomický přínos turismu k tvorbě bohatství, na straně druhé i nutnost věnovat jeho rozvoji, který je silně ovlivňován celou řadou faktorů, stálou pozornost.

Strana poptávky – klientela turismu – bude v následujícím období silně ovlivňována demografickým vývojem (zvyšující se podíl stárnoucí populace bude vyžadovat specifické produkty a podmínky pro turismus), měnicím se životním stylem (individualizace trávení volného času, preference aktivně tráveného volného času, změny zájmů v souvislosti s vyšším vzděláním), akcentem kladeným na péči o zdraví, životní prostředí i bezpečí, ale i rozšiřováním informačních a komunikačních technologií (internet) a změnou dopravních podmínek.

Na to musí reagovat nejen podnikatelská sféra představovaná v drtivé většině malými a středními podniky, jimž je vlastní značná míra flexibility a inovativnosti, ale i management regionů, zástupci veřejné správy, jejichž záměry by měly být v zájmu efektivního dosahování cílů podporovány národními i evropskými strategiemi, které budou spojeny s účinnými nástroji podporujícími (nebo alespoň nebránícími) rozvoji turismu, a to v zájmu trvale udržitelného, povzbudivého rozvoje jednotlivých regionů.

Analýza stavu turismu, jeho vstupních i výstupních parametrů, a to zejména v komparaci s okolím může napomoci zvážit, které nástroje naplňování strategie využívat: stimulace inovací odpovídající novým trendům spotřebitelského chování, vytváření turistických platforem ICT, koordinací školních prázdnin, ochranou spotřebitele; v analogii k vytvoření „Evropské značky“ [6] se zaměřit na „čitelnost“ značek jednotlivých regionů, mikroregionů či lokalit. Zajímavým a zdá se, že i úspěšným momentem může být činnost MAS (místních akčních skupin), jejichž inspirativním příkladem je např. MAS Železnohorský region. Inspirací pro krajské managementy i samotné podnikatele může být v tomto směru nově nastolená strategie EU, stejně jako strategická vize ČR pro oblast turismu zastřešená heslem: Destinace Česká republika – jednička v srdci Evropy. Pro její naplňování je však mít zcela jasnou představu o vývoji vnějších i vnitřních faktorů, o možnostech jejich ovlivňování v zájmu zvyšování výkonnosti českého a evropského turismu v souladu s rozvojovými zájmy jednotlivých regionů. Prvořadým úkolem je v rámci globálního sjednocování podmínek turismu uchovat si regionální jedinečnost.

Literatura

- [1] CzechTourism [online]. 2005, 2010 [cit. 2010-12-15]. Charakteristika a význam cestovního ruchu. Dostupné na: <<http://www.czechtourism.cz/didakticke-podklady/1-charakteristika-a-vyznam-cestovniho-ruchu-v-cesku/>>
- [2] Český statistický úřad [online]. 20.11.2010 [cit. 2010-12-15]. Hlavní ukazatelé národního hospodářství a cestovního ruchu v ČR. Dostupné na:

- <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/tsa_hlavni_ukazatele_narodniho_hospodarstvi_a_estovniho_ruchu_v_cr>.
- [3] Český statistický úřad [online]. 20.11.2010 [cit. 2010-12-15]. Spotřeba domácího cestovního ruchu v ČR. Dostupné na:
- [4] <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/tsa_t2_spotreba_domaciho_cestovniho_ruchu_v_cr>
- [5] Český statistický úřad [online]. 20.11.2010 [cit. 2010-12-15]. Spotřeba příjezdového cestovního ruchu v ČR. Dostupné na:
- [6] <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/tsa_t1_spotreba_prijezdoveho_cestovniho_ruchu_v_cr>
- [7] Český statistický úřad [online]. 20.11.2010 [cit. 2010-12-15]. Cestovní ruchu - Časové řady. Dostupné na: <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/cru_cr>.
- [8] EC : Europe, the world's No 1 tourist destination – a new political framework for tourism in Europe. Brussels, COM(2010)352/3)
- [9] Gabrielová, H., Odvětvová analýza - aktivní a domácí cestovní ruch České republiky. Diplomová práce. Pardubice : Univerzita Pardubice, 2011
- [10] Kraftová, I., Infrastruktura lázeňského místa. Závěrečná zpráva výzkumného projektu Nadace OSF. Pardubice, 2001
- [11] Ministerstvo pro místní rozvoj ČR [online]. 1999, 2010 [cit. 2010-12-15]. Regionální rozvoj a cestovní ruch. Dostupné na: <<http://www.mmr.cz/Cestovni-ruch/Koncepce-Strategie/Koncepce-statni-politiky-cestovniho-ruchu-v-CR-na->>
- [12] Miháliková, E., finančné ukazovatele a ich uplatnenie v samospráve. In Ekonomické aspekty v územnej samospráve. Košice : UPJŠ FVS Košice, 2011, str. 130-137
- [13] UNWTO: World Tourism Barometer. [online] 2010. [cit. 2011-04-29] Dostupné na: <http://www.unwto.org/facts/eng/pdf/barometer/UNWTO_Barom10_3_en.pdf>
- [14] UNWTO: World's Top Tourism Spenders. [online]. 2005 [cit. 2011-04-29] Dostupné na: <<http://www.unwto.org/facts/eng/pdf>>
- [15] World Travel and Tourism Council [online]. 2002 [cit. 2011-02-24]. Economic impact data and forecasts. Dostupné na:
- [16] <http://www.wttc.org/eng/Tourism_Research/Economic_Data_Search_Tool/index.php>
- [17] World Travel and Tourism Council [online]. 2002 [cit. 2011-02-24]. Economic impact data and forecasts. Dostupné na: <http://www.wttc.org/eng/Tourism_Research/Policy_Research/index.php>

Článek byl zpracován s podporou IGA Univerzity Pardubice v souvislosti s řešením projektu č. SGFES01/2011.

VPLYV ZÁPISU LOKALITY DO ZOZNAMU UNESC-A NA CESTOVNÝ RUCH (NA PŘÍKLADE MESTA BANSKÁ ŠTIAVNICA)

THE INFLUENCE OF THE REGISTRATION OF THE LOCALITY INTO THE LIST OF UNESCO ON TOURISM (AS A CASE OF THE TOWN BANSKÁ ŠTIAVNICA)

DOC. PHDR. JOLANA DARULOVA, CSc.

*Inštitút sociálnych a kultúrnych štúdií
Fakulta humanitných vied Univerzity Mateja Bela
Cesta na amfiteáter 1, 974 01 Banská Bystrica, Slovenská republika
e-mail: jolana.darulova@umb.sk*

Anotácia

Príspevok sa zaoberá problematikou zmeny mesta Banská Štiavnica vplyvom zápisu do Zoznamu kultúrneho a umeleckého dedičstva UNESC-a, pričom sa venuje historickému a kultúrnemu potenciálu mesta, najmä s ohľadom na banícke tradície a tak isto pozitívnym zmenám centra mesta, reštauračných služieb a kultúrnych aktivít konaných v priebehu roka. V roku 1993 sa dostalo mestu Banská Štiavnica najvyššie medzinárodné uznanie, keď bolo historické jadro mesta spolu s technickými pamiatkami v okolí zapísané do Zoznamu svetového kultúrneho a prírodného dedičstva UNESCO. Táto skutočnosť priniesla mestu nový rozvojový impulz. Zo stagnujúceho a hospodársky zaostávajúceho mesta označovaného ako „mesto duchov“ sa stalo mesto s prioritným významom. Prejavilo sa to nielen na samotnom vzhľade mesta, ale aj na jeho obyvateľoch – jednotlivcoch, združeníach a spolkoch, ktoré sa podieľajú na úprave mesta, bohatom kultúrnom kalendári a propagácii v prospech cestovného ruchu, zameraného najmä na zahraničných turistov.

Kľúčová slova

zápis do Zoznamu kultúrneho a umeleckého dedičstva UNESC-o, zmena priestorov mesta, zmena kultúrneho kalendára mesta, význam občianskych združení pre cestovný ruch.

Annotation

The contribution deals with the problematic of change of the town Banská Štiavnica by the influence of the registration into the List of the Cultural and Artistic Heritage of UNESCO, and focuses on historical and cultural potential of the town, especially on mining traditions and the positive changes of the town centre, hospitality services and cultural activities, which took place during the year. In 1993, the town of Banská Štiavnica was given the highest international recognition, when the historical town centre, together with the technical monuments in the surroundings, has been included into the List of the World Cultural and Natural Heritage UNESCO. This matter of fact has brought to the town a new impulse in favour of the tourism development oriented predominantly on international tourists.

Key words

registration of the locality into the List of the Cultural and Artistic Heritage of UNESCO, a change of the town spaces, a change of the cultural calendar of the town, the importance of the civil association in tourism

JEL Classification: Z19

V štúdiu¹ sa budem zobrať problematikou zmeny mesta vplyvom zápisu do zoznamu kultúrneho a umeleckého dedičstva UNESCO-a. Sústredím sa pritom na aktivity, ktoré zmenili význam mesta pre cestovný ruch ale aj samotný obraz a image mesta.

Otázku „čo pre súčasný život mesta znamená jeho zápis do zoznamu UNESCO-a?“ je možné sledovať z viacerých aspektov:

- z hľadiska zachovania a ochrany kultúrneho a umeleckého dedičstva,
- z hľadiska prezentácie kultúrneho dedičstva inštitucionálnymi formami,
- z hľadiska aktivít obyvateľov mesta (jednotlivci, občianske združenia).

Vzhľadom k etnologickému/antropologickému prístupu k naznačeným cieľom sa budem venovať: historickému a kultúrnemu potenciálu mesta, najmä s ohľadom na banícké tradície a tak isto zmenám centra mesta, reštauračným službám a kultúrnym aktivitám konaným v priebehu roka. Stranou ponechám ekonomické hodnotenia, štatistiky.

V roku 1993 sa dostalo mestu Banská Štiavnica najvyššie medzinárodné uznanie, keď bolo historické jadro mesta spolu s technickými pamiatkami v okolí zapísané do Zoznamu svetového kultúrneho a prírodného dedičstva UNESCO. Územne patrí Banská Štiavnica do chránenej krajinskej oblasti Štiavnické vrchy a platí preň druhý stupeň ochrany. Mesto má množstvo návštevnícky zaujímavej zelene – v chránenom areáli botanickej záhrady, v arboréte, v Baníckom múzeu v prírode pod Klingerom či na Kalvárii. Je tu však predovšetkým množstvo chránených kultúrno-historických hodnôt – v samotnom intraviláne mesta je približne 270 národných kultúrnych pamiatok. Mimoriadne významné sú pre turistov aj technické pamiatky neraz svetového významu², ktoré sú v meste a jeho okolí zachované.

Rozvoj turizmu v lokalite podporujú aj kultúrne zariadenia najvyššieho stupňa. V Banskej Štiavnici ide o Slovenské banské múzeum a expozíciu v prírode, ako aj o najvýznamnejšie spoločenské podujatia medzinárodného charakteru (Medzinárodné dni múzeí, Medzinárodné

---

¹ Štúdiá prináša šťastie výsledky výskumu uverejnené v kapitole DARULOVÁ, J. Premeny malého historického mesta. In: BITUŠÍKOVÁ, A., LUTHER, D. (eds.). Kultúrna a sociálna diverzita na Slovensku III. Globálne a lokálne v súčasnom meste. Banská Bystrica: Ústav vedy a výskumu UMB, 2010, v tlači.

² 10 svetových naj Banskej Štiavnice. **Štiavnický stratovulkán** – Založenie Banskej Štiavnice umožnili priaznivé geologické procesy súvisiace s vývojom najväčšej stredoeurópskej sopky – Štiavnického stratovulkánu s rozlohou 2 000 km² a s pôvodnou výškou 4 000 m n. m. **Prvé použitie pušného prachu na mierové účely** – V banskoštiavnickej štôlni Bieber sa 8. februára 1627 uskutočnilo prvé úradne zdokumentované rozpájanie horniny strelným prachom v podzemí. **Energetický systém** – Keď v 18. storočí Viedenský dvor uvažoval v súvislosti s nedostatkom zdrojov energie na pohon čerpacích zariadení o zatvorení banskoštiavnických baní, bol navrhnutý a vybudovaný unikátny systém vodných nádrží, zásobovaný pomocou vodných jarkov na svahoch prehradených dolín. **Nádrž Rozgrund** – Riešenie a sklon tejto pozoruhodnej technickej pamiatky, projektovanej Samuelom Mikovínom, bolo sto rokov považované za najodvážnejšie v rámci všetkých vodných nádrží na svete. **Banická akadémia** – Táto prvá banická škola v Uhorsku sa od roku 1762 stala centrom vzdelanosti baníckych odborníkov celej monarchie a bola prvou vysokou školou technického zamerania na svete. **Štiavnický poludník** – Tento poludník bol vyznačený pre potreby banských meračov ako Štiavnický nultý poludník. Nachádza sa v budove Kammerhof, v expozícii Baníctvo na Slovensku. **Strojová výroba oceľových ťažných lán** – V roku 1837 bola v Štiavnických baniach zavedená prvá strojová výroba oceľových ťažných lán na svete. **Prvý funkčný akumulátor použitý v praxi** – Tento akumulátor bol zostrojený profesormi Banskej akadémie, ktorí v roku 1885 vyhrali medzinárodný konkurz vyhlásený na riešenie dodávky akumulátorov pre Viedenskú operu.

Prvý medzinárodný banícky a hutnícky vedecký kongres – Na podnet Ignáca von Borna sa konal v roku 1786 v Sklených Tepliciach a tu bola založená aj prvá Medzinárodná vedecká spoločnosť na svete. **Hodrušit** – Z banskoštiavnického – hodrušského revíru pochádza prvý opis nového druhu minerálu – hodrušitu. Zdroj: Informačná kancelária mesta Banská Štiavnica

sochárske sympóziium v dreve, Dni kultúrneho dedičstva a pod.). Z inštitucionálneho hľadiska teda prispievajú k cestovnému ruchu významné odborné inštitúcie sídlia v Banskej Štiavnici. Napr. Banské múzeum v prírode ako súčasť Slovenského banského múzea svojou expozíciou priťahuje návštevníkov možnosťou fárania do bane. Súčasťou povrchovej expozície je Náučná geologická expozícia (projekt Geopark Banská Štiavnica), ktorá prezentuje geologický vývoj Slovenska. Prostredníctvom projektu BANSKOŠTIAVNICKÉHO GEOPARKU sa sprístupnila dedičná odvodňovacia štôlna Glanzenberg a náučné chodníky Paradajz a Terézia. Je evidentné, že sa tieto atrakcie zameriavajú aj na zahraničných turistov, keďže texty všetkých naučných tabúl sú aj v cudzích jazykoch. Zaujímavosťou môžu byť aj mineralogická expozícia alebo najrozsiahlejšiu banícku expozíciu v Kammerhofe, najväčšom stredovekom stavebnom komplexe mesta. Najväčším lákadlom pre turistov však ostáva samotná architektúra mesta.

Rozvoj turizmu a ochrana prírody a pamiatok pôsobia často ako dva protichodné faktory: na jednej strane sa mesto otvára turizmu a snaží sa pritaľnúť nové investície, na druhej strane si musí zachovať stopy svojej jedinečnej histórie a krajinný ráz okolia mesta, ktorým vďačí za svoju výnimočnosť, a tým aj za turistickú atraktivitu. Ako spätná väzba – „prispieva cestovný ruch k zachovaniu kultúrneho dedičstva, zvýrazneniu hodnoty kultúrnych statkov, rastu poznania návštevníkov v cestovnom ruchu, rozvoju kultúrno-spoločenského života cieľového mesta (regiónu, obce) a pod. (Gúčík 2006 : 19). Očakávaný rozvoj a s ním súvisiace zmeny musia byť teda citlivo riadené. Ako tomu bolo v skumanom meste?

Po zápise mesta do zoznamu UNESCO-a nastalo výrazné ekonomické oživenie.

Investičné aktivity boli zamerané na rekonštrukciu existujúcich objektov v historickom jadre mesta aj pre zariadenia penziónového typu. Ubytovanie pre solventnejších návštevníkov mesta zatiaľ poskytuje Grand hotel Matej. Pripravený je však zámer sprevádzakovania hotela najvyššej kategórie. Ako vyplýva z Programu hospodárskeho, sociálneho a environmentálneho rozvoja mesta z roku 2006 v dolnej časti mesta, na „František šachte“ sa pripravuje investícia do polyfunkčného športového areálu. Súčasťou tohto areálu bude aj hotelová časť. Areál má projektovaný zámer na celoročné využitie pre domácich a zahraničných návštevníkov.

Centrum mesta

Veľký význam má v prostredí historických miest centrum, ktoré býva zvyčajne aj najstaršie. Architektúra sa sústreďuje okolo námestí, ktoré v minulosti plnili dôležité funkcie. V rámci revitalizácie boli v mnohých slovenských mestách po roku 1989 obnovené pôvodné funkcie hlavných námestí – trhovú, obchodnú a spoločensko-kultúrnu. Išlo o vylúčenie dopravy a odstránenie zastávok MHD, situovaných v socializme na hlavných námestiach. Vznikli **pešie zóny** ako verejné miesta poskytujúce oddych, relaxáciu (parčíky, lavičky, fontány) a možnosť združovania (reštaurácie, jedálne). Postupne sa otvorili viaceré módné butiky, reštaurácie, kaviarne a ožili aj trhy s ovocím, zeleninou a kvetmi.

V Banskej Štiavnici tvorí jadro mesta Námestie Sv. Trojice, pešia zóna tu však nevznikla, lebo reálna štruktúra mesta neumožnila riešiť dopravu v meste odklonením z centra. Doprava v intraviláne mesta je teda problémová, pričom najvýraznejšie sa prejavuje parkoviskom na Námestí Sv. Trojice a čulým dopravným ruchom na ulici A. Kmet'a, hlavnej tepny centra.³

³ <http://www.asb.sk/analyzy/rozvoj-regionov/banska-stiavnica-bohata-minulost-neista-buducnost-4180.html>.

Aj v Banskej Štiavnici sa centrum stalo frekventovaným miestom služieb – najmä obchodných a reštauračných. Mnohé domy prešli rekonštrukciou (často veľmi náročnou a zdĺhavou) a plnia viaceré funkcie. Viaceré domy v centre nedisponujú žiadnou záhradou, iba malým dvorom, lebo sú situované v strmých svahoch. Aj tieto časti patriace k domom sú upravené a sprístupnené ako letné terasy. V domoch na „trotuári“⁴ sú interiéry zväčša upravené v štýle medzivojnovkej éry, využívajú malé drevené výkladné plochy a zariadené sú štýlovo v kombinácii s „prírodnými materiálmi a predmetmi“, nevynímajúc staré kusy nábytku a bytových doplnkov.

Obchody v jadre mesta ponúkajú najmä suveníry, umelecké predmety a obrazy slovenských autorov. Početné sú aj predajne so zlatom, šperkmi a bižutériou. Je zrejmé, že sú orientované najmä na príležitostných návštevníkov mesta.

Radničné námestie, Námestie Sv. Trojice s Ulicou A. Kmeťa tvoria nielen obchodné ale aj kultúrno-historické centrum mesta. Ponúkajú niekoľko lákadel pre turistov: gotický kostol sv. Kataníny vysvätený v roku 1500, meštianske domy, barokové paláce a rezidencie, Muzeum – Berggericht so sprístupnenými úsekmi banských štôlní a mineralogickou expozíciou, galériu J. Kollára – stála expozícia výtvarných diel od 13. do 20. storočia z oblasti Banskej Štiavnice a ďalších banických regiónov na Slovensku.

V centre mesta sa nachádza aj Štiavnický betlehem, najväčší pohyblivý drevený betlehem na Slovensku, zobrazujúci históriu a život mesta. Navštíviť je možné Starý zámok s expozíciou histórie banskoštiavnického regiónu, streleckých terčov, fajkárstva či kováčstva a aj neďaleký Nový zámok, ktorý ponúka expozíciu Protitureckých bojov na Slovensku.

Reštaurácie

V meste sa pomaly rozbieha aj hoteliérstvo a gastronómia, aj keď ešte pomerne obmedzená – prevládajú pizzerie a penzióny. V jadre mesta sa v posledných rokoch zlikvidovali reštauračné podniky samoobslužného typu, kde bolo jedlo lacnejšie a zákazník si mohol vybrať z lacných varených jedál alebo šalátov, desiatových polievok a pod. Keď však majitelia zhodnotili interiér, zmenili sa na reštaurácie vyššej cenovej kategórie, čo malo za dôsledok stratu bežných domácich konzumentov. Dalo by sa predpokladať, že získavajú najmä klientelu zo zahraničia okrem iného aj ponukou svetovej kuchyne - najmä talianskej a ázijskej.

Jedálne lístky odrážajú nielen snahu domácich ponúkať svetovú kuchyňu, ale aj miestne špeciality, resp. pomenúvajú jedlá miestnymi nárečovými výrazmi. Niekedy však vyznievajú komicky: napr. „Náckov⁵ fruštuck“ (čierna káva a croasanty).

Vychýrená reštaurácia Erb napr. ponúka PACHERÁJE A ŠUTEMÍNI (niečo sladké) či Handzov šichtovný chlebík (zapečený chlebík so slaninou a syrom) a pod. Súčasťou tejto reštaurácie je pivovar situovaný pri vchode za presklenou stenou, kde návštevník môže vidieť technologickú miestnosť a v podkroví navštíviť netradičné divadielko.⁶

⁴ Vyvýšený chodník pozdĺž hlavnej ulici A. Kmeťa.

⁵ Nácko – baník okolo ktorého sa viaže humoristické rozprávanie a ktorý je hlavným aktérom miestnych anekdot.

⁶ V roku 2011 má tu vystupovať napr. M. Lasica.

Čo sa týka spotrebného tovaru, tento je jednoznačne orientovaný na domáceho spotrebiteľa a odzrkadľuje kúpyschopnosť domáceho obyvateľstva. Okrem jedného-dvoch butikov s módnym a športovým odevom sú frekventované najmä predajne typu second handu a diskontných predajní. V kontraste sú teda služby na pomerne vysokej úrovni oproti zaostávajúcemu obchodu so spotrebným tovarom. Kladnou stránkou väčšiny obchodíkov sú pekné výklady, na viacerých nechýba originálny výtvarný prejav či umelecké kovanie.

Banská Štiavnica sa stala vyhľadávaným mestom nielen pre domácich, ale aj pre zahraničných turistov. Niektorí z nich sa stali aj novými investormi a majiteľmi nehnuteľností v meste a rekonštrukciou individuálnych objektov sa zúčastňujú na pozitívnom obraze mesta. Miestni obyvatelia ich nazývajú chalupári.

Vysokú účasť na cestovnom ruchu majú najmä zahraniční turisti. Svedčí o tom aj podiel na objeme tržieb. Kým kúpna sila domáceho obyvateľstva je veľmi nízka a podiel na tržbách v obchodoch je odhadovaný na 35%, chalupári tvoria 25%, cudzí a návštevníci mesta až 40% z objemu tržieb.

Kultúrne aktivity

Tak ako vo všetkých menších mestách na Slovensku, aj v Banskej Štiavnici sa leto už tradične stáva hlavnou turistickou sezónou. Na letné obdobie sa sústreďujú všetky významné kultúrno-spoločenské aktivity, predovšetkým masového charakteru, resp. tie, ktoré majú ambíciu osloviť väčšinu návštevníkov. Za najvýznamnejšie možno považovať Dni baníkov, ktoré sa konajú v septembri (9. september – oficiálny deň baníkov) a začali svoju tradíciu 5. a 6. júla 1934 so sprievodom, baníckou akadémiou, bohoslužbami a baníckou veselícou. Postupne nadobúdali celoslovenský význam, lebo združovali všetkých baníkov, a po druhej svetovej vojne, v súlade so socialistickou ideológiou, boli oslavou baníckeho stavu. Po roku 1989 sa stávajú čoraz viac banskoštiavnickou osobitosťou. Lokálnou zvláštnosťou osláv bol salamandrový sprievod. „Pôvodne (v období existencie Baníckej a lesníckej akadémie v Banském Štiavnici) to bol vážny a slávnostný sprievod poslucháčov banskoštiavnickej akadémie konaný pri významných príležitostiach, akými bolo prvé fárание, šachtág, pohreb profesora alebo študenta, lúčenie sa valetantov (absolventov školy) s mestom. Názov „salamander“ je odvodený od kľukatého pohybu jašteričky – salamandry škvrnitej.⁷ Napodobňujúc jej pohyby prechádzal sprievod z jednej strany ulice na druhú a niesol kahance a fakle“ (Lichnerová 2002: 187). Postupom času sprievod uniformovaných baníkov nesúcich fakle dopĺňali alegorické vozy a účinkovalo v ňom okolo 500 postáv, ktoré znázorňovali nielen prácu a život baníkov, ale aj ostatných obyvateľov mesta (podrobnejšie Štepaneková - Novák).⁸

V súčasnej dobe sa Dni baníkov premenovali na Salamandrové dni a od roku 2008 sa menia na malý mestský festival s hudbou rôznych žánrov, akciami pre deti (divadlá, sokoliari, animačné programy, modelári, šermiari atď.), výstavami, samotným sprievodom, trhmi atď. Dni sú spojené s otvorením Dní európskeho kultúrneho dedičstva na Slovensku. Je evidentné,

⁷ S jašteričkou je spojená legenda o vzniku mesta, keď pastier objavil na vršku nad mestom jašteričky so zlatým a strieborným prachom na chrbte.

⁸ Po druhej svetovej vojne bývali súčasťou baníckych dní tzv. banícke estrády, ktoré pripravoval kolektív organizátorov a aktérov – amatérskych hercov, spevákov, hudobníkov z radov samotných baníkov. V pestrom programe si našli miesto aj vystúpenia tematicky viazané na banícku prácu (permoníci) a vystúpenia reagujúce na dianie v meste (trubadúri). Tieto postupne nahradili vystúpenia profesionálnych súborov až nakoniec estrády zanikli (DARULOVA, J. in Pamät měst)

že mesto chce sprístupnením a zatraktívnením tradícií prispieť k rozvoju turistického ruchu a taktiež prilákať možných zahraničných investorov.

Spoločným znakom väčšiny kultúrnych aktivít je, že sa realizujú najmä vo verejných priestoroch mesta, najmä na Námestí sv. Trojice. V žánrovo pestrej ponuke podjatí tu našli siesto aj špičkové džezové vystúpenia alebo prejavy alternatívnej kultúry.⁹

Kultúrny a spoločenský život Banskoštiavničanov rozširuje aj bohatá ponuka aktivít a programov, ktoré organizujú spolky a združenia okolitých obcí.¹⁰

Aby sa turizmus nerozvíjal iba v letných mediáciach, nad mestom otvorili nové lyžiarske stredisko Salamandra Resort, ktoré by mohlo pritiahnúť viac turistov počas zimného obdobia.

Okolie mesta

S mestským cestovným ruchom sa spája aj návšteva bezprostredného okolia mesta. Okrem technických pamiatok, ktoré súvisia s aktívnou banskou érou a ktoré sú v ponuke Turistického informačného centra, sú to najmä kúpeľné miesta. Len 12 kilometrov severne od mesta sa v Sklených Tepliciach nachádzajú liečebné termálne kúpele a 15 kilometrov tým istým smerom leží akvapark Vodný raj v dedinke Vyhne.

Relatívny rozkvet tu zaznamenala aj agroturistika – v okolí Štiavnice sa nachádza niekoľko rančov, ktoré ponúkajú relax v štýle divokého západu so slovenskými kulisami. V lokalite sa nachádza viac ako desať prístupných jazier – tajchov, vytvorených v 17. a 18. storočí pri banskej činnosti, ktoré sú chatárskymi a chalupárskymi centrami domácich obyvateľov a aj zahraničných turistov.

Mesto a región tiež pracujú na kontinuálnom rozširovaní cyklistických trás a náučných chodníkov; okrem klasických športových aktivít sú na južnej strane Sitna k dispozícii steny na skalolezectvo.

Propagácia, informovanosť

V súvislosti s rozvojom mestského cestovného ruchu K. Košťalová konštatuje, že účasť na kultúrnom cestovnom ruchu sa často kombinuje s inými druhmi cestovného ruchu, napríklad rekreačným, kúpeľným či kongresovým. Preto by propagácia historických pamiatok i kultúrnych podjatí mala byť spojená aj s inými oblasťami, potrebné je aj zladať termíny... zvýšiť variabilitu ponuky (Košťalová 2006 : 240, 250).

Organizátori, usporiadatelia, inštitúcie a aj jednotlivci si uvedomujú význam propagácie a vzájomného prepojenia a variability ponúkaných služieb a usilujú sa zlepšovať informačnú organizáciu mesta, aby mali návštevníci ľahký a nekomplikovaný prístup k akciám,

⁹ Po roku 1989 sa zmenili aj formy finančnej podpory kultúrnych aktivít, popri inštitucionálnych zdrojoch mesta (prípadne zložiek VÚC) sú to najmä finančné prostriedky skromných firiem či jednotlivcov. Napríklad v roku 2010 bolo Štiavnické kultúrne leto na 60% vykryté z finančných prostriedkov súkromných firiem a organizácií (Steiger, Slovenská autobusová doprava a iní).

¹⁰ Napr. *Anton*: celoslovenské poľovnícke slávnosti Dni svätého Huberta, festival Heligonka, *Preňčov* Podsitnianske dni hojnosti (ľudový festival remesiel, tradičných jedál, výrobkov), *Štiavnické Bane*: Rezbárske dni, *Banská Belá*: Dni obce Banská Belá - tradičný ľudový festival - v rámci neho sa od r.1964 koná sprievod Beliansky krokodíl, výstava remeselníkov obce, púť, *Ilja*: Hajnál (tradičný fašiangový sprievod masiek) atď.

podujatiám. Služi na to web.stránka mesta s bohatou informačnou bázou, orientovanou nielen na históriu, ale aj na aktuálny kalendár mesta s pútavou fotodokumentáciou a invenčná je aj reklama niektorých ponúkaných služieb. Turistické informačné centrum na požiadanie sprostredkuje sprievodcu komunikujúceho vo viacerých cudzích jazykoch – najfrekventovanejšou je angličtina, nemčina, maďarčina - a bezplatne poskytne mapu mesta Potulky Banskou Štiavnicou s vyznačenými trasami, pamiatkovými objektmi a informáciami o parkovaní, stravovaní a ubytovaní.¹¹ Aj v reštauráciách a penziónoch možno dostať kúpiť viaceré brožúry, od klasických turistických sprievodcov cez tematické (technické pamiatky) až po neobvykle spracované. Napr. v informačnom sprievodcovi Kam v Banskej Štiavnici¹² je okrem zaujímavostí a ponúk výletov aj krátky slovníček, podľa ktorého sa orientujú Štiavničania: napr. Trotuár, vyvýšený chodník, terasa s obchodmi a kaviarňami na Ulici A. Kmeťa, Šindlerka – rekonštruovaná priemyselná budova na Dolnej ulici oproti Tabačke, ktorou sa označuje bývalá tabaková továreň a pod. Autori sa v nej snažia priblížiť olrem iného aj „spleť uličiek a pôvabné štiavnické zákutia, ktoré môžu návštevníkovi v tieni turistických dominant mesta uniknúť, ktoré však tvoria neodmysliteľnú súčasť originálneho genius loci tohto mesta“. Ďalšia útlá knižočka Banská Štiavnica 7x7 približuje špecifické črty mesta. V snahe ponúknuť „to najcennejšie, čo mesto má“ informuje návštevníka o siedmich dominantách mesta, o siedmich osobnostiach mesta, o siedmich príbehoch, ktoré zachovala kolektívna pamäť obyvateľov, o siedmich kulinárnych špecialitách a nakoniec aj o siedmich divoch mesta

Občianske združenia a spolky

Aj činnosť niektorých spolkov a združení je odrazom participácie občanov na vzhľade mesta a prejavom ich snáh o ochranu a propagáciu lokálnych zvláštností v porostech cestovného ruchu.

K najstarším patria združenia a spolky, ktoré vznikli z iniciatívy a potreby chrániť a rozvíjať kultúrne dedičstvo a banické tradície a posilňujú mesto ako *centrum histórie*. Patrí sem napr. **Spolok Banskej Štiavnice '91 – občianske združenie pre záchranu kultúrneho dedičstva**. Je to občianske združenie, ktoré vzniklo zlúčením Nadácie Banskej Štiavnice '91 s občianskym združením Gradus v roku 1997.

Podobné zameranie má aj **Banskoštiavnický skrášľovací spolok**, neformálne združenie občanov, ktoré spája obyvateľov a sympatizantov Banskej Štiavnice, ktorí sa snažia prispieť k zatraktívneniu verejných priestranstiev vlastným pričinením. Príkladom je skrášľovanie Dolnej ružovej ulice - pred každým domom sú vysadené a dnes už rozrastené ruže. Ulica sa stala odporúčanou trasou k areálu Botanickej záhrady, pričom ponúka krásny výhľad na historické centrum mesta so svahmi posiatymi baníckymi domčekmi.

Banskoštiavnicko - hodrušský banický spolok sa snaží o obnovenie, udržiavanie a rozvíjanie viacstoročnej tradície baníckych zvykov, organizovanie akcií pre verejnosť s cieľom propagácie banskoštiavnického regiónu u nás a v zahraničí. Má podieľ aj na vzniku nových aktivít, ktoré sa stali súčasťou kultúrneho kalendára mesta.

Združenie turizmu Banská Štiavnica podporuje rozvoj regiónu Banskej Štiavnice a ďalších obcí v Štiavnických vrchoch; presadzuje názory členov na cestovný ruch; vedie svojich

¹¹ Mapu vydalo v roku 2010 Združenie turizmu Banská Štiavnica.

¹² Vychádza dva razy do roka a na jeho vydaní sa podieľa Združenie turizmu v Banskej Štiavnici.

členov k etickému podnikaniu v cestovnom ruchu. Okrem iného, vydava aktuálne propagačné materiály.

Najmladším je **Občianske združenie Štokovec**, ktoré tvorí skupina umelcov, teoretikov, architektov a priateľov Banskej Štiavnice a ktoré posilňuje mesto ako **centrum umenia**. Zámerom je zintenzívniť a sprofesionalizovať aktivity rôznych kultúrnych žánrov - od výstav vizuálneho umenia, organizovania workshopov, dielní, prezentácií, čítačiek či projekcií. Od roku 2009 ukotvili aktivity v priestore železničnej stanice, ktorú postupne revitalizuje na živé centrum umenia so zameraním na ateliérové a rezidenčné pobyty domácich a zahraničných umelcov.

Záver

Zápis mesta a jeho okolia do Svetového zoznamu kultúrnych a umeleckých pamiatok UNESCO-a priniesol mestu nový rozvojový impulz. Zo stagnujúceho a hospodársky zaostávajúceho mesta¹³ sa stalo mesto s prioritným významom.¹⁴ Prejavilo sa to nielen na samotnom vzhľade mesta, ale aj na jeho obyvateľoch (združenia a spolky) a rozvoji cestovného ruchu. Mnohé aktivity smerujú tiež k tomu, aby sa mesto, ktoré obľubujú umelci, stalo centrom umeleckého diania. Z mesta, ktoré bolo v minulosti spájané so zvláštnym lokálpatriotizmom, tradicionalizmom a izolacionizmom, sa stáva mesto moderné, otvorené kreatívnosti. Aj v hodnotení úrovne miestneho kultúrneho života nastalo oproti minulosti výrazné zlepšenie.

Literatúra

- [1] DARULOVÁ, J. 2005. Kultúrny turizmus – nedosiahnuteľný cieľ alebo „neobjavené hodnoty kultúrneho dedičstva“. Etnologické rozpravy, roč. XII, č. 2, s. 41-49. ISSN 1335–5074
- [2] DARULOVÁ, J. 2001. Vplyv kultúrneho dedičstva regiónu na rozvoj cestovného ruchu. In: Kultúra a cestovný ruch. Zborník z vedeckej konferencie. Vydal: Ekonomická fakulta UMB, Banská Bystrica, s. 96-99. ISBN 80-8055-507-9
- [3] DARULOVÁ, J. 2001. Kultúrne regióny Slovenska – špecifický determinant turizmu. In: Region-služby-cestovní ruch. (Sociodynamické faktory rozvoje regiónů). Filozofická fakulta Ostravská univerzita v Ostravě. Mezinárodní konference, s. 353-354. ISBN 80-7042-580-6
- [4] DURBÁK, M., KAŇA, R., LICHNER, M. a kol. Sprievodca po technických pamiatkach Banskej Štiavnice a okolia. Banská Bystrica: Štúdio HARMONY, s. r. o. ISBN 80-968547-4-7

¹³ Útlmom baníctva v 19. storočí a ukončením ťažby v 20. storočí rozvoj mesta ustrnul a Banská Štiavnica sa stala chudobným mestom. Ekonomický útlm, takmer žiadne inštitúcie na národnej a okresnej úrovni, ako aj geografická poloha mesta – v doline mimo hlavných dopravných tepien, negatívne ovplyvnili sociálnu a vekovú štruktúru a odrazili sa aj na vzhľade mesta – pokračovala postupná devastácia historických budov, z centra mesta a jeho ulíc zmizol ruch a vytrácal sa život. Negatívne hodnotenia mesta pokračuje aj v osemdesiatych rokoch 20. storočia, s úpadkom ťažby prišiel aj úpadok mesta, ľudia hŕfne odchádzali (Kuhn 2010). Aj prelomový rok 1989 zastihol mesto v zlom stave.

¹⁴ V prospech rozvoja mesta bol prijatý Zákon z 30. januára 2001 o ochrane a rozvoji územia Banskej Štiavnice a okolia. Účelom tohto zákona je utvoriť podmienky na plnenie Dohovoru o ochrane svetového kultúrneho a prírodného dedičstva, najmä na zachovanie urbanizovaného priestoru historického jadra Banskej Štiavnice a okolia.

- [5] GÚČIK, M. 2006. Tradičná kultúra ako faktor regionálneho rozvoja. In: Tradičná kultúra, turizmus a rozvoj regiónov. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Filozofická fakulta, Katedra manažmentu kultúry a turizmu. s. 11-22. ISBN 80-8050-992-1
- [6] KOŠTIALOVÁ, K. 2006. K problematike mestského cestovného ruchu. IN: Tradičná kultúra, turizmus a rozvoj regiónov. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Filozofická fakulta, Katedra manažmentu kultúry a turizmu. s. 239-252. ISBN 80-8050-992-1
- [7] KUHN I. 2010. Banská Štiavnica chytá druhý dych. Ročenka TREND TOP v cestovaní, ktorá je prílohou TRENDU č. 18. 11.05. 2010
- [8] LICHNER, M., BENEDIKTYOVÁ, A. (eds.) 2005. Historické mesto Banská Štiavnica. Informačný bulletin. Banská Bystrica : Štúdio HARMONY, s.r.o. ISBN 80-968-547-0-4
- [9] Lichnerová, R. 2002. Banícke zvyky a tradície. In: Lichner, Marián a kol.: Banská Štiavnica. Svedectvo času. Banská Bystrica: Štúdio HARMONY, s.r.o.
- [10] MACHARIK, M., SOLOVICOVÁ, B., PŮLPÁN, J. 2010. Kam v Banskej Štiavnici. Jar, leto a jeseň 2010. Banská Štiavnica : Juraj s.r.o. so Združením turizmu.
- [11] ROHÁČ, J. (edit.). 2010. Banská Štiavnica 7x7. Banská Štiavnica : Hermann Armin, s.r.o.
- [12] ŠTEPÁNEKOVÁ, D. – NOVÁK, J. 1992. Banskoštiavnický salamander. Banská Štiavnica: Montana spol. s.r.o.
- [13] <http://www.asb.sk/analyzy/rozvoj-regionov>
- [14] http://www.banskastiavnica.sk/stranka_data/subory/obcianske-aktivity/stanovy.pdf
- [15] <http://www.banskastiavnica.sk/obcan/kalendar-podujati.html>

TRADIČNÁ KULTÚRA AKO FAKTOR ROZVOJA MESTSKÉHO TURIZMU (NA PRÍKLADE MESTA ZVOLEN)

TRADITIONAL CULTURE AS A FACTOR IN THE DEVELOPMENT OF URBAN TOURISM (FOR EXAMPLE, ZVOLEN)

PHDR. KATARÍNA KOŠTIALOVÁ, PHD.

*Inštitút sociálnych a kultúrnych štúdií
Fakulta humanitných vied Univerzity Mateja Bela
Cesta na amfiteáter 1, 974 01 Banská Bystrica, Slovenská republika
e-mail: katarina.kostialova@umb.sk*

Anotácia

Príspevok sa venuje tradičnej kultúre ako faktoru rozvoja mestskému turizmu. Prezentuje kultúrne javy, podujatia, imidž mesta, atmosféru mesta Zvolen. Dôraz je kladený na tie prejavy ktoré tvoria historické kontinuum a súčasť dnešnej kultúry mesta. Príspevok sa zameria aj na stratégiu mesta s dôrazom na tradičnú kultúru.

Kľúčové slová

Mestský turizmus, tradičná kultúra, podujatia, stratégie, Zvolen

Annotation

The article deals with a problem of the traditional culture as a factor in the development of urban tourism. There are presented cultural phenomena, events, image of the city, the atmosphere of Zvolen. An emphasis is placed on the acts that constitute the historical continuum and part of the contemporary city of culture. The contribution will focus on the strategy of the city, with an emphasis on traditional culture.

Keywords

Urban tourism, traditional culture, events, strategies, Zvolen

JEL Classification: Z19

Úvod

Jednou z nosných foriem cestovného ruchu je mestský cestovný ruch. Podľa M. Gúčíka predstavuje každú formu pobytu návštevníkov v meste, v mestskom prostredí. Môže byť motivovaný pracovne (obchodný, veľtržný, kongresový) i turisticky, kedy predstavuje symbiózu kultúrneho, vzdelávacieho, nákupného, zdravotného cestovného ruchu, vrátane návštev príbuzných a priateľov. Pre mestá je to príležitosť prezentovať kultúrne hodnoty, podujatia a primerane ich ekonomicky zhodnocovať (Gúčík 2000: 25-26). Kultúrny potenciál mesta nezahŕňa len materiálne a duchovné hodnoty, ale v širšom slova zmysle aj sviatočný i každodenný spôsob života obyvateľov, prírodné prostredie, sféru služieb i infraštruktúru. Odborníci v oblasti cestovného ruchu zastávajú názor, že kultúrno-historický potenciál slovenských miest sa nevyužíva dostatočne, pričom problém nie je v tom, že nemáme čo ponúknuť (Gučík, Kmeco, Raši). Vzhľadom na podmienky našej krajiny, blízkosť a mentalitu trhov a perspektívu týchto foriem, ide pre našu krajinu skôr o produkt budúcnosti

(Sotník 2009). Je potrebné si uvedomiť, že mestský turizmus¹ nie je len činnosťou určenou pre podnikateľské sféry, ale aj pre aktivity samotného mesta a zabezpečenie jeho rozvoja by malo byť jednou z priorít mestských úradov. Navyše, mestský turizmus napomáha účinne a efektívne vytvárať aj imidž samotného mesta. Do popredia sa dostáva aj marketing, marketingová komunikácia, príprava strategických plánov zameraných na rozvoj cestovného ruchu.

Vo svojej štúdií priblížim pohľad na turizmus v meste Zvolen optikou etnologickej. To znamená, že sa zameriam na kultúrne javy, podujatia, imidž mesta, atmosféru mesta s dôrazom na tie prejavy, ktoré predstavujú súhrn materiálnych, sociálnych a duchovných výsledkov tvorivej činnosti ľudí, ktorá tvorí historické kontinuum a súčasť dnešnej kultúry mesta. Sledujem najmä tie aktivity, ktorými sa mesto odlišuje od iných a ktoré patria k „mestotvorným“ a zároveň majú dispozície i potenciál prilákať turistov do mesta. Zameriam sa na stratégie mesta a hľadanie odpovedí na otázku, či obsahujú prvky s cieľom naplniť a budovať imidž mesta.

Pri uchopení danej problematiky vychádzam z niekoľkoročných etnologických výskumov mesta, z rozhovorov s obyvateľmi mesta, štúdiom regionálnej literatúry a tlače, strategických dokumentov i dotazníkových akcií.

Bolo by naivné myslieť si že sa s prejavmi autentickej ľudovej kultúry stretne aj v súčasnosti. Ich pôvodná funkcia, obsah, forma, i medziosobná komunikácia sa zmenila pod vplyvom kultúrno-spoločenských, ekonomických premien i využívaním nových informačných technológií. Niektoré prejavy zanikli, či naopak vznikli, niektoré sa vynárajú v novom šate opäť po rokoch. Vo všeobecnosti možno konštatovať, že dnes sú späté najmä s funkciou spoločensko-zábavnou, estetickou, identifikačnou i komerčnou. V súčasnosti sa nedá vychádzať „už iba“ z objavovania kultúrnych hodnôt, ale vnímať tradičnú kultúru ako fenomén v jej širších historických, kultúrno-spoločenských súvislostiach, ktoré nemôžu byť izolované od vonkajších ekologických faktorov. Existencia kultúry je podmienená prostredím, procesmi globalizácie i samotnými aktérmi. Na budovaní imidžu súčasného mesta sa podieľajú viaceré subkultúry a ich nositelia. Tieto subkultúry môžu byť etnicky, konfesijné, vekovo, rodovo, profesijne determinované a kultúrne prejavy im vlastné sú pre ne symptomatické, špecifické a zároveň dávajú pečať životu a koloritu celého konkrétneho mesta. Zároveň tieto subkultúry svojím špecifickým a osobitým obsahom i formou odlišujú mesto od iných miest.

Tradičná kultúra v kontexte s mestským turizmom môže mať formu návštevy múzeí, galérií, archeologických a kultúrnych pamiatok, účasti na rôznych kultúrno-spoločenských, historických, náboženských i gastronomických podujatiach a jarmokoch. Viaceré prejavy tradičnej kultúry majú síce zábavný charakter, ale tým, že sa snažia upozorniť na kultúrno-historické, sociálne špecifiká lokality, mesta majú vplyv na formovaní identít (Darulová 2006: 115). K vytváraniu pozitívneho povedomia a identifikácie sa so svojou lokalitou, pocit hrdosti a uvedomenie si dichotómie my/oni môže prispievať aj rozvoj turizmu. Domáci si

---

¹ Z terminologického hľadiska som sa inšpirovala názormi sociológa I. Chorváta (2006: 199) a v príspevku budem používať pojem turizmus a to z nasledovných dôvodov. Na Slovensku je zaužívaný termín cestovný ruch označujúci aj odvetvie hospodárstva, ktorý v kontexte ekonomického prístupu rozumie súbor činností zameraných na uspokojovanie potrieb súvisiacich s cestovaním. V príspevku uvažujem o cestovnom ruchu zo širšieho hľadiska, vnímam ho aj ako sociokultúrny fenomén s dôrazom na tradičnú kultúru, prezentáciu miestnej kultúry, tradície, imidž i atmosféru mesta a preto budem používať termín turizmus.

uvedomujú svoj kultúrno-historický potenciál, svoju odlišnosť od cudzích návštevníkov, ktorí prišli spoznávať a obdivovať ich dedinu či mesto, ich prírodu, kultúru, históriu, čo sa stáva zdrojom lokálnej hrdosti (Boissevain 1997).

Mesto Zvolen

Mesto Zvolen patrí do banskobystričského kraja. Je okresným mestom, administratívnym a spoločenským centrom a svojou polohou prináleží do folklórne známeho regiónu Podpoľania. V blízkosti mesta sa nachádzajú známe kúpeľné mestečky Sliač a Kováčová.² Okolie mesta poskytuje vhodné podmienky pre turistiku ako aj zimné športy.

V roku 2008 si Zvolen pripomenul 765. výročie obnovenia mestských kráľovských výsad udelených Belom IV. V 20. storočí mal Zvolen charakter vidieckeho mesta. Od roku 1923 sa stal župným sídlom XVIII. župy Zvolenskej a upevnil si svoje postavenie v správnej, politickej, kultúrnej i spoločenskej oblasti. V tomto období pôsobili vo Zvolene desiatky rôznych obchodov, konali sa tu trhy a jarmoky. Kolorit mesta dotvárali pohostinstvá, reštaurácie, hotely. Zvolen ako dôležitá križovatka a východisko do atraktívnych oblastí stredného Slovenska (končili tu rýchliky z Prahy) začal profitovať z turizmu. Už v r. 1925 vyšiel J. Kubátov Sprievodca po Zvolene, Sliači a okolí – jedna z prvých slovenských knížiek tohto typu. Okrem pozitívneho vplyvu na ekonomický priestor existencia župy zasiahla aj do sféry kultúrnej, do propagácie ľudového umenia i turizmu. V tomto období sa v areáli Sliačskych kúpeľov konali tri ročníky národopisných slávností. Boli to prvé prehliadky tohto typu na Slovensku, ktoré prilákali do spomínaného kultúrneho priestoru viacerých návštevníkov.

Zvolen má, ako bolo už spomenuté, výhodnú polohu ktorá ho predurčila na významný vnútroštátny i medzinárodný železničný uzol, v blízkosti sa nachádza letisko Sliač a keďže leží uprostred lesnatých regiónov, je aj centrom lesníctva a drevárstva. V meste sídli Technická univerzita a niekoľko vedeckých a kultúrnych inštitúcií. V súčasnom období má vyše 43 000 obyvateľov.

Zvolen ako produkt cestovného ruchu

Mesto Zvolen má spracovaných viacero sektorových strategických dokumentov, ktoré sú zamerané na rôzne oblasti života v meste, napríklad Trvalo udržateľný rozvoj, Komunikačný plán mesta Zvolen, Stratégiu rozvoja cestovného ruchu v meste Zvolen a iné.

Ambíciu mesta vystihuje motto: „Zvolen – miesto zvolené pre život“. Zvoliť si miesto pre život znamená stotožniť sa s lokalitou, mestom, jeho atmosférou, spoločenstvom, kultúrou, vnímať jeho klady i negatívy. V Programe hospodárskeho a sociálneho rozvoja mesta (PHSR) si mesto sformulovalo víziu nasledovne: *Víziou mesta je, aby sa Zvolen stal dobre hospodáriacim a dobre riadeným mestom, centrom obchodu, cestovného ruchu a priemyslu, progresívnym mestom s dobrou infraštruktúrou, mestom sebavedomých a vzdelaných ľudí, s aktívnym prístupom k životu, mestom chrániacim a zveľaďujúcim bohaté prírodné a kultúrne dedičstvo a príjemným miestom pre život...* (PHSR 2008: 5).

Stratégia rozvoja cestovného ruchu bola vypracovaná na obdobie rokov 2010 - 2020. Dokument je vypracovaný v súlade s Územným plánom mesta Zvolen, Trvalo udržateľným

² So Zvolenom sú Sliač a Kováčová spojené miestnou a prímestskou hromadnou dopravou.

rozvojem a PHSR mesta Zvolen na obdobie 2007 - 2013, v ktorom je cestovný ruch samostatnou prioritnou osou. Dôraz na tradičnú kultúru je, prostredníctvom synergického procesu trvalo udržateľného rozvoja, ukotveného v samotnej vízii dokumentu: *Želáme si, aby v roku 2015 bol Zvolen známou a obľúbenou turistickou destináciou so širokou ponukou kvalitných produktov a služieb cestovného ruchu určených pre rôzne kategórie návštevníkov a miestnych obyvateľov, aby Zvolen ponúkal viac pracovných príležitostí v oblasti cestovného ruchu a aby na základe princípov trvalo udržateľného rozvoja bolo zachované kultúrne a prírodné dedičstvo pre ďalšie generácie* (Stratégia CR 2009: 8).³

Naše videnie by bolo optimistické, keby sme predpokladali, že návštevník, turista príde do Zvolena len za účelom spoznania jeho, i keď zaujímavej histórie a kultúry (Košťalová 2005: 67). Účasť na kultúrnom cestovnom ruchu sa často kombinuje s inými druhmi cestovného ruchu, napríklad rekreačným, kúpeľným. Prehliadky kultúrnych pamätihodností, múzeí, galérií, či účasť na rôznych kultúrnych podujatiach, je síce jedným z cieľov účasti na cestovnom ruchu, zvyčajne ale nie hlavným. Nachádzajú sa až na druhom, či treťom mieste (Orieška 2001:12). Aj z tohto dôvodu Stratégia CR za ťažiskové formy vyšpecifikovala: mestský a kultúrny cestovný ruch, kúpeľný a zdravotný cestovný ruch, zimný cestovný ruch, letnú horskú a vodnú turistiku, vidiecku turistiku a agroturistiku, pre ktoré má Zvolen a jeho okolie potenciál (Stratégia CR 2009: 11).

V roku 2009 bol, na základe dotazníkovej akcie pre poskytovateľov služieb cestovného ruchu⁴, zostavený rebríček TOP 5 atraktivít mesta Zvolen, medzi ktoré patrí Zvolenský zámok, Pustý hrad⁵, Námestie SNP, Divadlo J. G. Tajovského (DJGT), Arborétum Borová hora⁶ (CR – dotazník 2009: 3). K turisticky atraktívnemu miestu, ktoré je možné označiť aj ako rituálny priestor, patrí Park usľachtilých duší s Obeliskom nádeje a Cestou pokory. Ide o ojedinelé pietne miesto venované slovenským občanom, ktorí zachraňovali židov počas 2. svetovej vojny a patrí k novým kultúrnym hodnotám mesta pre ktoré sa oplatí do mesta pricestovať.⁷

V meste pôsobí široké spektrum kultúrnych a spoločenských inštitúcií (napríklad DJGT, Lesnícke a drevárske múzeum, Slovenská národná galéria, knižnice, Kultúrny dom

³ Dokument je rozdelený na dve časti – analytickú a návrhovú časť. Analytická časť obsahuje analýzu primárnej a sekundárnej ponuky cestovného ruchu, požiadaviek návštevníkov, sociologických a demografických údajov, slabých a silných stránok súčasného stavu cestovného ruchu v meste a vonkajších vplyvov pôsobiacich na vývoj v oblasti cestovného ruchu. V návrhovej časti sú uvedené ciele a priority rozvoja cestovného ruchu na obdobie 10 rokov, návrh aktivít a spôsob vyhodnocovania plnenia strategického dokumentu. Do procesu jeho tvorby boli zapojené subjekty regionálneho rozvoja (Mesto Zvolen, VÚC Banská Bystrica), poskytovatelia služieb CR (podnikatelia, mimovládne organizácie), príjemcovia služieb CR – domáci a zahraniční návštevníci, občania mesta (Stratégia CR 2009: 3).

⁴ Dotazníkový prieskum realizoval Mestský úrad Zvolen v roku 2009. Bol zameraný za účelom zmapovať názory a skúsenosti poskytovateľov služieb cestovného ruchu na území mesta Zvolen.

⁵ Pustý hrad (Starý Zvolen - Vetero Zolium) patrí k najrozsiahlejším hradným komplexom v Európe. Starý Zvolen bol v 12. storočí dôležitým administratívnym centrom kráľovského komitátu, ktorého súčasťou bolo územie totožné takmer s celým dnešným stredným Slovenskom. Situovaný je nad Zvolenom. Ruiny Pustého hradu boli vyhlásené v roku 1965 za chránenú kultúrnu pamiatku.

⁶ Arborétum Borová hora slúži ako celouniverzitné demonštračné pracovisko TU v oblasti lesníckej a parkovníckej dendrológie. V arboréte sa okrem iného nachádza aj najväčšia zbierka ruží na Slovensku. Vzhľadom na mimoriadne vysokú hodnotu zbierok bolo v roku 1981 arborétum vyhlásené za chránený areál. Zároveň ide o priestor ktorý je otvorený širšiemu urbánnemu spoločenstvu i návštevníkov mesta.

⁷ Základný kameň Obeliska nádeje bol položený v roku 2008 a v roku 2009 bola odhalená jeho sklená dominanta. Cesta pokory, ktorú slávnostne odhalili v roku 2010, pripomína dlhý hrob. Prikrýva ho sklená vitrina s kameňmi omotanými drôtom, ktorá je vložená medzi dve koľajnice.

Bližšie: <http://zvolen.sme.sk/c/5540810/park-uslachtilych-dusi-doplnila-cesta-pokory.html#ixzz16cQ75U2G>

železničiarov), ktoré každoročne organizujú niekoľko akcií. Medzi tradičné kultúrne a spoločenské podujatia ktoré patria k mestotvorným, podieľajú sa na budovaní imidžu mesta, plnia aj funkciu identifikácie sa Zvolenčanov so svojím mestom a zároveň majú dispozície i potenciál prilákať turistov do mesta patria: Zámocké hry zvolenské – letný medzinárodný festival divadla a hudby (ZHZ)⁸, Medzinárodný detský folklórny festival, Akademický Zvolen – medzinárodný folklórny festival vysokoškolských súborov, Výstup na Pustý hrad, Víkend atraktívneho divadla – medzinárodný divadelný festival spojený s ďalšími formami alternatívneho umenia, Medzinárodná súťaž pretekov parných rušňov – Nostalgia v oblakoch pary. Uvedené podujatia súvisia s historicko-kultúrnymi hodnotami mesta (Výstup na Pustý hrad, ZHZ), ako aj špecifickými subkultúrami, ktoré odrážajú záujem obyvateľov mesta (divadlo, folklór, hudba) i jeho profesijnú štruktúru (železničari).

Priestorom, kde sa väčšina podujatí organizuje je najmä Námestie SNP a Zvolenský zámok. Zrekonštruované námestie s celoročne využívanou krytou scénou a vytvorenie pešej zóny vytvorilo aktívny komunikačný mechanizmus a priestor na organizovanie kultúrno-spoločenských akcií (napríklad vystúpenie hudobných skupín, folklórnych súborov a podobne). Mestský úrad organizuje na námestí Vianočný jarmok i Veľkonočné trhy, ktoré majú v meste navodiť atmosféru blížiacich sa sviatkov. K dominantám mesta a k lokálnym symbolom, ktorý je používaný na plagátoch, obrázkoch, pohľadniciach, tričkách a suveníroch patrí Zvolenský zámok.⁹ Jeho priestory sú využívané na rituály a aktivity rôzneho charakteru, napríklad ZHZ, Vianočné koncerty, Zámocká hudobná jar, Noc strachu a smiechu a podobne.

Aj mesto Zvolen, tak ako aj iné mestá na Slovensku patrí k miestam kde sa v poslednom období prelínajú globálne a lokálne kultúrne prvky. Aby sa nedostala globalizácia dopytu turizmu do protikladu s lokálnou produkciou je potrebné zadefinovať špecifickosť produktu turizmu, najmä jeho závislosť na atraktivite prostredia, ekonomických podmienkach, a podporovať také formy prezentácie mesta jeho histórie, ktoré sú preň typické a špecifické.

Strategickým cieľom mesta Zvolen v oblasti rozvoja cestovného ruchu na obdobie 10 rokov je: zlepšiť imidž mesta ako známej a obľúbenej turistickej destinácie, rozšíriť ponuku atrakcií a zvýšiť kvalitu služieb v oblasti cestovného ruchu. Tvorcovia imidžu mesta si uvedomujú aj jeho nedostatky. Jednou zo slabých stránok, na ktoré upozorňuje PHSR mesta Zvolen je pasívne presadzovanie špecifického imidžu mesta, dokonca sa hovorí o strate identity mesta.¹⁰

Na základe výskumov je možné konštatovať, že v kalendáriu mestských ceremónií sa nevyskytuje podujatie väčšieho rozsahu, ktoré by demonštrovalo a podporovalo interaktívny vzťah mesta a urbánneho spoločenstva, ktoré by pritiaхло návštevníkov do mesta. Mestský úrad si preto medzi svoje aktivity určil každoročne organizovať podujatie „Dni mesta“, vytvoriť logo mesta, zvučku mesta i slogan mesta. Aj z tohto dôvodu tvorcovia stratégie uvažujú o produktoch, ktoré sú pre Zvolen typické, sú odrazom jeho histórie, vystihujú jeho charakter, život mesta a život jeho obyvateľov. K navrhovaným prívlastkom pre mesto sa ponúkajú témy ako Zvolen kráľovský, archeologický, zelený, drevený, poľovnícky, kultúrny, gurmánsky/kulinársky a podobne. Vychádzajú z rozhovorov s obyvateľmi mesta, ako aj na

⁸ ZHZ sú najstarším plenérovým divadelným festivalom na Slovensku

⁹ V priestoroch Zvolenského zámku sídli Slovenská národná galéria.

¹⁰ PHSR na roky 2007 – 2013 http://strategia.zvolen.sk/?id_menu=33607

základe dotazníkov¹¹ je možné konštatovať, že Zvolenčania prejavujú záujem o organizovanie väčšieho počtu kultúrnych akcií, dní zameraných na konkrétnu tému, históriu. Pozitívne i kriticky hodnotia situáciu v meste. Tematická šírka ich nápadov na zlepšenie situácie je pomerne rozsiahla. Potešiteľné je, že mnohé návrhy a podnety súvisia aj s tradičnou kultúrou. Niektoré nápady sú nerealizovateľné či už z dôvodu celkového charakteru mesta, ekonomickej situácie, ale mnohé môžu v budúcnosti mestský cestovný ruch vo Zvolene oživiť. Na dokreslenie názorov a nápadov vyberám niekoľko výpovedí respondentov:

... na pešej zóne vytvoriť atmosféru ako je na barcelonskej Ramblas (živé sochy, hudobníci) (m. 40-49 ročný),

...chýbajú mi dni zamerané na istý druh umenia, napríklad ľudového (ž. 30-39 ročná),

...treba podporiť rozvoj agroturistiky – určite okolie má čo ponúknuť (m. 50-59 ročný),

...viac štýlových reštaurácií (m. 20-29 ročný),

...slovenskejší ráz mesta (m. 60- viacročný),

...viac kultúrnych festivalov hudobné, tanečné, folklórne, napríklad mestské hry, jarmoky ľudových remesiel, aby ľudia vyšli do ulíc a nesedeli doma pred televízorom (ž. 16-19 ročná).

Namiesto záveru

Keď som sa zamýšľala nad vzťahmi tradičná kultúra – mesto – mestský cestovný ruch nedá mi k nim nepripojiť termín spolupráca. Spolupráca medzi inštitúciami mesta, predstaviteľmi mesta, tvorcami mestských stratégií, odborníkmi v oblasti cestovného ruchu, ktorí by mali úzko spolupracovať nielen s orgánmi podporujúcimi turizmus, ale napríklad aj s etnológmi, humánnymi geografmi, kultúrными pracovníkmi a podobne. Aby sa nestalo, ako upozorňuje sociológ I. Chorvát, že sa bude cestovnému ruchu venovať pozornosť len v rámci ekonomie, ktorý abstrahuje od problémov sociálneho a kultúrneho charakteru a cestovný ruch vidí len ako súbor ekonomických aktivít, zameriava sa na politiku cestovného ruchu, v rámci ktorej sa orientuje na identifikovanie a prispôsobovanie ekonomických indikátorov (Chorvát 2006: 198).

Literatúra

- [1] Boissevain, j. 1997. Consuming the Other: Globalization and mass Tourism in Malta. In: Focal. Globalization/Localization: Paradoxes of Cultural Identity, No 30-31, s. 107-119.
- [2] Darulová, j. 2006. Kultúrny turizmus – nedosiahnuteľný cieľ alebo „Neobjavené hodnoty kultúrneho dedičstva“ (o význame múzeí na Slovensku). In: Čukan, J. – Gažiová,
- [3] Šusteková, I. (eds.): Tradičná kultúra, turizmus a rozvoj regiónov. Nitra: Katedra manažmentu kultúry a turizmu FF UKF Nitra, Katedra etnológie a etnomuzikológie FF UKF Nitra, s. 107-117.
- [4] Gúčik, M. 2000. Základy cestovného ruchu. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, Ekonomická fakulta.
- [5] Gúčik, M. 2001. Podujatia ako faktor dynamiky mestského cestovného ruchu. In: Gúčik, M. (ed.): Kultúra a cestovný ruch. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, Ekonomická fakulta, s. 160-164.

¹¹ Mám na mysli dotazníkovú akciu ktorú realizovalo mesto Zvolen medzi obyvateľmi v roku 2005 s cieľom definovať postoj a pohľad miestneho obyvateľstva na rozvoj cestovného ruchu v meste. Podrobnosti pozri: Košťalová 2005.

- [6] Gúčik, M. 2005. Tradičná kultúra ako faktor regionálneho rozvoja. In: Čukan, J. – Gažiová, A. – Šusteková, I. (eds.): Tradičná kultúra, turizmus a rozvoj regiónov. Nitra: Katedra manažmentu kultúry a turizmu FF UKF Nitra, Katedra etnológie a etnomuzikológie FF UKF Nitra, s. 11-21.
- [7] CHORVÁT, I. 2006. Sociológia turizmu a jej počiatkové východiská. In: Čukan, J. – Gažiová, A. – Šusteková, I. (eds.): Tradičná kultúra, turizmus a rozvoj regiónov. Nitra: Katedra manažmentu kultúry a turizmu FF UKF Nitra, Katedra etnológie a etnomuzikológie FF UKF Nitra, s. 197-205.
- [8] Kmeco, L. 2001. Dopyt po mestskom cestovnom ruchu vo veľkých a malých mestách na Slovensku. In: Gúčik, M. (ed.): Kultúra a cestovný ruch. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, Ekonomická fakulta, 139-142.
- [9] KOŠTIALOVÁ, K. 2005. K problematike mestského cestovného ruchu. Etnologické rozpravy, roč. XII, (2005), č. 2, s. 66 – 75.
- [10] KUBÁT, J. 1925. Sprievodca po Zvolene, Sliači a okolí. Zvolen.
- [11] Oriška, J. 2001. Kultúra a cestovný ruch. In: Gúčik, M. (ed.): Kultúra a cestovný ruch. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, Ekonomická fakulta, s. 10-16.
- [12] Raši, Š. 2001. Návštevnosť vybraných historických miest na Slovensku z hľadiska kultúrneho cestovného ruchu. In: Gúčik, M. (ed.). Kultúra a cestovný ruch. Univerzita Mateja Bela, Ekonomická fakulta, Banská Bystrica, s. 143-147.
- [13] Sotník, A. 2009. Ekonomika - Tvrdý chlebiček cestovného ruchu. Dostupné na internete: <http://www.minv.sk/?obsah-c-6&sprava=ekonomika-tvrdy-chlebicek-cestovneho-ruchu-a-sotnik>
- [14] PHSR Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja mesta Zvolen 2007 – 2013. Mesto Zvolen
- [15] Stratégia CR Stratégia rozvoja cestovného ruchu v meste Zvolen. Mesto Zvolen
- [16] Dotazník CR máj – jún 2009 Mesto Zvolen
- [17] http://strategia.zvolen.sk/?id_menu=33607
- [18] http://strategia.zvolen.sk/?id_menu=42804
- [19] http://strategia.zvolen.sk/?id_kat_for_menu=6481
- [20] <http://zvolen.sme.sk/c/5540810/park-uslachtilych-dusi-doplnila-cesta-pokory.html#ixzz16cQ75U2G>
- [21] <http://mesto.zvolen.sk/>

VENKOVSKÁ TURISTIKA V ČESKÉ REPUBLICĚ**RURAL TOURISM IN THE CZECH REPUBLIC****DOC. ING. RUDOLF ZEIPALT, CSc.****ING. ANDREA JINDROVÁ***Katedra statistiky***DOC. ING. LUDMILA DÖMEOVÁ, CSc.***Katedra systémového inženýrství*

*Provozně ekonomická fakulta, Česká zemědělská univerzita v Praze
Kamýcká 129, 165 21 Praha 6 – Suchdol, Česká republika
e-mail: zeipalt@pef.czu.cz, jindrova@pef.czu.cz, domeova@pef.czu.cz*

Anotace

Příspěvek se zabývá hodnocením stavu venkovské turistiky v České republice. Informace jsou založené na dvou dotazníkových šetřeních. První šetření bylo zaměřeno na provozovatele venkovské turistiky a druhé na jejich hosty. Bylo formulováno několik hypotéz, z nichž následující se potvrdily:

- *Venkovská turistika má v České republice velký potenciál, který není plně využitý*
- *Úroveň venkovské turistiky stoupá, což se projevuje mimo jiné vzrůstajícím zájmem a spokojeností hostů.*
- *Venkovská turistika má pozitivní vliv na míru nezaměstnanosti, zvláště pak na nezaměstnanost žen.*
- *Existují rozdíly mezi požadavky potencialních turistů a současným stavem venkovské turistiky.*
- *Požadavky na dovolenou na venkově jsou rozdílné vzhledem k sociodemografickým charakteristikám turistů.*

Klíčová slova

Venkovská turistika, dotazníkové šetření, kvalita služeb, doplňkové aktivity, spokojenost.

Annotation

The contribution deals with evaluation of the present status of rural tourism in the Czech Republic. The information is based on two inquiry surveys. The first is focused on the rural tourism providers and the second on their guests. Several hypotheses were formulated, following are proved:

- *The rural tourism in the Czech Republic has a big potential which is not fully used.*
- *The quality of rural tourism is growing as well as the satisfactions of the guests and their interest in this type of vacations.*
- *The rural tourism has a positive influence on the unemployment rate, especially on the employment of women.*
- *There are differences between the demand of potential guests and the present offer of services.*
- *The demand for the countryside vacations is different for different socio demographic groups of tourists.*

Key words

Rural tourism, inquiry survey, quality of services, extra activities, satisfaction.

JEL Classification: L83

1. Úvod

Cestovní ruch je jedním z velmi důležitých nástrojů rozvoje venkova. Pro soukromé podnikatele a zemědělce je to nový způsob získávání rozvojového kapitálu k udržení jejich činnosti či dokonce její rozšíření. Cestovní ruch též pomáhá vytvářet nové pracovní příležitosti.

V Evropě se venkovská turistika rozvíjí již téměř 200 let. Vývoj venkovské turistiky v ČR byl ve 2. Polovině 20. století přerušen. Vzhledem k tomu není venkovská turistika na úrovni srovnatelná např. s Rakouskem a Německem. V těchto státech je venkovská turistika na vysoké úrovni a to z hlediska vybavení objektů, ale mnohem lepší je i poskytování informací, rezervační a platební systémy.

V ČR nejsou k dispozici údaje o počtu vybavenosti a vytíženosti objektů venkovské turistiky

2. Cíl a metodika

K získání informací o venkovské turistice vypsalo Ministerstvo pro místní rozvoj projekt s tím, že výsledky budou využity k cílené podpoře a propagaci venkovské turistiky. Řeшитelem projektu je Česká zemědělská univerzita v Praze.

Cílem tohoto příspěvku je poskytnout informace, které byly při řešení projektu v minulých letech dosaženy. Pro získání informací o venkovské turistice bylo připraveno dotazníkové šetření.

Proveditelnost dotazníkového šetření byla ověřena pomocí takzvané pilotní studie, která je realizována na relativně malém vzorku respondentů a v omezeném časovém úseku. Pilotáž pomáhá zachytit a předejít různým problémům, které by mohly později snížit kvalitu výzkumu. Na základě tohoto šetření bylo ověřováno, zda byla vhodně zvolena struktura dotazníku, zda jsou dotazníky srozumitelně formulovány a zda jsou vhodně stanoveny škály odpovědí. Pilotní studie nám umožňuje na základě výsledné datové matice ověřit postupy navržené ke zpracování získaných údajů. Analýza dat zjištěných z dotazníkového šetření se provádí pomocí jednorozměrné a vícerozměrné analýzy. Jednorozměrná analýza je založena na zkoumání jednotlivých proměnných za pomoci tabulek rozdělení četností (v absolutní či relativní formě) a grafů těchto rozdělení (nejčastěji sloupcové či výsečové). Vícerozměrná analýza je založena na vyjádření závislosti mezi proměnnými a provádí se za pomoci kontingenčních tabulek.

Přínos pilotní studie je spatřován především v možnosti prověření statistického zpracování otázek a kontroly kódování jednotlivých odpovědí, které slouží jako vstupní data k podrobným analýzám ve statistickém programu SPSS verze 16. Na základě analýzy připomínek respondentů a kontroly vyexportovaných dat došlo k modifikaci dotazníku a k doladění technického řešení projektu.

Sběr dotazníků pro plošné dotazníkové šetření byl zahájen v roce 2008. Při sběru dotazníků se vyskytly obdobné problémy jako u pilotního šetření. Jednalo se zejména o malou ochotu vyplňovat dotazníky ze strany provozovatelů venkovské turistiky. Při organizaci šetření se objevil další závažný nedostatek a to, že není k dispozici seznam ani nějaká databáze objektů venkovské turistiky. To znamená, že při šetření je nutné je vyhledávat a hodnotit, zda splňují podmínky zařazení do této formy turistiky.

Distribuce dotazníků probíhá dvěma základními způsoby. V prvním případě se jedná o metodu standardizovaného rozhovoru. Tato forma dotazování je řízena tazatelem, který má předem připraveny otázky, trvá na dodržení jejich pořadí a především na stejné formulaci otázek, včetně případných předepsaných variant odpovědí. Druhý způsob distribuce probíhá elektronickou formou, která byla podmíněna požadavkem, aby dotazník mohli vyplnit lidé z různých míst naší republiky bez nutnosti distribuce a instalace speciálního programu. Z tohoto důvodu byl dotazník vytvořen jako šablony v aplikaci Word a dále pak jako internetový formulář přístupný z jakéhokoli běžného webového klienta (prohlížeče). Dotazování jsou o vyplnění dotazníku požádáni emailem, který se skládá z průvodního dopisu, přiloženého formuláře Word a odkazu na internetovou adresu. Elektronické vyplnění dotazníku tedy probíhalo dvěma způsoby. První způsob je vyplnění šablony v aplikaci Word a její následné odeslání na emailovou adresu (určeno především těm respondentům, kteří mají email, ale omezený přístup k internetu). Postup řešení: v aplikaci Word byla vytvořena šablona dokumentu, do které byla podle potřeby jednotlivých otázek vložena pole formulářů pro textové odpovědi a dále pak zaškrťována políčka. Po vytvoření šablony došlo k jejímu uzamčení aby respondentům zabránilo ve vytváření změn formuláře při jeho vyplňování. Druhý způsob distribuce je pomocí internetové aplikace dotazníku, kdy respondent jen vyplní dotazník a po jeho uložení dojde k jeho automatickému zapsání do databáze (předpokladem zvoleného řešení je přístup k internetu). Postup řešení: dotazník byl vytvořen jako internetová aplikace, která prohlížeči zašle prázdný formulář a následně vyplněný formulář uloží na serveru do databáze. Z této tabulky (databáze) jsou data vyexportována do souboru MS Excel ke statistickému vyhodnocení (zpracování).

Použití těchto moderních forem mělo přispět k větší úspěšnosti šetření. Ochota takto vyplňovat dotazníky nebyla příliš velká a jednoznačně nejúspěšnější byla forma přímé návštěvy objektu tazatelem, což je ovšem nákladný a zdlouhavý způsob.

V rámci projektu jsou řešeny i další úkoly, které nebyly původně zařazeny v projektech. Jejich potřeba se ukázala během řešení jako důležité pro splnění cíle projektu.

Během řešení se ukázalo, že by bylo třeba znát i informace od uživatelů venkovské turistiky. Vzhledem k tomu, byl ve druhé polovině roku 2009 zpracován dotazník pro turisty ubytovacích zařízení v České republice. Účelem tohoto dotazníku je získat názory na dovolenou v České republice a to jak od domácích, tak i od zahraničních turistů. Výsledky by měly pomoci odhalit nedostatky, které se při dovolené v České republice vyskytují a tím přispět k jejich odstranění. Dále by měly výsledky umožnit vymezit nejdůležitější preference, které výběr dovolené ovlivňují. Mělo by se též ukázat, jaká místa může venkovská turistika zvolit a jaké jsou perspektivy jejího uplatnění.

V závěru roku 2009 bylo zahájeno vyplňování dotazníků. Byly zvoleny všechny možné formy:

- pomocí tazatelů
- za pomoci provozovatele přímo v objektech venkovské turistiky

- pomocí emailu s vyplněním na počítači
- dotazník je umístěn na internetu na adrese www.rozventur.cz a tam ho je možno též vyplnit.

Dále bylo rozhodnuto, že v 1. polovině 2010 bude dále probíhat sběr dotazníků plošného dotazníkového šetření. Účelem je zlepšit vypovídací schopnost šetření. Bylo zaměřeno na určité regiony a též na některé oblasti činností. Byla snaha získat podrobnější informace o koních ve venkovské turistice, protože objekty, které koně využívají, jsou velmi úspěšné. Nové dotazníky byly zpracovány v samostatném souboru a potom zahrnuty do celkového zpracování.

3. Výsledky a diskuze

Řešení by mělo přispět ke stanovení standardních parametrů objektů venkovské turistiky i z hlediska jejich vhodnosti pro incentivní turistiku. Nejdůležitější výsledky byly soustředěny do příručky pro provozovatele venkovské turistiky. Při přípravě příručky se vycházelo z dosavadních výsledků řešení projektu, ale byly použity i materiály z projektů, na nichž se řešitelský tým podílel v minulých obdobích. Některé podklady bylo nutné vytvořit speciálně pro potřeby příručky.

Témata v příručce jsou uvedena přístupnou nenáročnou formou. Je zde vysvětleno, co lze do oblasti venkovské turistiky zahrnout a jak působí na zaměstnanost. Dále je uvedeno, jak venkovská turistika působí na životní prostředí a na využití stávajících kapacit. Cenné mohou být pro podnikatele i zkušenosti ze zahraničí a to i z hlediska evropských perspektiv. Přehledně jsou uvedeny informace o podnikání z hlediska managementu a marketingu. Velmi důležité jsou přehledné informace, jak získat dotace z evropských fondů a z grantových programů. Souhrnně jsou potom zpracovány praktické rady pro podnikání, což může být velmi cenné pro začínající podnikatele. Samostatná část příručky je věnována uplatnění koní ve venkovské turistice. Dosavadní řešení ukázalo, že objekty venkovské turistiky, kde využívají koně, jsou ve srovnání s ostatními objekty velmi úspěšné. Jedná se o různé formy, jako např. vyjížďky v sedle, vyjížďky v kočáře, výcvik na jízdárně a také práce ve stájích. Zajímavé jsou aktivity pro děti, jako jízda na malých koních (pony).

Zajímavé mohou být pro podnikatele typy na rozšíření služeb, které vycházejí též ze zahraničních zkušeností. V příručce nechybí též návody pro propagaci objektů a zavedení objednávkových systémů.

Před zpracováním výsledků bylo formulováno 6 hypotéz: potvrdilo se pět ze šesti vyslovených hypotéz:

První hypotéza říkající, že venkovská turistika má v České republice velký potenciál, který není plně využitý, byla potvrzena. Za prvé je tedy třeba celkově rozvíjet venkovskou turistiku, tzn. podporovat vznik nových ubytovacích objektů i nejrůznějších doplňkových služeb, které s venkovskou turistikou souvisejí, a za druhé zlepšovat úroveň stávajících objektů i služeb. Kvalita služeb a s ní úzce spojený přístup poskytovatelů služeb ke klientům, to jsou dva velmi důležité faktory, které ovlivňují zájem turistů o konkrétní objekty či služby.

Další hypotéza říkající, že umístění objektu venkovské turistiky má vliv na jeho prosperitu, se nepotvrdila. Přesto ale nelze tvrdit, že umístění objektu venkovské turistiky nemá žádný vliv na jeho prosperitu. Je ale pravděpodobné, že objekty jsou převážně na

místech příznivých pro turistický ruch (především z hlediska příznivých přírodních podmínek) a proto se neprojeví žádné zvláštní rozdíly podle umístění objektů.

Potvrdila se naopak hypotéza, že úroveň venkovské turistiky stoupá, což se projevuje mimo jiné vzrůstajícím zájmem a spokojeností hostů. Toto zjištění je velmi pozitivní a nezbývá než doufat, že tento trend bude pokračovat a o venkovskou turistiku bude mít zájem stále více turistů.

Hypotéza, že venkovská turistika má pozitivní vliv na míru nezaměstnanosti, zvláště pak na nezaměstnanost žen, se také potvrdila. Je třeba si uvědomit, že pod venkovskou turistikou si nemusíme představovat pouze ubytovací zařízení, ale i další služby spojené s turismem ve venkovském prostředí. Rozvoj venkovské turistiky znamená rozvoj nejrůznějších doplňkových služeb, které také poskytují nové pracovní příležitosti. Výhoda venkovské turistiky je, že poskytuje pracovní příležitosti v místě bydliště bez nutnosti dojíždění či stěhování. Potažmo pak přispívá k rozvoji regionů.

Potvrdila se i další hypotéza, že existují rozdíly mezi požadavky potencionálních turistů a současným stavem venkovské turistiky. Hypotéza byla přijata, protože v některých aspektech existují rozdíly mezi požadavky a současným stavem, na druhou stranu je však třeba vyzdvihnout pozitivní zjištění, že v jiných aspektech se naopak požadavky a současný stav shodují. Nedostatky se projevují především u kvality služeb, a to zvláště u služeb ostatních (tedy jiných než ubytovacích a stravovacích). Důležitost těchto služeb provozovatelé objektů často podceňují.

Poslední hypotéza, že požadavky na dovolenou v České republice jsou rozdílné vzhledem k sociodemografickým charakteristikám turistů, se také potvrdila. Je důležité, aby si tuto skutečnost provozovatelé objektů venkovské turistiky uvědomili a snažili se poskytovat **různorodé** služby, které by vyhovovaly širokému okruhu turistů, nebo se zaměřili na konkrétní skupinu turistů.

4. Závěr

Ve srovnání se západními zeměmi, kde je tato forma turistiky plně rozvinuta a využívána je počet objektů venkovské turistiky v České republice nižší. To je zásadní problém, který je třeba řešit. S tím souvisí i fakt, že stávající objekty jsou nedostatečně vytíženy a často také nejsou v provozu po celý rok.

Dalším podstatným problémem, který navazuje na problém předchozí, je nedostatečná kvalita objektů, respektive služeb, které poskytují. Úroveň objektů venkovské turistiky bezpochyby stoupá, což se projevuje vzrůstajícím zájmem turistů, zároveň je zde ale problém nerovnoměrného a nedostatečného vytížení objektů, ze kterého vyplývá, že rezervy existují. Právě nedostatečnou kvalitu služeb uvádělo jako negativum na dovolené v České republice nejvíce respondentů. Na to navazuje i problém přístupu ke klientovi ze strany provozovatelů ubytovacích zařízení. Právě ten hodnotil velký podíl respondentů negativně. Chování provozovatelů, případně personálu, je často hodnoceno jako nechotné, neseriózní, neočekávané i arogantní. Provozovatelé objektů by si tedy měli uvědomit, že kvalita služeb a jejich přístup k zákazníkům jsou pro zvýšení návštěvnosti zásadní. Navázání osobního vztahu s turisty může být efektivním způsobem jak zajistit, aby se do jejich objektu opakovaně vraceli.

Otázku doplňkových služeb je třeba oddělit od poskytování ubytovacích služeb. Tyto služby ani vždy nemůže poskytovat provozovatel objektu, ale je třeba, aby byly řešeny v rámci celého regionu. Objekty by se měly snažit nabízet turistům různé doplňkové aktivity, ale některá zařízení jako jsou cyklostezky, bazény, apod., musí být řešeny v rámci regionu. Tyto aktivity mohou pak nabídnout i možnosti vyžití v případě nepříznivého počasí. Celkově by měl být kladen důraz především na různorodost služeb, která zajistí zájem širokého okruhu turistů. Konkrétní služby je pak třeba co nejvíce přizpůsobit reálným požadavkům turistů.

Kvalita služeb je velmi důležitá, ale neméně důležitá je propagace objektu. Bez kvalitní propagace může být objekt na sebelepší úrovni, ale turisté přesto nepřijíždějí. Celkově lze sice úroveň propagace hodnotit pozitivně, ale i zde existují rezervy. Provozovatelé by se především měli zaměřit na propagaci prostřednictvím internetu.

Další možností jak přilákat nové klienty je vybavit objekt pro provozování incentivní turistiky. Tuto formu turistiky nabízí pouze necelá čtvrtina objektů. Přitom může zavedení incentivní turistiky znamenat pro provozovatele podstatné zvýšení příjmů, vzhledem k tomu, že se většinou jedná o skupinu osob, která v rámci této formy turistiky objekt navštíví. Incentivní turistika je v dnešní době osvědčenou a rozšířenou formou benefitů, kterou zaměstnavatelé svým zaměstnancům poskytují. Zároveň je ale třeba upozornit, že v důsledku krize došlo v mnoha firmách k omezování těchto benefitů. Lze ale předpokládat, že postupem času dojde k opětovnému využívání této formy motivace zaměstnanců. Pro provozování incentivní turistiky nemusí být objekt nijak speciálně vybaven, i když je samozřejmě vítána společenská místnost, kde se mohou účastníci takovéto akce sejít. Výhodou může být i technické vybavení, jako například projektor, protože tyto akce mohou být spojeny se seminářem či školením.

Zájem o venkovskou turistiku je především ze strany domácích turistů. Bylo by jistě přínosné, kdyby přibýval počet zahraničních turistů. Toho lze docílit již výše zmíněnými prostředky. Především je třeba zvýšit úroveň objektů, aby byla srovnatelná s úrovní v zahraničí. Dále je třeba rozšířit propagaci i mimo území České republiky.

Literatura

- [1] Pecáková, I.: Statistika v terénních průzkumech. Profesional Publishing, Praha, 2008. ISBN 978-80-86946-74-0
- [2] Pourová, M.: Agroturistika 1. vyd. Credit, Česká zemědělská univerzita, Praha, 2002. ISBN 80-213-0965-2
- [3] Řezanková, H.: Analýza kategoriálních dat. 1. vyd. Vysoká škola ekonomická, Praha, 2005. ISBN 978-80-86946-49-8
- [4] Stříbrná, M.: Venkovská turistika a agroturistika. 1. vyd. Profi Press, Praha, 2005. ISBN 80-86726-14-2
- [5] Škodová Parmová, D., Dvořák, V.: Support of agroturism in the Czech Republic illustrated on the case of South Bohemian Region. Central European Journal of Regional Development and Tourism, 2009, Vol.1, vyd. 1, s. 156-164. ISSN 1821-2506
- [6] Šimková, E.: Strategic approaches to rural tourism and sustainable development of rural areas. Agricultural Economics, vol.53, č.6, s. 263-270. ISSN 0139-570X

KVALITA SLUŽIEB UBYTOVACÍCH ZARIADENÍ NA SLOVENSKOM VIDIEKU

QUALITY OF SERVICES OF ACCOMMODATION FACILITIES IN THE SLOVAK RURAL AREAS

DOC. ING. JANA JARÁBKOVÁ, PHD.

*Katedra regionalistiky a rozvoja vidieka
Fakulta európskych štúdií a regionálneho rozvoja
Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre
Tr. A. Hlinku 2, 949 76 Nitra, Slovenská republika
e-mail: jana.jarabkova@uniag.sk*

Anotácia

Kvalita služieb ubytovacích zariadení na vidieku je rozdielna. Cieľom príspevku je poukázať na nevyhnutnosť riešiť problém garantovania minimálnej kvality služieb poskytovaných malokapacitnými ubytovacími zariadeniami. Ubytovacie zariadenia na vidieku sú špecifické svojím vybavením a službami. Vo viacerých európskych krajinách sú úspešne zavedené certifikačné systémy zamerané na posilnenie kvality služieb zariadení vidieckeho cestovného ruchu. V príspevku poukážeme na možnosť aplikácie zahraničných skúseností s implementáciou uvedených kvalitatívnych iniciatív v podmienkach SR a na základe výstupov výskumu riešeného na modelovom území Nitrianskeho kraja formulujeme vhodný systém hodnotenia kvality ubytovacích zariadení na vidieku založený na štandardoch.

Kľúčové slová

kvalita, certifikácia, ubytovacie zariadenia, vidiecky cestovný ruch

Annotation

Quality of services of accommodation facilities in rural areas is different. The paper is to highlight the need to address the problem of guaranteeing a minimum quality of services provided by small-capacity accommodation facilities. Lodging facilities in rural areas are specific by equipment and services. There are well established certification systems to enhance the quality of facilities for rural tourism in several European countries. The paper will point out the possibility of international experience application with the implementation of quality initiatives in Slovakia. Based on outputs of the research undergone on a model area (Nitra region) we formulate an appropriate system for assessing the quality of accommodation facilities in rural areas based on standards.

Keywords

quality, certification, accommodation facilities, rural tourism

JEL Classification: L83

Úvod

Kvalita služieb poskytovaných ubytovacími zariadeniami na vidieku je rozdielna a host' sa často nemôže oprieť o žiadne relevantné informácie, ktoré by zodpovedajúci štandard služieb garantovali. V praxi je síce v platnosti Vyhláška MHSR č. 277/2008 Z.z., ktorá rámcovo upravuje minimálne požiadavky na vybavenosť ubytovacích zariadení jednotlivých kategórií

ale špecifické požiadavky na „vidiecke“ ubytovacie zariadenia neupravuje. Pritom vo viacerých európskych krajinách sa podobné systémy hodnotenia kvality ubytovacích zariadení na vidieku formou štandardov etablovali už v 90-tych rokoch. Osobitne rozvinuté a prepracované systémy hodnotenia kvality ubytovacích zariadení majú Nemecká spolková republika, Francúzsko, Švajčiarsko alebo Španielsko. Napríklad v NSR existujú systémy hodnotenia kvality ubytovacích zariadení troch úrovní – celoštátnej, etablovanej v jednej zo spolkových republík a tematicky špecificky zamerané systémy¹. V ďalších krajinách sme zaznamenali kvalitatívne iniciatívy, ktoré len vedú k implementácii uvedených systémov v praxi (Česká republika). Na Slovensku zatiaľ nie je vytvorený žiadny systém hodnotenia kvality služieb ubytovacích zariadení na vidieku.

Ciele a výstupy projektu

V rámci projektu VEGA 1/0440/08 Hodnotenie kvality zariadení vidieckeho cestovného ruchu sme sa pokúsili vytvoriť a navrhnuť aplikáciu systému hodnotenia kvality služieb ubytovacích zariadení na vidieku v podmienkach Nitrianskeho samosprávneho kraja (NSK) na báze štandardov. Štandardy vyjadrujú požiadavky potenciálnych návštevníkov ubytovacích zariadení na kvalitu poskytovaných služieb na vidieku. Návrhu štandardov predchádzala inventarizácia ubytovacích zariadení na vidieku na území Nitrianskeho samosprávneho kraja. Na základe údajov získaných riadeným rozhovorom s prevádzkovateľmi ubytovacích zariadení sme získali databázu, ktorá obsahuje detailné informácie o 109 subjektoch lokalizovaných v 46 vidieckych obciach NSK. Výstupy inventarizácie umožnili získať prehľad o súčasnom stave vo vybavenosti ubytovacích zariadení a ich osobitostiach. Dôležité zistenia sme zhrnuli:

- Na vidieku sú lokalizované prevažne malé ubytovacie zariadenia kategórie ubytovanie v súkromí a penzión, s kapacitou do 30 lôžok (64 %). Väčšina ubytovacích zariadení má celoročnú prevádzku. Ubytovacie zariadenia v NSK navštevujú najmä domáci hostia a hostia z Českej republiky, Maďarska a v menšej miere z Poľska.
- K základnej vybavenosti ubytovacích zariadení patria priestory pre stravovanie hostí. 60 % ubytovacích zariadení má na prípravu stravy hostí k dispozícii spoločnú kuchynku a stravovanie je teda založené na báze vlastnej prípravy jedál a nápojov hosťom. Penzióny a ubytovacie zariadenia hotelového typu prevádzkujú reštauráciu (30 %) príp. jedáleň.
- K štandardnej doplnkovej vybavenosti ubytovacích zariadení lokalizovaných na vidieku v NSK patria najmä priestory na sedenie v exteriéri (terasa), otvorené ohniská a krby a detské ihriská. Ojedinele disponovali ubytovacie zariadenia vybavením pre kúpanie (bazény), priestormi pre cvičenie, masáže alebo priestormi pre jazdu na koni. Doplnková vybavenosť ubytovacích zariadení umožňuje tráviť hosťom aktívne voľný čas. Poskytovanie doplnkových služieb zabezpečuje 65 % ubytovacích zariadení vo vlastnej réžii a takmer polovica ich uvedené služby zabezpečuje sprostredkovane.
- Ubytovacie zariadenia na vidieku sú typickými predstaviteľmi malých podnikov cestovného ruchu, ktoré sú založené prevažne na rodinnom podnikaní. 40 % ubytovacích

¹ Hodnotenie malokapacitných ubytovacích zariadení predstavujú predovšetkým Klasifikácia hostincov a penziónov (Deutsche Klassifizierung für Gastehäuser, Gasthöfe und Pensionen), Klasifikácia prázdninových domov, bytov a izieb v súkromí, DTV Klasifikácia kempingových miest a Systém doplnkového označenia kvality zariadení cestovného ruchu na vidieku BAG – dovolenka na roľníckom dvore a vidieku (doplnia DTV klasifikáciu prázdninových domov, bytov a izieb v súkromí – BAG Bauernhof – und Landurlaub). Na regionálnej úrovni hodnotiace systémy obvykle precizujú celonárodné požiadavky a zdôrazňujú regionálnu príslušnosť podnikov cestovného ruchu a rozvíjajú špeciálnu tému regiónu (cykloturistika, turistika, kúpeľníctvo, wellness, hipoturistika).

zariadení patrí k rodinným podnikom, v ktorých pracujú výlučne rodinní príslušníci. Obmedzená veľkosť podniku (75 % ubytovacích zariadení zamestnáva menej ako 5 zamestnancov) je príčinou nízkej delby práce zamestnancov. Pre analyzované podniky je typická slabá aktivita prevádzkovateľov pri organizovaní ďalšieho vzdelávania svojich zamestnancov.

- Takmer vo všetkých ubytovacích zariadeniach overujú prevádzkovatelia spokojnosť hostí s poskytnutými službami. Väčšina z nich preferuje osobný rozhovor s hosťom a záznamy v knihe prianí a sťažností. Ojedinele sa vyskytujú dotazníky na izbách a iné formy kontroly. Prevádzkovatelia niektorých ubytovacích zariadení upevňujú kontakt s klientom i po skončení pobytu formou zasielania pozdravov pri príležitosti rôznych sviatkov (32 % zariadení), 18 % ubytovacích zariadení zasiela svojim stálym klientom aktuálne informácie o ponuke a 15 % zariadení naopak zasielajú poďakovanie hostia.
- Rozvojové zámery majiteľov ubytovacích zariadení poznačila hospodárska kríza. Napriek tomu 35 % z nich plánuje investície do rozšírenia existujúcej ubytovacej kapacity a 63 % do obnovy súčasného vybavenia zariadení. Do rozširovania ponuky doplnkovej vybavenosti a doplnkových služieb, najmä športovo-rekreačných (bowling, golf, rehabilitačné a masážne zariadenia, jazdiareň, sauna a priestory pre cvičenie) a animačných služieb uvažuje investovať 62 % ubytovateľov.

Návrh kritérií pre klasifikáciu ubytovacích zariadení lokalizovaných na vidieku v NSK

Klasifikácia ubytovacích zariadení lokalizovaných na vidieku vychádza z platnej legislatívy upravujúcej podmienky pre prevádzkovanie ubytovacích zariadení v Slovenskej republike – Vyhláška Ministerstva hospodárstva Slovenskej republiky č. 277/2008 Z.z., ktorou sa ustanovujú klasifikačné znaky na ubytovacie zariadenia pri ich zaraďovaní do kategórií a tried a Vyhlášky Ministerstva zdravotníctva SR o podrobnostiach o požiadavkách na vnútorné prostredie budov a o minimálnych požiadavkách na byty nižšieho štandardu a na ubytovacie zariadenia. Spoločným znakom pre analyzované ubytovacie zariadenia je ich lokalizácia, ktorá indikuje špecifický charakter najmä doplnkového vybavenia a služieb poskytovaných na vidieku. Preto sme ubytovacie zariadenia zhrnuli pod kategóriu „ubytovanie na vidieku“. Z analýzy ubytovacích zariadení v Nitrianskom samosprávnom kraji ale vyplynulo, že vzhľadom na lokalizáciu a vybavenosť ubytovacích zariadení a štruktúru ich hostí možno ubytovanie na vidieku rozdeliť do štyroch skupín:

- ubytovanie na vidieku vhodné pre turistiku
- ubytovanie na vidieku vhodné pre pobyt pri vode
- ubytovanie na vidieku orientované na kultúru a vzdelávanie
- viacúčelové ubytovanie na vidieku.

Uvedené skupiny ubytovacích zariadení dokážu uspokojiť špecifické skupiny hostí. Preto je zmysluplné ich pri koncipovaní značky kvality ďalej rozlišovať.

Označenie ubytovanie na vidieku nie je vhodné pre všetky typy ubytovacích zariadení. Preto sme definovali základné podmienky pre žiadateľov o udelenie značky „ubytovanie na vidieku“.

- ubytovacie zariadenia, spĺňajú požiadavky Vyhlášky 277/2008 Z. z. a v zmysle uvedenej Vyhlášky sú zariadenia zaradené do zodpovedajúcej kategórie a triedy,
- ubytovacie zariadenie je lokalizované na vidieku tzn. v obci s počtom obyvateľov do 5000,

- ubytovacie zariadenie disponuje kapacitou max. 50 lôžok, (z auditu ubytovacích zariadení lokalizovaných na vidieku v NSK vyplýva, že až 76 % ubytovacích zariadení disponuje kapacitou maximálne 50 lôžok),
- ubytovacie zariadenie spĺňa minimálne kritériá pre označenie „ubytovanie na vidieku“
- ubytovacie zariadenie je členom združenia „Ubytovanie na vidieku v NSK“

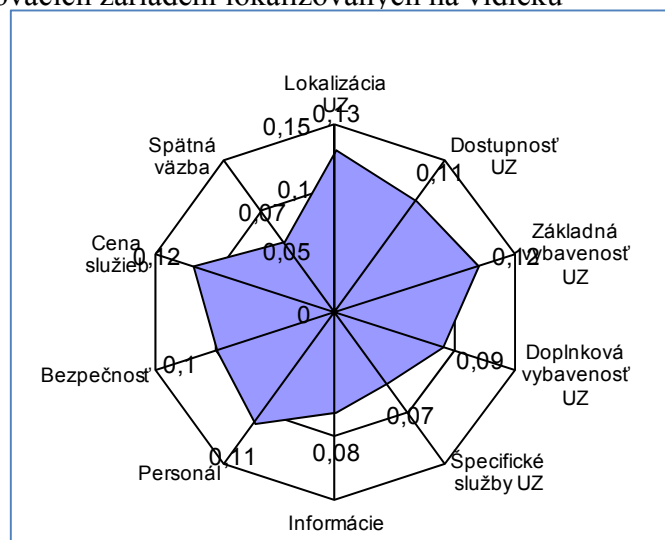
Minimálnu kvalitu ubytovacích zariadení lokalizovaných na vidieku navrhujeme zabezpečiť vymedzením obligatórných resp. minimálnych kritérií, ktoré naplní každé certifikované ubytovacie zariadenie, bez rozdielu.

Fakultatívne kritériá umožňujú ubytovacím zariadeniam orientovať sa na špecifickú cieľovú skupinu hostí a poskytujú im možnosť výberu doplnkovej vybavenosti a doplnkových služieb, ktorými sa vzájomne odlišujú. V rámci skupiny fakultatívnych kritérií získa certifikované zariadenie minimálne 50 % bodov.

Na základe výsledkov dotazníkového prieskumu, ktoré sme vyhodnotili pomocou bodovacej metódy, sme stanovili významnosť jednotlivých kritérií (celkom 99), ktoré sme zaradili do desiatich skupín.

Tab. 2: Význam kritérií pre hodnotenie kvality ubytovacích zariadení lokalizovaných na vidieku

Skupiny kritérií	Významnosť kritérií	Počet bodov
Lokalizácia ubytovacieho zariadenia	0,13	65
Dostupnosť ubytovacieho zariadenia	0,11	55
Základná vybavenosť ubytovacích zariadení	0,12	60
Doplnková vybavenosť ubytovacieho zariadenia	0,09	45
Špecifické služby ubytovacieho zariadenia	0,07	35
Informácie	0,08	40
Personál	0,11	55
Bezpečnosť	0,1	50
Cena služieb	0,12	60
Spätná väzba medzi poskytovateľom služby a hosťom	0,07	35
Celkom:	1,00	500

Zdroj: Vlastné spracovanie.

Nositelia značky kvality „ubytovanie na vidieku“ nadobudnú po úspešnej certifikácii zodpovedajúce práva a povinnosti.

Inštitucionálne zabezpečenie certifikácie ubytovacích zariadení lokalizovaných na vidieku

Hlavným nositeľom a odborným garantom certifikácie ubytovacích zariadení na vidieku bude krajská organizácia cestového ruchu. Krajská organizácia cestovného ruchu podporuje a vytvára podmienky na rozvoj cestovného ruchu na území kraja. Jej členmi sú vyšší územný celok a najmenej jedna oblastná organizácia cestovného ruchu pôsobiaca na území kraja. Jednou z kompetencií vyššieho územného celku (§ 5 Zákona č. 91/2010 Z.z.) je aj vytvárať podmienky na podporné mechanizmy a nástroje, ktoré motivujú subjekty na jeho území k rozvoju cestovného ruchu, zvyšovaniu kvality služieb a konkurencieschopnosti. Certifikácia

ubytovacích zariadení lokalizovaných na vidieku je nástrojom zvyšovania kvality služieb a vyšší územný celok bude podporovať zvyšovanie kvality ubytovacích služieb na vidieku prostredníctvom krajskej organizácie cestovného ruchu.

Krajská organizácia cestovného ruchu zostaví pracovnú skupinu pre certifikáciu – certifikačný orgán, v ktorom budú zastúpení odborníci z úradu samosprávneho kraja, oblastné organizácie cestovného ruchu, regionálne a miestne združenia cestovného ruchu, poskytovatelia ubytovacích služieb na vidieku, agentúry sprostredkujúce ubytovacie služby na vidieku (cestovné kancelárie a cestovné agentúry, turistické informačné kancelárie) a ďalší odborníci reprezentujúci vzdelávanie v cestovnom ruchu.

K úlohám certifikačného orgánu patrí najmä:

- spracovanie podkladov pre klasifikáciu (minimálne požiadavky, kategórie a kritériá klasifikácie, dotazníky a systém kontroly),
- aktualizovanie a precizovanie klasifikačného systému,
- stanovenie klasifikačnej periódy,
- formuluje požiadavky na vzdelanie kontrolórov,
- organizuje vzdelávacie kurzy pre kontrolórov.

Zástupcovia kvality v praxi. Ich úlohou je skontrolovať pravdivosť a realnosť prevádzkovateľom deklarovovaných údajov. Pracovníci sú povinní pravidelne absolvovať vzdelávacie aktivity, ktoré organizuje certifikačný orgán (úvodné kurzy a doškolenie v ďalšom období – výmena skúseností kontrolórov a zmeny procese certifikácie). Poskytujú spätné informácie poskytovateľom ubytovania a poradenské služby. Tak prispievajú k zlepšeniu kvality produktu ubytovacích zariadení a celkove k zlepšeniu kvality v cestovnom ruchu na Slovensku.

Kroky nevyhnutné pre zaistenie certifikácie:

- etablovanie značky kvality „ubytovanie na vidieku“, logo, registrácia,
- dobudovanie informačného systému NSK, (systém online rezervácie ubytovania),
- založenie krajskej organizácie cestovného ruchu,
- zriadenie certifikačného orgánu,
- vzdelávanie subjektov zapojených do procesu certifikácie
- propagácia značky kvality, akvizícia

Záver

Certifikácia ubytovacích zariadení na vidieku prispieva k zlepšeniu kvality vybavenosti, služieb a personálu ubytovacích zariadení. Navrhnutý systém certifikácie zohľadňuje pozitívne skúsenosti s aplikáciou systémov hodnotenia kvality ubytovacích zariadení v zahraničí a taktiež vnímanie kvality služieb z pozície zákazníka – hosťa. Výsledkom navrhnutého systému hodnotenia kvality bude garancia štandardne definovanej kvality produktu, jednoduchá identifikácia certifikovaných ubytovacích zariadení v praxi a spätná kontrola stanovených štandardov. Terénny prieskum realizovaný v ubytovacích zariadeniach v Nitrianskom samosprávnom kraji poukázal na problémy s aplikáciou legislatívy v praxi, najmä na chýbajúci účinný kontrolný mechanizmus a tiež na neznalosť právnych noriem upravujúcich minimálne požiadavky na prevádzku príslušných kategórií a tried ubytovacích zariadení. Výsledkom je rozdielny štandard poskytovaných služieb na vidieku. Navrhovaný systém hodnotenia kvality ubytovacích zariadení lokalizovaných na vidieku sa zakladá na hodnotení takmer 100 položiek, rozdelených do desiatich skupín kritérií a predpokladá

založení samostatného certifikačního orgánu, který bude udeľovat značku kvality „ubytovanie na vidieku“ a zároveň zabezpečí kontrolu dodržiavania podmienok pre jej udelenie.

Literatúra

- [1] ALBACETE-SÁEZ, CARLOS- FUENTES M. MAR - LLORÉNS-MONTES, F. JAVIER 2006. Service quality measurement in rural accommodation. In: Annals of Tourism Research, vol. 34, 2007, no. 1, p. 45-65. ISSN 0160-7383
- [2] BERESECKÁ, J. – FÁZIKOVÁ, M. 2009. Systémy hodnotenia kvality ubytovacích zariadení vo vidieckom cestovnom ruchu vo vybraných štátoch EÚ a v SR. In: Regióny – vidiek – životné prostredie 2009. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie. Nitra: SPU, 2009, s. 27 – 33. ISBN 978-80-552-0259-4
- [3] DIDIÁŠOVÁ, I. 2004. Operačný výskum na úrovni rozhodovania podnikov. Cit. 2008. Dostupné na internete: <http://www.fce.vutbr.cz>
- [4] GÚČIK, M. a kol. 2007. Manažment regionálneho cestovného ruchu. Banská Bystrica: Dali-BB, 2007. 290 s. ISBN 978-80-89090-34-1
- [5] HOLÚBEKOVÁ, K. 2009. Zavádzanie systému kvality v strediskách cestovného ruchu v Slovenskej republike. In: Ekonomická revue cestovného ruchu. roč. 42, 2009, č. 2, s. 90 – 101. ISSN 0139-8660
- [6] JARÁBKOVÁ, J. 2008. Možnosti hodnotenia kvality zariadení vidieckeho cestovného ruchu. In: Acta regionalia et environmentalica, roč. 5, 2008, č. 2, s. 38 – 41. ISSN 1336-5452.
- [7] MATEIDES, A. a kol. 2006. Manažérstvo kvality história, koncepty, metódy. Bratislava: Mračko, 2006. 751 s. ISBN 80-8057-656-4
- [8] MATEIDES, A., ĎAĎO, J. 2002. Služby. Bratislava: Vydavateľstvo Ing. Miroslav Mračko, 2002. 750 s. ISBN 80-8057-452-9.
- [9] RAPACZ, A. 1995. Kvalita služieb v súčasnom hotelierstve. In: Ekonomická revue cestovného ruchu, roč. 28, 1995, č. 4, s. 167-173. ISSN 0139-8660
- [10] REPISKÝ, J. 2005. Teória rozhodovania. Druhé nezmenené vydanie, ISBN 80-8069-149-5.
- [11] ŠÍPKOVÁ, I. 2004. Systémy kvality v cestovnom ruchu v Európe a ich komparácia. In: Ekonomická revue cestovného ruchu. roč. 37, 2004, č. , 98 – 109. ISSN 0139-8660
- [12] Vyhláška MHSR č. 277/2008 Z.z., ktorou sa upravuje kategorizácia ubytovacích zariadení a klasifikačné znaky na ich zaraďovanie do tried
- [13] Kvalita v nemeckom cestovnom ruchu. Dostupné na internete: <http://www.qualitaet-im-deutschlandtourismus.de/> - (8.10.2008)

Projekt sa riešil v rámci grantovej úlohy VEGA 1/0440/08 Hodnotenie kvality zariadení vidieckeho cestovného ruchu.

MARKETINGOVÉ AKTIVITY V KONKURENČNOM PROSTREDÍ

MARKETING ACTIVITIES IN A COMPETITIVE ENVIRONMENT

ING. JANKA BERESECKÁ

*Katedra regionalistiky a rozvoja vidieka
Fakulta európskych štúdií a regionálneho rozvoja
Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre
Tr. A. Hlinka 2, 949 01 Nitra, Slovenská republika
e-mail: janka.beresecka@uniag.sk*

Anotácia

Uspokojiť zákazníka je misia a účel každého podnikania. Nároky zákazníkov rastú s rastom konkurencie, preto sa kvalita a hodnota stávajú pre zákazníka strategickými faktormi dlhodobého úspechu podnikania a ziskovosti. Práve kvalita poskytovaných služieb vytvára dôveru a buduje dlhodobý vzťah so zákazníkom. Poskytovať kvalitné služby však nestačí, je potrebné využiť integrovanú marketingovú komunikáciu zameranú na zákazníka. Cieľom príspevku bolo zistiť, aké aktivity vyvíjajú ubytovacie zariadenia lokalizované na vidieku v Nitrianskom kraji, ktoré smerujú k získavaniu a udržiavaniu zákazníka.

Kľúčové slová

vidiecky turizmus, marketing turizmu, spokojnosť zákazníka, integrovaná marketingová komunikácia

Annotation

Satisfy customer's mission and purpose of every business. Customer nations grow with the growth of competition, therefore the quality and value for customers become strategic factors long-term business success and profitability. Is the quality of services creates trust and builds long-term relationship with customers. Provide quality services is not enough, it needs to use integrated marketing communications. The paper aimed to find out what activities are developed accommodation facilities located in rural areas in the Nitra region, which links to customer acquisition and retention.

Key words

rural tourism, marketing rural tourism, integrated marketing communication

JEL Classification: M3

Úvod

Marketing je manažérsky proces, zodpovedajúci za identifikáciu, predvídanie a uspokojovanie požiadaviek zákazníkov pri dosahovaní zisku¹⁷⁷. Cieľom poskytovateľov služieb je vytvoriť, získať a udržiavať si zákazníka. Všetky marketingové aktivity sa

¹⁷⁷ Vašítková, M: Marketing služieb efektívne a moderně, Praha, GRADA PUBLISHING, a.s., ISBN 978-80-247-2721-9, 232 s.

v marketingovo orientovanej organizácii sústreďujú na poznávanie a uspokojovanie potrieb zákazníka.

Dobrý marketing je integrovaný marketing. Pri tvorbe a realizácii marketingového mixu sú dôležité dve zásady a to integrácia a synergia. Všetky nástroje marketingového mixu sa musia kombinovať tak, aby pôsobili rovnakým smerom, bezkonfliktne, aby sa účinok znásobil vzájomnou podporou.¹⁷⁸

Jedným zo štyroch prvkov marketingového mixu je marketingová komunikácia, ktorá je špičkou ľadovca, ktorú vidia skoro všetci, celý ľadovec vidí málokto.¹⁷⁹ Marketingová komunikácia je relevantná komunikácia s trhom.¹⁸⁰ Označuje všetky prostriedky, ktorými sa firmy pokúšajú informovať spotrebiteľov, presvedčovať ich a pripomínať im priamo alebo nepriamo produkty a značky, ktoré predávajú. Jej cieľom je zvýšenie spokojnosti zákazníka, alebo posilnenie povedomia o značke a jej preferenciách, čo v konečnom dôsledku môže viesť k pozitívnemu ovplyvňovaniu nákupného chovania cieľovej skupiny.¹⁸¹

Teória hovorí, komunikačné nástroje by mali byť vzájomne nezávislé, avšak v súčasnosti je rešpektovaná potreba kombinácie týchto nástrojov, aby bol dosiahnutý synergický efekt, tok informácií pochádzal z jedného zdroja a komunikácia sa stala homogénnou. Tento cieľ je možné realizovať integrovanou marketingovou komunikáciou. Integrovaná komunikácia je zameraná na zákazníka, na vzťahy a priamo ovplyvňuje jeho chovanie.¹⁸²

Tab. 1: Klasická a integrovaná komunikácia

Klasická komunikácia	Integrovaná komunikácia
Zameraná na akvizíciu, predaj	Zameraná na udržiavanie trvalých vzťahov
Masová komunikácia	Selektívna komunikácia
Monológ, jednostranná komunikácia	Dialóg, dvojstranná komunikácia
Informácie sú vysielané	Informácie na požiadanie
Informácie sú predávané	Informácia - samoobsluha
Iniciatíva je na strane vysielajúceho	Príjemca preberá iniciatívu
Presvedčovanie	Informácie sú poskytované
Účinok na základe opakovania	Účinok na základe konkrétnych informácií
Ofenzívnosť	Defenzívnosť
Ťažký predaj	Ľahký predaj
Vlastnosti značky	Dôvera v značku
Orientácia na transakciu	Orientácia na vzťahy
Zmena postoja	Spokojnosť
Moderná, priamočiara, masívna	Postmoderná, cyklická a fragmentárna

Zdroj: vanRaaij, W.F. (1998): "Integratie van Communicatie: vanuit de zender of vanuit de Ontvanger,, (Integrace komunikace: začít od vysilatele nebo příjemce?), in Damoiseaux, V.M.G., van Ruler, A.A. and Weisink, A., *Effectiviteit in Communicatiemanagement (efektivnost v řízení komunikace)*, Deventer: Samsom, 169-84

¹⁷⁸ De Pelsmacker, P. – Geuens M. – Van den Bergh J., *Marketingová komunikace*, dot., Praha, GRADA PUBLISHING, a.s. 2003 ISBN 80-247-0254-1, 581 s.

¹⁷⁹ JAKUBÍKOVÁ, D.: *Marketing v cestovním ruchu*, Praha, GRADA PUBLISHING, a.s., ISBN 978-80-247-3247-3, 288s.

¹⁸⁰ VYSEKALOVÁ, J.-MIKEŠ, J.: *Rečklama*, Praha, GRADA PUBLISHING, a.s. 2007 ISBN 978-80-247-2001-2, 182 s.

¹⁸¹ JAKUBÍKOVÁ, D.: *Marketing v cestovním ruchu*, Praha, GRADA PUBLISHING, a.s., ISBN 978-80-247-3247-3, 288s.

¹⁸² De Pelsmacker, P. – Geuens M. – Van den Bergh J., *Marketingová komunikace*, dot., Praha, GRADA PUBLISHING, a.s. 2003 ISBN 80-247-0254-1, 581 s.

Vývoj společnosti přináší změny, při kterých veřejnost hraje klíčovou úlohu, lebo stále viac záleží na tom, ako ďaleko je verejnosť ochotná prijímať aktuálne myšlienky, trhové produkty a spoločenské trendy. To si vyžaduje optimálnu obojstrannú komunikáciu medzi organizáciami a verejnosťou. To tvorí podstatu a zmysel public relations - vzťahy s verejnosťou.¹⁸³

Marketingová komunikácia je relevantná komunikácia s trhom. Označuje všetky prostriedky, ktorými sa firmy pokúšajú informovať spotrebiteľov, presvedčovať ich, pripomínať im priamo alebo nepriamo produkty a značky, ktoré predávajú. V cestovnom ruchu patrí medzi výrazné komunikačné nástroje reklama (katalógy, brožúry, reklama v médiách, kalendáre, atď.), podpora predaja (veľtrhy, výstavy, súťaže, hry, lotérie, kupóny na zľavy, ochutnávky jedál a nápojov) a vzťahy s verejnosťou – public relations (s masmédiami, s dodávateľmi, odberateľmi, so sponzormi, atď.) Veľké uplatnenie našiel internet a to ako výrazný komunikačný prostriedok. Existuje celá rada komunikačných nástrojov, z ktorých každý má svoje výhody a nevýhody. Rôzne definície zdôrazňujú rovnakú myšlienku: komunikačné nástroje kombinovať tak, aby sa dosiahol synergický efekt a komunikácia sa stala homogénnou. Tento cieľ je možné dosiahnuť integrovanou komunikáciou, ktorá konzistentne informácie predáva všetkým cieľovým skupinám všetkými vhodnými komunikačnými a informačnými kanálmi. Stáva sa efektívnejšou a účinnejšou a to na základe synergického efektu a súladu medzi použitými nástrojmi a tým čo chceme verejnosti odkázať.

Integrovaná marketingová komunikácia v porovnaní s tradičnou predstavuje novú hodnotu. V praxi neexistuje univerzálne platný model integrovanej marketingovej komunikácie. Rast nákladov na propagáciu, najmä v médiách núti poskytovateľov služieb, aby pristupovali k identifikácii svojich zákazníkov a k zodpovednému výberu účinných nástrojov komunikačného mixu. Preto je nevyhnutné, aby poskytovatelia služieb venovali náležitú pozornosť komunikačnej politike, ktorou sa rozumie cieľavedomé oslovenie zákazníka, prípadne potenciálneho zákazníka s cieľom dosiahnuť pozitívnu odozvu. To sa v konečnom dôsledku prejaví v záujme o produkt a pomôže k dosiahnutiu úspešného turizmu, vrátane vidieckeho turizmu. Poskytovatelia však očakávajú koordinovaný postup v tejto činnosti, ktorý by im zabezpečil jednak kumuláciu finančných zdrojov na propagáciu, ale aj pomoc so samotnou propagáciou, nakoľko nemajú vedomosť o všetkých možnostiach komunikačných nástrojoch.

Cieľ, materiál, metodika skúmania

Cieľom príspevku bolo zistiť, aké aktivity vyvíjajú ubytovacie zariadenia lokalizované na vidieku v Nitrianskom kraji, ktoré smerujú k získavaniu a udržiavaniu zákazníka. Za účelom naplnenia cieľa bolo nevyhnutné na jednej strane zistiť, či prevádzkovatelia ubytovacích zariadení vykonávajú spätnú väzbu – kontrolu spokojnosti hostí s poskytovanými službami, akými formami a ako vyhodnocujú prípadné pripomienky. Na druhej strane bola zisťovaná aplikácia nástrojov komunikačného mixu vo vybraných zariadeniach vidieckeho cestovného ruchu v Nitrianskom kraji, rozčlenených podľa lôžkovej kapacity v zariadeniach a využívanie jednotlivých komponentov používaného nástroja - reklama.

¹⁸³ SVOBODA, V.: Public relations moderně a účinně, Praha, GRADA PUBLISHING, a.s. 2009 ISBN 978-80-247-2866-7 239 s.

Základný súbor skúmania predstavujú vidiecke obce lokalizované v Nitrianskom kraji v počte 36 a v nich ubytovacie zariadenia v počte 109, rozčlenené do 5. kategórií podľa počtu lôžok: I. skupina: 0 - 9 lôžok v ubytovacom zariadení, II. skupina: 10 – 19, III. skupina: 20 – 49, IV. skupina: 50 – 99, V. skupina: 100 a viac.

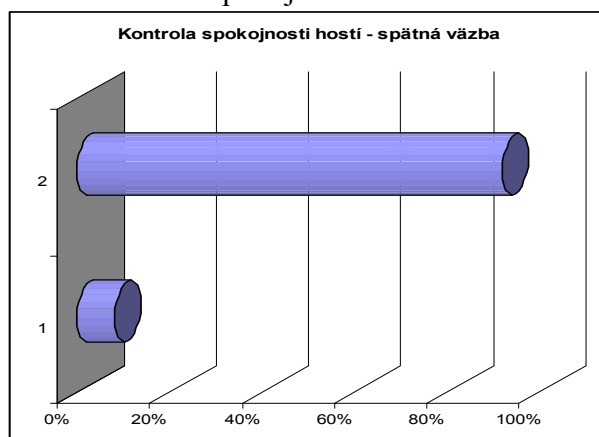
Materiálom sú sekundárne a primárne zdroje. Sekundárne údaje boli zisťované štandardným spôsobom prostredníctvom dostupnej literatúry, odborných časopisov, strategických programových dokumentov vlády, VÚC a obcí, propagačných materiálov vidieckych obcí NSK.

Primárne zdroje sme získali metódou opytovania pomocou vopred pripraveného dotazníka, štandardizovaného rozhovoru, čiastočne riadeného telefonického opytovania. Obsah dotazníka tvorili otázky týkajúce sa identifikačných údajov a otázok rozdelených do 12 okruhov, medzi nimi sme zisťovali kontrolu spokojnosti hostí so službami zariadenia a propagáciu zariadenia.

Dosiahnuté výsledky a diskusia

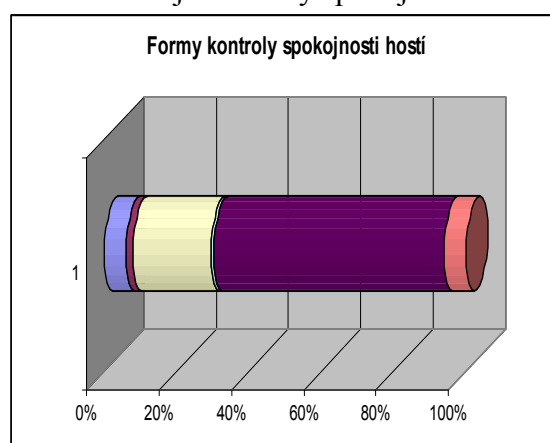
Z dokumentu „Regionalizácia cestovného ruchu v SR“ vyplýva, že Nitriansky región, ktorý je jedným z 21 regiónov CR, na základe hodnotenia potenciálu CR, je zaradený do III. kategórie, kde radíme regióny s nadregionálnym významom. Z hľadiska nosných foriem turizmu Nitriansky kraj má predpoklady na rozvoj aktivít: pobyt pri termálnych vodách, vidiecky turizmus, vinárske aktivity, poznávanie pamiatok, návšteva múzeí, prip. expozícií, návšteva podujatí, obchodné cesty. V súčasnom období sa do popredia dostávajú najmä individuálne formy turizmu, orientované na tiché a pokojné miesta, kde si rekreant môže nielen oddýchnuť, regenerovať svoje sily, ale má i priamy kontakt s prírodou – s vidieckym prostredím. Nitriansky kraj má mimoriadne dobré podmienky pre vidiecky turizmus. Bariéry, ktoré tu existujú, neumožňujú toto odvetvie rozvíjať. Úspešný rozvoj turizmu, vrátane vidieckeho turizmu nezávisí len od potenciálu, aktivity podnikateľov v tomto odvetví, ich kreatívnosti, nasadenia, ale aj vo veľkej miere od spokojnosti hostí s poskytovanými službami.

Obr. 1: Kontrola spokojnosti hostí

Zdroj: vlastné spracovanie

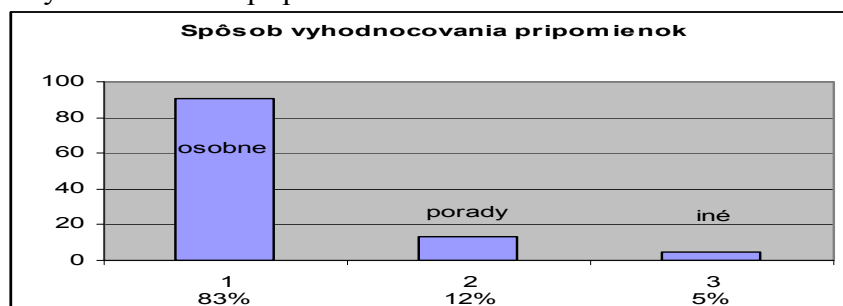
Obr. 2: Nástroje kontroly spokojnosti

Zdroj: vlastné spracovanie

Z obrázku 1 vyplývá, že v respondovaných zariadeniach až 93 % poskytovateľov služieb vykonáva kontrolu spokojnosti u zákazníkov využívajúcich ich služby. Na zisťovanie spokojností využívajú dotazník, schránku, knihu priania, tabuľu, rozhovor alebo iné. Z obrázku 2 je zrejmé, že najmenej využívajú tabuľu-0,68 %, schránku – 2%, dotazník a iné vo výške 6,08 %, knihu priania -21,62 % a až 63,54 % používajú rozhovor ako nástroj kontroly spokojnosti. Na základe zistených výsledkov prevádzkovatelia vykonávajú vyhodnotenie smerujúce k prijatiu opatrení za účelom získania spokojnosti potencionálnych návštevníkov.

Obr. 3: Spôsob vyhodnocovania pripomienok

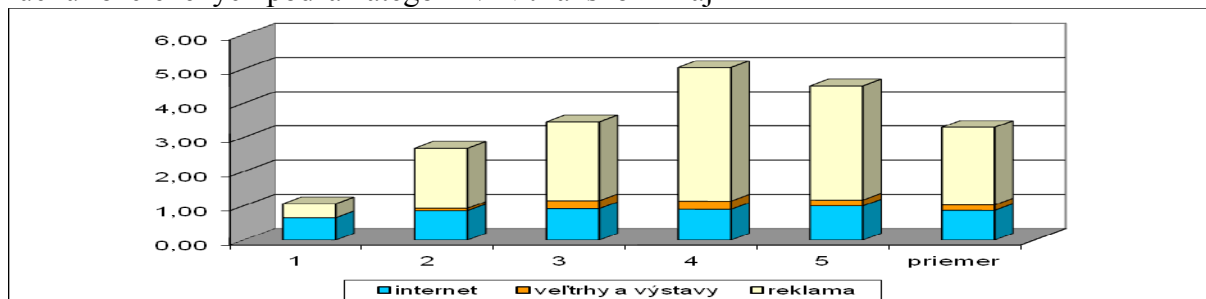

Zdroj : vlastné spracovanie

Na základe výstupov získaných z nástrojov kontroly spokojnosti prevádzkovatelia vykonávajú pohovory so zamestnancami. Z výsledkov vyplynulo, že až 83 % prevádzkovateľov vykonáva vyhodnocovanie pripomienok individuálne so zamestnancom, len 12 % na vyhodnotenie pripomienok využívajú porady. Dôvodom môže byť neschopnosť manažérov zovšeobecniť poznatky zistené z primárnych zdrojov – z dotazníkov.

Cieľom marketingovej komunikácie je informovať, presvedčovať a pripomínať. Za týmto účelom, v respondovaných zariadeniach rozčlenených podľa lôžkovej kapacity boli zisťované využívané nástroje komunikačného mixu. V rámci komunikačného mixu v respondovaných zariadeniach bolo zistené, že používajú na svoju propagáciu nástroje: reklama, výstavy- veľtrhy a internet. Internet zohráva v respondovaných zariadeniach kľúčové postavenie.

Obr. 4: Nástroje komunikačného mixu využívané v zariadeniach vidieckeho cestovného ruchu rozčlenených podľa kategórii v Nitrianskom kraji

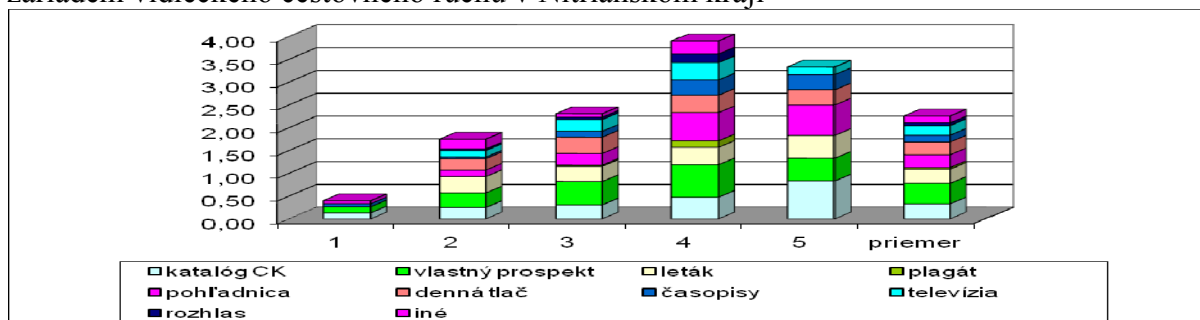
Zdroj: vlastné spracovanie

Z obrázku 4 je zrejmé, že využívanie nástrojov komunikačného mixu úzko súvisí s veľkostnou skupinou ubytovacieho zariadenia. Malé ubytovacie zariadenia majú malý trhovú areál, orientujú sa na stálych alebo náhodných zákazníkov, preto využívajú najmä také

marketingové nástroje, ktoré oslovujú čo najširší okruh potenciálnych zákazníkov a sú relatívne lacné. Príjem z ubytovania u majiteľov týchto zariadení nie je spravidla ich jediným zdrojom príjmov, preto propagácia ich zariadenia nie je otázkou podnikateľského prežitia ako u väčších ubytovacích zariadení. S rastom veľkosti ubytovacieho zariadenia rastie aj význam jeho propagácie cez nástroje komunikačného mixu. Najvýznamnejšie rastie využívanie rôznych foriem reklamy.

V rámci nástroja komunikačného mixu – reklama zariadenia vidieckeho turizmu v Nitrianskom kraji využívajú nasledovné komponenty : katalóg, pohľadnica, rozhlas, vlastný prospekt, denná tlač, leták, časopisy, plagát, televízia a iné. Ich využívanie v zariadeniach rozčlenených do kategórií znázorňuje obrázok 6.

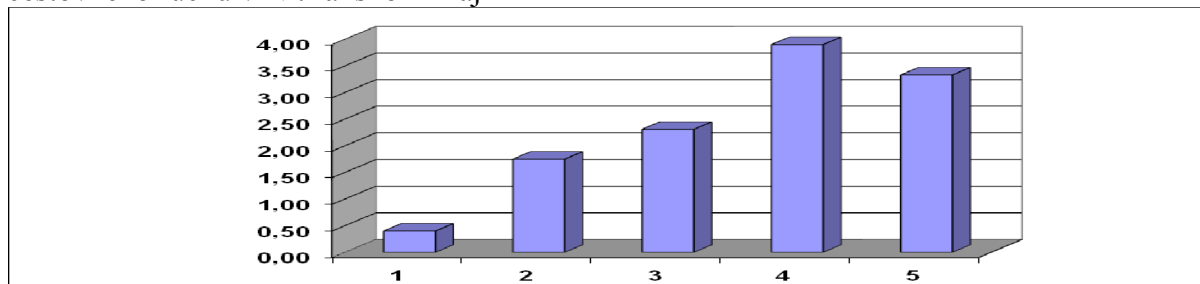
Obr. 6: Komponenty nástroja komunikačného mixu – reklama využívané v kategóriách zariadení vidieckeho cestovného ruchu v Nitrianskom kraji

Zdroj : vlastné spracovanie

Prvenstvo vo využívaní získal katalóg, posledné miesto televízia.

Obr. 7: Nástroje komunikačného mixu využívané v kategóriách zariadení vidieckeho cestovného ruchu v Nitrianskom kraji

Zdroj : vlastné spracovanie

Z obrázku 7 vyplýva, že najviac sa propagácií venujú zariadenia priradené do 4. skupiny, potom do 5. skupiny, 3. skupina zastáva 3. miesto, 2. skupina druhé miesto, 1. skupina sa propagácií venuje najmenej. Vo všeobecnosti možno povedať, že zariadenia vo vidieckych obciach Nitrianskeho kraja nevyužívajú všetky nástroje komunikačného mixu. Najviac sa venuje reklame, aj keď internet má nezastupiteľné miesto.

Z toho je zrejmé, že medzi ďalšiu bariéru rozvoja vidieckeho turizmu možno priradiť nevedomosť, neinformovanosť o využívaní ďalších nástrojov komunikačného mixu. V Nitrianskom kraji sme pri prieskume nezistili významnú úlohu obcí alebo vyššieho územného celku v rozvoji marketingovej stratégie vidieckeho turizmu.

Záver

V respondovaných zariadeniach vidieckeho turizmu lokalizovaných v Nitrianskom kraji smerujú marketingové aktivity k získaniu spokojnosti zákazníka s poskytovanými službami. Výsledky práce poukazujú na to, že využívanie nástrojov komunikačného mixu závisí predovšetkým od veľkosti ubytovacieho zariadenia, s čím súvisí aj jeho ekonomická sila, postavenie na trhu, teda aj možnosti a formy ďalšieho rozvoja. Poskytovatelia ubytovacích zariadení vidieckeho turizmu v Nitrianskom kraji nevyužívajú všetky dostupné komunikačné nástroje, nevytvárajú cielene komunikačný mix pre konkrétnu cieľovú skupinu. To možno označiť za ďalšiu bariéru, s ktorou sa poskytovatelia ubytovacích zariadení stretávajú. Malé ubytovacie zariadenia, ktoré sú typické pre vidiecky turizmus, potrebujú pre svoj rozvoj inštitucionálnu podporu zo strany obcí a VÚC, ktorá by do svojich kompetencií prevzala aj marketingové aktivity.

Literatúra

- [1] Vašítková, M.: Marketing služieb efektívne a moderně, Praha, GRADA PUBLISHING, a.s., ISBN 978-80-247-2721-9, 232 s.
- [2] De Pelsmacker, P. – Geuens M. – Van den Bergh J., Marketingová komunikace, dot., Praha, GRADA PUBLISHING, a.s. 2003 ISBN 80-247-0254-1, 581 s.
- [3] Jakubíková, D.: Marketing v cestovním ruchu, Praha, GRADA PUBLISHING, a.s., ISBN 978-80-247-3247-3, 288s.
- [4] Vysekalová, J.-Mikeš, J.: Rečklama, Praha, GRADA PUBLISHING, a.s. 2007 ISBN 978-80-247-2001-2, 182 s.
- [5] Svoboda, V.: Public relations moderně a účinně, Praha, GRADA PUBLISHING, a.s. 2009 ISBN 978-80-247-2866-7 239 s.
- [6] Maráková, V.: Aplikácia nástrojov komunikačného mixu v strediskách cestovného ruchu a možnosti merania ich efektívnosti, 2009, Ekonomická revue cestovného ruchu, EFUMB Banská Bystrica ISSN 0139-8660, s.134-135
- [7] Kretter, A., - Šimo, D., - Nagyová, L., - Vicen, M.: Marketing, Nitra, SPU v Nitre, 2010, ISBN 978-80-552_0355-3 s.235
- [8] Beresecká, J., - Fáziková, M.: Systémy hodnotenia kvality ubytovacích zariadení vo vidieckom cestovnom ruchu vo vybraných krajinách EÚ a v SR In: Regióny, vidiek – životné prostredie 2009. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie. Nitra: SPU, 2009 ISBN 978-80-552-0259-4 s. 27-33

Regionální rada regionu soudržnosti Jihovýchod

ROP
Jihovýchod

EVROPSKÁ UNIE

www.jihovychod.cz

Regionální operační program Jihovýchod

Regionální operační program NUTS 2 Jihovýchod (ROP Jihovýchod) je určen pro investiční projekty v oblasti dopravní infrastruktury, cestovního ruchu a rozvoje měst a venkova v Jihomoravském kraji a kraji Vysočina. Má pro programové období 2007–2013 k dispozici přibližně 704 mil. eur z Evropského fondu pro regionální rozvoj, tj. přibližně 17 miliard korun.

Cílem ROP Jihovýchod je podporovat růst konkurenceschopnosti a prosperity regionu při zvyšování kvality života obyvatel. Program má tři prioritní osy: dostupnost dopravy (49 % z celkového objemu financí), rozvoj udržitelného cestovního ruchu (19 % z celkového objemu financí) a udržitelný rozvoj měst a venkovských sídel (28,6 % z celkového objemu financí). Zbývající 3,4 % jsou určena pro technickou pomoc na řízení programu, publicitu a absorpční kapacitu.

Projekty mohou připravovat kraje, obce, svazky obcí, organizace zřizované nebo zakládáné kraji či obcemi, v oblasti cestovního ruchu i právnické osoby s účastí samosprávy, nestátní neziskové organizace, malí a střední podnikatelé a v prioritní ose věnované rozvoji měst a venkovských sídel navíc vzdělávací instituce.

Více než 8,6 miliard korun dotací již využili příjemci podpory z Regionálního operačního programu Jihovýchod. V Jihomoravském kraji a na Vysočině je k tomuto datu podpořeno 550 projektů, z nichž 380 bylo již dokončeno. Schváleny jsou dotace ve výši 13 miliard korun, což je více než 70 procent alokace programu.

Prioritní osa 1: Dostupnost dopravy

Dopravní dostupnost, obslužnost a infrastruktura jsou hlavními tématy první prioritní osy ROP Jihovýchod. Program vyčlenil do této oblasti 8,5 miliardy korun, tj. 49 procent celkového rozpočtu ROP Jihovýchod pro programové období 2007–2013.

Největší finanční objem putoval na modernizaci silnic druhé a třetí třídy, mostů, obchvatů, dále na výstavbu terminálů veřejné hromadné dopravy, nákupy tramvají, trolejbusů a autobusů pro městskou a příměstskou dopravu a výstavbu cyklostezek.

Aktivní kontinuální výzvy umožňují předkládat žádosti o dotaci v oblasti dopravní infrastruktury.

Prioritní osa 2: Rozvoj udržitelného cestovního ruchu

Pro cestovní ruch počítá ROP Jihovýchod do roku 2013 s dotacemi v celkové výši 3,2 miliardy korun, což představuje 19 procent celkového rozpočtu ROP Jihovýchod.

Oblast infrastruktury pro cestovní ruch podporuje například projekty výstavby kongresových a lázeňských center, sportovně rekreačních objektů, ubytovacích zařízení a turistických center. Důraz je kladen také na zpřístupnění památek veřejnosti, obnovu skanzenů a výstavbu turistických tras, naučných stezek, hiposteze a stezek pro pěší, lyžaře i cyklisty. K prioritám rozvoje cestovního ruchu na jižní Moravě patří lázeňství. Představuje jednu z nejvýznamnějších možností, jak prodloužit pobyt návštěvníků v regionu a také jak vytvořit nová pracovní místa.

Stranou nezůstávají ani služby v cestovním ruchu, podpora marketingových a informačních kampaní, propagace turistických atrakcí i výjimečných tradičních kulturních akcí v regionu.

Prioritní osa 3: Udržitelný rozvoj měst a venkovských sídel

Pro rozvoj měst a obcí Jihomoravského kraje a Vysočiny jsou k dispozici dotace ROP Jihovýchod ve výši 4,9 miliardy korun, tj. 28,6 procent celkového rozpočtu programu pro rozpočtové období Evropské unie 2007–2013.

Obce a sdružení obcí jsou nejaktivnějšími subjekty v rámci ROP Jihovýchod. Předložily 60 procent všech projektů žádajících o dotace a na schválených projektech mají 48procentní podíl. Nejvíce obce žádají o dotace na modernizaci veřejných prostranství, dále na infrastrukturu pro volný čas, školská a zdravotnická zařízení. Obce jsou úspěšné i v jiných oblastech podpory. Například krajská města získala prostředky na nákup drážních vozidel městské hromadné dopravy. Obce čerpají dotace také na výstavbu či modernizaci dopravních terminálů, cyklostezek a na podporu cestovního ruchu.

Kontinuální výzvy jsou otevřené pro projekty integrovaných plánů rozvoje měst Brna a Jihlavy a v oblasti veřejných služeb regionálního významu.

Prioritní osa 4: Technická pomoc

Tato prioritní osa slouží k finančnímu zajištění aktivit spojených s řízením programu, výběrem projektů, monitoringem projektů a programu, zpracováním studií a analýz, s propagací programu, s poskytováním asistence a metodické pomoci potenciálním předkladatelům projektů, s přípravou a realizací projektů vzdělávacích programů apod. Z fondů EU je pro tuto prioritní osu vyčleněno 23 mil. eur.

Kontaktní údaje:

Úřad Regionální rady regionu soudržnosti Jihovýchod
Kounicova 13
602 00 Brno
www.jihovychod.cz, info@jihovychod.cz

Regionální pracoviště Jihlava:
Odbor implementace projektů Jihlava
Žižkova 89
586 01 Jihlava

eCBA s.r.o.

Společnost v oblasti vývoje informačních systémů pro řízení projektů a programů

■ Řízení projektů

- specializovaný software pro zpracování analýzy nákladů a výnosů;
- webové aplikace pro vytvoření elektronických studií proveditelnosti;
- specializované systémy pro přípravu a vyhodnocení projektů financovaných z prostředků EU;
- systém pro hodnocení velkých projektů dle požadavků Evropské komise;
- v našich systémech vyhodnoceno více než 2.000 projektů v objemu přesahujícím 125 mld. Kč;
- systémy pro výpočet a sledování Finanční mezery;
- hodnocení Finančního zdraví (bonity) žadatelů o dotaci.

■ Řízení programů

- systém pro řízení a optimalizaci procesů;
- systém řízení a správy pracovní agendy řídicích orgánů;
- systém monitoringu a analýzy finančních a věcných ukazatelů programu.

■ Konzultantská činnost

- zpracování studií proveditelnosti (SP) a analýz nákladů a výnosů (CBA);
- příprava žádostí o dotaci z prostředků strukturálních fondů;
- více než 90% úspěšnost z registrovaných projektů;
- vzdělávací činnost v oblasti zpracování SP a CBA.

www.ecba.cz

eCBA s.r.o.

Nové sady 2, 602 00 Brno

tel.: 543 216 925   fax: 537 036 825

info@ecba.cz   www.ecba.cz

EKONOMICKO-SPRÁVNÍ FAKULTA
Katedra regionální ekonomie a správy

doc. RNDr. Milan Víturka, CSc.
vedoucí katedry

XIV. MEZINÁRODNÍ KOLOKVIUM O REGIONÁLNÍCH VĚDÁCH

Editoři:

Ing. Viktorie Klímová, Ph.D.
Ing. Vladimír Žítek, Ph.D.

EDIČNÍ RADA:

doc. PhDr. Růžena Lukášová, CSc.; Prof. Ing. Ladislav Blažek, CSc.;
Ing. Eva Hýblová, Ph.D.; RNDr. Jaroslav Maryáš, CSc.;
Ing. Martin Kvizda, Ph.D.; PhDr. Jaroslav Nekuda;
Ing. Daniel Němec, Ph.D.; Ing. Vladimír Hyánek, Ph.D.

Vydala Masarykova univerzita roku 2011

1. vydání, 2011, náklad 120 kusů CD-ROM

ISBN 978-80-210-5513-1

muni
PRESS